

A MAGYAR

FORRADALOM
TÖRTÉNETE

1848- és 49-ben.

SZILÁGYI SÁNDORTÓL.

PEST, 1850.

HECKENAST GUSZTÁV SAJÁTJA.

T a r t a l o m .

1848.

Első fejezet.

Kossuth követő választatik. Pozsonyi országgyűlés. Felirat márcz. 3-kán. Országos ülés márcz. 14- és 15-én, bécsi küldöttség. Márcz. 15-dike Pesten, egy nyomda lefoglaltatik, a tizenkét pont, Petőfi nemzeti dala, rendfentartási bizottmány, Táncsics kiszabadittatik, a forradalom meginneplése. Az első minis tórium engedményezése. István nádor helytartó. Batthyány rendelete a rendfentartás ügyében, országgyűlési nyilatkozat a teendők iránt. Első magyar ministerium. A pénz- és hadügyi tárczák megadása kétséges, rendelete a pesti választmánynak. A minis- téri s úrbéri törvény feletti viták. Horvát mozgalmak, rác z depu- tatio. Erdélyi mozgalmak. Az országgyűlés bezárása

7

Második fejezet.

Kossuth élete, születésétől 1847-istr. A ministerium Pestre érkezik, a biztossági választmány eloszlása. Statusadósság ügye. A nádor megérkezik, zsidó craval, bécsi duputatio. Erdélyi ügyek .

34

Harmadik fejezet.

A Márczius és Pálffy Albert, Ottinger a nemzetőri tanács elnöke, horvát mozgalmak, Gay szónoklata skövetsége, kikindai véreng- zés. 100,000 fegyver megrendeltetik, átirta bécsi kormány rendelkezései ügyében. Macskazene Léderernél s annak követ- kezményei, vegyes t. szék. Erdélyi deputatio az unió ügyében, a Horvátok mozgalma s Hrabowszki mint királyi biztos. Honvé- dek első felállása, ebéd a kolosvári küldöttségnek, Wesselényi indítványa, petitio ez ügyben. Frankfurti követség

43

Negyedik fejezet

Május 6-ki leiratok a liorvát mozgalmak ügyében, horvát osztály. Bécsi mozgalom, külügyminister átirata a király lejövele ügyében, proclamatio a ministeriumtól a néphez, önkéntes adakozások, első magyar bankjegyek, kamarautalványok, Szemere átirata Hrabowszkyhoz. Horvát ministerium alkotása. Rajasich és a hospodár Zágrábban, a bán a királyi udvarba hivatik, a jún. 5-diki horvát ülés betöltése. Károly-laktanyai craval, kir. intézkedés a katonaság iránt. A bán hivatalától elmozdítottak. Erdélyi mozgalmak. Unió. Alvidéki fegyveres összeütközések, Joannovics, Kiss Ernő, karlovicz összeütközés)'

Ötödik fejezet.

A parlament és felsőház megnyitása, a nádor trónbeszéde, ez utóbbi elnökei. János főhg sikertelen próbája a magyar és horvát egyenlenséget lecsillapítani, horvát mozgalmak. Haulik Zágrábba érkezése, dictatorság kikiáltása, Kukulyevich szónoklata, a bán levele Innsbruckból, a bán megérkezése. Ellenzék a ministeriumban, júl. 11-diki ülés, 200,000 katona s 60,000,000 költség megszavaztatik. Erdélyi mozgalmak, Janku, a bisztrai tábor, oláhok és fegyverzés, az érd. udvari canc. feloszlatása, b. Vay királyi biztos 71

Hatodik fejezet.

Mindkét részről erélyes készülétek. Július 11-diki verseczi, július 13-ki sz.-tamási, júl. 17-ki ófutaki, júl. 18-diki földvári csaták. Júl. 20-ki parlamenti ülés az Olaszhon ellen adandó segély végett. Kossuth szónoklata, a ministeri politica, a válaszfelirat bevégezése júl. 25-én, pro et contra vitatások, az azt Innsbruckba vitt bizottmány. Alvidéki hadjáratok a római sánezok ellen. Parlamenti viták a katonaság ügyében. Alvidéki csaták a rácok ellen 95

Hetedik fejezet.

Tarasi ütközet. Verseczi csata. Fehértemplom megtámadása. Moldva elégetése. Blomberg, Nugent és Mayerhoffer találkozás. A perlaszi tábor bevétel, sept. 4-iki parlament. Beöthy kormánybiztos. Bécsi deputatio. Oláh és szász mozgalmak Erdélyben, oláh comité, b. Vay intézkedései, a bán visszatétele, a ministerek lemondása. Kossuth és Szemere. Batthyány, hadi készülétek s határozatok, a bán beütése; új ministerium. Sept. 11 — 17-diki határozatok 121

Nyolczedik fejezet.

Kossuth szózata a lefolyt eseményekről, lemondott szász képviselők, a bán találkozása a nadorral, gr. Széclieny letűnése a politikai térről, a képviselőház küldöttei Becsben, a bán egy csapata Székesfehérvárt. Pulszki tudósítása Bécsből. Sz.-Tamás szerencsés ostroma sept. 21-én. A bán elfogott levelei . % ,

Kilenczedik fejezet.

Sánczolat a Gellérthegyen, Kossuth körútja a népfölkelés ügyében. Hurbán, Stur és Hodzsa Miavánál, honvédelmi bizottmány, a nádor leköszönése, Lamberg kat. parancsnok, b. Vay miniszterelnök, ülés sept. 27-én estve, a ház határozatai. Lamberg meggyilkoltatása s a ház nyilatkozata. Sept. 29-diki csata Fehérvár alatt, készültek a nép és ház részéről % %

Tizedik fejezet.

Fligelli elfogatása. A pákozdi csata s a képviselő háznak eziránti határozata. A bánnak Bécs felé menése. Roth és Philippovics lefegyvereztetése Perczel által. Eécsei kineveztetése miniszterelnökké s a háznak eziránti határozata % ,

Tizenegyedik fejezet.

Az oct. 6-ki bécsi forradalom, a honvédelmi bizottmány rendszerítése, Kossuth elnöke, többi tagjai, képviselő vadászcsapat, a honvédelmi bizottmány rendelete a várparancsnokokhoz a tri-color kitűzése iránt. Récsey lemondása, határozat (oct. 10-én) a nádor ügyében s (oct. 11-én) Roth és Philippovics tárgyában, továbbá (oct. 14-kón) a Lajtha átlépése (17-kén) át nem lépése ügyében, a várak ügye, Komárom, Arad, Temesvár, szerb mozgalmak, az ország 9 felőli megtámadtatása, Kottorónál diadal, Windiscligrätz herczeg tábornagy, erdélyi mozgalmak, agyagfalvi gyűlés % %

Tizenkettedik fejezet.

Aradi események. Arad bombáztatása oct. 22-én és 23-án. Eszékét megszállja Batthyány K., Simunits Czáránál beüt. Kossuth a pahrendorfí táborban, Móga és Görgei. Parlamentirozás hg. Windiscligrätzrel, Ivánka elfogatása, a schwechati ütközet . 199

Tizenharmadik fejezet.

Temerin és Járek közti csata, kath. főpapok fölirata, Legedics és Simunich, Kossuth jelentése a felvidéki dolgokról, Bem szándékolt megöletése, Perczel, Damjanich és Batthyány K. diadalaik, a lagerdorfi csata, Windischgrätz emlékirata, Görgei válasza, Görgei forradalom előtti élte, az erdélyi dolgok Kolosvár elestéig. 210

Tizennegyedik fejezet.

Perczelnek letenyei, Görgeinck pozsonyi tudósításai. Karassai s földvári diadalok, a dec. 4-iki parlament, a dec. 7-iki parlament, Ferencz József trónra lépte 234

Tizenötödik fejezet.

A hadsereg esküje. Batthyány L. újra képviselővé választatik, Schlick beütése, Mészáros ellene küldetik, a feldunai hadsereg szózata, Hurbán megveretik, Damjanics beveszi Alibunárt, kormányi intézkedések 249

Tizenhatodik fejezet.

Windischgrätz operatiója kezdete. Csatak dec. 15 — 19-ig. Mosonyi csata. Perczel fölrndeltctik. Damjanics diadala az alvidéken. Görgei visszavonulása. Levezés Görgei, Kossuth, Perczel és Csányi közt. A cs. sergek mozdulata. Moori csata. Parlamenti ülés dec. 31-én 260

1849.

Első fejezet.

Menekvés Budapestről. A kormány távozása. Csányi, Hajnik, Görgei, Perczel, Mack Pesten. Windischgrätz s az országgyűlés küldöttei. Windischgrätz bevonulása Pestre. Görgei Váczon. Batthyány elfogatik. Szala-Egerszeg eleste. Szikszói és bárczai csaták. Götz Zsolnán. Suplikác. Kiss Ernő Krepajig vonul. A parlament megnyitása Debreczenben jan. 9-kén. Kossuth beszéde. Bem Erdélyben. Áron Gábor 275

Második fejezet.

Pest ostromállapotba tétele, a fegyverek beszedése iránti rendelet, Havas J. kir. biztos. A magyar kormány első működései Deb-

reczenben, bankgyár, fegyverkészítés. Pártok Debreczcnben, Nyáry, Hunfalvi, Kazinczy, Kovács, a jan. 13-iki országgyűlés, határozat a letartóztatott küldöttek ügyében. Hadjárat jan. végéig

Ud"

& +

Harmadik fejezet.

Klapka Tareznál győz. Perczel szolnoki diadala. A követi lajstrom átvizsgálása. Enyed szomorú sorsa. Csatarajzok a branyicskói győzelemig. Aradi, szegedi csaták. Miskolcz visszafoglalása. Eszék capitulál. Simunich és Ordódy. Guyon. A febr. 10-iki ülés. Viták a Közlöny felett. Nyáry és Kossuth feleletei. Pest állapota jan. és februárban

' \$\$

Negyedik fejezet.

A lapok Debreczenben. Esti lapok. Átvonulás a Stureczen. Korotnoki csata. Branyicskói csata. Csányi és Bem. Piskii csata. Leiningen Czibakházánál. Klapka Kompoltnál. A kápolnai ütközet. Bem hadjárata

' %

Ötödik fejezet.

Machinációk az Esti lapok ellen. Szolnok bevétele Damjanich által. Kossuth jelentése. Szeben és Brassó bevétele. A márczius 19-iki ülés a Zichy-perben.

' &

Hatodik fejezet.

Perczel hadjárata. Madarászpárt bukása. Jelentés a Zichyféle ingóságok ügyében. Görgei hadjárata. Csaták: Hatvan-, Tápió-Bicske-, Isaszegnél, a magyar sergek előnyomulása. Apr. 14-ike Debreczenben, függetlenség. Welden főparancsnok. Asboth a Rákoson. Pest odahagyása. Nagy-Sarlói ütközet. Komárom felszabadítása az ostromzár alól

' ('

Hetedik fejezet.

Irányi budapesti kormánybiztos. Buda ostroma és bevétele, levelezés Hentzi és Görgei közt. Perczel alvidóki hadjárata. Uzdini csata. Bem a Bánátban, orsovai deputatio. A Szemere ministerium kinevezése s beigtatása. Orosz intervontio s eziránt! rendeletek. Hétszemélyes és kir. táblák. A felső hadsereg vezényletét a király veszi át. Proclamatiója

369

Nyolczadik fejezet.

Csorna, Zsigrád és peredi csaták. Arad capitulál. Hadi terveiének, követség Görgőihez, Miskolcz eleste, szaladás Pestről, gyúri és komáromi csaták, Görgei a hadi törvényszék elébe hívatik, magyar sergek állása. A magyar hadsergek húzódása. Váezi csata Sasz és Görgei közt. Kz utóbbi húzódása Losonczig. Guyon diadala Verbász- és Hegyesnél. A kormány működési kezdete Szegeden. Az orosz hadsereg beütése Erdélybe. Brassó s Besztércevidék eleste. Bem napiparancsa. Korponai Tiszafürednél. Vetter visszafoglalja a Bácskaságot. Erdélyi hadjárat. Bem visszavonulása Taczig. Móczok elleni csaták. Vasvári eleste

Kilcnczedik fejezet.

A parlament megnyitása Szegeden. Szemere beszéde az ország állásáról. Hunfalvi interpellatiója. Kossuth levele Görgeihez. Görgei Miskolczon. Zsolnai csata. Geszthelyi csata. Görgei vonulása Nyíregyházáig. Visoczki s Perczel levonulása Szegedig. Szász-Régen eleste. Bem diadalai Székelyföldén. Bem hadjárata Moldvában. A segesvári csata júl. 31-kén. Szegedi viszonyok. Kossuth találkozósa Bemmel. Perczel fenyegetései a kormány irányában, a haditanács határozata ennek letétele iránt. Aulich rendelete s annak napi parancsa. Kossuth utazása Madarasig, találkozó Görgeivel. A conferenzia Görgeit fővezérré teszi. Júl. 28-diki ülés, a nemzetiségi egyenjogúság kimondása. *Szemere beszéde.* A zsidók emancipatiója. A szegedi lőpor-raktár a légbe röptül. Szemere Görgeihez utazik. Szeged elfoglalása 397

Tizedik fejezet.

Klapka kiütése Komáromból. Görgei Nyíregyházán. Görgei állása Nagy-Sándorhoz. Debreczeni csata s annak következményei. Bem hadjárata. Szeben bevétele s elvesztése. Károlyfeliérvár fel-szabadítása. Bem Dévára vonul 409

Utolsó fejezet.

A kormány Aradon. Új-Szegedi, szőregi csaták. A kormány Új-Aradon és Lúgoson. Bem Lúgosra érkezik. Temesvár ostroma. Kis-Becskeréki csata. A magyar sergek állása ezután. Görgei feladja a berettyóvonalt, alkudozása az oroszokkal, propagandája, Nagy-Sáudor csatát vesz Új-Aradnál. A magyar hadsergek állása. Kossuth lélepett a kormányról. Görgei dictator. Görgei fegyverlerakása. Arad capitulál. Az erdélyi sergek fegyverletétele. Vécsey Boros-Jenőnél. Lúgos odahagyása. Elvonulás Lúgosról. Kmety hőstette. Kimenekülések. Munkács, Pétervárad, Komárom capitulálnak 415

Frankhon a magyar forradalmakra századok óta csodálatos hatást gyakorol.

Midőn Rákóczy „inclytæ gentis hungaræ vulnera“-it enyhíteni kuruczokat gyűjtött zászlója alá, a francia kormány aranyat küldte számára.

Elkezdődök a jacobins-ek mozgalma. Elkezdök ezek művöket, melly a Bastille falával századok rendszerét volt megdöntendő. S Martinovics és a magyar jacobins-ek ezek nyomdokin indulának;mitazok akartak Frankhont illetőleg, azt akarták ezek édes hazájokban kivinni; orvosolni a sérelmeket, úgy hogy ki azok útjában áll, elsodortassék, mint ott.

S midőn 1830-ban a júliusi felkelők Louis Philippet trónra segítették, az ottani mozgalom árnyrajzát Magyarország akkori történetének lapjain föltaláljuk.

E mozgalmak egyike sem törhetett ki. Tétettek rendszabályok, korán történtek intézkedések, mik a hamv alatt lappangó tüzet, mielőtt lángban kitörhető, elfojtották.

De az oltás egyszer sem volt gyökeres, egyszer sem intézkedének akkép, hogy az alkalmazott ellenszer percznyi hatásúnál biztosított legyen.[^]

S ime a harmadszor megszólamlott francia kakas felkölté Európát a Kárpátokig, mellyek szikláiban hangja megtört. Mozgalmat idézett elő mindenütt s mozgalma leghosszabban tartó, legnagyobbserű volt Magyarhonban.

S hihető, hogy ha ő nem adja meg az első impulsust, a kitérés elhalasztódik, mint példája volt a legfőbb ok, megteremtő azt, bár az előzményekben is találunk eleget, mint találunk Frankhonban XVI. Lajos előtt.

Mi Frankhonban a XVI-ik előtti Lajosok kora, az volt édes hazánkban a XIX-ik század első felének kormánya, önkénytelenül minden arra intézteték, hogy a felingerült kedélyek nagyszerű forradalomban törjenek ki. Még Voltaire irományai meg a contract social sem maradtak el. Szécheny és Kossuth irományaiban találjuk fel azokat.

E hasábok szűk köre nem engedi meg futó croquisnál egyebet mutatni be olvasóinknak.

József császár halálával intézvényei is sírba szálltak. Megsem-

misité önmaga azokat, megsemmisítő utóda a haladás zászlóját sok tekintetben lobogtató II. Lipót, ki elég ügyes politikával az előzményekért fölingerült kedélyek lecsendesítésére vette azt kezébe. S valóban a garantiáért porosz kormányhoz fordult 1790-ki országgyűlés a Leopold nádor beigtatásakor mondott beszédbe letett ígéretek által lecsendesült. A rendek kaptak az alkalmon, ez Ígéretek törvénybe iktaták, s utóbb utódaik hasisul rendesen felhasználták. (Lásd az 1790-iki, 2,3,10 és 12-ikt. cikkeket). Ez országgyűlés a hon történetében új epocha első lépéseje.

A reform-, azon időtájban úgynevezett francia pártnak akkor volt legnagyobb hatalma. Azután a ministerium mindent elkövetett, gyöngíteni az őt terhelő befolyást. Már az 1796-diki I. Ferencz által összehívott országgyűlés mutatá azt világosan, mikor az a sérelmek orvoslása helyett a francziák ellen segélyt kért. József nádorrá ez ülésben választatott.

Gyakran panaszkodának a kormány ellen a megyei gyűlések s általánossá vált panaszuk lecsendesítésére, miközben a democratia eszméji mint sugár, melly magának mindenüvé utat talál, terjedének, 1802-ben új országgyűlés hivatott össze, mellybena béke megkötését jelenté. Továbbá Semsey Endre kir. személynök maga szabta a gyűlés elébe a végrehajtandó kötelességeket egy szabadelvű beszéddel, melly arra látszek mutatni, hogy a kormány külkörülményeitől kényszerítve, a reformpárt hajlama után tör. Pedig a regia propositiók egészen másképen valának szerkesztve! Adó neveltetett, katonák szaporítottak, s az Ígélet nem váltatott be. Ezek történtek az 1805-diki országgyűlésen, mik a már ingerelt kedélyeket még jobban ingerlék.

S mégis, midőn Napóleon beütésének hire terjengett, az országgyűlés az udvar kívánatait teljesíté, azonkívül jövedelme 6-át is felajánlván. De az insurgensi kapitányságtól elmozdított b. Yay visszatele az országgyűlés hatalmát mutatá.

Eljött az 1809-dik év, beütött Napóleon, kiosztó proclamatióit, mellyekben függetlenségének kivivására szólítja a magyart.

Austria sorsa e perczen tagadhatlanul Magyarhontól függött. S a nemzet, melly sérelmei nem orvoslása miatt ingerült állapotban volt, elvetette azt.

Két év múlva a kormány (1811) a papirospénz értékét egyötödére szállítá, s még annak is az országgyűléstől kért biztosítékot. Ez s több kívánatokkal azonban a rendek erélyessége, kik ellenálltak, mint egy ember, daczolt, mi mindig a reformpárt erejét nevelte.

1811. után helyreállván a rend, a kormány is kevesebbet gondolt Magyarhonnal, mígnem 1820-ban viszont kiűtöttek Olaszthonban a zavarok, mellyeknek lecsendesítésére a kormány Magyarhontól indirect módon segélyt erőszakolván, az egész ország nyílt zendülésben

tört ki, mely miatt a megyék autonómiája fölfüggesztetvén, cs. biztosok küldettek szét mindenfelé, elintézni a közigazgatást.

De a biztosok elejébe mindenütt töméntelen akadályok gördítetének. Mint egy ember az egész ország ellenállt, mígnem 1825-ben országgyűlés hirdették.

Gondolni lehe, hogy a vihar ennek első napjaiban leend a legnagyobb. A királyi tárgyalások előterjesztése előtt fenhargon tolmáclá haragját, kimondá, hogy a bünt a megbánás, mellyel mentető magát a kormány, nem törli el, s az árulók fejére halált kért. Eredmény lön, hogy az országjogait biztosító törvények hozattak. Jogaikat 1830-ban, mikor kiűtött forradalom a közéletre nyilvános hatást gyakorolt, azzal szaporíták, hogy a magyar ezredekhez csak magyar tisztek neveztetnek ki.

Az 1832-diki hongyülés alsóházában a reformpárt hatalma megnőtt, ugyanis indirect úton próbálta a kormány saját embereit választani követekké, s a nemesség direct úton a magáéit, a reformereket választá. A lengyel mozgalomnak nem kis hatása volt rá.

A megyék Varsónak segítségül több mint százezer embert ajánlanak, minek teljesülését a czár az északi szláv vidékeken támasztott cholerazendülés által gátolta meg. Ugyané tárgy az 1832-dik és 35-diki országgyűléseken nem kevés vitatkozás tárgya volt, Orosz hon ellen nyílt háborút kívánván, mellyet azonban a kormány hallgatással mellőze.

Az 1832-diki hongyülés már megkezdte a népterheinek enyhítését, melly a későbbi országgyűléseknek folytonos tendenciája volt. A kezdeményező Szécheny volt. De a conservativ párt, melly 1825-től e napig a nemesség egyszarvú ellenállásában nem létezek, ekkor fejlődék ki, a bécsi kamarához támaszkodva a reformereknek ellenálláskörül. Az országgyűlés 3 évig tartott, eredménye 9 törvény kiscikarása volt.

S a mint a reformpárt terjedő, a mint nyíltabban folyadók a kormány a repressaliákhoz, azon arányban terjedőnek az országban a forradalmi eszmék, kiknek követői mindezeknél többet vártak. Nevelte az ország elégületlenségét Lovassy s néhány ifjúnak elfogatása és elíteltetése.

Kossuth is köztük vala. A viták lithographizálásával foglalkozók, ezáltal terjesztvén pártja eszméit s ezáltal szervezven magának népszerűséget.

Következő országgyűléseken a kormány és conservativ párt arra törtek, hogy a reformerek haladási működéseit gátolják, s hogy a kicsikart jogokat csökkentsék, változtatásokat tehetvén azokon.

Nem sikerült, valamint a kívánt újonczok is az elfogottaknak adandó amnestia föltétele alatt szavaztattak meg. Nem látta a kormány czélszerűnek topább is ujjat húzni a naponkint hatalmasuló szabadelvűekkel, megadta az amnestiát, de azon politikához folya-

modék, hogy a reformereket nyíltan pártolá, titkon pedig adminisztrátorai és párthívei által a szabadelvűek követekké választatását gátlá.

1843-ban az országgyűlésen mindemellett több volt a szabadelvűek száma. Aug. 29-én meghatározák a szabad földbírhítás jogát. E nap a mohácsi vész 318-dik évnapja volt. Ráczólozva kimondá az öreg Palóczy, hogy a rendek azóta egy nap sem mozdíták annyira elő a hon javát, mint az nap.

1844. oot. 28-kán Szécheny díszöltözetben jelent meg az országgyűlésen. Felhozá Bluchert, ki a lipcsei ütközet napján fölékítetté magát s csatát nyert. Pártjának ő is nevezetes csatát vivott ki, a nemesség adófizetésének megkezdését. Sokan az önkéntes adófizetők sorába iratták magokat.

Jogokat víva ki a nép számára, igyekezének azt saját ügyöknek megnyerni. Méltán várhatóan sokat e colossustól, ha hozzájuk csatlakozik.

Ezenben a sajtó agitatói is fejlődének. Kossuth Pesti Hírlapja s más füzetek sokat tettek arra, hogy a reformerek hatalma, ereje nőjön. Az említett lapnak köszönhető Kossuth, hogy mint pártvezér elül lobogtatható a haladás zászlóját, daczára hogy Széchenyi befojlyását csonkítani igyekvök.

Az ezután alapított védegyelet, pesti iparegylet, ellenzéki kör, nem valónak egyéb, mint hévmérői a reformerek hatalmának. Ezek tüntetők ki legfőképp azoknak roppant erejét.

E korszak figyelmes szemlélője át fogja látni, hogy annak egész 67 évi folyama alatt kormány- és reformpárt miképp álltak egymással szemben.

Ez igénytelen soroknak nem vala más célja, mint kimutatni, mint diadalmaskodók ez amannak repressáliáin, s minden kivivott diadal által miképp növekedett hatalma.

Az utolsó időben Vezúv alá temetett tűz vala. Igen kis földingás kívántaték hozzá hogy kitoljon, elsodrólág mint az, s kétszeres erővel mint összenyomott mézga.

Amannak rendszere magában hordozó a bukás magvait. Emezét nap nap után érlelő, mint nyár a fák gyümölcsét. S midőn ez megért, lehervadtott a másik.

Azonban valljuk meg: autonómie és 800-ados kiváltságok igen alkalmasak valónak ennek céljait előmozdítani.

De térjünk a dologra.

1848.

Első fejezet.

Kossuth követté választatik. Pozsonyi országgyűlés. Felirat márcz. 3-án. — Országos ülés márcz. 14. és 15-én, bécsi küldöttség. — Márcz. 15-dike Pesten, egy nyomda lefoglaltatik, a tizenkét pont, Petőfi nemzeti dala, rendfentartási bizottmány, Táncsics kiszabadítottatik, a forradalom meginneplése. — Az első ministerium engedményezése, István nádor helytartó, Batthyány rendelete a rendfentartás ügyében, országgyűlési nyilatkozat a teendők iránt. — Első magyar ministerium. — A pénz- és hadügyi tárczák megadása kétséges, rendelete a pesti választmánynak. — A ministerium s úrbéri törvény feletti viták. — Horvát mozgalmak, rác deputatio. — Erdélyi mozgalmak. — Az országgyűlés bezárása.

I.

% (+ž oct. 17-én zajos csapattal teltek meg Pest utczái. Rákóczy zene kíséretében roppant tömeg vonult el azokon a megyeház felé.

Elül, büszkén száguldó ménen, köznemesi öltönyben egy férfi ment, gyönyörű antik arcczal, simított hosszú szakállal. A mint leemelte fővegét s lobogtató a rákötött veres szalagot, e verset szavalva: Egy halálom egy életem:

Kossuth Lajos a követem!

a kopasz fej bárkit is tiszteletre gerjeszte. Gr. Batthyány Lajos volt ez, a magyar forradalom Liancourt-ja.

Kormány és párthívei önkénytelenül remegve a vihartól, mindent elkövetének meggátolni azt, mi a főnebbi két sorban elmondva van. Mert már akkor az igénytelen nemes család sarja a reformerek vezére volt.

Mind hasztalan. Két helyette követnek néztek ki, a küzdelem lehetősége miatt ő maga is visszalépett.

1847. nov. 7-én Pozsonyban összegyűltek a követek. A legtöbbszörnek szabadelvű utasítása volt, s a legtöbbet az eszme lelkesíté, hogy az 1790-ben megkezdett küzdelmet folytassák.

Már kezdetén az országgyűlésnek lehet látni, hogy ez az eddig lefolytaknál zajosabb leendő. A reform- és conservatív párt gyűléseket

tártának, a parlamenti hadra mindenik megkésztíté terveit, mint a sejtelem emberei nagy dolgok előestéjén

Az országgyűlést az uralkodó személyesen nyitá meg, s a törvények értelmében tudatú teendőit a rendekkel, kiknek első tettük volt azazidőben nagy népszerűséggel bíró István főherceget nádorrá kikiáltani.

Első nevezetesebb viták a válaszfelirat felett voltak. A conservatív párt csak köszönetét akart szavazni, a reformerek sérelmeket is akartak felhozni. Az alsó házban az utóbbi ment keresztül, a főrendeknél megbukott.

Ki nem ismeri a római szónoknak Catilina ellen mondott quousque tandem-ját? mikint az, keseredett és mennydörgő hangon kelt ki Kossuth is a felsőház stabilismusa ellen. A vfelirat egyszerűen elvetették.

De az ügy legyőzve még sem volt. Sikerült Kossuthnak az adminisztrátorok ügyét szőnyegre hozni. Ezek, a kormány által saját embereiből helyettesített megyei főhivatalnokok, megyéjükre igen nagy befolyást gyakoroltak. S e befolyást csak a legitimitás terére visszatérés csökkentheté. Ellenük mondott philippikájánál csak az volt hatalmasb, melyben a partium visszacsatlását sürgeté. Ez igen nagyszerű diadal vala. Az összes conservatív párt egyhangúan beleegyezni kényteték.

Ben a teremben, a termen kívül, mintáz egész magyar hazában, a kedélyek fölzigtatva voltak. Volt az ország nyugalmban valami, mely az ég bíborához hasonlított a vihar előestéjén.

24 órai rövid folyam alatt a bourbonok trónusát megégető a párisi nép. A forradalom mint a villám, mely a lég minden régióját átkuszálta, mignem egy fa lombjait fölgyjutja.

Márcz. 3-kán Balog Kornél indítványt tón, hogy kéressék meg az uralkodó a bank állásáról tudatni az országgyűlést. Ki hitte volna, hogy a gyúanyagot e szikra borítandja lángba?

Kossuth a percz hatalmát, a kedélyek állapotát felhasználta s a következő felirati indítványt tévé:

Fölséges stb. A legújabb időben kifejlett események mulasztatlan köteleességül teszik: figyelmünket azokra fordítani, miket fölséged iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti köteleességünk megkíván.

Históriánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezete: hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nemcsak ki nem fejthettük, sőt leginkább fentartására kelle minden gondjainkat fordítanunk.

Ennek oka: hogy fölséged birodalmi kormánya nem lévén alkotmányos irányú, úgy kormányunk önállásával mint alkotmányos életünkkel öszhangzásban nem lehetett.

Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátrál-

tatta, most úgy látjuk, hogy ha tovább is folytattatok és a birodalmi kormány az alkotmányossággal öszhangzásba nem hozatok, fölséged trónját és a pragmatica sanctiónál fogva kedvelt kapcsolatokhozánk kötött birodalmat elláthatlan következményekbe bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatlan kárt áraszthat.

Fölséged minket reformokra hívott össze; mi régi óhajításunkat látjuk ezáltal teljesedve, és buzgó készséggel fogtunk a munkához.

Elhatároztuk, hogy a közösteherviselés alapján a nép közterheiben, mellyekkel az a megyei közigazgatást eddig egyedül fedezi, osztolni fogunk, s az ország lőj szükségeinek pótlásáról is hasonló alapon gondoskodandunk.

Elhatároztuk, hogy az úrbéri viszonyokból! kibontakozást kármentesítéssel összekötve eszközöljük, s ezáltal a nép és nemesség közti érdekeket kiegyenlítve, hazánk boldogságának gyarapításával fölséged trónját megszilárdítjuk.

A katonai élelmezés és szállásolás terheinek megkönnyebbítése gondjaink főbbjei közé tartozik.

A királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politicalai rendezését halaszthatlan tárgynak tekintjük, s a népnek is politicalai jogokban illő részesítésére az időt elérkezettnek véljük.

Hogy földművelésünk, műiparunk, kereskedésünk felvirágzására sikeres lépések tétessenek, hazánk méltán várja.

De alkotmányos életünk is valódi képviselési irányban igényel fejlődést, — szellemi érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek. — Honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlaksok különböző osztályai érdekegységének alapján gyökeies átalakítást kíván; ez pedig úgy fölséged királyi széke, mint hazánk bátorléte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé.

A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségeinek számbavételét és felelős kezelés alá vételét tovább nem halaszthatjuk, mert csak így teljesíthetjük azon alkotmányos tisztségünket, hogy úgy fölséged királyi székének díszéről, mint hazánk közsükségeinek és minden jogszerű köteleességeknek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk.

Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkai érdektalalkozás kiegyenlítésének szüksége forog fen, mire önálló nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett örömet nyújtunk segédkezni.

De arról is meg vagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak azáltal nyerhetnek életet és valóságot, ha végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbízva, melly a többség alkotmányos elvének legyen felelős kifolyása — s ezért collegiális kormányrendszerünknek magyar felelős ministeriummá átalakítását minden reformjaink alapfeltételének s lényeges biztosítéksának tekintjük.

Ekként fogtuk fel hivatásunkat.

Ezeket fölséggel egyetértve az országgyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott komoly szándokunk.

Ezt várja tőlünk a haza, ezt várják a nép milliói, ezt sugallja a hűség és ragaszkodás ösztöne, mellyel felséged uralkodó háza iránt tántoríthatlanul viseltetünk; mert meg vagyunk győződve, hogy csak ezek által fektethetjük hazánkban a békét, nyugalmat és bizalmas egyetértést oly szilárd alapra, miszerint azt váratlan eseményviharok meg ne ingassák, s a békének és elégedésnek illy biztosításával szerezhetjük csak meg az erők azon lelkesült öszhangzását és gyarapodását, mellyre felséged uralkodóháza minden viszonyok közt nyugodtan támaszkodhassék.

Ámde felséged velünk együtt érezni fogja, miként ezeknek esz-közlésére béke kell, és kellene zavartalan, nyugodt viszonyok.

És e tekintetben lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom bomladozásának azon jeleit, mellyek a pragmatica sanctiónál fogva velünk egyesült birodalom némely részeiben mutatkoznak, s mellyeknek súlyát a legújabb külső események előre láthatlan fejleményei sokszerűen növelhetik.

Nem akarjuk felséged atyai szívét a bomladozás ama jeleinek részletes felelgetésével szoporítani: nem a pénzviszonyok tekintetében már is érezhető hatást fejtegetni; de a hűség ösztöne s a rajtunk fekvő felelősség kényszerít kimondani: hogy mi valamint a jelentkező bajok valódi kútfejét és saját elmaradásunk egyik főokát is a birodalmi kormányrendszer természetében találjuk: úgy erősen meg vagyunk győződve, hogy felséged az elkövetkezendő balesemények legbiztosabb óvszerét, hű népeinek legbarátságosabb egyetértését, a monarchia különböző tartományainak legerősebb forrasztékát s mindezek által fölséges trónjának s az uralkodóháznak legrendíthetlenebb támaszát abban találandja fel, ha fejedelmi székét minden uralkodói viszonyaiban a kor szükségéi által múlhatlanul igényelt alkotmányos institutiókkal környezendi.

Azonban felséges úr! az események isten kezében vannak. Mi bízunk a gondviselés ótalmában, de érezzük a kötelességet: gondoskodni, hogy felséged hű Magyarországot a bizonytalan jövődő készületlenül ne lepje meg. E gondoskodás halaszthatlan kellékeihez számítjuk mi a fenemlített átalakulási kérdéseknek még ez országgyűlésen alkotmányos iránybani megoldását, és aggódunk, hogy a szokásos országgyűlési alkudozások és kormányászéki tárgyalások collegiális rendszerszülte hosszadalmassága, a felséged atyai szándokának s hazánk méltó várakozásának megfélelő sikert veszélyesen késleltetheti.

És azért a királyi szék iránti tántoríthatlan hűségünk szilárd bizalmával esedezünk felségednek: méltóztassék a fenforgó rendkívüli körülmények tekintetbevételével, legkegyelmesb királyi akaratának teljhatalmú orgánumai, egyszersmind a fenálló törvények szerint

hazánk legfőbb kormányzékének, a magyar királyi helytartótanácsnak tagjai gyanánt a közigazgatás külön ágainak megfelelő számban olly egyéneket az országgyűlésre utasítani, kik mint a végrehajtó hatalomnak a hozandó törvények szerinti alakban gyakorlatára felséged kegyelmes bizalmával előlegesen kijelölt alkotmányos organumok — és kiknek, mint ilyeneknek, személyes felelősségük alá leszen a hozandó törvények végrehajtása is helyezendő — országgyűlési tárgyalásainkban közvetlen részt vegyenek s felséged királyi szándoka iránt az ország rendéit tájékozva, s a kellő felvilágosításokat és kimutatásokat a kormány részéről, különösen a pénzviszonyok tekintetében is megadva, a fenforgó fontos kérdések megoldását olly sikerrel előmozdítsák: miszerint a hozandó üdvös törvények mihamarabb felséged kegyelmes helybenhagyása alá terjesztethessenek, s általuk a jelen körülmények bármí váratlan fordulatának esetére is biztosítva legyen hazánkban a béke, megszilárdítva a bizalmas nyugalom, s ezeknek alapján kifejthető azon szellemi erő és anyagi tehetség, raellyben felséged tántoríthatlan hűségünk mellett, a bizonytalan jövőendő minden eseményei között, királyiszékének legrendíthetlenebb támaszt fogja feltalálhatni.

Kik egyébiránt stb.

Mindkét ház általános lelkesedéssel sajátjává tévé az indítványt.

II.

Ezután a kedélyek meglehetősen nyugodtan maradtak Pozsonyban márcz. 14-ig, mikor az azelőtti napi bécsi események hire, a tudomás Metternich bukásáról oda felhatott. A lelkesedés általános vala. Csak egy párt vala, lehete ottan — a reformereké. Gyűlés és nép ebbe olvadtak össze.

Kossuth indítványára határozattá lön: hogy a fenidézett felírás tárgyalását sürgessék s adják meg a sajtószabadságot. Estve pedig a naphősének Kossuthnak fáklyás zenét csinált az ifjúság, melly alkalommal ez Batthyányi mint leendő ministerelnököt bemutatá.

Az országos ülés, miután a felírás tárgyalásakor maga sem remélt annyit mint most, a közös teherviselés elvének elfogadása után, annak némelly pontjai iránt következő értelmezést tön:

„Határozata a KK. és RR-nek azon felírási javaslat némelly kifejezéseinek értelmezése iránt, mellyet az országgyűlési teendőkre nézve a mélt. főrendekhez átküldöttek.

„A KK. és RR. kijelentik: hogy azon felírási javaslatukban, mellyet az országgyűlési teendők iránt a mélt. fő RR-hez átküldöttek, a szellemi kifejlődés ápolása szükségének megemlítése által a népnevelést, vallási jogok viszonságát, az eskütszékek létesítését és a sajtószabadságot, úgyszinte a nemzeti erőnek egyesítés szempontjából az Erdélylyeli egyesülést is, nevezet szerint értetni kívánják,

továbbá, hogy ott, hol a képviseleti rendszernek alkotmányos iránybani fejlődését, határozott kívánataik sorába helyezik, ezen általános kifejezés alatt nevezet szerint az országgyűlésnek Pesten évenként leendő tartása szükségét is czélozták kifejezni; miután évenkénti országgyűlések tartása a kormány felelősségével válhatlan kapcsolatban áll.“

Az orsz. küldöttség márcz. 15-kén Bécsbe ment tagjainak névsora: A főRR. táblája részéről: báró Vay Miklós koronaőr, Lonovics József Csanádi püspök, Rajacsics József karloviczi érsek, hg Eszterházy Pál örökös sopronyi főispán, báró Perényi Zsigmond ugocsai főispán, gr. Károlyi György békési főispán, Tihanyi Ferencz temesi [fCZ]Z^ A U^z\h ; m f [m VUFUbntJ] Z]gdz bž [f^ 6U\H\ nzbm @U^cg [f^ 7ziráky János, gr. Szapáry Antal, gr. Teleky László, báró Venkheim Béla.

A tek. KK. és RR. táblája részéről: Zarka János királyi személynek, Ghyczy Kálmán nádori ítélemester, Bernáth Zsigmond Ungh, Szemere Bertalan Borsod, gr. Andrassy Manó Torna, Szentiványi Károly Gömör, gr. Andrassy Gyula Zemplén, Schnée László Heves, Gábriel István Abauj, Rádiós Miklós Heves, Darvas Pál Gömör, Bükk Zsigmond Borsod, Bónis Sámuel Szabolcs, Bohus János Arad, Papszász Lajos Bihar, Bíró Imre Arad, Babarczy Antal Csongrád, Rónay János Csanád, Mánn József Máramaros, Kállav Menyhért Szabolcs, Tomcsányi József Békés, Asztalos Pál Máramaros, Desewffy Jób Nógrád, Tarnóczy Kázmér Nyitra, Kossuth Lajos Pest, Szentkirályi Mórícz Pest, báró Révay Simon Turóc, Olgyay Titus Pozsony, Ruttkay István Zólyom, Justh József Turóc, Kubicza Pál Trencsin, Rakovszky Mórícz Liptó, Pázmándy Dénes Komárom, gr. Széchenyi István Moson, Madarász László Somogy, Vidoss József Vasé, Hunkár Antal Veszprém, Csúzy Pál Zala, Somsicli Pál Baranya, Horváth László Fehér, Szabó Miklós Vass, Gaál Eduárd Tolna, Tolnay Károly Zala megyék követei, Jozipovich Antal turmezei gróf, Fogthüi János Hajdú kerület követe, Máriássy Gábor egri, gr. Forgách Ágoston pozsonyi, Daróczy Zsigmond pécsi, Mericzay Antal váci káptalanok követei, Házmán Ferencz Buda, Haader Pál Székesfehérvár, Hergesell Ferencz Győr, Martini Fridrik Sopron, Pitroff János Nagy-Szombat, Renyey Ferdinánd Szeged, Komlóssy Lajos Debreczen, Tóth Lőrincz Breznóbánya, Stanaczky András Szatmár-Németi, Károlyi István Pest városok követei.

III.

A bécsi és pozsonyi mozgalmak kiütése előtt volt már Pesten zavar. A fiatalság reformlakomát akart tartani. Az ellenzék márcz. 12-diki gyűlésében Irinyi József általános határozattal tizenkét pont-

nak országgyűlés elébe terjesztésére feliratot készített, melyben ki-
mondák, hogy kivívásáért mindent készek áldozni.

A bécsi események hírére azonban a fiatalság, mely az alkot-
mányosság korlátain belül maradni késznek nyilatkozik, nem akarva
tovább is „a fonnák életlő korlátai közt maradni, — márcz. 15-én
— a 12 pontot, a lelánczolt Tytan, a sajtó fölszabadítása által életbe
léptetni határozó.

Landerer és Heckenast nyomdája elébe ment.

E jelenet kicsinyben képe volt az egész forradalomnak. Mint
tengerbe siető folyam, vagy mint Alpról lehenyerülő hógomoly per-
cenként nőtt, mígnem megsemmisült, mint azt a tenger elnyeli,
vagy ezt felolvasztja a nap.

Ottan egy sajtót lefoglalt s következő két nyomtatványt készít-
tető el:

Mit kíván a magyar nemzet?

Legyen béke, szabadság és egyetértés!

- 1) Kívánjuk a sajtó szabadságát, censura eltörlését.
- 2) Felelős ministeriumot Budapesten.
- 3) Évenkinti országgyűlést Pesten.
- (1) Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.
-)1 Nemzeti őrsereg.
- *1 Közös teherviselés.
- 7) Úrbéri viszonyok megszüntetése.
- , 1 Esküdtszék, képviselő, egyenlőség alapján.
- 1 Nemzeti bank.
- %\$1 A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar kato-
náinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
- %&1 A political statusfogyók szabadon bocsáttassanak.
- %&1 Unió (Erdélylyel).

Végül: Egyenlőség, szabadság, testvériség!

Az ikertestvér mellett méltólag állott Petőfi Sándor következő
lelkes költeménye:

Nemzeti dal.

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok! —
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Rabok voltunk mostanáig,
 Kárhozottak ősapáink,
 Kik szabadon éltek haltak,
 Szolgaföldön nem nyughatnak.
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

Sehonnai bitang ember,
 Ki most ha kell, halni nem mer,
 Kinek drágább rongyélete,
 Mint a haza becsülete.
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

Fényesebb a láncznál a kard,
 Jobban ékesíti az a kart,
 És mi mégis lánczot hordtunk!
 Ide veled régi kardunk!
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

A magyar név megint szép lesz,
 Méltó régi nagy híréhez,
 Mit rákentek a századok,
 Lemossuk a gyalázatot.
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

Hol sírjaink domborulnak,
 Unokáink leborulnak,
 És áldó imádság mellett
 Mondják el szent neveinket.

DYh Z]`Gz bXcf"

A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

A mozgalmat az nap délutánján a fiatalság folytató. Első tette volt a 12 pontnak a múzeumban letétele. A városházhoz ment onnan, hol a rendfentartása végett egy 14 tagból álló bizottmány kinevezésével foglalkozának. A 14 tag névsora: Rottenbiller Lipót, Kacs-kovics Lajos, Staffenberger István, Molnár György, Klauzál Gábor, Thót Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor, Vas-váry Pál, Irányi Dániel, Hengel Alajos, Egressy Samu.

Elhatározik a király- és nádornál az országgyűlés Pestre áttételét szorgalmazni, a katonai parancsnokságnál pedig eszközölni, hogy a rend fentartásába a katonaság ne vegyüljön. Elhatározzák a „Nép-könyveért“ és „Józan eszeért“ elfogott Tácsics, — azelőtt Stácsics Mihált börtönéből kiszabadítani. Ennek eszközésére a helytartótanács-hoz bizottmányt küldtek, melly gr. Almássy Mór és gr. Török Bálint tagjai által azt eszközölje is. Hasztalan próba volna leírni az öröm mámo-rát. Tácsics fiákerének lovai kifogattak s az ifjúság húzta azt Pestre. Ha csak sejti is további működését ez, bizonytal az innepélyt elhagyta volna.

Estve a nemzeti színházban Bank bánt adták. Betolongott a tö-mögeg s a színházi rendet akadémiára változtatá.

Másnap Budapest meginneplé szerencsés kezdetű forradalmát, a békés átalakulást, mint nevezék, első lánczszemét egy ötnegyedéves véres küzdelemnek.

A két város — köztük a budai királyi lak — fényesen kivilá-gittaték. Háromszínű zászlót lobogtatott majd minden ablak, s majd minden ablakból hófehér kezek nemzeti szalagrózsákat, vagy virágo-kat hánytak alá. S mint az utczák színe fényben úszott, s mint vissza-tükrözé az ősz Duna e fényt, olly rózsaszín vala az emberek kedélye s olly rózsaszínben tükrözé vissza a kedélyt az utczákon hangzó újongás, örömjaj.

A bizottmányoknak első institutiói közé tartozék a nemzetörséget organizálni, azt fegyverrel s ismertetőjelekkel, hogy önmaga lévén a rend őre, a rend annál biztosabban fentartassék.

Továbbá az utczák nevei közül többen megváltoztattattak. A hatvani „szabadsajtó utcza“ a városháztér „márcz. 15-dike tere“ sat. nevet nyetek. A pilvax (kávéház) is ekkor keresztelteték el „for-radalmi csarnoknak.“

IV.

A pozsonyi országgyűlési küldöttség csakugyan fölment Bécsbe, eszközölni ottan, hogy említettük felirási javaslat életbe léptetessék. István főherczeg vezette őket, vele volt Kossuth is, kinek szekere elől kifogták a lovakat, tiszteletörököt rendelték sat.

S ha szolt e férfi hozzájok, ki ezelőtt egyik büszkeségének hitte, hogy nem látta Bécsset, szavait kimondhatlan lelkesedéssel fogadták.

Éltöket, karokat ajánlák fel a bécsi ifjak, ha kell, a magyar ügyért s magyar testvérekért.

A kabinetben azonban a magyar ministerium ügye nem a legjobb lábon állt. Sokkal fontosabb volt e lépés, mellynek alapját kikívívni akarák, 1790-ik év törvényeiben keresék, hogysesm annak meggátlására mindent el ne próbáltak volna.

De hasztalan.

Bécs utczáin már folyt vér, már volt példa rá, hogy a legmagasb személyek közül egy sértelmekkel illetették. S ha viszont ennek nem akarák magokat kitenni, mert ez mint a nyilvános ingerültség mutatója, csakugyan bekövetkezett volna, mindenre hajolni kénytetének.

Így lön, hogy István nádor, ki ez ügy megnyeréséért a családi conferenciában is mindent elkövetett, a diadalt ministerelnök Batthyányval következő sorokkal tudatható:

„Kedves gróf Batthyány! Ezennel tudósítom önt, hogy öfölsége meg lévén győződve, miként a fenforgó körülmények sürgetőleg megkívívják, hogy azon felelős magyar ministerium, mellynek alakításában ö fölsége mai napon kelt k. k. leirata által megegyezett, haladéktalanul összeszerkesztessék és activitásba lépjen, engem felhatalmazni méltóztatott, hogy önt a törvények értelmében független magyar ministerium elnökévé kinevezvén, ön ministertársait belátása szerint akként és olly számban tegye legfelsőbb k. megerősítés végett javaslatba, a mint azt a ministerium feladatához a minister társai törvények útján meghatározandó hatásköréhez és saját felelősségéhez képest szükségesnek ítéli. Egyébiránt legnagyobb hajlandósággal maradok méltóságodnak legszivesebb jóakarója. I s t v á n m. k. nádor.“

Ez engedményezést a nádoron kívül gr. Szécheny, Kossuth. hg Eszterházy, gr. Batthyány L., és Cziráky J. közremunkálásának tulajdoníthatni.

Ugyanez alkalommal István nádor Magyarország teljhatalmú kormányzójává nevezteték ki.

V.

Gondolhatni, mennyi lelkesedéssel, az öröm milly kitöréseivel fogadta az egész ország a 12 pontokat. Egy kurta hó sem folyt le s már is minden helység sajátjává tévé azokat.

Minthogy azonban itt-ott a rendezavarásra próbák történtek s a 800-ados iga alól felszabadult nép az új nyereemények idvességeit sehogy sem tudá élvezni, s épen azért könnyen csábítható volt, gr. Batthyány következő rendelettel igyekvék a rendet helyreállítani.

„Tisztelt törvényhatósági elnök úr! Az események rendkívüli gyorsasága miatt még talán szét sem küldhetett k. k. körlevél hiányában a mellékelve olvasható nádor főherczegi kinevező iratra

hivatkozva, első és haladéktalan kötelességemnek tartom a törvényhatóságok fejeit, elnökeit és így önt is, uram, ő felsége nevében s a polgári hűség kötelességeire, hivatalosan felhívni és megbízni, hogy a közbéke és nyugalom fentartására minden tekintélyeket, hatásukat, alárendelteiket erősen felhasználni s az erőszakos és ingerlő eljárásokon kívül minden segédmodokat igénybe venni, — a csend és népkedély bujtogatóira és a most még fenálló viszonyok netalán tápodéira nézve pedig a törvények rendeletét szigorúan alkalmazni siessenek; nehogy ministerium és országgyűlés, mint az átalakulás és törvényesség orgánumai, a nagy és nehéz munka megoldásában kicsapongások, vagy időelőtti követelések által akadályoztassanak, s a nemzet boldogsága, mielőtt alkotmányos tökélyét elérné, zavartassák. És míg egyfelől törvényes köreiket és hatalmukat a státuszpolgárok irányában igénybe veendik, hazafiúilag törekedjenek másfelől a nemzetben a bizodalom lelkét és nyugtató érzelmeit a nemzetszerető királyi felség s nádor főherczeg, mint szinte a törvényesség orgánumai iránt is, gerjeszteni és öregbíteni, szóval: polgári és hivatalos erélyvel eszközölni azt, hogy a hon magához méltólag s boldogságát elősegítőleg érezze át a nemzeti szabadság első örömeit, tis mindennek pontos és hűséges teljesültét annál biztosabban várom és reményiem, minthogy valamint én a kormányzat eredményeiről felelősséget vállaltam, úgy a törvényhatóságok elnökeit felelősekké teszem mindazon nem remélhető zavarok és botrányokra nézve, mellyek az általában nem várt hanyagságból vagy egykedvűségből származnának. Pozsony, márcz. 17-én 1848. Hazafiúi üdvözléssel s teljes bizodalommal tisztelt törvényhatósági elnök urnák kötelezettje

Gr. Batthyány Lajos s. fc.
nemzeti miniszerelnök.“

A pozsonyi országgyűlés pedig egy követséget nevezett ki, melly Pestre lemenvé, a fővárossal a nyereményeket s az önmaga által maga elébe szabott teendőket tudassa.

E küldöttség márcz. 20-án a rendfentartási bizottmány ülésében megjelent. Gr. Keglevich mondta el lejtöttük célját s a kk. és rr. nyilatkozatát Szentiványi K. olvasta fel. A teendőköt illető része itt következik:

„Egy szabad alkotmányos országban úgy a törvényhozó mint a végrehajtó hatalomnak szoros öszhangzásban kell lennie. Mindkettőt csak olly egyének gyakorolhatják sikerrel, kik a nemzet többsége akaratának kifolyásai. Hazánkban már a törvényhozói hatalom sem gyakoroltatott mindig az összes nemzet érdekében. Országgyűlésünk csak a nemzet egy részének képviselője. A végrehajtó hatalom pedig a nemzeten kívül álló idegen elemekre lévén bízva, a megalkotott korszerű törvényeknek jótékony hatását a végrehajtásban többnyire meghiusítá.

Ezeknél fogva a karok és rendek a teendők elsőjének tartják,

melly minden más alkotmányos törekvéseinknek szilárd alapját képezendi, a végrehajtó hatalomnak akként! alakítását, hogy ez az összes nemzet többsége akaratából legyen kénytelen meríteni minden erejét. Úgy vannak a kk. és rr. meggyőződve, hogy minden idegen hatalomtól független felelős magyar ministerium az, melly békés átalakulásunknak s az összes nép boldogságának lehetőségét foglalja, magában és midőn az ekkép alakítandó ministerium elnökévé gróf Batthyány Lajos neveztetett ki, azon ministerium alakításával megbízott, melly által a nádor, mint a király távollétében törvényes teljhatalmú helytartója, az országot a haza szívéből Budapestről kormányozandja.

A képviseleti tábla egyrésztől alkotmányos szabadságunk kifejlését most már a ministerium hatáskörének és felelősségének törvény által leendő minélelőbbi meghatározása által garantirozva lenni látja, míg másrésztől a törvényhozói hatalomnak, az országgyűlésnek — oly összeszerkesztését tartja szükségesnek, melly képviseleti alpra fektetve, az összes magyar nemzet többsége akaratának erőteljes, méltó orgánuma legyen. Mellyért is jelen országgyűlés n el-tartja hivatva lenni magát arra, hogy mindazon törvények részletes kidolgozásába és megállapításába ereszkedjék, mellyek a nemzet boldogságának felvirágzására általában szükségesek.

Sőt úgy van meggyőződve, hogy törvény által meghatározván az alapokat, mellyen a képviseleti rendszer szerint néhány hónap alatt Pesten tartandó országgyűlés alakíttassék, mindazon törvények alkotását, mellyek az ország belbékéjének és a nemzeti szabadságnak biztosítása végett rögtöni intézkedést nem kívánnak, az ezen Pesten tartandó nemzeti gyűlésre halaszsa.

Ennek folytában halaszthatatlannak tartja még ez országgyűlésen:

¶ Az új kormányzati rendszernek, a felelős ministeriumnak törvény általi körülírását és megállapítását.

§ A Pesten rövid idő alatt tartandó országgyűlésnek képviseleti alpra fektetett szerkesztési módját.

† A közös teherviselésnek minden közterhekre nézve az ország minden lakosaira egyenlően leendő kiterjesztését és életbeléptetését.

(† Az úrbéri viszonyoknak a magánbirtokosokra nézve közallopányi kárpótlás mellett megszüntetését.

)† Az ország belbékéjének és szabadságának fentartása végett a nemzetőrségnek azonnali felállítását.

*† A censura eltörlésével a sajtószabadságnak esküdtszéki institúcióval biztosítását.

Az országos kk. és rr. kijelentik, hogy mindezen tárgyaknak főbb elemeikben törvény által még ez országgyűlésen néhány rövid nap alatt okvetlen leendő elintézése után a jelen körülményekben törvényhozói kötelességüket befejezettnek lenni gondolják, és meg

vannak győződve, hogy addig is, míg a közelebbi országgyűlés Pesten, mint az összes nemzet többsége akaratának képviseleti alapra fektetett kifolyása, e haza boldogsága felvirágzására czélzó részletes törvényeket alkotand, fenséges nádorunknak, mint teljes hatalommal ellátott helytartónak, gróf Batthyány Lajosnak mint miniszterelnöknek s az általa választandó és ő felsége által megerősítendő miniszter-társainak személyeikbe fektetett bizalom e haza minden egyes polgárait lelkesíteni fogja; a tulajdon szentségének sérthetlen megőrzése mellett, a közbéke és rend fentartására.“

VI.

Az országgyűlés ezenben ernyedetlen szorgalommal folytatá működéseit. Napjában többször ült össze s egymásra hozá a törvényeket. Gondolni lehet, hogy kevés vitákra adának e törvények alkalmát, olly módon és akkép lévén azok szerkesztve, mint azt a reformpárt várta.

E törvények kifolyásai valának ugyan a korszellemnek, de sok, a nemzetiséget illetőleg, palladeni institutiókat egy tollvonással semmivé tón. Eddig választó csak magyar nemes leheté, ezentúl idegen ajkú népek is befolytak. S megsemmisült mindenek felett a megyei autonómia, mellynek nem kis befolyása volt a puszták oázaként egyedül álló maroknyi népét keletnek megvédeni. Hogy e törvények a centralisatio létesítésére voltak fektetve, bizonyos. Ebben hívék az elveszett palladinsek helyett az újat feltalálni s abban, hogy Batthyány ministerei névsorába egy idegen ajkút betenni feledett.

A márcz. 23-diki ülésben olvasta fel azok névsorát, kiket mint leendő ministereket megerősítés végett előtérj észté.

Ezek:

Elnök gróf Batthyány Lajos. Sarja egy dús, elterjedt oligarcha családnak, mellynek tagjai 300 év óta datálják oppositionalis szellemüket. Magyar vala mindenek fölött, bár ajkai töredezzve beszélték a magyar nyelvet. Kossuthnak barátja vala, eszközül akarta annak tehetségeit fölhasználni. De túlszárnyaltaték általa s ő Ion az eszköz. Eddig a mágnási táblának volt tagja, sok kérdésben vezére. Ősz, kopasz ember volt, hosszú tisztos szakállal, gyönyörű görög arczczal.

Belügy: S z e m e r e Bertalan. Kisdud ember, kedves de untalan mosolygó vonásokkal. Rendesen Borsodmegye küldte az országgyűlésre. Beszédei szív és ész kifolyásai. Menny dörögni soha sem hallottam őt, de igen szív és észhez szólani, mellynek húrjait csudálatosan tudta pengetni. Szónoklatában annyi a logikai rend, hogy e tekintetben az első sorából nem hagyhatni ki.

Austriávali viszonyok: hg Eszterházy Pál. Azelőtt az angol udvarnál austriai követkép működék.

Pénzügy: Kossuth Lajos. Alább jellemzendem.

Hadügy: Mészáros Lázár. Alább róla is.

Közlekedés: gr. Széchenyi István. Első, ki a reformot a tettek mezejére vitte át. A tiszaszabályozási társulat, a gőzhajók, a lófuttatás a Rákos terén, magyart, társaság nyílt emlékei, s ha illyent valaha akarna neki a nemzet emelni:

.....morzsa fővénykét

Tégyen rá kinek ált: szirtmagas oszlopa lesz.

Mint író Hiteltől — Keletnépeig számtalan iratokkal, mint szónok a felső s utolszor az alsóházban tartott beszédeivel nevezetes emeltyűje volt a pártnak, kezdetben a reformer-, utóbb a középúton lévőkének, mellyhez tartozék.

Óul tus és nevelés: b. Eötvös József. Mint író szépirodalmi művek közrebocsátása által szerze magának tekintélyt. Három regényt írt: A Karthausi mély érzelmiség, a Falujegyzője a népelet és megyei viszonyok helyes festései, Magyarország 1514-ben — történelmi tévedései mellett is — ügyes jellemzés és szerkezet által tünteté ki magát. Kedélyes szelíd ember, sok jó akarral, de annál kevesebb ministeri tehetséggel.

Földmivelés és ipar: Klauzál Gábor. Talpig becsületes jámbor magyar ember, ki Csongrádmegyét nem egy országgyűlésen képviselte. Rendesen az országgyűlés megrikatójának nevezték, mint ki legjobban a szivliez szólt.

Igazságügy: Deák Ferencz. Legvelősebb, legérettebb capacitás. A többi országgyűléseken Zalamegye követe volt. Ez utolsóban azonban, a forintos párt megbuktatván az adó kérdését, nem vett részt márcz. 20-ig. Mentora, irányadója s gyakran mérséklője volt az országgyűlésnek. Bajos is volna megítélni, mi volt több beszédeiben: velősség, vagy elragadó szépség?

Végig nézve e névsoron, a legheterogenebb anyagokat összevegyitve látjuk. Oligarchák, democraták együtt ülnek egymás mellett, hogy egy újjászületendő ország első alapköveit tegyék le. S köztük és fölöttük egy férfi, kinek követendő elveiben nem osztakozának s ki mégis elmondható, ha épen úgy kelle, de vos sine vos.

Mindannyian régi bajnokai valónak az oppositióának. Centralisatióért küzdöttek, s most a centralisatio elérve, sanctionálva s csak a kivitel gondjai terhelék vállalaikat.

Rájok nézve megváltozott a küzdelem tere.

Kik eddig oppositio valónak, most remélheték, hogy nem sokára magok váltandnak farkasszemet az oppositioával.

VII.

De e névsorozat még ekkor csak projectum volt, s híre terjengett, hogy nem is fog megerősített, legalább a pénz-és hadügyi

tárczák el leendnek véve. E miatt átalános volt az ingerültség, mert ugymondák, a kormány felelőssége ezek nélkül neveltség. Voltak, kik benne a bírálom kapcsainak megtámulását látták.

Az ingerültség akkorára nőtt, hogy a pesti rendfentartási bizottmány, mellynek körében, a márcz. 25-én leérkezett Szemere is részt vett, jeléül annak, hogy sem saját, sem a népek reményeit kárhozatni kévdé nincs, következő placatot bocsáta ki márcz. 27-én:

„Európa nagyobb része küzdött s kivívta az utóbbi időben a szabadság és jogegyenlőség elveit. Magyarország is fellelkesült e szent ügyben. A pesti 12 pont által s részint az országgyűlés által is ledöntettek azon korlátok, mellyek az ország fiait különszakasztották. Az úrbéri viszonyok megszüntetve, a közös teherviselés meghatározva, a népképviselő és nemzetőrség elve kimondva, a sajtó bilincsei összetörve: szabad a föld, szabad az ember, ki e földet lakja, szabad a szellem; nincs többé nemes és nemnemes, polgár és nem-polgár, mindnyájan egyenlő fiai vagyunk Magyarországnak, osztózik annak minden jogaiban és minden terheiben. A szabadság és jogegyenlőség a vész pillanataiban egygyé olvadt nemzet közvéleménye s az országgyűlés által egyértelműl kimondva s elfogadva van. Ezeknek —biztosításául nem volt egyéb hátra, minthogy a nemzet összes ügyei önálló magyar kormány, magyar felelős ministerium által kezeltessenek. Ez meg is ígértetett.

Ő felsége a magyar király gróf Batthyány Lajost felhatalmazta önálló magyar kormány alakítására.

Jogunk, sőt kötelességünk azt hinni és honfiaiink előtt annak hitelt szerezni, hogy a mit ő felsége V-dik Ferdinand saját neve aláírásával megerősített, az szent és visszavonhatatlan.

Jogunk van követelni, hogy a nemzet minden ügyei a nemzet többsége kifolyásának, a magyar felelős kormánynak kezében legyenek.

Ez volna szabadságunk és függetlenségünk koronája és biztositéka, s ez, tisztelt hazafiak, most veszélyezve van.

A régi országnomorgató rendszer barátai arra kívánják bírni felséges királyunkat, hogy a had- és a pénzügyet, — tehát a nemzet idegét és vérét, — a nemzeti magyar kormány kezéből kivegye s így királyi szent szavát álmagyarázatok által meghiúsítsa.

Mi ezen cél ellen, melly kijátszása volna a nemzet igazságos követelésének s nyílt megcsalása a nemzetnek, határozottan tiltakozunk.

A *pragmatica sanctio*, mellyben a nemzetnek s az országló háznak jogai kölcsönösen biztosítva vannak, kétoldalú kötés; eddig csak egyik, része volt életben, melly az országló ház javát érdeklí; jelenleg szükség, hogy kormányunk függetlenségének biztosításával másik része is teljeseésbe lépjen, a nemzet jogai is biztosíttassanak.

A nemzet vérét áldozta a *pragmatica sanctio* egyik részéért, ugyanazt fogja tenni, ha kell, másik részéért is.

Azon tanácsosok, kik a jó fejedelemnek a nemzet kívánságaival ellenkezést tanácsolnak, nyíltan kijelentjük, nemcsak a nemzetnek, hanem a dynastiának is ellenségei, mert a dynastia érdekével játszanak.

Így érzünk, így nyilatkozunk mi, s hasonló érzelmre számolunk az egész országban.

Éljen a király, éljen a szabadság, éljen a magyar független felelős kormány!«

VIII.

Lássuk a pozsonyi dolgokat.

Kik megbízva valának törvények alkotásával — legfőképp Szemere míg Pozsonyban volt — egymásután terjeszték azokat az országgyűlés elébe, s az határozva fölöttük, küldte sanctionálás végett.

Kettő volt nagyobb: az úrbériség eltörlése és ministerium alkotása.

Fölküldettek azok is rendesen. Azonban a nádornak néhány napi küzdelem kívántatott rá, míg azokra választ tudott eszközölni s az is olyan vala, hogy a már kifejlődésnek indult erőt izgatott állapotba hozni igen is alkalmas volt.

Márcz. 29-én összeültek a rendek, izgatott kedéllyel, mintha a bekövetkezendő vihar iránt sejtelveik lettek volna.

S valóban a két rendbeli leirat felolvasását a harag zaja nem egyszer szakasztottá félbe. A ministeri t. javaslat széles körében az első által tetemesen csonkították, a másodikban pedig figyelmeztetve voltak a rendek az úrbériség ollyszerű megszüntetéséből eredhető károkra.

Felolvasás után gr. Batthyány Lajos miniszterelnök az előbbeni kir. válasza vonatkozólag így nyilatkozott: „E kir. válasz az én meggyőződésem szerint sem a nemzet törvényes igényeinek, sem az országos rendek méltányos várakozásának eleget nem tesz (hangok: igaz! igaz!). Azért minden további indokolás nélkül arra kérem ő fenségét, hogy hatályos közbenjárása által a k. kir. válasznak ollymódoni átalakítását eszközölje, miszerint beváltassék ő felségének azon szava: hogy Magyarországnak független felelős magyar ministeriumot adni kíván. Mert ha az nem történik: én mind magam, mind társaim nevében kinyilatkoztatom, hogy a felelős ministerséget elvállalni így képesek nem vagyunk s arra magunkat jogosítva nem érezzük.“

A fenséges nádor erre így válaszolt: „A mostani komoly és nagyszerű pillanatban Magyarország jövője döntetik el. S e pillanatban méltóságtok hazafiúságához azon forró óhajtatást intézem, hogy most azon fontos hivatalról, melyre általam s az összes nemzet bizo-

dalma által felhíva vannak, ne mondjanak le. Mert itt ünnepélyesen szavamat adom, hogy mindazon észrevételeket, melyeket a felelős ministerek nekem e tárgyban átadni fognak, ő felségénél nemcsak előterjeszteni, de átinni is fogom (éljenzés); és ettől, ha kell, állásunkat is függővé teszem! “ (Tartós éljenzés.)

Gr. Batthyány L. „E nyilatkozat következtében mi is állásunkat ahhoz kötjük, hogy herczegséged tisztében szerencsésen fog-e eljárni vagy sem.“

Ez elegyes ülésben történt, honnan rendi terembe mentek át, magokkal vive a harag kitörését. Indokait e haragnak Kossuthnak következő szavaiban találjuk leleplezve:

Kérdetvén: felolvassák-e újra a bécsi leirat? „Azt gondolom, uraim, hogy eleget hallottunk, midőn kétszer hallottuk, s a két felolvasás elég volt arra, hogy minden becsületes magyar határozott véleményt képezzen magának a dologról. Röviden akarok szólni s azon higgadsággal, melyben azon férfias elhatározottság fekszik, hogy akármi történjék bár, de a Bécsben játszott intriguek nem fognak czélt érni Magyarországon. Megmondom véleményemet mindkét leiratra. Az elsőt tekintve, úgy veszem, hogy az úrbéri tartozások megszüntetésének elve a leiratban is sanctionálva van; a mennyiben mégis a földművelés fenakadása, fenyegető éhség s isten tudja minő rémképek miatt újabb tárgyalás alá akarják vétetni a kérdést, kijelentem, hogy erre hajlandó teljességgel nem vagyok, s határozatilag újra is kimondatni kívánom, hogy a rr., most már királyi beleegyezéssel is az úrbéri tartozásokat visszahozhatlanul megszüntették; legfelebb a néphez lehetne szót intézni egy manifestumban, melyben a közjóit szempontjából arra kérsék, de ne parancsoltassék, hogy ne hagyja a földeket műveletlenül, és ezt a népnek saját jó érzésére, hazafiságára bízni. A második leiratot a mi illeti, az országgyűlés hallotta a ministerek nyilatkozatát, hallotta, hogy a nádor e dologhoz saját állását kötötte hozzá. Részletekbe nem bocsátkozom, de kimondom, hogy ezen leirat lázasztó gúny s könnyelmű játékiizés a trónnal, a hazával. És kik üzik e játékot? az egészen átlengő szellem nem más, mint, hogy a gyűlöletes bureaucratia ezentúl is maradjon meg Bécsben, s a magyar független ministerium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helyt, tanács. És ezen emberek nem gondolnak az austriai ház jövőjével, nem gondolnak a polgárvérrel, mely illy eljárás után patakokban folyhat; ugyanazon perczen, midőn a király kimondá, hogy „felelős magyar ministerium lesz,“ előállanak a királyi szó szentségét megnyirbálni, nem kiméivé azon nymbust, azon pietást, melynek a királyi név körül lengeni kell, hacsak azt minden fényétől s tekintélyétől meg nem akarják fosztani, s oda viszik a dolgot, hogy a nép hitét veszítse a királyi szó iránt. Ezeket látva, lelkem mélyében megbotránykozom; s látva, hogy e perczen is, midőn az adott királyi

szó szerint ő felségének más tanácsadója nem lehet Magyarország ügyeire nézve, mint a kinevezett első felelős miniszter gróf Batthyány Lajos, még folyvást Lajos főherceg, kinek semmi befolyása nem lehet a magyar dolgokra, kinek erre semmi legkisebb joga nincs, mert nem ül trónon, nem is koronaörökös, nem is nádor, s még gr. Hardigok, Windischgrätzek s isten tudja, még kinek befolyásától függenek dolgaink; a legmélyebben el kell keseredni mindnyájunknak, látva, hogy még most is ott állnak a dolgok, mikép a megbukott cancellár, és azon ember, kit nem akarok nevezni, ki itt éveken át a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt, és b. Jósika erdélyi cancellár, kinek a magyar dolgokhoz semmi törvényes szólása nem lehet, ezek adnak tanácsot a törvényesen erre hivatott magyar miniszter helyett. Ezt látva, kinyilatkoztatom, hogy teljes bizodalommal helyezek ugyan a főherceg nádor férfias elszántságában, ki a dolgot rendbe hozni Ígérte, s remélem, hogy adott szavát lehető legrövidebb idő alatt beváltja; de ha ez nem történik, akkor vessenek számot magokkal, kik e dolognak okozói voltak, s én Apponyit, Jósikát, Wirknert. hazaárulással vádolva, proscríbáltatni kívánom.“

Estve viszont ülés volt, melyben a már viszont elkészült határozatok felolvastattak. Az elsőre ez volt határozat:

„A kk. és rr. ő felségének koronás királyunknak azon királyi szavát, minélfogva egy felelős független magyar ministerium alakításában megegyezett, szentnek és sérthetetlennek tekintvén, mindazt, mi ezen királyi szót bármi részben megghiúsíthatná, a nemzet és trón irányában, ugyanazon bureaucratia maradványai által, mely az austriai ház uralkodása alatt egyesült népek jóvendőjét kockára tette, vakmerően üzött játéknál egyébként nem tekinthetik; vakmerőnek a kifejezés teljes értelme szerint, mert a királyi adott szó szentsége kétségbe nem hozhatik a nélkül, hogy a hit maga is a király iránt csorbát ne szenvedjen.

Mindazonáltal bizván ő főhercegségének a nádornak szilárd, elhatározott kijelentésében; miszerint ő felségénél eszközölni Ígérte, hogy a felelős ministerium iránti törvény akként hagyassák helyben, mint azt megalkotni a nemzet megnyugtatóására szükséges, és a kérdésnek ekkénti megoldásához tulajdon állását kötötte hozzá: bizván továbbá, hogy a királyi akaraton győzelmet nem veendek olly egyének, kiknek az ország sorsa felett intézkedni sem jogát sem hivatását el nem ismerik. A nádor kir. helytartó által önként nemes lélekkel ajánlott közbenjárásnak sikerét a lehető legrövidebb idő alatt elválják, azon elszánt indulattal, melyet a haza felett lebgő terhes pillanatok igényelnek.“

Az úrbírság megszüntetésére küldött választ pedig úgy tekintvén, mint a mely által a t. javaslat helybenhagyatik, további vitatkozást nemcsak szükségesnek nem látnak, de felfüggesztésébe sem egyeznek bele.

E perczben a keblekben egy hit élt: vagy szép úton, vagy erőszakkal, de mindenesetre kivándják e törvény szentesítését.

Pestre ez események híre márcz. 29-én este ért el. Rögtön népgyűlés tartaték a múzeum terén. Az ingerültség nagyobb volt mondhatni még mint Pozsonyban is. Hogy erőszak nem tört ki, egyedül a dolgok élén állók szilárdságának s biztatásainak köszönhetni.

Térjünk Pozsonyba vissza.

A nádor Bécsbe utazott, s eljárásának eredményéül uralkodó nagybátyjának következő hozzáintézett kéziratát mutatá be:

„Kedves öcsém, fenséges főherczeg nádor úr! A független felelős ministerium alakítása iránt készült s az országos kk. és rr. által f. hó 23-kán kelt felírásukkal királyi jóváhagyásom alá bocsátott törvényezikre nézve, folyó hó 28-án kelt legfelsőbb válaszom folytán, királyi jóváhagyásomat atyai szándokom újabb biznyságául az orszánosan egybegyűlt kk. és rr-nek azon határozott kijelentéssel kivágom tudtukra adatni: mikint a felterjesztett törvényczikk 1. §-sa érintett válaszom értelmében e szavakkal: „szent és sérthetetlen“ végeztessék; a 2. §. pedig így fejeztessék be: „s ez esetben a mostani nádor es. kir. főherczeg Istvánnak személye hasonlóképen sérthetetlen;“ a 3. §-ust illetőleg, az érsekek, püspökök, prépostok s apátoknak az illető magyar minister ellenjegyzései melletti kinevezését átruházhatlan apostoli királyi hatóságomhoz számítom, s azt, valamint az ország zászlósainak kinevezését, a kegyelmezés jogának gyakorlását, a nemességnek, címeknek s vendeknek osztását is mindig az illető felelős minister ellenjegyzése mellett, egyenesen magamnak fentartom. Ennek folytában tehát a 18-dik szakasz után külön szakaszban kimondandó lesz: hogy a fenemlített s egyenesen magamnak tartott tárgyakat a személyem mellé rendelt felelős minister a mellette levő áiladalmi tanácsokkal és személyzettel fogja kezelni.

A 6-ik §-ust illetőleg pedig arra kívánom a hü kk. és rr. fel-szólítani: hogy addig is, míg azon közállodalmi költségek aránya iránt, mellyek az összes birodalmat közösen érdeklik, kölcsönös értekezés után a jövő törvényhozás királyi megegyezésemmel intézked-nék, királyi udvaromnak fentartásához s a közös diplomatiához és a magyar hadsereghez megkívántató különféle katonai testületek ellátására szükséges költségekről leendő beszámítás iránt jóváha-gyásom mellett ideiglenes rendelkezés tétessék. Végre a honvédelmi ministeriumot illetőleg, valamint a honvédelmi szerkezet s akörnyül-állások szükségéhez képesti hadiajánlatok körüli rendelkezést a tör-vényhozás köréhez, a rendes katonaságnak az országban elhelyezését s béke idejében alkalmazását pedig a királyi helytartónak, a felelős magyar ministerium útján gyakorlandó kormányzatához tartozónak elismerem; úgy viszont a hü kk. és rr.-nek királyi házam s a pragmatica-sanctióval szentesített birodalmi kapocs iránti hü ragasz-kodásuktól bizton várom: miként önként átlátandják, hogy a magyar

hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazása, nem különben a katonai hivatalokrai kinevezések, a szükséges birodalmi összhangzás végett egyenesen csak legfelsőbb királyi elhatározásomtól függhetnek, az ez esetekbeni ellenjegyzés tehát a folyvást királyi személyem körül leendő miniszterre leszen bízandó.

S ezek azon észrevételek, mellyekhez a felterjesztett törvény-czikket alkalmaztatni kívánom. “

Bécs, márcz. 31. 1818.

Ferdinánd s. k.

A ministerek átvették tározójukat, a kedélyek lecsöndesültek s az országgyűlés folytatató működéseit.

Ez volt az első küzdelem, ez volt a legfőbb nyeresemény. S az Öröm kétszeres vala, mint munka után édesebb a nyugalom.

IX.

Az alvidékekkel azonban a dolog sehogy sem volt tisztában.

A horvátok közt az ingerültség már éledni kezdett. A pesti rendfentartási bizottmány azt következő placattal lecsandesíteni vélte. Azthivé, hogy ez elég leendő, őket 30 pontból álló kívánataikról visszalépésre birni.

„Horvátok, szeretett testvéreink! Háromszáz éves elnyomás után valahára a függetlenség s szabadság küszöbére léptünk. A mit kivívtunk, a mi javunkra s a tiétekre egyaránt vívtuk ki. A jelszó, melly alatt küzdénk, s ha kell, még fogunk küzdeni, nem a nemzetiség, hanem a minden nemzetiséget, minden érdeket magában foglaló függetlenség és szabadság szent neve. Az ügy közös, a miénk ügy, mint a tiétek. Az ellenség közös: az austriai zsarnok bureaucratia. Ez ellen kell hogy egyesüljünk, magyar, horvát, szerb, német, oláh és minden népfaj, melly e hazát lakja. Csak így őrizhetjük meg, csak így vívhatjuk ki az ország önállóságát, szabadságát.

Barátaink I A jó és balsors között nyolcz századon által híven megőrzött barátság szent nevében szólunk hozzátok, kedves atyánkfiai. A testvér meg fogja érteni testvérenek őszinte szavát. Horvátok! Mindenre, a mi szent előttetek, kérünk: ne viszálykodjunk! Feledjük a nyelvkülönbséget, kik a közszabadság érdekében egyek vagyunk. Ne hallgassunk azokra, kik bennünket egymás ellen ingerelnek, mert azok a mi közös gyöngítésünkre, elnyomásunkra akarják felhasználni a viszálykodást. Testvérek! egyesüljünk! Kelt Pesten, 1848. évi márcz. 31-én. A pestvárosi rendre ügyelő bizottmány. “

Másik nyilvános jele volt a szerb deputatio, mellyet Kostics Sándor vezetett.

Következő pontokból álló petitiót nyújtotta be:

„A szerbek a magyar nemzetiséget s a magyar nyelv diplomati-
cai méltóságát, ezek elsőbbségét és hatalmát minden közállodahni és

hazai viszonyokban, Magyarországon, szíves készséggel elismerik, és viszont kívánják, hogy a magok nemzetisége is megismertessék és nyelvük szabad használata, a magok tulajdon ügyeiben, az egyházi szolgálatokban és azok körüli beligazgatásban törvény által megerősíttessék.

" Vallásuk függetlensége, szabadsága s más keresztény vallásokkal! viszonos egyenlősége, szentegyházi, iskolai s egyéb képzőintézetek, valamint köz, elidegeníthetetlen alapítványai és egyéb nemzeti intézetek nemzeti gyülekezetek általi szabad rendezése s igazgatása, szinte törvény által megerősíttessék.

" Jövendőben a püspökségek, az egyházi szabályok-meghatározta egy évi szüneten túl üresek ne maradhassanak, és így a már rég megürült bácsi püspökség azonnal és még a nemzeti gyülekezet előtt töltsék be.

" A zárdák birtokaikra nézve törvény által biztosíttassanak; elvett birtokaik adassanak vissza; azok rendeltetése, valamint a kezelésmód is nemzeti gyülekezet hatása alá essenek.

" Hogymind első (consistorium), mind főlebbviteli bíróságu szentszékekhez (appellatorium) aránylagos számmal és döntő szavazattal ellátott világi óhitű egyének alkalmaztassanak összes dolgokban, mellyek, valamint azelőtt is, szerb nyelven lesznek vezetendők.

" A keleti hitvallás bármilly megtámadás ellen, kiváltképen pedig unió és propaganda ellen, tökéletességgel biztosíttassák és a szentegyházak, mellyek erőszakkal vagy álnokul és ámitással elfogaltattak, ugyanazon hitvallásunknak adassanak azonnal vissza.

" Nemzeti gyülekezet minden évi szeptember 13-dik napján, úgy is, mint egyházunk új éve napján, esztendőnként, felsőbb helyről való engedelem nyerése megszüntetésével, Újvidéken, mint legnépesebb szerb község helyén, tartassák és a gyülekezeti követek választásában részesüljenek mindazok, kik papibért fizetnek.

" A nemzeti gyülekezet haladék nélkül, még pedig jelen országgyűlés elosztatása előtt, de mindenesetre a jövő országgyűlés összehívata előtt, tartatni engedtessek, és abban világi osztályból 100, egyháziak közül 25, határszélből 50, és pedig ezen utóbbiak közül 20 katonai, 30 polgári egyén; végtére dalmaták közül 10 képviselők részesüljenek.

" A nemzeti gyülekezet jogosíttassék föl, nemcsak érsek- és püspököket, hanem iskolai főigazgatót s nemzeti elidegeníthetetlen és iskolai közalapítványok felett örökös segédek (Assistens), a kik, mint számoló kezelők, egy gyülekezettől a másikig, ennek számadásukat előterjeszteni kötelesek leendenek, szabadon választani.

" A gyülekezeti tanácskozások nyilvánosan tartassanak, hatáskörei s tárgyai pedig, valamint az egész organisatiója, mellyet az első gyülekezet kidolgozand, országgyűlésileg törvény által megerősíttessenek.

L = " Érsekünknek és püspökeinknek országgyűlési szavazat és ülési jog, méltóságaikhoz képest és hivataloskodási kor szerint, a római kath. érsekek és püspökök között adassák meg.

L = " Az 1792: 10. és 1844: 5. törvénycikk értelmében, szerb nemzetből való egyének, valamint a legfelsőbb és felsőbb, úgy egyéb törvényhatóságokhoz leendő tisztalkalmaztatáskor, illő tekintetbe vétessenek, és mostani körülmények között azok tetteleg alkalmaztassanak.

XIII. A kikindai és tiszamelléki kerületek jogosíttassanak fel, ismeretes érdemeik következtében, ülésel és szavazattal bíró követeket országgyűlésre küldhetni.

L = " A határőrségi egyházi és iskolai dolgok rendezése, valamint iskolai igazgatónak kineveztetése, nemzeti gyülekezettől függjön, továbbá a határvidékek political tekintetben a többi országrészekkel egyenlő helyzetbe tétessenek, a hűbéri (feudális) kötelék, valamint más, a magyar alkotmány úrbéri hatalma volt lakóira nézve megszüntetett, reájok nézve is megszüntetessék: hogy ők is földjük iránti tulajdoni jogot nyerjenek, és minden egyéb szabadságokat és jótéteményeket, mellyekben az egész hon részesül, új törvény szerint, valóssággal élvezhessenek.

L J " A végvidéki katonák, szolgálatok tekintetében, hacsak tettegesen abban vannak és járnak el, a hadi törvények alá rendeltessenek; ezen szolgálatok irányában pedig mindazon jogokat, mellyeket a magyar nemzeti őrsereg új törvény értelmében élvezni fog, szinte élvezzék; nevezetesen önmagok tisztet választthassanak, annyival is inkább, minthogy ezen jogot a nemzet fegyverrel megérdemelvén, azelőtt is gyakorolta k. kiváltságai szerint és azokból csak idővel kiesett legyen.

L J = " A rom. kath. hitről más vallásra szabad átmenetről rendelkező 1844-dik évi 3-dik tczikk a vegyesházasságok teljes szabadságával együtt az óhitűekre is kitérj esztessék.

Meggyőződve lévén, hogy dicsőségesen országló fejedelmünk kegyelme és az őszinte hazai kormány és törvényhozó test nagylelkületei, emez igazságon alapult és mérséklett kívánataink- és kérelmeinket meghallgatni és sikeresíteni fogják, a szerbek és többi óhitűek jobbagyi hódolattal szent Ígétüket teszik: hogy egész szívükből és lelkükből, vagyonuk és önmagok feláldozásával, a hon javának előmozdításában törekedendek: hogy az alkotmányos király és édes hazánk iránt, érdemdús eldődeiket nemcsak utánozni, hanem fölülhaladni fogják. Kelt Újvidéken, 1848-ik évi márcz. hó 10—27. tartott szerb és egyéb óhitű községek gyülekezetéből."

Egyéb eszközökről azonban nem gondoskodának a hamv alá rejtett tüzet kioltani. Csak kis szél kívántatott, hogy a láng fellobogjon — se szél a szláv ajkúak uralkodójokhozi ragaszkodás fölhasználása volt.

Néhány szót az erdélyi dolgokról.

Néhány év óta már folyt a vita a felett, hogy Magyarhonnak Erdélyhez kapcsolt része — a partium — visszacsatoltassék. 1844 ki országgyűlésen t. cikk is alkottaték ez iránt.

A reincorporatióval célja volt az ellenzéknek Magyarhon erejének nevelése s Erdélynek gyöngítése által az uniónak minélhamarabbi létrejöttét eszközölni,

A márcziusi törvények által a reincorporatio csakugyan meg is történt.

Hogy a febr. és márcziusi események híre Erdélyt is átvillanyozia, gondolhatni.

A magyar és székely rész devise-je volt föltétien unió, s épen ez volt az, melyre a szászok sajtáságos statútumaik feltése által aggálylyal tekintének.

Márcz. 20-án Bethlen Ádám előleges tanácskozmányt tarta Kolozsvárt, melynek következtében másnap reggel a tanács és választó közönség nyílt ülést tartá.

Ezen ülésben a főkormányhoz következő felírást küldék:

„Felséges királyi főkormányzók! Azon rendkívüli világesemények, melyek a közelebbi időkben életbe léptek, azon aggasztó körülmény, mely szerint az osztrák nagy birodalom több tartományai-ban is csendzavarások történtek; azon őszinte hű ragaszkodás és mély hódolat, mellyel urunk ő felségéhez és az osztrák felséges uralkodó házhoz eleitől fogva viseltettünk; azon szeretet, mellyel kedves hazánkhoz, szülőtte városunkhoz, hazánk és városunk alkotmányához oly szorosan köttetünk; azon megfontolás végre, hogy polgári alkotmányunk, szeretett hazánk, városunk épségben fcntartára, felvirágzása, a hazafiak és polgáraink jólléte és előmenetele, urunk ő felsége és az osztrák felséges uralkodóház szelíd atyai országlásának rendíthetetlen fenmaradásától függ, mulaszthatatlan polgári kötelességünk ké teszük, városunk békét és rendet szerető alkotmányos polgáraink nevében a f. kir. főkormányzók előtt a bizodalom legtisztább szavaival alázatosan kijelenteni: miként uralkodó felséges fejedelmünkhöz, a fels. osztrák házhoz, valamint eddig, úgy ennekutána is, bármi viszontagság között tántoríthatlan hűséggel ragaszkodunk, fejedelmi székét küllellenség és belviszály ellen oltalmazzuk, s az alkotmányos monarchiái igazgatásáért, mint egyedül üdvösért, szív-vérünket is feláldozzuk.

Midőn azonban ezen hű ragaszkodásunkat és mély hódolatunkat a f. k. főkormányzók előtt kinyilatkoztatjuk, azon fiúi bizodalomtól és polgári kötelességtől, mellyel hódolati bizodalomunknál fogva urunk ő felségéhez tartozunk, vezettette, eltitkolhatónak nem tartjuk, mikép a jelen körülmények közt, midőn az ingerültségnek némi jelei

már is mutatkoznak és a történhető kitérés bennünk méltó aggodalmat gerjeszt, az uralkodás, közcsend, élet- és vagyonbátorság fenntartása, részint azok megzavarhatása, megelőzése tekintetéből nemzeti polgári őrsereg felállításáról gondoskodni kénytelen kötelességünknek ismerjük, mely a közbátorság épségben fenntartásáról erőlyesen gondoskodják; egyúttal alázatosan jelentjük, hogy ezen polgári őrsereg felállítása eszközzésére választmányt is neveztünk.

Továbbá helytartósági intézkedésünkön kívül az egész honra kiterjedő országos rendelkezések is mellözhetetlenek lévén, alázatos tisztelettel kérjük a felséges k. főkormányzékot, méltóztassék kieszközölni, hogy országgyűlés legsietősebben hívassák egybe, hol felséges fejedelmünkkel a sürgetőleg teendők felett a hon minden lakói megnyugtatására törvényes intézkedések tételhessenek s hol

Jelesen a törvény előtti egyenlőség, közteherviselés törvénynyé alakítása, a kor kívánatával és az emberiség jogával megegyezőleg, intézessék el.

Ezenkívül a trón, alkotmány és nemzetiség rendithetlen állását egyedül csak Erdélynek Magyarhonnali egyesülése biztosíthatván, a két hon uniója törvénszabta úton eszközöltessék.

Végre a szellemi szabad közlekedés alkotmányunk életere lévén, addig is, míg az unió útján és maga rendén teljes sajtószabadság létesíthetnék, a hirlapi sajtónak szabad mozgalom engedessék.

Felséges főkormány l Polgári hűségünket, a felséges fejedelmért és az osztrák felséges uralkodó házért számtalanszor pecsételtük vérünkkel, azon polgári hűségünket tesszük le most is a felséges trón elébe, de mint alkotmányos polgárokhoz illik, fel kelle tárunk melléje az általunk célra vezetőknék gondolt eszközöket is; alázattal folyamodunk azért a felséges k. főkormányhoz, hogy mérlegelve az időt és körülményeket, tántoríthatatlan állandó hűségünkről atyáskodó felséges fejedelmünket bizonyossá tenni és alázatos kérelmünk tárgyában siető intézkedését megtenni méltóztassék.“

A nemzetőrség pedig rögtön organizálva lőn, de a sajtó az unió meg nem estéig nem szabadították fel.

S ezzel a kedélyek lecsendesültek, a nyugalom helyreállt s mi sem zavarta azt többé néhány héten át.

XI.

A pozsonyi országgyűlés ezenben megalkotá azon törvényeket, mellyeket jövőre nézve az ország új rendezése basisaul fel akart használni. S a törvények mindenike sanctionáltaték.

Bekövetkezett az országgyűlés befejezése, befejezése egyszersmind a véres drama előjátékának.

A befejezés napjaul apr. 11-dike tüzetett ki, melly alkalommal

az uralkodó, a királyné, testvére s a trónörökös Bécsből Pozsonyba mentek.

A reggel S óraker tartott elegey ülésből küldöttség nevezetvén ki, az az uralkodónak s családjának bemutatott hódolatára, örömyilvánítására, ő felségétől következő választ nyere:

„Örömmel jöttem hozzátok, mert kedves magyar népemet most is ollyannak találom, mint mindenkor tapasztaltam; s azért kívánva kívánom a hű rendeket magam körül látni.“

A királynénak az országos küldöttség üdvözlő beszédere adott válassza:

„Quod saepe alias testabar, esse mihi nobilis gentis hungarae erga me studia longe gratissima, hoc non verbis solum inelytae deputationi huic significo, sed toto etiam pectoré sentio. Cupio eam felicem, et partae per avos nominis hungarici glóriáe seris etiam in nepotibus parem. Atque hoc est, quod cunctis regni ordinibus referri peto.“

Főherczeg Ferencz Károlynak az országos küldöttség üdvözlő beszédere adott felelete:

„Kedvesen veszem az országos rendeknek jeles küldöttség által nyilvánított üdvözlését. Úgy tartom, hogy minden, mit e nemes lelkű nemzet és ennek nemzetisége dicső felvirágzására csak óhajtani lehetett, azon törvényekben, mellyek szentesítése ünnepében részt venni különös nyereségemnek tartom, bőven föllelhető. Senki a magyar névnek dicsőségét nálamnál jobban nem kívánhatja. Mit is e jeles küldöttség által az országosan egybegyűlt rendeknek válaszkép jelentetni kérek.“

10 óraker a primási belső palotában a szentesített t. czikkek átadása következett. A miniserelnök vette át azokat az uralkodó kezéből, az öröm, hála és tisztelet rezgő hangján üdvözölve őt.

Az uralkodó következőleg szólott:

„Hív magyar nemzetemnek szíveből óhajtom boldogságát; mert abban találom fel a magamét is. A mit tehát ennek elérésére tőlem kívánt, nemcsak teljesitettem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel által is adom neked kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy, mint kinek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását s gazdagságát.“

Kitörő lelkesedés örömliangjai tölték el a termet, mellyeket István főherczeg nádor erős és mély érczhangja némított el néhány perczre. Szép beszéde, melly a jelenlevőket mélyen megindítá s mellynek egyes helyei lelkesült felkiáltásokkal szakítottak meg, következő:

„Nagyobb örömmel nem tölthette volna el felséged hiv magyarjait, mint, hogy ezen örökre emlékezetes országgyűlés berekesztésére személyesen körünkben megjelenni méltóztatott.

Egy boldogított háládatos nép környezi itt felséged királyi

székét, s a nemzet szíve soha forróbb szeretettel, több hűséggel nem dobogott fejedelme iránt, mint dobog most felségedért, ki a jelen törvények szentesítése által Honunk újjáalkotója lett.

Szegény a nyelv, hogy ezért felségednek illő köszönetét mondhasson; hálánkat tetteink fogják bizonyíthatni. Mert valamint új, életerős alapra fektettetett ezen törvények által a magyar alkotmány, úgy biztosabb alapot nyer általunk azon szent frigy is, mely e hazát felségedhez s királyi házához édes kapocszal köti.

Legyen isten áldása fölségeden, koszorúzza hír és szerencse fejét, ezt óhajtjuk szívünk mélyéből, s magunkat és édes hazánkat felséged királyi kegyelmébe hódolattal ajánljuk.“

Ő felsége a király s a karzaton megjelent királyné s ez utóbbinak kíséretében levő Ferencz Károly és Ferencz József főherczegek dörgő éljenektől kísértetve eltávozván a teremből, az országgyűlés visszatért saját házához, s elegendő ülésben a 31 t. czikk, az utóbbi napok óriási eredményei, felolvastatván, az országgyűlést befejező búcsúbeszédék tartattak:

A nádor főherezeg így szólt: „Méltóságos főrendek! tek. kk. és rr.!

Urunk királyunk jelen országgyűlést berekesztvén, ezen alkalommal utószor gyülekeztünk egybe.

Ha visszanézünk országos tanácskozásainkra, ha ezek eredményeit tekintjük, bátran el lehet mondanunk: hogy a jelen törvényhozás örökre nevezetes fog lenni hazánk évtalpaiban, mert általa nyertük meg azon alapot, mellyen egy új alkotmány dicső temploma emelkedhetik.

De éppen ezért, mert most saját kezünkbe van letéve nemzetünk sorsa, a törvényhozó testület tagjainak magasztos kötelességei korán - sem szűnnek meg, hanem csak változnak; s innen haza térvén, mindnyájunk hazafias kötelessége, őszintén azon törekedni: hogy az itt elért átalakulás, melly viszonyaink legmélyébe hat, az országgyűlés által adott irányban, békésen s így üdvösen menjen át az életbe is.

Egyetértés és méltányosság legyen jelszavunk, nehogy egymás közt meghasonlva, valamikép akkor játszuk el az ígéret földét, midőn még küszöbén is alig léptünk át.

Fogadják most már az országos rendek szíves köszönetemet irántami bizodalomukért, mellyet ez országgyűlés folyama alatt sokszor s örömmel tapasztaltam, s mellynek édes emlékét keblem megőrzendi.

S midőn ezúttal a törvényhozási elnökségtől végbúcsút veszek, kérem az országos rendeket, hogy azon új pályán, mellyet változott viszonyainknál fogva ő felsége előmbe tűzött, engem eddig tanusított ragaszkodásukkal kísérni meg ne szűnjenek.

Én mindnyájunk iránt az maradok, ki eddig voltam.“

Az utolsó beszédet kir. személynök Zarka J. tartotta.

Összesen 31 t. czikket alkotott ezi országgyűlés, inkább az ottani reformerpárt. Tagadni nem lehet, hogy magok e törvények által az ország és birodalom közt fenállt kapcsolat annyira meg van tágítva, hogy alapjai gyanánt tekinthetni a jövő separatisticus tendentiájának. De alkotóiktól a tárgyismeretet, alaposágot, a körülmények ügyes felhasználását megtagadni nem lehet.

Tagadhatlanul az újabbi reformeszmék a megalkatott t. czikkekben befoglaltattak. S mellynek eddig önálló létele nem volt, a nép részesült a jogokban, mik őt mint embert illeték, s mellyektől az őskor feudalismusa által kizáráték.

Ez méltányos vala, bár meg kell vullanunk, asláv és oláh törzsök közt elszórt 5 milliónyi magyarság rovására történt.

Mindamellett erről s ennek túlnyomóságáról nem feledkezének meg egészen. Bizonyos fentartott jogok által vélek azt biztosíthatni.

A következmény megmutatta, hogy épen ezek valának azok, miket a magyarság elleni lázítás alapjául felhasználtak s felhasználattak a befoglalt tárgyak elferdítése által.

Második fejezet.

Kossuth élete, születésétől 1847-ig. A ministerium Pestre érkezik, a biztossági választmány eloszlása. Statusadósság ügye. A nádor megérkezik, zsidó craval, bécsi deputatio. Erdélyi ügyek.

I.

Kossuth szegény ns szüléktől (atyja gr. Andrassy család ügyvéde volt) származék Monókon Zemplénmegyében 1806. apr. 27-én. Már fiatal korában a sárospataki ref. tanodában, hol gyakorlá tanulmányait, lángeszének csalhatlan bizonyosságait adta. Azok végeztével ügyvédi pályára szánta magát.

Mint név- és vagyonnélküli ügyvéd gróf Szapárynénál egy állomást elfogadni kénytetett. Mint legtöbbnyire a körülményeket, ügyesen felhasználta őe helyzetét is. Lángszónoklata által a megyén meglehetősen befolyásra tett szert. Alig hogy kitűnni kezdett, a rágalom nyelve talált utat nevéhez. Dolgokkal vádolák, miknek nyomán — bár azok alaptalansága napfényre jött — távozni kényteték.

Pestre ment. Hány jogtudós, hány ügyvéd nem volt itten? Lelke röptét e pálya nem elégíthető ki. Mint szavazatnélküli helyettes az 1832-ki országgyűlésre Pozsonyban megjelent. Próbált ugyan egyszer szónokolni, de mint kezdő akadozék.

Olly pályára lépett tehát, hol toll- és észre volt szükség. A korlátolt sajtó mellett az országgyűlési szónoklatokat kiadni nyomtatásban tilos vala. Egy országgyűlési lapot szerkeszte tehát, bár kezdetben — mint Kölcsey naplójában feljegyző — azt a rr. hitele miatt reábizni vonakodának. Leírta, bírálgatta a viták folyamát, a tárgyakat, s másolatilag az ország minden szögletébe szétküldé. Utóbb — midőn látta, hogy e mű a köztetszést megnyerte — litographíroztatá lapját.

Alig képzelhetni, mekkora tekintélyt és befolyást szerzett neki ez egyszerű mű. A megyék e lapokat kapva kapták, mindenfelé olvasók s terjesztek általa az oppositio szellemét, annyira, hogy nemegy conservativ megye megváltoztatta követeinek adott conservativ utasításait.

A kormány betiltá. De a sajtót az oppositio felszólalására gróf

Revitzki megvásárolta. Ezáltal kevesbszer jelent ugyan meg hetenként s ára tetemesen növekedett, de előfizetői, olvasói száma is azon arányban nőtt. A szegényebbek társulatokban, a vagyonosbak külön szerezték meg.

II.

Az országgyűlés bevégeztével (1836) c lap metamorphosison ment át. Ugyanis a sajtót Pestre tette át s a megyei gyűlésekről irt tudósításait litographiroztatá. Nem gondolhatni, mennyire növelé e lap az oppositiót. A fiatalok tömegestül jelentek meg a gyűléseken, szónokoltak, s boldog volt, kit e lap patriotismusáért megdicsért. Ez által annyira elterjedt, hogy majd mindenig megyének rendes tudósítója lón.

A kormány egy rendelettel e lap folytatását megtiltó, vagy a censura által meghatározott korlátok közé utalá, mit ha Kossuth nem akarna, sajtójának lefoglalását rendelé. Kilenecz hó alatt hiában próbálták ismételt parancsokkal e célzt elérni.

Végre a nádor rendeletet kapott a sajtót lefoglalni s Kossuthot elfogatni, s felségsértésért pörbe idézni. Kossuth protestált most is mint ezelőtt, s mivel magyar törvények szerint censura nincs, magát egyenesen a megyék pártfogásába ajánlá.

Hasztalan. A nádor betegsége miatt a rendelet teljesítését gróf Cziráky vállald cl. Kossuth s vele többben elfogattak az előbbi Fejes, volt kir. ügyvéd által, budai nyári lakában, honnan gránátosok a várba kísérték. (1837.)

Ott két csinos szobája volt, papírt, könyveket kívánata szerint nyert. Komolyabb politikai stúdiumra fogsági unalmában kezdte magát adni. A francia nyelvet is itt tanulta meg, valamint itt ismerkedett meg a jelesebb forradalmi művekkal. — Lefoglalt papírai közt az oppositió főnökeivel folytatott levelezéseit is megtalálták, azonban kevésbé vették számba.

Híre, nymbusa ezáltal tetemesen nőtt. S valamint itt idejét ügyesen felhasználta, neve is azon arányban növekedett. E kiképzés megszerezte neki a forradalmi eszméket. Lelkében fölkelte a gondolat, hazájának szabadabb működési tért, institutiókat szerezni.

Mit ezután tett, e lelkével összeforrt gondolat kivitelére számított előkészületek voltak. Lángész, akarat, készség, megválnak benne, csak a körülményeket kelle előkészíteni.

E börtönben fejlett ki viszonya nejével Meszlényi Susannával, egy székesfehérvári nemes hölgy gyei, ki vele levelezett, könyveket küldött be, s kiszabadulása után (1841.) oltárnál — a vegyes házassági kérdések ekkor lévén napirenden — evang. lelkész által megküldött vele.

Felségsértési perében néhány oppositionalis főnökök tanácsa

szerint védte magát, kiknek is sympathiáját Wesselényi barátsága által nyerte meg. A kétszemélyes tábla 4 évi börtönre ítélte. (1839.)

III.

Ez évben országgyűlés nyílt meg. A kormány 38,000 újoncot kért. Az elítéltekért támadt közfelindulást s részvétet az oppositio olly ügyesen fel tudta használni, hogy többségre vergődván, az újonczokat csak amnestia feltétele alatt szavazták meg.

A conservatívek tanácsláka a kormánynak, hogy a főbbrangu elítéltek sententiáját ne vegye teljesevésbe, a megadandó amnestia által csökkenvén a kormány tekintélye. Ekkép legjobbnak vélték megoldatni az amnestia népszerűvé lett kérdését. A ministerek azonban sem egyikkel sem másikkal nem gondoltak sokat.

Fél évig folyt a parlamentarís vita, az oppositio (kik még a magyar nyelv diplomaticai rangra emelését is kívánták) s conservatívek közt hol egyiknek hol másikkal lévén előnye.

Thiersnek Frankhonban ministerré lette okozá, hogy Metternich a rekruták kérdését sietteté.

S mivel remélek, hogy gr. Majláth több sikerrel működend a kancellári helyzetben, mint az előttei gróf Pálffy: azzá kinevezék. Egyszersmind minden további zavart kerülni akartak, s egyszerre 1840-ben váratlanul, reménytelenül egy leiratban megküldik az amnestiát. Az oppositio további kívánatait szóval i ígéretekkel csön-desíték le. Újonczok és adó megszvaztattak.

Kossuth börtönét a fiatalóság, az oppositio ujongása közt hagyta el, kik családja számára 10,000 frtot gyűjtenek.

1841-ben egy meglepő dolog történt. Ő, ki hírlapszerkesztésért záratott el, ez év jan. 1-jén mint a „Pesti Hírlap“ szerkesztője lépett fel. A lap első számában elárulá, hogy az oppositio orgánuma, s rövid idő alatt annyira elhírhedett, mint ezt várni is alig leheté. S valóban Kossuth szerkesztését sok ügyességgel folytatá. Vezércikkéi, szív-vágyainak stereotyp-kiadásai, ostorozták a megyei s városi visszaéléseket, emelni akarták a polgárságnak társadalmi jelentőségét, lerombolni a nemesi kiváltságok nyibusát, szóval: először reformot, másodsor reformot s századszor reformot akartak.

Jövedelméből magának Esztergommegyében mezei jószágocskát vásárolt, akarván e megyében is szvazattal bírni, azonkívül hogy napi szükségéi fényesen el voltak látva.

E kitűnő agitatori tapintattal szerkesztett lap csakhamar irányt adott a megyei közszellemnek s megszerezte Kossuthnak Pestmegye gyűlésein a legnagyobb befolyást.

A küzdhomokra, megvívni Kossuththal, egy férfi lépett föl, tudomány, Patriotismus s belátás által imponáló. Gr. Dessewffy Aurél volt. S midőn Kossuth a feudális vár falait, bástyáit recognoscírozni

kezdte, hogy feltalálja a pontot, melyen legnagyobb haszonnal rés lőhető, ő is megkezdte vele mithridatesi harcát, mely ifjú életébe került.

A conservatívek befolyása növekedni kezdett, a D. Auréltól szerkesztett Világ által gyöngítvén az agitátor befolyását. De e növekedés csak ideig óráig tartott. D. Aurél kora sírba szállt. S a „Világ“ úgy járt, mint macedói Sándor biralma — a vezérek közt feloszlott. Mit ezután tett, a működés, igen gyakran gyengesége, határozatlan-sága miatt növelte Kossuth befolyását.

Széchenyi, Dessewffy Emil s Zsedényi, az ultraconservatívól fel Kossuthig, e három fokozat! főnök s különösen ez utóbbi változandó szerencsével léptek fel Pestmegye gyűlésein az ekkor még csak magyar O'Connel, utóbb magyar Rienzi ellen, s bárha ott a conservatív ügyet lábra nem kaphatták, mindenesetre nem egyszer kő valának ezen opponens főnök lábai előtt, min át kelle buknia. Bár Dessewffy Aurélban nem kis támaszukat veszték el, meg tudák gátolni Kossuthnak 1843-ban követte leendett választatását.

Az első jelesen a „Kelet népe nyugoton“ című könyvével (1841) Kossuth doctrináit ügyesen meg tudta támadni. Kiméletlen satírával, látnoki szellemmel megjósolá, hogy ez Voltaire azon tanát követi tán öntudatlanul: „batir est beau, mais detruire est sublime.“ Akkortájban az összes magyar világ figyelmét magára vonta, nevezetes polémiákra adott alkalmat, s ma már sokan elmondják: „most értem én gr. Széchenyit.“

Hatása az lőn, mire a gróf — bámulandó emberismerete mellett is — nem számított. Nevelte az agitátor népszerűségét, csökkenté a grófét, kit ezutánra előbb aristocratának s azután magyarnak mondanak.

IV.

Az ekközben megnyílt 1843-diki országgyűlésre Kossuth nem választatott el követnek. E helyett az országgyűlési tudósításokat közíé, bár censura mellett, de az oppositio érdekében.

Pénzérdekek miatt e laptól visszalépett. Ő maga akart egyet kiadni. Bécsbe utazott s Metternichchel beszélt ez iránt. A conservatívek tanácsáiak az engedély megadását, miáltal ő másszerű agitatori szereptől elvonva, működéseit a censura korlátái közt folytathatta volna. E tanács el vettetett s Kossuth azon biztatást kapá, hogy, ha a kormány érdekében folytatja működéseit, nevezetes segélyt nyerend.

Nem fogadta el, s miután körülmény és sors ekkép viszont nevelte befolyását, a direct politikai agitatioók terrénumára lépett.

Egy kereskedelmi társaságot tervezett 1000 actiával pr. 500 pft., mellyből azonban csak 370 ft fizettetett be. Csak felületes kereskedelmi ismeretei voltak, s mint ki ritkán tudá embereit megválasz-

tani, ifj. Szabó Pállal, könnyelmű fiemei banquerotte kereskedővel szövetkezők, kit a társulat, mint legtöbb actiával bírót, elnökévé is választott.

Ideig-óraig csak fenálla e társulat, de Szabónak könnyelműsége által — a sánta ördög ide is el tudta helyettesét küldeni bájos női alakban — megbukék. Szabó elszőkött. Atyja megfizette ugyan a fia-okoza károkat, hanem a hitel megingott s természetesen azt lábraállítani phalanx- vagy strielzi erővel sem lehetett volna; annyival kevésbé semmi basis, elragadó szavak s biztosítékot nem ígérő előzmények.

Csaknem ez időben alkotá a védegyeletet. E szerint minden tagja a társulatnak szükségeit honi terményekkel s gyártmányokkal tartozék ellátni, mindenki egyet, a belföldön nem található vagy jobb külföldi cikkeket kivehétvén belőle. Ez eszme csakhamar népszerűvé lett. Fő-, közép- és alsórangúak egyaránt siettek az ország minden részébe szétküldözött ivekre följegyezni magokat, melly legelőbb mutató ki az oppositiónak roppant erejét. Jegyzővé Kossuthot nevezék ki, kinek 1000 pengőt adtak fizetésül, mellyel azonban kijönni nem tudott. A nyomtatási költségeken kívül ez volt egyetlen költsége a társulatnak.

Mint anomalia följegyzést érdemel az általa tervezett fiemei vasút is, mellynek fölállítására oda utat is tett.

Hason szorgalommal ápolá az általa alakított pesti iparegyeletet is, melly által hasonlólag szélesbült hatásköre.

E különböző czimű és jellemű társulatok tagjai az oppositio férfiakból telvén ki, mind megannyi politikai propagandákká alakultak, terjesztvén és növelvén az agitátor népszerűségét.

E társulatoknak köszöni Kossuth Batthyány Lajos gróffali ismeretségét s később kifejlett viszonyát is, ki mint vagyonos ember s főnöke az opponens aristocratiának, hatalmas egidejeül szolgált.

V.

Péntek nap vala, apr. 14-dike. Gr. Batthyány, Kossuth és Szécheny ez nap, Deák és Eötvös az azelőttin érkeztek Pestre. Az emberek kedélye, az innepélyesség, mi a két város arczán látható volt, minden mutató az öröm mámorát. S készitének olly elfogadást, minőt csak a legőszintébb szívesség készíthet.

A nemzetőség már délután 2 óraker kiállt, a központi választmány egyenruhába öltözött, s egy koszorút átnyújtandó hölgyesereg (50 tagból álló) a casinóban várták megérkezésüket.

Est lön. Az ég elborult, zápor ömlött alá s kioltó az innepély emelésére készített világítást, gyönyörű transparenteket. De mindenki türelmesen bevártá megérkezésüket. Végre annak megtörténtét ágyúszók hirdeték. Az volt ám még az öröm! Vasváry Pál üdvözölte

öket. Onnan a miniszterelnök szállására mentek, hol a nemzetörség fáklyás zene kíséretében elvonult.

Másnap a biztossági választmány feloszlottnak nyilvánítá magát, hatalmát a kormány kezébe tevén le. Tagadhatlanul sok érdeme van a választmánynak, mint a mely népszerűsége által a közbátorság és rend fentartására sokat tett. Hitelesített jegyzőkönyvét a museumba tették le, megőrzés végett s históriai emlék gyanánt.

A ministerek — Mészáros kivéve — mindnyájan Pesten valának. Az öreg tárczáját ideiglenesen az elnök vette át. Apr. 16-kán köv. rendelettel kezdék meg működésöket:

„Az országgyűlés eloszolván, a hazának közkormányzását a törvények értelmében általvettük.

Midőn ezt a haza minden törvényhatóságaival s egyes polgáiraival tudatjuk, felhíva érezzük magunkat kinyilatkoztatni: mikint nemcsak közgyűléseinket igazgatni, hanem a további kifejlődést is előkészíteni és biztosítani tisztünk lévén, ennek érdekében a nemzetnek és minden egyes honpolgárnak törvényes szabadságát s a rendet, mint a szabadság feltételét, hatalmunkban álló minden eszközökkel védeni és fentartani kötelességünknek ismerendjük.

Minélfogva a törvény nevében a hatóságoktól, egyes tisztviselőktől és a haza minden polgáraitól hazafiúi közremunkálást kívánunk, megvárva azon engedelmességet, mellyel a törvényeknek mindenki tartozik.

Eljárásunkról annak idejében felelni úgy tartjuk kötelességünknek, mint dicsőségünknek.“

Előrendeleteik közé tartozik az adminisztrátorok eleresztése s az udv. cancelláriának feloszlatása, melly Bécsben apr. 16-án történt meg. Búcsúszónoklatokat Szögyény László és gr. Teleki Ferencz tartottak.

IV.

Mindezek mellett tagadni nem lehet, Pesten s az országban ingerültség uralkodott. Kitérés fokán nem állt, de elhallgatni a ministerium sem tudta, s csöndesíteni is csak annyiban, hogy a támadt kedélyzavar kitérését elhalaszták.

Oka ennek a statusadósság ügye volt.

Austria ugyanis a múlt időktől fenhagyott adósságai által anynyira túlterhelheték, hogy annak kiegyenlítése erejét minden tekintetben túlhaladta volna. Apr. 7-én tehát azon számítással, hogy az még az országgyűlést működve érendi, köv. kézirat küldetett a nádorhoz:

„Kedves öcsém főherczeg István! A felelős magyar ministerium alakítása tárgyában 1848. márcz. havában magyar rendeimhez kiadott intézményem, valamint annak a rendek általi elfogadtatása

nyilvános lapok úján a magyar státusaim felelős ministeriumának is tudomására jutván, az útöbbsi szükségesnek tartotta nálam a végett sürgetőleg lépést tenni, hogy minden aggodalom elhárítása végett a nagylelkű magyar nemzet és képviselői által mondatnék ki, miszerint az egész osztrák monarchián fekvő közös státusadósság igazságos arányban a magyar korona alatt levő tartományokra is átruháztassék.

Minthogy ezen intézvények által Magyarországomnak többi státusaimhozi alapviszonyai, mikép ezek a pragm. sanctió által megállapítottak, nem változtak, sem változni nem fognak; s mivel az én nem-magyar státusaim ministeriuma által nyilvánított aggodalom a magyar nemzet nagylelkű érzeméneinek megfelelő őszinte nyilatkozat által könnyen és hamar megszüntethetik; és mivel e tárgyban az országgyűlés legközelebb leendő bevégeztetése miatt formaszerinti törvényes intézkedés keresztül nem vihető: ezeknek következtében ezennel kedveltségedet sürgetőleg felhivom, hogy az ország rendéivel illő módon annak szükségességét tudassa, miszerint birodalmam nyilvános hitelének fentartására részükről olly őszinte jelentés történjék, hogy általa magyar tartományaimnak a közös státusadósságbani részvétele iránti minden aggodalom nyugtatólag megszüntetessék. A rendek illetén őszinte nyilatkozata létrejöttében a birodalom véderői, mellyek jelenben a birodalom üdvére és javára minden erők egyesítését kívánják, feltűnő növekedést nyereendnek, a bizodalom megerősödik, és a nagylelkű érzeményeknek, miket a magyar nemzet minden fontos időszakokban tanúsított, új jele fog adatni.

Az én hű magyar nemzetem, valamint kedveltséged, ki iránt ezen nemzet méltán teljes bizodalommal viseltetik, el fognak ezáltal távoztatni minden okot a tartományaim eddig egyesült népei közti olly fontos és kívánatos egyesség megzavarására, és teljesítendik legbensőbb kívánatomat a legszorosabb összeköttetés fentartása iránt.

Személyes tudomás végett hozzáteszem még, hogy az esetben, ha a státusadósságbani részvét aránya felett valami tájékozás szükségeltetnék, kedveltséged azon szempontból indulhatand ki, miszerint Magyarországnak az összes monarchiához viszonya illő mértékben vétetnék tekintetbe, ha reá az összes státusadósság mintegy negyedrésze, 10 milliónyi mennyiségű évenkinti adóban ruháztatnék. Bécs, apr. 7-én 1848. Ferdinándm. k.“

Azonban a kormány alakítása körüli egyezkedések alkalmával illy követelések nem forogván fen, egy másik leirat küldetett, mellyben már csak a diplomatia közös költségei említettnek.

A lapok azon hitegetése, hogy ez semmi egyéb börsespeculatióvál, a kedélyeket sok tekintetben csöndesíté.

VII.

Ismét innepélyt írok le. Fényest, nagyszerűt, örömtelit mint az előbbi vala. Apr. 18-án főherceg István a „nádor“ című gőzösön megérkezett. S őt is szónoklatokkal idvezelték, füzéreket neki is vittek a hölgyek. Kinek, mint hívék, az engedményezések kivívása körül annyi az érdeme, a szeretet őszinte hangján mutatták be hódolatukat.

Mint minden illyszerű forradalom alkalmával, találkozóknak itt is bujtogatók, kik az ingerült kedélyeket félrevezetni tudák. Gondosan ápolák a tüzet, hogy el ne aludjék s olajat töltöttek rá, hogy éledjen.

A népnek a zsidók elleni érzelmeit használták fel legelébb. Bujtogatták őket, hogy őket a nemzetőrség soraiban ne tűrjék el.

Apr. 19-n Pesten az ingerlés következménye kitörésben mutatkozik. Már kora reggel nyíltan, de még csak szóval, felléptek ellenük. Délután már többre mentek. Bezúrták az ablakokat s az utcán a zsidókat ütlegekkel illették. S ki őket rendre akarta utalni, volt legyen bár keresztény vagy katona, — mint megtörtént egy nemzetőri tiszttel, — hasonló sorsban részesült. Azon estve elterjedt a hír, hogy a zsidók a királyutezában az elmenőket kövekkel hajgálják, fejökre forró olajat töltenek, ez kedélyeket még ingerültebbé tévé, úgy, hogy a nemzetőrségnek s katonaságnak alig sikerült a zajt lecsendesíteni. Azonban egész éjjel katonaság czirkált Pest utcáin.

Poszonyban hasonló föllépés történt.

Ennek a nyomán az összes ministerium következő rendelettel akarta a hasonló történhető rendetlenségeknek elejét venni:

„1) A tegnapi zavargások folytatói, előidézői, a békés polgárok személy- és vagyonbiztosságának megtámadói ellen bűnvádi vizsgálat s bírói eljárás rendeltetett.

& A kiket a törvény közrendelleni bujtogatások miatt bűnösnek találandó, azok az okozott károkért s költségekért is felelősekké tétetnek.

† A közönség felszólíttatik, hogy zavarokra vezethető czél-talan csoportozásoktól óvakodjék. Meghagyatik egyszersmind, hogy ha a rendnek s nyugalomnak megzavarása akkép folytattatnék, s a csoportozat az illető polgári hatóság biztosának a törvény nevében teendő háromszori felszólítására sem oszlanék el békésen, általa az elosztatás minden illy esetben fegyveres erővel fog eszközöltetni.

(† Nemcsak a rendnek s közcsendnek tekintete, hanem a nép jogainak sértetlen fentartása is megkívánja, hogy a népgyűlések rendetlen zavarrá és lázongó csoportozásokká ne fajuljanak; e végre tehát Budapestet illetőleg rendőrileg ezennel ideiglenesen rendeltetik:

Népgyűlést senki össze nem hívhat, hacsak annak idejét, helyét s világosan kifejezett célját a városi törvényhatóság elnökének 24

órával előbb be nem jelenti, s ha illy előleges bejelentés nélkül valaki népgyűlést hívna össze, a hatóságnak kötelessége leend a népgyűlést meggátolni, vagy ha már összejött, elszéleszteni. Az összehívó pedig rendőrileg feleletre vonatik.“

Ezenben Bécsből fényes küldöttség érkezett Pestre. Számát 300-ra tehetni, tagjai részint Bécsben lakó magyarok, részint nemzetőrök, részint követek voltak. A húsvét innepét itt tölték. Nagy innepéllyel, lelkesedéssel fogadtattak.

VIII.

Egy pár hét telt már el. S mégis Erdélyben a régi kerékvágásból mi sem mozdult ki. Institutiók, kormányzási rendszer, minden maradt a régi.

A kormányzó gr. Teleki akarta is nem is a forradalmat. Mikor kiűtött, ellene nem mondott, de sem mellette, sem ellene nem dolgozók.

Irt ugyan Bécsbe, hogy országgyűlést engedjenek, de választ nem kapván, mit sem intézkedett.

Ezenben a székely nép némelly agitátorok működése következtében választmányt nevezett ki, mely Kolosvárra ment, sürgetni az országgyűlést.

Apr. 8-kán érkezett meg. Másnap missiója nyomán fölment a kormányzóhoz.

S ez törvényadta jogánál fogva május 29-ére országgyűlést hirdetett.

Harmadik fejezet.

A Marcius és Pálffy Albert, Ottinger a nemzetőri tanács elnöke, horvát mozgalmak, Gay szónoklata s követsége, kikindai vérengzés. 100,000 fegyver megrendeltetik, átírat a bécsi kormány rendelkezései ügyében. — Macskazene Lederernél s annak következményei, vegyes t. szék. — Erdélyi deputatio az unió ügyében, a horvátok mozgalmas Hrabowszki mint kir. biztos. — Honvédek első felállása, ebéd a kolosvári küldöttségnek, Wesselényi indítványa, petitio ez ügyben. — Frankfurti követség.

I.

A mint felszabadult a sajtó, gyorsabban, erélyesebben kezdte rögtön mozogni. Pálffy Albert, azelőtt beszélyíró, eleven eszű, szép tehetségű fiatal ember, megindító a „Marcius tizenötödikjét, még pedig ellenzéki szellemben.

Kezdetben igen furcsán volt Pest s az ország e lappal. Első megjelenése mindjárt nagy zajt csinált. „Nem kell táblabíró-politika“ volt jelszava, s a táblabírákat ugyancsak kezdte is piszkolni. Szidta a ministeriumot is, különösen a Szemere frizurájával volt sok baja. Kettős oka volt hát a t.biráknak rá haragudni, kik csakugyan mindenfelől küldök a bizalmi szavazókat.

A többi lapok is, mindamellett komolyabb és higgadtabb szellemben, bizonyos pontban zúgolódának. E két pont volt: a nemzetőrség lassú rendezése, mellynek elnökévé elvégre apr. 23-dikán. Ottinger neveztetett ki.

A másik tárgy a horvát mozgalom volt.

Ugyanis a Haller elküldése által megürült horvátbáni helyre b. Jellachich neveztetek ki, az udvarnak és népnek e kegyencze. S valóban az új bán a különben is ingerült kedélyekre igen tudott és akart hatni. Feladatául tűzte ki a magyar kormány megbuktatását, mellynek működéseiben a dynastia jogai s a szláv ajkú népek igényei elnyomását kereste. S miután e nép közt találkozóan a magyar ügynek barátai, kik minden áron ellenműködtek ennek szélesbítésében, az ilyenek ellen rögtönítelő bíróságot hirdetett.

Ezenkívül a horvát földöni sajtó is ereje szerint segíté elő mű-

ködését, míg mások is találkoznak, kik a szónoklat behálózó erejét használták fel, melly igen sokszor túlzó szenvedélyességbe tört át.

Így például dr. Gay Dvoranában, az illír gyűlhelyen, nemcsak a ministerium, de a magyar faj ellen általán kikelt, mint mellyet véleménye szerint ázsiai aristocrata honába kelle visszaküldeni. Illyszerű szónoklatoknak voltak fáklyás és macskazenék eredményei, mellyek egyikében nemcsak a ministerium, de a nádor arczépe is egy hatalmas autodafé-n megégettettek.

Ugyancsak Gay vezetése alatt egy deputatio ment fel illír nemzeti öltönyben Bécsbe a trón elébe egy 31 pontú petitiót terjeszteni, melly által a magyar nép nyereségei megsemmisülendettek. Jól fogadtattak.

Jellachich hatalma, a határörvidék parancsnokságát is kezébe vehén, növekedett. Ez bátorítá őt nyílt kimondására annak, hogy sem a magyar alkirálynak sem a ministeriumnak engedelmeskedni nem fog.

A későbbi vérfellegek előjelei húsvétkor mutatkoznak legelőbb a rácz vidékeken. Nagy-Kikindában fölkel a nép, elkergette a katonaságot s gyilkolta a magyarságot. Bujtogatás következménye.

Alakítani kezdett vendée-jában első tette volt rögtönítélő bíróság alakítása. Ez ügybeni levele:

„Alispán úr! Elhatároztam, hogy mind Turopolya községeinek huszonnégy birái, mind a pokupszkói, poszáviai szabadosok előljárói, különösen a topolovecziek minélelőbb jelenjenek meg előttem; különösen pedig ezen báni parancsomnál fogva tegyen rendelkezet, hogy a turopolyaiak már holnapután itt Zágrábban előttem megjelenjenek. Jelentse pedig mind a turopolyaiaknak mind a szabadosoknak részemről, hogy én őket, ha ezen báni parancsomnak nem engedelmeskednének, mint lázadókat fogom tekinteni, s velők mint ilyenekkel kellőleg fogok bánni. Továbbá parancsolom, hogy ezen Zágrábmegye kebelében a rögtön Ítéző bíróságot tüstént hirdesse ki azok ellen, kik a nemzet közt akármimódon a király, haza és nemzetiség pártolói ellen lázítani merészelnének. Mi ezen báni parancsom kihirdetését és végrehajtását illeti, önt és valamennyi hivatalnokot a legsúlyosabb felelősség alá teszem. Zágrábban, april 19-én 1848. Báró Jellachich m. p. bán.“

II.

Lássuk a kormány intézvényeit a kelő zivatarok ellenében.

Első volt, hogy a pesti vasöntő és gépkészítő társulattal egyezséget kötött, melly szerint e részvény társulat a nemzetörség felfegyverzésére 100,000 db. puskát szállítson.

A másik pedig, észrevevén, hogy a bécsi kormány titkosan rendelkezik a magyarhoni katonai parancsnóságokkal s ezek engedel-

meskednek neki: külügyminister Eszterházyhoz átiratot küldött, eszközölni ennek megszüntetését.

„Nem csekély megütközéssel vette a magyar ministerium azon értesítést, hogy a bécsi főhadikormány s illetőleg a bécsi hadügyminister a magyarországi és kapcsolt részekbeli katonai parancsnokságokkal még mindig rendelkezik. Miután tehát a közelebbi országgyűlésen alkotott törvényczikkek értelmében Magyarországon és a kapcsolt részekben a végrehajtó hatalom s általában minden rendelkezés kizárólag a magyar ministerium által gyakorolthatatik, e részben pedig, miként tapasztalható, a bécsi hadügyi ministerium részéről mindeddig semmi kellő utasítás ki nem bocsátatott: a magyar ministerium a magyarországi és kapcsolt részekbeli minden hadi főparancsnokságoknak már folyó hó 16-án tudtára adta, miszerint az említett törvény értelmében, parancsaikat kizárólag ezen ministeriumtól veendik, s minden engedetlenség a törvény elleni ellenszegülésnek fog tekintetni; ugyanazon főparancsnokságoknak egyszersmind az is meghagyatván hogy a kezelésük alatt létező fegyvertárakról s hadi készületekről ide a ministeriumhoz haladéknélkül miniszterium tudósítást adjanak; a temesi főparancsnokság Damianichot a Rukavina-ezredtől Olaszországból tüstént visszahívassa, végre a budai, a keze alatt levő fegyvertárak s hadi szerek megvizsgálására kiküldött biztosság eljárása tekintetében megkívántató rendelkezést azonnal megtegye.

Mindezekről a külügyi minister a végett tudósított, hogy a bécsi haditanácsnak s illetőleg hadministeriumnak tudtára adja és jelentse ki Bécsben, mikép a magyar ministerium legjobb akarat mellett sem hátrálthatatja, hogy a közvélemény külsőleg is ki ne törjön, ha az Olaszországban levő sereg visszajötte még soká elmarad. Sürgesse tehát az orsz. kiegyenlítést. Végre sürgesse a törvényeknek minélhamarabbi leküldetését.“

ITT.

Ha az utolsó posonyi országgyűlés előjátéka volt a forradalmi részének, következő jelenetet a hadi rész előjátéka gyanánt tekinthetni.

Május 10-ike este volt.

Kik a forradalmat Pesten eszközlék, kik lényeges reformot akartak, nem barátkozhatának meg az eszmével, hogy a régi rendszer emberei a dolgok folyamára befolyást gyakoroljanak. Természetes ellenszenvük volt ellenök, mert nem hihetők, hogy képesek legyenek azok a most átment elvek consolidálását eszközölni. Macskazenéjekkel kezdetben csak ezeket tisztelők meg.

Híre futamodván azonban, hogy b. Lederer főhadiparancsnok a nemzetőrség részére kívántató fegyvereket a budai fegyvertárból

azon szín alatt, mintha ottan olyanok nem taláthatnának, kiadni volna, az ingerültség ellene, ki pedig ezelőtt a tiszteletnek nem kis polczán áll, a tetőpontra hágtott.

Mint említém, máj. 10-ike esti 10 óra volt.

Mintegy 400 mindenféle macskazeneinstrumentumokkal fölkeszült fiatal ember, töméntelen lézzengő tömegtől kísérve, a főhadiparancsnok szállására megy, ellenszenvét tetteleg bebizonyítandó.

Gondatlanságuk, a fiatal hév, feledteté velök, mi egy katonának becsülete, s hogy épen e pont az, mellyet olly érzékenyen megtámadni készülnek.

S miután tervüket titokban egyáltalán nem tárták, módot nyújtnak a katonaságnak is, minden módot elkövetni a visszatolásra.

S csakugyan alighogy fölértek s a repedt fazék- és vaskanálconcert megkezdett: az adott trombitajelre fölnyitkák a fegyvergyár kapui.

Eddig comoedia volt. A tragoedia csak most kezdődik.

Hallgatóság és zenészek két tűz közé vétettek. Egyfelől a fegyvergyár kapui nyitkák meg s rohant elő egy osztály szász vasas. Másfelől a cs. istállók mögül a gránátosok rohantak elő. Vallatás után kiviláglott, hogy a katonáknak tüzet borszesz is adott.

Csakugyan tekintet nélkül, hogy hallgató-e valaki vagy zenész, szurony-és karddal közikbe vágta. Néhány halott s néhány sebesült lőn áldozat.

Egy része azonban a katonaságnak utat nyitván a tömegnek a menekülhetésre, ezek Pestre szaladtak. Egy perc alatt minden utcán „fegyverre“ kiáltás hangzott s a harangok zúgni kezdettek.

Zaj és zavar késő éjig tartott.

S hogy az ingerült kedélyek kitörései véresb eseményeket nem idéztek elő, egyedül azon körülménynek köszönhetni, hogy a ministertanács rögtön összeült, s a dolog megvizsgálására bizottmányt nevezett ki.

Elnöke volt Zoltán álladalmi titkár, a katonai részről vezérőrnagy Ottinger, a polgári részről Nyáry Pál elnökölt.

Meg kell vallani, hogy Nyárynak itt nehéz helyzete volt. Akkép és úgy működni itt, hogy az ingerült kedélyek csillapuljanak, nem könnyű feladat volt.

S épen e pontnál adá ő ügyességének, belátásának legfényesebb jeleit.

Lederer Bécsbe távozék, helyette pedig gróf Boyneburg Mór nevezteték ki.

Még april. 29-kén járt Pesten egy követség Erdélyből, mellynek missiója volt kieszközölni, hogy az akkortáiban általános tiszteletben részesülő nádor nyissa meg az erdélyi országgyűlést, s mondja ki az uniót. Hívék, hogy a szász nemzet ellenzésének ez leend a leg hatalmasb ellensúlya. De ezt kieszközölni nem tudá, hanem biztatást nyert, hogy csakugyan a dynastiának egy tagja teendi.

A deputatio eljárása-okoza általános örömmel sajátóságos ellenében állt a horvátok és rácok mozgalmá.

A horvátok a hozzájuk kinevezett főispánoknak, jelesen a zág-rábmegyeiek Jozipovichnak, megtagadták az engedelmséget. Ezért s a már említett előzményekért áltábornagy Hrabowszki Horvátország és Slavoniában kir. biztossá nevezteték ki.

Az eziránti rendeletét aláírta az alkirály, ellenjegyezte Szemere belügyminister.

Az oklevél okait fejtegeti:

„Miatán ön mint Horvát-, Tót- és Dalmát-országok bánja, azon országokbeli minden törvényhatósághoz, hatósághoz és hivatalnokokhoz olly értelmű körlevelet bocsátott szélyel, miszerint a Magyarország és kapcsolt részek közt századok óta testvéreileg fenálló és a legújabb törvények által legkevesebbé sem változtatott alkotmányszerű viszonyt megváltozottnak nyilvánítván, megparancsoló, hogy kivüle senkimástól sem parancsot elfogadni, sem annak engedelmeskedni, sem senkinek hivatalos jelentést tenni ne merészeljenek;

Miatán annak ellenére, hogy a rögtön-bíróságnak hatalmát a felelős ministerek egyikének ellenjegyzése mellett csak én adhatom meg és csak én vonhatom vissza, ön nemcsak kihirdette a rögtön-biroságot a kapcsolt részekben, Szerém-, Verőcze-, Pozsegamegyékben és a bennök kebeleztett kir. városokban, s még ollyan törvényhatóságban is, melly azzal a tölem megnyert jognál fogva már bírt, hanem annak körét egyoldalú irányban olly vétségekre is kiterjesztette, mellyek az eddigi szabályok szerint a rögtönítélőszék elébe soha nem tartoztak, és e fölségi joggal a báni hatáskörön túlterjeszkedőleg élt a nélkül, hogy azt avagy csak utólagosan is bejelentette s mielőtt báni hivatalába beigtattatott s kellő esküjét letette volna;

Miatán ő felsége koronás királyunk és az 1848: III. t. ez. által a végrehajtó hatalomnak a felelős ministerium általi gyakorlására teljes hatalommal úgy az országban mint az ahhoz kapcsolt ró-, székben én ruháztattam fel:

A belügyminister előterjesztésére rendelem, a mint következik.

¶ Önnek, mint Horvát-, Tóth- és Dal mát-országok kinevezett, de be nem igtatott bánjának említett körlevele az alkotmányról és törvényekkel merőben ellenkezőnek jelentetik ki.

¶ Az ön által jogtalanul kihirdetett és egyoldalú irányban a legfelsőbb szabályokon túljáró rögtönbíró s az annak folytatásban netalán megkezdett vizsgálat és hozott Ítélet érvénytelen.

¶ Meghagyatik, hogy mind fencbbemlített körlevelét, mind a rögtönbíró iránti rendeletét ellenkező rendelet kibocsátásával azonnal vonja vissza, és e rendelet vételétől számítandó harmadnap alatt ennek mint lett teljesítéséről engemet futár által értesítsen.

(¶ E mai napon kelt rendeletemnél fogva meghagytam minden törvényhatóságnak és Szerem-, Pozsega-, Verőcze-megyéknek s Eszék városnak is, hogy minden rendeleteimnek, melyeket felelős miniszter ellenjegyzése mellett kiadok, engedelmessé a törvényekben kijelölt szigorú büntetésnek terhe alatt tartoznak.

¶ Jelen rendeletem végrehajtása a belügyminiszterre bízatik. Budapest, május 10-én 1848. István, nádor s királyi helytartó. Belügyminiszter, Szemere Bertalan.“

y.

Május elején Pest utcáin szokatlan víg kedélyű toborzók jártak szét. Ezek egészen másszerűek voltak, mint az ezelőttiek. Kávészínű áttillában, veres sinórral, fejükön vörös sipkával toborzottak.

Egyikök nemzeti zászlót vitt 's a ritka szép, nemes tartású fiak büszkén szemlélik annak lobogását, s olykorolykor a szívrazó Ráczy hangjait mennydörgő „éljen“ kiáltással szakaszták félbe.

Volt valami szívemelő e jelenetben. Zene, ifjaink kedélye, a szokatlan öröm, mely az idézett felkiáltásokban talált magának utat, minden, minden önkénytelenül úgy összevágott emelni azt.

Ezek az első toborzó honvédek voltak, kik önkéntes nemzetöröket kerestek az alvidékeken pusztító rác vendée ellen.

Keletkezése a forradalom legérdekesb jelenetei egyike, mennyiben ilyen kisszerű körülmény hozta létre a csakhamar olly hatalmassá lett, annyira elszaporodott sergeket.

Említettük, hogy az unió ügyében Kolosvár küldöttséget küldött Pestre.

Ezek tiszteletére a radikalkör apr. 30-án banquet-et rendezett, melyben a pesti reformpárt legjelentékenyebb tagjai részt vettek.

A tagok már mind együtt voltak.

A toastok sorát b. Wesselényi Miklós felső bazi tag s belsőszónoki főispán kezdte.

Wesselényi ősz gladiátor volt az oppositio sorában, ki Erdélyben ellenzékelt alakított ernyedetlen szorgalma által. Utóbb felségsértési perbe idéztetett s száműzetett. Graefenbergben tölté az időt, hol azonban megvakult.

Toastjának a hadseregére vonatkozó pontja:

„Polgártársaim! fegyverre minden, ki azt csak valamennyire is bírja! — Használjunk föl sajtót, a szónak hatalmát s a petitió jogát, igaz ügyünk mellett minden becsületes ember s az egész világ rokonérzetét felkelteni. Tudassuk e hon lakosaival s tudassuk a föld minden népeivel az illírek merényének véttségét s az orosz kormány átkos ezélatát. Szóljunk magunk az illírek s horvátok jobbaj józabb eszéhez s helyesebb érzetéhez. Mondjuk meg nekik, minő kétes az út, merre csábíttatnak, s hogy hasonlíthatlanul jobb reájok nézve a szabadságot, mellyet olly örömet osztunk meg velők, élvezni velünk, s azt együtt összes erővel védvé folyvást és biztosan élvezni, mintsem vér és átok béréen vásárolni valamit, minek eredménye nagyon is bizonytalan. Szólítsuk fel tót honfitársainkat a kivívott közös szabadság nevében, mondjuk meg nekik: hogy habár fajrokonaik is azok, kik miellenünk törnek: de az ő szabadságuk ellen is törnek azok, s rájuk is a régi roszaik özönét akarják vissza-idézni. És mondjuk a monarchia minden részeinek, mellyekre mostan általánosán derült az alkotmányosság napja: miként Jellachich illíreivel nemcsak miellenünk, hanem szintűgy izent ellenök háborút. Azt akarja ő semmivé tenni, miért Bécs nemes fiainak vérök folyt s mit a legjobb király áldásként nyújtott hű népeinek. Járuljunk továbbá illő petitióval ministeriumunkhoz; kérjük meg azt, szólítsa fel jó királyunkat, hogy sem mint magyar király, sem mint többi tartományainak fejedelme ne szenvedje azon egyenesen személye ellen intézett csúfos rágalmat, mintha azt, mint jósága, helyesség-érzete sjót eszközlő hatalma teljességében önkéntesen tett, csak gyalázó kényszerítés következtében tette volna.

Illy szellemben, illy célra szólalunk mi fel mindenütt és • untalan; de tegyünk is a mellett, tegyünk mindent, a mit csak a legfeszitettebb áldozat mellett tenni képesek lehetünk. Fegyverre azért! legyünk szilárdul elhatározva, küzdeni ernyedetlen; s ha a sors enyészetet mért ránk, ne korcsosodás s lankadság sorvasztó rut halálával múltunk ki a nemzetek közül. Rabigában görnyedni egy nyomora élet fentarthatásáért gyalázó! Ne engedjük soha, hogy a szolgáltság mirigye nemzetiségünket s szabadságunkat izmonként rothassza le rólunk, és úgy undor halált haljunk; lehető legdrágábban eladva s habár mindent, de a becsületet el nem vesztvé, szálljunk a dicsők sírjába.

Fegyverre polgártársak! elszánt ember kevés is sokat tehet. Engem a balsors megfosztott attól, hogy zászlót ragadva fölkereshessem a helyet, hol legtöbb a veszély s legméltóbb a küzdés. De így

is nemzetünknek néhány ellenségét fojtandja meg ez izmos két kar, mielőtt honomnak még szabad földén elvérzendem. Elet vagy enyészet vár-e nemzetünkre, isten kezében áll; de a mi kezünkben van becsületünk s a nemzet becsülete. Azért éljünk vagy haljunk, de maradjunk magyarok s szabadok végleheletünkig.“

Mint gondolni lehet, beszédét szokatlan lelkesedéssel fogadták. S bár harsogott az éljen s bár lelkesedésük mutatá, hogy nem közösleges eredményt mutathatandnak fel, de ez indítványnak vég-eredményét senki sem merete remélni.

Határozattá lőn tehát, hogy a radickör a ministeriumhoz petitiót nyújt. S valóban az megkészlűt. Teleky László (mint elnök) és Reök Írták alá.

Előrebocsátva ennek folytán az alvidéki bonyodalmakat minden áron kiegyenlítni, felszólíták a ministeriumot, emissariusait szétküldeni a rácok és horvátok közé, az oláhjúkat hivatalba teni. A magyar hadsereg iránt ezt írák:

„Kétséget nem szenved, hogy a magyar föld, nemzetiség, szabadság veszélyben van. Kell tehát, hogy a vészharang meghúzassék.

Intézkedéseinknek czélszerűn, erélyesen, rögtön kell megtörténni.

Ezekre nézve legyen szabad azon bizalomteljes ragaszkodásunknál fogva, mellyel önök iránt viseltetünk, huzafíui köteleességtől vezéreltetve, igénytelen szót emelnünk.

Tapasztalásból merített régi, igaz mondat az: hogy „ki békét akar, harczhoz készüljön.“ Más részről tudva van, hogy slavonita s horvát testvéreink nagyobb része velünk tart, de hogy a bár kisebb, de erélyesebb, rakonczátlankodó illír párt által elnyomatik. Őket iily állapotban hagynunk nem szabad, elhagyni menthetlen hanyagság, bűn volna. De nekünk is minden ellenséges megrohanhat visszaverni hazafíul köteleességünk. Ezeknél fogva mi mindenekelőtt egy hadseregnek felállítását látjuk elkerülhetlenül szükségesnek. És mivel országgyűlést most rögtön egyhehivni nem lehet, e hadsereget országos toborzás útján, önkénytesekből véljük összeállítandónak, mellyhez a rögtön rendelkezésünkre állható magyar katonaság hozzásoroltassék. Szükségesnek tartjuk továbbá, hogy e sereg egyik fontos tényezőjéül, magyarokból, tüzésereg állíttassék fel; hogy a hon lakosai pénz-, élelem- s más nembeli adakozásokra felszólíttassanak, s hogy ezek iránt az intézkedés minél czélszerűbben, minél gyorsabban megtörténhessék, a haditanács több szakértő, erélyes egyénekkel szaporíttassék.“

Jellachich mozgalmi ellen következőt kérték:

„Jellachich pedig, ki mint tisztviselő s polgár egyaránt vétkezett, mint hűtelen hivatalnok hivatalától elmozdíttassék, a hazán elkövetett árulásáért pedig törvény értelmében szigorúan megbüntettessék.“

A német alkotmányozó ülés május 18-án volt összejelendő. Négy nappal elötte elhatározá a magyar kormány Frankfurtra követeket küldeni. Főherceg István alkirály kinevezte Pázmándy Dénest és Szalay Lászlót.

E missio alapokait köv. két okirat mutatja:

„Én István Ferencz Victor, csász. kir. herceg, austriai főherceg, Magyarország nádora s kir. helytartója s az összes magyar ministerium Pázmándy Dienes s Szalay László urakat megbíztuk, hogy Németországnak Austriaihoz viszonyát, melly utolsóval Magyarország a pragmática sanctio értelmében szorosán össze van csatolva, májushó folyamában majnai Frankfurtra megújítandó s új és constitutionalis alapon szabályozandó német parlament által, a Bécsbeni magyar ministerrel herceg Esterházyval s általa az austriai ministeriummal, minden fenebbi viszonyokat, mennyiben Magyarhont is érdeklík, megvitassák, ezért Frankfurtra menjenek, s ott a magyar és német álladalmak közti barátságos viszonyoknak, inellynek tovább is felállását bensőleg kívánjuk, megtartása s gyarapítása fölött úgy politícai mint kereskedelmi tekintetben, a két nemzet kölcsönös önállósága, szibadsága s anyagi jólléte érdekében, örködjenek, s a mi a fenebbi cél elérésére szolgál s előmozdítandó, véghezvigyék s előmozdítsák. Budán, máj. 4-én 1848. Főherceg István m. p, nádor és kir. helytartó. Gr. Batthyány Lajos m. p.“

„Európa jelenlegi viszonyai közt Austria soraa a frankfurti német nemzetgyűlésben döntethetik el, s épen ezért e gyűlés határozatai Magyarhonn nézve közvetlen érdekűek. A ministerium ez okoknál fogva szükségesnek találta Frankfurtra kormány meghatalmazottakat küldeni következő instructióval:

¶ Magyarhonn sympathiáját a német érdekek, mint a civilizatio eleme iránt, ki kell mondanía s igyekeznie meggyőzni a németeket, hogy Magyarhonnban s az erős magyar nemzetiségben legjobb s legbiztosabb szövetségesre találának.

¶ Magyarhonn csak azon esetben lehet erős, Európa tekintete előtt fontos s valóban hasznóhajtó testvéries szövetségese Némethonnak, ha saját (magyar) nemzetisége egide-je alatt fejlődík ki; igyekezzék tehát a követség, hogy a frankfurti gyűlés azon határozatai, mellyek az austriai monarchia- s illetőleg Magyar honra vonatkoznak, ez alapnézet értelmében szerkesztessenek.

¶ Magyarhonn a német elemben nem olvadhat fel, mert ezáltal elvesztené organicus erejét, melly a magyar nemzetiségen alapul, s mint nyomorú bastárdtörzs, nemcsak Némethonnak nem hozna hasznót, hanem önhatárai közt is elnyomorulna.

(¶ Magyarhont kellemetlenül érintené, ha az osztrák monarchia

chia ollymódon alakíttatnék át, mellynek következtében a monarchia azon provinciái, mellyek eddig a német szövetséghez tartoztak, szláv álladalmakká alakíttatnának. Ez értelembeni átídomítás az említett provinciák politicali sympathiáját olly pályába vezethetné, melly a német nemzetétől különböző vagy eilénséges folyamú, s ezáltal egy már is óriási hatalom túlsúlya még növeltetnék, azon hatalomé, mellynek Európa nyugoti álladalmairai növekedő befolyása Magyarhon fenállását annyira veszélyeztetné, hogy ha Németország az austriai birodalomnak illyszerű átalakítását saját érdeke ellen létrejönni engedné: Magyarhon kényszerítve volna, szövetségeseit a német birodalmon kívül keresni.

)É Magyarhon kereskedelmi szempontból a német vámszövetség kiegészítő részét nem képezheti ugyan, de a nevezett hely követeinek azon nyilatkozatot kell letenniük, hogy Magyarhonra nézve a politicali viszony, melly Magyar- és Némethon közt létezendik, kereskedelmi szempontból is irányadó leend.“

S a két követ csakugyan elutazók.

Negyedik fejezet.

Május 6-iki leiratok a horvát mozgalmak ügyében, horvát osztály. — Bécsi mozgalom, külügym. átirata a király lejövele ügyében, proclamatio a ministeriumtól a néphez. — önkéntes adakozások, első magyar bankjegyek, kamarautalványok, Szemere átirata Hrabowszkyhoz. — Horvát minist. alkatása, Rajasich és a hospodár Zágrábban, a bán a kir. udvarba hivatik, a jún. 5-iki horvát ülés betiltása. — Károly-laktanyai craval, kir. intézkedés a katonaság iránt. — A bán hivatalától elmozdítatik. — Erdélyi mozgalmak. Unió. — Alvidéki fegyveres összeütközések, Joannovits, Kiss Ernő, karlovitzi összeütközés.

I.

Illyszerűen állanak a dolgok. A magyar kormány veszélyezve látta kivivőit institúcióit. Úgy tetsze neki, hogy az udvar némi sympathiát árul el azok irányában, kik eddigi működése ellen kardot rántottak.

Kapkodott tehát a kormány mindenfelé s a külügyminister által következő két leiratot eszközölé:

„Kedves öcsém, főherczeg István! Miután hír szerint Horvátországunkban több helyeken elkülönzési törekvések merültek fel, mellyek Magyarországgal és összes monarchiámmal való egységre nézve következeiseikben fölötte veszélyesekké válhatnak: meghagyom kedvességednek, hogy szükség esetére egy ön előtt alkalmasnak látszó egyént szükséges felhatalmazásokkal ellátva királyi biztossal Horvátországba kiküldjön, kinek is kötelessége lesz, hasonló merényletek elnyomására a szükséges rendszabályokhoz minden erélyvel nyúlni.“

„Kedves báró Jellachioh! Határozott és rendithetlen akaratom, a Magyarország koronája alatt egyesült tartományok kormányának egységét, királyi szavam- s koronázási eskümhöz hiven, a törvények értelmében fentartani, és sohasem fogom megengedni, hogy a magyar korona alatti tartományok közt fenálló törvényes kapocs önkényes rendeletek vagy egyoldalú határozatok által tágíttassék. Minélfogva odautasítom önt, hogy királyi helytartóm parancsainak és az általam kinevezett felelős magyar ministerium rendeletéinek,

és az ahhoz kapcsolt tartományoknak törvényes kormányzását az
% („ III. t. cikk által biztam, a kormányzás minden ágaiban szoro-
rosan engedelmeskedjék, s ezen királyi akaratom teljesítésére hivata-
los hatáskörében minden tekintetben felügyeljen.“

Másfelől, részint hogy a horvátok igazságos kívánatainak ele-
get tegyenek, részint mivel a mozgalmakat ezáltal vélék legsikeresb-
ben lecsendesíthetni, a ministeriumban horvát osztályt állítot-
tak fel következő rendelet által:

„A horvátországi viszonyok figyelembevételével szükségesnek
találtatott, miszerint azonkívül, \C[m a kapcsolt részekből hivata-
lokra egyének alkalmaztatnak, a belügy- és igazságministeri munka-
körben külön horvát osztály állíttassék, annak meghatározása ez
osztály dolgaira és személyzetére nézve mi viszonyban álljon a többi
osztálylyal, az illető ministerek belrendelkezésére tartozván.“

Mindamellet sem a fenebbi leiratnak sem ez intézkedésnek
nem lett kívánt sikere, ha egy közbejött körülmény nem mozdítja
elő a magyar ügyet.

II.

E körülmény következő volt.

A sturmpetitióért támasztott bécsi forradalom máj, 15-én okot
adott a királynak Bécsből eltávozni.

Alkirály és ministerium mindent elkövettek megnyerni őt a
Budára lejövetelre, hogy a márcziusi törvények szerint félévet ot-
tan lakjon. Megbízták a külügyministert, kieszközölni. Ez azonban
több eredményt felmutatni nem tudott, mint következő Innsbruck
máj. 26-án kelt átiratát:

„Őfelsége urunk királyunk, hivatalom és kir. helytartónk ő
fensége s a magyar ministeri tanács külön meghagyása következté-
ben! ideérkeztemről tegnap estve értesülvén, ma délutáni egy óraker
különös meghallgatás végett kiváló kegyelemmel fogadni méltóz-
tatott.

Diszteljes megbízatásom s keblem sugallata szerint a magyar
nemzetnek ő felségéhez s a dynastiához hű ragaszkodását tölem kitel-
hető'leg tolmácslandó, bizonyossá tevém ő felségét, miszerint a mos-
tani magyar nemzedék, méltó ivadéka elődeinek, kész életét s véré-
t áldozni királyáért. Ezen hódolatteljes kinyilatkoztatással összekap-
csolám a magyar nemzet abbéli kérelmét, miszerint ő felsége, felsé-
ges családjával együtt Magyarország székvárosába jőni, s ezáltal a
nemzet nem körülményszülte, hanem régi, az uralkodóház magyar
trónjával egyidős óhaját teljesíteni méltóztassék, jót állván, hogy
fiúi szeretettel s nyílt karokkal fog fogadtatni; mert valamint erős a
magyarnak hite, miszerint királya felkent személyében hazája di-
csőséges jövődjének legbiztosabb zálogát bírandja, úgy büszkén

elmondhatja, hogy az uralkodó ház a magyar névtől elszakaszthatlan hű és hűségben legszilárdabb oszlopát lelendi.

Ő felsége kegyelmesen a legbensőbb köszönettel fogadé ezen egy szabad, nagylelkű s hűség esküjétől átható nemzethez illő nyilatkozatot, forrón óhajtván azon pillanatot, mely hű magyarjai közé vezethetendi, de meghatározását a jelen körülmények még nem engedik.“

A ministrium e perczen a bécsi forradalmat ellenzette s hogy annak ragálya által a nép el ne ragadtassák s a legitimitás teréről lelépést okul ne lehessen felhozni, a királynak le nem jövetelére következő felszólítást adott ki:

„Épen most vettük futár által azon tudósítást, hogy felséges királyunk Bécs városát váratlanul elhagyta s útját Innsbruck felé vette.

Sietünk ezt a közönséggel tudatni, nehogy e hír más alakban s tán elferdítésekkel terjesztve, okot adjon nyugtalanságra, s eszközül szolgáljon izgatásokra, melyeket a haza jelen körülményei között kerülni s távoztatni minden honpolgárnak legszentebb kötelessége.

Meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzetnek legforróbb óhajtása teljesülne, ha ő felsége, Bécsből távoztával, egyenesen hű magyarjai közé jött volna, hol szentséges személyét buzgó lelkesedéssel környezné azon nép, mely szabadságához s törvényes fejlődelméhez szeretetben, hűségben ingadozni soha nem fog. S nem is késtünk a nemzetnek ezen forró óhajtását azonnal ő felsége elébe terjeszteni, bizodalmtól kérve s remélve a jó királytól, azon néphez, mely századokon keresztül e bizodalmtól épen a veszélyek legnehezebb óráiban olly igen megérdemlette, s mely azt megcsalni bizonyosan képes nem volna soha. És mivel azon alkotmányos viszony, azon hűség és ragaszkodás, mely nemzetünket törvényes királyunk személyéhez s az uralkodó házhoz köti, változást nem szenvedhet áltál, hogy ő felsége birodalmának valamely más részébe tette áltál tartózkodása helyét, hg Eszterházy Pált, mint ő felsége személyéhez rendelt felelős magyar ministert utasítottuk, hogy urunkat királyunkat mostani tartózkodása helyére azonnal kövesse, s törvény-szabta állásában magas személye mellett maradjon.

Polgárok! Európai események segítették elő hazánkban is az egész nemzet rég óhajtott szabadságának létrehozását; de az egész nemzet egyesült ereje s osztatlan közremunkálása szükséges arra, hogy az európai mozgalmaknak sokféle irányban zavargó rohama veszélybe ne döntse hazánkat, nemzetünket s annak kivívóit szabadságát. Mi erónk s tehetségünk szerint teljesítendjük a reánk bízott kötelességet, de hogy nehéz feladatunkban eljárhassunk, a nemzetnek buzgó s erélyes támogatására van szükségünk.

Szükségesnek tartottuk az országgyűlésnek minélelőbbi összehívását, s annak határnapjául f. é. július hónapnak 2-ik napját tűz-

tük ki, s azt ő fölségéhez is felterjesztettük. De rendkívüli körülményeink között addig is minden egyes polgárnak szent kötelessége, mindent elkövetni, hogy a hazát fenyegethető veszélyek megelőztessenek.

A hazának szent nevében szólítjuk fel tehát a honnak minden polgárát, legyenek erősek és állhatatosak a hon és szabadság iránti szeretetben s a törvényes fejedelem iránti hűségben, legyenek egyetértők, s mellözve minden viszálykodást, mi erőnket megtörhetné, egy célra egyesülve munkálkodjanak a haza megmentésén. Felszólítjuk a hon polgárait, hogy azon önkéntes seregek, mely iránt a rendelet már kibocsátott, minél nagyobb számban s minél gyorsabban állítását minden módon segítsék elő. Felszólítjuk végre, hogy midőn most a hazát vész fenyegeti, tegyék a haza oltárára áldozatul vagyonuknak is valamely részét, s adjanak a hon védelmére — kitől egyébként nem telik — kölcsönképen pénzt vagy egyéb olly vagyont, mit könnyen pénzzé lehet fordítani.

Bízunk a nemzet lelkesedésében és azon honszeretetben, mely e hazát a legsúlyosabb körülmények között is megmentette; hisszük, hogy e felszólításunk nem fog siker nélkül elhangzani; ugyanazért a belügyminister e mai napon kelt rendeletében közhírré teszi az ajánlatok beszédésének módját és helyeit.

Budapest, május 19-én 1848.“

Továbbá júl. elsejére hirdeté azt első pesti magyar parlament megnyitását, melyre először voltak népképviselők meghíva.

III.

A ministeriumra nézve e perczek voltak a legterheesebbek, legcriticusabbak. Alulról fenyegetve, fölülről nem tudák a dolgok tiszta állását. A nemzet erejére támasztott institutiókhöz kelle tehát folyamodnia s ezt annál inkább elérni remélte, mert Mészáros hadügyminister május 23-án végre megérkezett.

Másnap népgyűlés tartaték, mellyen határozattá lön a haza oltárára önkéntes adakozásokkal járulni.

Leírhatlan, mekkora lelkesedéssel fogadák ez intézkedést. Mindenki, főúr és pór, dús és szegény, sietett dús adományát vagy fillérét bemutatni. Többi közt a pesti nagy casino 20,000 pfrtot s gr. Széchenyi egy mázsa ezüstöt adott sat., ekkép az adományozás rövid idő alatt több millióra nőtt.

Az alkirály beleegyezésével ez időben bocsátották ki az 1 és 2 pfrtos bankjegyeket s továbbá 5% kamarai utalványokat 2,000,000 pirt értékig.

A nádor pedig a horvát mozgalmak ügyében Hrabovszkyhoz következő rendeletet bocsátott.

„Miután az 1848. III. t ez. ő fölségének az országbóli távollété-

ben engem mint nádort és teljeshatalmú királyi helytartót, a korona egysége és a birodalom kapcsának épségében tartása mellett, a törvény és alkotmány ösvényén gyakorlandó végrehajtó hatalommal felruházott: a ministerek meghallgatása után el nem mulasztóm, az összes ministerium alakulása előtt kinevezett b. Jellachich Józsefhez azon parancsot juttatni, miszerint bizonyos hatánapig Budán személyesen megjelenni kötelességének ismerje; hogy úgy a tartományi gyűlés iránt, mellyen báni méltóságába vala igtatandó, valamint egyéb viszonyok rendezése iránt is, a külön érdekek lehető kielégítésére a szükséges intézkedések eszközöltethessenek.

Báró Jellachich József azonban, ki hivatalába igtatva nincs, sem tiszti esküjét még le nem tette, mellözvén a törvényes parancsot, nemcsak meg nem jelent, hanem az ország és kapcsolt részek közötti viszonyt az újabban alkotott törvények által megváltozottaknak, megszakadottaknak nyilvánítván, a hatóságoknak és álladalmi tiszteknek szigorúan megparancsoló, hogy kivüle senkimástól sem parancsot elfogadni, sem annak engedelmeskedni, sem senkinek hivatalos jelentést tenni ne merészljenek, sőt a kapcsolt részekben a rögtönbíróági jogot kihirdetvén, ennek körét olly irányban és olly vétségekre is kiterjesztette, mellyek a rögtönítélőszék elébe sohasem tarozhatnak, miáltal felségi jogba vágni merészkedett.

O felsége e tényekről értesülvén, azon vallásosságnál fogva, mellyet a törvény és alkotmány iránt mindig tanúsított és mellyet hű nemzetének esküvel biztosított, nem késett nevezett bánnak május 7-én kelt sajátkezű legmagasabb leiratának tartalmában szigorúan meghagyani, miszerint parancsaimat és a felelős ministerek rendeleteit haladéktalanul teljesíteni elengedhetlen kötelességének tekintse.

Ennélfogva folyó évi máj. 10-én kelt rendeletben az érintett körlevelet, úgy a rögtönbíróági jogot érvénytelennek és megszüntetnek nyilatkoztatván, meghagytam, hogy mindkettőt azonnal vonja vissza.

Időközben báró Jellachich József, ki beigtatás hiányában törvényes hatóságot vagy báni hatalmat nem is gyakorolhat, — ellenszegülését folytatja, és részint hivatalos, részint hitelt érdemlő tudósítások szerint törvényteleniséget törvényteleniséggel tetéz.

Tudniillik: Pozsega-, Verócze- és Szerém-megyékben, mellyek még a törvényes bánnal is csak felebbezési és országhatárnyi viszonyban állanak, a hatósági felsőbbséget jogosítatlanul megragadta; tisztében maga sem lévén megerősítve, mégis Horvátországban főispánokat nevezni és így a fejedelmi hatalmat elsajátítani merészkedik; a hivatalnokokat, hatóságokat és tisztviselőket a törvény, a helytartói parancsok és ministeri rendeletek iránti engedelmisség alól felmenteni, sőt épen és egyenesen az engedelmesek ellen büntetéseket szabni bátorzkodott; az országos kincstár részleteit letartó-

tatja; a hatóságok pénztáiról, sőt a korona jövedelmeiről is rendelkezni merészel és ezen törvényellenes bitorlásokat Fiume kerületére is kiterjeszteni törekszik.

Mínthogy pedig illy cselekvések, a mennyiben a hely színén szerzendő hiteles adatokból és bizonyságokból valóknak tapasztaltatnának, a Hármasköny I. 14. ez. és az 1723: 9. t. ez. értelmében hfitlenségi bünt foglalnának magokban; ennél fogva

őnök, mint királyi biztosnak és melléje segédkirályi biztosképen adott királyi tanácsnok, Zsitvai Józsefnek, rendelem és parancsolom:

¶ Ő felsége sajátkezü legmagasabb leiratát, mind azt, mellyben báró Jellachich Józsefnek az irántam és a magyar ministerium iránt engedelmesség meghagyatik, mind azt, minek alapján is a király nevében teljeshatalmu biztosképen ime küldetik ki, Horvátországban, Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyében, úgy a határvidéken, a hatóságokban, a helységekben és illetőleg ezredekben kihirdettetvén, minden alkalmas módon a nép tudomására juttatandja; báró Jellachich József parancsainak teljesítésétől mindenkit eltilt; ellenben ön rendeletéi iránt engedelmségre mindenkit kötelezend. — A rögtönbíróági jogot hirdettesse ki, a hatóságokat e bíróságok tüsténti szabályszeres alakítására, vagy ha az időnyerés úgy kívánja, a biztosilag alakítottaknak elismerésére sikeresen utasítsa; és ezeket a koronaegység, a közrend és béke erőszakos háborítói ellen gyors és szigorú eljárásra felszólítsa.

¶ Horvátországban, Szerém-, Verőcze-, Pozsegamegyékben, valamint az illető királyi városokban a törvényes hatóságokat helyreállítandja, és azokat a kir. helytartói és ministeri rendeletek feleletteher alatti teljesítésére és törvényes engedelmségre kötelezdi.

¶ A báró Jellachich József által hivatalokra és tisztségekre tett kinevezések törvénytelenek és így érvénytelenek lévén, és azoknak jelenképen nyilvánítván, a törvényesen választott vagy nevezett tisztviselőket ismét hivatalaikba igtatandja.

(¶ Mindazokat, kik a koronaegység és az országos kapcsolat tetleges felbontásának kísérletében, a közrend, a személy- és vagyongaborság megtámadásában bujtogatás vagy erőszak útján résztvettenek és vesznek, személy válogatás nélkül a büntető igazság kezeibe átszolgáltatja.

) ¶ Báró Jellachich Józsefet, ha a fenforgó és említett súlyos vád iránt a hely színén is teljes bizonyosságot szerzett, a királyi ügyigazgatóság előleges kihallgatása mellett, azonnal hűtlenségi (nóta infidelitatis) perbe fogassa és katonai tisztségétől felfüggeszse; azon tény pedig, miszerint a király és ország elleni hűtlensége miatt büntetést alá vétetett, minden polgári és katonai hatóságokkal közölje, olly meghagyással, miszerint ezek közhírré tenni tartozzanak: hogy

*É ki az ő rendeleteit teljesíteni, vagy az én törvényes parancsaimnak az engedelmisséget megtagadni merészelné, mint részes a hűtlenségben, bűntárs gyanánt szinte azon bűnvád alá vonatik. Az eljárás eszközölhetése végett ezennel Eötvös József királyi ügyigazgatót, Fésüs György királyi ügyvédet és Zerpák Eduard Horvátországban kir. ügyészt meléje rendelem.

+É Báró Jellachich József elősorolt merényei által Horvátországban a közállapot rendkívül meg leven zavarva, helyreállítására rendkívüli eszközöket és hatalmat is szükségei. Ennélfogva önt apostoli királyunk nevében a polgári és katonai hatóságnak hathatós, úgyszinte a báni hivatalt illető minden hatalomnak is ideiglenes gyakorlatára feljogosítom és megbízom.

, É Különösen felhatalmazom, hogy az ország és kapcsolt részeihez tartozó minden örvidékekben a téveszmékkal csábítgatott valamennyi ezredeket hathatós nyilatkozványban nyelvök és vallásuk iránt a törvény értelmében biztosítsa és nyugtassa meg. Hogy továbbá mind azokban, mellyek törvényhozási intézkedést nem igényelnek, u. m. a szabad költözés, az ipar és kereskedés üzésének, a tudományok mivelhetésének, az őrvonali szolgálat könnyíthetésének és megszorításának, az őrnapi díjazásának, a testi büntetés eltörlésének és az állodalmi közmunka megszüntetésének tárgyában, mindazon engedélyeket tettleg adhassa és nyilváníthassa, mellyek az illetők részéről valóságos jótétemények gyanánt fogadtatnak, és a a határori vitézeket meggyőzni képesek, miképen a magyar nemzet eltökélett szándoka, határorvidéki testvéreit, valamint a haza többi polgárait, hasonló szeretettel ápolni, és szabadságukat, jóllétöket előmozdítani. Mindezt azonban a végek védelmére szükséges katonai szerkezetnek, módosítással bár, de kellő fentartása mellett.

Hogy pedig rendeleteimet akadéktalanul végrehajthassa, azoknak elengedhetlen és állandó foganatot szerezhessen és a törvényes állapotot minden áron visszaállíthassa: parancsai alá helyezem s rendelkezésére bízom a kapcsolt részekben is létező és rendezendő nemzeti őrsereget, az ott tanyázó katonaságot és az örvidékek ezredéit, a kik felszólításainak a legterhesebb fenyték terhe alatt engedelmeskedni tartoznak.

Jelentését az eredményekről időről időre a belügyministerhez intézendi.

IV.

De a bán a horvát földön megkezdett működését e célra fölvett emberei segélyével folytató. Horvát ministeriumot alkotott, sőt a só- s nyilvános pénztárakat is lefoglalta. A szláv ajkiúk teljesen kezére dolgoztak, de nem a németek.

Mit Hrabovszky ellene tehetett, keveset nyomott a latban. Máj. 31-iki találkozásuk is eredmény nélkül folyt le.

Jún. 2-án Rajasich patriarcha Zágrábba érkezett. A legnagyobb innepélyel, harangzúgással fogadták. Első nyilatkozata a horvát és illir vendée-unionak, mellynek nagyobb tekintélyt adott Obrenovits Milos hospodárnak megérkezése.

Ezenben a bán a királynak egy máj. 19-iki kézírata által a kir. udvarhoz hivaték. Azon elterjesztett hír, mintha ezáltal a bán élete veszélyezve volna, igen nagy ingerültséget idézett elő. Nem ereszték. S csak azon mosolygva adott biztosítása, hogy ő tudand magáról gondoskodni, nyugtaid meg némileg a kedélyeket. A határszélen cordon vonatott. A lapok pedig a monarchia nevét és érdekét használták fel működésük mentésére.

A bán ezenben megjárta Bécsset, mialatt a király a június 5-diki horvát ülés betiltása iránt következő rendeletet bocsátá hozzá:

„Miótán az 1791: 58. törvénycikk világos rendelete szerint a Horvát-, Tót- és Dalmátországok tartományi gyűlése csak legfelsőbb engedelmem előleges kinyerése mellett hirdethetik ki, ön mégis ennek ellenére a határnapot f. évi június 5-ére önhatalmúlag kítűzte: megparancsolom önnek, hogy ezen tartományi gyűlést, mellyet különben törvénytelen összejövetelnek s az ott hozandott határozatokat érvényteleneknek kellene tekintenem, rögtön tiltsa be, s a közelebbi felvilágosítás és a Horvátországban jelenleg uralkodó zavaroknak, ha lehet békés kiegyenlítése végett, jelen legfelsőbb parancsom vétele után 24 óra alatt udvaromban Innsbruckban jelenjen meg. Innsbruckban, május 29-én 1848. Ferdinánd. s. k.“

V.

Pesten e közben egy kis craval volt.

A ceccopierik s önkéntes nemzetőrök a Károly-laktanyában összeveszván, fegyverrel támadták meg egymást.

Az illy laktanyai czivódások a legborzasztóbbak szoktak lenni. A harangok félreverettek. A nemzetőrség egy periz alatt talpon volt. A ministerium a laktanya felé sietett. Mészáros páratlan bátorságának fényes tanúságát adta. Több golyó füttyült el mellette s ő még sem vonult vissza.

Csakugyan késő éjjel sikerült a zendülőket lecsendesíteni.

Következő placat a dolog állását legtisztában tünteti elő:

„Midőn a haza veszélyben van, csak a hazafiak egyetértése mentheti meg azt.

Hazánk alsó része a pártütők által megtámadtatott.

Az ellenség visszaverése végett minden karnak egyesülni kell.

Ha egymás között háborgunk, csak ellenségünk erejét neveljük, mert önmagunkat gyöngfjtjük.

A hazát nem ellenségünk ereje, hanem saját gyengeségünk vesztheti csak el.

Ha akarjuk hogy a király közünkbe juj ön, ha akarjuk, hogy a magyar haza épsége, szabadsága, becsülete veszélyeztetve ne legyen: csak egy eszme, egy gondolat, egy érzelem foglaljon el bennünket, és ez a haza védelme. Minden indulat, minden háborgás, minden kitörés, mi ettől elvonhat, legszebb, legszentebb kincünket teszi kockára.

Lángoló honszeretet, férfias higgadsággal, megfeszített erély a körülményeknek gyors de komoly megfontolásával párosulva teszi lehetővé a fenyegető veszélyek elhárítását.

Megbüntetésére azon borzasztó eseménynek, melyly tegnap az itt tanyázó olasz katonaság egy része által elkövetett, minden lépések megtétek.

A további vérontástól, mellyel ez maga után vonhatott volna, megkímélt az isteni gondviselés és a főváros polgárainak, a fővárosi nemzetörségnek s a rend és csend helyreállítása végett kirendelt sor-katonaságnak férfias de higgadt és felgerjedésben is megfontoló szelleme.

Ennek egyik diadala az is, hogy az olasz katonaság illető százdai ő fensége által is felszólíttatván, fegyvereiket önként lerakták, és a nyugodt polgárok ezrei közt mentek a gőzhajóra, mellyen Komáromba szállíttattak fegyvertelenül, hol ellenök a bűnvizsgálat folytatatni s a törvény ítélni fog.

Azon tiszték pedig, kik a tegnapi szerencsétlen éjszakán a szenvedélytől vétekre ragadt csapatnál voltak, és azon katonák, kiket a rögtöni elővizsgálat súlyosabb váddal terhel, itt maradnak letartóztatva, hogy az önkénytes honvédsereg tisztjeinek s közvitézeinek befolyásával ellenök a törvényes eljárás haladéktalanul iolytattassék s bevégeztessek.

A tegnap éji szerencsétlenségnek politicalai jelleme nincs. Egy közönséges veszekedés színében jelenik az meg, melly véres összeütközésé iajult. Legsiralmasabb a dologban az, hogy többen estek ez összeütközésben mindkét részről áldozatul, kiknek nemes hivatásuk lett volna, vérüket a haza elleneinek visszaverésében ontani.

A vész e honra az Alduna felől tornyosul, kinek erő van karjában, kinek szíve van keblében, ki fillérrel vagy kincsesei bir, ott az alkalom, sőt szükség, áldozatul hozni mindazt az imádott hazának megmentésére. Ott van a csatatér, melly a király s alkotmány iránt hűséget esküdött katonára, a hazáért vérével, életével áldozni kész honpolgárra vár.

Mindaz ellensége e hazának, mindaz a hon ellenségeinek kezére dolgozik, a ki a múlt éji szomorú történetből alkalmat merít a polgárság és katonaság és a különböző nemzetiségek között viszálykodást,

háborúságot, bizalmatlanságot terjeszteni. Mert a hazának mindenkire szüksége van.

Tehát félre minden személyes érdekekkel, a haza maga van veszélyben, tehát: a haza mindenek előtt.

A főváros polgárságának, melly magát férfiasán nyugodt viselkedéssel e mai napon a nemzet köszönetére érdemesíté, megnyugtatósára fog szolgálni annak tudomása, miszerint a ministerium intézkedett, hogy a kik nemtelen czéloktól vezéreltetve, a honpolgárok különböző osztályait egymás ellen lázítják s kik a magyar nemzet ellen bujtogatnak, bármi helyzetben legyenek is, a legszigorúbban megbüntettessenek, s hogy e végett a perczek szomorú kénytelensége szerint s a setéiben ólalkodó árulás megsemmisítése végett országszerte rögtönítelő bíróságok állítottak. Az ármány, az árulás, nem fog büntetlenül dúlni e nemzet ereiben.

Polgárok öröködjetek a fővárosi rend és nyugalom felett. A ki ezt elősegíti, a hazát segíti megmenteni. Míg a sziv egészséges, a távol tagok sebei meggyógyíthatok, de ha a sziv bétég, a test meghal.

Egyesüljön minden igaz hazafi az ország megmentésére.“

Jún. 12-én rögtönítelő bíróság hirdettették.

A katonaságnak pedig a nemzetőrségbe átlépése iránt a király köv. \pontú rendeletet adta ki:

„1) A magyar ezredek tulajdonosai a törvényhozás további rendelkezéséig az ezredek tiszteit a hadnagytól kezdve bezárólag a kapitányig ezentúl is azon megszorítással nevezik ki, hogy kinevező rendelvényüket a magyar hadügyministerium helybenhagyása alá terjesztvén, csak jóváhagyó jegyzésével ellátva küldhetik át azillető ezrednek. A magyar hadügyministerium ezen tulajdonosi jog igazságos gyakorlata felett örködni, és ha a kinevezés ellen méltó kifogás forogna fen, a tulajdonost más egyén kinevezésére s illetoleg felterjesztésére utasítandja, a nádorhuszárok ezrede tulajdonosára ezen megszorítás ki nem terjedvén.

& A stabális tisztségekre kinevezendő egyének neveit az ezredek tulajdonosai magyar hadügyministeremnek terjesztendik fel, ki ezen felterjesztést vagy helybenhagyó, vagy más egyént felajánlandó saját véleménye kíséretében, a legmagasabb személyem körüli ministerem által nekem be fogja mutatni, legfelsőbb elhatározásom pedig ugyanazon ministerium ellenjegyzése mellett magyar hadügyministeremnek, rendeletem foganatosítása és az austriai hadügyministerem kellő értesítése végett ki fog adatni.

† Az őrnagyvezéreknek kinevezendő magyar ezredek nevei és a magyar hadügyministerium alá rendelt főhadi kormányzóikrai kinevezések magyar hadügyministerem által, ki magát a fenforgó körülményekhez képest az austriai hadügyministeremmel eleve érte-

kezésbe feendi, legkegyelmesebb elhatározásom alá a személyem körüli ministerem útján terjesztendők.

(É A határhozi ezredeknél eddig az udvari haditanács által betöltött katonai hivatalokrai kinevezések, az illető ezrednek meghallgatása mellett, magyar hadügyministeremet illetik, a horvátországi bán tulajdonosi jogainak gyakorlata iránt az eddigi szokás megmaradván; a stabális tisztek magyar hadügyministerem felterjesztésére, melly a személyem körüli ministerem útján bemutatandó, általam neveztetnek ki.“

VI.

A folytatott zendítésekért a ministerium erélyes föllépése következtében a bán hivatalától elmozdították. A király ezt, valamint eddigi tettei rugóját, s ezutáni működése zsinórmértékét köv. proclamatióval tudatá az illír és horvát néppel:

„Mi első Ferdinánd stb. Biztosítjuk Horvát- és Tótországnak minden lakosait cs. királyi kegyelmünkről és kegyelmességünkről, midőn hozzájuk következő nyilatkozatunkat kibocsátjuk:

Horvátok és szlavoniták. Minél jobban esett atyai szívünknek azon hiedelem, hogy midőn mi, hű népeink kívánatához képest az alkotmányos szabadság jótéményeit minden lakosokra kiterjesztettük, ezáltal az isteni gondviseléstől kormányunk alá bizott népeket, irántunk és kir. trónunk iránt örök hála és rendíthetlen hűségre köteleztük, egyszersmind őket a közös jogok és szabadságok által benső testvéri összetartásra buzdítottuk, s jóllétük előmozdítására tág mezőt nyitottunk; a"nál fájdalmasabban sújtott bennünket azon szomorú tapasztalás, hogy mi ebbeli biztos várakozásunkban, épen bennetek, csalatkoztunk.

Bennetek horvátok és szlavoniták, kik nyolcz századok leforgása óta, ugyanazon korona alatt, Magyarország sorsában osztozva, egyedül azon kapocsnak köszönhetitek alkotmányos szabadságokat, mellyet annyi évszázadok leforgása alatt a szláv nép között csak ti valátok szerencsések megtarthatni.

Bennetek kellett csalatkoznunk, bennetek, kik nemcsak a magyar alkotmány-engedte jogokban és szabadságokban egyenlőn osztoztatok, hanem eddig szeplőtlen megőrzött hűségtek igazságos jutalmául főséges őseink kegyelmességéből még különös jogokat, szabadalmakat és szabadságokat is nyerve, nagyobb előjogok birtokában vagytok, mint Magyarországunk szent koronája alatt akármellyik alattvaló.

Bennetek kellett csalatkoznunk, kikkel Magyarország és a hozzákapcsolt részek utolsó országgyűlése, saját királyi akarathoz képest, az alkotmányos szabadság és jogegyenlőség minden jótéményeit testvériesen megosztotta.

A magyarországi törvényhozás az úrbéri tartozásokat nálatok szintűgy megszüntette, mint Magyarországon, s nálatok is a jobbágyok minden terheltetés nélkül szabad földbirtokosokká lettek; a földesuraknak az úrbéri tartozásokért kárpótlás fog adatni, mit ti, magatok emberségéből, a legnagyobb áldozatok mellett sem lettetek volna képesek megadni; a honnan erre, minden terheltetések nélkül legfelsőbb jóváhagyásunknál fogva, jelzálogul kamarai javaink fog-nak lekötetni, s biztosítva ezáltal leszen.

Az alkotmányos képviselőlet joga nálatok szintűgy kiterjesztett a népre, mint Magyarországon; minélfogva nemcsak a nemesség, hanem még a többi lakosok is, a határőrökkel együtt, követeik által részt vesznek mind a közös törvényhozásban, mind önnön kiváltságos gyűléseikben s így közvetlen befolyástok által, tulajdon jólléteket előmozdíthatjátok.

Eddigélé a nemesség kevésbbé vett részt a közös teherviselésben; mostantól kezdve meg van az osztva a törvény értelménél fogva egyenlőn a lakosok közt minden rangkülönség nélkül; s ezáltal súlyos teher vétetett le vállaltokról.

Nemzetiségiek s kiváltságos jogaitok, mellyeket illetőleg bennetek némelylek gonoszszándokú, álnok hírek által aggodalmat akartak támasztani, veszélyeztetve épen nincsenek, sőt inkább kiterjesztvék és megerősítvék s minden megtámadás ellen biztosítvák; mert anyanyelvetek használata nemcsak iskoláitokban és egyházaitokban vagyon örök időkre törvényesen biztosítva, hanem a nálatok eddig használt latin nyelv helyett nyilvános gyűlésteken is bevétellett.

Rágalmazó nyelv azon hiedelemre akart benneteket tántorítani, mintha a magyar nemzet nyelveteket elnyomni, vagy annak további fejlődését gátolni akarná. Mi biztosítunk benneteket, hogy ezek egyáltalában hazug koholmányok, sőt inkább elismerésre talál, hogy ti, lemondva a holt latin nyelvről, született nyelveteket mivelni és terjeszteni törekedtek; a törvényhozás benneteket ezen törekvéstekben gyámolítani, s egyházi szolgálátokat, kikre lelkiüdvösségtek s gyermekeitek vallásos neveltetése bizva vagyon, az állodalom költségén illendő fizetéssel ellátni szándékozik.

Nyolcz százada, mióta a magyarokkal össze vagytok köttetve, s ezen idők lefolyta alatt mindenkor méltánylattel viseltetett a törvényhozás nemzetiségiek iránt; miképen tudtátok tehát elhinni, hogy ugyanazon törvényhozás most ellenséges indulattal akar fellépni született nyelvetek irányában, mellyet ugyanazon törvényhozás nyolcz századok óta mindig védelmezett, s mégis a helyett, hogy nemzeti ségtek biztosítását, az alkotmányos szabadságnak veletek történt megosztását testvéri elismeréssel fogadtátok volna, találkoztak közietek emberek, kik köszönet, szeretet sa nekünk tartozott hűség helyett az eszeveszett gyanúsítás zászlóját tűzték ki, kik a magyarokról azt állítják, hogy ellenségeitek, s kik e két nemzet közt, min-

den kigondolható eszközökkel meghasonlást igyekeznek előidézni; olyan emberek, kik polgártársaitok közül azokat, kik benneteket felvilágosítani akartak, üldözöbe vették, s megrettentés által, a személybátorságot veszélyeztetve, lakhelyüket odahagyni kényszerítették.

Ezen rakoncátlanságon támadt keserű fájdalomkat, valljon nem nevelte-e azon szomorít aggodalom, hogy ezen büntetésre méltó kihágások vezéréül éppen egy férfiú lépett fel, kit Mi, kir. kegyelmünk tanúbizonyítványaival elhalmozva, hazátokban a rend és törvény öréül rendeltünk, hogy ő visszaélve azon hivatallal, melyre kegyelmességünkben emeltetett, nemhogy, mint kötelessége lett volna, az eltántorított polgárokat jobb útra térítette volna, sőt felekezetesség leikétől vezéreltetve, a szenvedélyeket még nagyobb fokra élesztette, igen megfélekezve alattvalói esküjéről, a Magyarországgal összekötetés, tehát szentkoronánk épsége (integritás) és királyi tekintélyünk ellen megtámadásokra mert vetemülni.

Eddigél Magyarországon és a kapcsolt tartományokban a végrehajtó hatalmat magy. udv. kancelláriánk s kir. helytartótanácsunk, a katonai ügyekben pedig udvari haditanácsunk útján gyakoroltuk, és az ekként kibocsátott parancsainknak mindenkor engedelmeskedtek Horvát-, Tót- és Dalmátország bánjai, miként ők az ezelőtti időkben, a más úton és más alakban kibocsátott parancsoknak, a magyar törvényhatóságoknak engedelmeskedni kötelesek valának, a szerint, a mint végrehajtó hatalmunk gyakorlatának módja és alakja, országgyűlésen, jóváhagyásunk mellet, elhatároztatott.

Az utolsó magyar országgyűlésen, szabad királyi akaratunktól vezéreltetve, országos hű karaink hozzánk felterjesztett kérelmének következtében, kegyelmesen megerősítettük azon törvényezikket, mellynek erejénél fogva kedvelt öcsénk, fenséges főherczeg István, Magyarország nádora, Magyarországból távollétünk ideje alatt teljes hatalmú kir. helytartónak lón kinyilatkoztatva, kinek is, mint ilyennek, a végrehajtó hatalmat ugyanakkor kinevezett magyar ministeriumunkkal együtt gyakorolni kötelessége, melly ministerium a volt udvari kancelláriának, helytartótanácsnak, udv. kamarának és udv. tanácsnak eddigi hatáskörét magában foglalja.

Horvát-, Tót- és Dalmátországunk bánja tehát köteles, hacsak felségsértési bünt nem akar elkövetni, kir. helytartónk s magyar ministeriumunk útján kibocsátott kir. parancsainknak úgy engedelmeskedni, mint tisztai elődjei magyar udv. kancelláriánk, helytartótanácsunk, udv. kamaránk és udvari haditanácsunk rendelétéinek engedelmeskedtek.

Mindezek daczára báró Jellachich József, kit Magyar-, Horvát-, Dalmát- és Tótországunk bánjává kegyelmesen kinevezni méltóztattunk, mint mondják, eléggé vakmerő volt, ezen tartozott engedelmeséget megtagadni.

Mi Magyar-, Horvát-, Halmát- és Tótország királya, Mi, kinek a személye előttetek szent, mondjuk nektek horvátok és a szlavoniták, szent a törvény is, és szentnek kell lennie; Mi esküt tettünk az élő istennek, hogy Mi magyar koronáink épségét, az alkotmányt és törvényt mind magunk megőrizzük és megtartjuk, mind mások által megtartatjuk.

Mi meg fogjuk tartani királyi eskünket, Mi kegyelmesek vagyunk hű-alattvalóink iránt, elnézzük bűneiket, de kérlelhetlenek és szigorúak a megkonokult árulók iránt, és mindazokat az igazság karjai közé vettetjük, kik királyi eskünkkel vakmerő játékot űzni merészelnek; ki a törvény ellen feltámad, királyi trónusunk ellen támad az tel, mellynek talpkövet a törvények teszik; és báró Jellachich ellen vád van emelve, hogy társaival együtt nemcsak feltámadott a törvények ellen, sőt hozzá kibocsátott atyai intéseink daczára az engedlenségben még meg ismaradott.

Kedvelt öcsénk fenséges főhg István, Magyarország nádorának és magyar ministeriumunknak első gondja az vala, miszerint báró Jellachichot szólítsa fel, hogy ő a ti nemzetiségiek, jogaitok és szabadságtok biztosítása tekintetéből tegye magát velők kölcsönös egyetértésbe, hogy így az egyéb teendő között a ti tartománygyűléstek is minélelőbb összehívassék, hol a törvények valának kihirdetendők, mellyeknek áldását tőletek megvonni nem akartuk, s erre a bán vala hivatalába nyilvánosan beiktatandó, melly beiktatás nélkül ő törvényes tisztviselőnek nem tekintethetik.

A bán ellen vád van emelve, hogy ő ezen felszólításnak, ámbár az ismételve megtétetett, sőt tulajdon világos parancsunk által arra, hogy kir. helytartónk és magyar ministeriumunk rendeletéinek hódoljon, még meg is intetett és kötelességévé tétetett, épen nem engedelmeskedett, hanem a mint mondják, még a törvényhatóságokat is felhívta, hogy ők is hasonlókép ne engedelmeskedjenek, és mind ezeket, mind a népet, erőszakos eszközök által a magyar korona ellen erőszakos lépésekre kényszerítette.

Nektek tanuknak kell lennetek mindazokról, mellyekkel a bán vádoltatik; nektek látnotok kellett, hogy ő üldözte mindazokat, kik Horvátországnak Magyarországgali összeköttetését fentartani akarták, kiket hivatalukból kénye-kedve szerint letett, hogy azok ellen, kik az ő politikájának nem hódoltak, rögtönítelő bíróságot hirdetett, ezáltal számos családokat megszőkésre és kiköltözésre kényszerítvén.

Nektek látnotok kellett, hogy a bán a törvényesen kinevezett főispánoknak lehetlenné tette hivatalukba lépniük, hogy kamarai pénztárunkat erőhatalommal lefoglalta, sőt ezen erőszakoskodások végrehajtására tulajdon fegyveres erőnket használta.

Nektek tudnotok kell, hogy ő országgyűlés nélkül saját kénye szerint rátok új adót vetett, hogy ő minden felhatalmazás nélkül, a népet fegyverfogásra kényszeríteni törekedett, mit a törvényhozó

testület meghatalmazása nélkül még Mi magunk sem parancsolhatunk meg.

Ti tanúbizonyságot tehetek, miszerint ő eltúrte, hogy társai a népet koholmányokkal és álhírekkel a magyarok ellen bujtogassák, mintha ezek miatt nemzetiségtek veszélyben forogná; eltúrte, hogy a törvényellenesen összehívott gyűléseken a magyarok ellen nyíltan lázító beszédek tartattak, erőszakos kinevezések történtek, sőt, hogy ezen rakoncátlansággal jámi szokott ingerültség Magyarországon már is rablással és öldökléssel határos vérengző összeütközéseket idézett elő.

Ti tudjátok azon bántalmat, melly királyi házunk egyik főnséges tagján, kir. helytartónk főherczeg Istvánon, az ismételt törvényellenes kihágások színpadául magát odaengedő Zágráb párosban a köztéren a bán szeme láttára gazmódon elkövettetet; tudnotok kell, valljon büntetés alá vontá-e a vétkeket?

Nektek lehetetlen nem tudnotok, hogy őa törvényes rend helyreállítása végett királyi biztosunkul kinevezett báró Hrabovszky János belső titkos tanácsosunk és altábornagyunktól a tartozott engedelmességet valósággal megtagadta.

Álhírek által netalán tévútra vezérlett alattvalóink sorsán átyailag aggódván, megkísértjük az utolsó lépést, mielőtt ezen vádat meghallgatnák, s a vádlottnak maga igazolására személyes alkalmat adánk, midőn őtet az általa királyi megegyezésünk nélkül, mit a törvény kíván meg, f. évi június 5-kére kihirdetett tartománygyűlésnek visszahívására, saját kezünkkel írt parancsunkban felszólítottuk, s neki a horvátországi Zavarok kiegyenlítése tekintetéből, hogy udvarunknál személyesen megjelenjék, megparancsoltuk.

Jellachich azonban sem ezen parancsunknak, sem előbbi rendeleteinknek nem engedelmeskedett, és sem a tartománygyűlést vissza nem hívta, sem a kiszabott időre udvarunknál meg nem jelent.

Miután az ellene emelt vádakhöz ezen legfelsőbb parancsunk iránti konok engedetlenség is hozzájárult, nem vala számunkra egyéb teendő, mint megsértett királyi tekintélyünk helyreállítása a törvények fentartása tekintetéből belső titkos tanácsos- és altábornagyunkat b. Hrabovszky János hívünket, kir. biztosunkul kiküldeni, hogy ezen törvényellenes eljárásokat vizsgálja meg; báró Jellachich Józsefet netalán létező büntérsaival együtt a vádnak megfelelő perbe fogassa, s őtet, míg csak magát teljesen nem igazolandja, báni méltóságából s minden egyéb katonai tisztségéből tegye le, titeket szigorúan intve, hogy mindazon kihágásoktól vonjátok vissza magatokat, mellyek koronánktóli szakadásra czéloznak, a törvényhatóságoknak pedig hasonló büntetés alatt megparancsolva, hogy báró Jellachichchal vagy netalán létező vádtársaival a

hivatalos érintkezést azonnal szakasszák meg s királyi biztosunk rendelkezésére feltétlenül engedelmeskedjenek.

Horvátok és szlavoniták! Királyi szavunk kezeskedik nemzeti-ségetek- és szabadságtokról s igazságos kívánataitok megadásáról; ne adjatok tehát hitelt azon ámitó balsuttogásoknak, melyek által benneteket jogellenes czélok kivételére tántorítani, hazátokat pedig rabszolgaságra s végtelen nyomorra juttatni akarják.

Hallgassatok királytok jótakaró szavára, mely hozzátok szól, hallgassatok királytok szavára, ki nemzetiségeteket és jogaitokat királyi hatalmával mindenkor fogja védelmezni, de a ki szinte szilárdul elszánt, magyar koronájának és a törvényeknek tekintetét akár-miféle megtámadás ellen egész erejével fentartani.

Tartsátok tehát magatokat szorosán a törvényes engedelmesség-hez s a nekünk tartozott hűséghez; ne árásszatok hazátokra, magatokra és gyermekeitekre engedetlenségetek által Ínséget és nyomort; mutassátok meg ezen megnehezült időkben, hogy ti főséges házunknak még mindig a régi hívei vagytok.

Ezen szózat közzétételére és terjesztésére ezennel felhívunk minden hű alattvalót. Kelt Innsbruck városunkban, június 10-dik napján 1840. Ferdinand, s. k.“

A határőrökhöz; „Mi első Ferdinand, isten kedvező kegyelméből austriai császár, Magyar- és Csehország apostoli, úgy Horvát-, Tót-, Dalmát-, Galliczia- s Lodomér-országok e néven ötödik királya, Ráma-, Szerb- és Bolgárország, nem különben Lombardia, Velence, Illiria és Jeruzsálem királya, Austria főhercege sat. adjuk ezennel tudtokra határőreinknek;

Miután mi hajlandóknak éreztük magunkat, hogy Magyarországunk és a hozzákapcsolt Horvát- és Tótországnak saját s Budán székelő felelős ministeriumot adjunk, a ti hazátok jobb kormányzása s ügyeitek gyorsabb elintézése tekintetéből egyúttal arra is elhatároztuk magunkat, hogy az úgymondott határőrvidéket ezen ministeriumnak, mely minden tettéért nekünk és az egész országnak felelős, alárendeljük, s jövődőben minden parancsainkat nem a haditanács, hanem főséges főherczeg István, Magyarország nádora s királyi helytartónk és a magyar hadügyministerium útján juttassuk hozzátok: ezen parancsok iránti hódoló készségül tehát mutassátok hozzánk továbbra is azon engedelmességet, melyet irántunk és a haza iránt eddigelé olly hű szófogadással bizonyítottatok.

Határőrök! Szívünknek jól esik, hogy nektek kitaró hűségtek és vitéségtek velünk annyiszor éreztetett bizonyítványiért a méltó jutalmat megadhatjuk.

Miután ti nemzetiségetek, vallástok és nyelvetek sérthetlensége felől általunk és az ország alkotmánya által örök időkre biztosítva vagytok, királyi helytartónknak és magyar ministeriumunknak

együttal szent kötelességévé tettük, hogy kívánataitokat meghallgassák, a mire szükségtek van, megismerjék, s benneteket azután, mindazon könnyítésekben és kedvezményekben haladéktalanul részesítsenek, mellyek az új törvényekkel és katonai kormányzások természetével összeférők, és a mellyben a kapcsolt országok számára adott alkotmány által minden hű polgár egyaránt osztozik; másrésről azonban titeket is felszólítunk, hogy kir. helytartónknak és a magyar ministeriumnak, mint jelenleges alkotmány szerű orgánumnak, mindenkor és mindenben szótfogadjatok, s ellenszegülés által a magatok s maradékaitok javát kockára ne tegyétek, s császári házunk iránt mindenha mutatott tántoríthatatlan ragaszkodások történelmi hírére be ne szennyezzétek. Királyi helytartónknak és magyar ministeriumunknak továbbá kötelességében álland, egyházi szolgáitoknak jobb és biztosabb állásáról, nemkülönbem nemzeti iskoláitoknak felvirágzásáról haladéktalanul gondoskodni, s végre a katonai községekkel s minden egyéb, a határörvidékeken lakó polgárokkal mindazon alkotmányos szabadságokat megosztani, mellyekkel az ország többi városai és polgárai törvényesen meg vannak örvendeztetve.

Végzetre tudtotokra adjuk, miszerint Mi altábornagy és tótországi hadi főkormányzókat, báró Hrabovszkyt, Horvát- és Tótországban biztosul kineveztük azon meghagyással, hogy a magyar koronától elszakadásra célzó bujtogatások, különösen pedig báró Jellachich József horvátországi bánnak, mind világos utasításainkba és parancsainkba, mind a törvényekbe ütköző magaviseleté felett tartson nyomon, kinek kit Mi ezenél fogva addig, míg magát teljesen nem igazolandja, a báni méltóságtól és mindenféle katonai tisztségtől felfüggesztünk, s nektek ezennel megparancsoljuk, hogy báró Jellachich Józsefnek semmiben ne engedelmességetek, ellenben báró Hrabovszky cs. kir. altábornagyunknak feltétlenül mindenben szót fogadjatok. Kelt Innsbruck városunkban, június 10-én. 1848.

Ferdinánd s. k.“

VII.

Térjünk át az erdélyi dolgokra.

A magyar ügy ege itt is borulni kezdett. A szász- és oláhok közt bujtogatók ütötték fel fejüket, kiknek „nem kell unió“ volt jelszavuk. De főbb bujtogatók mindenesetre a szászok voltak, kik az oláhok míveletlenségét igen fel tudták használni. Nagyszerű Romániával kecsgették az eddig elnyomott népfajt és boszúra ingerlék.

E célból Balásfálván nagyszerű népgyűlést tartottak, mellyben a „román“ nép kívánatait constatirozták. Több mint 10,000 ember gyűlt oda. Hogy mind e dolgoknál a monarchia érdeke volt a palást, mellyel takaróztak, említeni is fölösleges.

A szászok-és oláhoknak ezenben a kir. udvarba küldött deputációjuk semmi eredményt sem tudott felmutatni. Jelesen az előbbieket, (s az utóbbiak is ehez hasonló) köv. választ nyerek:

„Miután erdélyi nagyfejedelemségemnek Magyarországgal egybekapcsolása az erdélyi rendek által valamennyi szász követek hozzájárulásával egyhangúlag elhatározottat és általam meg iserősített volt, ezáltal pedig Erdélyben levő szász alattvalóimnak sem nemzetisége, sem pedig szabadalma veszélyeztetve, sőt inkább megszilárdítva és megerősítve volnának, örvendek önöknek nyilváníthatni, hogy aggodalmaik alaptalanok, és én önöket azon fogadással bocsátom útnak hazájukba, hogy az én hiv. szászaimat, valamint eddig, úgy ezután is jogaikban és szabadságaiban oltalmazni fogom, kiket kir. kegyemről és indulatomról biztosítok.“

Az országgyűlés máj. 28-ára csakugyan összeült.

Kir. biztos b. Puchner érd. főhadiparancsnok volt.

Második ülésének, mellyen kimondta az uniót, részletei sok tekintetben közlésre méltók.

Reggel 10 óra volt.

Zaj, mozgalom, élénkség mindenfelé, minden mutatta, milly nagyszerű nap elébe néz.

Az utcákon csoportosuló tömeg a tegnap érkezett szebeni követek ellenvéleményéről beszélt. Sokan szenvedélyes kitéréséktől tartottak.

Már jókor reggel el voltak foglalva a karzatok, s a terem csarnokain és monostor utcán kiszorult sokaság tolongott.

A föladásig megtölt terem a legmeglepőbb látványt nyújtja. A karzatokon kokárdák, tollak, zászlók lobogtak, s a hallgatóság arozán a legfeszültebb várakozás ült.

A terem jobb részén külön állvány emelkedett a nők számára, de ennek is egyik része férfiaktól lön elfoglalva.

A trón mellett balfelől a királyi hivatalosok padjai húzódtak el. A múlt 1847-ik országgyűlés hősei közül egyet sem lehetett itt látni. Helyettök egy szegletet a hallgatóságtól helyéről kiszorított pesti küldöttség foglalt el, mint képviselője Magyarhon rokonszenvének.

Jobbfelől a követi padokon Erdély népszerű férfiai állottak. A trónnal szemben a taxalis és szász követek. Középen a kir. táblától körülült asztal s az utolsó elnöki szék.

Az ajtóknál nemzetörök állottak, mert a kiszorult sokaság mindegyre betolakodott. Mint méhkas, zúgott a terem.

A falakon Magyarhon címere, „éljen a király, nádor, m. ministerium“ feliratok díszlettek.

Tíz óra után gyülekezni kedének az országgyűlési tagok. Riadó éljennel fogadja a terem régi kedveltjeit. Midőn Wesselényi M. be-

lép, szünni nem akaró örömszaj keletkezik; ugyanez történik Le-raény megjelenésekor is.

A terem megtelik. Alig van egy talpalatnyi szabad tér. Az ut- ezán „éljen az unió!” kiáltás harsog.

Az elnök megnyitja a gyűlést.

B. Wesselényi Miklós rövid és velős szavakkal felhózd, mikép jelen körülmények közt Erdély egyik mulhatlan teendője az unió,

„Unió“ harsoga a terem negyedórahosszant s viszhangozá a tömeg, melly az utcái tért el foglalá.

Ekkor Szász Károly feláll s elnöki kijelentést kér. Kemény Domonkos felszólítja azokat, kiknek aggodalmok van, hogy szól- janak.

Minden szem a szász követek felé fordul. Síri csend újra, s fe- szült várakozás.

A brassói követ feláll sa többek közt így szól: „Az uniót a prag- matica sanctio épségben tartása mellett küldőim nevében pártolom.“

A szász követek iszonyú éljen közt mindnyájan felállanak s az örömben ittasult gyűlésnek meghajtják magokat.

Kemény Dénes hosszan beszélt az unió céljáról, hasznairól, el- mondta, mit várhatunk tőle, s felfejté, hogy a bujtogatott népnek ez az egyetlen üdve Beszéde egyik részében a szászokra és oláhokra vonatkozott.

Erre Sclimidt szebeni követ alaptalanoknak nyilvánítja mind- azon rágalmakat, mellyek a szászokról keringenek. Tetszészaj. Fe- léjök híre volt, hogy itt a szász követ élete nincs bátorságban. „En nem hittem s annak legnagyobb bizonyosága, hogy itt vagyok.“

Kun a nép Schmidt és Lemény nevét kiabálja, a kik is leme- nének.

Köszönte a szász nemzet nevében a magyar nép üdvözlét. El- beszélte azt is, mint nyilatkoztak a teremben, sat.

Lemény püspöknek egy székert hoztak, s a pátriarchakinézésű tisztes ősz arra felállva, ihletessen szólalt meg. Az oláh nemzetnek személyében! megtiszteltetését kedves üdvözléttel viszonozta. Egyességre, a haza- és királyhoz hű ragaszkodásra, hívta fel a töme- get, ugyanezt Ígervén az oláh nemzet részéről is. „Éljének az oláhok, szászok,“ hangzott mindenfelől, s diadalmenettel kísérte be a nép Őket a terembe.

Még némi szónoklatok után a kormányzó kimondja az összes akarattal elfogadott uniót.

Az unió iránti t. cikk. köv. leirat által szentesítették:

„Első Ferdinánd isten kegyelméből stb. Méltóságos, tisztelendő, nagyságos s b. Erdély nagyfejedelemségünknek Magyarországgal egygyéalakításáról szóló és általatok hű kk-ink és rr-ink által, f- ófi pünkösdhava 30-án kelt alázatos felírástok mellett megerősítés végett élönkbe felterjesztett törvényjavaslatot általánosan kegyelmesen

megerősítettük, melyet ezennel olly meghagyással küldünk vissza, hogy azt legfelsőbb királyi megszentetésünk végett felségünk elébe felküldeni siessetek.

Kiknek többire császári királyi kegyelmünkkel kegyesen hajlandók maradunk. Kelt Innsbruck kir. városunkban, szent Ivánhó 16-dik napján, az úrnak ezer nyolczszáz negyvennyolczadik, országosunknak pedig tizennegyedik évében.“

VIII.

Az alvidékek közül Karlowitz tája volt az első, mely mozogni kezdett.

Jún. 8-án a mozgalom már kitérésre fajult. Fegyveres ellenál-lásról eddig szó sem volt, de kik alatt a dolgokat intézték, látták, hogy itt más mód nincs megkezdett művöket folytathatni, mint épen ez.

Azon éjjel ugyanis több mint ezer ember Tittelbe ütött, hol a csajkás zászlóaljjal fraternizált s bizonyos Joannovits vezérlete alatt nyolcz ágyúval ó-Becse felé ment, útjukban az elégületleneket ma-gokhoz véve, kikkel számuk csakhamar 7000-re nőtt.

Estve a római sánczokban Nagy-Kodniczára értek, s az őskor e mesésszerű hagyományai mögött bivouáiroztak.

Készületlen gyülevész felbujtatott nép volt azon időben. Kevés de ügyesen felhasznált erő is megtörhette volna azt. E helyett azon-ban első megtöréséről nem gondoskodának. Hannover-huszárezre-des Kiss Ernő küldetett ellenük, de igen kicsiny erővel.

Hrabovszky kir. biztos ezenben átlátta, hogy az egyes helycsa-patok elleni küzdelem mire sem vezet. Elhatározta egy merész csá-pással tövében megingatni, s ha lehet kiirtani a keletkező vcn-déeket.

Karlowitzban ugyanis gyűlés tartaték, azonkívül ottan volt a még májusban alakult szerb központi választmány. Körülbelöl 6,000 szlávajkú jobbadán fegyveres ember lehetett ottan jelen.

Ezt akarta Hrabovszky szétverni.

Jún. 11-én reggeli 6 órakor sokkal csekélyebb számú erővel megtámadá. Kemény golyózáporral fogadtaték. Késő estig tartott az eredmény nélküli vérontás, lövöldözés, mellynek következtében Karlovitz egy része lángok áldozata lett.

Ezenben a rácz erő folytonosan nőtt. Tittelből ágyúk vitettek át, s a sereg száma csakhamar 15,000-re szaporodók.

Hrabovszky átlátta, hogy illy erő ellen, melly kellő vitézség-gel megsemmisíthette volna őt, hasztalan védené magát. Jún. 16-án tehát egy proclamatiót bocsáta ki a római sánczokbani határőrökhez, mellyben nekik mint félvezetetteknek bocsánatot ígér, s egyszermind 14 napi fegyverszünetet kötött.

Ezen rácz mozgalom élén Stratimirovich állt, egy rajongó fiatal ember, ki inkább a körülményeknek, mint önmagának köszönhető a kivívott eredményeket. Lefoglald a titteli fegyvergyárt, lóporos szekereket, ágyúkat, az arra járó gőzösöket sat.

E harcz kezdeténél sajátságosabb valamit találni is alig lehet!

Mindkét oldalon egy fanatizált nép, mellynek egyike mint másika a monarchia nevében s érdekében harczolt.

Mindkét oldalon küzdő cs. kir. hadvezérek, cs. kir. katonák, kik egy urat ismerének, egy egyenruhát hordának.

Eddig egymás mellett állott ágyúk állítottak egymással szembe, egy koronaország fiait onták egymás vérére..... S ugyanazon egy név alatt!

Jún. 22-én alezredes Dreihann a Fehértemplomnál levő ráczokat s hadi készleteket kiadta a ráczoknak.

Ugyanez időben tábornok Ottinger Szeged és Zombor közt felütötte táborát, hogy a rácz mozgalom ellen vezesse rendes és önkéntes katonáit.

Ötödik fejezet.

A parlament és felsőház megnyitása, nádor trónbeszéde, ez utóbbi elnökei. — János főhg sikertelen próbája a magyar és borvát egyenetlenséget lecsillapítani, horvát mozgalmak, Haulik Zágrábba érkezése, dictatorság kikiáltása, Kukulyevich szónoklata, a bán levele Innsbruckból, a bán megérkezése. —Ellenzék a ministeriumban, júl. 11-üki ülés, 200,000 katonás 60,000,000 költségmcszavaztatik. — Erdélyi mozgalmak, Janku, a bisztrai tábor, oláhok és fegyverzés, az érd. udv. canc. felosztatása, b. Vay kir. biztos.

I.

Az 1848-dik év második felének kezdete nevezetes események előhajnalaként tekintendő.

Értem a parlament megnyitását júl. 5-én. Az azelőtti nap előkészítő nemzetgyűlés volt. Korelnökül Palóczy s ideiglenes jegyzők választattak.

A lelkesedés, melly minden arczon olvasható volt, az öröm, melly mindenki szemében csillogott, a szokatlan fényes rendezetnek nagyobb innepélyességet kölcsönözött.

11 $\frac{3}{4}$ órakor ágyúk dörgése hirdetéek, hogy a budai Mátyás palotából a menet elindult.

Az út a hely színéig mindenütt nemzetőrökkel s sorkatonákkal volt ellepve, kik közt a menetet Perczel Mór rendőri osztályfőnök vezette.

A ministerek párosával ülve szekérben a nádor után mentek, kit a meghívó küldöttség fogadott s vezetett a terembe.

A roppant tömeg lelkesedését leirmi lehetetlen volna.

A ministerek két oldalt állva maradtak; jobbról a ministerelnök, a pénzügyi, a közoktatási és a közlekedési, balról: a belügy-, a kereskedelmi, igazság- és hadügyi ministerek.

A ház tagjai, úgy a jelenvolt felsőtáblai tagok, az érkezöket állva fogadák.

Az örömjaj lecsillapultával ő főnsége ekként szólt:

„Főlséges urunk királyunk, hű magyar népének országgyűlését

folyó hó 2-ára méltóztatott kegyelmesen összeinni. Atyai legkegyelmesebb szándoka volt, ez országgyűlést ön felséges személyében megnyitni s vezélni. De hű népeinek mély fájdalma súlyos betegség gátolja ő fölségét ezen atyai szándokának teljesítésében; s legkegy. kir. rendelete által én vagyok megbízva, hogy felséges nevében és személyében ezen országgyűlést megnyissam.

Általadon! tehát ezen kegy. kir. rendeletet, s általadom ezenel ő felségének azon kegy. kir. rendeletét is, mellyben ő fölsége, legkegyelmesebb urunk királyunk, az ország rendéinek kegyelmesen tudokra adja, hogy addig, míg betegsége általi akadályoztatása tart s e miatt hű magyarjai közt meg nem jelenhet, Magyar- s veleegyben Erdélyországban és minden Magyarországhoz kapcsolt országokban, ide érve a határörvidékeket is, fölséges királyi személye képviselőjének engem méltóztatott kegyelmesen kinevezni.“

Ekkor a belügyminister felolvasta a kir. rendeletét.

Ő fölsége pedig ekkép folytató:

„Én tehát ő fölségének, dicsőségesen uralkodó királyunknak, ötödik Ferdinándnak fölsége nevében és személyében a jelen országgyűlést ezennel megnyitom.

Az országnak rendkívüli körülményei tették szükségessé, hogy nem várva mindazon javaslatoknak s intézkedéseknek előkészítését s bevezetését, mellyeket ő felsége felelős ministeriumának a közelebb lefolyt országgyűlés rendeleténél s megbizásánál fogva előkészíteni s bevezetni kell vala, ezen országgyűlés haladék nélkül összehívassék. — Horvátországban nyílt lázadás van; — Magyarország aldujai vidékén fegyveres csoportok zavarták meg az ország békéjét; s valamint ő felségének legforróbb óhajtása, hogy a polgári háború elkerültessek, úgy más részről meg van győződve ő felsége, hogy a nemzetnek összegyűlt képviselői gondoskodásuk első és legfőbb tárgyának tekintendik mindazon eszközöknek előállítását, mik a megzavart békének helyreállítására s a magyar szent korona épségének megóvására s a törvények sérthetlen szentségének ótalmára szükségesek.

Az ország védelme s pénzügye lesznek tehát azon fő tárgyak, mellyekre a jelen rendkívüli körülmények között, ő felsége nevében, a nemzet képviselőinek figyelmét s gondoskodását különösen felhívom.

Ő felségének felelős ministerei elő fogják terjeszteni az e tárgyra vonatkozó javaslatokat. Biztosan reméli ő felsége, hogy a nemzet képviselői gyorsan és czélszerűen fognak intézkedni mindazokról, miket a honnak biztossága s boldogsága mindenekelőtt megkíván.

Fájdalmas érzéssel s legmélyebb nehezteléssel értette ő felsége, hogy ámbár ő az ország minden lakosainak boldogságát mindenkori atyái szívében viselve, ön kegyes indulatának sugallatát követte akkor,

midőn a legközelebb lefolyt országgyűlésen hű magyar nemzetének kérelmére legfelsőbb királyi helybenhagyásával szentesítette azon törvényeket, mellyek a hon jobblétének felvirágzására a kor igényei szerint szükségesek valának; találkoztak mégis, különösen a kapcsolt országokban s Magyarországnak aldunai vidékén rozszakartu lázítók, kik az országnak különnyelvű s vallású lakosait álhírekkel s rémitésekkel egymás ellen ingerelték, s azon álkoholmánynyal, mintha az említett törvények nem ő fölsége kir, akaratának szabad kifolyásai volnának, arra izgatták: hogy a törvények rendeletének s a törvényes hatalomnak tettelesen ellenszegüljenek; sőt némelylek annyira vetemedtek lázításaikban, hogy a tetleges ellenszegülést, Ő felségének s fölséges kir. házának érdekében, ő felsége, vagy királyi háza tudtával s elnézésével törtéteknek hirdettek. — Az ország minden nyelvű és vallásu lakosainak megnyugtatósára tehát, felséges urunk királyunk legkegyelmesebb különös meghagyása folytán s fölséges nevében és személyében ezennel kijelentem: hogy ő felsége erősen s változhatlanul el van határozva, magyar kir. koronájának egységét s segítségét minden külmegtámadás ellen kir. hatalmával megvédeni s az általa szentesített törvényeket mindenkor sértetlenül fentartani. S a mint egyrésről ő fensége a hon polgárainak törvény által biztosított szabadságát senki által csonkit'atni nem engedi: úgy másrésről mind ő maga mind királyi hé;ának minden tagjai szigorúan kárhoztatják azoknak vakmerőségét, kik bármelley törvényelleni cselekvést vagy a törvényes hatalom iránti engedetlenséget, ő felsége legmagasabb akaratával megféri) etőnek vagy épen királyi háza érdekében történhetőnek merik állítani.

Erdélyországnak Magyarországgali egybeolvadását a legszivesebb atyai indulattal szentesítette ő felsége, azért is, mert ezáltal igazán kedvelt hű magyar- és erdélyországi népének buzgó óhajtását teljesíthette; de azért is, mert az ekképen egybefortt két ország most már egy országgá alakulva, erejének, felvirágzásának egyesült kifejlődésével még erősebb támasza leend a trónnak és szabadságnak. O felségének magyar ministeriuma elő fogja terjeszteni mindazokat, mik ezen már megtörtént egybeolvadás részleteire nézve a törvényhozás által még elintézendők.

A külviszonyokat illetőleg: a lombard-velencei királyságban, hol a sardíniai királynak s némelley más olaszországi hatalmasságoknak ellenséges serei is harczzal támadták meg ő felségének seregeit, a háborút bevégezni nem lehetett. — Minden egyéb külhatalmasságokkal sértetlenül fenáll a békés egyetértés, mellynek állandóságán annyival kevésbbé kételkedik ő felsége, minthogy fejedelmi legfőbb gondjai közé számította mindenkor, semmit el nem mulasztani, mi királyi széke méltóságának s hű népei biztosságának és jogszerű érdekeinek sérelme nélkül a külhataknasságokkali békés egyetértést szilárdíthatja, s méltán reméli, hogy valamint ő más

hatalmasságok belviszonyaira nézve a nem-avatkozás elvét követi, úgy ezen nem-avatkozás a külhatalmasságok részéről is teljes mértékben fog viszonzoztatni.

Nem kételkedik felsége, hogy az országgyűlés a királyi széknek és alkotmányos szabadságnak elválaszthatlanul egyesült érdekében haladék nélkül fog intézkedni mindazokról, miket a hon java olly igen sürgetőleg kíván. — Én pedig ő felségének legmagasabb meghagyását teljesítem, midőn az országgyűlést s az egész hű nemzetet felséges urunk királyunknak legmagasabb kegyelméről s atyai legszívesebb indulatáról bizonyosokká teszem.“

A trónbeszéd után, mellynek több helyei kitűnő tetszéssel fogadtattak, a miniszterelnök ő felsége nevében az országgyűlést megnyitottnak nyilvánítván, a nádor s királyi helytartó, a ministerium és udvara kíséretében, miként jött, riadó éljenekkel üdvözlötve el távozott.“

Ugyanez nap a felsőház is megnyílt. Elnöke b. Majláth György, alelnöke b. Perényi volt.

Népképviselői parlament s felsőház együtt furcsa ellentét, oka ennek azonban, hogy a felsőházat, mint magyar oligarchái institutót, a nemzetiség palládiumául meg akarták tartani.

II.

A magyar és horvát viszonyok kiegyenlítésére főhg János nyert bizományi a király által. E bizományak azonban semmi eredménye sem lön.

A bán eltávózása után a horvátok sajátságosán kezdetek mozogni. Kilátszék ebből, hogy támadásuknak kezdetben egészen más tendenciája volt, mint a monarchia érdekét fentartani, s ha néhány főnöknek ez volt is jelszava, de nem a tömegé.

A Zágrábba érkezett Haulik püspököt a legnagyobb innepélylyel fogadták. De sokkal fontosabb volt az ezutáni tartományi gyűlés:

„Jún. 21-n reggel hire futott, hogy a bán hivatalából letétetett. Mindenki feszült figyelemmel várta a délután 4 órára kitűzött tartománygyűlést. Megnyitásakor Lentulay elnök egy iratot adott át a jegyzőnek, Karloviczról a szerb bizottmánytól küldöttet, ekkor Verbanich ügyvéd rögtöni határozathozatalra kérte fel a rendeket az iránt, hogy a mint hitelesen tudja, Magyarországból sürgöny küldetett volna Turopolyára Pogledichhoz, s ezt a postatiszt kiadni vonakodik. Azonnal elrendeltetett: Pisachich György szolgabíró vezérlete alatt egy zászlóalj nemzetőrség rögtön menjen a postára, s erőhatalommal is vegye el a levelet; hogyha pedig a levél már tovább küldetett, menjen két biztos katonai segélylyel s előfogattal a goriczai postára, és ha már itt sem találják, menjenek Pogledich

házára azon nyilatkozattal, hogy ha ki nem adja, azt fegyverrel is elveendik.

Alig mentek ki a biztosok a teremből, a mint Havlicsek berohan s hozzá a sürgönyt, mellyei saját kezével ragadott el az ofszágoton lovagló hírnöktől, s a tározóval s több más levelekkel együtt az asztalra veti. Mindezek olvasás s köröztetés végett átadattak az elnöknek. Ezután olvastatott a szerb irat.

Ebben értesítés tétetik a karloviczi ütközetről, gyors segedelem kéretik, és mondatik, hogy Hrabovszky tábornok a hivatalától megfosztott bán elleni vizsgálatok tételére kir. biztosul lépett föl, a nélkül, hogy a kir. rendeletet közlötte volna.

Már maga is ez irat hatalmas zajt gerjesztett a gyűlésen; ez azonban akkor érte legfőbb fokát, midőn az időközben felbontott sürgönyből az elnök, a kir. szózatot s a határőrökhöz intézett proclamatiót kivevé s felolvasás végett átadá. Ezek felolvasása után szörnyű zaj támadt. Verbanich szólt először; rövid bevezetés úton felkiáltva: „prodanismo, vidanismo, prevarenismo“ „el vagyunk árulva.“ S fölhívá az egész nemzetet rögtöni fölkelésre a magyarok ellen, kívánta, hogy Zágrábban s minden városokban és falvakban azonnal fél re veretessenek a harangok, taraczk- és ágyúlövések tétessenek, és mindenki talpon legyen; a vonakodókat le kell szűrni, a királyt pedig a nemzet árulójául ki kell ünnepélyesen jelenteni. Zsívó! helyes.“

Utána Kukuljevich szónokolt, ki egy 8 pontú kívánatot terjesztett elő, mellyben a király letételét s dictatorság kikiáltását kívánta. S mindezt 3 kicsiny megye néhány excentricus embere! S valóban Verbancsics ki is nevezett egy bizottmányt.

Az illy nagy zajjal kezdett mozgalomnak Ő fVUJ vége lön. Ugyanis a bánnak egy levele érkezett, mellyben tudatja, hogy főhg Ferencz Károly által nagy kitüntetéssel fogadtaték, a nép pedig fáklyás zenével tisztelte meg. Melly is rögtön placat által közhírré téteték.

Jún. 29-én a bán is megérkezett s a lehető legnagyobb innepéllyel fogadtaték.

Megérkezése által az ingerült kedélyek teljesen lecsillapultak.

A rácok pedig jún. 30-án Sz. Mihály községet kiprédálván s fölégetvén, Alibunáron kezdettek toborzani s erőt gyűjteni.

III.

A parlamentben ezenben a ministerium ellen ellenzék kezdett alakulni. Vezére Nyári Pál volt, főbb tagjai Madarász László és Perczel Mór. Ez a ministeriumnak a rác és horvátok irányában követett politicájával elégiületlen vala, s annak megváltoztatását akarta minden áron eszközölni.

A nemzetgyűlés legnagyobb momentumai egyike júl. 11-én volt.

„Kossuth hosszú éljenzések közt a szószékre lép. Uraim! (Felkiáltások: üljön le) engedelmet kérek, ha majd ki fogok fáradni. Midőn a szószékre lépek, hogy önöket felhívjam, uraim: „mentsék meg a Hazát,“ e percznek irtózatossága szorítva hat keblemre. Úgy érzem magamat, mintha isten kezembe adta volna a tárogatót, melly fölkiáltta a halottakat, hogy ha vétkesek, vagy gyöngék, örök halálba sülyedjenek; ha pedig van bennök életerő, örök életre ébredjenek. Úgy áll e perczben a nemzet sorsa. Uraim! önök kezében, és isten kezükbe adta a mai határozattal a nemzet életét, de kezükbe adta a nemzet halálát is. Önök határozni fognak. De épen, mert a percz illy nagyszerű, feltettem magamban, nem folyamodni az ékesszólás fegyveréhez. Lehetlen nem hinni, lehetlen meggyőződve nem lennem, hogy bármiben különbözzenek is a vélemények e házban, a haza szent szeretete, a haza becsületének, a haza önállásának, a haza szabadságának olyan érzete, hogy azért utolsó; csepp vérét is kész a ház feladni: mindnyájunkkal közös. (Éljen.) Éaa hol ezen érzés közös, ott nem kell buzdítani, ott a hideg észnek kell az eszközök között választani csak. Uraim! a haza veszélyben van. E szót elég volna tán száraz ridegen kimondani; mert hiszen a homály a szabadság napjának felvirultával lehullott a nemzetről, és önök látják, miként áll a hon. Önök tudják, hogy az országban dispoziójukra levő sorkatonaságon kívül közel 12,000 önkényes honvédsereg állítottott. Önök tudják, hogy a törvényhatóságok föl voltak szólítva a nemzetőrési seregek mobilisatiójára, miszerint legyen erő, képes megvédeni a hont, megtorolni a bünt odalent a széleken. És e felhívás a nemzetben viszhangra talált. Ha a nemzetem érezte volna, hogy veszély van, nem talált volna nála viszhangra. Ez maga elég mutatványa annak, hogy a veszélynek érzete közös. De én azért mégis úgy gondolom, hogy köteles vágyók önöknek uraim nagyobbszerű vonásokban csak, és ezúttal nem minden apró részleteiben a haza állapotának némi rajzát előterjeszteni.

A mint a múlt országgyűlés széteszlott, és az első felelős¹ magyar ministerium hivatalába lépett, üres pénztárral, fegyver nélkül, honvéderő nélkül: lehetlen volt mély fájdalommal nem éreznie a nemzet állapotának irtózatossá elhanyagolását. Én egyike voltam azon számosoknak, kik éveken keresztül figyelmeztették a hatalmat és figyelmeztették a nemzetet: legyen igazságos a nép iránt; mert késő lesz egyszer. Talán még a hazafüségnek közös érzete és a közös lelkesedés a késő szót s annak egész súlyát fejünkről elháríthatja. De annyi bizonyos, hogy elkésett a nemzet és a hatalom az igazságosságban; s mivel ezen percz elkésett, azon percz, melyben először volt igazságos a nép iránt, bomlásnak indította a népi viszonyokat. Ezen viszonyok közt vettük át a kormányt, megtámadtatva áruulás, pártütés, reactionális mozgalom és mindazon szenvedélyek által, mellyeket átkos örökségül hagyott reánk Metternich politi-

kája. Alig voltunk a kormányban, sőt még Csak össze sem jöhettünk mindnyájan, már a leghitelesebb tudósításokat vettük arról: hogy a pánszláv mozgalmak a felvidéket nyílt lázadásba borítani szándékoznak nemcsak, hanem a napot is kitzűték már, mikor török az ki Selmecczen. Nagyobbszerű vonásokban akarok csak szólni: azért itt megállapodom, és csak annyit mondok, hogy a felföld nyugodtan van. De ezen nyugalom nem a biztosságnak nyugalma, és meglehet, sőt valószínű, hogy ez tűz, melly a hamu alatt lappang. Az ország közepén maga azon magyar faj között is, melly életrevalóságát amott a drávavonalnál és az ó-kéri tábor táján mindennap mutatja, nehéz volt a népnek a hosszas szolgaság után megbarátkozni a szabadság eszméjével, és tájékozni magát annak első viszonyai közt; mert nem hiányoznak bujtogatók, kik a népben aggodalmat költöttek, még azon nem mondok adományok, hanem igazságok iránt is, mellyeket a múlt országgyűlés neki megadott. 9 hét múlt el azóta; az ország belje nyugodt, s a magyar faj áldozatra kész, önként, nem kényszerítve viszi életét oda, hova fölszólíttatik.

Horvátország nyílt pártütésben van. Sok évek folytak le azóta uraim! mióta e hazában nem egy, nem két ember figyelmeztető a hatalmat, hogy midőn az illír bujtogásokat szítogatja, szítogatja mondom, s nemcsak elnézi, kígyót ápol kebelében, melly az uralkodó háznak vesztét fogja maga után következtetni. Azt gondolták azon urak ott lent, hogy mivel a lázas állapot, mellyben Európa van, megingatta az országnak minden oszlopait a fönlevő viszonyokra nézve, már most büntetlenül nyílt pártütésben törhetnek ki. Es, uraim! hogy e pártütésre a magyar valamely alapos okot szolgáltatott volna, e perczben is, nem tekintve azt, hogy pártütés van, felszólítanám önöket, legyenek Horvátország iránt igazságosak, és hogy igazságosak lévén, nem fegyverrel, hanem az igazság szent szavával, annak megadásával csillapítsák le a lázadást. Így lévén lelkesítve, kötelesnek érzem magamat egy futó pillanatot vetni Horvátországnak Magyarországnak irányábani viszonyaira. Önök előtt tudva van uraim! hogy a nemzet még azon időben is, mikor a különösen kegyelt kiváltságosoknak osztotta a maga jogait, Horvátországot minden jogokban részesítette. Nem volt e nemzetnek Árpád korától egy joga sem, mellyet, mióta Horvátország velünk kapcsolatban van, vele a nemzet meg ne osztott volna testvériesen (igaz); és nemcsak, de midőn megosztott vele minden jogot, azonkívül még adott neki, e nemzetnek, magunknak terhére különös kiváltságokat. Azt látom a históriában uraim! hogy egy nagy birodalomnak egyes része nem részesül a közös jogokban úgy, mint Irland nem mindenben, mivel Anglia bír; — de hogy egy nemzet tömege, a nemzetnek nagyobb része önmagát tagadja ki jogokból egy bizonyos kevesebbségnek kedvéért, — ezen nagylelkűségre példát csak Magyarhon adott a horvátok irányában (igaz). Tehát hol van a múltban azon ok, mi-

nél fogva, ha már a haza megmentésére fegyvert fogunk is kezünkbe, szívünkben érzeni lennénk kénytelenek, hogy a pártütést mi provocáltuk. A múltban erre ok nincs. Vagy talán a legközelebbi országgyűlés, mely új időszakot nyitott e nemzet életében, tett változtatást a régi viszonyokon? Azt mondom, nem. A mely jogokat kivívtunk magunknak, nekik is kivívtuk. A mely szabadságot a népnek megadott a hatalom, az országgyűlés Horvátország népének is megadta; a mely kármentesítést az itteni nemességnek resolvált Magyarország, saját erszéyének rovására, mert a parányi Horvátország nem bírja, az ő kármentesítését is elvállalta. És a hol nemzetiségi tekintetben, nem jól felfogva bár és hibásan képzelve, de mégis aggodalom volt, annak megnyugtatóra hatott, midőn kimondotta a múlt országgyűlés, hogy a horvátoknak közéletökben saját hazájukban, saját törvényhatóságaikban, nyelvükkel, saját szabályaik következtében is élni tökéletes joguk van. Municipális jogukat nemcsak nem csorbította, sőt azokat még gyarapította. Van-e magasztosabb jog, mint a képviselők választásáról rendelkezni, a mely képviselők hivatva vannak törvényt szabni, szabadságot adni, védeni az országot? és az országgyűlés azt mondotta: „ti horvát barátaink! magatok osszátok fel, miképen válasszátok képviselőiteket. Ezáltal municipális állásában és ezen municipális körben nemzeti önállóság Horvátországnak a múlt országgyűlés elismerte. Tehát ha a múltban nem volt ok, mely ezen pártütésnek a természeti jognál, fogva valamely szint adhasson, a múlt országgyűlésnek cselekvényei okot bizonyosan nem szolgáltattak. Avagy talán a ministerium? mi egy lépést tettünk, uraim! miért önöknek felelősek vagyunk. Ha sikerült volna e lépéssel lecsillapítani a fellázadt kedélyeket, örömmre szolgált volna azt megemlíteni, hogy azon érzéssel emlitem meg, hogy a ministerium némi részben túlmént a törvényen; hanem ment azért, mert lehetlennék látta el nem fogadni a törvény természetes következményeit. Ha az országgyűlés elismerte azt, hogy a horvátoknak beldolgaikat saját nyelvükön folytatni joguk van, a ministerium a körülmények szerint hivatva érezte magát arra, hogy nemzetiségüknek ez elismerését a kormánynyali érintkezésekbe is vegye be és ismerje el, midőn azt határozta, hogy velük magyar nyelven és a magyar nyelv mellé egyszersmind az-ő -nyelvökre fordításban levelez és intézkedéseit úgy küldi hozzájuk. — A horvátok a báni hatalomban igen nagy súlyt helyeztek. A múlt országgyűlés ezen báni hatalmat nemcsak sértetlenül hagyá, hanem annak egyszersmind az ország összes kormányzataibai befolyását biztosította, midőn törvény által meghívta a bánt, hogy vegyen részt azon állodalmi tanácsban, mely a kir. helytartó körül a nemzet sorsa fölött intézkedik. És a ministerium ennek következtében semmit sem tartott sürgetőbbnek, mint azon bánt, kit az igazságnak és szabadságnak ostora alatt leszállott hatalom léteinek utolsó percében átok

gyanánt tolt nyakunkra, hogy megkísértse, valljon nem lehetne-e a kárhozatos reactio ördögét visszaidézni. A ministerium mégis egyáltalában nem vonakodott első perczen is a bánt felszólítani, foglalja el székét István királyi helytartó állodalmi tanácsában, és a ministerekkel értekezzék arról, miképen lehetne Horvátországnak nyugalját, békéjét, csendét biztosítani, mik Horvátország azon igazságos kívánatai, mellyek teljesítésére, ha ez a ministerium kezében van, késznek nyilatkozott; ha pedig nincs, késznek nyilatkozott arra, hogy önök előtt indítványt tegyen, és annak elfogadásához állását is kösse. A bán meg nem jelent, macacsul visszaautasította a felszólítást, s pártütésre támaszkodván, s annak élére vetvén magát, a magyar koronától pronunciót elszakadásnak terén áll. Nem tagadom, hogy Horvátországnak vannak sok részletes sérelmei, mellyek még a mai napig sincsenek orvosolva, de azokat nem a ministerium, nem a nemzet okozta; ezen sérelmek hagyomány gyanánt maradtak reánk a múlt kormánytól; a nemzet pedig azon sérelmeket magáévá tette minden időben, s mindent elkövetett orvoslásukért, épen úgy, mint saját sérelmei tárgyában. És az bizonyosan egyike volt a felszólítás okainak, miérthogy Jellachichot, mint ő fölsége által akkor kinevezve volt bánt felszólítottuk, hogy érintkezésbe tegye magát a ministeriummal, hogy rögtön intézkedhessünk a sérelmek megszüntetése iránt, mert a ministerium felhatalmazva, de kötelesnek is érezte magát arra, hogy a hol a törvény sértve van, azt a maga épségébe visszahelyezze. De a bán még csak annak lehetőségét is elvágta pártütés által, hogy a h orvátoknak az 18 45-ki tartományi gyűlésből ő felségéhez felterjesztett kívánataikra nézve a ministerium határozatát velök közölhette volna. És mégis mindezen viszonyok közt, midőn a ministerium nem tájékozhatta magát a körülményekben, nem mulasztott el semmit, mit Horvátország és a határszélek megnyugtatására vélt czélszerűnek. A határvidékek képviseleti joggal ruháztattak fel a múlt országgyűlés által; — nyertek tehát egy olly jogot, mellyel nem bírtak soha, mióta a határvidék áll. A ministerium annak valóítására nézve nemcsak megtette az intézkedéseket, mellyek hatalmában állottak, hanem egyszersmind keresve kereste az alkalmat, mit tehessen azon népség megnyugtatására; és b. Hrabovszki főhadiparancsnokot, mint kir. biztost megbízta és felhatalmazta, hogy a határvidékeknek a föld tulajdonát adja meg, mint meg van adva a magyarföldön lakó úrbéri jobbágyoknak. Felhatalmazta arra, hogy a robotokat, mellyek az állodalom irányában ott fennálltak, törölje el. Felhatalmazta arra, hogy az iparnak, kereskedésnek, művészetnek üzésére szabadságot adjon nekik, mellyel eddig nem bírtak; és a szabad költözködést mindenkép könnyítse, és egyszersmind felhívta arra, hogy a nép maga községenként vagy kerületenként válasszon maga közül embereket, kik ide feljövén, tájékozzák a ministeriumot, és

tolmácsolják előtte a népnek ottani kívánatait, ha volna még valami, mit ezenkívül számukra jogszerűen adni lehet, azt a ministerium nyomban megadhassa. S pártütéssel, lázadással feleltek ezen elcsábított szerencsétlen emberek, úgy, hogy azon jótétemények valószínűsítésére sem lehetett alkalom, melyeket a ministerium hetek előtt megadni elhatározott.

A nemzetiségről már szólottam. A többek közt egyike volt azon vidékek sérelmeinek, hogy a tengeri sóval élő szávai rész a drága istriai sót kénytelen vásárolni, és a sicíliai sónak behozatala meg nem engedetik. Fiúmenak ez régi kívánsága volt, s az országgyűlés előtt gyakran ismételtetett. Mi megengedtük a sicíliai só behozatalát, és a só árát tetemesen leszállítottuk. Szóval semmit egyáltalában el nem mulasztottunk, mit ott a kedélyek megnyugtására tennünk lehetett, a nemzet szabadsága és jogainak határáig. Mi tehát uraim a horvát pártütést sem a ministerium, sem a nemzet részéről legkevesebb ok által is provocálnak el nem ismerjük. Hanem hiszen az a különös, ha egy nép kevesli a szabadságot, mellyel bir* s többnek kivívására fegyvert ragad, kétes játékot üz bár — mert az illy fegyvernek két éle van — ezt meg tudom fogni, de mikor azt mondja valamely nép: nekem sok a te szabadságod, nekem nem kell a mit adsz, hanem megyek görbülni a régi absolutismus járma alá — azt megfogni nem tudom. Pedig a dolog körülbelől így áll. Mert úgynevezett petitiójukban, melyet a zágrábi conventiculomból ő felségéhez felküldöttek, egyenesen azt kérik, hogy el akarnak Magyarországtól szakadni, nem a végett, hogy önálló s egészen elszakadt független nemzet legyenek, hanem hogy magokat az austriai ministeriumnak vessék alá. Ez uraim a hajdani Vendée szerepe, melyet részünkről nem provocált senki, és a fejedelem iránti affectált hűség leple alatt reactionális ármány létezik. Vagy kérdelem én, hűség jele-e, nem akarni tartozni a magyar koronához, melly mint symboluma ez ország népeinek, ő felségének és dynastiájának e perczen nemcsak legerősebb támasza, de mondhatom egyedüli biztos támassza. (Helyeslés.) Avagy a hűség jele-e, nem akarni engedelmeskedni a m. ministeriumnak, hanem akarni engedelmeskedni az austriai ministeriumnak, melly erőtlenségében az aulától veszi parancsait, melly annyi erővel sem bírt, hogy urát, királyát ősi városában meg tudta volna védeni, hogy földönfutóvá ne legyen. (Helyes.) Kérdelem én, nem nagyobb hűség-e a magyar koronától függeni, azon koronától, melly, mint symboluma ezen országnak, azon perczen, midőn a bécsi ministerium gyáva gyöngösesge miatt fejedelme ősi várát elhagyja, nem él vissza e percczel arra, hogy elszakítsa a kapcsolatot, melly közte és az ősi várából kiűzött fejedelem közt van, hanem egy szívvel-lélekkel arra kérte a királyt: jöjjön közünkre, támaszkodjék hűségünkre, mi megvédjük a pokol ellen is. (Éljen.) Vagy nagyobb hűség talán azon bé-

csi ministeriumtól akarni függeni, melly, ha volna (mert most nincs) és megképeztetnék: ki hát tulajdonkép a te urad, kitől veszed a pafubVúch: Vúzgnz fhEiYž Un' Ui`zhEž U' V]fVg] V]fcXU'a]' cfgnz [[m !`fgh`ž j U[m dYX][` U' žU`ž fh]` F Y]Vg] Yfk YgYfh`3`9`_ffXfgY_fY bYa`hi XbU`ZY`Y`b]ž`_]` Unh gYa`hi X'Už` \c[m ZY'XY'a Y' U`z` `Ygn!Y` j Yj Y a frankfurti gyűlésnek, és be fog-e Austria olvadni a nagy Németországba, vagy a kis Bécs fogja absorbeálni a nagy Németországot és ők azt mondják, hogy ők a hűség érzeténél fogva rebellálnak V. Ferdinánd ellen. (Kaczagnak). Azonban őszintén megvallom, mikép én a szabadság érzetének a tömegekre nézve olly erős hatását hiszem, miszerint lehetetlen meg nem győződnöm, hogy maga azon affectált hűség is még affectációban is csak pusztá ürügy, melyel más czélok fedeztetnek; a vezérek részéről fedeztetik a reactionális mozgalom; más részről pedig kapcsolatban van ezen eszme az austriai birodalom szláv alaprai állításával. Azt mondják; Bécsbe fogunk küldeni követeket: csinálni fogunk a szláv elemnek többséget; Austria megszűnik német birodalom lenni, és majd a csehek alól a szláv déli birodalom fogja felütni jövőjét. Ez kétes játék, majd határoz felette alkalmasint Európa, mert ha mi nem bírunk felette, európai kérdéssé válik; de annyi bizonyos, hogy ezen combinatio, ha hűz valamit maga után, az austriai háznak vesztét húzza maga után. Erről nincs kétség.

Elmondottam uraim önök előtt, mit tettünk a horvát nemzet irányában a megnyugtatásra. Még egy lépés van, melyet említenem kell. Azt láttuk minden jelekből, hogy ha István főherczeg királyi helytartó s nádor parancsol, és a magyar ministerium rendelkezik, s ezen rendeletek s parancsok ellenében pártot ütnek, és azt mondják: mi a fejedelem nevében nem engedelmesszünk, és mivel ezt tapasztalók, kötelességünknek tartottuk megkérni a királyt nyíltan, Őszintén — hiszen nincs terrorismus alatt, mert Innsbruckban van hű tyroljai közt — adja tudtára a népeknek, mi hát az ő királyi akarata? ő felsége nyíltan, őszintén tudtára adta népeinek, a mit vallásosságától s a mit a törvény iránt tartozó kötelességétől várni lehetett. Es midőn ő felségének ezen parancsai hozzájuk érkeztek, ismét azt mondták rá: ez sem a király akarata, a terroristicus magyar ministerium kényszeríté a királyt olly szóknak mondására, mellyeket ő nem értett. Ezt mi tapasztalva, azt gondoltuk, hogy meg kell kísérteni, ezen ürügynek elvágni minden alapját; azért kéréssel járultunk ő felségéhez, hogy miután Jellachich és párthívei nemcsak hajdan hatalomban volt, most pedig a megbukott camarilla körébe tartozók titkos szítogatásra hivatkoznak, hanem még a dynastia némelly tagjairól is azt mondják, hogy kedves előttük pártütés. Tehát megkérdezők ő felségét, méltóztassék a dynastiának egyik tagját, kit nem gyanúsíthatnak, mint István főherczeg, hogy segítette megtörni a király hatalmát, küldené oda

Horvátországba, Zágrábba, hogy mondja meg előszóval a népeknek, hogy az rágalom, mit a fejedelem- és dynastiára mondanak, és hogy őfelségének az az akarata, mellyet június 10-diki manifestumában proklamált, mellyben Jellachichot minden hivatalától felfüggesztette, és a horvátországi pártütést felségsértésnek nyilatkoztatta, és b. Hrabovszkyt megbízta arra, hogy törvényes intézkedéseit, ellenükben, ha kell, fegyverrel is vigye keresztül. Őfelsége méltóztatott János-főherczeget e tekintetben intermediatióra megkérni; János főhg. mint tudva van a ház előtt, időközben az austriai birodalombeli császári képviselővé lett kinevezve; és erre támaszkodva, midőn kijelenté, hogy a kiegyenlítés megkísértését szívesen elvállalja; hogy Horvátországba menjen, ezen körülmény-nél fogva lehetetlenségnek nyilatkoztatta. Mi ő felségének nem késünk kijelenteni, mikép vélekedésünk szerint ő fensége sikeres eljárásának hasisa és induló pontja épen az, hogy Horvátországban a dynastiának olly tagja, minő ő, előszóval világosítsa fel, hogy a dynastia és a fejedelem valósággal pártütésnek nyilatkoztatta a horvátországi mozgalmakat. — És kinyilatkoztattuk azt, hogy kételkedünk, miszerint e kiegyenlítési eljárásának sikere lehessen, ha ezen első alapot elmellőzi; de kinyilatkoztattuk másodszor azt is, hogy Horvátországnak, legyen az bár pártütésben, azon állást, mintha önálló ország, önálló hatalommal alkudnék, el nem ismerjük. Horvátország irányában mi minden méltányos és igazságos kívánatokra hajolni készek vagyunk, de Jellachich nem áll al pari a magyar királyhoz; a magyar király megbocsáthat, de Jellachich szerepe az engedelmesség. (Helyes). Azért kinyilatkoztattuk, miszerint mi a horvátországi viszonyok kiegyenlítésében azon utat látnok legcél-szerűbbnek és legsikereshnek, hogy ha ő fensége méltóztatnék a maga részéről is közbenjárni, Horvátországban a tartományi gyűlés megtartatván; hogy t. i. véleményök tökéletes szabadságával nyilatkozhasanak a horvátok, rendezzék el a követválasztást, küldjenek ide képviselőket, s azok által terjesszék elő kívánataikat, mellyeket, — ehhez állásunkat is kötjük — ha kívánságaik méltányosak s igazságosak lesznek, a magyar nemzet nem fog késni teljesíteni, ha pedig nem teljesítené, mi készek vagyunk lelépni. És ha más kívánságai lesznek a törvényesen tartandó tartományi gyűlésnek, mellyeknek törvény, jog és igazság szerinti teljesítésére maga a kormány is hatalommal bír: azokat terjesszék fel a kormánynak, és a kormány irántok nyilatkozni fog. ő fensége János főhg. a német birodalom Reichsverweseljévé neveztetvén, talán tegnapelőtt, ha jól tudom a napot, Frankfurtba utazott, néhány nap múlva visszajön, akkor meg fogjuk látni, valljon az ezen alaponi kiegyenlítésnek sikere lehet-e, vagy nem. De a horvátok azon kívánságát, hogy ha kiegyenlítésről van szó, Magyarország részéről minden hadi készülétek szüntessenek meg, indignato pectore vetettük vissza magunktól,

kötelességünknek tartottuk kijelenteni, hogy jöjön bármi, mi jöni akar, a magyar készülni fog, a kormány is készül minden erejével, s azért hitta össze az országgyűlést, hogy annál nagyobb erővel készüljön. Nem volna tanácsos, de önök sem fogják kívánni, hogy tábláját mutassam elő számszerint azon erőnek, mely az erélyes és a haza hálájára érdemes Csányi biztos intézkedése alatt a Dráva partjánál annyit mutathat, hogy valóban tekintélyes erő, és a horvát lázadók, kik régóta szeretnének spekulálni a szép magyar föld kenyérére, borára, e perczig Magyarország földét megtámadni nem merték, nem is merhették a nélkül, hogy visszaverettek volna mindamellet, hogy szerkezetüknél fogva a múltból fegyveresen készen voltak, nekünk pedig még csak készülni kell.

A másik dolog ott lent a szerb lázadás.

Mi az okokat illeti, erről uraim nincs mit mondanom, mert itt a dialecticára nem nyílik többé tér. Magyarorszában különböző népek laknak, de a ki Magyarország belsejében külön országot akar alkotni, az olly lázító, olly pártütő, kinek statáriummal kell felelni. (Tetszés, helyeslés.) Hanem uraim, a polgárvér ontása még a bűnösöknél is nagy dolog; s azért a kormány tekintetbe véve azt, hogy illy izgalmas és lázas korban, mint a mellyben most vagyunk, az elcsábított tömegeket a polgárháború minden szerencsétlen iszonyaiba borítani néhány nagyravágó bűnösnek vétke miatt, olly cselekvés, mellyet ha a honról elháríthatunk, megérdemlettük istennek s embereknek is helyeslését. E tekintetből sem akartunk semmit kísérletlenül hagyni. Azért, a mi kívánságok itt fen foroghattak, ezek teljesítésére nézve intézkedtünk. De hiszen az ország integritása sérelme nélkül már nem lehetett másképp intézkedni, mint hogy azon vallás számára, hova a szerbek Magyarorszában tartoznak, híjjuk össze azon congressust, mellyet a múlt kormány számos éveken át össze nem hitt. E részben megtörtént a rendelkezés, s Rajacsics érsek jönnek látta Karloviczon egy gyűlést tartani, s ezt a szerb nemzetgyűlésének proclamálni. És itt a szomszéd Szerviából rablási vágyból betört csoportok segítségével mondották ki, hogy ők nemzet, s hoznak törvényeket s állítanak patriarchát s állítanak vojvodát. Bonyolódván oda lent a viszonyok, kir. biztosok küldettek ki. A szerémi szláv vidékre b. Hrabovszki mint pétervárad parancsnok, kit épen ezen állásánál fogva ezen célra legalkalmasabbnak kellett ítélnünk. Mert parancsnoka azon határvidéki ezrednek, mellynek felbujtogatására leginkább remélt támaszkodhatni a pártütés. A dunáninnyi vidékekre kiküldöttük a teraci grófot s főispán Csernovics Pétert, egyrészt azért, mert személyessége s érzéseei iránt a múlt időkben is bizalommal viseltettünk; s másrészt azért, mert unokája azon Csernovics Arzénak, kihez, úgy hisszük, a szerbek pietással szítnak. A bánáti vidéken Vukovics Szabbás temesi alispán működik mint biztos. Míg ezeknek működése tartana, mi iparkodtunk seregeinket

összegyűjteni, de seregeket, erről itt többet nem szólhatok, de biztos seregeket, mondom, Magyarországon a mostani körülmények közt hirtelen összerementeni, nem könnyű dolog. Azért úgy gondolom, hogy az országra nézve igen nagy nyereség lesz már az is, hogy ezen pártütő lázadás, míg minden iszonyaival elvonulna, csak az országot el ne borítsa addig, míg elegendő erők leszünk, mint a sas, íeájok ütni s őket semmivé tenni.

Azon időközben, míg a seregek összevonattathatnának, Csernovics Péter kir. biztos úr jónak látta a békéltetés eszközeit megkísérteni, s érintkezésbe bocsátkozván a pártütés főnökeivel, olly egyezkedést kötött, melly a hírlapokból önök előtt tudva van, és mellynek tartalma az, hogy 10 napi fegyvernyugvás adaték, hogy azon idő alatt a főnök szétoszlattatván a pártütő seregeket, őket a törvény iránti engedelmességre visszahozza. Ezen fegyvernyugvás kötésének ideje június 4-én járt le. S ezen kötetést kir. biztos úr önfelöltségére tette, ő ki volt küldve kir. biztosul, felhatalmazva arra, hogy minden szükséges eszközökkel a megzavart csendet állítsa helyre. Úgy vélte, hogy azon eszköz a csend helyreállítására alkalmas lesz. E lépés olyan, melly talán azon lépések sorába tartozik, mellyeknek helyeslése vagy kárhóztatása a sikerhez van kötve. Most e perczen tekintélyes erő van ott, egy ügyes, tapasztalt, bátor s vitéz hadvezérnek parancsnoksága alatt. Az eljárási terv megállapítottát általa a hely színén; közölte a hadügyminister úrral, ki azt végkép megállapította. Hogy mikép fog és mikép kell egy tábornoknak a harcz mezején eljárni, úgy gondolom, az illy strategicus tervek nem a nyilvánosság elébe valók, mert nem akarjuk, nem akarhatjuk vissza-idézni azon kort, midőn Magyarország aljáni török táborozás harczai menetelét a bécsi Hofkriegsrath aluszékony pamlogon intézte, és midőn elintézte, már megverettek oda lent, és ha még meg nem verettek, ez csak azért történt, mert volt egy híres hadvezér, ki a nyert parancsot zsebébe tette, és a törököt megverte. (Tetszés.)

Egyet akarok még mondani. Azon hír kezd tegnapelőtt óta rebegni, mintha újabb fegyvernyugvás köttetett volna a lázadó szerbekkel. Én és az egész ministerium erről általában semmit sem tudunk, s nem lehet hinnünk, miszerint, ha az való volna, hogy róla tudósítva, nem volnánk, de még sem mondhatom azt, hogy nincsen; de csak azt, hogy semmit sem tudunk róla, s utolsó levelünk, melly július 6-ról szól, egyáltalában a fegyvernyugvásról még csak említést sem tesz. Hanem van egy uraim, mi a kebelnek táj. Fáj az, hogy a pártütés szerte a vidékeken el lévén terjedve, imitt-amott egyes speciális szerencsétlenség történik, mint történt Torontálmege szélén Sz.-Mihályon; erre csak annyit akarok megjegyezni, hogy ha egyszer egy vidék valahol lázadásban van, én a lázadás elnyomására megbízott emberek részéről legnagyobb hibának venném, ha minden helységnek szalmafedelét, minden ember biztosságát, külön külön intézkedés

tárgyává tennék. Minden lázadásnak ezen szerencsétlensége megvan. Az elvesztett életet isten sem adja vissza; a kárt kipótolja azoknak vagyona, kik azt okozták, hanem azért, mert itt-ott egyes helyek felgyújtattak, nem lehet kívánni, hogy a tábor strategicus teréből kimozduljon, és ide s oda is vigyen egy századot, s hagyja a római sánczokat észrevétlenül, s a körül seregeit mindenünnen össze ne gyűjtse. Én sajnálom, hogy illy szerencsétlenségek történtek, de azt nem lehet kívánni a ministeriumtól, hogy a sereget oszlassa fel, s hogy minden falut külön-külön őrizzen meg. (Helyes). Itt sem szólok arról, mennyi erőnk s katonánk van, hanem örömmel csak azt mondom, hogy reményem s bizodalمامon túl fel tudott a magyar lelkesülni. Néhány évek előtt azt mondám: csak egy pontot adjon az isten, mellyre támaszkodva mondhassam, hogy a nemzet fel fog lelkesülni, és nem desperálok jövője felett. Most meghagyta isten érnem e percet; s im nem esem kétségbe a nemzet jövője felett (zajos tetszés és zajos vihar.)

A harmadik uraim! azon viszonyok közt, mellyek fenforognak, az aldunai tartományok állapota. Mint minden nemzetől megkövetelem a magyar irányában azt, hogy dolgaiba ne avatkozzék, úgy a magyar is kétségtelenül azon tartományok beldolgaiba avatkozni nem akar. Erről tehát nem is szándokom szólani, csak annyit mondok, hogy a Pruth szélén egy hatalmas orosz sereg áll, melly fordulhat jobbra, fordulhat balra, lehet irányunkban barátságos, lehet ellenséges, de mivel lehet ez, lehet amaz, a nemzetnek készülni kell (úgy van). Eddig még nem léptek be Oláhországba, azonban a ministerium részéről az orosz követség interpelláltván, azt felelte, hogy koránsem a török hatalom elleni barátságtalan indulatból indította oda seregeit, hanem tartományai nyugalmanak ótalmára. Egyébiránt kinyilatkoztatta, hogyha Oláh- és Moldva-országokkormányai által bejövételre felszólíttatnék, meg fogja tenni azt, mert arra az adrianoi békekötés által kötelezve van; kinyilatkoztatván azt is, hogy a magyar nemzetel szomszédoságos jó egyetértésben kíván lenni, és Magyarország irányában semmi ellenséges lépést nem fog tenni mindaddig, míg a magyar nemzet kebelében valamely olly összecsoportozásokat s fegyvergyűjtéseket nem fog látni, mellyek által ő magát fenyegetve érezné.

Ez meglehet uraim! arra vonatkozott, hogy a moldva- és oláhországi viszontagságok s események következtében némelly odavaló egyének Erdélybe menekültek. Mi kötelességünknek tartottuk kijelenteni, mikép a magyar nemzet vendégszerető készséggel tárja ki karjait minden üldözötnék, minden menekvőnek, hanem azt nem fogja tűrni, hogy ezek visszaéljenek a vendégszeretettel az ország békéjének háborítására. (Tetszés, helyeslés.) Ez tehát a harmadik tényező. A negyedik a bosnyákországi szélek, hol a legújabb tudósítások szerint a bosnyákországi vezér 40—50,000-ből álló tábort

gyűjtött össze, a mint állítatik a végett, hogy Szervia ellenében felállítván, ennek nyugtalanságait figyelemmel kísérje, s legyen elég erő s a porta érdekében akkép fellépni, a mint kötelessége. Az egyik tábor Bányalukánál, a másik, nem jut eszembe a hely neve, hol felállítva van, a harmadik a montenegrinek felé vonult. Történt, hogy a bosnyákországi raják nagyobb számmal költöztek át Horvátországba, adván okul azt, hogy a török hatalom által nyomattak és üldöztek; tehát mint menekvők jöttek át. Nem lehet tagadni, hogy a török adminisztrációnak régi természete szerint némi zsarolások s elnyomások fordulnak elő: de annyit mondhatok, hogy a porta részéről a keresztényen raják irányában ellenséges lépés nem határozottatott, s így azok átjövetelét annak kell tulajdonítani, miként csak ürügyül hozták föl állítólagos elnyomatásukat, csakhogy átjöhessenek, a zavarban s rablásban osztozhatnak. És e perczig nincs semmi okunk arról kétkedni, miként a bosnyákországi seraskiernek a kordonok általi föllépése barátságos indulatból történt.

Vége, uraim! meg kell említenem Austria irányábani viszonyainkat. (Halljuk halljuk). Én igazságos akarván lenni, azt mondom, miként én természetesen meg tudom fogni, hogy a Bécs falai közt létező hatalomnak fáj Magyarország felett nem rendelkezhetni többé. De azért, mert valamely fájdalom természetes, nem minden fájdalom jogszerű és még kevesebbé következik, hogy valamely fájdalom iránti könyörületességből egy nemzet a maga jogát megnyírbáltatni hajlandó legyen. (Nagy tetszés s éljenzés.) Igenis uraim! megvannak kétségtelenül, megvannak azon mozgalmak, hogy ha egyebet nem, hát legalább a pénz- és hadügyi tárczát ismét a bécsi ministerium számára visszaszerezni sikerüljön. Mert hiszen a többi majd elkövetkezik. A kinek keze egy nemzet zsebében, s kinek kezében egy nemzet fegyvere: az ezzel a nemzettel rendelkezik (igen, igen); összeköttetésben látszik nekem ezzel lenni a horvát mozgalom is; mert Jellachich azt nyilatkoztatta, hogy neki nem kell szabadság, hogy neki csak az kell, miként Magyarország had- és pénzügyi tárczája a bécsi ministeriumra bizassék. És a legutóbbi perczekben, június utolsó napjaiban lehullott egyszerre a fátyol, s a bécsi ministerium jónak látta az austriai császár nevében megizenni a magyar király ministeriumának, hogy ha minden áron meg nem alkuszik a horvátokkal, fel fogja mondani ellenünkben a neutralitást. Ezzel az austriai császár a magyar királynak hadat izent. (Kaczaj.) Lehetnek önök uraim! a ministerium iránt ilyen vagy amolyan véleménnyel, hanem azt hiszem, hogy annyi honfíui szives becsületükre még számíthatunk, hogy ne kelljen hosszan mutogatnunk, miként az ilyen inteniókra úgy feleltünk, mint a nemzet becsülete megkívánta. (Tapsvihar s általános helyeslés és hosszasan tartó éljenzés). Hanem épen, midőn ezen nóta jött, s a mienk ment, ismét jött egy másik, hogy milyen rettenetes ember az a magyar pénzügyminister,

hogy Jellachichnak nem akar pénzt adni; mert természetes, hogy a mint Horvátország nyílt pártütésre lépett, azonnal a zágrábi hadi parancsnokságnak pénzt küldeni megszűntem; s nem érdemeltem volna, hogy szívjam a levegőt, hanem megérdemelném, hogy szemembe köpjön a nemzet, ha ellenségének pénzt adtam volna. (Általános tetszés és helyeslés). Hanem azt mondták: micsoda szörnyű gondolat ez s a monarchia felforgatásairai törekvés; küldünk tehát mi 100,000 ftot, — s küldtek is, Ezen tett uraim! nagyszerű boszankodásra, nemzeti haragra ébreszthetné e házat; de ne ébredjenek haragra uraim!; mert azon ministerium, mely illy politikában kereste állását, nincs többé! Az aula elfújta! (tetszés és nevetés) s én remélem azt, hogy akármilly tagokból álljon is össze az új ministerium, mely utána következik, az érezni fogja, hogy ha csak az austriai caászár iránt, — ki egyszersmind magyar király is, — a hűség ösvényéről nem akar lelépni, miszerint a pártütők részére álljon ő is császárja ellen, — ezen politikát Magyarország irányában nem követheti a nélkül, hogy Magyarországot ne provokálja, oda dobni az austriai szövetséget, s másokat keresni, hibebeiket. (Szűnni nem akaró éljenzés és tapsolás.) Nincs semmi okom uraim, subsumtiót vagy neheztelést érezni az austriai nemzet iránt, neki csak erőt és kalauzt kívánok, mindkettőnek még eddig hiával volt, a mit mondók, az az austriai volt ministeriumot érdeklette s remélem, hogy e szó meg fog hallatni Bécsben is, s nem maradand nyom nélkül.

Tehát az austriai viszonyok imitt, amott az orosz hadsereg, mely még most békességes — ott állanak a szerb lázadók, s horvátországi pártütés, panslavismusi agitátorok s imitt amott reactionalis mozgalmacskák is, mikre nézve Pestmegye érdemes alispánja s követe, ha specialításokra ereszkedni kellene, hivatalos adatokat előterjeszhetne. Ezek együttvéve képezik azt, minélfogva mondanom kell, hogy e nemzet veszélyben van, vagyis inkább veszélyben lesz, ha e nemzet el nem határozza magát élni (tetszés). E szerint uraim hol és miben keresik az ország biztosítékát: külszövetségekben talán. Nem kicsinylem a külszövetség fontosságát, sőt azt vélném, kötelességét mulasztaná a ministerium, ha e tekintetben is mindent nem tenne, mit a nemzet biztosítása megkíván. Hivatalba lépésünk első perczében a kormány mindjárt az angol hatalommal érintkezésbe bocsátkozott, őt felvilágosítván arról, minek ellenkezőjét szerették volna sokan előterjeszteni; mintha t. i. Magyarország pártütés vagy revolutio útján csikarta volna ki a fejedelemtől jogait és szabadságait — mondom őt felvilágosítván arról, hogy urunk királyunkkal tökéletesen egy téren állunk; s felvilágosítottuk azon érdekekre nézve, mellyek köztünk s közte, ha lefelé tekintünk a Dunán — közések. És az angol hatalom részéről erre olly választ nyerénk, minőt azon nemzet liberális gondolkozásától s egyszersmind

a maga érdekeit józanul felfogni tudó politikájától remélheténk. Azonban arról meg lehetünk győződve, hogy az angol ott és annyira s addig fog bennünket pártolni, mennyiben egyszersmind saját érdeke fogja megkívánni.

Második Franciaország (halljuk). Én a francia nemzet, mint a szabadság személyesítője iránt az ó világban, a legnagyobb rokonszenvvel viseltetem, de ön életemet az ő ótalmazásától vagy szövetségétől föltételezve látni nem akarom. Franciaország e perczben egy második 18-iki brumairet él. Franciaország a dictatúrának küszöbén áll, meglehet, hogy ebből a világ egy más Washingtonját, de az is meglehet, hogy egy más Napóleont látand, de annyi mindenetre igaz, hogy tanúság nekünk Franciaország arra, mikép nem minden láz a szabadság érdekében történik és hogy egy nemzet, midőn a szabadság kivívására törekedik, legkönnyebben jut a szolgaság jármába azáltal, ha túlhág a korlátokon (zajos taps és tetszés). Szomorú esemény olly nemzet körében mint Franciaország, hogy Páriában polgárok keze által 15,000 polgárnak vére ömlött, illyentől isten őrizzen! Egyébiránt akár mint alakuljanak is a franciaországi viszonyok, legyen azon férfiből, kit az isteni gondviselés most ezen nagy dicső nemzetnek élére állított, egy második Washington, ki el tudja magától vetni a koronát, vagy egy második Napoleon, ki a népek szabadságán emelte fel dicsőségének templomát, annyi bizonyos, hogy Franciaország messze van a francia sympathiákra támaszkodhatni. Lengyelország is csak sympathiára támaszkodott; a sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé. (Tetszés).

A harmadik a német birodalom. Uraim! kimondom, mikép érzem annak természetes igazságát, hogy a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel és a német nemzet hivatva van a szabad magyar nemzettel szoros barátságos viszonyban élni és együtt állani őrt a nyugati civilisatio fölött. (Zajos tetszés). Ezen szempontból fogtuk fel a dolgot, midőn teendőink elsője közé számítottuk, hogy a mint Németország az egység felé a frankfurti gyűlés összehívása által lépést tett, azon érdemes honfiakat, kik közül egyet (az elnökre mutatva) most a tisztelt ház ezen polczra emelt. Frankfurtba küldöttünk, hol ők a magyar nemzet iránt tartozó s e nemzet által is megérdemlett tekintettel fogadtattak ugyan, de minthogy épen a frankfurti gyűlés az alakulás vajúdáiban volt, minthogy még nem jött ki a test a formából, mellyel eredménnyel lehetett volna vinni az érintést, ez csak a Reichsverweser megválasztása után az általa kinevezett ministeriummal történhetik meg, egyik küldöttünk visszatért, a másik most is ott van, hogy azon perczben, mellyben Németországon lesz kivel érintkezni, azonnal hivatalos érintkezésbe bocsátkozzék, szorosabb összefűzése iránt azon barátságának, mellyet köztünk és Németon közt fenállani óhajtunk,

de úgy, hogy jogaink-, önállásunk-, nemzeti szabadságunkból senkinek barátságáért és senkinek fenyegetése miatt egy hajszálnyit is engedjünk. (Harsány helyeslés).

Tehát, mert a veszély nagy, vagyis inkább nagy lehet, ha elhárítására nem készülünk, mert minden szövetségi érintkezések mellett is élni nem fog azon nemzet, mint azon ember sem, kit nem saját életereje tart fen, hanem csak másoknak gyámolítása. (Tetszés).

Én uraim! ezennel egy nagyszerű határozatra hívom fel önöket, (általános feszültség, harsány „halljuk!“ felkiáltással) felhívom önöket ezen határozatra: mondják ki önök azt, hogy azon rendkívüli körülményeket, melyeknél fogva e hongyülés rendkívüli módon is összehivatott» méltó tekintetbe vevék, a nemzet el van határozva koronájának, szabadságának, önállásának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni és hogy e tekintetben olly alkut, a melly a nemzetnek önállását s szabadságát legkevésbé is sérthetné, egyáltalában el nem fogad (erélyes közfelkiáltások: „úgy van!“); hanem minden méltányos kívánatot akárki irányában is örökkén teljesíteni kész, miszerint békét eszközölhessen, ha lehet, vagy visszaverhesse a harczot, ha kell!! felhatalmazza a kormányt arra, hogy a szükséghez képest 200,000 fegyverest állíthasson, vagyis a jelen disponibilis haderőt 200,000-re emelhesse s ezen első perczen 40,000 embert mindjárt kiállíthasson és a többit a szerint s úgy, mint a szükség fogja kívánni (köztetszés). 200,000 embernek kiállítása, fegyverrel ellátása s évi tartása 42 millióba kerül, 40,000 embernek kiállítása pedig 8—10 millióba kerül. Én uraim! elő fogom e háznak majd a következő napokban terjeszteni, midőn ez indítványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, finanziaális tervemet, most előre kijelentvén, mikép eszem ágában sincs a nemzettől kívánni, hogy 42 milliónyi adót fizessen; hanem úgy gondolom, hogy annyi adót viseljen, a mennyit elbir a nemzet. S e részben előlegesen is örömmre válik kijelenteni, miként tervem, melyet előterjesztendek, olly adókulcsot foglal magában, melly azon erdélyi adókulcsosai kombináltván, mit Mária Terézia ezelőtt egy századdal megállapított, ennél kevesebb. S ha elfogadtatik s tesz a ház külön intézkedést, hogy a végrehajtás körében sikertelenül ne enyésszék el a nemzet képviselőinek áldozatkészsége, a nemzet meg fogja azt birni nagy terheletés nélkül s meg fogja menteni az országot. De a mennyiben a hadierő kiállítására, melly a körülmények szerint szükséges leend, a kivetendett adók elegendők nem lennének: felhatalmazást fogok kérni arra, hogy hitel nyitassák a kormány számára azon határig, melyet a képviselők kiszabnak; s azon határig vagy kölcsön-, vagy papírpénz kibocsátása, vagy más finanziaális munkálat által segítsen az ország szükségéin. (Helyeslés), Uraim! én abban a vélekedésben vagyok, hogy azon határozattól, melyet a ház most indítványomra

hozand, e nemzetnek jövődjöje függ nemcsak, hanem nagy részben függ azon módtól is, miszerint a ház e határozatot hozni fogja. (Úgy van, igaz!) És ez az egyik ok, uraim! miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitatkozásaiba idomítva látni. Azt hiszem, hogy midőn egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de ez sejti, érzi a bizalmat, hogy meg tudja, meg akarja, meg fogja magát menteni: akkor a haza megmentésének kérdését soha semmi kérdéstől nem kell felfüggeszteni. (Zajos tetszés s éljenzés.) Ha ma mi vagyunk e nemzet ministerei, holnap mások lehetnek, ez mindegy, a nemzet ezzel a ministeriummal vagy másokkal, kell hogy megmentse a hazát; de hogy akár ez a ministerium, akár a másik megmenthesse: a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért minden balmagyarázat kikerülése végett egyenesen ünnepélyesen kérem, hogy midőn azt mondom: adja meg a képviselőház a 200,000 főnyi katonát s az erre szükséges pénzerőnek előteremtését — (Nyáry Pál felemelkedik helyéről, példáját az egész képviselőház követi, e szó „megadja!“ harsog az egész teremben. — Szünni nem akaró lelkesedés.) Uraim! mit mondani akartam, az, hogy ne vegyék e kérdést a ministerium részéről olyannak, mintha maga iránt bizalmat kívánna szavaztatni; — nem! a hazának megmentését akarta megszavaztatni; — meg akartam kérni önöket, uraim, hogy ha van valahol a hazában egy sajgó kebel, melly orvoslásra, ha van egy kívánság, melly kielégítésre vár: szenvedjen még egy kissé e sajgó kebel s várjon még egy kissé e kívánság, — ne függesszük fel ezektől azt, hogy megmentjük a hazát. (Zajosan kitörő helyeslés.) Ezt akartam kérni, de önök felállottak, s én leborulok e nemzet nagysága előtt s csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafüségot tapasztaltam a megajánlásban s Magyarországot a poklok kapui sem fogják megdönteni! (Szünni nem akaró lelkesedés, helyeslés és éljenzés).“

Elnök kimondá a gyűlés egyhangú határozatát: a kormány felhatalmaztatik a 200,000 fegyveres erőt kiállítani, olly hozzáadásal, hogy abból 40,000 ember azonnal kiállíttassák; megszavaztatott továbbá a 60 millió p. frt költség.

E perczben az ellenzék elhallgatott. A szónoklat varázsereje némitotta el, vagy annak pontjaiba beleegyezett (!)

IV.

Néhány szót az erdélyi ügyekről.

Egyszerű mozgalomnál már ez időben is több volt az oláhok fölkelése, kik jelesen Abrudbánya környékén kezdettek mozogni.

Vezérök Janku Ábrahám volt, egy erélyes eszes férfi, ki jól tudta, hogy terveiben egyetlen mód segitendi őt: az oláhoknak magyarság elleni gyűlöletüknek felhasználása. S ennek egyetlen módja

volt, elkészíteni a népet. Jól tudá, hogy ez véráldozatot, borzasztót, vonand maga után. Jól tudá, hogy e nép gyűlöletében kérlelhetlen leend s gyilkolni nem szűnend; de ez neki egy vala.

A rajzolhatlan erdélyi mészárlásoknak alapja itt keresendő.

Bisztrán volt első táboruk, hová jún. vége felé lándzsás oláhcsapatok kezdettek tolongani.

De másfelől e katonaságnak az elégületlenekhezi csatlakozását több adatok mutaták. Legvilágosabb volt az oláhok felfegyverzésén kívül az, hogy a szászok és városaik, az elsőbkek nemzetőri fegyvereket, az utóbbiak pedig ágyúkat summásan kaptak a gyulafehérvári várból, míg a magyarok ezért csaknem mindig hasztalan folyamodtak.

A ipilly erélyesen folyt ezek részéről a készület, olly lankadt volt az, mit ez ellen tenni akartak. Toborzottak önkénteseket, de a toborzás lassan folyt. A kormányzék mibe sem mert ereszkedni, intézvényei minden egyebek valának, csak célravezetőök nem.

Ezenben a ministerium az erdélyi udv. cancelláriát is feloszlattas b. Vay Miklóst mint kir. biztost Erdélybe küldte.

B. Vay jún. 29-én érkezett Kolosvárra.

Hatodik fejezet.

Mindkét részről erélyes készülétek. Júl. 11-ki verseczi, júl. 13-ki sz. tamási, júl. 17-ki ófutaki, júl. 18-ki földvári csaták. Júl. 20-ki parlamenti ülés az Olaszhon ellen adandó segély végett, Kossuth szónoklata, a ministeri politika, a válaszfelirat bevégezése júl. 25-én, pro et contra vitatások, az azt Innsbruckba vitt bizottmány. Alvidéki hadjáratok a római sánezok ellen. Parlamenti viták a katonaság ügyében. Alvidéki csaták a ráczok ellen.

I.

Ellenkezőleg azon lassú és tapogató politikával, mellyel a minis--terium az ügyek körül eljár, a nemzet, mit tenni hatalmában volt, mindent megtett. Így Lützow, Földváry és b. Lopresti szabad csapatokat állítottak fel, a nemzetőrség mindenfelől tódult a táborokba, az önkéntesek száma ezerenként szaporodott s mindenki sietett adományát letenni a haza oltárára.

S illyszerű készületre valóban szükség is vala. Az alvidéki mozgalmak óránként tornyosultak, a belföldi ráczok csatlakozva külföldi szerbekkel, óránként erősödtek s a bécsi kormány nem egyszer küldött kerülő utakon pénzt és fegyvert számukra.

A magyar és rácz sergek közti összeütközések ekkor már napi renden voltak.

Júl. 11-dike délutánján volt Versecznél a jelentékenyebb csaták egyike Blomberg vezérlete alatt, kinek alig 700 embere a több mint 2000 támadó ráczokon fényes diadalt aratott. Ez utóbbiak lobogókat is vesztek el. Blomberg ezredes ügyessége tagadhatlanul sokat tett e diadal kivívására.

Pár nap múlva júl. 13-án Sz. Tamás ellen történt az első támadás. E csatában találkozunk először Damjanich névével, ki utóbb oly vezető szerepet játszott.

Lássuk e csatáról hivatalos jelentést:

„E hó 13-ról 14-kére az ellenség elhelyezése, ereje és más körülményei kitudása végett vizsgatámadást rendeltem, a mellynél, ha az ellenség valami gyöngét mutatna a megtámadásban, az előnyomulást tovább is folytatnám, ha pedig erősebbnek mutatkoznék,

előbbeni állásomba (Position) visszavonulnék, a honnan azután, ismer-
vén már ellenségünk egész erejét, a valóságos megtámadást elren-
dezném. Seregemet a vizsgatámadáshoz következő rendben indítam
meg. Eder Frigyes őrnagyvezér vezérlete alatt: 2 század Don-Miguel,
4 század Vilmos, 3 század honvéd gyalog ezredet, 1 és fél század
Ferdinánd huszárokat és 6 fontos fél ágyútelepet. A második csapatot
gróf Kolowráth ezredes 6 század Ferdinánd huszár- és 1 lovas ágyú-
teleppel vezérlé. A 3-kat Damjanich honvédőrnagy 2 század Ferencz
Károly, 3 század honvéd, 1 ágyú és-fél század Ferdinánd huszá-
rokkal. A negyedik csapat vezérletét Bergmann századosra bízám 1
század Ferencz Károly-i 4 század honvéd-és 2 ágyúval. Ó-Becsét
végre Csuha alezredes a nemzeti őrsereggel és 2 honvéd századdal
tartá megszállva összes erőnk 2400 gyalog- és 700 lovasból áll.

Ezen csekély hadierővel 3 csapatban nyomultam tehát Szent-
Tamásnak; a honnan, midőn egy ágyúlövésnyire érkeztem, az ellen-
ség által, ki jól és tökéletesen el van sánczolva s kisebb és nagyobb
ágyúkkal felszerelve, ágyúlövésekkel fogadtattam. Erre megdörmült
részünkről is az ágyúszó és a tüzelés 6 óráig tartott; de mivel ágyúink
kisebb Üregűek, nem tehettek annyi kárt, mintn mennyit különben
lehetne remélnünk. Minthogy továbbá az ó-kéri nemzeti őrsereg
táborá részéről, vagy félreértésből, vagy pedig más baleset követ-
keztében, az ellenség a tett rendelet szerint hátulról nem nyugtala-
nított, szabad lévén ekkép neki a tér, a római sánczokból ismét
több segítsége érkezvén, ugyannyira, hogy részéről háromszoros erő
eszélyesen vezérelve és megerősítve volt ellenünk. Minekutána egész
erejét kitudám, jónak találtam most egelőre seregeimet hátrahúzni,
és ó-becsei állomásomra visszatérni. Készemről a veszteség 5—6
halott, 12 erősen megsebesült és 8 agyonlőtt lóból áll; de igen
hiszem, hogy jól irányzott ágyúlövéseink az ellenség sorai közül
többet öltek le. Nem kedvezőleg végződött megtámadásom főered-
ménye leginkább az: hogy már most legalább ismervén az ellenség
erejét, tudom, kivel van dolgom.

Az ellenség főereje mintegy 3000 részint rendes, részint kiszol-
gált katonákból és mintegy 2000 jól felfegyverzett szerbekből áll,
kik vezérekkel és löszerekkel jól el vannak látva.

Különös megnyugtatómra szolgál továbbá, hogy összes sere-
gem a 3 órai jól irányzott ágyúzást a legnagyobb hidegvérűséggel
állá ki, halottait és sebesülteit visszavitte, de azonnal ismét vissza-
tért helyére.

Legnagyobb örömmel teszem a 3-dik honvédzászlóalj mellett
azon becsületteljes tanúbizonyságot, miszerint magát a legnagyobb és
legvitézebb hidegvérűséggel viselte, maga 2 halottat és 6 erősen
sebesültet számlál.

Eder tábornok és Kolowráth ezredes mindenütt elül voltak,
magokat a legnagyobb veszedelemnek tévők ki s ritka bátorságot

tanúsítottak; magam sem mellőztem el a halált okádó ágyúlövések irányzatát, hogy buzdító példát adjak vitéz seregeimnek.

Damjanich őrnagy csapataival Turiát a legnagyobb bátorsággal akará elfoglalni; de mivel onnan a hidat elhordták, célját néni érthette el. Távozásomkor Turia és Szent-Tamás lángban volt. Végre nem mellőzhetem el feljeleníteni, mikép gróf Károlyi Ede nemzetőr-seregi százados is magát a legkitűnőbb vitézséggel és bátorsággal viselte és némelly Sz. Tamásból menekülő családokat saját élte kockázatásával a vízből kimentett.

Ugyancsak e hó 14-én Ecskán és Tárás helységben zendülés ütven ki, melyet a Tiszán átjött csajkások elősegítettek, a lázadás elnyomására Kis Ernő ezredes oda két lovas és két gyalog századot küldött. Táráson a parasztok magokat megadni semmikép nem akarván, erőszakkal elnyomattak, a falu pedig felgyújtatott s porrá égett. 15-kén, az ezredesnek tudtára esvén, hogy az ellenség több csapatokban Écska felé nyomul, a Hannover-huszárok egy századával elébe ment, de kartácsolvésekkel fogadtatott. Az ellenség jó állomást von, ágyúzása majd 6 óráig tartott szünet nélkül, de azért végre mégis megszalasztatott. Több százra lehet tenni veszteségét.“

A csajkások magának az ezredesnek jószágát felprédálták.

Hasonlag Ó-Futakon is júl. 17-én megverettek a szerbek. A csata egyik vezére, hg Woronieczki, kiténtette magát.

Mindezeknél jelentékenyebb csata volt a földvári, melly július 14-től 18-káig tartott.

„E hely a római sánczoktól mintegy 1400 lépésnyire lévén, már fekvésénél fogva a sánczban levőknek keze ügyében van. Így történt, hogy a július 14. és 15-diki ütközet után 16-dikán ugyan megtámadás a sánczokból nem történt s 17-dikén a miénk bírák Földvart, akkor éjjelre kirendelt előőreinket azonban a sánczokból észrevétlenül kinyomuló lázadók egyszerre ágyúlövésekkel támadták meg. Három óráig tartó lövöldözés után a mi tüzeink kisebb üregű ágyúikkal nem működhetek többé és a csataláncznak vissza kellett húzódnia. Hanem Ripp (alezredes a Ferdinánd-huszároknál) és Bergmann (százados a Ferencz Károly gyalogezrednél) rohamcsapatokra oszták a sereget s ekkép az ellenséget zavarba hozták, hátrálni kényszerítették és a miéink a hely birtokában maradtak. A szerb lázadók azalatt baromi kegyetlenséget tanúsítottak, raboltak, gyilkoltak, gyűjtogattak, a csecsemőknek sem kedvezte^ és a sérülteket megcsonkították.“

n.

Nézzünk szét a parlamentben, mellynek juh 10-én 266 szavazattal elnökévé Pázmándy Dénes (ki Frankfurtból visszatért), alelnökévé pedig 284 szavazattal Pálffy János, erdélyi ember, választattak.

Vitátás! tárgya volt ez időben a v.felirat a trónbeszédre.

Ezt júl. 20-án a ministeriumnak az olasz forradalom irányában követendő politikája feletti vita zavarta meg.

Kossuth ugyanis hosszan szónokolt a ministerium politikája mellett, mely a képviselőház jegyzőkönyvében (júl. 5-ről) következő szavakban van letéve:

„Az országgyűlési trónbeszédnek a külügyekre, különösen az olaszországi háborúra vonatkozó része, végtanácskozás alá vétetvén:

A ministeri tanács tekintetbe vévén az országnak több oldalról megtámadott állapotát és tekintetbe vévén azon körülményt, hogy az ország épsége- s önállásának és szabadságának biztosítása a védeszközök kiállításában az országgyűléstől rendkívüli áldozatok igénybevitelét teszi szükségessé: a hazát fenyegető veszélyek elhárításának kötelessége tehát mindenekfelett azt parancsolja, hogy a trónbeszédben semmi olyas ne mondassék, a mi az indulatok félzaklatásával a haza megmentésére szükséges védeszközök gyors és lelkesült kiállításában akadályul szolgálhatna:

Abban állapotodott meg, hogy ő fenségét megkérje, miszerint az olasz dolgokra vonatkozólag a trónbeszédben egyszerűen azon tények megemlítésére szorítkozni méltóztassék, hogy a lombardvelencei királyságban, hol ő felségének seregeit a sardiniai király s némely más hatalmasságok seregei is megtámadák, a háborút még bevégezni nem lehetett.

Midőn azonban a ministerium ő felségének ezen javaslatot teszi, egyszersmind közakarattal jegyzőkönyvbe iktatni elhatározd, miként ezt koránsem kívánja oly értelemben vétetni, mintha a pragmatica sanctioból, mellynek alapján a birodalom kapcsolatának épségben tartását az 1848: 3-ik t. ez. 2-dik szakasza is kikötötte, — Magyarországra háruló azon kötelezettséget, miszerint ő felségét külmegtámadás ellen védeni tartozik, kétségbe vonni akarná.

Sőt inkább az ő felsége iránti hűsége s törvény iránti engedelmességre letett esküje szerint kinyilatkoztatja a ministerium, hogy mihelyt a magyar koronának területiális épsége tökéletesen biztosítva, annak területén a kapcsolt országokat s a határörvidékeket is világosan ide értve, a rend és törvényeink iránti engedelmesség helyreállítva és bátorságba helyezve, nem különben hazánk törvényes önállása és szabadsága minden csorbitási törekvések felhagyásával tökéletesen megóva s az austriai kormány részéről is, jogszerűség, igazság s a köztünki szövetség természete szerint nyíltan és minden kivétel és hátratarott gondolat nélkül elismerve, szóval hazánknak és királyunk koronájának materiális és morális integritása teljes biztonságba helyezve lesz: a ministerium összesen és egyenként az országgyűlés irányában állását is kész ahhoz kötni, hogy az országbaní rendes hadseregnek azon része, mely az országbaní rendnek, békének s a nemzet jogainak és szabadságának védelmére nem szük-

seges, ő felségének kül megtámadás ellen dispositiójára bocsáttassák a *pragmatica sanctio* értelmében.

És midőn János főherczeg különös meghívása következtében, gróf Batthyány Lajos minsterelnök ő fenségével a horvát bonyodalmak iránti személyes értekezés végett most Bécsbe megyen és külügyministeriumunkat János főhg. ő fenségének jún. 27-ről s az austriai ministeriumnak június 29-ről kelt közlései tárgyában a ministeriumnak július 4-ről kelt állapotásai nyomán személyes befolyásával támogatandja: a ministerium egyszersmind megbízza a minsterelnököt, hogy a fenebbi pontban foglalt ígéretet a szükséghez képest kijelenthesse, s ő fenségét János főherczeget, mint császári képviselőt és az austriai ministeriumot figyelmeztesse, miként ezen Ígéretnek valósítása már most szorosan attól függ, hogy az austriai ministerium azon barátságatlan politikát, mellyet irányunkban követni látszik, nemcsak merőben barátságossá változtassa, hanem a császári hatalom s a dynastia minden tagjai is sikeresen közredolgozzanak, hogy a magyar korona területén a törvényeink iránti hű engedelmesség, a rend és béke, mihamarabb helyreálljon s hazánknak törvényes önállása és szabadsága minden tekintetben a pénz- és hadügyek önálló, független és minden idegen avatkozásoktól ment kormányzatát is világosan ide értve, nyíltan, őszintén elismerve s megóva legyen; annyival inkább, minthogy a ministerium az összes nemzettel egyetértőleg változhatlanul el van határozva a magyar nemzetnek ő felsége által is szentesített önállásából semmi áron egy hajszályt sem engedni, s a szövetséges barátságra hasonló barátsággal, ellenségeskedésre jogszerű visszatöreléssel felelni.

Midőn azonban a ministerium az országban rend és béke biztos helyreállításának és az ország önálló, materiális és morális épségének biztosítása esetére ő felségének külmegtámadás elleni ótalmasására a *pragmatica sanctio* értelmében ígérkezik, világosan megjegyezni kívánja, miként az ellen, hogy ezen Ígéret a lombard-velencei olasz nemzet elnyomásábani részvét szándokára magyaráztassék, világosan tiltakozik; s ez ügyben csak arra lehet a fentebbi esetben segédkezet nyújtani hajlandó, hogy a lombard-velencei nemzettel olly béke és egyesség megkötése eszközöltessék, melly egyrészt ő felsége méltóságának, másrészt az olasz nemzet jogainak, méltányos kívánatainak egyaránt megfelel.“

Ezt illető nyilatkozatának főbb pontja:

„Ez a ministerium politikája; s mit mondott ezzel a ministerium? azt mondta: ha nem ti csináltátok is a zavart ezen országban, de ti szítogattjátok azt s segítetek nekünk rendet csinálni, szüntessétek meg a szítogatási törekvést, mellyel eddig ellenünk voltatok, ha ezt megteszitek, azon esetre nem az olasz nemzet szabadsága elnyomására, de egy méltányos, igazságos békének kieszközlésére, külmegtámadás ellen a fejedelemnek segédkezet fogunk

nyújtani és pedig azon erővel, mely az országban rendes katonaságból hazánk jogainak, szabadságának békéjének, csendének fenntartására nem szükséges, vagyis másképp megmondta az olasz népnek (ha nyilvánosságra jön ez) — „alkudjatok úgy a mint a ti nemzeti szabadságtok hasísán alkudnotok lehet s alkudni kell, de ne feszítések túl a húrt, mert akkor saját létünkkel fogunk számotvetni s ha úgy látjuk a dolgot, hogy az ottani béke helyreállítására segítséget Ígérünk kell, azon feltétel alatt, hogy előbb nálunk állításák helyre a béke, meg fog történhetni, hogy ellenetek segítséget adunk. Ez a morális hatás, a mit kimondott a ministerium. S nem tagadom, még egy más tekintet is van. Körülbelöl 10—12 ezer magyar hős vérzik Olaszországban, azokat mi vissza nem hozhattuk, mert a törvény, mely nekünk hatalmat adott kezünkbe, ezen serget kin találta s ezen seregnek visszakozásához a fejedelemnek személyes hozzájárulása lett volna szükséges. Könnyű azt mondani, „uraim“ hát kötötte volna hozzá a ministerium állását, hogy vagy jöjjen haza Olaszországból a magyar katonaság, vagy lelép. Hisz még csak ez kellett volna. A sereg is kin maradt volna s azon ministerium sem lett volna, mely Magyarország hajóját ezen nehéz körülmények közt megtartá legalább addig, hogy most önköztől függjön a hazát megmenteni. Tehát a katonaságot vissza nem hozhattuk. Én nem tagadom, a magánsympathia olyan, hogy rajtam is — nem teszek belőle titkot — gyakran megtörtént, hogy ha hallottam, hogy győztek az olaszok valamely csatában, lelkelem örült és sympathiámban el tudtam arról feledkezni, hogy saját magyar vitézeinknek vérén van megvásárolva az ő győzelmök. De ha mint magán-ember, el tudtam is erről feledkezni az olasz nemzet iránti sympathiából, a kormányférfinak nem szabad arról feledkezni. S még sem mondom azt, hogy tehát küldjünk oda sereget, hanem az említett morális hatást óhajtotta a ministerium gyakorolni s ezen vonalig egyetértek, hogy köttessék ott minélelőbb olyan béke, mely az olasz nemzet kívánatának s egyszersmind a trón méltóságának is megfelelőjen. Mert ha mindezen tekinteteket nem vettem volna is szemügyre, egy van még uraim! s nyíltan akarok szólni: könnyű mondani „had jöjjen haza az a 12 ezer magyar. De visszajön vele egyszersmind 35 ezer illír, visszajön akkor, midőn mi nem vagyunk, vagy nem voltunk készen azon 35 ezer illírnek szemébe nézni. Az Ilyen körülmények közt ha azt mondtuk volna, „mind egy, vesszen a nemzeti szabadság, vesszen minden; sympathia az olasz iránt.“ Talán most már itt ülne Jellachich Budán. Én többet nem szólok, kötelességemnek tartottam a múltra nézve kimondani s megismertetni a házzal a ministerium politikáját. Ezt megismertetvén, nekem semmi kívánni valóm nincs a kérdésben.“

A már alakuló, de még gyöngye ellenzék részéről hogy ez sok vitára adott alkalmat, gondolni lehet. A végeredmény lön azonban,

hely Kossuth ajánlata győzött s győzött csak azért is, mert azon általános hitelt mindenki keblében, hogy az új institúciók élete a ministeriuméhoz vannak csatolva.

Kossuth a másnapi ülésben az általa formulázott ministeri politikát az olasz ügyre nézve felolvasá.

Ezelőtt és ezután folytatták az adresse-vitát, mellynek általános réize júl. 22-én befejeztetett. Azonban még ekkor is délután 2 órakor.

Midőn a ház több ízben szellőztetett és a sok ismétlésen újra kifáradt béketűrésének fonala már végkép megszakadt, azt jelenté az elnök, hogy nem kevesebb, mint 72 szónok van feljegyezve. Ezen Bzám megrettentette a házat s az elnöknek sikerült kimondani, hogy „az általános adress-vita be van fejezve, a részletek feletti szakaszonkénti vita pedig d. u. 4½ órakor fog folytatatni. E napon Nyári Pál, gr. Teleki László, Patay József, Táncsics Mihály és Madarász László tartottak szónoklatokat a ministerium politikája, különösen az olaszországi kérdésre nézve nyilatkozatott politikája ellen, kitérve egyszersmind sok egyéb oda szorosan nem tartozó dolgokra is. A ministerek közül Deák Ferencz és Klauzál Gábor utasították vissza az ellenzéknek némelly igazságtalan és méltatlan kifejezéseit; s a ministeri politikát Pulszki Ferencz, Kazinczi Gábor, Jendrásik M., Szüllő Gy. pártolók, a két elsőbb igen jeles szónoklattal s kitűnő ügyességgel.“

Az ellenzék vezér-szónokai Nyári, Teleki L. és Madarász voltak, kik a ministeri politikát gyávának, ingatagnak, az ország méltóságával össze nem férőnek, a hazát prostituálónak nyilváníták.

Alfélé igen subtilis megkülönböztetések, mint p. o. hogy a népképviselők a nép közvéleményének nem képviselői, állítások, hogy ha a horvát nemzet összesége Magyarországtól külön akarna válni, mint az olasz Austriától, annak akaratát respectálni kellene, csodálatos modorú adressjavaslatok, mint p. o. Táncsicsé, mellyet felolvasott, költészet s ifjonci ábránd, mint p. o. hogyha csak egyetlen egy magyar marad is a világon, ez semmit sem tesz, csak a magyar becsület meg legyen mentve sat. nem hiányoztak az ellenzék szónoklataiban, azonban az obligát karzat, (talán azon közvélemény, mellyet a népképviselők nem képviselnek?) nagy rokonszenvvel fogadta a baloldal kifogyhatlan ékesszólását.

E viták azonban teljesen csak juh 25-kén fejeztettek be, mikor az elnök jelenté, hogy az adresse a nádornak átadatott, ki is azt a király elébe hozandja.

A választmány, melly Innsbruckba viendi, 41 tagból állt. Elől az Almásy Pál neve állott.

Ezenben minden kiadott többszörös parancsok mellett a magyar katonaságnak hona földére térése lassan folyt. Az ezredeből igen kevesen jöttek haza s azok is jobbadán szökve.

Gácsországban Marien-Pohlban Lenkey János Würtemberg-huszárkapitány százada az elvádolt századosnak elcsukása miatt föligerelve, elhatározá, honába szökni.

S valóban e század Fiáth Pompejusnak vezénylete alatt meg is indult. Egy káplár által azonban elárultván, Répásy őrnagy és többek rövid tanácskozmány után Lenkey századost küldék visszahívására. Lenkey el is indult, de a rajongó csapat által körülvétvén, kényszerítették velök átúszni a Dniesztert.

Szerencsésen hazájokba értek.

Mint igen szép jellemvonás, említést érdemel, hogy az alkaptány őket a század pénztárával megkínálván, nem fogadók el.

A bán ezenben többszörös körutakat tett, jelesen egyet Karloviczra, hol fáklás zenét csináltak neki. Buzdítá a népet tovább is folytatni a fegyveres ellenállást. Kitartás- és engedelmességre intette őket.

A magyar kormány által Pétervárad parancsnokává kinevezett Blagojevich a bán által hiában szólították fel, neki engedelmeskedni, ellenkező parancsa lévén úgymond az uralkodótól, azt kereken megtagadta.

Az eddig toborzott szabad csapatok és honvédek egymásután küldettek le.

A bán július 26-án Bécsbe ment, ugyanez időre a nádor és minisiterelnök meglátogatták a császári székvárost. Az utóbbiak e hó utolsó napján Budapestre, az első pedig augusztus 6-kára Zágrábba visszatértek.

Milly fényes sikert tudának felmutatni az utóbbiak, s milly keveset az elnök, mutatja az is, hogy a bán fővárosába érve, egy proclamatiót adott ki, hogy bár a vésszel, mi őt a jún. 10-iki manifestum által fenyegeté, mitsem gondolva, ment a császári fővárosba, s ott a békés kiegyenlítésnek minden módját elpróbálta: de arra még csak reményt sem nyert.

Mindamellet, hogy ez semmi egyéb nem volt, mint ösztönzése a fölkelteknek, folytatni az ellenállást, világosan mutatja, hogy a készületet sokkal jobban folytatták, mint valaha, sokkal nagyobb erejük volt, felsőbb segélyezés következtében, mit a magyar ügy ellenébe tehettek s a csász. katonák vagy sokkal lankatabban szolgáltak a magyar ügynek mint ezelőtt, vagy határozottan megtagadák a szolgálást.

A magyar ügy tovább folytatásának nevezetes előnye volt, mikép a papírpénz aug. 5-én folyamba tétették, mellynek daczára

azonban az arany- és ezüstpénzt tetemesen vitték ki, mellynek meg-gátlására köv. rendelet adatott ki:

„Tapasztaltatván, hogy mióta a bécsi piacon az ezüstpénz bécsi bankjegyekért — több százalék veszteséggel — nagyban összevásárol-tatik; hazánkban is találkoznak nyereszkezők, kik nem tekintve az országban pénz szűkét, a bécsi bankjegyek felváltásának nehézsé-geit, a forgalomnak ebből eredő fenakadását s a népben innen szár-mazható nyugtalanságot; az ezüstpénzt nagyban összevásárolják s az austriai tartományokba, különösen Bécsbe küldözgetik: holott, ha Bécsben fizetések vannak, azokat bécsi bankjegyekkel teljesíthetik.

Ámbár ugyan a fenforgó viszonyoknál, különösen azon tekintet-nél fogva, hogy hazánkban a bécsi bankjegyek nagy mennyiségben vannak forgásban, az ezüstpénznek Austriai kivitele egészen el nem tiltathatik:

Mindazáltal az ezen körülmény nyeli visszaélést eltűrni annál kevesebbé lehetne, minthogy az ezüstpénzben szükségét szenvedő pénzforgalomnak nyereszkezőságyból ily módon történő csökken-tése az ország több vidékein már is nyugtalanságra s a közcsend és béke megzavarására vezetett.

Annálfogva rendelem, a mint következik:

§ Az ezüst- és aranykivitel azon tartományokba, mellyek nem az austriai birodalomhoz tartoznak, valamint eddig, úgy jöven-dőre is, ezen rendelet visszahívásáig, tilalmaztatik.

§ Az austriai birodalomra nézve a rendes forgalom ugyan nem gátoltatik, de ha valaki magával az austriai határvonalon át 500 pfrtnál nagyobb mennyiségű ezüstpénzt akarna kivinni, vagy pedig hordóiban s göngyölökben (miként ez a gőzhajókon s gyorskocsik-nál gyakran tapasztaltatik) nagyobb mennyiségű ezüstpénzt akarna kiszállítani, ez csak azon esetben engedetik meg, ha bebizonyítja, hogy az ezüstpénzt nem árueladási nyereszkezőből akarja kiszál-lítani. Mít ha világosan be nem bizonyítana, az ezüstpénz le fog tar-tóztatni s helyette a tulajdonos — névszerinti értékében — ugyan-annyi bécsi bankjegyekkel fog elláttatni s ekként tökéletesen kármen-tesítettvén, a lefoglalt ezüstpénz az ország kincstárába fog beszo-lgáltatni.

Ezen rendelet a szokott kereskedelmi forgalomra akadályozólag már csak azért sem hatván, mivel az austriai birodalomban 8 külö-nösen Bécsben, minden fizetési kötelezettségek, valamint eddig bécsi bankjegyekben teljesítették, úgy jövendőben is teljesíthetnek: az ország 30-adi, posta- és szállítóhivatalai, ezen rendeletnek, melly egyes előfordult esetekben már ekként foganatba is vétetett, szoros végrehajtására, személyes felelősség terhe alatt köteleztetnek. Kelt Pesten, aug. 10-én 1848. Kossuth Lajos, pénzügyminister.“

A ráczok ezenben megkezdett ellenállásukat épen annyi elkéséredéssel folytatták.

Aug. 3-kán a Tiszán két ágyúval áttörtek s a kindaiakkali összeköttetésüket eszközözlendő Neusinát és Bobát elfoglalták, szokások szerint útjokat rablás-, pusztítás- és gyilkolással bélyegezve.

Innen azonban Kiss Ernőnek nem sokára sikerült kiverni őket. Nagy-Becskerekéről következőleg értesíté róla a ministeriumot:

„Folyó hó 4-én estve jelentésül vettem, hogy Torontálmegyében fekvő Neusina és Szárca helységek a ráczok által elfoglaltak. Másnap Schiffner Schwarzenberg herczeg dzsidásezredbeli őrnagy parancsnoksága alá 2 zászlóalj gyalogságot, 2 század lovasságot, 2 zászlóalj nagybecskereki nemzetőrsereget és 2 álgút rendelvén, Szárca és Neusina helységek ellen kiküldöttem, ez utóbbit egyszerűs mind lángok martalékává tenni: minthogy hűtlen rácz lakói, a rabló-csoportokkal egyetértve, az itt lakó magyar és horvát nemeség vagyonát felgyújtották.

Schiffner őrnagy 6-án reggel Szárcsát megtámadta és fegyverrel bevette. Neusinát azonban ezen oldalról, az ellenség tűzéreinek kedvező állása végett, megtámadni nem tartá tanácsosnak. Erneszt házára tehát visszavonult s ott a Temesen átkelvén, az ellenséget visszanyomta. Neusinát azonban a beállt éj és a sereg lankadsága miatt meg nem támadhatta, hanem a parancsnoksága alatt levő katonasággal Lázárföldre vonult. A ráczok azonban az éj sötétségét használván, Erneszt házát kirabolták és felgyújtották.

*! ik és 7-ik közti éjjel még 2 álgút, 2 zászlóalj gyalogságot és 1 század lovasságot Lázárföldre segítségükre küldöttem.

+! én reggel a Temes folyón átkeltek. Bucsák erdő Don-Miguel gyalogság által újabban megostromoltatott; Neusina helység elfoglaltatott, felgyújtatott és semmivé tétetett. A csata után a sereg ismét Lázárföldre vonult.

Ezen ütközet alkalmával történt veszteségünk: 1 halott, több sebesült, 15-nek pedig holléte nem tudatik.

Az ellenség közül azonban számosán estek el, 44 pedig elfogott.

A katonaság általánosan, különösen pedig a Don-Miguel ezredbeli gyalogság rettentő erővel és vitézséggel harczolt.

Az egyedüli jól felfegyverkezett aradi őrsereg 54 emberig, kik még 4 napig itt maradnak, tegnap haza ment.“

De Szent-Tamás, mint egy német író nevezé, e rémuri bástyái még nem voltak megingatva, a kik ben valának, a császári és szerb nemzeti zászlót büszkébben lobogtatták, mint valaha. Az alatta történt apró csatázások egyikében gr. Zichy Ferencz elveszett. Előtte

következőleg állott az ellene kiküldött erő: Jászkun tábor a Ferencz-szatorna balpartján 2500 főből.

A jobbpartján a kecskeméti járás 2000 fő.

Feketicsen a solti járás 2500 fő 6 ágyúval.

Azonkívül Becsénél tetemes erő.

E készülétek s az útban levő erő mutaták, mikép a támadás komolyabb lesz, mint valaha.

Ezenben a ráczok Fehértemplomot elfoglalva, az ottani erdőkben ütötték fel táborukat.

Aug. 2-án Blomberg ezredes elküldé Légay alezredest s Verhovszky huszár századost 6 gyalog és 2 lovas századdal, felkeresni őket. Megtámadták és szerencsésen kiverték őket, azonban Verhovszky elesett a csatában. Innen a sereg visszatért Verseczre.

Aug. 7-én az ó-becsei erő egy székely gyalog ezreddel szaporodott.

V.

A hadügyminister aug. 8-án leindult az alsó táborba, honnan azonban már 15-én visszaérkezvén, másnap a parlamentben egy újonczozási t. javaslatot terjesztett fel. Útjáról s t. javaslatára következőket szólott:

„Mielőtt a tárgyhoz szólnék, valamit előre kell bocsátanom. Nem mondhatom, hogy megjártam Tolnát-Baranyát, de megjártam Torontál- és Bácsmegyét. Itt sokat találtam, mi későbbi időre jó reményt nyújt. Úgy tapasztaltam, hogy a katonaság, bármi fajú s nyelvű legyen, kötelességét lelkesedve tölti be: s még eddig mindig nagyobb erőt verve vissza. Azonban, tán azért, folytató szóló, mivel életemről gondoskodtak, vagy előbb, vagy később történt valami, mint ott jártam, de a mai újság már közölni fog tudósításokat Neuzina-, Járek-és Verbászról. A katonaság tehát, mint említém, a kötelesség terén áll. A nemzetőrségre nézve ezen rövid táborozás katonai szempontból felette jó hatással volt, mert azonkívül, hogy némelly süvöltő bogarakat megszokván, neki bátorodtak: sokat nyertek abban is, mi táborzásnál szinte szükséges, t. i. rendben és engedelmisségben. Kiemelendő főképen az aradi tüzérség, kik mintha rendes katonák volnának, nem azt nézik, mennyi ellenség van előttük, hanem hogy hói van. A békési lovas nemzetőrség közül többen nyilváníták, hogy tovább is a táborban maradnak. A tolnaiak megesküdtek, hogy utósó csep vérig küzdenek. A jászkunok derék emberek, jó katonák s eddig is sokat tettek már; kár hogy Bácsmegyében olly nagyra nőtt a kukoricza, mórt még többet is tettek volna. Az önkénytesekről csak jót és szépet lehet mondani; s ha van is köztük még némi emberi gyöngesség, ezt szóló nem akarja feltakarni. Bácsmegyéből megdicséré szóló a bajaiak és szabadkaiak derakas magok-

viseletét, s ha valamelyiket kifeledte volna, kéri az általános dicséretbe befoglaltatni. Szóló a katonai játékot ugyan szerencse-játékhoz hasonlítja, de mennyire számítani lehet a győzelemre: 100 hihetőségi ok közül 70 a mi részünkön áll. Ezenkívül megdicséror szóló Szeged- és Baja városok hazafiúi készségét, melyet kivált az előbbi a betegekés sebesültek ápolása körül tanúsít (éljenzés). Végre személyeket nevez a ház, sőt a haza köszönetére érdemeseket, köztük első helyen Szentkirályi Móricz-ot, ki a nemzetőrségre nézve is a legjobb hatást gyakorolja, Török Gábort s a Temesben működő királyi biztost, kinek neve nem jut eszébe, Horváth főispánt, ki kötésben hordja most is karját, de hol szükség, mindenütt jelen van stb. Mindezeket a ház kitörő éljenekkel fogadá.

Ezután átment szóló napirenden levő törvényjavaslatára, megjegyezvén, miként azt, hogy arat-é azzal éljent vagy nem, nem tudja, de hogy gyakorlat és tapasztalás útján merített meggyőződéséből folyt azon javaslat, az iránt tisztában van. Ha békésebb idők volnának, hogy akkor millyeri újoncz-állítási rendszert kívánnék, megmutattam — úgymond — általános javaslatomban, melyet azonban most tárgyalatni nem kívánok. Az új rendszer életbeléptetése időt kíván. Én tehát meggyőződésemről elúttetve a kisebbet választóm, melly a létező állapoton kevesebbet „változtasson, de mégis megfeleljen azon kelléknek, mit a haza védelme kíván, hogy így megvédetvén a haza, más javításokra fordíthassuk figyelmünket. Szóló sokat törte fejét s meglehet olyanon akad fel, miért talán, — úgymond, — a képviselőház szóló fejét töri be. 45 év óta húzom, monda ezen igát s ha sokat nem tanultam is, ha engedelmességben neveltetem is: mindig az volt iparkodásom: mindent úgy tenni, hogy lelkiismeretem s meggyőződésem szerint a czélnak megfeleljen. Két mód állott úgymond előttem, új vagy régi rendszert követni. Kérdem, hol van az új magyar rendszer? Ha tőlem azt kívánják, hogy két hónap alatt századok mulasztásit orvosoljam: többet feltételeznek rólam, mint mennyit lehet. A hadi tanulmányok 10—15 féle tudományokból állanak s ha az, ki tanítani akar, még maga tartozik előbb tanulni: bajosan megy a dolog. Ha én most új osztályokat formállok, a felebbvaló nem fogja ismerni alattvalóját, a pajtás pajtását; következőleg az erő nem irányoztathatik egy czél fele. Hiányzik az idő, mi veszély idején legnagyobb capitalis. Ide járul, hogy egészen új rendszer életbeléptetése ez idő szerint sok költséggel jár. De politikailag sem tanácsos az új rendszer rögtöni életbeléptetése; mert kérde szóló, ha valljon azokat, kik nincsenek mellettünk, de a kötelesség terén mégis mellettünk harczolnak, nélkülözni akarjuk-e? Az örökös tartományokkal egy kalap alatt állunk, bármennyi rés mutatkozik ezen kalapon. Nem kellene kimondani tehát, hová vezet intézkedésünk, hanem az időre bízni kivitelét. Szóló tehát mint egyenes ember, ellene nyilatkozik.

A másik rendszer, úgymond nincs, ígynkre, az enyékre sem. Én ugyan, úgymond, feljutottam egy polczra, mit senkinek sem köszönök, de nyeltem sok boszúságot s keserűséget is. Azonban megdöntöttem, hogy, ha az újoncz a meglevők közzé berámáztatik, hol a felebbvaló ismeri alattvalóját, hol mechanikai gyakorlottság már létezik, egy hónap alatt is már hasznát lehet venni. Továbbá mostani utamban tapasztaltam, hogy rendes katonaságunk, legyen árvái, vagy liptói, ha azt mondják neki: menj, lő, vág és tör, a mennyi kell, míg azt nem mondják: elég, s általában kivéve, egyetlen testületet, az engedelmességet egyik sem tagadta meg, de az is nem nyilatkozott ellenünk, hanem kijelenté, hogy akárhová rendelik, elmegy s pár nap múlva azt meg is fogjuk látni. Ha a fenlevő katonaságból a magyar szelleműeket kivennők, egyrészt emelnénk, másrészt lenyomnánk s szakadást gyaníthatnánk akkor, midőn az erő összpontosítására legnagyobb szükség van. Én tehát sajnálva bár, tán a ház óhajtása s a haza régi kívánata ellenére, a czélt tartván szemem előtt, nem akarok semmit rögtönözni, hanem azt mondom: a ház kívánhatja, hogy a katonaság magyar legyen; de adjon erre időt, másként olyat kívánna tőlem, mire én nem vagyok képes. Ha valaki jobbat tud, mi a czélnak hamarabb s tökéletesebben megfelel, én hódolni fogok neki s mint közlegény is kész leszek alatta szolgálni. A 4-ik zászlóaljra, mi annyiakat megbotránykoztatott, seregeink messziásként várnak, ezeket jutalmazni kell, úgyis a magyar seregek állnak e tekintetben leghátrább.“

T. javaslatára az ellenzék részéről heves vitára adott alkalmat, aug. 21-kéig mindennap vitatkoztak felette, mikor azonban kevés szótöbbséggel csakugyan elfogadták. E törvény szerint mindenki, ki a 19 évet meghaladta, mígnem a kellő szám kiesz, tartozandott katonáskodni. Megváltás és toborzás megszüntetettek.

Legnevezetesebb s legfőbb tárgy volt, mi a viták folyama alatt kifejlődék: *magyar* commando és nemzeti színek, mellyeket a seregnél behozandottak.

Heves küzdelem támadt a jobb-és baloldal közt, mellyek közül az első ellenzetté, a másik akarta azt.

Az ellenzék főszónoka Teleki László volt. A legfinomabb ágyúgolyókat lötte ki elleneire. Beszédének fő momentuma:

„Különbféle okokat hallottam az ellenvélemények támogatására, némelylek azt mondják, hogy a katonai szellem igen jó, attól nem kell félni, mások ismét azt mondják, a katonai szellem jó, de a katonaságot a nemzeti színek felvétele felzúdítaná. Én azt gondolom, ha az efféle indokok egymás ellenében állíttatnának, tökéletesen lerontanák egymást, úgy hogy nem maradna belőlük semmi, valamint Demanx macskáiból, mellyek viaskodás közben egymást felfalták. Ha a katonaság Magyarországhoz hű és jó szellemmel viseltetik, nem gondolom, hogy a nemzeti színek felvétele felzúdítaná; ha pedig

bízunk benne, valljon milly okoskodás útján reméljük, hogy ezen ellenszegülők szelleme legyőzetik, midőn Magyarország egész ifjúságát oda szántuk, valljon nem félünk-e attól, habár egy pár hónapig is, Magyarországnak ifjúsága egy olly iskolában növeltetik, mellynek növelői nem a nemzetiség mellett, hanem ellene szoktak működni. Én azt gondolom, hogy a magyar katonaságot, szellemét jól felhasználva, akadály nélkül lehetne rögtön magyarrá változtatni, mert igen sok jó, derék és becsületes tisztet ismerek, kiknek nagy hasznát lehetne venni és ismernek barátaim is, s igya baj jelen körülmények mellett a szerkezetben van, mert én nem az egyeseknek, hanem a szerencsétlen szerkezetnek tulajdonítok mindent, melly a jó akaratnak hatását zsbasztja el és a rősz akaratnak nyit tág tért. Míg ez fenmarad, addig a jobbaknak semmikép nem lesz hatalmukban, szellemüket nyilvánítani, hanem ha a jóakaratókat ügyesen magunkhoz csatoljuk, azt gondolom, az átalakulási munkát rögtön keresztül lehet vinni; mert hogy ne csatlakoznék minden jó gondolkozása hazafi azon hazához, melly a katonai érdemnek a jelen körülmények között olly kitünőleg fényes pályát nyit, azon hazához, melly az egyformaság elvét hozta be, melly az ő irányukban is alkalmaztatni fog olly móddal, hogy nem tehet már Magyarhonban a katonaságra nézve különbséget a születés, hanem csak az érdem. Nem gondolom, hogy épen a katonák sóvárognának azon régi rendszer után, mellyre ha visszatekintenek, mind megannyi mellözését látják az érdemteljes férfiaknak, és csak a születési jogokkal bírónak pártfogolás utjánai előmozdítását; hogy ehhez ragaszkodnak, nem hiszem, midőn olly fényes pálya nyílt e hazában, különösen mostani körülmények között, midőn a katonai érdem el fog homályosítani minden más érdemet; nem hiszem, hogy a régi modorú időbe visszakivánczoloznának, midőn holmi frakkformákért szekírozattak a commandirózók által, midőn minden haszontalan játékra minden czél nélkül kiküldettek. Tehát mivel ezt lehetetlennek gondolom, hiszem, hogy módunkban lesz a hadseregnek sympathiáját megszerezni, nemcsak a tisztekre, hanem még különösbben a közlegényekre nézve is, kiknek előléptetését biztosíthatjuk szintűgy, mint a tisztékét, megszűnvn reájok nézve is minden születési különbség. Mindezt felhasználva, azt gondolom, tökéletesen magunkévá tehetjük a lehető legrövidebb idő alatt a magyar hadsereget, úgy azonban, ha magunk kormányozzuk és vezéreljük.

Azt mondják némelleyek, halasszuk későbbre, és e halasztásban időnyerést látnak; én idővesztést találok, minél későbbre halásziuk, annál nagyobb lesz az akadály életbe léptetni azt, mit törvényben kimondtunk. Még egyre vagyok bátor figyelmeztetni a képviselőket. Mi tovább mentünk mint apáink, mi mertünk annyit, hogy többet merni az egész haza veszélyeztetése nélkül immár lehetlen, mi úgy voltunk mint Cortes, elégettük mögöttünk a hajókat, és mögöttünk

nincs semmi egyéb, mint a feneketlen tenger; nekünk tovább, előre kell menni, megmondom, hogy értem. Parlamentáris kormányt akarunk felállítani és ezen parlamentáris kormány fejében szétromboltuk régi alkotmányunknak egész épületét, mellynek egyes zugában a félénk is megférhetett a maga vis resistendijével; le van rombolva már a municipium, nincs többé vis inertiae; de hogy ez veszteség ne legyen, mimódon akartuk elérni? azon hogy Magyarország öszpontosulva legyen az országgyűlésen és hogy Magyarország képviselő testületének kifolyása, a ministerium, egy független önálló hatalom legyen, mellynek nemcsak joga, hanem ereje is legyen. Ha mi, miután szét döntöttük az épületet, megegyezünk abban, hogy egy gyei és mással egyezkedni kelljen, ezen képviselő testületet azon helyzetbe tesszük, mellyben voltak a régi alkudozó országgyűlések, kormányunkat pedig azon állásba hozzuk, mellyben voltak a régi modorú alkudozó cancellárok, kik idegen hatalmaktól függöttek; akkor azt mondom, elértük a centralisatiót, de nem az alkotmányos centralisatiót, hanem az absolutismus centralisatióját. Azt mondják, a nép nem pártol minket, meglehet, hiszen eddig miért is pártolt volna? Az aristocratiának ugye desperált ügy volt, a népnek nincs finom nevelése, de jó tapintata fel tudja fogni a dolgokat és el szokta hagyni a desperált ügyeket. Vigyázzunk, hogy ügyünk ne váljék desperált ügygyé, mellyet megnyerni nem lehet, mert akkor a nép is elhagy bennünket és el fogunk veszni szégyennel. Még egyet mondok, Európa kivíta számunkra a szabadságot, nem mi, hanem az emberiség vívta ki s megvárja tőlünk, hogy azt megérdemeljük. Ha szemlélni fognak a népek és látni fogják, hogy mi, kiknek számára a független ministeriumot Európa vívta ki, kiknek függetlensége szentesítve volt, kiknek hatalma alá volt adva az ország, nem bírtuk felfogni a tért, mellyet törvény, király és Európa nekünk általadott, s minden küllellenségtől menten, belelleneinket nem bírtuk legyőzni, elvesztünk erő nélkül s kénytelenek voltunk alkudozni az idegen hatalommal, a reactióval azért, hogy megmentjük magunkat s néhány hónap alatt nem bírunk annyi önálló erőt előteremteni, melly az országot fentartani képes, mit fog gondolni felőlünk? kérdem tehát, miután a törvényt nekünk kivíta Európa, akarjuk-e, hogy a törvény való legyen; akarunk-e független önálló hadsereget? Ha ezt nem merjük kimondani, azt fogja Európa mondani: e nemzet nem érdemli meg, hogy szabad legyen.“

Ez ügyes szavakra a hadügyminister előszedte bombáit:

„A mostani lelkes szónoklat 12 fontos ágyú volt s még kartácsnak is beillik; hanem mivel még teljes erőmet nem adtam ki s maradt valami, hogy néhány észrevételeket tegyek, ám nem a beszéd ellen, mert tisztölöm a magyar lelkesedést s az enthusiasmust magam is előmozdítani akarom, csakhogy kevésbé tartósabbá szeretném tenni és állandóbbá. Gr. Teleki beszédében némelly figura rhetorica ellen

van kifogásom, minthogy azt kellett belőle kivennem, mintha én imádója volnék a régi rendszernek s hogy a megajánlott katonákat a szerencsétlen frakkba akarnám öltöztetni s így a régi rendszert meg erősíteni. Isten ments meg ettől, nem akarom én a régi rendszert fentartani, mert ez unalmas volt és unalmát tapasztaltam magam is, de erre most nincs idő. Tegnap ugyan megtagadtam, hogy van a történetben példa, most azonban bátor vagyok előhozni, miként Törökország is akkor reformált, mikor mindene volt, de, nem kész hadserege, mellyel ellenállhatott volna ellenségeinek. És ha jól tudom a dátumot, 1825-ben történt. Ki gondolhatja, hogy én azt merészelve mondani, miszerint nem akarok magyar hadsereget, vagy hogy szerelmes volnék a németbe. Ezt én nem mondtam, hanem azt, hogy ha még a görög istenek sem bírtak a lehetlenséggel küzdeni, én annál kevésbbé bírok azzal küzdeni.“

A baloldal (még akkor, mint Kossuth nevezé, törpe minoritás) megveretett, de az események folyama csakugyan teljesedésbe vitte tervöket.

VI.

A hadügyminister alatt járta alatt két figyelmet érdemlő csata volt, aug. 10-kén Járeknél, aug. 13-kán Verbásznál. Mindkét helyt magyar fegyver vívta ki a diadalt. Lássuk részleteit.

Aug. 10-én délelőtti 10 órakor az előőrök azon hírrel rohantak a faluba, hogy a rácok azonnal megtámadják a falut. A lakosok nem hitték, mivel látván a mezőn a nemzeti zászló alatt előrehaladó sereget, nemzetőröket vélték bennök látni. Egyszerre az álgúyk a falu két részéről szólni kezdenek, a készületlenül meglepett 2 század Este-gyalogok s 75 császárhuzár fegyverhez nyúlnek; a lakosok, nők és gyermekek által kocsikra rakatnak a holmik, megszabadítás végett. Az ellenség három oldalról akarta a falut bevenni, de a katonaság 2 órahosszant olly vitézül tüzelt, hogy azok céljokat el nem érhatték, bár sokkal nagyobb erővel voltak. S hogy be ne keríttessenek, visszavonultak.

Vezérok Castiglione volt, kinek eerge ezután tetemes erővel s egy ágyúüteggel szaporították.

A verbászi csata 13-kán reggeli 4 órakor kezdődött, mikor a rácok sáncaikból kijöven, viszont megtámadtalak. Ezek ugyanis három csapatban, 6 darab, részint 3, részint 6 fontos álgúykkal nyomultak előre s szakadatlanul jól vitt tüzzel támadák meg előöreinket, kik egy pillanatra hátrálni kénytelenítették. Azonban de Witte őrnagy a lelkes Sándor-gyalogsággal a balszárnyon, Balázs őrnagy pedig a székelyekkel jobb szárnyon azonnal az ellenség elébe nyomult. Maga a főparancsnok Wollenhoffer tábornok is egyúttal megkezdé a támadást, a tüzérséget felállította s Jonák hadnagy a tüzér-

ütegparancsnok olly sikerrel s gyorsasággal tüzeltetett a lázadókra, hogy azoknak álgúzása azonnal lankadni kezdett: végre sánczaikba visszanyomattak. A mieink egész Sz.-Tamásig előnyomulván, ez alkalommal a sz.-tamási földeken álló kukoricza nagyobb része a jászkunok által lekaszáltatott, hogy az ellenek orzó lövésekre alkalmas helyül ne szolgálhasson.

Aug. 11-kén egy Ó-Becsére rendelt oláh zászlóalj Krassó felé vette útját, elpártolandó a magyar ügtyől. Akkor még ez volt az első eset.

VII.

Aug. 19-én a magyar üg Szent-Tamás sánczai alatt szenvedte az első tetemesebb csapást.

A mozgó hadsereg fővezére e csatáról következő jelentést küldte a hadügyministernek:

„Ma reggel 2 óraker valamennyi rendelkezhető sergem, Turia és Szent-Tamás ostromához kirendelt hadállásába kelt. 5 óraker mind a két ponton erős álgúzás kezdődött, a melly 10 óráig, Bakonyi ezredes úr csapatánál pedig egész déli egy óráig tartott, s melly az ellenség részéről keményen viszonztatott. Eredménye az lön, hogy mi daczára minden megerötetésünknek és seregeink vitézségének, az említett két pont birtokába nem juthattunk, bár lankadtan, azonban jó renndel elfoglalt hadállásunkba visszakelünk.

Midön magamnak fentartom a jelentések későbbi vettével a történt ütközet részleteit bejelenteni, előlegesen csak annyit irhatok, miszerint: vesztésésem két halottból, (báró Nefzern, Schwarzenberg-ezredbeli százados és Fiáth Würtemberg-ezredbeli főhadnagy), 9 megsebesült tiszt és mintegy 100 emDerből a közvitéztől egész örmesterig és 16 lóból áll.

Seregem vitézsége és magafeláldozása általán dicséretes volt. Különösen báró Bakonyi ezredesnek vitéz és eszélyes viseletét kell kiemelnem, mi végett őt némileges kitüntetésül a hadügy mini s-teriumhoz gyorsfutárként felküldöm, minthogy ő leginkább képes az ellenség állása- és védelmezéséről kellő felvilágosítást adhatni. B. Bakonyi ezredes urnák nyilatkozata után megnyugtathatom a közönséget, miszerint ügyeink a táborban nem állanak roszul és hihető, hogy vitéz seregünk nem sokára más s jobb fordulatot adand ügyünknek.“

B. Bechtold Örnagyvezér tudósítása a hadügyministerhez a Sz.-Tamásnál és Türiénál történt megtámadásról:

„Wollnhoffer dandársága 18-án délután 3 óraker Kis-Kérre indult, a hová ugyanaz nap 7 óraker érkezvén a helység előtti Sz.-Tamás felőli előöröket megerősítette.

Gr. Colowrat csapata Kis-Kéren keresztül Szireghre indítattott,

hogy ott Turia megtámadására készen legyen. Báró Bakonyi csapata pedig még az éjjel a csatorna balpartjáni előnyomulásra a verbászi táborban készen volt.

Wollnhoffer dadársága a megtámadásra jelöltetvén ki, azon éji 12 órakor a kis-kéri táborból kiindult. Az első csapatot a székely zászlóalj képezte, melyet a ki nem kelt álgütelemek, 2 zászlóalj Sándor-gyalogság, honvéd 6-ik zászlóalj és 1 század Würtemberg-huszárok által fedezve, követték, a legnagyobb vigyázattal nyomultak elő. Reggel 5 óra felé asz.-tamási síkságra érkezvén, a székely zászlóalj csatárai 600 lépésnyire Sz.-Tamáshoz közeledtek, ekkor az álgütelepeket előrendelvén a helységet erősen álgyúztattam; melly alkalommal a sánczok felől nagy porfelleg vala látható, miért is Lenkey kapitány századának egyik szárnyával oda ugratott, és észrevevén, hogy az ellenség egy csorda szarvasmarhát szándékozik a sánczokba hajtani, azt kemény álgyúztatás daczára is megszalasztván, 131 db marhát fogott el.

Egy óráig tartó, mind a két részről kemény álgyúzás után, a helységbe gránátokat és bombákat parancsoltam vetni, mellyre azonnal több helyen tűz támadott, mindazonáltal a célzott hatást, a helységet egészen lángokba borítani, el nem érhetém; minthogy rövid idő alatt a tűz mindenütt eloltatott, a miből azt következtettem, hogy az egész Sz.-Tamás lefödeleztetett.

B. Bakonyi ezredes azalatt a csatorna balpartján a sánczokat megtámadván, kemény álgyúztatás és kisebb fegyvertűz után a sánczokat egész elszántsággal megrohanta; mindazonáltal vitéz csapata, hősie tartása daczára, az előnyomuló túlerő miatt a célzott sikert nem nyerheté.

Wollnhoffer vezérőrnagy parancsa következtében a sereget álgylövésnyire visszavezette és összeszedvén holtainkat és sebesülteinket, seregemmel, melly 8 óráig folytonosan tartó csatában kifáradt, Verbászra vonultam. Az egész sereg tántoríthatlan bátorságát dicsérettel meg kell említenem, melly minden rendeleteimet a legnagyobb lelkesedéssel pontosan teljesítette.

Különösen kiemelendők: Aulich alezredes, tanúsított rendületlensége és ügyessége miatt; Se hónát kapitány, a ki Wollnhoffer őrnagy oldalán hasznos szolgálatokat tett; Zeh tizedes, a ki egy fél 6 fontos álgytelepet ügyesen vezérelt. Különösen pedig Adler tizedes a Sándor-sorezredből, a ki élte koczkázatásával a legveszedelmesebb álgyúzás között a sebesültek megmentésében kitüntette magát.

A Würtemberg, huszárezred kapitánya Lenkey, derék századával a legveszélyesebb helyeken vitézsége kitűnő jeleit adá, valamint bizonyítá azt, hogy a kegyes bocsánatra minden kivétel nélkül valódiilag érdemes. A század főhadnagya Fiath Pompejus, egy álgyügolyó által nehéz sebet kapott s ámbár ezen derék tiszt felgyógyulásán kételkedünk, tegnaptól fogva ahhoz több reményünk vagyon.

Fiáth Pompejus az álgýútelep jobboldalán a 2-dik szárnyát vezérlé, kinek elesével Harsányi örmester vette át a vezérltet, ki is visszavonulás alkalmával a 6-ik álgýút, melynek rúdjá egy álgýúgolyó által összezúzatott, kartácsok és golyák zápora közt visszahozta. Melly alkalommal Harsányi örmester és Kaszás Samu közvitéz, hős elszántságot és vitézséget tanúsítottak. Az álgýú megmentése után Harsányi örmester, Kaszás Samu, Bodó János, Szabó István, Márkus Péter, Böszörményi Ferencz közvitézek éi egynéhány honvéd a 6-ik zászlóaljtól, visszamenvén a 6-ik álgýú mellett elesett 2 tüzért is szinte megmentették. Ezek után egy segédtsízt jelentésére, miszerint a sánczoknál elesett három egyén elhozattának, ismét Harsányi örmester, Bódog László tizedes, Juhász Ferencz örvezető, Kaszás Samu, Pereko Mihály, Szabó István, Farkas László, Katonay István, Belinessy István, Korotnoki Dani, Halassy József, Bodó János és Márkus Péter, önkénytesen a sánczok hosszában lementek, de senkit sem találtak, minthogy az elestek már megmentettek.

Gróf Colowrat ezredes Turia helységet megostromolandó, reggeli $\frac{1}{2}$ órákor a helységhez közeledett, ekkor visszahagyván a gyalogságot, tüzerekkel és lovassággal 500 lépésnyire a helység előtt megállt s legott elrendelé az álgýúztatást, azalatt gr. Castiglione ezredes is álgýútelepével odaérkezvén, hasonlóan erősen álgýúztatott. Az ellenség 6 db 3 fontos álgýúiból szinte keményen viszonzotta tüzelésöket, de midön 5 óráig tartó folytonos álgýúzás után elhallgatott volna, a Schwarzenberg zászlóalj, 2 század Wasa és 1 század Ferdinand-huszár a helység megrohanására kirendeltett, de a helység házaiban elrejtett nagyszámú ellenség által olly golyózáporral fogadtattak, hogy előbbre nyomulniok veszedelmes lett volna. Ez alkalommal esett el a derék Neffzern százados, ezenkívül 2 tsízt és több közvitéz sebet kapott.

A gyalogság visszavezetése után, az álgýútelepek ismét kiállítottak és újonnan mind a két részről erősen tüzeltetett. Végre a sereg e naponi folytonos működése által kifáradván, délután 4 órákor visszahúzódott.

Ez alkalommal hősies viseletükért kiemelendők: a jeles Titz hadnagy vezérlete alatt levő 1-ső számú lovas álgýútelep. A rendületlenül kötelességöket teljesítő tüzerek: Hledig, Hilbert és Lux, A Schwarzenberg zászlóalj kivétel nélkül hős elszántságot tanúsított, különösen Pyrker ömágy, ki a rohamot gyalog vezette. Horváth hadnagy, Sturm örmester, Cserepes dobos és Petrovics közvitéz, ez utóbbi leginkább személyes vitézsége miatt. A Ferdinand-huszárok osztályából Svehodolsky kapitány és Somsich főhadnagy méltó elismerést érdemelnek, kik az álgýútelep-fedezetnél a golyók özöne közt igen jó példával voltak.

Steinbach ezredi segéd, Clement örmester, Pausenwein kar-

trombitás és Schönberger Adolf hadfi, kik a csata alkalmával a vezérlő ezredes parancsait a leggyorsabban és tökéletesen teljesítették.

De e veszteségnek nevezeteseb következménye volt a képviselő házban.

Ugyanis augusztus 21-kén Zákó interpellálván Mészároszt az alsó ügyek iránt, r ezredel következő hatalmas philippikával lépett fel:

„Mit több hetek előtt már e szószéken megmondék s megmondék alapos okokra basírozott események után, az teljesedésbe ment. Ha egy angol vagy francia káplárt hoznának ide és azzal itéltetnők meg azokat; a mik lent történtek több hetek előtt és történtek újabban a támadásra nézve, ki fogná mutatni, hogy a lehető legnagyobb árulás követtetett el. (Zaj). Tessék meghallgatni (Szentkirályi Móricz a terembe lép s kitörő lelkesedéssel fogadtatik). Uraim! többször mondtam, hogy veszélyben van a haza, de nem a kül-ellenség sokasága, hanem magunk ügyetlensége és gyávasága miatt. Ezen mondásom igazolva van s minden kétségen túl áll mindenki előtt, hogy a szerbek és horvátok támadása azon részről gyarapítatik és ápoltatik, melly rész iránt e nemzet hónapokon által a legnagyobb bizalmat jelentette ki, sőt tettekben is tanúsította. Mindig tisztán állott szemeim előtt, hogy az azok által megbízott és azoknak föltétien, hűséget esküdött egyének, ha a legnagyobb erőt fogjuk is kezeikbe szolgáltatni, nem fognak azok ellenében olly elhatározott támadást tenni, kik azon hatalomnak eszközei. Tisztelt ház! azt mondom, az előttem szóló és helyesen mondom, hogy habár ügyetlen és avatlan lenne, mégis belátja, hogy a hadi tervezet, melly a tegnapelőtti támadásra nézve felállított, helytelen és rősz volt. Es bizonyára mikor több hónapokig tesz valaki készüléket egy sáncznak megtámadására, midőn 20—24 ezer főből álló rendes katonasága van, midőn 48 jól felszerelt álgúya van, 3—4 ezerjő lovasága van, sezen csapatokról büszkén tétetnek tudósítások; midőn az ellenfélnek jól felszerelt álgúya nincs, mert szekereken viszi azokat s lovassága sincsen, akkor egy sáncznak be nem vétele maga már ollyan dolog, melly azt mutatja, hogy nem a közkatona vagy a magyar tisztek, kikre nézve adatokat tudnék előmutatni, hogy a legnagyobb hazafiúsággal viseltetnek irántunk, hanem a közlelkület, melly azokat vezeti, nem tett úgy, mint cselekedni kellett volna az ország érdekében. Tehát nem elégszem meg azzal, mit az előttem szóló követ előadott, nem elégszem meg azzal, hogy vizsgálók küldessenek ki. Azt mondom, a haza veszélyben van; mert Jellachichnak táborozása az osztrákok részéről nyílt segedelemmel láttatik el, Laibachból 3 bataillon pattantyússág küldetik Jellachichnak, pedig kettőt már kapott segítségül; de tudomásunkra van az is, hogy némellyek itt a táborból megjelentek, azoktól a ház nyomban tudomást szerezhet magának, s nem szükség, hogy investigatókra haló-

gassuk a teendőket, hanem rendelkezéseink nyomban megtörténhetnek. Vagy várni akarunk, mint elég ügyetlenül és botorul vártunk beteken által, míg Jellachich betör; a nép úgyis elégületlen és bizalmatlan irányunkban, hogy 6 héten által semmit sem tettünk a hazának megmentésére; azt akarjuk, hogy a nép, mint már arranézve hivatalos jelentések vannak, zúgolódásokkal lépjen föl, s a felső vidékek nyílt támadásban legyenek s közbeszorítva minden oldalról odajöjenek a dolgok, hogy gyáván általszolgáltassuk az austriaiaknak azt, mit ők tőlünk kívánnak? Nekünk kell, rögtön kell intézkedni, és pedig még ma s hogy mit tegyünk, kimondom véleményemet. Kívánom, hogy a ministerium a lépéseket tegye meg. Tisztelem a hadügyminister urat, de bocsásson meg az előténr szóló, nem bizodalmatlanságból mondom, erről most nem akarok szólni: de azt tartom, hogy nekünk, ha valaha, most kell a parlamentaris formákhoz ragaszkodnunk. Ha valaki nem volt képes kivinni azt, mit nekünk hónapokon által Ígért, hogy t. i. halogatós által csak azért kíván elegendő erőt összegyűjteni, hogy sikereden támadás ne történjék: akkor bár a legnagyobb bizodalommal viseltetem is azon egyén iránt, kötelességemnek tartom, mint nemzeti képviselő, kimondani, hogy most az egyszer nem kívánom kezére bízni a had vezetését. (A közép- és jobboldal nevet.) A pénzügyminister azt mondotta, ha a sereg veszteni fog is, köszönetét fog annak indítványozni. (Kossuth közbeszól: azt nem mondtam.) Ha a hadsereg vesztesége nyílt ütközetben történik, s a sereg úgy használtaik és öszpontosíttatik, vagy a támadás úgy történne, mint kellett volna, habár ezerek veszték volna is el, köszönetét szavaztam volna magam is: de miután ez nem történt, az ígért nem lett beváltva, s a katonatisztek nem tették meg kötelességüket: akkor nekünk kötelességünk nyomban gondoskodni arról, hogy a nemzetnek ott lent összegyűjtött hadereje, azon vitéz derék és magyar katonák haszontalanul ne emésztessenek föl elleneink alkotmányos állásunkkal megbarátkozni nem tudnak. Indítványom tehát a ministeriumhoz és a házhoz ez: kívánom, hogy a kir. biztos, ki, mint remélem és tudom, hatalommal volt ellátva, tehát a dolgok iránt kellő tudomással bír, e ház előtt terjessze elő a dolgozat, úgy, mint vannak, s mint neki azokról tudomása van; hogy ha nem áll az, a mit mondók, szívesen magamra mondom a kárhozatot; mert az árulás sokkal veszélyesebb, mint az ügyetlenség: de ha jelentéséből a legkisebb adat vagy legkisebb gyanú az árulásra nézve kitetszenék, akkor ezen háznak máé politikát kell követni, akkor azon lépésekhez kell folyamodni a háznak, mellyekhez egy nemzet, melly kétségbe van esve, köteles folyamodni. Tehát azon kettőt indítványozom: 1-ör. Hogy a kit. biztos úr a ház előtt a történtekre nézve tüstént hallgattassák ki, hogy adja elő hű képét a történteknek. 2-or pedig, hogy az ő előadása következtében az

alvidékre a ház teljeshatalmú biztosokat küldjön, a kik a hazát megmentésék.“

Az árulás szó a lehető legnagyobb zajt idézett elő, Kossuth s a ministerium hatalmasul felléptek ellene; jelesen Mészáros és Kossuth következő beszédet tartottak:

Mészáros L.: „Tisztelt képviselők! A múlt napokban mondtam már, miként a vezér igen szeretné, ha veszteség helyett győzelmet jelenthetne; de most győzelmet nem jelenthetett, mert a had sorsa úgy hozza magával, hogy a sereg egyszer nyer, másszor vesz. Azonban ha egyszer vesz s azért mindjárt elveszti türelmét s bátorságát, s azt gondolja, hogy végveszélyben van, midőn ezt valaki hinni meri, azáltal ő saját magában nem talál bizalmat és ha győzni képes lenne is, bizonyosan nem fog győzni többé. (Igaz). A megtámadás megtörtént, a mint az igen tisztelt előttem szóló úr előadá, kiről már a múltkor tisztelettel emlékeztem, hogy a táborban igen sokat tett a lelkesedés fentartására; e részben most is kifejezem köszönetemet. A tisztelt biztos úr egy részben elmondá nézetemet, de engedelmet kérek, ha ezen oldalra fordulok (baloldalra) s azt mondom, hogy a ki ezen szót: árulás, kimondja, az sokat mondott, és aki be nem bírja bizonyítani, mellyik részen van a hiba, annak megítélését a ház bölcs belátására bízom. Ha valaki valamely seregről vagy több egyének vezérletéről azt mondja, hogy árulás van benne; ebben az is foglaltatik, hogy a ki őket vezeti, az is áruló. Én azt tudtam s elkészültem rá, mielőtt Magyarországra visszajöttem, hogy itt ötven évi becsületesség füstbe mehet; arra is elkészültem, hogy hazaárulónak mondanak, de azt nem hittem, hogy e házban árulással vádolják azt, a mit én vezérlek. Itt már most nincs más mód, mint vagy rám mondják ki önök a verdictet, vagy roszalják azt, ki az árulás szót mondotta. Mikor én tárczámat átvettem, nem igényeltem magamnak oly nagy super-klugheit-tot, melly a fűvet is nőni tudja hallani, de a mi körülötte van, nem látja, valamint azon classicus ember, ki a mennyországba néz s a verembe esik. S mivel már a görögökről megemlékeztem, megjegyzem, miként úgy látom, azt kívánnák, hogy utánozzuk a karthágóiakat, kik csak addig szerették katonáikat, míg győztek és mikor vesztek, tettöket azonnal roszalták s őket megbüntették s végre magok is elvesztek. Miért nem utánozzuk tehát a rómaiakat, kik még a dictátoroknak s consuloknak hálát szavaztak, mert a legnagyobb veszélyben sem estek kétségbe hazájuk felől. Egyik követ úr azt mondá: hogy a leghelytelenebbül és a legügyetlenebbül vezették odalent az ügyet; a másik követárs azt mondá, hogy egy káplár is jobban tudta volna a dolgot vezérelni, még pedig angol káplár. Ha azon káplárt gondolja, kit Wellingtonnak hívnak, az bizonyosan némelly hibákat meglátott volna; sőt az is lehet, hogy egy káplár, ki a mostani időben nagyon ujoncz, bírhat a dolgok állásáról helyes Ítéletet hozni; mert mostani társas

szerkezetünkben az az egyik főhiba, hogy nem bírjuk a genieket kitalálni és használni s gyakran, mivel nem vagyunk rendszeresítve, a genieket több bajt okoznak mint hasznot. A veszteség tehát megtörtént; azonban én azon seregnek, a mint ismerem, akármit tett, a akármit nem tett, részemről, ha a ház roszalná is, nyilvános köszönetét fogok mondani, nem azért, mivel vesztett, hanem mivel ezen veszteséget helyre tudja ütni. A ki életét feláldozza, akár jól, akár roszul sül el küzdés, roszulás helyett mindenesetre köszönetét érdemel. (Madarász L. nem a közlegényekről van szó). A vezéreknek is köszönetét fogok mondani, mert tapasztalásból tudom, miként kevés vezér van a világon, ki mindegyre győzött volna hanem ha vesztett is, soha el nem csüggedett és új küzdelemre minddig készen volt, azért az illy vezérnek is köszönetet fogok szavazni. Mondatott az is, hogy olly roppant sereg, u. m. 24 ezer sorkatonaság, azonkívül 48 ágyú és 3 ezer lovasság nem bírta a sánczot bevenni. Már azt tudom, hogy a 7-k huszár ezred a veronai csatát 1799-n megnyerte, de miért, azért, mert a sánczoknak hátulsó részei nyitva voltak, hol berohanhatott, sok ember elvérzett, de mégis nyert. Ámde hogy lehetett volna a lovassággal ott működni, midőn nemcsak a canalist, hanem egyebet is kellett volna átúsztatni; és hol vette volna magát a 24 ezer emberből álló sorkatonaság, midőn egész Magyarországon nincs talán ennyi? azt nem tudom. Az is mondatott, miként a tisztek sem tettek eleget kötelességüknek. Mennyiben tették meg azok kötelességeiket? nem tudom, de a hol kettőt agyon lönek s 9-et megsebesítnek, ott valami kis kötelesség mégis volt teljesítve. Szentkirályi Mór úr, ki ott a dolgok szemtanúja volt, elmondá, miként a tisztek isteljesíték kötelességüket, meglehet, hogy néhol hibáztak; de emberek vagyunk, hibázhatunk; remélem, minden hibánkat megjobbitjuk; hogy részemről a hibát, a hol előfordul, meg nem hagyom, annyi bizonyos. Visszamenve az előbbiekre mondatott, hogy sok ideig vesztgeltünk és talán elejente könnyen legyőzhettünk volna az ellenséget. Lehet, hogy megtörténhetett volna; azonban katonai dolgokban az eseményeknek vagy a vaksorsnak legkevésbé lehet helyet engedni. Ki ezen dologhoz ért, olly eszközökről gondoskodik, melyeknél fogva gondoskodásának sikerét a sors kezébe ne adja. Mi, midőn az idő elkövetkezett, elkezdtük a csatát s hogy nem voltunk elég szerencsések, az nem a mi hibánk, ha nem történtek dolgok, melyekét megváltoztatni lehetetlen volt. Végre is akármit cselekszünk, a dolgot semmi esetre el ne hamarkodjuk; rögtönözni akkor sem kell, ha, mit meg nem engedek, hibásak mi lettünk volna. Az elkövetett hibák helyrehozhatók és mert szívesebben viszik bőrüket a véres mezőre hazámfiak s a hazát inkább meg fogják menteni. A mi illeti csekély személyeknek a szín helyére való küldetését, én arra, ha kell, szívesen ráállok; hanem ha jobban fogom-e én ott a dolgot vezérelni, azt nem tudom, a mit tehetek, azt megteszem; de kimondom, hogy én az

odalent levő vezért jobbnak tartom magamnál. Otlétemnek talán azon előnye volna, hogy a seregben őket személyesen buzdíthatnám; azonban a szükséges gyakorlati tapasztalása azon vezérnek is megvan s azért én őbenne tökéletesen megbízom. Ha a most tárgyalás alatt levő, már 5 napig tartó újonczállítási tárgyat bevégezzük, akkor ismét egy körutat tenni szándékozom a táborok minden részébe, s ezt a t. háznak előre is bejelentem; ha a ház szükségesnek látja, hogy most elmenjek, akarata szerint cselekszem s valamint most, úgy mindig készen vagyok, minden erőm- s tehetségemet felhasználva, magamat feláldozni. (Éljen).

Kossuth Lajos: „Uraim! e napokban azt mondtam a háznak, hogy ha a tudomásunkra jött csata győzelemmel végződik, remélem, hogy e ház közakarattal be fogja tudni bizonyítani azon hálát, melylyel tartozik azon honfiaknak, kik a legtöbbet, mit adni lehet, életüket adják a hazáért, s kik ezen eljárásban, midőn általános szavakkal történik a gyanúsítás, talán még az életnél is többet, becsületüket is kockáztatják. Mondtam, ha a sors forgó kereke szerint veszteség találna lenni, de azon veszteség mellett megtette kiki kötelességét, én akkor is hálát s méltánylást szavaznék. Nekünk egy kimondhatatlan nagy bajunk van, kimondom őszintén, a múlt századok kormányainak bűnei éretlenné tették ezen nemzetet annyira, hogy hallgatni nem tud, midőn hallgatással megmenthetné a hazát, (igaz) beszél, midőrt fenni kellene, s ha beszél, nem válogatja meg jól a szavakat. Engedjenek meg uraim, nem egy éretlen gyermeknemzet-e az, menynek minden hírlapjaiban kikürtölik az ütközet óráját, úgy, hogy az ellenség 2 héttel előbb tudja, és e napokban e háznak csaknem minden tagja nem érzett nagyobb foglalatosságot, mint kérdezni, mikor lesz az ütközet s azt tovább mondani. Ugyan nyert-e valaha ütközetet azon nemzet, melynek tribunejeiről szám szerint mondják el, mennyi ember áll a táborban, miszerint az ellenség magát commót orientálhassa mind azon erőre nézve, melyet ellen kell vetni, mind azon perczre, melyben megtámadtatik. Ha a hajdani Hofkriegsrath alatt, mely Magyarországban a török háborút a bécsi divánokról vezette, csak akkor nyert ütközetet a vezér, ha ellenkezőt cselekedett, mint Bécsből parancsoltak, úgy mondhatom, ha a strategicus terveket a házból dictáljuk, a vezér csak akkor fog nyerni, ha ellenkezőt cselekszik. Az e napokbani eseményekről csak annyit tudok, hogy megtámadtatott egy sáncz, mely várának is mondható, mint azon igen tisztelt barátom, ki most e háznak tagjai közt a legéremesebb ember (hosszas éljenzés), mert ő megérezte azt, hogy itt van a tettnek perce s azon helyet, hol szónoklatával kétség kívül az első sorban állana, nem foglalta el, hanem ott foglalt helyet, hol vérükkel áldoznak az emberek, ő maga is várnak nevezte. Én, a mint a világ történeteit ismerem, kevés esetet tudok, hogy várat egyszeri rohanással bevettek volna. Ennélfogva nem csüggedek, mert, ha jól

vagyok értesítve, 49 halottunk s 69 sebesültünk van. Én hazafi bánattal kísérem, a mint e ház is kíséri, az elesteket, de azt mondom, az jóformán nem is volt csata. Nem tartozom azok közé, kik a vétket palástolni, a bünt bűntetlen hagyni akarnák; de figyelmeztetek mindenkit, mérje meg a haza erejét, mely készülségen és disciplinán alapul, s ha vádol, személyre intézze vádját és bizonyítson. De ne éljen olly kifejezéssel, mely kedvetlenséget gerjeszt olly férfiakban, kik iránt, ha e ház értesülve lesz a körülményekről, köszönetét fog szavazni, mint p. o. a fővezér iránt, ki órákig állt a legveszélyesebb helyen. Nem tudom, közülünk hány ember cselekedte volna ezt, s Bakonyi (éljen), ki úgy viselte magát, hogyha győzelem koszorúzza volna is ezen lépést, nagyobb elismerést nem kívánhatott volna, mint így. S mi történik ezen házban? Az mondatik: árulás van a vezérek-nél. Én hibát palástolni, bünt bűntetlen hagyni nem akarok, de e ház compromissiójának, a haza ügye elárulásának tartom, hahogy nem fognak lépések történni, mellyek ezen itt-ott kimondott szót vagy megczáfolják, vagy speciálításra vezessék s ennek következtében elhárítsák azon rősz hatást, mely a hazát veszélybe dönthetné (helyes) s azért, hogy a hiba, ha van, ismerve, a bűn büntetve, de a rágalom is visszatörölve legyen, s meg legyen mentve azon erő, mellyre e hazának szüksége van, indítványozom: nevezzen a ház egy bizottmányt, melly által Szőlittassék fel azon követ úr, ki itt árulást mondott ki a sz.-tamási táborban csatázó hadseregre nézve, hogy vádját speciálításra reducálva, bizonyítsa be, mert annyi, azt gondolom, bizonyos és kétségtelen, hogy a hadseregre ezen szónak „árulás“ kimondása (Perczel közbekialtoz: nem a hadseregre) (rendre) kérem, én szívesen óhajtom, hogy az érdemes követ úr ezen szenvedélyességével mentse meg a hazát, én nem fogom e térre követni. Ha kimondatik az ellenség előtt állókra ezen szó: árulás, s specificumra nem vonatik, az kétségtelenül olly embereket is sérthet, kiket talán a vádló sem akart sérteni, s rősz szellemet terjeszt ott, hol jó szellemet kel-lene terjeszteni. Ha tehát hiba van, hogy az ismerve legyen; ha árulás van, hogy az büntettség, de hogy illy szónak káros követke-zései veszélybe ne döntsék, én a követ úr hazafiságától s férfias kötelességétől megvárom, hogy azon bizottmány előtt a kellő felvilágosításokat megadja, a bizottmány referálja s a ház a tapasztaltakhoz képest intézkedjék úgy, mint a haza megmentése kívánja. (Éljen).“

E vád csakugyan visszavétetett, de Perczelnek gr. Chotekkel pártbajt kelle vívnia, mellyben jelentéktelen sebet kapott.

Ugyanez nap estéjén tartott ülésben egy kir. leirat olvastaték fel, mellyben tudatik, hogy a nádorra ruházott alkirályi. hatalom megszűnt.

A leirat e következő:

„Mi első Ferdinánd, austriai császár sat. Hű Magyar- s vele

egyesült Erdélyországunk s az ahoz kapcsolt országok zászlósainak, egyházi és világi főméltóságainak, nagyainak és képviselőinek, kik az általunk Pestvárosunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak, üdvet és kegyelmünket!

Kedves híveink! Miután egészségünk Isten jóvoltából helyreállván, az országlást ismét átvettük, ennek folytán birodalmi fővárosunkba, Bécsbe visszaérkezvén, megszűntek azon körülmények, mellyek közt folyó évi június 26-kán kibocsátott legkegyelmesebb leiratunk szerint kedves öcsénk István főherczeg nádor és királyi helytartónknak, mint kir. felségünk teljhatalmú képviselőjének azon jogoknak ideiglenes gyakorolatára való hatalmat átadtuk, mellyek a fenálló törvények szerint legfelsőbb kir. felségünknek fen vannak tartva, ezen rendkívüli ideiglenes megbízásunk is megszűnt, miről, valamint az országlásnak ismét átvételéről hűségteket ezennel legkegyelmesebben értesítjük. Hozzátok egyébiránt cs. kir. kegyelmünkkel állandóan hajlandók maradunk. Kelt a mi őszintén kedvelt hívünk méltóságos és nagyságos herczeg Eszterházy Pál legmagasabb személyünk körüli ministerünk kezéből, birodalmi fővárosunkban Bécsben, augstus 14. az urnák 1848. esztendejében.

Ferdinánd m. k.

Minden arra mutatott, hogy a bécsi kormány elegendő erőt lát a fölkeltekben, leküzdhetni velök a magyar reformerpartot.

Hetedik fejezet.

Tarasi ütközet. Verseczi csata. Fehértemplom megtámadása. Moldva elégetése, Blomberg, Nugent és Mayerhoffer találkozása. A perlaszi tábor bevétele, sept. 4-iki parlament, Beöthy kormánybiztos, bécsi deputatio, oláh és szász mozgalmak Erdélyben, oláh comité, b. Vay intézkedései, a bán visszatétele, a ministerek lemondása. Kossuth és Szemere. Bathyány hadi készületek s határozatok, a bán beütése; új ministerium. Sept. 11 — 17-ki határozatok.

I.

És itt kezdődik a dolgoknak új stádiuma, azon stádium, midőn a bécsi kormány a magyar kormány elébe dobva keztyűjét, nyílt ellenségeskedésre hívta föl. S ha tett is valamit a magyar ügy ellen, de nem nyíltan s bár sisakja alá néhányan ezelőtt is láttak, mit az ellenzék cselekvési modora bizonyít, de a nagyobb tömeg azt csak e nyilatkozat s illetőleg föllépés után teheté.

De lássuk az ezután nagyobb erővel folytatott szerb mozgalmat.

Aug. 20-án Táráson volt ütközet. A rácok kiütvén, visszaverettek. Tárás másodszor lett lángok áldozata.

Aug. 23-án Verseczet mintegy 700 rác megámadta, de a magyarok által vissza verettek. Vezérőrnagy Vitális.

Lenkey ezredes e városba mén vén őrsérgével, Fehértemplom a szerbek által megtámadtatott. A helység már csaknem hévévé volt s több helyt égett, midőn a páratlanul lelkesült város pár század katonasággal s ezt valamint a nemsokára történt másodszori támadást visszaverték. Ellenben Moldva a rácok által porrá égettették, az ottani bányász önkéntesek a legvitézebb ellenállás mellett is Szászákára kénytetvén vonulni. Asboth alezredes e dologról következőleg tudósítá a hadügyministeriumot:

„Folyó hó 19-én 1000 főből álló szerb csapat a Dunán átkelvéen, Berzaszka felé nyomult, mihalovaczi kapitány Simics és dobrai kapitány Badoikó által vezérelve, 22-én reggel 4% órakor Új-Moldovát, a hol 120 főből álló nemzetőrszázaddal állottam, megtámadták. Radoiko kapitány, ki a szerbek előosztályát, lóháton vezette,

Somlai hadnagy vezérlete alatt levő előőreim által lelövetett, ezen első tüzelésre még más két szerb esett el. Az első lövésre a városban készen állott 2 szakasszal azonnal előőreim segítségére siettem, sa mint a helységből kiértünk, a szerb csapat szemünkbe tűnt, mely tüzelésünkre visszavonult, de már nem egyenesen az úton, hanem felfelé a hegyekre. Nemzetőreim közül egy szakaszt utánok küldvén, a másikkal és a megérkezett 4-dik szakasszal készen a csatahelyen megállottam, fél óra múlva Vidovich őrmester, ki szakaszával utánok volt küldve, visszajött azon jelentéssel, hogy az ellen részint a váradi szoros felé, részint pedig az erdőbe és hegyekbe szaladt. Félszázadot az előőrökkel a helység előtt felállítván a városba visszamentem. Midőn Ó-Moldova felől új megtámadás fenyegetne, a nemzetőrök között célirányos rendeleteket osztván ki, az ellent ujonan egészen az első malomig visszavertem, de itt erős helyzetbe tevén magát, erősen kezdett tüzelni. Nemzetőreim azonban egész elszánt-sággal előrenyomultak és a tüzelést viszonozták, de miután a szerbek által mind a két oldalról megtámadattunk, csoportaim hátrálni kezdtetek. Ekkor az elent álgyúztatni parancsoltam, mire azonnal hátrálni kezdett, de nem lévén kartácsaim, csak 3 fontos golyók, ismét annál merészebben nyomult előre. A hegyen levő öröktől az alatt azt a jelentést vettem, hogy Babakaj és Ó-Moldova felől két 100—150 főnyi csapatok közelgetnek, miért is csapatommal visszavonultam és valahányszor a szerb tnutatta magát, tüzeltettem. Végre délután 5 órakor Szászákra érkeztem, egy szerb zászlót, 4 foglyot és Radoiko kapitány lovát magammal hozván. A zászlót és foglyokat Oraviczára küldöttem. Részünkről 3 halott és 12 sebesült van.

A szerbek kapitányukon kívül 21 holtat vesztek. Ez alkalommal kitűnően viselte magát Somlay hadnagy, valamint Fejér kapitány is, ki mindig a csapat élén állott. Kis csapatom 5 óráig folytonosan tűzben volt és csak hátulról fenyegető veszély kényszerített visszavonulásra. Ellenségünk száma 400—500 lehetett, közülök 200 szerb, a többi végvidéki oláh és illír határőrök.

Új-Moldovát a szerbek egészen hamuvá tették s barbárdkként pusztítottak, sok szegény visszamaradt németet meg is öltek, mind a két templomot, római cath. és görögöt, is lerombolták.“

Ezenben Blomberg ezredes és Nugérit s consul Mayerhoffer konferenciát tartottak. 5n első, Bechtold ezredes meghagyása nyomán, semmi alkuba sem akart ereszkedni.

Blomberg személyesen többed magával mind katonatisztjei lfözül mind a nemzetőrökből, átment az vracsevgáji táhorba, hol őket Nugent és Boballich fogadták. Az előzőről mondják, hogy műveltséggel viselte magát, Boballich tolakodólag és fenhéjázólag. Blomberg azon megjegyzésére, hogy a báni hatóság nem terjeszkedvén ezen határvidékre, nem foghatja meg, mimódon jelenik meg Nugent, mint báni biztos, itt? Nugent azt felelte, hogy ők, horvátok

és ráczok, testvérek, és ügyök közös, és felszólítá Blomberg, hogy a császári katonasággal vonuljon vissza, hogy nekik semmi bántalmuk tőlük nem lesz, csak a magyar gárdákkal volna dolguk, mellyekkel könnyen végeznek el. Blomberg magával vitte a jún. 10-diki manifestumot s azt felelé, miszerint a magyar ministeriumot ismerje itt felebbvalóságának s felszólítá őt, hogy mutasson elő ellenkező rendeletet. Mire Nugent azt mondá, hogy most még nem mutathat, de nemsokára az is meglesz. Boballichra a jövendő alezredes Blomberg rá sem nézett, mire az ingerült boszankodással nehezelt minduntalan a beszédbe vágott s midőn Blomberg figyelmét magára vonni sehogyan sem tudta, előállott és sértett hangon mondá: hogy ő császári tiszt volt Don-Miguel ezredben s most alezredes azon táborban. Blomberg ekkor sem szólt. Nugent akkor vesztette el higgadságát, midőn egy fehértemplomi lakos, tagja az ezredes kíséretének, azt mondta, hogy a császár akarata lévén, miszerint a magyar ministeriumnak hódoljanak, ők nem akarnak rebellisek lenni. Nugent ekkor kitört s haragosan kiáltott: weg mit euch nach Nassau, das ist serbischer Bódén. Németek lévén t. i. a fehértemplomi hú lakosság szószóli. Blomberg azon észrevételére, hogy ha magokat császári seregnek tartják, miként van az, hogy a szerviánu6okkal szövetkezve háborúskodnak? Nugent ismét azon nyomorii válasszal élt, hogy azokkal is testvérek. Abancourt önkénytest, ki szinte a kíséretben volt, mint lengyelt, tehát szinte testvérüket, magukhoz hívták s szemrehányással illeték, általa azonban férfián toriattak meg. Az alkudozásnak és fegyvernyugvásnak vége lett.

II.

Pesten ezenben a belügyminister a sept. 2-kán bevett perlaszi tábornál történt csata részleteiről következő két hadjelentést tett közzé:

„Nagybecskerek, szeptember 3-kán 1848. Tegnapi rövid tudósításom folytán jelentem, hogy az elsánczolt perlaszi tábornál háromórás ostrom után elfoglalván, az ellenség tüzérei hősien elszánt seregem által mindnyájan leszuronyoztattak. Kik az ellenállók közül még nem ölettek, futásnak eredtek és ez hihetően meg fogja retteneni a határvidékieket.

Két egyfontos, öt háromfontos és két hatfontos álgún kívül egy bombaálgú és tetemes mennyiségű lőszer foglaltatott el, és egy 6 fontos álgú leszereltetett: az elfoglalt álgúk közül 6-ból egy telepet alakítok.

A megtámadás tervét, a tett rendelkezéseket és a megtámadás részleteit, valamint azon tisztek, altisztek és közvitézek neveit, kik ezen jeles, de elszánt ütközetben magokat különösen kitüntették, akkorra fogom bejelenteni, midőn a részletes tudósításokat összeállí-

tandom; addig is különös dicsérettel említem az ostromló gyalogság parancsnokát, Vettert, a Mihály nevű ezred alezredesét, úgyszinte tábornoki tisztemet Kohlmann 52-dik számú magyar ezredbeli kapitányt, ki terjedelmes szakkörében a legczélszerűbb intézkedéseket tette.

Magyarország jelen viszonyaiban e győzelem elhatározó lehet. Az elsáncolt tábor bevétele után hadamnak egy részével Periasz felé nyomultam, melly helységet a rácz népességtől elhagyatva találtam. A többi lakosság fejez zászlóval jött előmbé, megadását és engedelmességét nyilatkoztatván a királyi főlség magyar ministeriumának rendeletei iránt. A helységben, melyet minden tekintetben kíméltem, még 30 mázsa lőport találtam.

A helység a pusztítástól megkíméltetett.

Holnap mozgó csapatokat küldök a Temes melletti Botos, Tomasovác, Orlováth és Farkasdin határhelyekre; megszállva hagyom Perlaszt is, részint az engedelmesség biztosítására, részint megővására a ráczok lehető megtámadásai irányában.“

„Nagybecskereken, sept. 3-án 1848. Kedves kötelességemnek ismerem bejelenteni, mikép a parancsnokságom alatt álló herczeg Voronyeczki pesti önkéntes két vadász-század, úgy a bihari csatában részt vett nemzetőrök és az aradi tüzérek, jóllehet csak, egyet kivéve, mind újonczok, a tegnapi perlászi csatában olly kitűnő bátorságot és komoly elszántságot tanúsítottak, melly a legnagyobb dicséretre érdemes.

Herczeg Voronyeczki, lováról leszállván, seregét személyesen vezette az ostromba.

Kiss Pál, porosz herczeg Mihály ezredbeli kapitány a vitézséggel vezérlett bihari nemzetőrséget saját példája által annyira buzdította, hogy e tökéletlenül fegyverzett derék nemzetőrök halálmegevetéssel követték a sorkatonaság szép példáját, mert az ellenséget egy sűrű erdőből és nádasból kiűzván, legjobb sikerrel még az ostromban is részt vettek; ezen bátorság annál dicséretesebb, mivel a fegyverforgatásban Kiss Pál kapitány fáradozásai mellet csak most gyakoroltatnak.

A pesti vadászseregben a lelkesedés olly nagy és enyészthetetlen, hogy a kórházba érkezett sebesültek és csonkítottak is még mindig kiáltották: „éljen a magyar!“

Ez időben maga az öreg Mészáros is alant vala s nem egy ütközetet vezetett. Egy alkalommal körülkerítették s hogy el nem fogatott, csak annak köszönhető, hogy néhány huszár sietett segítségére.

Többen a főbb katonák közül, kik ezelőtt a magyar ügynek szolgáltak, ez időben átmentek a császári táborba, vagy legalább, mint Bechtold hadvezér is, lemondottak.

Minden mutatá, hogy a vihar nagyobbuló ponton áll.

III.

Mindezeket a kormány tagjai, a parlamenti férfiak, jól látták a minden tetteket odairányzák, hogy az ebből származható bajok lehetőleg ellensúlyozva legyenek. S azalatt, míg a készüléteket erősen folytatók, a „győzelemig önkéntes“ zászlóaljakat egymásután állígtatták ki, míg a ház által hozott törvények szerint az országban szerteszét szedték az újonczokat s küldték a végett a biztosokat: a parlament is mindent el akart követni, hogy a legitimitás terén lehetőleg megmaradjon.

Sept. 4-én tehát összeült a parlament s az előre tartott konferenciák határozata nyomán Kossuth következő szónoklattal s illetőleg indítványokkal lépett fel:

„Tisztelt képviselőházi Kimondhatlan szerencsétlennek érzem magamat, hogy épen a jelen perczekben, mikor minden embernek kettőztetett erőre van szüksége, engem a betegség annyira elnyomott, hogy alig tudok megállani és alig tudok szólani. (üljön le.) Akkor nem fogják hallani a mit mondok. (Tessék leülni.)

Ne méltóztassanak várni, hogy valamely hosszas motivált előadást tegyek; csak egyszerűen és röviden kívánok szólani azon hitben, hogy a tisztelt képviselőház előadásom motívumait a körülményekben találandja.

A múlt országgyűlés végével a ministerium átalvete a kormányzást, esküt tévén le a hűsége a király és alkotmány iránt, és engedelmességre a törvény iránt. A haza felett összetornyosult vérszeknek ellenállni a ministerium ezen helyzetben csak úgy és akkor lett volna teljesen képes, ha mindazon constituált hatalmak, a melyeknek kifolyását képezi csak egy ministerium, annak működését őszintén előmozdítják. A ministerium ilyen előmozdításra nem talált.

Ő felsége a király iránt a legtisztább hűséggel viseltetve, hónapokon keresztül csak azért esedeztünk, nem hogy ő felsége valamely rendkívüli erővel támogassa az országot, csak azért esedeztünk előtte, hogy hű magyarjai közti megjelenésével adja meg az új alkotmányból kifolyó új kormánynak azon morális támaszt, mely a monarchia eszméjében és a magyar nemzetnek fejedelme iránti pietásában rejlik, öt hónapon keresztül esedeztünk ezért: és még sem történt meg.

Egy hadsereggel találkoztunk pártütés és zendülés ellenében, a mely pártütés és zendülés a fejedelem nevében mondja magát működni. Mi volt természetesebb, mint, hogy ő felségétől kértük, hogy a hadsereg ő felsége által hozassák a hűség tiszta eszméjére vissza, mely nem abban áll, hogy Ő felsége nevében a magyar király ellen pártot üssenek; hanem, hogy ő felsége kormányának engedelmeskedjenek. Ő cs. és kir. felsége méltóztatott e részben egy pár manifestumot kibocsátani, hanem őszintén megvallom, nekem erős meg-

győződés, hogy az ő felségét legközelebb környező körökből sok történt ezen parancsok sikerének meghiúsítására. Sok történt arra nézve, hogy a hadseregben azon szellem foglaljon helyet, hogy ő felségének talán nem is az akarata, mi azon parancsokban foglaltatik. A bécsi kormány részéről, mely fejedelmünknek egységénél fogva kétségtelenül, nem mondom közredolgozni azon egy fejedelem, a magyar király koronájának épségben megtartására, tartozott volna, de legalább nehézséget nem tenni, ellenkezőt tapasztaltunk.

És mindezek ellenében a ministerium, mely hűséget a király és alkotmánynak és engedelmisséget a törvénynek esküdött, igen természetes, hogy csak a törvényes eszközökkel élhetett, a melynek minden oldalról elzsibbasztatnak, míg végre nyílt kijelentéseikben nyilvánult a hadsereg nagy részéről az, hogy a határőrök, a horvátok, szóval a hadseregnek eddigi zászlója alatt küzdők ellen ők nem fognak küzdeni. Voltak, kik nem mondták ezt, de nagyrészt igen. E mellett csak még a kinevezés hatalma is törvény által megkötvén lévén: teljes lehetlenné tétetett a ministerium kezében, hogy általalakhassa ezen sereget.

Én, tisztelt ház! erősen meg vagyok győződve, hogy végének kell szakadni tüstént ezen állapotnak, vagy pedig a nemzet kénytelen lesz ideiglenesen olly végrehajtó hatalomról gondoskodni, mely végrehajtó hatalom ne legyen kénytelen a maga eljárásának eszközeit a törvényből, hanem a haza veszélyéből meríteni (igaz.) A ministerium, mely így meg van kötve, nem mentheti meg a hazát (igaz) és ha én e perczben, míg arról a székről (a ministeri székre mutat) léptem a szószeke, csak azért tettem, mert 2 ministertársunk Bécsben van, s nem akartam, hogy az mondassák, hogy a végső kísérleti eljárásban, melyre ki vannak küldetve, rögtönzött időelőtti lemondásom által már gátot okoztam. Én azon készséggel s elhatározással s azon meggyőződéssel, hogy az ekképen megkötött ministerium, a mint van szemközt az ellenséges hatalmakkal, nem azért, mert én vagy más a minister, hanem azért, mert ollyan ministerium a maga constitutiójában, mint a minő, meg nem mentheti a hazát. Fölkérem a házat, hogy nagy határozatokra és eltökélésekre készülve, az utolsó lépések sikerének megkísértésében a még most létező ministeriumot támogassa. A ministerium Beöthy kormánybiztos urat lerendelte a táborba teljeshatalommal s azon megbízással, hogy állítsa fel a hadsereget, szóljon hozzá a hazának nevében, lelkesítse, buzdítsa őt hűségre, tegye biztossá a nemzet méltánylásáról és hálájáról a hivatást, s birjon hatalommal az ott levő hadügyministerrel egyetértőleg, réndkívülig is tenni mindent, mit a fenforgó körülmények a haza megmentésére szükségessé tesznek. A ministerium midőn ezt tette, tette egy olly hatalom nevében, mely ma van, holnap nincs; ezen eljárásnak mélyebb, biztosabb, állandóbb alapot kell adni, s azért kéjein a házat, nyilatkozzék, ha Beöthy kormánybiztosnak e rész-

beni felhatalmazását a nemzet képviselői részéről helyesli-e? (a képviselőház tagjai néhányon kívül mind felállván, helyeslést mondanak) Bechtold vezér lemondott állásáról; a ministerium felszólította a hadügyministert, ismerje kötelességének ott maradni a vész helyén, a tábornak rendben tartani, és a körülmények szerint a hazá megmentésére intézkedni, s onnan el nem jőni, míg olly kezekbe nem adhatja és nem adja a vezérletet, melly kezek a harczmezőn kivívott érdemnél fogva szintűgy a hadseregnek, mint a nemzetnek bizalmát bírják. Kérem a házat, hogy e részben a vezérnek, egy ilyen vezérnek kinevezésére egyenesen a hadügyministert határozatilag a maga részétől utasítsa (helyes).

De, tisztelt képviselőház! velünk rút, ocsmány játék játszatik; (már régen) a mívelt világnak morális ereje az igazságos ügyet támogatja, felhívom a házat a nemzet képviselőinek nevében, készítsen rögtön manifestumot Európához, mellyben el legyen mondva a magyar nemzet szenvedése, el legyen mondva a magyar nemzet joga, mérséklettsége, hűsége, minőhez hasonlót a legközelebbi időkben Európa példája nem mutat, hogy nyíltan álljon Európá előtt, miszerint annyi ármányok által mérsékelt követeléseink és elidegeníthetlen jogaink alapján megdöntötték bennünket, s bennünk a civilizatiónak egyik előbástyája és a szabadságnak egyik oszlopa rendítettik meg. Kívánom, hogy a ház appelláljon Istenre és Európának igazságszeretetére s készítsen egy manifestumot.

A ministerelnök és igazságügyi minister felküldettek a ministerium határozatából a végett, hogy egyszer már végkép lássuk tisztán, határozottan, hogyan áll ellenünkben a dynastia, hogyan áll Austria? ne mondjunk gyanúsításokat, ne használjunk ellenséges indulatokat, hanem határozott tények álljanak előttünk. Esedeztünk ő felségének: méltóztassék a Magyarországnak bármely fegyverzetű hadseregnek saját aláírása alatt szétküldendő tábori parancsokban kijelenteni, miképen ő felsége minden katonától, bármely rendű, bármely fegyverzetű legyen is, szorosán megvárja és parancsolja, hogy a míg Magyarországnak van, a magyar kormány parancsai szerint a hon minden ellenségei ellen szintazon hűséggel és vitézséggel szolgáljon, mint a magyar hadseregek most ő felsége trónjának támogatására híven és bátran szolgálnak, még a hont fenyegető veszélyeknek hírtől is elzárva.

Másodsor, kértük ő felségét, hogy a magyar nemzet, felhívása következtében, az országgyűlés elején elfogadta, sőt a válaszfeliratbaa ki is jelentette, miként a horvátoknak minden méltányos és igazságos kívánatait teljesíteni kész, mert nem lehet, hogy e két nemzet idegen bujtogatások következtében egymást rontsa és kétszázados kapcsát feleibe, mivel tehát a horvát kérdést barátságosan kell kiegyenlíteni, küldjön parancsot ő felsége Horvátországba, hogy Magyarországot megtámadni, ne merészeljék. Harmadsor kértük őfel-

ségét, méltóztassék napot határozni a közelebbi időre, mikor fog ide lejőni s méltóztassék hosszabb ittmulatása által azon morális súlyt, melly a királyság eszméjében fekszik, saját trónjának megtartására fordítani, mert azért küzdöttünk, azért vagyunk veszélyben; ha nem vezérelt volna bennünket ezen nézet s a trón iránti hűség azon napokban, mikor az austriai háznak semmi támasza nem volt a föld kerekiségén, midőn szétbomlott a csekély, Olaszországban levő hadsereg, ha mondom, azon hűség nem lett volna bennünk, sok dolgok másképen állanának. De átlengette mindig a hűség ezen nemzetet s ezért megkívánhatja, hogy ő felsége nyújtson segédkezet trónjának megtartására, ha azt meg akarja tartani. Azért kértük ő felségét, méltóztassék lejőni (közbeszólás: követeljük). Esedezem alássan, méltóztassék egy kis türelemmel lenni. Kértük ő felségét, méltóztassék lejőni s a hazának tudtára adni s kinyilatkoztatni, hogy a végett jön le, miszerint a törvények fentartásában, az alkotmány fentartásában s jogaink megőrzésében, melly nemzeti jogaink trónusának existenciájával kapcsolatban vannak, hosszab ittmulatása által közre kíván dolgozni; egyszersmind felküldöttük a hadügy- s pénzügyi törvényeket szentesítés végett. Kérem a házat, addig ne tegyünk semmit, míg a siker reménye el nem érkezik; de már 8 napja, hogy fen vannak társaink, s most is hogy mennek a dolgok? Mintha a halasztás mérlegén nem feküdnék egyrésről nemzetek sorsa s másrésről nem feketnék koronáknak existenciája. Kérem a házat, méltóztassanak egy küldöttséget küldeni ő felségéhez; jöjünk tiszta dolgainkkal; de nem a végett menjen a küldöttség, hogy ott heteket mulasson, hanem nyisson magának utat a fejedelem trónjához, mondja meg, hogy a haza veszélyben van s veszélyben a trón, tehát akarja-e ő felsége megtenni azt, mi a nemzetnek megtartására szükséges? Nem várhatunk napokat s heteket, miután hónapokon át az intrigák minket veszélybe döntöttek; gyors határozatokat akarunk, döjön az jobbra vagy balra, hogy számot vethessünk magunkkal, mivel tartozunk a hazának (éljen.) Nemulasson ott ezenküldöttség 24 órát; tudni fogjuk, ha nem fogadtatik el, mit akarnak Bécsben. Kérem a házat, méltóztassanak ezt megtenni, s a ministerium részéről most kísérletien levő utolsó lépést, mert természetesen utolsó lépés a törvényhozás részéről, támogatni s a nemzet erejével sikerre, vagy valóságra vezetni.

Végre, mert a világon lelkemnek semmi sem fáj annyira, mint, ha az ármánynak azon diadalát látom, hogy nemzetek, mellyek nem ismerhetnek nagyobb kincset a szabadságnál, ármányok következtében a szabadság szent neve alatt egymás ellen vérontásra izgattatnak, kérem a házat: méltóztassék egy kis bizottmányt nevezni, melly a ministeriummal értekezvén a horvát ügyek iránt, melly elő fogja terjeszteni mindazon hosszadalmas adatokat, mellyek kezénél vannak, e dologban terjesszen elő a háznak javaslatot. Meggyőződésem sze-

rint, ha e dologban valamit tenni s a mennyit tenni kíván a ház és a mennyire van elhatározva, jobban lesz így előkészítve, mintha egy javaslatlalt a ministerium előállana. Mert most méltóztassanak elhinni, tiszta őszinteséggel teszem azon nyilatkozatot, hogy rendkívüli hatalmakra lesz szüksége a nemzetnek s a ministerium, melly a törvények korlátái közé van szorítva, nem mentheti meg a hazát. Én, aminister, nyilatkoztatom ki ezt a háznak. Tehát ennek nem ministeriális kérdésnek, hanem a közveszélynek és a köz haza iránti kötelesség érzetéből mindnyájunk emanatiójának kell lenni. Tehát kérem a házat, méltóztassanak egy bizottmányt kirendelni. A mondottakat mind reasummálni alig bírom, ha jól emlékezem, esedeztem a háznak 1-ör Beöthy Ödön kormánybiztosra nézve; 2-or kértem a házat, hogy manifestumot bocsásson Európához, s ha kell a magyar nemzethez, mellyben világosságra legyen hozva, hová vezetetik a nemzet s ha kell, biztosok fognak neveztetni az országba a ház részéről, kik élőszóval mondják meg a népnek, hová ragadtatik, hová vezetetik, és gyűjtsék össze, ha kell, a kétségbeesés erejével a hazának összes erejét a hon megmentésére; 3-or küldöttség neveztessek ki Bécsbe: és 4-szer egy bizottmány a horvát ügyek iránti előkészítésre. Méltóztassanak megbocsátni, többet nem szólhatok, mert beteg vagyok. (Éljen, elfogadjuk, mondassák ki a végzés.)“

Ez indítványok a ház által is elfogadtatván, köv. 5 határozat tétett:

Beöthi Ödön kormánybiztos a bácsi táborban teljhatalommal ruháztatott fel.

Bechtold lemondván, a hadügym. maradjon mindaddig alatt, míg a nemzet más vezért nem nevez ki.

Európához és a nemzethez készítsen egy bizottmány manifestumot.

Bécsbe követség küldessék, megkérni a királyt, lejönni. De e követség 24 órán túl ne maradjon ottan.

Végre küldessék ki egy bizottmány, tervet készíteni a horvátügy kiegyenlítése körül.

S valóban a bécsi követség tagjai még az nap megválasztattak. Elnöke Pázmándy volt s 100 tagból állott. El is utazának.

IV.

Ugyanazon vésznek felhői, ugyanazon ború, melly Magyarhonban, de sokkal vészesebben sokkal nagyszerűbben tornyosultak Erdély, az akkor úgynevezett „Királyhágóntúli rész“ fölött.

Távol az anyaországtól s annak kormányától, magára hagyva, a dolgokat egy gyöngye erőtelen s magát a vész perceiben feltalálni nem tudó férfiú vezette. Környülete a főkormány volt azon tes-

tület, melyly medium tenere elvével mit sem tudott, mit sem akart tenni.

S ellenében ezeknek két párt, az oláh és szász, melyeket egy eszme, egy gondolat minden ellenirányú törekvések mellett is egyesített: s ez eszme a magyarság elleni gyűlölet volt.

A szászok nem engedelmeskedtek, az oláhok fegyverezték magokat s fejük volt a főhadikormány, melyly maga mellett, csak azon befolyásért, mit e népre gyakorolt, egy öt tagból álló oláh comitét megszervezett, sőt a legnagyobb tisztelettel illeték: mert első eszméjük a magyar elemet semmivé tenni, egy volt s csak annak határainál kezdődék a separatisticus tervezet.

Az oláh comité tagjai voltak: Janku, Launani, Cipariu, Mikásu.

Gondolni lehet, mekkora lelkesedéssel s mekkora elkeserültséggel folytatták megkezdett művöket, annyival inkább, mert a visszaterés lehetlen vala.

Ezek ellenében a kormányzék s b. Vay keveset tettek. Amazok készületeit elnézték, magok nem folytatták olly erélyesen.

Ezredes Dobay volt a toborzás főparancsnoka, ki az Erdély részére eső újonczokat, a már azelőtt serezekbe kiállított 4000 sorkatonát be sem számítva, nem tudák kiállítani, igen lassan iolytaták azt, annyira, hogy a Szebenbe rendelt s átállni kívánó gránátosoknak is Kolosvárt az átállást megtilták.

Nyílt kiütésre még sehol sem került a dolog, de több bujtogatónak elfogatása s felakasztása az ingerültséget csak nevelte.

Nevezetes a Baternai és Simonics ellen indított rögtönítéleti per, melylyet azonban az erdélyi lapok b. Vay rendelete nyomán hallgatással mellőztek.

A dolog így történt.

B. Vay a megyék által oláh bujtogatásokról tett panaszok nyomán rögtönítéleti törvényszéket hirdettetett ki.

Nem sokára ezután két század nemzetörség s egy század honvéd kiindult Baternai és Simonics ellen. Megtálalta őket csakugyan dözsölve és vigadva s a kevésbé ellenállni törekvő oláhokat szétverve elfogta.

Behozta Kolosvárra, hol azonban a nép félve, hogy szabadon eresztetik, meg akarta gyilkolni.

Az összeült rögtönítéleti megyei t. szék a felingerült kedélytől sokkal jobban félt, hogy sem őket halálra ne ítélte volna.

Nevezetes volt e két ember vallomása.

Elmondák, mikép célba van véve Erdélyt Romániává alakítani. Volna öt praefectura, mindeniknek egy praefectura. A praefectusok alatt volnának a tribunusok. Maga Baternai is illy tribunus vala, ki azonban e méltósága daczára is felakasztatott.

De térjünk vissza a pesti eseményekre.

A 100 tagú követség sept. 10-kén visszatért, visszatért „ibis redibis“ felelettel, semmit sem igazítva, ingerülten s ingerültséget támasztva.

Sept. 14-én, tehát 107. évnapiján a híres moriamur pro rege nostro jelenetnek számolt a követség eljárásáról.

Bécsben sept. 6-kán a nép és aula fényes fáklyás zenével fogadta őket. De nem így a kormány s a kormányzásra befolyással bíró férfiak, kik sept. 7-kén bár két hét előtt nem juthatának a királyhoz, bejelenték őket.

Másnap kaptak órát a hozzá menetelre, mely azonban megváltozott. S midőn még 9-én délig sem tudtak semmi bizonyost, néhány bérkocsin a kir. lak udvarába mentek-

Elfogadtattak.

Pázmány a királyhoz köv. beszédet intézett:

„Felséges úr!

Az Erdéllyel egybe olvadott Magyarhon nevében jövünk felséged elébe, mely a felséges uralkodóház iránt századokon át tántoríthatlan hűségének érzetében méltán megkívánja, hogy az ország jogainak sértetlen megtartásában koronázott királya által támogattassék.

Ferdinánd volt felségednek uralkodó házából az első, kinek Magyarország s Leopold, kinek Erdély önkénytelen szabad akaratóból fejére tévé királyi szent koronáját.

Magyarország nem fegyverrel meghódított tartomány, hanem egy olly szabad ország, mellynek alkotmányos szabadságát, önállóságát és függetlenségét felséged koronázási esküjével biztosító és megpecsételi.

Azon törvények által, mellyeket felséged folyó évi april hó 11-kén legfelsőbb királyi jóváhagyásával szentesített, a nemzetnek régen hön táplált kívánatai teljesítettek.

És ezen a nemzet megnyugodva, régi hűséggel s a szabadságkölsönözte kettőztetett erővel készen állott a több oldalról fenyegető veszélyek közepette felségednek trónja fentartására.

Most Magyarországnak több részein pártütés van, mellynek vezérei folytonosan nyíltan azt állítják, hogy az uralkodóháznak érdekében és felséged nevében ütöttek pártot és zendültek fel a magyar nemzetnek felséged által ismételve törvényileg biztosított szabadsága és önállása ellen.

A magyar hadseregnek egyik része az austriai monarchia érdekében Olaszországban vérzik s a csatatéren diadalbábérokat arat addig, míg ugyanezen seregnek másik része arra izgattatott, hogy az ország törvényes kormányának az engedelmességet mondja fel.

Azon pártütésnek, mely Magyarország alvidékein a békés falvakat porrá égeti, ártatlan asszonyokat és gyermekeket a barbár népek szokásait túlhaladó kínzással végzi ki, mint szinte azon pártütésnek is, mely Magyarországot Horvátországból ellenséges beütéssel fenyegeti, sőt már Fiúmét, a magyar kikötőt és a slavoniai megyéket is, minden legkevesebb ok nélkül el is foglalta, mozgató rugója nem lehet más, mint azon reactionalis törekvés, mely magának czélul tűzte ki, Magyarország törvényes önállását és a népnek szabadságát megsemmisíteni s a felséged dicsőült ősei s magának felségednek koronázási esküje következtében szentesített törvényeket széttépni.

A magyar törvényhozás felségednek felszólítására a haza védelme végett már két hónappal ezelőtt összegyűlt. És most kívánja e nemzet, hogy felséged a törvényhozást nagy munkájában, királyi méltóságának egész súlyával támogassa azon törekvésben, mely törekvés a haza megmentésére lévén irányozva, felséged királyi trónjának sértetlen épségbeni fentartásával ugyanazonos. Ennek következtében a magyar nemzet nevében kérjük felségedet:

Méltóztassék sikeresen rendelkezni, hogy az ellenség előtt jelenleg nem álló magyar hadseregek rögtön Magyarországra vonuljanak s a ministerium rendelkezése szerint honvédelmi kötelességüket vitézül és híven teljesítsék.

Parancsolja meg felséged királyi kegyelme elvesztésének és a törvényes büntetésnek súlya alatt, hogy mindennemű hadsereg, mely Magyarországon van, a pártütők ellen, bárkinek nevét és zászlóját bitorolják is, a magyar törvény fentartásának és az ország védelmének kötelességét pontosan teljesítse.

A magyar nemzetnek elhatározott szándéka a horvát és magyar nemzet között fenforgó nemzetiségi és beligazgatási kérdéseket még jelen országgyűlésen az egyenlőség, testvériség, szabadság és közös alkotmányosság alapján megoldani és kiegyenlíteni.

Horvátország jelenleg katonai zsarnokság alatt van. És ez által Horvátország polgárai megakadályoztatnak törvényes kívánataiknak a magyar törvényhozás elébe leendő juttatásában. Tegyén azért felséged sikeres rendelkezéseket, hogy a horvát nemzet eme zsarnokság alól felszabadítva, szabadon nyilatkozhassék. A pártütőleg elfoglalt slavoniai megyék és Fiume pedig azonnal visszaadassanak.

A magyar nemzet nem kételkedik, hogy létez egy reactio, mely czélul csak önhasznát tűzte ki, és hogy ezt felséged nemcsak eltávolítani, de a büntetendőket meg is fogja büntettetni.

Kívánja a magyar nemzet, méltóztassék felségednek a Magyarországi gyűlése által már felterjesztett törvényeket királyi jóváhagyásával szentesíteni és a nemzet körébe Budapestre azonnal lejönni s a törvényhozásnak s az alkotmányos kormánynak működéseit királyi jelenlétével ön magas személyében gyámolítani és vezélni.

Felséges úr! a magyar nemzet életének jelen perczel annyira fontosak, hogy e hű nemzetre a halogatások jelenleg a legkárosabban hathatnak. Alattvalói hűséggel kérjük azért felségedet, hogy kívánatainkat teljesíteni, különösen pedig Magyarországból haladék nélkül megjeleneni annál inkább méltóztassék, minél bizonyosabb az, hogy ezen kérésünk teljesítése nélkül a bizodalom megingattatván, a törvényes eszközök sikeres használatában elzsibbasztott magyar ministerium a belbékét és rendet helyre nem állíthatja.

Felségednek gyors elhatározásától függ ezen megmérhetlen veszélyek elhárítása. Járuljon felséged királyi hatalmának mérlegbe vetésével a haza megmentéséhez és a magyar nemzet tántoríthatatlan hűséggel fogja támogatni felségednek trónját.“

A királynak hideg s neheztelést eláruló válasza következő volt:

„Nehezen esik szívemnek, hogy az országos válaszmány által kifejezett nemzeti kívánságnak lejövetelem iránt, elgyengült egészségí állapotom miatt eleget nem tehetek.

A törvényjavaslatokat meg fogom vizsgálni, s ha azokra nézve valami észrevételelem volna, azt senki ne magyarázza úgy, mintha a már fenálló törvényeket félretenni vagy megsérteni akarnám.

Ismétlem, hogy eltökéllett akaratom: magyar koronám birodalmának törvényeit, integritását és jogait királyi hitem szerint fenntartani.

A mi a többi, önök által érintett pontokat illeti, ezek részint már a nemzet kívánatai szerint elintéztettek, részint a legrövidebb idő alatt a ministerium útján nyilvánítani fogom irántok szándékomat.“

Pázmándy a parlamentben főlemlíté mindazon nehézségeket, mellyekkel a király elébe juthatásig küzdeniük kellett, hogy a ministerelnök s igazságügyi minister a magokkal vitt törvények szentesítését nem tudák kieszközölni s csak mint egyszerű követek jelentek meg, s hogy herczeg Eszterházy már azelőtti nap lemondott.

Ezután felolvassa szóló István nádornak mai napon hozzáérkezett levelét, mellyben ő főnsége azt adja tudtul, hogy miután a ministerelnök hivataláról lemondott s ő főnsége ezen lemondást elfogadván, az új ministerelnök nevét megerősítés végett a fejedelem elé terjesztette, addig is, míg a megerősítés lejőne, maga személyében megragadja a kormányzás gyeplőit és a két ház erélyes támogatására számít.

Szinte felolvasta szóló a volt ministerelnök gr. JBatthyány levelét, melly mellett közli a házzal gr. Teleki Ádámnak, a Dráva melletti sereg főparancsnokának, tudósítását.

Gr. Teleki Ádám azon levélben tudtul adja, hogy Jellachich népe, hírszerint mintegy 20,000 ember, azon éjjel vagy holnap (a

keltet nem vehettük ki) a Dráván két helyen áttörni készül s miután ezen erőnek a mostani helyzetben ellenállnia nem lehet, hihető, hogy seregeink a Muráig vissza fognak vonulni, sőt ha Draskovichnál az erő nagy lesz, talán még a Murát is el kell hagyni, miért is a vezér segítséget kér vagy utasítást.

E perczben tehát kormány nem vala, az ország egy részében nyílt lázadás, a másiktól fenyegető sereg, Bécstől mit sem remélhetőnek, vész, mindenfelől jövő, minden perczben növekedő vész.

Kossuth a terembe lép s Madarász kérdést tesz az iránt, igaz-e, hogy Jellachich hivatalába vissza van téve?

Erre s az események több részleteire körülbelől ilyenforma feleletet tett a miniszterelnök:

„Mint látom, a kir. helytartó egy iratot küldött a házhoz, melyben a ministerium lemondását elfogadva kijelenti, hogy míg az általa ő felsége elé terjesztett miniszterelnök megerősítették, addig a kormány gyepölőjét maga ragadja meg.

En, ki ő felsége által neveztettem ki miniszternek, tagadom, hogy István bgnék joga legyen miniszteri ellenjegyzés nélkül parancsolni ez országnak. Ha ezt elismerném: megszegném eskümet, megkötelességemet a törvény iránt.

Ha a ministerium leköszönt is: de Szemere Bertalan azon férfiu, ki sokunk kérelmére, noha szinte lelépő-félben, kinyilatkoztatta, s köszönet neki ezen kötelesség-érzetért, hogy addig a miniszteri tollat kezében fogja tartani, míg nem lesz hatalom, mellynek a közcsend és bátorság fentartását kezei közé teheti. Kérdem, hogy mikor Szemere Bertalan ott volt, miért nem kontrasignálta ő ezen helytartói iratot?

És én, ki lemondtam, ezen széklet most e pillanatban ide teszem és ráülök. (Székét a miniszteri helyre teszi és ráül). Én, azon hatalomnál fogva, mellyet nem egyéniségem gyöngesége, de a törvény ruházott reám, akarom látni azon embert, ki azt mondja: hogy ő parancsol azon körben, mellyet a törvény a finanszministerre ruházott (Kossuth szöszékre lép).

Ennélfogva felelek az interpellációra.“

Itt előadja szóló, hogy a bécsi ministerium készített egy értesítvényt, mellyet ő felsége augustus 31-én a nádorhoz leküldött, azon kijelentéssel, hogy mivel ezen emlékirat okait foglalja magában azon zavaroknak, mellyekbe a miniszteri kormányzat az összes birodalmat bonyolította: tehát a magyar ministeriumnak ezen irat komoly megfontolását ajánlja. Egyszersmind hogy a horvát támadás lecsillapíttassék, a ministerium több tagjainak 8—10 nap alatt Bécsben leendő megjelenését kívánja ő felsége alkudozás végett.

Ezen kívánt alkudozásra nézve a bécsi ministerium, mellynek a horvát-magyar viszonyokhoz semmi törvényes köze nincs, bizonyos Y n feltételeket szab, u. m.

¶ hogy ezen alkudozásra b. Jellachich és a társországok küldöttei is meghívassanak.

¶ Hogy Magyarország részéről a horvátok ellen minden készülék azonnal megszüntettessenek és viszont.

¶ Hogy a Jellachich és Rajacsics ellen fogamatba vett lépések megszüntettessenek és megsemmisítettessenek.

(¶ Hogy a határvidékek provisorie az austriai ministerium által kormányoztassanak.

Egyszersmind tudtul adja ő felsége, hogy a siker reményében Jellachichhoz is hasonló rendeletet küldött, hogy minden órán készen tartsa magát Bécsbe és semmit az alkudozás sikere ellen addig ne tegyen.

Ezen iratra nézve feltűnő volt, hogy a ministerium tagjainak Bécsbe menetele akkor kívántatik, midőn a ministerelnök és igazságügyi minster napok óta ott vannak a nélkül, hogy valaki hozzájuk szólna, vagy tőlök értesítést, tanácsot kérdene.

A Pesten levő ministerek tehát september 4-én futár által értesítik a Bécsben levőket ezen emlékiratról, kijelentvén, hogy igenis hajlandók a horvát viszonyokat jog és méltányosság alapján kiegyenlíteni, de ő felségének a magyar dolgokban egyedüli törvényes tanácsot csak ők adhatnak, mint magyar ministerek.

Míg feleletöket várnék, úgymond, érkezik a levél tegnapi, vagy tán tegnapelőtt gr. Teleki Ádám vezérőrnagy parancsnoktól, hogy báró Neustädter varasdi tábornok ő felsége nyomtatott iratával ellenkezőleg, proclamatiót bocsátott és seregeinek áttörését tudatta.

Tehát a bán Bécsbe hívásának semmi eredménye, az ellenségeskedés megtiltásának semmi nyoma, de létezik egy más, a bánt hivatalába visszaállító s dicsérő következő leirat:

„Kedves báró Jellachich!

A dynastiáms összes monarchia érdeke iránti hűsége-s ragaszkodásáról adott kétségtelen bizonyságok, mellyeket ön horvátországi bánná kineveztetése óta ismételve kitüntetett, valamint azon készség, mellyel ön magyar ministeriumommali kölcsönös egytértés után kibocsátott rendeleteimnek engedelmeskedni törekedett, meggyőzőnek engem arról, hogy önnek sohasem lehetett szándokában legfelsőbb parancsomnak felségsértőleg ellenszegülni, vágy azon kapocsnak szétszakítására törekedni, melly Magyarország melléktartományait századok óta magyar koronámhoz csatolja, s mellynek jövőben is a közös jólét szilárdabb megalapítására és előmozdítására szolgálnia kell.

Es azért atyai szívemnek különös megnyugvására szolgál, hogy azon ítéletemtől visszatérhetek, mellyet f. é. jún. 10-iki nyilatkozatomban ön iránt rendelendő vizsgálat s báni méltósága és katonai szolgálata alóli előleges felmentése iránt olly vádak alapján hozni késztetve valék, mellyek önnek ténylegesen bebizonyult hű ragaszkodása által teljesen megczafolvák.

Midőn e tekintetben a szükségeseket főherczeg öcsém s Magyarország nádorához kibocsátom, elvárom önnök kötelességérzetétől s loyalis gondolkozásától, hogy ön állásán, melyre bizodalóm emeli, mindenkor az összes monarchia érdekében, a magyar korona integritásának fentartására és a magyar mellékartományok viszonyainak hasznos kifejlődésére munkáland. Schönbrunn, sept. 4.1848.

Ferdinánd, s. k.“

„A ministerium ezen állítólagos kir. rendelet valóságáról méltán kételkedett; de mivel benne az mondatik, hogy párja ide a nádorhoz is megküldetett: tehát a cultusminister kérdést tőn iránta István főhgnél. Ő kijelenté, hogy illyesmi hozzá nem érkezett, hogy az említett emlékiraton kívül mást Bécsből nem kapott stb.

Erre a ministerium rendeletet készít Teleki vezérőrnagyhoz és Csányihoz, saját ellenjegyzése mellett a nádor által is aláírandót, tudatván velők, hogy fel nem tehető, mintha ő felsége törvényesen kiadott június 10-iki manifestuma ellen mást törvénytelenül adott volna ki, de annak állítólagos párja a nádorhoz nem is érkezett, — nem tekinthetvén tehát az egészet egyébnek, mint ő felsége szent nevével való gálád visszaélésnek: egy talpalatnyit ne engedjenek az országból védtelenül, míg megértendő e nemzet, hogy a magyar elem ellen irtó háború kezdetett. Azonban, mielőtt ezen rendelet elküldethetett volna, megérkeznek a ministerek Bécsből s hozzák Ferencz Károly főherczeg azon nyilatkozatát, hogy a fentebbi irat csakugyan ő felségétől eredt és így tévedést többé feltenni nem lehet.

Azon hosszú emlékirat, melyet ő felsége leküldött, a ház elnökénél le van téve. Az mondatik abban, hogy a pragmatica sanctio nemcsak a fejedelem egységét, hanem a kormányzat egységét is foglalja magában, hogy ő felségének nem volt joga a múlt országgyűlési törvényeket s köztük a független ministeriumról szólót sanctionálni, hogy ez Magyarország és a birodalom javával ellenkezik, s mindezeknél fogva olly módosításokra hivatik fel a magyar ministerium, melyeknél fogva a pragmatica sanctio értelmébeni egység helyreállítva legyen.

Ezek azon adatok, melyeket az interpellatióra felhozni kötelességemnek tartám. Le vannak azok téve a ház elnökénél. Ha úgy tetszik, intézkedjék a ház, hogy ezek minden európai nyelvre lefordíttassanak, hogy egy küldöttség készítsen feleletet, nem oda, hanem istenhez és Európához szólót.“

Egyébiránt mivel gr. Teleki vezérőrnagy és parancsnok tudósítása s más privátlevelek szerint is a horvát betörés vagy már e perczen megtörtént, vagy minden pillanatban várható: szóló a házat határozatokra hija fel.

Kívánja, hogy a törvényhozás érezze, miként e vészes perczen

ben fel van ruházva azon hatalommal, mely egyedül képes megmenteni a hazát.

Én tehát — úgymond — mint azon férfi, ki lemondottam a ministerségről, de tárczámat addig, míg törvényes kormánya nem lesz e nemzetnek, mellynek átadhassam, le nem teszem, tárczám köréből egy határozatra hívom fel a hazát.

Szólo előadván a jövedelemforrások csekélységét s a védelmi források szükségét, kívánja, hogy míg a sanctio megérkezik is, azon 61 millió kibocsátásáról szóló törvényre, mellyet a két ház egyértelműig elfogadott, a ház parancsolja meg a pénzügyi miniszternek, hogy az 5 fityos jegyeket a forgalomnak adja át.

Mert törvény, hogy ő fölsége bármit is csak miniszterei által terjeszthet a törvényhozás elé; tehát a mit ő fölsége minisztere előterjeszt, azt maga a király terjeszti elő. Ha tehát — ő felségének — mint maga mondja — elgyöngült egészségét használva a camarilla, ő fölségét oda viszi, hogy a halogatás miatt a kormányzás gépezete fenakadjon s e nemzet ne védhesse magát a pártütők ellen: ezt a nemzet képviselői nem tűrhetik.

Említi szólo, miként azok, kik terjesztetik a hirt, mintha a republica Pesten ki volna kiáltva, csak azt akarják, hogy a népet elaltassák, mintha nem az ő létele forogna szóban, hanem a trón elrablása czéloztatnék stb. Szólo felhíja a hazát, hogy ezen fájdalom csak még erősítse hűségét, felhíja a hazát: hogy mentse meg ő fölsége trónját, ha a fejedelem elgyöngült egészsége miatt nem látja is az áruást, mely azt környezi.

Gondoskodják a ház olly férfiakról, kik a népnél a felvilágosításnak sikert szerezzenek.

Végre ismét a nádor levelére térvén szólo; idézi Mátyás törvényét, mely azon esetre, ha a király elgyöngült állapot miatt az országglást nem viheti, a nádort rendeli helyette mint kir. helytartót. Vigye tehát ő fölsége azon hatalmat, mellyre júliusban meg is volt bizva és pedig ő fölsége betegsége miatt, miután ezen betegség ő fölsége kijelentése szerint egész elgyöngültséggé változott. De nem viheti ezt másként, mint a felelős ministerium útján, nem adhatá ki másként ez iratot, mint Szemere Bertalan ellenjegyzése mellett.

E perc volt az, mellyben ministeri párt és ellenzék egymással kibékülének, kibékíté őket egy akkor minden kebelben élő eszme: „mentsék meg a hazát!”

Egy hat tagú bizottmány neveztetett tehát ki, melly rögtön fölment a nádorhoz, tudatni vele, hogy fenérintett levelét érvénytelennek nyilvánítja, s hogy a ház osztatlan óhajtságánál fogva, Kossuth és Szemere, tárczáik megtartása mellett, vezetendik a kormányt új ministerium kinevezéséig.

A bizottmány rögtön el is indult.

Ezután Kossuth következő indítványokat tön:

„Hogy a haza jövedelmeinek aggasztó apályának fölsegelésére és a kormányzás nélkülözhetlen költségeinek fedezésére a képviselőház határozatilag hatalmazza föl a pénzügyministert addig is, míg ő felsége a pénzügyi törvényjavaslatot szentesítendí, a már készen levő 5 frtos magyar bankjegyek kibocsátására.

A hadseregre nézve pedig hatalmaztassék a ministerium föl, miszerint a följánlott hadsereg számából az illető mennyiséget a hatóságokra kivetvén, ez toborzás útján állíttassék ki, és csak az így ki nem állítható mennyiség legyen a törvény által szabott categoriák szerint kiállítandó, kijelentvén, hogy az egyetlen fiúk és egyetlen vők a katonáskodás kötelességére nem fognak kényszerítetni.

Úgy szinte, hogy ezen kiállítandó hadsereg a már kiállított honvédek rendszerén alakíttassék.

Továbbá, hogy a mostani serezekből a kinek tetszik, átjöhessen rangja és állása megtartása mellett az újonan alakítandó magyar hadsereghez, és hogy azok, kik átjönnek, veteránoknak tekintendők, s mint ilyenek, illető javadalmaikban legott részesíttessenek.

Továbbá, hogy ezen ekként alakítandó hadsereg és minden eddig keletkezett önkéntes csapatok a haza hadseregével valamint kötelességben azonosíttatnak, úgy állásuk és javadalmaikban is egyenlíttessenek.

Végre a testőrző sereg tisztjei, mint képezett katonák, a haza seregébe sorozandók, és helyökbe mások lesznek nevezendők.

Nemkülönb, hogy az aldunai táborban működő hadügyminister is oda utasíttassék, miként az aldunai hadseregnél a jövőndő ministerium törvényes alakításáig állását megtartva, mindent elláson és czélszerűleg elintézzzen.

A külföldön tanyázó magyar katonák pedig mielőbb hazahivassanak.“

Mindez indítványok elfogadtattak.

Ezenben a választmány visszaérkezett.

Almásy Pál, mint a választmány elnöke, jelentette, hogy megbízatásában eljárván, nádor ő fenségétől a következő választ nyerte: „Igen sajnálja, hogy a képviselők háza érvénytelennek tartja és nem fogadta el levelét; ő tudja, hogy törvényt, vagy kormányrendeletet nem bocsáthat ki ministeri ellenjegyzés nélkül, de mivel a ház elnökéhez küldött levele sem törvényt sem kormányrendeletet nem foglalván magában, azt törvényesnek hiszi, s azért sajnálja az irántai bizalmatlanságot, pedig méltán hiszi magáról, hogy a múlt országgyűlés alatt az^ akkori nevezetes események között a nemzet bizalmát kiérdemlette. És valóban azon esetre, ha a haza bizalmát tőle elvonná, ez és csak ez esetben lenne kénytelen szeretett és imádott hazáját is elhagyni; különben pedig, míg törvényes úton jár a képviselőház, ő reá bizton számolhat mindig, ellenkező esetben pedig egy perczig sem.

VI.

Az alvidéki események sok tekintetben gyöngítették a magyar ügy állását.

Bechtold és Wollenhoffer tábornokok hivatalaikról lemondának, Blomberg dzsidásaival visszavonult, tábornok Ottinger átment a bánhoz.

Egyedül Kiss Ernő maradt meg, egy maga a minden oldalról nyomuló ellenség ellen alig küzdhetve.

S e körülménynek köszönhetik, hogy concentrált erővel Chorich vezérlete alatt Perlaszt visszafoglalták s Futak- és Kérnél sept. 6-án diadalt arattak.

Ezenkívül Becskereket visszafoglalák s Sz.-Tamás alól sepiemb. 11-én visszanyomták a magyarokat, hol maga Mészáros volt a vezér, ki a csatában mindenütt elülállt, daczára az ellene lött golyózápornak, mellette legalább 30 ágyúgolyó hullott alá s hogy a szükséges hid építését siettesse, átúsza a csatornát.

Más oldalról egy rabló csapat Ellemért, s Kiss ezredes jószágát megtámadta, gyönyörű palotáját felperzselte, benne levő nagybecsű gyűjteménye, pompás keleti bútorzata lángok vagy rablás marta-léka lön.

Ezek ellenében Kiss Ernő egyetlen egy igen jelentékeny diadalt tudott kivívni Aradácsnál, hol a rácz sergektől 4 ágyút vett el.

S hogy a baj még növekedjék, ekkortájban lépett fel Hurbán, papból lett ezredes, a felvidékeken olly czéllal, hogy a magyarok ellen szláv népfelkelést gyűjtsön.

VII.

A sept. 12-diki esti ülés folytatása volt az azelőtti nap tartottnak.

Kossuth és Szemere tudatták a nádor sajnálatát a házzal s azon nyilatkozatát, hogy ő törvénytelenséget legkevésbé sem akart elkövetni. Irománya ugyanis nem volt egyéb egyszerű tudósításnál.

Előbbi tehát e nyilatkozat nyomán felhívta a házat, hogy miután a nádor az érdeklött levél által törvénytelenséget nem követett el, hanem ő fhgségének márcziusi napok ótai hivatalos pályája valósággal nem vala rózsáágyon-fekvés, de örökös nehéz tövisekkel küzdés, mondassék ki határozatilag, hogy a ház ő főherczegségének kinyilatkozatása által tökéletesen meg lévén nyugtatva, előbbi határozatát fentartani nem kívánja, s ezt ő fenségének küldöttség által tudtára adja, megkérvén őt egyúttal, hogy miután az ideiglenes hatalom, mellyet a ház ő reá és Szemere Bertalanra ruházott, már természete által is zsibbasztó: az 1848-diki törvényben gyökerezett törvényes hatalmánál fogva vessen véget ezen ideiglenes állapotnak.

Mielőtt a küldöttség elindult, gr. Batthyány L. lépett a szószékre, előadván, miként a nádor a ház ez utóbbi kívánságát már teljesíté is, a mennyiben szónokot bizta meg új ministerium alakításával.

Ez megtörténvén, gr. Batthyány Lajos miniszterelnök sajnálattal jelenté, hogy Csányi László kormánybiztostól épen most vett és a háznak előterjesztett levele szerint Jellachichnak előcsapata már a Dráván átkelvén, a magyar határra lépett.

Ezen jelentés következő interpellatióra szolgáltatott alkalmat, melyet Perczel Mór a miniszterelnökhöz intézett.

„Valljon a hadvezérletre nézve biztosítva van-e a nemzet?”

„Van-e Buda vára megvédve és tétettek-e intézkedések a külföldi seregek eltávolítására?”

„Van-e Pest közelében annyi haderő, mellynél fogva Buda-Pest megvédve lehessen?”

Ezen interpellatióra gr. Batthyány következőleg válaszolt: „A horvát előnyomulás meggátlására a szükséges intézkedések megtétevék, de nem tudja, végrehajtottak-e.

Az idegen katonaság iránt intézkedendik, hogy akarata a katonaság által, legyen az akár bel-, akár külföldi, akár önkéntes, elismertessék, mivel különben vagy ki fogja küldeni, vagy feloszlatni.

Buda várát és Pestet illetőleg a fenálló erőt úgy fogja használni, hogy egyrészt az ellenség hátrálva, másrészt Budapest nyugalma biztosítva legyen.“

E perczben ez nevezetes előny volt, legalább sokat tett arra, hogy a szükséges előkészületeket annál könnyebben folytathassák.

Buzgalom és fáradhatlan lankadságnak igen szép bizonyosságai a parlamentben s azon kívül történtek.

Rendelet rendeletet, intézvény intézvényt ért. Annyi és annyi-felől jövő csapás, rossz hír, melly rossz hírt, vész, melly vést követett s fölötte és közepette egy kormány, melly épen akkor fejté ki a legtöbb erélyt, az általános lelkesedést felkölteni, ébren tartani tudá, mint az őskor mesés óriása, melly ha a földhöz vereték, erősebben kelt fel onnan!

VIII.

Miniszterelnök! felhívás: „Azon vész, melly a magyar hazára és különösen a magyar nemzetre az alkotmányos szabadság újabb kivívása óta perczről perczre nehezedék, íme egész erejében kitört. A drávai vonali az ellenség három helyen nyíltan megtámadván, hazánknak a Duna-Dráva közti részeit fegyveres erővel elfoglalni, azon földet, mellyért őseinknek annyi vére omlott, hű maradékoktól jogtalanul eltulajdonítani, a magyar nemzetet szolgává alázni törekszik. Azon kötelességnél fogva tehát, melly, mint a hazának miniszterelnök-

két, engemet a honhoz, a nemzethez csatol, fölszólítani sietek a haza minden polgárát: miszerint a lakosságot a haza szent szeretetére s a századok óta fenállott alkotmányos szabadság nemes érzetére emlékeztetve s buzdítva, azonnal tömeges felkelést rendelni, minden fegyverfogható embert kiállítani, ott, honnan az előre nyomuló ellenség részéről a veszély leginkább fenyeget, összpontosítani, az így felkelő sereget alkalmas vezető egyénnel, élelemmel s szükséges védeszökökkel ellátni s azzal az ellenséget, míg előlről a rendes hadsereg által megtámadtatik, minden oldalról nyugtalanítani, pusztítani, az eleségtői elzárni, egy szóval: mindent elkövetni szoros egyszersmind hazafiui szép kötelességének tartsa, mi a felbőszült s bennünket igazságtalanul megtámadott ellenségnek visszaverésére, visszatartására s megalázására szolgálhat és mi azt, hogy a magyar nemzet, megsértett jogait fegyverrel is kivívni, megóvni még mindig elég erős, elég hatalmas, a műveit világ előtt bebizonyíthatja. Pest, szeptember 13-kán 1848. Gróf Batthyány Lajos s. k., miniszterelnök.“

S e felszólításnak a legcsodásb sikere lön.

Soha nép lelkesültségét jobban nem tüntette ki, mint a pesti épen akkor. Soha nép hatalma nagyobbszerűnek nem tetszett mint ekkor a pestié.

A város egy kis táborhoz hasonlított.

Mindenki sietett részt venni abban s ki erre képtelen volt, adományát nyújtá. Egy napszamos tíz garast és egy kenyeret adott át, napi kérésményét, mert úgymond, többje nincs.

S ez így volt minden oldalról, mindenkitől.

És minden körülmény összevágott nevelni a lelkesülést. 14-én 1200 borsodi nemzetőr, pár óra múlva a bécsi önkéntesek s pár nap múlva a tiroli vadászok sat. érkeztek meg.

Négy honvéd üteget küldtek a fenyegetett helyre, ezenkívül a Perczel Zrínyi csapatját, melly budai átállott gránátosokból állt, kik a sárga-fekete zsinórt nadrágjukról letépvén, nemzetit varrtak helyébe.

Mint mondám, a város kis tábor vala.

Ágyúk, katonák egymást válták fel s egymásután küldettek a fenyegetett helyekre. Gyakorlatok tartattak mindenfelé s a nemzetőrök soha szorgalmasbak nem valának, mint épen ekkor.

S a cs. katonaság nagy részében is e szellem élt.

Ugyanis a képviselőház azon engedelmet, hogy a honvédek közé átállhatnak, annyira használák, mikép midőn Batthyány az átállást megtiltó nekik, mintegy Budáról átjött 240 ember csaknem erővel kényszeríté, őket nekik megadni az engedelmet.

Ugyanez nap köv. rendelet küldetett szét:

„Az ország felelős ministerei, a férfiak, kiket az utósó pozsonyi országgyűlés végén ő felsége a nemzet kívánságára tanácsába hívott, tárczáikat letették.

Az 1848-ik III. t. cz. 11. és 12. §-ainak értelmében új ministe-
rum alkotása következik.

Ezt ő felsége az országközi távollétében, az én előterjesztésemre
nevezi ki; e gond a mostani viszonyokban nem legkisebb a haza
gondjai közt.

Nem olly állapotban van az ország, hogy a végrehajtó hatalmat
egy perczig is nélkülözhesse.

Mi végből részemről nem késtem a ministeri hivataláról lemond-
ott gróf Batthyány Lajos, ministerium elnökét, ő felsége jóváha-
gyása alá terjeszteni; sőt egyszersmind felhívtam, hogy lemondását
ideiglenesen visszavevén, az időközben általam kiadandó rende-
leteket ellenjegyezze s mint ideiglenes felelős minister a többi ügyeket
is vezesse.'

Ennek nyilatkoztatásával, felelősekké teszem a közigazgatás
minden orgánumait a törvényes rendnek fentartásaért.

Kiszabom elengedhetlen kötelességül minden polgárnak, hogy a
rendbontóknak egyenként s összesen ellenségei legyenek.

A közjő, a király, a vész által fenyegetett haza iránti hűség
tegye törvénné a haza polgárainak, hogy tántoríthatlanul támo-
gassanak.

A király és haza ellenségeit ellenségeimnek tekintem; az ország
törvényeit, alkotmányát, szabadságát minden ellenség ellen erőm-
höz képest megvédeni, fentartani el vagyok határozva, miként ezt
királyomnak és a nemzetnek esküvel fogadtam s miként ezt mint
nádor s királyi helytartó kötelességemnek ismerem. Király és tör-
vény nevében. Budapest, sept. 12-én 1848. István nádor, királyi hely-
tartó. Gr. Batthyány L.“

IX.

A bán sept. 11-én, minden ellenállás nélkül áttörvén a Dráván,
pár nap alatt Csáktornyára s 14-én Kanizsára vonult, s a mint előre
nyomult, többen az eddig magyarok alatt szolgált cs. ezredek közül
hozzá csatlakoztak.

A sept. 13-iki parlamentben a már akkor viszont ministerelnök
Batthyány interpelláltatott az iránt, hogy a dolgok miképp állanak s
miképp áll különösen a már általunk is említett átállási ügye a
katonáknak?

Batthyány erre ekképp válaszolt:

„Mi az interpellatio első részét illeti, azokra nézve t. i., kik
eddig átléptek a honvédseregbe a sorkatonaságból: nincs tudomá-
som, hogy e tettért valamelyik megbüntettetett volna. S én bizo-
nyossá tehetem a házat, hogy tűrni nem fognám, ha valaki olly
tettért büntettetnék meg, mi a tisztelt ház határozatából ered.

Mi az ezentüli átlépést illeti: én a háztól bizalom jeleül kérem, hogy ezen határozatnak foganatba vétele az én belátásomtól függesztessék fel. Méltóztassanak végig kihallgatni, azután könnyű lesz e kérdésre nézve szavazás útján tisztába jöni.

Most mindezek előtt jelentést teszek arról, mit tegnap óta a haza védelmére tettem.

Politikám abban áll, miszerint én, ha lehet, arra bírom ő fel-ségét, hogy az országot az invasiótól mentse meg. Ha e feltétel nem fogadtatik el ő fölsége által: akkor hivataloskodásomnak vége. A válasz után soká nem kell várni, jövő csütörtökre van Ígérve. Addig is semmit el nem mulasztottam megtenni arra nézve, hogy az ellenség megtámadásában részünkről kellőleg fogadtassák. Hrabovszky altábornoktól katonai becsületszavát bírom, hogy rendeleteimet pontosan teljesíteni.

Ezenkívül első teendőnek tartottam úgy intézkedni, hogy Jel-lachich útjában sikeres ellenállást találjon, és ha ezen törekvésnek sikere nem volna: a főváros, mennyire csak lehet, biztosítva legyen.

Azért a lehető legnagyobb számú és legbiztosabb csapatokat egy ellenállásra alkalmas pontra szándokom összehúzni, hol azon erő minden kellékekkel ellátva legyen. Másrészről parancsomra a főváros környéke már erősítettik. Minthogy pedig a pesti rész védelmi szerekre nézve nem alkalmas: tehát ezen szerek Budára lesznek koncentrálva, álgyük és más beces szerek ugyanoda fognak átvitetni az újépületből és máshonnan, nehogy az ellenség által ejfoglaltassanak. Hogy pedig a budai vár, mint utósó menhelye szükség esetében a visszavonuló katonaságnak, a lehető legbiztosabb kezekben legyen: a tüzérség tisztét még ma a honvéd tüzérség fogja átvenni. Gránátosaink mennek a verbászi táborba, s azért a várban nem lesz sok katonaság, de nem is szükség, mert a netalán visszavonuló sereg elegendő lesz garnisonnak.

A komáromi várparancsnokától szinte katonai szavát biromrendeleteim teljesítése iránt. Itt a belvárosban van a Ceccopieri-ezred egy része, másik részét én rendeltem ide. Most azon parancsot adtam ki, hogy a Ceccopieri katonaság innen és Komáromból távozzék, helyette a Turszki-ezred egy része menjen oda. S így azt gondolom, hogy ha le fogok is lépni, utódom nem tehetend szemrehányást, hogy ezen beces 3—4 napot elvesztegettem.

Épen a fenebb mondott oknál fogva, hogy t. i. az erő egy ellenállásra alkalmas ponton húzassék össze, szükségesnek láttam, hogy a Vác, Szolnok, Arad és Pápa vidékén tanyázó táborok kimozdítottassanak. Ezeknek háрма útnak indult az ellenség élébe, mint szinte a honvéd-tüzérség egy része és a Würtemberg-huszárok 2 divisiója. A „Hunyadi-sereg“ elindult, hogy olly diversiót csináljon, melly által az ellenséget nyugtalanítsa.

A fővárosban számolok a nemzetörségre, hogy kötelessége teljesítésében annál serényebben járand el, mivel szerencséje van a törvényhozó testet is e város kebelében fogadhatni. A főváros iránt legyenek a ház tagjai megnyugodva abban, hogy mint mondám, a sáncok már készülnek, az álgyük elhelyeztetnek s most nincs szükség nagyobb erőre, mint mennyit a közbátorság igényel. Ha ezen rendelkezéseket elég biztosoknak tartja a ház, szerencsésnek fogom magamat érezni; ellenkező kijelentését úgy veszem, mintha illy perzekciókban nem lenne bennem elég bizalma.“

S miután e politikát Kossuth is helyesnek nyilvánítá, a ház is elfogadta azt.

De a katonák áttállási ügye még a sept. 14-iki ülésben is folyt. Indignálódva kérdezte ugyanis Madarász László, mi az oka, hogy Batthyány azt megtiltá? S azon felelet, hogy ez a sorkatonaság iránti bizalmatlanságból történt, nem kevés vita után megnyugtató őket.

A másnapi ülésben miniszterelnök felolvastatá a Teleky Adómhoz küldött legutóbbi rendeletét, mellyuek értelme az, hogy a jelen rendelet vétele percztől fogva egy talpalatnyi földet se engedjen b. Jellachichnak védtelen. Ha netalán — így szól a rendelet — ön bármi okból e feltételt el nem fogadná: átaladandja azonnal a védsereg vezérletét a rangban ön után következő tisztnek, szükség esetében addig mérvén, míg egy hazafi találkozik, ki hazája földjét megvédeni első legszentebb kötelességének tartja stb.

Továbbá jelenti, hogy Pest körül a védelmi munkálatok folynak, az önkénytesek, sorkatonaság és mobilis nemzetörség egy része ma indult útnak, holnap fog menni a másik rész.

A perlászi táborba is lement egy sokat ígérő csapat segítségül, ha talán Jellachich embereinek szándoka volna erősíteni a rácz lázadást. Egyébiránt megparancsolta szóló, hogy mihelyt ezen erő leérkezik, nyomban foglalják el a sz.-tamási sánczot. Ha ez megtörtént, nagy erő lesz ismét dispositiónk alatt, s ezzel hatalmas diversiót lehet csinálni.

Egyébiránt sajnosan kénytelen szóló kijelenteni, hogy a Dráva melletti vezérség várakozásának meg nem felelt, mert a nélkül, hogy Jellachich emberei még csak egy lövést tettek volna, táborunk már Keszthelyig vonult vissza, Jellachich pedig eddig N.-Kariizsát elfoglalta. Megemlaté szóló a nehézséget a fővezér választásában, hogy t.

]” a többi tisztnek olyan alatt akarnak állani, ki rangra nézve nálók felebbvaló.

Budára nézve jelenti a miniszter-elnök, hogy a magyar tüzérség már átvette a várbeli szolgálatot; a komáromi várban pedig azonkívül, hogy Majthényi alezredes 250 önkénytesel ben van: a Turszki sorkatonaság tegnap felváltotta a Ceccopieri-eket.“

Ugyanez nap este tartott ülésben Batthyány bemutatja a háznak Csányi László a drávai táborba kiküldött kormánybiztosnak levelét, mellyben jelenti, hogy Teleki Adám vezérőrnagy saját és tisztikara nevében kinyilatkoztatta, hogy Jellachich ellen, kivél ötöt egy eskü köti, hadakozni nem fog s ha a kormánybiztos élelmezéséről nem gondoskodik, Jellachich táborába is átmenni kész; minthogy tehát a tábor vezérlet nélkül egy perczig sem maradhat, a házat felhívja: miszerint ő fenségéhez a nádor királyi helytartóhoz rögtön küldöttség neveztessek, hogy őt a táborba indulásra úgy kérje fel, miszerint már holnap elinduljon.

Ez indítvány elfogadtatván, Pázmándy elnöklete alatt küldöttséget küldtek a nádorhoz, melly is nemsokára visszatért: a nádor oda nyilatkozott, hogy nádori és hazája iránti kötelességeit ismerve, a táborba le fog menni, az ottani hadseregek vezérletét átvenni; megvárja azonban a képviselőháztól, hogy törvényes úton maradvá, semmi olyan intézkedést nem teend, melly fenálló törvényeinkkel ellenkeznek, kinyilatkoztatván továbbá, hogy ministerelnök úrral a seregek helyzete és állása iránt értekezvén, reményű, hogy a törvényhozás is a hadseregeknek szaporítása és nevelése iránti czélszerű intézkedéseket megteendi; végre biztosítja ő fensége a képviselőházat és általa a magyar nemzetet, hogy jelen nyomasztó körülmények között, ha sokak által megosalatnék is, el van határozva, hazája iránti kötelessége érzetében hivatalát akként vinni, hogy még holta után se lehessen e hazában senki, ki róla elmondhatná, hogy általa megsalattott.

E perczben mindenki keblében két hit élt: hogy Teleky Adám áruoló s hogy a nádor a hazát meg fogja menteni.....

X.

Ministerelnök azon értesítésére, miszerint a tisztikar megbízásából gr. Bubna őrnagy és Bárczay százados aug. 16-kán Jellachich táborába mentek, felszólítani őt, előmutatni a király azon levelét, mellyben a hazá megtámadását parancsolja s tudatni vele, hogy ingyen egy talpalatnyi földet sem engednek át, nem kis lelkesedést idézett elő.

Ugyané? pap esti ülésben Batthyány kinyilatkoztató, hogy miután a ministerium iránt fölterjesztett feltételei nem fogadtattak el, ő megszűnt ministerelnök lenni. Ezután felolvasó a királynak Schönbrunn, sept. 15-éről irt levelét, mellyben hja; hogy a midőn a volt ministerium tanainak leköszönését elfogadja, egyszersmind gr. Batthyány Lajos ajánlatára nézve új ministerium alakítása iránt, szinte, meglegedését nyilvánítja.

Mi a feltételeket illeti, mellyeket gr. Batthyány a ministerium

„A magyar képviselőháznak. Komárom vára, mindamellett, hogy benne Majthényi alezredes úrral 210 önkéntes van, a hazaáruló Mercz kezében van; hazaáruló: mert tagadja, hogy a miniszterelnöknek becsületszóval engedelmességet ígért volna. S több napok óta alattomos fortélyal, rendelet magyarázgatása ürügye alatt, csukva tartja a vár kapuit s ostrom-védő helyzetben van. Ma a gőzösön érkezett Vilmos ezred zászlóalja tiszteivel hosszasan beszélgetve, nappal mindnyájunk szemeláttára gőzösön Gönyőre küldötte, s ugyanazt éjjelre, titkon a komáromi várba visszarendelte. Jóllehet Majthényi alezredesnek becsületszóval fogadá, hogy tudta nélkül a várba semmi katonát nem bocsátand és nála nélkül semminemű intézkedéseket nem teend. Hitelesen értesítettvén estve a felől, a tanács rögtön közgyűlést hívott össze s Majthényi alezredes, Besze János őrnagy, Csapi János és Csuzi János őrnagyokkal egyetemben elhatároztuk, a dolog mibenlétét a várparancsnoktól küldöttség által kitudni, tudatván vele egyszersmind gyűlésünk azon határozatát is, melly szerint tettleges bejövételüket tetteleg meggátolandjuk. Ennek következtében a parancsnok nyíltan bevallá, hogy ezen katonaság, rendeletére jő vissza s minthogy a hídon, melly úgy is kinyitatték, át nem jöhet, a túlparton levő s e napokban 6 ágyúval megerősített O-Szőny feletti erősségben helyezé el őket további rendelkezéséig. Árulás az egész. A parancsnok senkit, sőt a köztünk létező Majthényi alezredest sem bocsátja be eddig a várba. Schaurott mérnök-i alezredes rendelkezik rász akaratával. A vár, lia rögtön nádori aláírással s ministeri ellenjegyzéssel ellátott szigorú parancs Merczhez nem érkezik, részünkről veszve van, mert nemzetőri erő a vár ellen sohasem győzhet, csak nádor és nemzeti parancs nyitandja meg a kapukat; de az is csak úgy, ha egy órát sem mulaszt el a nemzet. Ezen aggodalom-szülte levelünket mind ő fenségének a nádornak, mind a miniszterelnökhez futár által megküldeni hazafiúi szent kötelességünknek tartottuk. Kelt Komáromban, sept. 15-én 1848. éjfélkor tartott közgyűlésünkből.“

Határozat lón, addig várni, míg a várparancsnok a hozzá küldött levélre válaszol.

S a mint tornyosult a vész, s a mint növekedett a vihar, a kormány naponként több erélyt tudott kifejteni, a nép naponként lelkesültebb vala. Az első bizott ennek óriási erejében s az utóbbi teljes hittel csüngött azon.

Nyolczadik fejezet.

Kossuth szózata az elfolyt eseményekről, lemondott szász képviselők, a bán találkozása a nádorral, gr. Szécheny letünése a politikai térről, a képviselőhöz küldöttei Becsben, a bán egy csapata Székesfehérvárt, Pulszki tudósítása Bécsből, Sz.-Tamás szerencsés ostroma sept. 21-én, a bán elfogott levelei.

I.

E pár nap volt az, midőn Kossuth nem ült a kormánypoleon. De hatásköre azért nem csonkult, mert ha eddig a kormány hódolt akaratának e pár nap alatt tudá a népet annyira megnyerni, hogy a kormány az általa követett politikát kövesse. A nevét viselő s ekkorban legtekintélyesb lap hasábjain szebbnél szebb s bámulandó agitatói tehetséggel szerkesztett felszólításokat bocsátott közre.

„Lemondásom s mi utánna következett“ című czikke megjelent a Kossuth hírlap sept. 19-iki számában historiai oklevélként, magában foglalván az akkori idők történeteit rugóival a közlést megérdemli.

„Kötelességemnek érzem, röviden számot adni polgártársaimnak.

A martiusi napok nem ember műve. Az örökkévaló istené.

Nekem csak annyi művem volt benne, hogy határozottan megragadám az események fonalát.

Mielőtt Bécsbe menénk az országgyűlés küldöttei, Batthyány Lajost, leendő első magyar minister-elnöknek kiáltám ki a pozsonyi erkélyről a nép ezereinek, s isten azt mondá „Ámen.“

Úgy lön.

Egy perczig Bécsben magában olly hatalom állott kezemben, mellynek emlékezetére is borzadok.

Intésemről függött, mi történjék a bécsi „Burg“-gal.

És én azt mondám az austriai háznak. „Híved vagyok; nekem nem kell semmi, én nem ismerek nagyravágyóét eddig. Adja meg a király Magyarországnak, a mihez ennek régi joga van, a mire 14 király megesküdött s esküjét egy sem tartotta meg; adja meg neki

önálló független kormányzatát „und ich werde Ruhe echaffen dem Hause österreich in Wien.“

Úgy lön.

És mi loyális magyarok beértük a legszorosabb igazsággal, kevesebbel mint az igazsággal; midőn minden kezünkben volt.

Elég kábák voltunk azt hinni, hálásak lesznek a magyar nemzet iránt; mégcsak seregeinket sem hívtuk vissza külföldről.

A pragmatica sanctio iránti gyöngédségből hagytuk kün, támogatni a roskadozó ház oszlopait; ben pedig megszenvedtük az idegen tiseteket, idegen zsoldosokat s etettük saját kenyerünkkel, Úzettük keserves véres verejtékünkkel.

S mi lett belőle? miként hálálták meg? Betegeink vérével győzelmet vittak ki s díjul a magyar szabadságot akarják eltiporni; — az idegen seregek pedig összeesküdtek az őket tápláló hazánk ellen.

Bécsből megjövének a mint nehezőek: „magyar argonauták.“

Kértem a miniserelnököt, hagyjon ki engem ministeri combinatiojából, gyomromból utáalom a hivatalt.

Azt mondák: nem lehet; nélkülüm nem alakulhat ministerium, nem meri senki a financztárczát elvállalni.

Engednem kellett. Meghozóm az áldozatot, a legnagyobbat élotembem. Ministerré lettem, s a sok kegymosoly csak úgy özönlött reám le a magasból.

S én megborzadtam önmagamtól, midőn a sanctio napján a trónus lépcsözetéhez kellett állanom. És mondám magamban „Mindenható Isten I miért mérted reám e pohárt.“

Elkövetkeztek a kezdődő vésznek napjai. Elvem volt: igazság, de az igazság mellett kérlelhetlen szigor a kígyófaj ellen, a hol csak fejét felemeli.

Azt mondák: diploijaatizáljunk, ne kísértsük energiával a fatumot. Hiszen lehetetlen, hogy elhagyjanak; lehetetlen, hogy ne támogassanak királyi esküvel szentesített törvény s igazság mellett.

És diplomatizáltunk. És megcsalták szegény hazánkat, rútul, iszonyatosan.

Midőn világos volt, hogy megcsaltak, mondám: „Az idő ugyan veszve van, most 10,000 ember kell, hol két ezer elég volt volna.“ Azonban bátorság, energia; még veszve nincsen semmi.

És mondák: igen, energia, de a „törvényes formák között“ azon túl nem lehet lépni« akármí történik.

No mondám s formák miatt elvesz a haza. De biz az csak úgy ment., hogy ha valamely parancsnok elárult, írtak neki régi híres löcsei formára „Herr N. Ni soll sich äussern, miért árulja al' Un' cfi szágot?“

Jellachich nem úgy bánt a dologgal, akasztófát állított annak számára, a ki nem akart párttűtő lenni, s mikor elég erős volt, azt monda a péterváradai főhadikormányzónak, a nálánál öregebb, rendezellekkel rakott, érdem s nem párttűtés által emelkedett Feldmarschal-lieutenant Hraboszkynak: „Kendet a császár tette ide, én pedig leteszem, menjen kend pokolba!“

És elment, mondván: majd „satisfactiót kér a császártól“, a császár pedig azt monda: „Mein lieber Jellachich, ön derék, hű loyalis, pártfogóm; biztosítom önt magas császári kegyelmemről.“

És mi mindig „törvényes formákról“ és „diplomatiáról“ és „militair regulement“-ről és „Aeusserungok“-ról beszélgettünk.

Százsor mondám: „resignálok“, azt felelék: „Az istenért ne, szétbomlik a ministerium, soha sem lesz többé magyar finanszminis-ter. Én leszek felelős a haza szabadságáért.“

Kínos egy helyzet volt. öt hónapon át soha egy nyugodt pillan-at, soha egy, mellyben magammal elégedett lehettem volna.

Időközben a császár megszökött Bécsből. Más nemzet azt mondta volna, a mit a nemzetek mondani szoktak, midőn fejedelmök meg-szökik.

Mi mindig hű, mindig loyalis magyarok, kettőztettük hűség-ünket. A „Martius“ szerkesztője perbe fogatott, mert azt hírlé, hogy István főherczeg ideiglenesen kezébe véné az országlást. Könyörögtünk, hogy jöjjon a király hű körünkbe, s elég naivok voltunk hinni, hogy megteszi, annyival inkább, mert meg is ígérte, miként előtte 14 ősei ezerszer megígérték; és 300 esztendőkön át alig töltöttek 300 napot Magyarországon.

Ekkor a vezérpolitika az volt: „Budapest nyugodt legyen minden áron, különben a király el nem jő“, és Budapesten e nyugalom végett annyi katona vesztegelt, mennyivel Kis Ernő kiirtotta volna a rabló szerbeket.

Majd mindinkább világosságra jöttek a reactio ármányai; a katonai parancsnokok részint haboztak, részint nem engedelmesked-tek; a bécsi „Hofkriegsrath“ épületének személyzete mindenütt bemártotta kezét a magyarországi katonaság dolgaiba; Jellachich nyíltan revoltált; külföldről a magyar katonát nem adták ide, her-metice elzárták a magyar kormányhatalmi közlekedéstől, ha valamely magyar ezrednek magyarhonbai bejövetelét megengedték is, a vég-rehajtás elmaradt. Maga a király is parancsolt, mégsem lett semmi sikere s azt mondák Bécsből; „mi mindent megtevének, de ez s ez ezredes, ez s ez parancsnok nem engedelmeskedik.“

Átalában ő felsége a király kevés kivétellel, mind addig, míg Olaszországban Radeckzy nem győzött, mindig kiadta a törvényes parancsokat, Jellachichot párttűtőnek nyilatkoztatta; a hadi főpa-rancsnokságoknak, határőröknek megparancsolta, hogy a magyar hadügyminis-ternek engedelmeskedjenek. Ámde parancsainak ritkán

engedelmeskedett valaki, s az ellenséges szellemű főtiszteknél azon maxima uralkodott, hogy nem az a fejedelem akarhatja, a mit úr, hanem az, a mit „mások a fejedelem legközelebbi körében mondanak.“

Így üzte a camarilla velünk s a király nevével a legrútabb játékokat.

János főherczeg nem ment Horvátországba a fejedelem törvényes akaratát tudtul adni a népnek s határőröknek. Jellachich ellenben, kit a király pártütőnek nyilatkoztatott, Bécsben a legnagyobb kitüntetéssel fogadtatott. Bécsből, mint mondák „tévedésből“ ágyúkat, löszert, puskát, fegyvereket küldöttek neki; küldöttek pénzt, nehogy a szegény határőrök szükségét szenvedjenek; a közös harminczadi hivataloknak megparancsolták, hogy a magyar jövedelmeket Jellachichnak adják ki nyugtatvány mellett; a Fiume védelmére rendelt magyar gránátosokat „tévedésből“ Radeckykez küldék; Dreyhahn alezredest, ki Fehértemplomot olly rútul elarúla „tévedésből“ ezredessé tették; Mayerhoffer austriai consul és tábornok „nehogy polgárvér ontassék“, a határőr-ezredeket fellázította, s a rabló szerbekkel czimborált, miután először Bécsben, onnan Zágrábban megfordult; Sz.-Tamás körül árulás tette semmivé igazságos reményeinket. A magyar hadügyminister rendeletei ellen minden ember „alázatos remonstratiókat tett“, és senki sem engedelmeskedett; a bécsi ministerium a horvátok részére felmondta a neutralitást ellenünk; a birodalmi országgyűlés előtt a fellázadt rabló szerbeket „Waffenbrüdereknék“, az ellenöki háborút „természetelleninek“ nevezte; a tót, oláh vidékiek Bécsből lázadásra izgattattak; Erdély az unió megtörésére bujtogattatott, szóval: mindenütt pártütés, árulás, lázadás és mindenütt a fejedelem iránti hűség és loyaltás nevében a törvény ellen.

Ezalatt hűtelen vezéreink bácsi táborunkat, mely jól vezetve elég volt volna a szerbeket akár kiirtani, kéthónapi tétlenségben, szabad ég alatt örökösen *nyugtalanított* állásban elkínözva, elkedvetlenítették, jobb felét betegségnek ádák martalékul, végre csatába vezették; a hadi tanácsban megállapított dispositiókat éjjel megváltoztaták a nélkül, hogy a hű és becsületes csapatvezéreket a változásról értesítették volna, s midőn Bakonyi mind ezeknek ellenére már a sánczot meghágta, a győzelem perczében hátrálót fúvattak.

Irtózatos!

Majd ismét Temerin s Járek esett áldozatul, mit a szerb gyűjtogatónak egy kardvágás nélkül feladtak; s visszafoglalni nem is próbálták. Előbb pedig Földvárt elfoglalók, s elfoglalván visszavonultak, átadták a szerbeknek s három héten át nézték egy puska-lővénsnyiről, mikint csinálnak ellenünk egy újabb erősséget.

Végre pedig főtisztek s egész seregek — az idegenek kö-

zül — nyíltan kijelentették, hogy a határőrök ellen nem fognak küzdeni.

Elvették pénzünket, s elárulták törvényünket, és azt katonai becsületnek keresztelték.

Tényeket mondtam el. Ügyekeztem, lelkem s minden tehetségem szerint a vést ellensúlyozni, de a hadi tárcza nem volt kezemben, én csak szólhattam, tennem nem lehetett, lemondásomat pedig a legfőbb veszélynek mondá mindenki s én hónapokon át azon kínos helyzetben valék, hogy együtt kellett egy olly politika felelőségének színét viselnem, melly vagy nem egyezett az én nézetemmel, vagy későn fogadtatott el, vagy a foganatbavételnél megtörtött.

Végre a bajok annyira nőttek, ugyanazon egy fejedelemnek egyik ministeriuma velünk olly ellenséges lábra tette magát, hogy a dolog már tovább így nem maradhatott.

Tisztába kellett elvégre jöni, akar-e a király magyar koronája épségének, hű magyar nemzete törvényes önállásának s a király által esküvel erősített törvényeinek megvédésében, minket gyámolítani vagy pedig nem?

Mert ezen irtózatoss állapot tovább nem húzható halasztható, hogy a pártütők, lázadók., de még a_k rablók is, a fejedelem nevében borítsák vérbe-lángba az Országot, irtó-háborút viseljenek a magyar faj ellen, a fejedelem közvetlen köréből szőjék Magyarország ellen az összeesküvést, ha a fejedelem a törvény érdekében parancsol valamit, azt a királyi udvarból tegyék semmivé, a pártütők pedig azzal lázítsák a népet, hogy akkor tesz a királynak kedves dolgot, ha a király törvényes rendeletéinek ellene szegül.

Azért hát, mert ezen borzasztó játék tovább nem tűrhető, a ministerium elvégre belátta, hogy a diplomatazálásnak véget kell vetni, s a király akaratával tisztába jöni.

Felment tehát két minister Bécsbe a királyhoz következő törvényes kívánatokkal:

%" Jöjjen le az országba.

&" Összelátta az országgyűlést a végett, hogy a hon védelmére pénzről és katonáról gondoskodjék. Megvan a két törvény: tehát sanctionálja.

'" Ha a magyar katona vérzik érette Olaszországban, tegye kötelességévé az országban idegen katonának, hogy engedelmesskedjék a kormánynak s védje a törvényt a pártütés ellen, B nyilatkoztassa becsstelennek, a ki azt nem teszi.

(" Tiltsa meg Jellachichnak, hogy Magyarországot ne merje megtámadni.

Ha e szó: „királyi eskü“ szent, lehet-e ezeket megtagadni?

Azonban mi történt? ministereink oda voltak 10 napig, s komolyan senki még csak szóba sem állott velök.

Hanem időközben miniszterünk otlélélet teljesen ignorálva, ő felsége aláírása alatt kelt kézirat kíséretében a bécsi ministerium az ismeretes emlékiratot küldötte le Budára, melly emlékiratnál nagyobb politicai bünt nem mutathat a história.

Hazánk vérben-lángban van a király nevének bitorlása mellett izgatott pártütés által; mi arra kérjük a királyt: segítsen minket királyi tekintélyével, a hazát, a királyi széket s a törvényt megvédeni; s nekünk egy emlékirattal felelnek, mellynek tartalma: „a törvény, mellyre a király megesküdütt, semmit sem ér, Magyarország szűnjék meg önálló ország lenni s a német ministerium által Bécsből kormányoztassék, miszerint pénzünkről jövődében se számoljanak, mint ekkorig nem számoltak, magyar vitézeink tovább is a népek szabadságának elnyomására fordíttassanak, mint ekkorig fordíttattak, minket pedig idegen zsoldosok tartsanak igában, mint eddig tartottak és legyünk tovább is egy gyarmattartomány, szükségre, nyomorúságra kárhoztatva, mint eddig valánk.“

Ez volta felelet igazságos kívánatainkra; ez volt a hála hűségünkért, ez volt a köszönet a dynastiához ragaszkodásunkért.

De még ez sem volt elég. Ministeriumunk küldöttei ott vesztegeltek Bécsben eredmény nélkül. Velök e dologról nem is szóltak. Az országgyűlés látván a camarilla tacticáját, miszerint halogatással akarja hazánkat elveszteni: küldöttséget küldött Bécsbe a ministerium kívánatainak teljesítését a nemzet nevében követelni.

És minő választ kapott?

Azt, hogy ő felsége beteg, tehát nem jöhet az országba. A törvények sanctiojáról majd gondolkozni fog, s ha volna is ellenük észrevétele, senki arra ne magyarázza, mintha a törvényeket nem akarná megtartani; a többi kívánatok iránt pedig részint már intézkedett, részint majd a ministerium útján kiadandja határozatát.

Szóval: e küldöttség is egészen hiában járt, de mégis. . . nem járt hiában, mert magával hozza újság gyanánt ő felségének neve alatt kelt egy kéziratot Jellachichhoz, mellyben őt, ki a törvény ellen fellázadt, ki ő felsége törvényes rendeletének fegyveres kézzel ellene szegült, kit ő felsége pártütőnek nyilatkoztatott, most minden ministeri ellenjegyzés nélkül, tehát a törvény ellenére, hivatalaiba, mellyekről gyanúsítások alapján függesztette fel, visszahelyezi, őt eddigi eljárásáért (t. i. hogy a törvény s törvényes kormány ellen fellázadt) megdicséri, s azon várakozását jelenti ki, hogy tovább is az összes birodalom érdekében olly hű! loyális! ember lesz, mint eddig volt.

Valóban illy rettenetes dolgok csak onnan magyarázhatók, hogy a király, mint maga is mondja, beteg; de már az csakugyan türhetetlen állapot, hogy a király betegségével a titkos camarilla, a nem felelős udvari tanácsadók annyira visszaéljenek, hogy szegény

hazánknak szabadságát, alkotmányát, nemzeti létejét semmivé tegyék; s a király és törvény elleni pártütésre a beteg királynak mintegy helyeslését függesszék reá.

Az ország ekként el lévén árulva, a királytól, kinek ministerei valánk, elgyengült egészsége miatt így el lévén hagyatva, s a pártütés ellenünk a királyi név tekintélyével gyámolítva: a ministeriumnak természetesen resignálnia kellett.

István nádor a lemondást elfogadta, de más minister-elnököt mindjárt nem nevezett, az ország tehát felelős kormány nélkül volt.

Azon ponton állottunk, hogy a mire a bécsi cselszövények működtek, a mi végett Jellachich fellázadt, t. i. hogy ne legyen magyar ministerium, csakugyan teljesedni fog s visszaesünk a bécsi camarilla járma alá.

Ezt nem engedhetők. A képviselő ház kötelezte a lelépett ministeriumot, folytassa hivatalát addig, míg más ministerium alakítatik; a többiek nem akarták, én és Szemere kötelességünknek véltük megtenni; s a ház osztatlan bizalommal kíséré cselekvésünket, melyet arra használtunk, hogy letegyük a magyar hadseregnek alapját, s pénzerőt biztosítsunk az ország védelmére.

Fent nagyon haragudtak; de mi azt mondók: itt az országban ministeri ellenjegyzés nélkül senki sem parancsolhat, tessék ministerelnököt nevezni, annak kezeibe letesszük a hatalmat, de másnak nem.

Használt; mi letételenné tettük magunkat, de a ministeri kormányfómat s vele Magyarország önállását megmentettük.

Gróf Batthyány Lajos ministerelnökké neveztetvén, új ministerium alakításával bízott meg.

Egyszersmind megérkezett a hír, hogy a pártütő Jellachich beütött az országba.

Batthyány a ministerium alakítására feltételül kötötte, hogy ezen pártütőt ő felsége az országból kiharancsolja.

Három napig vártunk a válaszra. Ezalatt érkezett híre Teleky' Ádám borzasztó árulásának. Ezalatt szólítottott fel a nádor, hogy mint az ország főkapitánya, nádori kötelessége szerint menjen személyesen védeni az országot. Mit ő teljesített is.

Végre megérkezett a király válasza. Batthyány ministerelnöknek elfogadtatott, de a pártütőnek Un országbóli kiharancsoltatása iránt ő felsége azt mondá, hadd lássa először, minő egyéneket teend Batthyány javaslatba ministerekké, s neheztelöleg szólott, miért toborzunk katonát s miért bocsátunk ki papirospénzt.

Értsétek jól meg hazámfiai!

A beteg király nevében az adatik tudtunkra, hogy az, valljon ő felsége kiharancsolja-e a vétkes pártütőt, ki hazánkat jogtalanul

megtámadá s Budának elfoglalásával fenyegetőzik, attól függ: Péter vagy Pál lesz-e ministeri candidatus?

S a beteg király nevében roszalják, hogy védeni akarjuk az országot, védeni a királyi székét a párttűzés ellen, mellyel az udvari cselszövény hazánkat megszállotta.

Tehát sanctio nélkül szabad volt pártot ütni? de mi védelem nélkül görbüljünk meg a járom alá, s adjuk fel hazánkat gyáván, hűtlenül!

Irtózatos I minő játékot űznek a beteg király esküjével.

Sokan roszalják talán, hogy ezen elválasztó perczben azon bizalomnál fogva, melly a legközelebbi napokban csekély személyem iránt nyilvánult, nem ragadtam kezeimbe a hatalom gyepőlőjét a haza megmentésére.

Nem, hazámfi, én ezt nem tevém, sőt minden erőmmel oda dolgoztam, hogy gróf Batthyányit reá birjuk, alakítson ministeriumot, még pedig akként alakítsa: hogy én, s minden olly név mellőzve legyen, melly ürrügyül szolgálhatna a királyi helybenhagyást megtagadni.

Istenemre esküszöm, csak így lehetett a haza megmentésére időt nyerni.

Elmondom röviden okaimat:

A nemzet elébe vetett kelepce nagyon is világos volt.

Bármí borzasztó tömege nehezedett is hazánkra az árulásnak, mégis van a jogban s igazságban annyi erő, hogy nem mernék a beteg király nevében Jellachichnak az országba! beütését világosan megparancsolni; nem mernék a katonaságot a törvény iránti engedetlenségre világosan utasítani.

Ámde most azt gondolák: Batthyány feltétele nem lévén elfogadva, ő le fog mondani az elnökségről, új elnököt rögtön nem lehet nevezni, mert a beteg király Bécsben van, a nádor a táborba ment, kormány nélkül azonban az ország egy perczig sem lehet, azt hitték tehát, hogy a sok hitszegés által méltán felingerlett országgyűlés ragadja kezébe a végrehajtóhatalmat, s vagy dictatúrát, vagy provisorius kormányt állítand.

És ekkor készen van az árulás által annyira óhajtott ürrügy, a beteg király nevében azt mondani: ímhol Kossuth, Nyáry vagy nem tudom ki, kezökbe ragadták jótalanul a kormányt, kivették a nádort törvényes hatóságából, kivették a király kezéből a kormánynevezési jogot, most tehát már a király parancsolja, hogy Jellachich nyomuljon előre Budáig, üzze el a király jogait bitorló kormányt s helyezze be ez s ez ministereket, kik között pénz- és hadügyi, kereskedési s külügyi ministerek nem voltak volna, a többiek pedig azon vétkes camarillának tagjai voltak volna, melly hónapok óta ármánykodik hazánk szabadsága ellen s kész vért ontani, az országot lángba

borítani, a királyi székét a hitszegés útján veszélybe dönteni, csak-hogy elveszett hatalmát, minden áron visszakerítse.

Éhez járult még, hogy a nádor a helyett, hogy most az ország védelmében vezérkedik, itt hagyta volna az országot s jöttek volna parancsok királyi névvel, hogy a katonaság ne merjen a provisorius kormányznak engedelmeskedni, Jellachich ellen ne merjen senki harczolni, ne merjen senki önkényesnek beállani, ne a magyar banknotát elfogadni, szóval lesve lesték az ürügyet, hogy az ország védelmi ereje elzsibbasztatván, a szegény magyar nemzet védtelenül semmisüljön meg s kitöröltessék a nemzetek sorából.

S most Ítéljen minden igaz hazafi. Nem követtem volna-e el a hazát veszélyeztető bünt, ha az irántam nyilatkozó bizalomtól elszédítette s engedve azon méltó indignationnak, melly minden igaz magyar kebelt elfoglal, megadtam volna az árulásnak azon ürügyet, mellyre oly régen hiában várokozik.

Nem, én azt mondom, ha van egy mákszemnyi érdem életemben, ha van, a miért hazámfiak szíves hajlandóságát megérdemlem, azáltal érdemelttem meg, hogy ezt nem tevém.

A képviselőház pedig, mert egyhangú nyilatkozatával Batthyányi, ministerium alakítására reábirta s Batthyány, hogy ezt elvállalta, a nemzet köszönetére érdemes.

Most csak az minden hazafi teendője, hogy készüljön a védelemre mindaddig, míg a nagy bajjal tartogatott törvényességi formák megbuktatására az ármány és árulás újabb ürügyet nem talál.

Keresend e találand kétségtelenül, mint a farkas Aesopus meséjében a bárány ellen talált. De már csak holnap is készültebbek leszünk, mint tegnap valánk, s a farkas nem bárányokra fog bennünk találni.

Gondolkozatok, lelkesüljetek s fegyverre, fegyverre! az elárult hon védelmében a hazánkat megszállott ellenség ellen. Őt megbuktatva, megbuktatjuk a gyalázatos camarillát, s a szegény beteg király s a szegény elárult hon mentve leszen.“

II.

A képviselőház által a nádornak a bánnal határozott találkozása sept. 21-én történegett Kiliti mellett a Balaton partjain, hová a bán főhadiszállását áttette.

De a bán azon szín alatt, hogy a magyarok hűtlenségétől fél, nem jelent meg s a nádor, daczára, hogy a háznak pár nap előt mindent ígért, Bécsbe utazott, a nélkül, hogy valakinek szólt volna. E perczig mindenki azt hívé, hogy a nádor vezére a magyar pártnak s hogy az ügynök ő nem csak színből apostola.

A képviselőházban sept. 19-én két nevezetes tárgy forgott fen. T. i. délelőtt a felett vitatkoztak, hogy hat száz képviselő lemon-

dott, délután pedig az elnök felolvasó Csányi kormánybiztosnak egy levelét, hogy a Teleki Adám ellen emelt vadai félreértésen alapulnak, miután a és tisztikara csakugyan harcolni fog.

Ezenben gr. Széchenyi némi örültségi rohamok miatt Döblingbe kényteték utazni. A verestollasok színléssel vádolák őt, de annak valótlanságát mind a közvélemény, mind a lapok bebizonyíták. Ekkép és illy körülmények közt kelle a legbuzgóbb, legmunkásabb honfiak egyikének a politikai térről lelépnie.

Sept. 20-án estve érkeztek meg a birodalmi országgyűléshez küldött képviselők.

„Kedden, a benyújtott megbízó levél nyomán a küldöttség elvagy el nem fogadtatása tárgyalatott. A baloldal melegen küzdött az elfogadás mellett, melly ellen a jobboldal és a közép főleg azon okból keltek ki, minthogy a ház szabályai tiltják a küldöttségek elfogadását. Voltak közvetítő indítványok is, jelesül, hogy ne az egész ház, hanem csupán választmány előtt adjuk elő megbízatásunkat, mások pedig azt kívánták, hogy az elnökség útján nyújtsuk be Írásban kívánatunkat. Melly utóbbi indítvány, miután az ülésbeni fogadás 186 szóval 108 ellen, tehát 78 többséggel megbukott, határozattá is lön.

Ezen eredményről magánlag értesülvén, a küldöttség abban ál'apodék meg, miszerint az elnökség útján érintkezni nem fog, közvetlen érintkezésre az országgyűléssel lévén csak megbízva.

Este 9 órakor fáklyás menettel tiszteltetett meg a küldöttség. Jelen lehetett vagy 30,000 ember. Lelkes democrat szellemű szónoklatok tartattak a nép közül s viszonzattal a küldöttség tagjai részéről.“

Sept. 24-én a bán főhadiszállása Siófokon volt, honnan azonban már 27-én seregének egy osztálya Székesfehérvárba ért. Útközben kiadott proclamatiója:

„Bajtársaim! A horvát- és szlavonországi határvidéki őrseregek átlépnek magam vezérlete alatt Magyarországnak a ti oltalmatokra bizott földjére. Ne nézzetek minket elleneknek, az austriai lobogók emelkednek sorainkban, a kétfejű sas, jelképe száz meg száz csatatéren a dicsőségnek és becsületnek, nem válhatik lázadás és árulás jelképévé. Fegyverhez nyúltunk oltalmára nemcsak jogainknak, hanem egyszersmind fentartására szeretett fejedelmünk jogainak is, mellyekkel egy gonosz párt, nem figyelve egy nemeskeblű s hív nemzet nagy többségének igaz érzelmeire, vétkes céljaival visszaélni nem átkodik. Már is tetézte ezen párt a birodalom felbontására czélzó ármányát, midőn határozatai által a fejedelem és a haza iránti szeretettel egybeforrasztott seregben az elkülönzés szellemét ébreszteni, a bizalmatlanság s gyűlölség magvát hinteni s ezáltal az összes birodalomnak ezen erős véd falát lerombolni iparkodik. Vitézek, az austriai hadsereghez, mellyhez büszkén számjuk magunkat, ti osztjátok ezen

ármány tekintetüre felindult boszankodásunkat, fegyvereket soha sem fogjátok testvéreitek ellen fordítani, kik császárunkért s ennek jogaiért, melyek egyszersmind a népek jogainak legszilárdabb véd-falai, életüket feláldozni mindenkor készek. Olaszország csatatéréin visszaszerzé egy dicső hős legyőzhetlen vitézeivel a koronának egyik drága gyöngyét. Egy szó vezeté, egy szellem éleszté ezen seregeket nemzetiség minden különbsége nélkül: győzelemmel lőn jutalmazva egységek. Nem jutott ugyan részünkkül vérünket onthatni ezen magasztos célért; mindazáltal azon boldogító öntudat, melly szerint olaszországi vitézeinket testvéreinknek nevezhetjük, éreztesse növelünk azon nagybecsű szerencsét, melly szerint egyesítve az austriai színek kötelékével, késő maradékinknak a becület és vitézség példáját hagyhatjuk örökségül. Éljen az austriai hadsereg egysége! éljen kegyelmes császárunk s királyunk! Dráva partján, sept. havában 1848. Jellachich m. k. tábornagy és bán.“

III.

Pesten, september 27-kén következő placat nem kis figyelmet ébresztett:

„Azon futár, kit én folyó hó 28-án Pulszky Ferencz külügyministeri álladalmi titkár úrhoz azon utasítással küldék fel Pécsbe, miszerint levelem vettével azonnal kérje ki ő felségének azon határozott választát, mellyet ő az általam kijelelt ministertársaim megerősítésére és azon feltételre, mellyhez ezen ministerium megalakítását köté, (t. i. Jellachichnak az országból rögtöni kipurancsoltatását) adni méltóztatik, megérkezett.

Ezen felszólításom folytán Pulszky álladalmi titkár úrtól ugyancsak futár által folyó hó 24-éről következő választ nyertem:

Ma 8 óra után jött meg méltóságod futára, s tüstént kértem audentiát, egy órakor délben rendeltettem Ferencz Károly főherczeghez, kitől azon választ nyertem, hogy írásban meg fogom kapni ő felségének elhatározását, mert a csend és rend fentartása a földolog s szükséges, hogy loyális úton egyenlítettsek ki minden, úgy a mint ő felsége megígérte.“ Kelt Budapesten, sept. 25-én 1848.

Gr. Batthyány L.“

Más nevezetes tárgya volt a közbeszédnek, hogy Sz.-Tamás alól sept. 21-én a magyar seregek visszanyomattak. A Pesti Hírlapnak e tárgyról írt czikke sok tekintetben nevezetes.

„Hadügyministerünk sept. 21-én nagy hibát követett el.

A tény, melly mellette, de ellene is szól, ez:

Sz.-Tamás ostroma alatt ő több főtiszt körözetében olly ponton állott, hová legtöbb ágyugolyó irányoztaték.

Volt egy percz, voltak több, vagy tán voltak sok perczek, midőn hadtársai, kik szinte bátor s magokat kitüntetett egyénekből állottak,

lovaikról leszállván, a földre feküdtek, hogy a golyó fölöttük röpjön el, mert életüket, melyet soha félelemből nem kíméltek, eredmény nélkül kockáztatni a közügyre nézve károsnak tarták.

A hadügyminister lován maradt, daczára ezer kéréseknek, ezer esdekléseknek.

Csak az isten különös csodája tartá meg őt számunkra.

Továbbá a hadügyminister, midőn seregeinkben rendetlenség támadt, s egy hídon nagy bajjal lehetett volna áthatolni, a csatornába ugrók s golyózápor közt úszván a másik partra, a zavart előbb megszűnteié s úgy úszott táborkarához ismét vissza.

A képviselőház e hős tettekért egyértelműleg fejezte ki köszönetét és teljes méltánylását.

Hadügyminister úrnak a házelnök fogja ezt levél által megvinni.

Mi is tegnap a legbensőbb örömmel éltettük derék hadvezérünket.

De ne vegye rász névén, ha már ma, mert vérünk kissé lecsillapult, aggódva kérdjük tőle: nem vegyült-e e tettei közé a merészség mellé kockáztatása is?

Nekünk önre szükségünk van.

Őn áldozza fel életét, midőn a vezéri kötelesség és szent ügyünk igényli.

Az élet nem a legfőbb jó.

De mi, kik bátorságában soha sem kétkedtünk, azon, a katona előtt nem kellemetlen hibáztatást mondjuk ki, hogy sept. 21-kén a Sz.-Tamást ostromló hős seregnek hős vezére, magát kímélte legkevésbé s nemcsak ott kockáztatta életét, hol kockáztatni kellett volna.

Egy Mészáros, egy Vetter, egy Bakonyi s még néhány név az alduvai táborból, sok reményre jogosít fel igaz ügyünk sikere iránt.

Ki ne tudná, hogy ők nevüket bemocskolni soha nem fogják s legkevésbé a félelem által.

Ha tehát önkímélésére intünk e szép koszorúból valakit, azért van, mert bátorságra inteni szemtelenség volna.

Éljen, dicső nagy hibája mellett is Mészáros Lázár, a mi hadügyministerünk! “

IV.

Ezenben a bánnak egy Bécsbe küldött futára elfogott. A nála talált levelek közül 3 a képviselőház elébe terjesztetek sept. 27-én.

E leveleket Jellachich katonái szállították volna, mint a házelnöke mondá, meglehet a legközelebbi postaállomásra, meglehet tovább; de 3 somogyi kanász megtámadta a katonákat s tőlök a leveleket elvette.

A levelek ketteje Jellachichtól van, egyik gr. Latour bécsi had-

ügyministerhez, másik b. Kulmer Ferenczhez, a harmadik levelet valami Rodin vagy micsoda nevű major írja ugyancsak Latourhoz.

Jellachich Latourhoz sept. 23-káról a Balaton melletti táborból ír. Szépen megköszöni a pénzt, melyet eddig kapott. De neki még több kell, ő, „für allgemeine Sache Oesterreichs“ küzd, s october hónapra követel 600,000 pfírtot a hó első napjára kezeibe szállítandót. Különben, úgymond, egy lépést sem mehet.

Másik levelét szinte azon keltről Kulmer Ferencz „kedves barátjához“ írja. Azt mondja, hogy iszonyú bajba került neki egy olly sereget rögtönözni, minővel bír. A magyarok fanatizálták a hadsereget és azon reménye, hogy a magyar sorkatonaság ellene küzdeni nem fog, nem valósult. Azért kéri minélelőbb a manifestumot és ismét csak a manifestumot, különben azt fogja mondani: „trop tard.“ Említi, hogy István főhg által meg volt hívva értekezés végett a „Kisfaludi“ gőzösre; hanem ő és emberei csak úgy vélekedtek, hogy a becsületszó (melyet a nádor adott) erős, de a gép még erősebb, majd el találják vinni. Attól is félt, úgymond, hogy akármit végezne a nádorral, azt a törvényhozás és magyar ministerium desavouirozni fogná. De különben is hiában! mert az alkudozás neki (Jellachichnak) nincs természetében. Említi, hogy a német ezredek Magyarországból kifelé indítatnak s kik bent vannak, nem tudják mihez tartani magukat.

A fenebb említett major holmi magándolgokon kívül levelében azon reményt fejezi ki, hogy Pestvárosig ellenállás nélkül fog jöni Jellachich. (?) Reményét abban helyezi, mivel a democratia fejének a népben nincs támaszuk. Egyébiránt reméli, hogy a sz. ügyhez (már t. i. a democratia eltiprásához) a többi sored is csatlakozni fog. Attól azonban tart major úr, hogyha Kossuth és társai kézre nem kerülnek, az izgatás még meg nem fog szünni stb.

Határozat lön, azok kinyomása.

Ministerelnök jelenté, hogy Bécsből igen fontos sürgönyöket kapott.

S valóban a sürgönyök igen fontosak valának!

Kilencedik fejezet.

Sáncolat a Gellérthegyen, Kossuth körútja a népfelkelés ügyében. Hurban, Stur és Hodzsa Miavánál, honvédelmi bizottmány, a nádor leköszöőése, Lamberg kat. parancsnok, b. Vay miniserelnök, ülés Sept. 27-n estve, a ház határozatai, Lamberg meggyilkoltatása s a ház nyilatkozata. Sept. 29-diki csata Fehérvár alatt, készültek a nép és ház részéröl.

I.

Olly eréllyel, olly lelkesülten folytak ezenben Pesten a készültek, hogy a mindenkitöl várt fergeteg elébe a legnyugodtabban, a legnagyobb hidegvérűséggel tekintettek. A sz. Gellért hegyét sánczolat s ifjú, agg, férfi, nő, főúr és pór, mindenki, mint töle telhetők, s mi erejének megfelelt, dolgozék. S estve a munka végezte után nemzeti lobogók alatt Rákóczy-zene kíséretében tarka csapatban tértek meg.

Ezenben Kossuth és Batthyány elhagyók Budapestet, az első népfelkelést rendezni a szomszéd magyar vidékeken, az utóbbi a bánat fegyverszünetét eszközölni. Az első mindenütt a néphez, értelméhez mérten szólt, s mindenütt elragadta azt. Minden kebelt egy lelkesedés fogott el s mindenki följajlá karát a haza védelmére. Népfelkelést illetőleg éjszakon Hurban, Stur és Hodzsa is próbáltak a magyarok ellen illyet gyűjteni, de egy pár száz embernél többet nem kaptak s azt őrnagy Knöhr egy pár ágyúszóval (sept. 29-én) Miavánál szétverte.

Még sept. 22-én alkotott a ház egy bizottmányt, melly miniserelnök Batthyányi törekvéseiben támogassa. E bizottmánynak lelke Kossuth vala, s midőn a sept. 27-diki ülésben Becsből sürgönyöket kaptak, utána küldtek.

Estve tíz órakor ült össze a ház, s Madarász L. elmondd az azóta történeteket, hogy a nádor lemondott hivataláról, hogy új ministerium alkatasával b. Vay van megbízva, s hogy Magyarhon katonai kormányzójává gr. Lamberg Ferencz nevezteték ki.

Szólo felolvassa az első iratot. Tartalma az, hogy ő felsége (mert a király nevében iratott) a polgárháborút, melly az ország

minden részeit fenyegeti, meg akarván szüntetni, gr. Lamberg Ferencz tábornagyot az országban levő hadsereg főparancsnokául kinevezi, kinek is megbízatása mindenekelőtt fegyvernyugvást rendelni s ő felsége e részben rendkívüli biztosa iránt engedelmisséget és gyámolítást kíván.

Továbbá, az ország felső részein kiütött lázadás elnyomására morvaországi katonai erő rendeltetik, mint írva van, ugyancsak ő felsége által.

Végül a rendkívüli biztos iránt kívánt engedelmisségnek azon czím adatik, miszerint Magyarország és a birodalmi tartományok között a századokig boldogított egység helyreállításék.

A hadsereghez irt német nyilatkozványban, melyet Zákó J. felolvasott, az előbbeni dolgokon kívül azon felszólítás is foglaltatik, hogy azon sorkatonák, kik a honvédi zászlók alatt harcolnak, térjenek vissza elhagyott zászlóaljkaikhoz.

Azután elmondá, hogy ő ez iratokat koholtaknak, formájokra nézve pedig törvényteleneknek nyilvánítja.

E közben Kossuth fegyveresen a terembe lépett s körülbelül így szól:

„Fegyveresen jelenek meg a szószéken, nem azért, mert teljes meggyőződéseim szerint olly időben élünk, midőn a hazának mindnyájunk karára s fegyverére szüksége van, hanem mivel most tértem vissza egy útból, melyet a népfelkelés rendezése végett Czegléd, Kőrös, Kecskemét, Abony és Szolnok városokban tevék. Es örömmel jelentem, hogy a magyar népet e hon megtartására s szabadsága biztosítására, minden áldozatra annyira késznek találtam, hogy azoknak száma, kik csak ezen városokból vagy már kiindultak, vagy rendeltetésök helyére el is értek, vagy oda útban vannak, 12,000-nél többre megy. Mielőtt azonban tovább folytatnám utamat, visszatértem magam tájékozása végett, s mély megütközéssel kelle hallanom, mik itt felolvasattak.

Mi a nádor lemondását s Batthyány ministeriuma meg nem erősítését illeti: arról tán csak azután fogunk tanácskozni, most csak az indítványra szorítokozom.

Egyszerűn szólok, mert nincs idő dictiókra s röviden csak azt mondom: hogy gr. Lamberg Ferencznek ellenjegyzés nélküli kinevezése nem egyéb, mint a magyar alkotmány eltörlése. Igen ügyes fogás, hogy azon hadsereg, melyet ha más vezérek vezettek volna, most e haza földjét már egy párttűző sem tapodná, a győzelem percében állítassák meg, olly vezér kezeibe játszátván, kit minden ellenjegyzés nélkül neveztek ki.

Hogy mit akarnak elérni? megmondja maga az iromány: t. i. Magyarország és egyéb tartományok egységét. Hát hol van az megírva, hogy ez a Magyarország tartozik egy lenni a többi tartomá-

nyokkal? A másik cél tehát: Magyarországot ki akarni törülni a nemzetek sorából.“

Szólo tehát pártolja az indítványt, s feltett annak értelmében egy határozatot, melyet fel fog olvasni s rögtön közhírré tétetni kíván. Ha a ház tagjai, sőt csak egyetlen képviselő is találkoznék, ki Magyarországnak illymódoni kormányzatába beleegyezne; szólo mint a népnek egyik szegény, de hű képviselője, isten és világ előtt óvást tenne a magyar alkotmány eltörlése ellen s azt mondaná: ilyen irat, jöjön akárkitől: érvénytelen.

S felolvasá következő okiratot:

„A nemzet képviselői a törvényre s azt szentesítő királyi esküre támaszkodva, kinyilatkoztatják, hogy gróf Lamberg Ferencz, ha az országban hadsereg s akármillynemű fegyveres csapatok főparancsnokságát elfoglalni merészlené s az országban hadsereg és fegyveres csapatok összesen és egyenként, ha őt főparancsnoknak elfogadni s neki mint ilyennek engedelmeskedni merészlenének: az alkotmány és nemzeti szabadság felforgatásának bűnébe esnek.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatják, hogy mindazon akár polgári, akár katonai hatóság avagy hivatalnok, ki a fenérintett érvénytelen s alkotmány-felforgató állítólagos királyi rendelet sikeresítéséhez, vagy annak terjesztéséhez segédkezet nyújtana: magát az ország törvényes alkotmánya felforgatásának bűnében részesítené.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatják, hogy valamint magukat az ország alkotmányának sértését hallgatólag el nem tűrni köteleseknek érzik, úgy az ország alkotmányának csonkítlan megőrzését az összes nemzet törvényszerűségétől megvárják.

Ezen határozat a miniszterelnök és a képviselőháznak honvédelmi bizottmánya által azonnal közhírré teendő a legsebesebb úton, minden hatóságoknak s különösen a pártító és lázadó ellenség előtt álló vitéz hadseregek és fegyveres csapatoknak megküldendő, mellyeknek alkotmányhozi hűségétől és vitézségétől megvárják a nemzet képviselői, hogy e szegény elárult magyar hazát az azt megtámadott fegyveres ellenségtől, bátor győzelemmel, haladék nélkül megmentsék s megtisztítsák, s ezzel magokat a magyar haza és törvényes szabadság megmentőinek dicső nevére érdemesítsék.

A miniszterelnöknek s a ház honvédelmi bizottmányának határozatiig meghagyatik, hogy az ország védelmét s minden védelmi pontjait az alkotmány iránti hűségnek biztosítsák.

Senki máskülönben az alkotmány felforgatása bűnének súlya alatt cselekedni ne merészeljen. Kelt a képviselőháznak 1848. sept. 27-kén tartott törvényes üléséből.

Záborszky Alajos m. k., jegyző.

Pázmándy Dénes m. k., elnök.“

Sept. 28-án a fővárost elterjesztett hírek a legizgatottabb állapotba helyezték. Közhírré lőn, hogy gr. Lamberg megérkezett, elmondák, mikép a várat lefoglalni s a házat szétoszlatni szándékozik. E hírek általánossá tették az eszmét, mikép a grófnak meg kell halnia, hogy a haza megmentessék.

S kőn egy borzasztó catastropha: gr. Lamberg a nép által meggyilkoltatott.

A Pesti Hírlap oct. 1-jéni számában ezt olvassuk:

„A hídon átvonuló tömegek végre találkoztak Lamberggel. Megállították bérkocsiját, s miután kilétét maga sem tagadta, előbb egy dőfessel nyakán megsebesíték, s aztán a kocsiból kirántották. Ő kérte az ingerült tömeget: bocsássák Kossuthhoz, vele akar szólam; s aztán kérte, hogy a képviselőházba vigyék. A nemzetőrök, közül többen közbevetették mellette magokat, kérve a népet, elégednének meg, ha mint fogoly letartóztatják s a képviselőháznak általadatik. „Nem, ne bocsássátok,“ kiáltozák a tömeg közül, azért akar a képviselőházba menni, hogy az országgyűlést eloszlassa.“ Mások a képviselőház alkudozási politikája ellen keltek ki, melly az árulót is kímélni fogja. E felszólalások még nagyobb fokra emelvén a nép dühét, karddal, puskákkal és kaszákkal megrohanák Lambergét, kíméletlenül szúrva és vágva mindenfelől. Mondják, hogy ez alkalommal Lamberg egy sorezredi katonát megszólítja, hogy ő mint katona védelmezze. A katona azt felelé: „igen, én katona vagyok: de nem vagyok hazaáruló mint az úr.“

Az irtózatosan agyonszurdalt és vagdalt holt testet Pestre a Károly-kaszárnyába hurczolá a tömeg, hol föl akarták akasztani. Azonban ezt többeknek közbejövetele megakadályozd. Innen a holt test a kórházba, vitetett,

A halott zsebében, több okirat találtatott, mellyekből kitűnt, hogy Majláth György, országbíró volt kijelölve kir. helytartóul. Az országbíró, mint bizonyosan tudjuk, erről értesítettvén, nyilvánítá: hogy semmi olly hivatalt nem vállaland el, melly akár lényegére, akár kinevezés formájára nézve törvénytelen. Volt továbbá iratai között egy rendelet, melly az országgyűlést, ha jól tudjuk, dec. 3-ig felfüggeszté vala. Ezt hihetőleg egy másik fogta volna követni, melly a már szétoszlott képviselőket végkép eloszlatá vala. S mindezen rendelkezések ministeri ellenjegyzés nélkül. Hacsak a Batthyányhoz intézett levelek, mellyek szintén az iratok közt találtattak, a minis-terelnökhez ellenjegyzés végett nem küldettek, E levelek egyébiránt fölbontatlanul hagytak.

Azt is halljuk, hogy e véres irományok között Wessenberg bécsi ministertől is foglaltatik magánutasítás.“

Ez esemény következtében sept. 29-én összeülvén a ház, Kossuth

indítványa következtében, Pest városánál nyomozatot rendelt s következő nyilatkozatot bocsátott ki:

„A nemzet képviselői mély megilletődéssel értették, hogy gróf Lamberg Ferencz tábornok a fellázadt nép dühének esett áldozatul.

A képviselőház felszólítja a miniszterelnököt, adja tudtára ő felségének a nemzet képviselői ezen mély megilletődését s őszinte sajnálkozását, és figyelmeztesse ő felségét, milly borzasztó következményekre vezet az, ha a királyi szóval szentesített törvények uralma felett kétségbeesés támad s ennek következtében a polgári társaság kötelékei annyira bomlásnak indulhatnak, hogy a törvényes rendnek s közbátorságnak fentartása minden constituált hatóságok szíves közremunkálásának sem sikerülhet.

S azért kérje meg miniszterelnök úr a képviselőház nevében is ő felségét, hogy hazánk sarkalatos törvényeinek megdöntésére királyi nevét felhasználtatni ne engedje; s ekkint vallásos törvényszerűséggel környezett királyi tekintélyével segítse a constituált törvényes hatóságokat azon rendnek, közbátorságnak s törvényszerű állapotnak helyreállításában s fentartásában, melly a tegnapi szomorú esemény által olly borzasztón megháborítottat.

A képviselőház teljes bizalommal van, hogy a miniszterelnök alkotmányos hivatalát mindaddig folytatandván, míg más törvényszerű ministerium nem alakul; meg van győződve, hogy ezáltal a fővárosbani közrend «és bátorság, melly az ország sorsára nézve legnagyobb fontossággal bír, szintűgy fen fog tartatni, mint a legsúlyosabb körülmények között is egészen a tegnapi napig fentartatott.

A képviselőház biztosítja a miniszterelnököt, hogy e részbeni közremunkálásaára bizton számíthat.

S a képviselőház megvárja a két testvérfőváros hatóságaitól, nemzetöreitől s minden jó polgáraitól, hogy a miniszterelnököt ezen törekvésében gyámolítandják.

Pest város hatóságának pedig kötelességévé teszi, hogy gróf Lamberg Ferencz meggyilkolása iránt a kellő vizsgálatot megtevéen, a törvény értelmében járjon el.

A képviselőház, mint mindig, úgy most is azon meggyőződését fejezi ki, hogy a hazának megmentését semmi sem compromittálja nagyobbban, mint a törvényes rend kötelékeinek felbomlása, melly a mint a tegnapi szomorú eseményből is látható, a testvér két főváros lakossága igen hamar féktelen dühre fajul s véres jelenetekben tör ki s ezáltal a személyes bátortlét felett aggodalomba ejtett honpolgárokban a hon megmentése iránti hitét megcsökkentvén, a közremunkálási lelkesedést is könnyen lehangolhatja.

A ki a hazát szereti, az ne háborítsa a közbátorságot s ne nehezítse ezáltal a főváros felé közelgő ellenség vissza veretését.“

A sept. 30-án tartott parlamenti ülésben Pázmándy jelentette, hogy sept. 29-én a bán Fehérvárról kirohánván, megtámadta a magyar sereget.

A támadást legjobb fegyverzetű katonáival kezdetű.

A megrohanás seregeink jobbszárnyát legnagyobb mértékben érte, a középet kevésbé, a balszárnyat pedig leggyengébben.

A borsodi őrsereg, mellyre az első megrohanás intézve volt, előbb visszavonult, de csakhamar összeszedvén magát, szurony-rohammal nyomult előre s az ellenséget hátraverte.

Jellachich német lovassága szinte megrohanta gyalogságunk egyik felállított osztályát. Készen várták közelében huszáraink. E közben a honvédi tüzérség, melly egy völgyben állott, hirtelen a közel első dombra felugrott s olly sikeres tüzelést kezdett, hogy a megtámadók nemcsak ki nem vihették az attaque-ot, hanem minden rend nélkül visszaszaladtak, úgy, hogy huszárainknak nem is jutott szerezni ez alkalommal.

Így tovább a csata kezdetétől esti 6 óráig csaknem folytonosan új meg új megtámadásokat vertek vissza seregeink a legnagyobb elzántsággal.

Móga vezérőrnagy az egész ütközet alatt a legfeláldozóbb elzántsággal s tapasztalt vezérhez illő higgadt határozottsággal tett meg minden intézkedéseket. Ugyanezt lehet mondani minden tisztjeinkről.

A német tüzérek, még olyanok is, kiknek egyik csapatja ellenünk harczol, a legnagyobb elhatározottsággal teljesíték kötelességöket.

Esti 6 órakor a tüzelés csaknem egészen elhallgatott, és az ellenség visszavonult; azonban nem a központ felé, hanem jobbfelé vonulván, a vezérek és biztosok öszhangzó combinatiói után az határozott, nehogy az éjjeli támadáshoz szokott horvátok a sötétben Csákvár, Bicske és Bia felé seregeinket elkerüljék, vagy valamelly elszakadt detachement Budát magát megtámadja: jónak látták seregeinket, mellyek Velenczén túl Sukoró táján voltak, Martonvásárra visszavonni, hol állomásunk az eddiginél még jobb.

A visszavonulás meglehetősen rendben történt, kivevén azon kis balesetet, hogy egy kis osztály lovasságunk egy helyen gyalogságunkra bukkanván, ez utóbbi által ellenségnek gyaníttatván, ellenségesen fogadtatott, de a félreértés csakkamar ki lőn egyenlítő, úgy, hogy éjféli után 1 és 2. óra között a mieink állomásaikat tökéletesen elfoglalók.

Szomorú hír csak az: hogy Ivánka őrnagy, ki az ellenség ellen csapatjával együtt a legvitézesebbül harczolt, némi vigyáztatlanság és az ellenség gyalázatos árulása következtében elfogott.

A lelkes őrnagy ugyanis és vitéz csapatja egy colonne lovassá-

got úgy beszorított egy völgybe, miszerint azt lehet gondolni, hogy ez magát megadandja. Egy tiszt fehér lobogóval csakugyan jelt is ad, hogy értekezni kíván. Ivánka oda megy, s visszajövetén csapatját rendezni akará, a midőn egy másik tiszt hasonlóan mint az előbbi megjelen. Ivánka ismét megy, még pedig vigyázatlanul a szemben álló seregek közti tér közepén túl az ellenség felé. Erre néhány lovas kiválik, derék őrnagyunkat elfogják s az egész dandár minden rend nélkül vele tova száguld. Csapatja úzóbe vette a rablókat, de hátul egy nagy ellenséges test lévén felállítva, tovább üldözni nem lehetett.“

Ezután elmondá azon intézkedéseket, miket tettek s mellyeknek nyomán diadalt méltán remélnek. Elmondá, hogy Pesten népgyűlés tartatik, mellyen népfölkelést rendeznek Földváry vezérlete alatt. Végül tudatta, hogy a dolog eldőlte előtt gyűlést nem tartand, a felszólítá a házat, hogy kinek kedve van, menjen a táborba.

S valóban alakult is a képviselőkből egy vadász-csapat.

Tizedik fejezet.

Migelli elfogatása. A pákozdi csata s a képviselő háznak eziránti határozata. A bánnak Bécs felé menése. Roth és Philippovics lefegyvereztetése Perczel által. Pécei kineveztetése miniszterelnökké s a ház eziránti határozata.

I.

Fligelli vezérőrnagy a bán táborából elfogatván, Budára hozatott.

September 29-kén Pákozdnál a két sereg közt csatára került a dolog.

A magyar hadvezér, Móga, következő jelentést intézett a miniszterelnökhöz:

„A mint már méltóságodnak jelentettem, parancsnokságom alatt levő táborommal Velencze melletti Sukoró helységnél vettem állomást, hol is az ellenséget vártam, egyszersmind Falka helységét egy lovas osztállyal és Seregélyes tájékát a tartalék dandárság által tartottam figyelemben. Az ellenség ma reggel fél tíz óraker jobbra szárnyamat öt zászlóaljjal és egy ágyú-üteggel élénken megtámadta; én ellenébe a tolnai nemzetőrséget, Vasa- és Ernest-ezredbeli zászlóaljat, egy részét Ivánka őrnagy önkénteseinek és a Miklós-huszárokból egy osztályt állítottam. Az ütközet bárom óra folyásán túl tartott és az ellenség mindenütt visszaveretett. A csata alatt déli 12 óraker a csapatnak bal szárnya az ellenség közepét több ágyúkkal és egy röppentyű-üteggel élénken lövöldözte.

Az ellenség lovassága s a gyalogságnak számos rohamcsapatjai elkészültek állásunk megtámadására. Egy nagyon jól célzott tüzelése három ágyútelepünknek, felelt az ellenség ágyúzásának. A tűz két óráig tartott, mialatt a jobbra szárny az ellenséget az ütközetben harciziasan visszaverte, ágyúink az ellenség derekának ágyú-tüzelését hallgatásra kényteték. Ezután az ellenség több sorai készültek az előre küldött csatározók által a támadást seregünk derekára

intézni, azonban ellene küldettek gróf Lázár 1-eő honvéd zászlóalj őrnagyának térkutatói (tirailleurs), kik tüzeléseik által az ellenséget győztesen visszanyomták, minek következtében a felállított sorok a tüzéségnek igen célirányos tüzelése folytán magokat visszavonták.

Ezen ütközetben alkalmuk volt magokat kitüntetni, Perczel őrnagy vezérlete alatt álló tolnai nemzetőrségnek, egyszersmind a Vasa ezrednek és Ivánka őrnagy serege egy részének. A derékben az 1-ső honvédzászlóalj és a borsodi önkénytesek; úgy szinte dicséretes megismerést érdemelnek mindannyi tüzeink.

Seregünk azon része is, mely az ütközetben részt nem vett, az ütközethez a legjobb akaratot és legnagyobb bátorságot tanúsítá és az ellenség álgútüzelései daczára, mely a második sort is érte, tántoríthatlanul s félelem nélkül állott.

El nem hallgathatom erélyes és tevékeny működését a sorparancsnoknak, névszerint Holcse vezérőrnagynak, és Milbock, a Vasa ezred ezredesének, Kissnek, a hannoverai-huszárok ezredesének, ki a legnagyobb álgútüzelés alkalmával szüntelen oldalammal, és kíséretemben volt, és a jobb szárny bátorságát élénkíté.

A tábori karom, vezére Kolmann 52-ik ezredbeli százados előrelátó éi feledte czélszerű intézkedései, továbbá karsegédem Anakkof őrnagy fáradalmaik által magokat kitüntették.

A pesti nemzetőrsereg részéről mint sebes lovagok mellém rendek urak közül b. Luzsinszky Ottó, gr. Andrassy Gyula, gr. Almássy és többen parancsaimnak köröztetése által az ütközet alatt magokat érdemessé iették, úgy gr. Szapáry Antal is minden csatánál jelen vök, és magát szorgalma által czélszerűen használtatta.

Az ellenség vesztességét bizonyosan meg nem határozhatom, de még» legalább 100-ra mehet a halottak ép sebesültek száma; részünkről a mostariig vett beadványok szerint hét halott, 37 sebesült egyén, és öt agyonlőtt ló van.

Ámbár seregünk egy teljes győzelmet vívott ki, s minthogy magát első állásában megtartotta, mégis katonai nézetből ezen ütközetnek eredménye csekély; ellenben annál nagyobb erkölcsi hatást tett az új csapatra, a mennyiben helyét első megütközés, alkalmával diadalmasan meg tudta tartani.

A képviselőház pedig oct. 1-jén ez iránt következő határozatot hozott:

„A képviselők háza örömmel és meglelégedéssel értesült azon diadalról, mellyel seregeink sept. 29-én Jellachich ellenséges táborát visszaverték.

Örömmel értesült azon vitéz magatartásról, melly általában az egész tábort lelkesítette, s hálát mondanak a haza nevében is azoknak, kiket a fővezér különös kitüntetésre méltóknak tartott, millyenek az egyes hadcsapatok közül az 1-ső honvéd zászlóalj, a borsodi

a tolnai önkéntesek Perczel Miklós őrnagy vezérlete alatt, Vasaezrednek és Ivánka őrnagy csapatának egy része és összes tüzeink.

Egyesek közül: Holtsche vezérőrnagy, Mühlböck és Kiss ezredek, Anakker őrnagy, s tábornoki segéd gróf Lázár őrnagy és Makk tűzéri főhadnagy; továbbá b. Luzsénszky Ottó, gróf Andrássy Gyula, gróf Almássy Dénes, gróf Szapáry Antal, kik mindnyájan vezérlék és buzgón élénkíték a hadnak bátorságát.

S határozza egyszersmind a képviselők háza különös köszönetét Kohlmann tábornoki vezérnek, ki előrelátó és kiszámított intézkedései által mind itt, mind a bánati hadviselésben jeles érdemeket szerzett magának, és minthogy áttétele nem járt anyagi áldozathozattal nélkül, annak némi pótlékaul részére 500 db arany kifizetetté rendeltetik.

Elhatározza a képviselők háza végre és főképen köszönetét Moga altábornagy és fővezérnek, s a mint egyrésztől mind ügyességében, mind hazafiúi akaratában bizalmát fejezi ki, hogy a hazát s a nemzetet ez igazságtalan és nemtelen háborútól megmenti, czélszerűen alkalmazván azon hazafiúi erőt, melyet a haza rendelkezésére bocsátott, úgy másrésztől várja és óhajtja az alkalmat, hogy a neveztett altábornagnak és fővezérnek kivívandó diadalát akképen jutalmazhassa meg, hogy neki az kedves és a nemzethez méltó legyen, melly azt el fogja határozni.

Büszke a képviselők háza az összes katonaság elhatározott vitézségére. És megvárja a nemzet nevében, hogy vezérei és tisztjei iránt bizalommal és szoros engedelmességgel fog viseltetni. A katonának hazaszeretet, bátorság és a fegyelem fentartása legszorosabb kötelessége.“

A bán pedig részint a megveretés következtében, részint a bécsi mozgalmak miatt sebes mozdulatokkal sietett Bécs télre. Ugyanis Szapáry, Kiss és Mühlböck a magyar táborból hozzá siettek fegyvernyugvást eszközölni, mit is az elfogadván, ez időt Bécs felé sietésre használta. Oct. 1-én Mooron, 3-án Győrött, 5-én Magyaróvárait volt főhadiszállása.

A közönség figyelmét e közben következő placat foglalta el:

„Az árulók így bűnhődnek!

Gróf Zichy Ödön, fejemegyei volt administrator, sept. 30-kán 1/29 órakor Csepel szigeten rögtönítelő hadi törvényszék által, mint a haza ellenségeivel szövetező hazaáruló, kötéllel kivégeztetett.“

E hatalmas coup d'etat Görgei őrnagy, (kinek első missiója volt Lütichből fegyvereket hozni) követte el. Ő ugyanis gróf Zichy Jenőt (és nem Ödönt, mint a placat hibásan írta) mint a ki Jellachich táborába sietett, elfogatta, bevádolta, saját bírái által elítéltette.

II.

Az oct. 6-diki parlamentben ezredes Perczel Mórnak következő azelőtti nap érkezett tudósítását olvasták fel:

„Alólfrott nem késchetik a nemzet képviselőit egy örvendetes eseményről értesíteni.

Folyó oct. hó 3-án délben a horvátok ellen táborozó magyar hadseregek 5-dik osztályának parancsnokává neveztetvén Mőga tábornok úr által, az alám rendelt csapatokat Martonvásárról még az nap útnak indítám; magam estvére Ercsibe s onnét Adonyba sieték. Itt a Görgei őrnagy úr parancsa alatt álló csapatokat még egyrészben az nap estve, másrészben 4-én hajnalban útnak indítván, az 5-dik osztályt 4-én délben Szolgaegyházán szerencsésen egyesítém.

Értésemre esvén, hogy Roth generál 9000 főből álló seregeivel felfelé tódul Fejérvárnak, határozott utasításom szerint is sieték az ellenségnek megsemmisítésére.

A tolnai felkelő sereget már eleve Simontornyára utalván, a Kálozdon tanyázó ellenségnek hátulróli bizgatására, annak éber szemmel tarthatása végett a kotori felkelőket Sárosdra és Aba felé utasítám.

Görgei őrnagy urat pedig 2 escadron huszárral, négy ágyúval és 2 század Hunyadiaval Bárádnak Tác felé száguldozásra küldém.

Magam a Zrínyi, Hunyadi és szabolcsi zászlóaljakkal, a kecskeméti és kun nemzetőrökkel s négy ágyúval még 4-kén Seregélyesre menék és az előtt illő helyen tábornak üték.

Görgei őrnagy úr nem csekély bátorsággal és ügyességgel 4-én délután csapataival Táczig előnyomult, és ott a már Tácson szállásolni kezdő horvát sereg egy részével diadalmasan összeütközött. Mi egy huszárt, Bírót, veszténk, egy huszár, Pálfy zászlótartó, megsebesült és két közvitéz is megsebesült, 1 ló elesett, 2 megsebesült.

A horvátok közül számos sebeseken túl 11 esett el. Ez történt 4-én 4 és 5 óra között.

Az ellenség egy csapata Abára is beütvén, ott a Hunyadiak 6-ik százada és az abai nemzetőrök részéről vitézséggel fogadtatott és derekasan visszaveretett, Trangos Istvánnak, mint az említett század kapitányának bátor és ügyes vezérlete alatt.

Táborunk részint az élelmezés hiánya, de különösen a folytonos eső által 4-dik éjjelen át sokat szenvedett. Mindemellett 5-én korán általam Bárádnak megindítatván, Roth generál egyik csapatára akadt; melly is előlünk néhány ezer lépésre hátrálván, miután általam az egész had csatarendbe állítva ellenök vezéreltetett, másrészt a Görgei által parancsolt előcsapataim által is szorongatva lévén, ütközet nélkül megadta magát, leraká fegyvereit, zászlóját és fogolylyá tétetett.

A körülbelől 1500 főből álló horvát csapat Foreter őrnagy úr

parancsa alatt álló kunok őrizete alá bízván, tüstént Adonynak indított 11 fogoly tiszttel; kiknek is a nemzetgyűlés további rendelkezéséig a kardhordás megengedett. Mi is főleg részemről azon okoknál fogva is történt, hogy a többi Roth-féle seregek lefegyverzése, mire már ekkor mozgalmainnál fogva bizton számítok, annál biztosabban és lehető vérvímélettel és a mi fő, időnyeréssel eszközölthessék.

Már seregeimet pihenés nélkül Tácra indítam az ellenség sietős elnyomására, mit ezen működés által elérni remélheték; midőn a huszárok egy tisztet hozának előmbé, Roth generálnak egy Fehérvárra Beck őrnagyhoz intézett levelével, mellynek tartalma szerint ezt némi fegyvernyugvási, vagy kiegyenlítési értékezés adására hívja fel. Az illető fogolytisztt látván Roth generál csapatai egyik legbátrabb részének elfogatását, kijelenté, hogy generálja szinte kész hováhamarabb értékezésbe lépni. Én őt visszautasítam generáljához, egyik tisztem kísérete mellett, azon kimutatással, hogy ma délután 3 és 4 óra között Tácson, hová seregeim egy részét akkor már megindítam, Roth, generált elfogadandom.

És most e perczben, midőn e sorokat írom, itt Tácson táborba szállított seregemnek pihenést engedve, hahogy Roth generál nem teszi le a fegyvert, még ma őt vagy estveig, vagy holnap hajnalban megtámadandom.

Az isteni gondviselés kimondatlan szerencsével tetéze ekkor, midőn a haza ellenségei egy részének megsemmisítésében részt venni engede.

Balog János és Bogdanovics Vilibáld képviselő urak, kik épen azon esetenél megjelenve táboromban vannak, voltak olly szívesek er jelentés sietős átvitelét elvállalni.

Csörgei őrnagy ör szorgalmas és ügyes viselete mellett, úgy Tran-gos kapitány bátor hahotázásán túl, még kötelességem Gáspár Andor, Miklós-huszárezredbeli kapitány és az osztályomba sorozott két huszárszázad parancsnokának derék és vitéz eljárását általában és különösem a 4-ik délutáni tánczi ütközetben kiemelni.

Ez esemény, hadseregemet igen fellelkésíté, melly kész a derék huszársággal, mellytől az ellenség retteg, vetélkedni a haza ellenségei megsemmisítésében.

Meg kell jegyezmem, hogy az abai ütközetben Herenltenz hadnagy a Hunyadiaktól kemény sebet kapott, valamint Sveda János huszárköztvét ki egymaga három horvátot levágott.

III.

Az oct. 7-én tartott parlament egy lépést? követett-e, Hasonlót Caesaréhoz, midőn ez a Rubiconon átmént.

A képviselőház él nőké előterjesztő; mikint báró H'raborszky

magyarországi főhadiparancsnok egy levelet küldött be, melyet hozzá b. Jellachich a Magyarországra beütött s az austriai hadsereg részéről hozzá csatlakozott pártütés vezére intézett, egyszersmind jelenté, hogy a nevezett pártütő vezérnek a magyar koronához tartozó főhadiparancsnokságokhoz s a felségsértő Rajacsics József, volt metropolitához a rabló szerb csoportok egyik főizgatójához intézett több rendbeli hasontartalmú levelei fogattak el; figyelmezteté a képviselőházat azon nyomtatott csatolmányra, mely állítólagosán Ferdinand király aláírása alatt s magát miniszterelnöknek nevező Récsey Ádám ellenjegyzése mellett Schönbrunnban f. hó 3-án kelt s mellynek tartalma következő:

„Mi első Ferdinánd isten kegyelméből austriai császár, Magyar-, Cseh-, Horvát-, Tót- és Dalmát- országoknak e néven V-ik királya, Erdélynek nagy fejedelme sat.

Magyar-Erdélyországnak s ahhoz kapcsolt országok zászlósainak, egyházi s világi főméltóságainak, nagyjainak és képviselőinek kik az általunk szabad királyi Fest városunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak, üdvöt és kegyelmünket!

Mély fájdalommal és megütközéssel tapasztalván, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által nagy törvénytelenésekre magát rávenni hagyta, sőt több törvénytelen végzéseit, királyi akaratunk ellenére, végrehajtotta és közelebből a béke helyreállítására általunk kiküldött királyi biztosunk, gróf Lamberg Ferencz tábornagyunk ellen, mielőtt ez a törvényes formában kiadott megbízó levelünket előmutathatta volna, f. évi szeptember 27-kén egy végzést hozott légyen, mellynek folytán a nevezett királyi biztosunk egy a dühösségre felhevült vad csoport által az utcán vakmerőleg megtámadott és irtózatosan meg is öletett.

Mi ezen körülmények közt azon királyi kötelességünknel fogva, mellyel az ország biztossága és törvényei megőrzésére köteleztetünk, ezennel rendeljük és végrehajtásul parancsoljuk:

% Az országgyűlést ezennel eloszlátjuk, úgy hogy a jelen legkegyelmesebb leiratunk közhírré tétéin után, üléseit azonnal berekeszteni köteles.

& A jelen országgyűlés és a képviselőháznak általunk nem szentesített mindennemű végzéseit és rendeleteit törvényteleneknek és semmit érőknek nyilatkoztatjuk.

' " Horvát-, Tót- és Dalmát- országok, bánjáé, báró Jellachich József tábornagyunk, főparancsnoksága, alá, rendeltetnek. minden Magyar-és, az ahhoz kapcsolt országokban, úgy- nem különben, Erdélyországhan levő hadseregek és akármilly nemű, felfegyverkezett csapatok, akár azok nemzeti, örök, akár önkénytesek legyenek.

(" Addig, míg, a felforgatott, rend, és;béke Magyarországbani helyre nem álland, az országí a hadi törvények alá rendeltetik és

)" ennek folytán az illető hatóságok mindennemű megyei, városi, vagy kerületi gyűlések tartásától ideiglenesen eltiltatnak.

*" Horvát-, Tót- és Dalmát-országok bánja, báró Jellachich József, mint királyi felségünk teljhatalmú biztosa küldetik ki, adván neki teljhatalmat és hatóságot, hogy a végrehajtóhatalom körében azon hatóságot gyakorolhassa, mellyel e rendkívüli körülményekben, mint királyi felségünk képviselője, fel van ruházva. Melly királyi legfensőbb felhatalmazásunk következtében mind azt, a mit Horvátországunk bánja rendelend, intézend, végzend és parancsoland, legfensőbb királyi hatalmunk szerint rendeltnek, intézettnek, végzettnek és parancsoknak nyilatkoztatva, Magyar- és Erdélyországnak s a hozzá kapcsolt országok minden egyházi, polgári és katonai hatóságainak, tisztviselőinek, méltóságainak s minden rendű és rangú lakosainak legkegyelmesebben rendeljük és parancsoljuk, hogy báró Jellachich József, mint királyi felségünk teljhatalmú biztosa által aláírt parancsai iránt mindenekben szüntolgy hódolók és engedelmesek legyetek, mint a mikép legfensőbb királyi felségünk iránt lenni tartoztok és tartoznak.

" Jelen pedig királyi biztosunk, meghagyásunk nyomán, arra ügyelni fog, hogy gróf Lamberg Ferencz királyi biztosunk megtámadói és gyilkosai, átalában ezen a fölségi és emberi jogokat lábával tapodó ocsmány bűnnek indítói és részesei ellen a törvények teljes szigorúsága alkalmaztassák.

" A polgári közigazgatás egyéb folyó tárgyai ideiglen az illető ministeriumok tisztviselői által a törvények szerint vezetetni fognak.

Mikép ennek folytán a közbirodalom közös érdekei biztosításá- és igazgatásának egysége maradólag helyreállítandó, minden nemzetiségek egyenlő feljogosítása szakadatlanul biztosítandó, s ennek alapján a koronánk alatt egyesült országok és nemzetek közös viszonyai elrendelendők legyenek; mindezek, minden részek képviselői hozzájárultával, tanácskozás alá vétetni és törvényes úton elhatározatni fognak.

Kelt Schönbrunnban, october 3-kán 1848. Ferdinánd m. k. Récsey Ádám m. k. miniszerelnök.

Magyar- s vele egyesült Erdélyországunk s az ahoz kapcsolt országok zászlósainak, egyházi s világi főméltóságainak, nagyainak, és képviselőinek, kit az általunk szabad királyi Pest városunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak. "

Az elnök értesíté a képviselőházat, mikint Jellachichnak említett levelei ezen csatolmány tartalmának sikeresítésére s mindennemű fegyveres népeknek a nevezett pártütő Jellachich József rendelkezése alá bocsátására vannak intézve.

Melly csatolmánynak felolvasásából a nemzet képviselői tapasztalván, miként a pártütő Jellachich a király nevének saját szentségtelen céljaira használata mellett olly lépések végrehajtásának meg-

kísértésére vetemedett, mellyek Magyarország s a hozzá kapcsolt országok törvényes függetlenségének felforgatását, a királyi esküvel szentesített alkotmány eltörlését s hazánknak 14 királyi eskü ellenére az austriai birodalomba beleolvasztását és ezzel Magyarországnak az önálló országok sorából kitörlötését foglalják magokban;

Ámbár ugyan a legközelebbi időkben sokszorosan tapasztalák a nemzet képviselői, mikint hazánknak a királyt környező ellenségei, a beteg királynak nevével, isten és ember igazságának s minden jognak, törvénynek s a királyi eskü szentségének lábbal tiporására szentségtelenül visszaélnék:

Mindazonáltal a felolvasott nyomtatványban foglalt merények olly égrekiáltó jog és törvénysértést foglalnak magokban, hogy annak a király által történt valóságos aláírását még a közelmúltaknak szomorú tapasztalásai után sem hihetnék el.

Nem hihetik pedig annyival inkább, mivel ha az valósággal a királytól eredeti volna, lehetetlen, hogy előbb az országgyűlésnek meg ne küldték vala, mielőtt a pártütés vezére annak végrehajtására s hazánk fegyveres seregeinek az alkotmányra letett esküjüktől elcsábítására tettlegéseket tenni felhatalmaztatnék.

De nem hihetik még azért sem, mert bármennyire beteggé s önmagával tehetlenné lett legyen is a király, még sem hihetik, hogy ő felsége öntudatos eszméletétől annyira megfosztva legyen, miszerint keze az igazságos isten ítéletétől vissza ne rettenjen egy oliy iromány aláírásánál, mellyel hű Magyarországá népeinek nemzeti és alkotmányos létele ép azon rablónak s pártütőnek zsákmányul dobatnék oda irgalmatlanul, ki minden jognak, minden törvénynek s magának a királyi tekintélynek is lábbal tapodása mellett, fegyveres kézzel támada meg az országot, öldöklí, pusztítja, rablómódon zsarolja a magyar népet, s kit ő felsége a törvényes formákban, ministeri ellenjegyzés mellett, maga is pártütőnek nyilatkoztatott, s ki azóta pártütési bűneit az országba lett fegyveres beütésével csak sokszorosan növelte.

És nem hihetik azért is, mert lehetetlen feltenniök, hogy a király maga, bármennyire beteg s önmagával tehetetlen legyen is, nevét adhassa oda eszközül kiirtására minden kegyeletnek és ragaszkodásnak, mellyel a magyar nép tömérdek szenvedései daczára iránta viseltetett, de mellynek lehetetlen gyökerestül ki nem szagattatni a nép szívéből, ha látandja, miként: a hű magyar nemzet feletti királyi hatalmát egy rablóra ruházza, ki az országot fegyveres erővel megtámadá s azt az alkotmány felforgatásának szentségtelen munkájával bízza meg, köszönetül azért, hogy a magyar nemzet az austriai házat háromszáz esztendő előtt a magyar koronával szabad akaratból megajándékozó s 300 esztendő alatt sokszor ingadozott trónusát a nemzet vérével tartotta meg.

És végre el nem hihetik még azért is, mert lehetetlen félte-

niök, hogy akadhasson magyar, ki egy illy égrekiáltó rendeletet, melly ha végrehajthatnék, nemzetünket az élő nemzetek órából kitörőlné, anyagyilkos kézzel törvénytelenül ellenjegyezni merészelné.

Ugyanazért a nemzet képviselői a király iránti tiszteletnek adják akkor jelét, midőn a felhívott irományt koholtnak s hamisnak nyilatkoztatják s abban nem látnak egyebet, mint egy alávaló csel, mellyel a pártütő Jellachich, vitéz hadseregeinknek igazságos boszujától megmenekedni törekszik, mit a nevezett pártütőről annál inkább feltehetni vélnek a nemzet képviselői, mivel egy olly emberről, ki az ötlet eltiporható vitéz seregeinknél a győzelem perczében fegyverszünetért könyörög s azt olly feltétel alatt nyeri meg, hogy a fegyverszünet perczébeni állomását mind a két tábor megtartsa, ő mégis miután a törvényt, a hazánkat védelmező vitéz hadseregeink nagylelkűségétől a fegyverszünetet megnyeré, annak ideje alatt egész táborával gyáván és bectelenül megszökött, hogy hazánknak pusztítását még egy ideig tovább űzhesse, s a magyar nemzet meg-, semmisítésére Összeesküdött bécsi camarillától reményit segítséget magához vonhassa, egy illy emberről tehát, hogy bűnének érdemelt büntetését kikerülhesse, a legbecstelenebb csel is alaposan feltehető.

Azon nem várt esetre mindazáltal, ha a felhívott rendelet csakugyan Valóságosnak bizonyosodik, s eredetijében az országgyűlésre is megküldetnék, a nemzet képviselői tekintetbe vevén

1. Miként a múlt országgyűlésnek királyi esküvel szentesített III-ik t. ez. a 3-ik §-ban világosan azt rendelné, hogy a királynak bármelly rendeleté, parancsolata, határozata és kinevezése csakúgy érvényes, ha a Budapesten székelő ministerek egyike által is aláíraték, s így magának egy új minisierelnöknek kinevezése js csak hasonló aláírdó mellett lehet érvényes, Récsey Ádáhn pedig nem Budapesten székelő minister, s ministerségéről az országgyűlés általában semmit sem tud, következőképen a felhívott rendelet mindezenesetre érvénytelen. Tekintetbe vevén

℘ Hogy ugyancsak a ráült országgyűlésén alkotott IV-ik t. ez. 6-dik §-ártak világos tartalma szerint az országgyűlés az utolsó évről! számadás és következő évi költségvetés iránti határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztéthetik, sem az országgyűlés fel nem oszlattathatik; s mivel ezen határozatok még meg nem hozattak, az országgyűlést ő felsége még rendes ministeri ellenjegyzés mellett sem oszlathatja el. És tekintetbe vevén

3. Hogy az országot az ellenségnek kezébe martalékul adni, az alkotmányt s minden alkotmányos biztosítékokat eltörölni s az országot olly hadi törvények alá rendelni, mellyek szerint a senkit meg nem támadott, s csak magát a törvényt és az ország léteit kötelessége szerint védelmező nemzet minden tagjainak élete, halála a

fegyveres ellenség pártütő vezérének kezébe tétessék, a királynak joga semmi esetben nem lehet. És tekintetbe vevőn

4. Hogy Magyarországnak saját törvényei szerinti kormányzatát eltörölni, azt ő felsége többi tartományainak birodalmába bele olvasztani s hazánk törvényhozó hatalmát más idegen nemzetek képviselőiből is alakítandó valamely testületre ruházni a király koronázási esküjével s úgy az 1790: 10-dik, mint a múlt országgyűlésen alkotott sarkalatos törvényekkel merőben ellenkezik:

Mindezeknél fogva a nemzet képviselői a nemzet halálát szentségtelen kezekkel alá nem írhatván, a felhívott állítólagos rendeletet, mind belső tartalmára mind alakjára s külső formájára nézve törvénytelennek, érvénytelennek és semmit érőnek nyilatkoztatják, törvényhozói kötelességüknek a törvény értelmében folytatását elhatározzák, s ezen határozatuk jogszerűségére nézve az örökké való' istenre, a nemzetre s az egész világ közvéleményére annál bátrabban, annál tisztább lélekkel hivatkoznak, mert lehetetlen hinniük: hogy egy derék hékes és hű nemzetnek illy hallatlanul irtózatossá módon az élő nemzetek sorából kiirtását, s ez által saját lételünknek is erkölcsi bizonytalan ságba tételét a világnak bármely népei hallgatag elnézhetnék.

Melly határozatnak folytán a nemzet képviselői úgy Jellachich Józsefet magát, mint mindenkit, a ki őt ez országban bármely hivatalos hatósággal bírónak elismerné, neki önkéntesen engedelmeskednék, vagy épen a nemzet alkotmányos szabadságának felforgatására intézett merényleteiben segédkezet nyújtani merészlene, hazaárulónak nyilatkoztatják s a honnak minden becsületes polgárát, de különösen a vitéz magyar hadsereget s az országnak minden hatóságait és tisztviselőit a honárulásbani részvét súlyának terhe alatt arra kötelezik, hogy ezekkel akkint bánjanak, mint a törvények a honárulókkal bánni rendelik.

Az ország minden hatóságainak pedig különösen is elengedhetlen kötelességükké teszik: hogy megyei, városi vagy kerületi gyűléseiket rendesen folytassák s a közigazgatás minden ágaiban törvényes kötelességük szerint folytonosan eljárjanak. A törvényes büntetés terhe alatt másként nem cselekedvén.

Végezetül minthogy a nemzet képviselői az idézett vagy koholt' vagy alkotmányt felforgató iraton Récsey Adámnak mint állítólagos miniszterelnöknek aláírását szemlélnék; és tekintetbe vevén azt, hogy ha magát ez irománynak miniszter elnökké törvényes formában lett kinevezetése nélkül írta alá, mint a miniszteri címnek bitorlója, törvényes büntetés terhe alá esik, és tekintetbe vevén különösen, hogy a múlt országgyűlésen alkotott III-ik t. cz. 32-dik §-sa még a törvényesen kinevezett minisztereket is minden olly tettért vagy rendeletért feleletre vonandóknak parancsol, melly tett vagy rendelet az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fenálló törvények rendeletét s az egyéni szabadságot sérti:

Ugyanazért a képviselőház Récsey Ádámnak törvényes kereset alá vonatását s e végett vád alá helyzetését ezennel elhatározza.

Mindezen határozatainak, részint hozzájárulás, részint pedig az 1848-iki III-ik t. cz. 34-ik §-a értelmébeni eljárás végett a felsőházzal leendő közlésére, s egyszersmind az ország minden polgári és katonai hatóságaihoz, különösen pedig az ország vitéz hadseregeihez, mellyeknek hazafiul hűségüktől s rettenthetetlen vitézségüktől várja nemzetünk ez elárult árva hazának megmentését, megküldésére s általános közhírré tételére a ház elnökét utasítván.“

Ugyanez nap esti ülésben az elnök előterjesztvén, miként a ma reggeli ülés óta Récsey Ádámól magán pecsét alatt egy levelet vett, melyben három darab iromány foglaltatik.

Egyik egy királyi rendelet, „Ferdinánd“ aláírással, kelve Schönbrunnban f. hó 3-ikáról, mellyben báró Récsey Adám magyar miniszterelnökké nevezetik ki s mellyen ugyancsak Récsey Ádámnak saját maga számára tett ellenjegyzése olvasható.

Második ugyancsak Récsey Ádámnak egy levele az elnökhez, Bécsből october 5-kéről intézve, melly mellett miniszterelnöki kineveztetését s a magyar országgyűléshez intézett egy másik királyi rendeletet a ház elnökének megküldi.

Harmadik azon törvénytelen rendeletnek eredetije, mellynek Jellachich elfogott leveleiben talált nyomtatott másolatát ma reggel a háznak előterjeszté. Mellyek felolvastatván:

A képviselőház megilletődéssel tapasztalá, miként azon sejtelve, mellynek a király iránti kegyeletből olly örömet volt hajlandó hitek adni, mintha tudniillik az említett iromány koholt és hamis volna, nem valósult: sőt inkább a királyt környező s az ő betegeskedésével visszaélő összeesküvés zsarnoki kifolyásának bizonyodott, melly első Ferdinánd austriai császár által 5-dik Ferdinánd magyar királynak megsemmisítésére s Magyarországnak az önálló országok sorából kitörlésére van intézve.

A képviselőház tehát, reggeli határozatában kifejezett okokra támaszkodva, ezen alkotmánytelforgató s törvényellenes alakú rendeletet világos törvényeink értelmében újabban is törvénytelennek és semmitörőnek s annak sikeresítésére bár ki által teendő tetteles cselekedetet, hazaárulásnak nyilatkozta.

Ez alkalommal el nem mulaszthatja a képviselőház, istenre s a világ közvéleményére hivatkozva, ünnepélyes tiltakozással kijelenteni, mikint a törvénytelen vádját, mellyel ezen érvénytelen rendeletben méltatlanul illetetik, azokra torolja vissza, kik a király nevével az alkotmány s fenálló törvények erőszakos felforgatására illy szentségtelenül visszaélnék.

A képviselőház semmi mást nem akart, mint a király által

szentesített országos önállást s alkotmányos formákat törvényes ép-ségben fentartani.

Ez a király nevében szítogatott lázadások s pártütés által erőszakosan megtámadatott.

A király ezen vétkes megtámadás felett atyai szívének fájdalmát jelentvén ki, az országgyűlést egyenesen a végett hívta össze, hogy az ország integritásának, törvényeinek s alkotmányának ezen vétkes megtámadások elleni megvédésére hadi erőről és pénzről gondoskodjék.

Az országgyűlés gondoskodott.

De a király e gondoskodás szentesítését mai napig sem teljesítette, sőt inkább Jellachichot, ki az ő királyi széke s királyi esküje ellenére feltámadott, s kit ezért maga a király pártütőnek nyilatkoztatott s hivatalaitól elmozdított, később ministeri ellenjegyzés nélkül pártütéséért megdicsért s ezen dicséret az országbai fegyveres beütésére jelszavul szolgált.

S hogy semmi hátra ne legyen, most, ugyanezen pártütőnek, ki a képviselőház előtt fekvő adatok szerint a rabló szerb csoportok lázadását is intézi s az országot vérbe lángba borítja, kezeibe, az alkotmány eltörlése mellett, a magyar nemzet felett teljes hatalmat ad.

Az ország békében és nyugalomban volt, s örült a gondolatnak, hogy a haza boldogságát a népszabadság alapján kifejtheti. — A pártütők a király nevében zavart csinálnak, s miután zavart csináltak, ezt ürrügyül veszik, hogy a zavar pártütő vezérének kezére játszák az országot.

Ezt tette a reactionalis összeesküvés, a király nevében.

Az országgyűlés pedig semmi mást nem tőn, mint azt, hogy a királyi hatalom által is elhagyott s annyi oldalról elárult országot védelmezi, nehogy az ország szabadsága legyilkoltassék s a magyar nemzet kiirtassék.

Hogy melly oldalon van a törvénytelenég, égrekiáltó jogtalanság? erre nézve a nemzet képviselői istenre s a világ közvéleményére bátran hitvatkoznak.

Végezetül, minthogy báró Récsey Adámnak, ki saját magának miniszterelnökké neveztetését maga személyében ellenjegyző, s ekép törvénytelenül bitorlóit minőségben első lépésül mindjárt amaz alkotmányfelforgató s az ország függetlenségét, törvényeit és a személyes szabadságot sértő rendeletet aláírni merészlette — vétke e szerint már világos — őt a képviselőház közakarattal honarulási vád alá helyezi, s a felsőházat törvényértelmebeni eljárásra felszólítani határozza.

Az elnök ezen határozatnak is minden hatóságokkali közlésére s általában közhírré tételére utasítatván.

Mi ezelőtt történt, előkészület vala. Maga a forradalom, a trón és dynastia elleni küzdelem ezután kezdődök el.

Bármilly fontos is vala e lépés, bár magok is előre láták annak mérhetlen következményeit, elköveték azt, bízva a nép véghetetlen erejében.

S ha valakinek, nekik volt kezökben szívének minden kulcsa.

Csaknem féléven át s nem egy ügyben dictatori hatalommal kormányozták a hazát.

Ezalatt volt idejök a nép erejét kiismerni s tettüket, lépteiket ez ismeretre basírozhaták ezutánra, bár előre láták, hogy hosszas, véres és kétes harcz elébe néznek.

Tizenegyedik fejezet.

Az oct. 6-ki bécsi forradalom, a honvédelmi bizottmány rendszerezése, Kossuth elnöke, többi tagjai, képviselő vadászcsapat, a honvédelmi bizottmány rendeleté a várparancsnokokhoz a tricolor kitűzése iránt. Récsey lemondása, határozat (oct. 10-én) a nádor ügyében s (oct. 11-én) Roth és Philippovics tárgyában, továbbá (oct. 14-én) a Lajtha átlépése (L7-én) át nem lépése ügyében, a várak ügye, Komárom, Arad, Temesvár, szerb mozgalmak, az ország 9 felőli megtámadtatása, Kottorónál diadal, Windischgratz herczeg tábornagy, erdélyi mozgalmak, agyagfalvi gyűlés.

Oct. 6-dika véresen kelt föl Bécs felett. Nép és katonaság közt nyílt csatára került a dolog.

Két nappal azután ez eseményt Pest is tudta s következő placat hirdeté:

„Tegnapról mára éjszaka némellyek rábírták azon olasz és német ajkú gránátosokat, kik, összesen négy zászlóalj, parancsot vőnek, hogy ma reggel Magyarországra menjenek az új cs. biztos Jellachich tábornok rendelkezése alá, rábírták mondom, hogy a parancsnak ellenszegüljenek. Korán reggel, a mint a sereg már felállítva volt, nyilvánítá, hogy Magyarország ellen nem harczol s nem megy. A főparancsnokság elrendelő, hogy lovassággal escortírozttassanak a nemengedelmeskedők. Meglőn. Tenger néptömeg csoportosult és éljenzte a vonakodó katonaságot. A mint a tábohadhoz érkeztek, a wieneni nemzetőrök és az academiái légió már a hidakat lerombolta és így a Morvából oda érkezett nagyszámú katonaságnak el lőn az idejöhéti út zárva. A hidak felállítatni parancsoltattak. Hidászok jelentek meg, a népre ágyúztak, végtelen sok áldozat esett, de a hid mégsem rakathatott meg. A nép győzött, a pionírség nagy veszteséggel emberben és ágyúkban megadta magát. A nép örömrivalgás közt hordta ide s tova Bredy bécsi brigadiros holt testét. Schlik és Frank generálisok el vannak fogva.

Délben a nemzetőrök schwarzgelb része az István-templomba vonult és midőn a győztes wieneni osztály nemzetőrök arra vonultak, lőttek ezekre, és borzasztó egymásra tüzelés kerekedett, még az

ablakokból is történtek a wiedeniekre lödözések. Ére a nép betódult a házakba és a sárgafeketékre halált esküdött.

Délután a táborhídon hiába dolgozott pionírok a Grábenen átrontva üzőbe vétettek a diákok által és két ágyúval bíró egy bataillont száz diák borzasztóan üzött. Az ágyúkat elvették tőlök. Sok lemészároltatott.“

Végül megemlíték, mikép Latour gróf s hadügyminister elfogatván felakasztatott, továbbá a fegyvertár feltörtvén, a fegyverek szétoztattak a nép között sat.

Míndez események az oct. 8-diki parlamentben felhozatván, annak új erőt kölcsönöztek, úgy híven, hogy e körülmény elhozá a perczet, mellyben kormányát constatírozni kell. S e végre legjobbnak látták a sept. 22-ike óta működő honvédelmi bizottmányt rendszerezíteni.

S e tárgyban Kossuth következő indítvánnyal lépett fel:

„A honvédelmi bizottmány eljárásáért s a legközelebb múlt napokban tanúsított buzgalmaért, azt gondolom, hogy a képviselőház méltán a legszívesebb méltánylással viseltetik, s ezt én kimondhatom, mert én munkálódásainak eredményét eddig nem osztottam, minthogy hivatásom távol tartott Pesttől. Azonban isten kinyújtotta karját, kijelölni a gyors tetteknek idejét, a melly gyors tettektől függ a nemzetnek, az igaz ügynek szabadságát biztosítani, a melly ellen annyi árulás, annyi hitszegéé összeesküdött. A honvédelmi bizottmánynak tehát nézete az, hogy most a jelen perczek kissé nagyobb egyszerűséget kívánnak az ország dolgainak kormányzatában, vezetésében. Az egyszerűséget értem az alatt, hogy ne legyen minden tárgy olly számos tagokból álló, mintegy collegiális tanácskozás rendelkezésétől függő, hanem hogy legyen bizonyos egység az akarásban és elrendezés a végrehajtásban, nagyobb, mint a mennyit sok tagból álló bizottmánynak tanácskozási útja, kormányzata előidézhet.

Ennélfogva a honvédelmi bizottmány azon vélekedésben van, hogy a jelen körülmények közt kormányzat nélkül a nemzet természetesen nem lehetvén, miután most ministerium nincs, ideiglenesen a honvédelmi bizottmányra kelle nemcsak azon szűkebb kört, melly az eddigi jegyzőkönyvben ki van számára jelölve, hanem ideiglenesen az országnak minden kormányzatát bízni. De ollyformán, hogy az elrendezés ekként történjék: legyen egy elnök és két tag, kik hármán együtt a honvédelmi bizottmányt tevén, ennek rendező részét alakítsák és vigyék saját felelősségük mellett és pedig azon széles hatalommal, mellyet a mostani körülmények megkívánnak, bírván ezen három tag, a mennyire szükséges, azon hatósággal, hogy a honvédelmi bizottmánynak eddigi több tagjait illetőleg, kinek kinek a végrehajtás körébeni teendőit jelölje ki, hogy mi alapon s úton kell eljárniok, azon tekintetből, hogy maga a háromtagú kormányzat minden részletességekkel ne legyen kénytelen maga foglalatoskodni,

s ezáltal az ország nagyobb érdekeire kevesebb gondot viselni, hanem kiki maga körében a folyó tárgyat végezze el; a honvédelmi bizottmány teyén a háromtagú kormányzatnak mindig jelentést s olly kérdéseket, mellyeket saját felelősségük mellett el nem intézhetőnek gondolnának, vagy a mire nézve nincs a szabályokban említés, a honvédelmi bizottmány terjessze a háromtagú kormányzat elébe, melly aztán meg fogja mondani, micsoda elvek szerint és mi úton kell azon dolgot végrehajtani.

Ez volna egyszerű alakítása a jelen időben az ország dolgai kormányzatának. A mellyre nézve én azon vélekedésben vagyok, hogy egyáltalában nincs annak ideje most, akármicsoda theoriai dolgokba bele bocsátkozni, vagy neveket megemlíteni, hanem úgy, a mint a honvédelmi bizottmány van, alakítsa magát s teendőinek körét. Csak az a különbség az eddigi s az általam proponált eljárás között, hogy eddig collegialiter mindnyájan együtt vittük; most pedig ki volna jelevve ezen három tag által a kormányzathoz tartozó minden tagnak teendője s ezen három tag intézkednék, a többi pedig végrehajtó orgánum volna. Ez egyszerűen minden további indokolás nélkül azon javaslat, mellyet a honvédelmi bizottmány nevében bátor voltam előterjeszteni.

Egyébként még azt is gondolom, hogy most a körülmények olyanok, hogy néhány napig a mi közhírré tennivaló van, azt a bizottmány közhírré teszi, hacsak rendkívüli dolgok elő nem adnák magokat, talán a tisztelt ház egyes tagjai is sikeresebben használhatják idejüket, mint hogy mindennap üléseket tartunk, mert most minden ember részéről tenni a főfeladat. Ennélfogva azt gondolom, hogy a tisztelt háznak magának is érzelmével találkozom, a midőn a honvédelmi bizottmánynak azon óhajtását jelentem ki, hogy most különös missiót nem várhat, hacsak valami rendkívüli nem történik, minden, a ki érez magában tehetséget, itt vagy amott, cselekedjék. Néhány nap után ülések ismét fognak tartatni, hanem most ennek szüksége nem igen forogván fen, használjuk fel az alkalmat, menni mindenfelé, különösen a táborba és tenni mindent mindenütt, ki mit tehet a haza javára. Vannak egyes esetek is, mellyeket a honvédelmi bizottmány szükségeseznek tart, felettük különösen intézkedni, illyen például, hogy az alsó táborba egy tekintélyes választmány menjen le s útjában szedje össze a népet s rendezve a népfelkelést, 20- 30- s 40 ezer emberrel a táborba érkezvén, alakítsa magyar lábra a hadsereget. Mirenézve, a mint az elnöki jelentésből is értettük, a népben is tökéletesen megvan a készség és jó akarat, s vitéz seregeink részéről is teyén intézkedéseket arranézve, hogy minél sikeresebben elérjük ellenségeinket minden oldalról, de főképen ott, a hol jóformán az ellenün kiátkozott ármányok támasza van, a hazának győzedelmét. Hogy és miként kell ezt megtenni, gondolom, nem volna czélszerű kimondani a ház előtt. Hanem csak annyit akartam

kifejezni, hogy a választmány ha akként fog rendeztetni, a mint előterjesztetem, vagy más szóval a mint a ház gondoskodni fog a kormányzat viteléről, ezen esetben azok, kik megbízva lesznek, a honvédelmi bizottmány kötelességének fogja ismerni még ma a képviselő urak közül azokat, kiket egyes esetekre meg akar bízni, kinevezni; a többieket pedig, ismervén hivatásukat, ott, a hol hathatnak, mindent tenni; van vadász-csapat is, ennek is van feladata s kötelessége, mert én igen nagy kötelességnek ismerem azt, hogy midőn a bécsi nép érdekeinket olly nagy buzgalommal előmozdítja, ekkor magunknak is vigyáznunk kell arra, hogy ha talán ők is valami bajba kerülnének az irántunk mutatott rokonszenv miatt, tehát mi se hagyjuk őket cserben s ezért erőt minél többet oda s aztán előre Bécsig.

Midőn én azt mondom, hogy előre Bécsig, ezt nem azon alávaló hazugságnak, alávaló tettetésnek színével fejezem ki, midőn kijelentem, hogy mi igazán, nem mint ellenség megyünk, hanem megyünk, hogy nyújtsunk segédkezet barátinknak s testvéreinknek, a bécsi népnek azon veszélytől megóvására, a melly veszélyben a mi iránt un ki rokonszenvnél fogva vannak.

És én felhívom a házat, mondja ki határozatig e mai napon, hogy valamint a camarillával, a reactióval s a népek szabadságát elnyomni akaró tendenciákkal alkut ez életben nem ismer semmi áron; úgy az austriai nép irányában a legszivesebb barátságot érezve, azt, hogy nemzet nemzet irányában a találkozó érdekeket istennek örök igazsága szerint megnyugtatólag kijelenteni kész, ezt mondja ki most a tisztelt ház s az legyen előszó, hogy ha netalán ők miatunk szenvedve, a mi csapataink segítség végett hozzájuk közelednének, mondom, ez legyen az előszó: azért jövünk, hogy titeket is úgy, a mint ti jöttetek hozzánk megsegíteni bennünket, megmenteni kívánunk azon absolutisticus irányú camarillától, melly a ti szabadságokat, mint a miénket semmivé akarja tenni; de mi szabad nép el fogjuk végezni mindazon érdekek kiegyenlítését, mellyek köztünk fenforognak.

Ez azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata s ezt hallja meg isten, és hallják meg Európa népei, azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata, a melly szavát nem szegte meg soha, hanem midőn hűséget mondott, túrt, szenvedett a végtelenségig, mert szavát adta; s nem ismerte határát a szenvedéseknek. Illy nemzetnek képviselői midőn kimondják azt, hogy nekünk Austria népével semmi bajunk, mi barátok s testvérek vagyunk, mi egymás közt kiegyenlítjük a dolgokat: azt hiszem, ez annyi, mint az esküvés. S ezt reménylem azon néptől, a melly megértette, hogy veszélyünk közös, a midőn az ellenünk közeledni szándoklott tábornak útját állotta, a mint megértette azon veszélynek közösségét, úgy hinni fog e nemzet szavának. Mi pedig be fogjuk váltani ezt a győzelem első perczében, de épen azért, hogy beválthassuk, valamint mi segítjük,

úgy ők is segíteni fognak a győzelem kivívásánál minden áruolóknak rasírorásával.

Az eredmény istennek kezében van; de én a honvédelmi bizottmány minden tagjai részéről Ígéretet és fogadást teszek a nemzet képviselőinek, hogy e czélunk megközelítésére, nem bíbelődve a rendes körülmények végett alakított formák kisszerűségével, e nagy perczekhez képest nagy eredményekre vezető, bátor, de meggondolt és mindenk felett elszánt s eltökélett lépésekkel közremunkálni a legszívesebb hazafiúi kötelességének fogja ismerni a választmány. Hogy ha a haza megmentésének közremunkálásaért a méltánylat koszorújának egy boglára az ő fejére is járuland, azt alázattal fogadandja; ha pedig a körülmények azt igénylik, hogy a vérpad legyen a jutalom, oda is büszkén fogok elmenni.“

Zakó indítványt tőn, hogy e bizottmány elnökévé Kossuth választassák meg. Elfogadtatott, valamint elfogadtatott az is, hogy a bizottmány eddig működött tagjai mellé, Nyáry, Perényi, Pázmándy lépjenek.

Ez alkalommal tudatta Pázmándy, hogy a képviselő vadász csapat délután elinduland.

II.

S valóban a honvédelmi bizottmány erélyesen, határozottan lépett a cselek vények terére.

Kiadott két első rendeleté mutatá, hogy a küzdhomokon minő tért szándékszik elfoglalni:

„Miután isten kegyelméből s vitéz seregeink győzelmes előhadlása által annyira van biztosítva a hazának szent ügye, hogy a pártütő Jellachichnak egész hadserege Székesfejérvár alatt hatalmasan már megveretvén, Bécs felé megfutamodott; Rothnak pedig 10 ezernyi rabló csoportja egytől egyig minden vezérekkel s tisztekkel együtt az ország foglyai lettek, és rövid időn az ellenség egész ereje vagy tökéletesen semmivé lesz téve, vagy a csúful megfutamlott csoport az országból egészen ki lesz szorítva: a király és nemzet nevében, az országgyűlésnek határozatából ezennel szorosan és kemény felelet terhe alatt meghagyatik minden magyarországi, erdélyi, slavoniai és horvátországi várparancsnoknak és várakban létező minden katonaságnak, hogy:

1. Ezen parancsnak a Közlönyben közhírré tétele után 7 nap alatt múlhatlanul tüzze ki a magyarországi háromszínű lobogót és valamint ezt, úgy

2. a magyar és hozzákapcsolt országok iránti hűségét és a honvédelmi bizottmány parancsa iránti kész engedelmességét ugyanakkor a honvédi bizottmányhoz múlhatlanul írásban bejelentse.

Ellenkező esetre mindenki, ki ezen két kötelességet elmulasz-

tana, mint hazaáruló tekintetik, s mint ilyen, törvényenkívülinek nyilvánítatik és bárki által is megfogattathatik és agyonlövethetik.

Visszahozhatlanul kijelentvén, hogy azon esetben, ha valaki a fent megírt két kötelességnek engedelmeskedni csak vonakodnék is, mihelyt seregeink vitézsége a hazai ügynek győzelmét a pártütőnek rabló-csoportjától megtisztítván, biztosítja, minden engedetlen várbeliek, mint hazaárulók fognak megkegyelmezés nélkül szigorun megbüntettetni.

Melly parancsolat, mihez tartás és a várban leendő kihirdetés végett minden várparancsnoknak is megküldetni rendeltetik. Kelt Budapesten, october 8-kán 1848. A király és haza nevében a nemzeti képviselő határozata következtében, az országos honvédelmi bizottmány. Kossuth Lajos, elnök.

„Az országos honvédelmi bizottmány a hatóságokhoz. Tapasztaltatván, hogy az ország több hatóságai a honvédújonczokat nemcsak negyedrészen, a mint rendelve volt, hanem ezentúl egész számban is kiállítják; ezen kézségük a haza jelen körülményei közt szívesen fogadtatván, ezennel utasítva vannak az illető hadfogadó kormányok, hogy a hatóságok által hozzájuk bármi számmal utasítandó újonczokat elfogadván, azokból zászlóaljjaikat megalakítsák, a feleslegről pedig a honvédelmi bizottmányhoz rögtön jelentést tegyenek, addig is ellátatásáról gondoskodván; önkényt következőn, hogy azon feles szám is a honvédekre szabott feltételek szerint, kell, hogy az illető hatóságok által kiállíttassék. Budapest, oct. 8-kán 1848. A honvédelmi bizottmány nevében Kossuth Lajos.“

III.

Oct. 10-én a parlament elnöke jelenté, miszerint Récsy Ádám oct. 6-án beadta lemondását.

Ezután Kossuth köv. indítványokkal lépett fel:

„1. Méltóztassanak a nemzet nevében megparancsolni, hogy külföldön levő seregeink hazajöjenek, s ennek sikerítésére a honvédi bizottmányt megbízni.

2. Miután olly időket élünk, midőn a hazának minden egyes polgára egyáltalában nem vonhatja magát ki azon kötelesség alól, hogy a körülmények szerint személyesen is részt vegyen a haza megmentése terhében: most nincsen arra idő, hogy külföldön sétálgasson valaki, s még kevésbé van arra idő, hogy valaki külföldi sétálgatásait a camarilla conspiratióira használja. Annálfogva, jónak, szükségesnek és természetesnek találnám elhatározni: hogy azon körülményeknél fogva, melyekben a jelen perczekben vagyunk, mindazoknak, kik a hon javadalmával élnek, személyes részvétüket méltán igénybe vevén, a külföldön tartózkodó magyaroknak, akár

birtokosok, akár nem, megparancsoltatik: hogy mindenki 15 nap alatt haza jöjön, különben a haza nem jövés által, ha az ország iránti polgári kötelesség alól magát kivonja, a törvény szerinti következtéseket magának tulajdonítsa. Ezt azonban különösen kívánám értetni azokra, kik a szomszéd tartományokban vannak, és nem azokra, kik netalán az ország szolgálatában, vagy a kormány megbízása következtében külföldön tartózkodnak.“

Elfogadtattak.

Indítványozta Madarász a volt nádornak hűtlenségi perbe idézését, de az Kossuthnak következő beszéde következtében nem fogadtattott el.

„Az ilyen rendkívüli időkben az intézkedéseket a formalitások szempontjából mérni nem szeretem. Elöttem az áll, hogy olyan dolgokat, melyeket minden legkisebb baj nélkül lehet halasztani akkorra, midőn azon társaink is, kik most személyesen részt vesznek a táborozásban, visszaérkeznek, igen illendő lépésnek tartom; ellenben olyanokat, melyeket a percz sürgetősége kíván, épen a haza azon védelmének szempontjából, mely végett társaink ott küzdenek, nem gondolnám, hogy el lehetne halasztani. Illyeneknek tartom az eddigi határozatokat. A volt nádor iránti kérdést két részre osztom. Én megvallom őszintén, nem csinállok titkot, comœdiákat, én úgy tapasztaltam a históriából, hogy az austriai háznak mindig természetéhez tartozott, hogy midőn elbizakodhatott erejében, akkor a magyar nemzet szabadságának elnyomására mindent elkövetett, mikor pedig fordult a koczka, elkezdtek gyönyörűséges arczokat csinálni, és a magyar nemzet nagylelkűen azt mondta: legyünk jó barátok. Én tehát a dolognak két oldalát látom: egyik oldal annak kimondása, hogy a nádor, mely elmozdíthatlan hivatal különben is, midőn a tábort oda hagyta, s a legveszélyesebb perczen elmenetele által semmivé tenni igyekezett az ország azon sarkalatos törvényeit, hogy külföldről nem kormányoztathatunk, hanem itt kell lenni a király képviselőjének, ki az országot itt kormányozza, midőn ezt tette, más részről a tábort oda hagyta, a legszentebb kötelességeit Bértette meg, és mivel azokat megsértette, annak kimondását, hogy a milyen nagy volt a remény, melyet iránta tápláltunk, s nagy volt a bizalom, mellyel ott azon magas székbe helyeztük, úgy ezen cselekedete, közte és a magyar nemzet közt ledöntetlen élválasztó falat emelt. Ezt kimondani szükségesnek tartom, azt azonban, hogy az országbóli lemondása következtében az ország kormányzatára nézve minő intézkedések tétessenek, azt igenis a győzelem utánra kell halasztani. Tehát a kérdésnek ezen részét nem kívánom tárgyalni, de azt ki kell mondani, hogy közte s a magyar nemzet közt nincs többé semmi közös viszony.“

S csakugyan annyi ment határozatba, hogy a magyar nemzet és a nádor közt minden viszony megszakadt.

A másnapi ülésben pedig Perczelnek oct. 7-diki diadala tárgyában következő határozat hozott.

„A képviselőház hazafiúi örömmel vette Perczel Mór ezredesnek azon kedves jelentését, mellyel a nemzetnek tudtára adatik: hogy vitéz Perczel Mór ezredesünk vezérlete alatt diadalmaskodó hadseregünk vitézsége, segítette a felkelő népnek lelkes közremunkálásától, alig egypár ezernyi rendes erővel, a pártütő Jellachichnak Roth és Philippovics alatti majd hárommannyi zsoldosait, legügyesebb tapintattal és magyar nemzet fiaihoz méltó elszántsággal, egy csapással és egyszerre megsemmisítette és mind a főnököket, mind az egész sereget, részünkről majd semmi veszteséggel, az ország foglyaivá tette.

Büszke a nemzet illy hadseregre, melly a történetben ritka diadala által a magyar vitézség régi hírét és a magyar lobogók európai becsületét fegyelmi kitüntetésével is írta a történet lapjaira s a nemzetnek hálás emlékezetébe, és a nemzet képviselői mind Perczel Mór ezredes vezérnek, mind a megnevezett vitézeknek, úgy ezen egész hadsereg minden egyes tagjainak is méltányos megismerésüket nyilvánítják és a felkelő népnek lelkes közremunkálását az egész hazával tudatják, egzsersmind felhívják a diadalmas vezért, hogy mindazon egyes vitézeink neveit körülményes jelentésben minélelőbb tudassa a honvédelmi bizottmánynyal, kik magokat személyesen is kitüntették, hogy azokat addig is, míg a törvényhozásnak vitéz hadseregünkre már meghatározott hálája tettelegesen foganatosíthatóvá lesz, méltó figyelmének érdemesítésével kitüntethesse.“

Pázmány elnök távolléte miatt e rendeletet csak az alelnök írta alá.

A honvédelmi bizottmány pedig egy Rothot és Philippovicsot perbe fogó vegyes bizottmányt nevezett ki, de a melly teljesedésbe soha sem ment.

V.

Ezenben a bán átlépte Magyarország határát s sergével Bécs alatt állt.

A képviselőházban nem kevés vitára adott alkalmat, hogy átlép-jék-e a magyar seregek a Lajthát vagy sem?

Végre october 14-kén a parlamentben e tárgyban köv. határozatot hoztak:

„A magyar nemzet legszívesebb hálával méltányolván Bécs városnak azon hősiességét, mellyet Magyarország szent és igazságos ügye iránt tanúsított s érezvén azon köteleességet, hogy midőn a közös ellenség vitéz seregeink által üldöztetve, Bécs ellen fordul,

ezen hősiés várost baráti segély nélkül hagynia nem szabad: semmit sem késett megparancsolni a győztes magyar hadseregnek, hogy az ellenséget Austria földén is üldözze s Bécsnek segítségére siessen.

A magyar nemzetet ezen határozatnál azon biztos hiedelem vezette, hogy a segédkez, mellyet vele a hálának s közös veszélynek érzete nyújtat, barátilag fog fogadtatni, mert a magyar liadfcregnem ellenség, hanem hű testvér gyanánt utasított a Lajtha túllépésére.

A magyar nemzet ezen baráti érzelmenél fogva kötelességének ismeri, magát az osztrák nemzet kívánataihoz alkalmazni; seregeink a Lajthán átléptek, s ezzel határozott készségüket, a közös ellenség ellen Bécs oltalmára sietni, tetteleg tanúsították.

De miután a magyar nemzet hivatalos közleménye folytán is, sem a bécsi hatóság legkisebb olly nyilatkozatot nem adott, mellyből következtetni lehetne, hogy a magyar seregnek segélyző közalgése invasióra nem magyaráztatik, sőt az e részbeni nyilatkozat gondosan kikerületik, Jellachichnak lefegyverzésére semmi felhívás nem tétetik, az austriai nép védelmi felkelése el nem rendeltetik, sőt Jella» chichnak Austriába beütése mindekkorig még csak ellenséges lépésnek sem nyilvánították; a magyar nemzet azon véleményre van kényserítve, hogy az osztrák nemzet seregeink segélyével élni nem akar.

Minek következtében a magyar országgyűlés mind jogszerű kötelességének, mind austriai szomszédaink iránti barátságos érzelmeink szoros tartozásának ismeri a magyar hadseregnek megparancsolni, hogy saját házának oltalmára szorítkozzék és semmi olly lépést ne tegyen, mellyet osztrák szomszédaink, különösen Bécs kedvetlenül fogadhatna.

Kijelentvén azonban ünnepélyesen, hogy, ha Austria s különösen Bécs részéről szomszédaink szabadságának megvédésére a magyar nemzet segédközremunkálása igénybe fogna vétetni, az illy felhívásnak -nemzetünk egész erejével eleget tenni, a legszívesb kötelességének ismerendi.“

Az october 17-diki ülésben pedig jelentés tétetett, miszerint a magyar sergek a bécsi országgyűléstől kapott felhívás következtében a Lajthát csakugyan átlépték s Bemmél a bécsi fölkel hadsereg fővezérével közvetlen érintkezésben állanak.

Kossuth pedig és a honvédelmi bizottmány mindent, mit illy körülmények közt tenni lehet, megtevének. Páratlan szorgalommal egymásután állíták és szerelék fel a sergeket s mindenfelé, valahol csak fenyegetett hely volt, küldözök.

Maga Kossuth elutazott a táborba. Egymás után nevezék ki a tiszteket. Így Majthényi István bárót, mint a ki Komárom várát megmentette, tábornokká emelék.

De míg a várak nagyrésze a tricolort kitűzte, Arad (parancsnok Berger) és Temesvár (parancsnok Kukawina) azt tenni vonakodának s jlesen az utolsó következő falragasztványt tüze ki:

„F. hó 3-dikán kelt kir. leirat következtében, mellynél fogva egész Magyarország haditörvény alatt áll, Temesvár várát elővárosaival együtt ostromállapotba tesszük és hirdetjük a haditörvényt.

Szinte e leirat következtében a nemzetőrsereg ezentúl a várparancsnokság alatt fog állani.

Ki izgatásra okot ad, ki a katonai hatalomnak ellenáll, vagy a ki csak ok nélkül fegyverrel jár, statárium alá kerül.

Hat személynek együtt az utcán gyülekezni tilos.

Míg a csend és rend fentartatik, az ostromállapot a kereskedeésre és iparra káros befolyással nem lesz.

Minden egyének, kik nem nemzetőrök, tartoznak fegyvereiket 24 óra alatt a katonai fegyvertárba (polgári nincs is) vinni, mellyért nyugtatványt kapnak; ki ezen parancsoknak engedelmeskedni vonakodik, haditörvény alá jön.“

VI.

A szerb vidékeken tovább hasonló keserűtséggel folyt a csata, mindamellett csak egyes apróbb de gyakori ütközetek voltak, melyekben hol egyik, hol másik fél volt a nyertes.

Nevezetes Kossuthnak egy oct. 14-kén tartott beszéde, melly szerint oct. 1-ére Magyarhon ellen kilencz támadás volt rendelve. Ezt s az e elleni intézkedéseket következőleg mondta el:

„Ennek tulajdoníthatók a vidéki rángatások is, mik szerint Arad várost a várparancsnok bombardírozta, mire nézve a bizottmány kellő intézkedéseket tett, hogy a védelemre kész lelkes városi népnek segély menjen, Temesvár szinte ostromállapotban van. Gallicziában ellenséges mozdulatok történnek. Olmütz körül 11 zászlóalj vonatik össze, honnan, mint tudjuk Bézs felé, de felénk is vezet az ut. Jellachich és Auersperg egyesültek. Mayerhoffér átment a Dunán ellenünk működni. Nugent Kanizsa körül tön mozdulatokat. Urbán beütött. Erdélyben oláh lázadás stb. Tekintetbe véve ezen körülményeket, felhasználtatik ugyan minden erő, és pedig a katonai felkészés igen nagy sikert nyújt, de lehetetlen dolgokat azért nem kell kívánni, nem azt, hogy egy két vidék vagy pont ne jöjön veszélybe, mert ha az erők szétszórtnak mindenfelé, el kell vesznünk. Ott, hol a szükség legnagyobb, nem lehet erőnket gyöngíteni. A honvédelmi bizottmány nem csügged. Meg nem áll addig, míg honvéd zászlóaljaink 100-ig nem fognak szaporíttatni. A mi Jellachich üldözését illeti, a ház kimondotta, hogy seregeink őt a határokon túl is üldözhetik. Ezzel minden morális akadály elháríttatott, minél többet nem lehet tenni. Mert a stratégiai mozdulatokat innen irányozni nem lehet, mint akarta tenni hajdan a bécsi Hofkriegsrath, melly pamlagáról osztogatta a belgrádi seregeknek az ostrom-parancsokat. Itt a ház a katonai működések felett csak utólagosan hozhat ítéletet.

Bécsnek felajánlottuk a segélyt, kimondottuk, mikép sem invasio, hanem a barátság és irántunk nyilvánított rokonszenv viszonzása végett akarunk Bécs alá menni. Azonban diplomacie nem nyilatkozott s nem határozott sem a Gemeinde-Ausschuss, sem az országgyűlés. Az országgyűlés még azt sem mondta ki, hogy Jellachich az ő ellenségek is. Felhívásunkra a Gemeinde-Ausschuss nem érzette magát felhatalmazottnak feleletet adni, és elment az országgyűlési választmányhoz, és ez épen akkor nem ért reá, hogy aziránt rendelkezessék. Ezek olly habozásra mutatnak, melly oda is vezetheti a dolgokat, hogy a határ átlépését invasionak fogják kimondhatni. Vanak az izgatott időknek perczei, mellyekben csak azok menthetik meg a hazát, kik a perczeket rögtön felhasználják Három nap előtt lehetett volna még az ellenséget kiverni, ha roszul üt ki, a cselekvőkre veszélyt hozhatna, de hajéi, a nemzet sokat nyerend. Illy tetek minőségét a siker dönti el. Szónok így tön vala. De ez minden emberre nem alkalmazható, mert nehéz magunkat mások gondolkozásába illeszteni. És midőn azt akkor lehetett volna tenni, most 3 nap alatt, diplomatai értekezés terére vitetett a dolog, s így a cselekvés teréről elmozdított. Itt, e mezőn, midőn mi áthatva a bécsi nép lelkes viselete által, segíteni kívántuk azt és ki is nyilatkoztattuk, hogy a Lajtát akadálynak nem tekintjük, nem hogy nem hívunk magukhoz, hanem még azt sem nyilváníthatják, hogy az, ki a mi ellenségünk, az az övék is. Illy helyzetben alapos ok lehet, hogy belássa a ház hivatva magát kimondani, hogy miután oda fent segélyünk nem kell, szoritkozni kell önmagunk védelmére.“

Perczel, ki az aldunai sereg vezényletét tartá meg, Hadostán oct. 18-ról következő hadjelentést küldött:

„Tegnap, azaz oct. 17-én, mind Letenyénél mind Kottorinál sikerülvén az ellenséget megszalasztani és e két révet elfoglalva, mind a két hadosztályt átszállítani; még az nap délután mind a két hadosztály nagyszerű eredményhez jutott.

Jelesen az első hadosztályból az átszállított Hunyadi és zalaegerszegi népségből, Trangus őrnagy úr vezérlete alatt, mintegy 3 század sietve üzőbe vévé a szaladó ellenség egy részét, azt utóléré, megtámadá és 700-at fogolylyá tett.

Mind jó fegyverrel ellátott horvátok, rendes katonatisztek vezérlete alatt. Ezek mind még az nap estve útnak indítottak Kanizsára és onnét Veszprémbe.

A Gáspár őrnagy úr parancsa alá adott második hadosztály, a már bejelentett átkelésén és 1 ágyú elfoglalásán kívül hasonló vitéz és eredménydús tettekkel dicsekedhetik.

Épen ma hajnalban vett jelentés szerint, ő, Dombornál 1900 főből álló ottani illír sereget megtámadván, megverte; az ellenség sok halottat vesztett, 3 tisztje és 100 ember elfogatott. Bornemissza

kapitány és vezérük is agyonlövetett, mi ott két halottat és néhány sebesültet számítunk, 1 ló elesett, 1 megsebesült.

És így mindössze e két hadi actióban 4 halottat a körülbelül 5 nehéz és 12 könnyen sebesültet számítunk.

A sereg általában mindenütt derekasan viselte magát. Különös érdemet szerzőnek a Jánosy főhadnagy parancsa alatt álló jeles honvédi tüzérség s mint már említém, Köszörüs tizedes. E bátor vitézek, mitsem törődve, hogy közülük több elhullott, rettenthetlenül tüzeltek és avancíroztak, parancsaimat pontosan teljesítve, előre és üzek el golyóikkal a murántúli nagyszámú ellenséget.

Továbbá Trangus őrnagy a Hunyady két századdal és a zalaegerszegiek egy századával a 700 illír elfogásával, gyors üzésük által.

Mint Gáspár őrnagy úr jelenté, kit hadikig dicsérem, rndeletem pontos végrehajtása és általában ildomos és vitéz viseleté miatt szinte felesleges, a második hadosztálynál szinte derekasan viselte magát a Zrínyi 5. század, melly 5. század Szekulics kapitány és általam helyettesített őrnagy vezérlete alatt áll. Egyszermind Gáspár őrnagy úr szinte különösen megdicséri jelentésében nevezett Szekulicsot ceélszerii intézkedéseiert.

Ha istennek hálával tartozom, hogy vezérletemet illy nevezetes eredményekkel jutalmazza; úgy kötelességem a nemzetet figyelmeztetni azon nagy veszélyre, mellybe haditekintetben is az általában horvátsággal népesült Muraköznek az ellenség általi elfoglaltatásával és a sz.-tamási mintára készületben levő megerősítésével dönetik. Ez hadilag egy igen nevezetes hely; és ha idő engedetik csak még 2—3 nap az ellenségnek, sok ezer főnyi sereg sem foglalandja vissza.

E vidéket Jellachich ellen, az akkor ittlevő néppel, sőt sokkal kisebb erővel is, pár hétre czélszerű intézkedések mellett meg lehetett volna, védeni.

Ma Csáktornyára indulok, ez igen meg van erősítve.“

VII.

A dolgok új stádiuma oct. 16-án kezdődik.

Ugyanis a király következő placatot ada ki:

„Midőn engem az october 6-kán Becsben elkövetett istentelenségek arra bírának, hogy azon várost elhagyjam, melly a legvadabb és legelvetemedettebb szenvedélyek tüzpontja lön, akkor még azon reményben lehettem, hogy lakossága egy részének vétkes őzjőngése tartós nem leend. Én fő- és székvárosom lakosainak különben egészséges és becsületos érzelmétől megvárhattam, miszerint egész erejükkel oda munkálnak, hogy a félreismert törvénynek a tisztelet-, a gonosztevőknek az érdemlett büntetés-, a városnak a fenyegetett

élet- és tulajdonra nézve a biztosság legrövidebb idő alatt ismét visszaadassék.

Ezen várakozás meghiúsult.

Nemcsak az, hogy a lázadás támasztóinak sikerült Becsben a magokhoz ragadt hatalmat olly rettentő uralom által, miilyenre a történet csak egy példát mutat, a részint félelem által ereje-vesztett, részint vad mámorba ejtett város felett megerősíteni, és az által a törvényességre való visszatérést Bécs falai közt meghiúsítani, hanem még ezen falakon túl is nagyobbodott erővel terjedt ki anarchicus törekvéseik vészterhes hatása. Egy nyílt lázadásban álló szomszéd tartománnyal felségsértő szövetkezések köttetek, statusaim minden részébe követek küldettek, hogy azon képmutató ürügy alatt: mintha a fenyegetett szabadságot kellene megvédeni, ott is, hol a rend eddigelé meg nem zavartatott, a lázadás zászlóját kitűzzék és az én még békés, szabad intézvények törvényes kifejlődésének elébe néző országaimat a fejtelenség, polgárháború és enyészet iszonyatosságainak martalékul vessék.

Trónra léptem óta népeim java volt életfeladatomban. Kormányom története, különösen az utóbbi két hónap története ezt egykor tanusítandja. De a gondviseléstől rám bízott köteleességekhez hűtelen lennék, ha olly törekvést tovább is el akarnék nézni, melly a trónt és monarchiát az örvény szélére viszi és az általam megerősített alkotmányos szabadság helyébe a rakoncátlan erőhatalom állapotát tenni igyekszik.

Ezen köteleességekről megemlékezvén, vérvő szívvel érzem magamat kényszerülve, hogy a fejét már most minden szemérem nélkül fölemelő lázadással székvárosomban, mint szinte mindenütt, hol az magát mutatná, a fegyveres erő alkalmazása mellett szembe szálljak s ellene harcoljak, míg az egészed le nincs győzve, a rend, nyugalom és törvényesség ismét helyreállítva, és hű szolgálóimnak, gr. Lamberg és Latournak gyilkosai az igazság boszuló karjának át nincsenek adva.

Hogy ezen czélt elérjem, a monarchia különféle részeiből seregeket küldök Bécs, a fölkelés fészke ellen és altábornagyomnak Windischgrätz herczegnek átadom a fővezérletet minden seregek felett, egész birodalmamban, csupán csak a gróf Radeckzy tábornagyom parancsa alatt álló olasz hadsereget vevén ki. Egyszersmind felruházom az említett herczeget a kellő teljhatalommal, hogy ő a béke munkáját birodalmamban saját belátása szerint a lehető legrövidebb idő alatt bevégezhesse.

A fegyveres lázadás kényszerítése és a csend helyreállítása után, ministeriumom feladata leendő, hogy az alkotmányos országgyűlés tagjaival egyetértőleg, az eddigelé féktelen visszaéléssel kezelt sajtó, az egyesületi jog és a honvéd törvényes korlátozása által olly állapot idéztessek elő, melly a nélkül, hogy a szabadságot szorítsák, a törvénynek erőt és tiszteletet biztosítsanak.

Midőn ezen kötelességeim és jogaim érzetében rendíthetlen szilárdsággal hozott határozataimat népeimnek tudtul adom, mindazok Őszinte és hathatós közremunkálására számolok, kiknek császárijok, hazájok, családjuk, javuk és az igaz szabadság szívükön fekszik és a kik jelen határozatomban az egyedüli szabadító szerre ismerendnek, hogy a birodalmat a végrombolástól, magokat a fejtelenség iszonyatosságai- és minden társasági kötelékek felbomlásától megőrizzék. Olmütz, oct. 16. 1848. Ferdinánd s. k., Wessenberg s. k.“

Hg Windischgrätzet pedig tábornagygyá nevezvén ki, következő átiratot küldé hozzá:

„Kedves herczeg Windischgrätz! Tekintetbe vevén a jelen körülményeket, midőn a fővárosban a nyílt lázadás a törvényes rend helyére lépett, és a birodalom több részeiből a törvény ellenségeinek fegyveres erő küldetik; midőn az alkotmány ózó országgyűlés, biztossága hiánya miatt, magas feladatát meg nem fejtheti és székvárosom minden kormány- és közigazgatási hatóságai, kötelességeik teljesítésében gátoltatvák, nem marad nekem mélyen érzett benső fájdalomra hátra egyéb eszköz, mint a törvény elleni feltámadásnak és az anarchia túlcsapongásának fegyveres erővel állani ellent.

Hogy a teendő rendelkezésekben a lehető legnagyobb egység legyen, és mivel teljes bizodalommal vagyok ön igaz hazaszeretete és családom irányában régóta híven tanúsított ragaszkodása iránt, kinevezem önt főparancsnokká hadseregem minden csapatai felett, kivévén a gróf Radezky tábornagy alatt álló sereget és felhatalmazom s megbízom önt, hogy ezennel mindazon katonai intézkedést megtegye, melly önnek alkalmasnak látszik, legrövidebb idő alatt a csend és rend helyreállítására, melly nélkül a törvény hatástalan és az alkotmányos szabadság szabályzott kifejlődése lehetetlen lesz.

Számolok hadseregem annyiszor megpróbált hűségére és vezére tanúsított belátására, hogy a birodalmat a fenyegető veszélytől megmentendik, mint szinte Austria népének, melly atyai szívemnek olly kedves, kilátást egy szebb jövőre nyitandanak. Olmütz, oct. 16-kán 1848. Ferdinánd, s. k. Wessenberg, s. k.

„Kedves herczeg Windischgrätz! Tekintetbe vevén önnek kitűnő érdemeit, valamint önnek jelenlegi állását, elhatároztam magamat, önt tábornagygyá előléptetni, melly tekintetben a megkívántaié rendeletet a hadügyministeriumhoz kibocsátóm. Olmütz, october 17. 1848. Ferdinánd, s. k. Wessenberg, s. k.“

VIII.

Lássuk az erdélyi dolgokat.

Sept. 13-kán Balázsfalván az oláhok nagy gyűlést tartottak, mellyre mindenfelől seregiének össze.

Királyi biztos b. Vay adott nekik erre engedelmet, mondhatni

salvus conductus s ez az, a mit a magyar lapok neki legfőképp szemérettel vetettek.

E gyűlésben az értelmetlen nép túlnyomó volt. De ők megjelentek, mert pópájok által küldetének oda.

Gondolni lehet, hogy e gyűlésben jelenlevő néhány értelmes ember akarata állott meg,

Végül határozatukat köv. szavakkal ígtaták jegyzőkönyvbe:

„A magyar terrorismus s abból következett nyomások-, elítélések-, mocskolódások-, erőszaktételek-, üldözések-, gyilkolásoktól indítva sept. 16-án Erdély román népei Balázsfalvára gyűltek tanácskozni szomorú sorsuk felett s annak javítását felsőbb helyen sürgetni. A nép kívánja:

¶ A terroristicus rendszer szűnjék meg, a statárium szüntettesék meg s a törvény rende hozattassék be.

¶ A terroristicus rendszerből következett nyomások, mint a barmok, gazdasági műszerek, fegyverek s több ilyenek elzalogosítása, tétessenek jóvá.

¶ A terroristicus rendszer nyomán elfogatott minden rendű emberek, parasztok, polgárok s intelligensek rögtön bocsáttassanak szabadon.

&” Hogy ezentúl terroristicus rendszabályok ne követtessenek el:

¶ Szűnjenek meg az üldözések, hogy senki törvényes vádiás nélkül ne Ítéltessék el. Rendes bírjától senkit sem vonhatni el. Ellenmondunk a vizsgáló törvényszéknek, melly a magyar ministerium rendelete szerint Vásárhelyt volt felállítandó.

¶ A falukra katonai executiot ne küldjenek ezentúl, hogy a megyei hivatalnokoknak zsarolásra ne nyitassák út.

¶ Minden nemű robot szüntettesék meg, hogy egy urbarialis bizottmány kinevezéséig a volt földesurak s megyei hivatalnokok nyomásaira ne nyitassák út.

¶ Hogy a megyei hivatalnokoknak ne engedtessek meg, egy ő felségétől még meg nem erősített törvényt, milyen az újonczállítás, behozni.

¶ A román hely- és körökben a közrend biztosítása szempontjából, ő felsége megadott engedelmé nyomán, román nemzetőrség állíttassék fel. Felfegyverzésük szempontjából a hadvezérség épen annyi fegyvert, álgút, kardot, dobot sat. adjon, mint-e célból a magyar- s szász nemzetnek.

(” Vegyes bizottmány neveztessek ki románok-, (oláhok) németek-, (szászok) és magyarokból (székely) parasztok-, polgárok- s értelmesekekből, kik az erdélyi terroristicus rendszerből következett nyomások-, üldözések-, elítélések-, erőszaktételek-, gyilkolások- s többféleképpen megvizsgálják, elítélik s elégtételt és kárpótlást szerezzenek.

)" Minden nemzet- és néposztályokból neveztessek ki egy urbanis commissio, mely a volt földesurak s most szabad parasztok közötti versenygésben ítéljen.

A román nép a szabadság mezején f. évi május 12-én tett esküjére támaszkodva, természeti s polgári jogaihoz, a nemzetgyűlés határozataihoz ragaszkodik, a két román határhozrend határozatait magáévá teszi; de törvénytelennek nyilvánítja mindazon lépéseket, (unióra állás, magyar hongyűlésrei követválasztás), mellyeket némmel elámitott egyének a közhatározatok s letett esküjük daczára tettek. Ez okból kimondja:

% Az uniót, mely ellen előre protestált, mellynek tárgyalásakor a hongyűlésen nem vett részt, nem ismeri el.

&" A magyar ministeriumot, az unió következményeit, hasonlag nem ismeri el.

' " Csak ő felségétől s a császári ministeriumtól akar függeni, kiknek rendeleteit a hadvezérség útján akarja kapni.

(" Egy köz nép- és nemzetgyűlés kora megnyitását kívánja, hogy nemzeti érdekeiről tovább is tanácskozhassál, s a májusban választott nemzeti comité megerősítését, mellyet a magyar kormány embertelenül üldöze.

)" Egy erdélyi hongyűlést kívánnak, mellyre a román, szász és magyar nemzet népességi számarányában választott követei megjelenjenek, beszélni az ország jövőndő sorsáról.

*" Proclamálja a császári osztrák alkotmányt, mellynek Erdélyben is legyen ereje.

+ " Egy erdélyi ideiglenes kormányt kíván, a román, német s magyar nemzet tagjaiból népességi arány szerint választva, mellyek egy permanens ország-kormány létezéséig az ügyeket vezessék.

Éljen az osztrák kormány!

A Balázsfalvára gyűlt román nép."

Ez időben, de főként ez idő után a pusztá felfegyverzésnél nem állottak meg.

Elállák az utakat s kiket ott vagy falukban találtak, magyar nemesembereket, kötözve vitték Naszódra, hol ezredes Urbán volt a parancsnok.

Gyilkolásokra még ugyan kevés, de már ekkor is volt példa. S a falusi magyarság részéről, kik jobbadán oláh falukban laktak, ellenállás helyett Csak annyi történhetett, hogy nagyobb városokba igyekeztek menekülni.

Már ekkor leheté látni, milly borzasztó mészárlások fejlődendhek ki, s a szegény és múlt időkben is annyit szenvedett hazát mekkora vértenger borítandja el!

A pártharcznak, melly egy hó eltelte előtt akkora lánggá emelkedék, első szikráit már ekkor kezdé a vihar lobogatni.

Erdélybe is küldött a ministerium egy csomó kormánybiztost. Ezek azonban furcsa viszonyban valának b. Vayval, ki tulajdonkép tejjök vala. Ugyanis sem nem értekezettek vele, sem tetteiket nem tudatták s így történt, hogy egyik nem egyszer contrecarirozta a másik tettét.

Sept. 20-án Sz.-Mártonból 200 önkéntes indíttatott fékezni a balázsfalvi gyűlést. Ez volt egyik intézkedés, másik, hogy a megyék állíták az újonczokat. A harmadikat Berzenczey rendezte t. i. a Kossuth-huszárok kiállítását, de ez igen lassan folyt, miközben ezredes Urbán Makódnál, Dézstől 4 óra járásnyira táborba szállt, honnan azonban pár nap múlva visszavonult.

Másfelől Janku, (ki a júl. 5—13 ig tartott főkormányzéki biztosság vizsgálatát kikerülte) sept. 16-án Topánfalván vala, s ottan gyűjté a fegyveres erőt. Az volt a terv, hogy e különböző táborok és felkelők Kolozsvárt egyszerre támadják meg.

E perczenként növekedő fölkelést azzal akarták gátolni, hogy Agyagfalvára székely népgyűlést hirdettek.

A főkormány azonban e gyűlést be akarta tiltani, de az önkéntesek magába a gyűlés terembe rohanván, a már megirt tiltó rendeletet elégették s kényszeríték azt megsemmisíteni.

Úgy lőn.

A gyűlés oct. 16-ára volt hirdetve.

Töméntelen ember jelent meg, nagyrészt felfegyverezve s egy héti élelemmel ellátva.

A gyűlés elnöke gr. Mikó Imre volt, ki is a kolozsvári időközben felállított városi oltalmi bizottmányhoz következő tudósítást küldte:

„A székely nemzetnek a reá nézve emlékezetes agyagfalvi réten tartott nemzeti gyűlése kezdetéről és első napi, u. m. october 16-iki nevezetesebb eredményéről a gyűlés elnöke gr. Mikó Imre úr ő nagyméltóságától e hivatalos tudósítás érkezett városunkba.

A székelység nemes Csik, Háromszék, Udvarhely s csekélyebb számmal Maros és Aranyos székekből oct. 15-én szép rendben egybe-sereglett.

A még eddig rendes katonaság illető tisztjeik vezérlete alatt fegyverben, a többiek karddal felfegyverzett papjaik vezérlete alatt jelentek meg.

Oct. 16-án d. e. 10 órakor a gyűlés megnyittatott.

Mindezek előtt meghatároztatott: a magyar király V-ik Ferdinánd és magyar alkotmány iránti hívség- és engedelmességre való hitéletel.

Mi a hatvan ezeret fölülmúló sokaság által, ide érte a kato-

naságot és annak tisztjeit is, legkevésbé sem gyanúsítható készséggel letétetett.

Végezetett: hogy e hitet a katonaság külön is letegye.

Határozatba ment: egy a szász és oláh nemzetekhezi proclamatio megírása, mellynek során annak nyilvánítása mellett: miként a székely nemzet a magyar királyhoz és magyar alkotmányhoz hívséggel és engedelmisséggel, a magyar haza bármí felekezetű lakosaihoz testvéri vonzalommal viseltetik s mindenkinek jogait tisztelben tartja.

A szász és oláh nemzetek is a felség és alkotmány, úgy a székely és magyar nemzet iránti hasonló érzelmek tanúsítására felhivatnak.

Nyilván kifejeztetvén: miként az ellenségeskedést a székely nemzet hasonlóval torlandja vissza.

Határozatba ment az is: miként az összes székelység az ideí 22-ik törvényczikk alapján nemzeti honvéddé alakuland.

S addig is, míg a székely katonáknak ilyenekké lehető átalakítása valósággal megtörténhetnék, a katonaságnak a hazai főhadi vezérségtől minden függése megszűnik.

S annak kormányjá addig is, míg a magyar ministerium egy főparancsnokot rendelne, az erdélyi részekben jelenben létező kir. biztos b. Vay Miklós úr vezérlete alatt, a székely székekben működő kormánybiztosok-, és székely-huszár ezredes Sombori Sándorra átruháztatik.

Ezen végzéshez képest a csíki és háromszéki jelen volt katonaság s annak tiszti elüljárósága a felség s magyar alkotmány iránti hívségre, a magyar ministeriumtólí függésre meghíttetett.

Valamint arra is, hogy az erdélyi részekben még létező főhadi vezérség által ezután ne talán teendő rendeleteknek engedelmeskedni nem fog, a katonaság főparancsnokai a szószékre lépve szóval s szívvel nyilváníták a felség és magyar alkotmány iránti hazafias érzelmeket.

S egyáltalában az összes székelység a magyar alkotmány és kormány erősbülése iránti szíves óhajtását, annak és a hazának védelmérei mindenkori készségét magasztos lelkesedéssel fejezte ki.

S már képén is e szép népnek láthatók voltak jelei, hazája snemzete iránti szeretetének s eredeti harcziaságának.

Végre felszólítandónak határoztatott a királyi biztos, az erdélyi részekből minden idegen katonaságnak eltávolítására, úgy a gyulafejérvári várnak s e honbeli minden más erősségeknak biztos székely őriztelti ellátása eszközlésére.

Tizenkettedik fejezet.

Aradi események. Arad bombáztatása oct. 22-én és 23-án. Eszékét megszállja Batthyány K., Simonits Czáránál beüt. Kossuth a pahrendorfi táborban, Móga és Görgei, Parlamentírozás bg. Windischgrätztel, Ivánka elfogatása, a schwechati útközet.

I.

Az aradi állandó választmány a dolgok ottani folyamát köv, levéllel tudatta a honvédelmi bizottmánnyal.

„Arad, october 13-kán. Helyzetünk állásáról kötelességünknek tartjuk folytatólagos jelentésünket tenni. Folyó hó 21-én Lippa felől előre nyomult csapatunk, a Maros túlpártján Angyalkútig előhaladván és itt ellenségünknek tetemes veszteség mellett megverésével azon álláspontot vitézül elfoglalván, tegnap azaz e hó 22-kén Máriás! őrnagy parancsnok más oldalról, vagyis Pécska felől előre nyomult, és már 6 részen a katonaság visszavonulása mellett, minden ellenállás nélkül Új-Aradot elfoglalta, összes veszteségünk eddig mintegy 12 halott, 37 sebesült; a katonák részéről, mint jelenték, 50 holt, köztök 4 tiszt és számos sebesült. Ezen hadi mütét alatt a várparancsnok városunkat reggeli 6 órától 7-ig folytonosan álgyúztatta, több házakban sérüléseket okozott, nevezetesen a vármegyeházat számos lövésekkel megrongálta, több helyeken a lövések tüzet is fogtak, de ügyesen oltani tudó embereink által a tűz kiütése azonnal elfojtatbt; 8 órakór a tüzelés megszűnván, 1 órai szünet után újra megkezdett Óé majd 11-ig folytattatván, mintegy 400—500 lövés tétegett; tetemesen megsebesült 7 egyén, s 5 ló meglövetett. Tegnap reggel balcsapatunk Angyalkutról Lippára vonulván, ma pedig másik csapatunk részétől Új-Arad felől plenkíroztatván, néhány álgyűlövés árra intéztetett, de minden siker nélkül. Általán mondhatjuk, hogy városunkat a vár pénteki napokon nyugtalanitá leginkább, hihetőleg azért, hogy piacunkat szétvervén, az idegyült emberek elriasztassanak. stb.

October 22-kén és 23-kán Berger aradi várparancsnok viszont bombáztató a várost, miért is az aradiak a Schwarzenberg-dzsidásokat Új-Aradról kiűzték.

Eszéket Batthyányi Kázmér vezérlete alatt magyar seregek szállták meg. Jovich várparancsnok a nemzeti lobogót már azelőtt kitűzte.

De másfelől Czáránál (Trencsinmegye) Simonics sergei beütöttek.

II.

Pestről Kossuth oct. 18-án indult el a táborba, útjában mindeütt toborzván. A nép tömegekben tódult zászlói alá.

Ezalatt a magyar seregek kétszer anélkül mentek át a Lajthán, hogy a dolog ütközetre került volna.

Harmadszor is átmentek. S csak ezután oct. 26-kán küldték a bécsi nemzetőri főparancsnoksághoz a következő nyilatkozatot:

„A magyar nemzet legbensőbb testvéri viszonyokkal van századok óta az austriai néphez kapcsolva. Ezen testvéri viszonyt még szilárdabbá tévé azon alkotmányos szabadság, melyet a márcziusi napokban a birodalom népei vívtak ki magoknak, s a melyet a fejedelem megerősített.

Közös kötelességünk azon alkotmányos szabadságot megvédeni.

Ezt nyilatkoztatja ki a magyar hadsereg, mely veszélyezett austriai testvéreinek segélyére siet, és egész erejével üldözni fogja azon horvát sereget, mely Magyarországból kiűzve, jelenleg Austria földeit pusztítja.

Mi úgy vagyunk meggyőződve, mikép Jellachich ellenséges seregét Austriából elűzve és Bécs városnak szabad közlekedését s kereskedését helyreállítva, a legnagyobb szolgálatot teendjük mind a velünk testvéri kapcsolatra lépett nép szabadságának, mind a dynastiának s összes birodalomnak.

A magyar hadsereg kész élni s halni a közös érdekekért. Bécsiek! Bízatok bennünk! Az isten el nem hagyandja igazságos ügyünket.

A magyar sereg táborából october 19-dikén 1848. Pázmándi Dénes országgyűlési elnök. Móga a magyar sereg főparancsnoka. Csányi László ország biztos. Bónis Samu és Luzsénszki Pál biztosok.“

October 25-kén Kossuth a pahrendorfí táborba ért, hol Móga neki s a tisztikarnak megmutató herczeg Windischgrätz felszólítását, mellében ez kijelenti, hogy ha a sorkatonákat keze alá nem bocsátja, hadd t.8zék elébe állítandja.

Móga kijelenté, hogy ő utolsó csepp vérig harczoland,

Mindamellett Kossuth teljesen nem bizván benne, Görgeit tábornokká nevezte ki, olly titkos utasítással, hogy ha árulást veend észre, fogassa el.

III.

Oct. 25-kén Ivánka ezredes a magyar táborból átküldetett hg Windischgrätzhez köv. átirattal:

„A népek története nem mutathatja fel a hitszegéé, árulás és rozsléküség hasonló példáját, minő az ármányok azon szövénye, mellyel egy csalárd udvari camarilla a magyar birodalomnak nemcsak törvényesen alkotmányos jogait, hanem állami létót is megsemmíteni törekszik.

Magyarország mindig szabad, önálló királyság volt, nem kebeleztve be semmi más államba, s nem vetve alá semmi más országnak.

Ezen feltét alatt adta át Magyarország királyi koronáját az uralkodó háznak. És 14 királyaink a habsburgi házból fogadák esküvel, a magyar birodalom önállásának és alkotmányos jogainak fentartását.

Magyarországnak ezen szabadsága, ezen önállása nem új nyemrénye a márcziusi napoknak, s nem ajándoka V-dik Ferdinánd királynak, hanem olly alapföltétel, mellyen a habsburgi háznak magyar királysága alapszik.

És mégis egy bünteljes udvari camarilla, szemtelenül játékot üzve a kir. esküvel és a fejedelem beteges állapotával, a magyar birodalom állami létének megsemmisítésére, csendes és királyához mindig hű hazánkban lázadást gerjesztett és szegény honunkat példátlanul iszonyatos harc színhelyévé tévé.

Minden jelenségek daczára sem akarta Magyarország hónapokon keresztül elhinni, hogy azon árulás és embertelenül barbár cselszövények szálai magának a fejedelemnek legközvetlenebb közelében fonassanak; mert a magyar nép férfias őszinte gondolkozása képtelen volt csak gyanítani is illy büntetnek lehetőségét.

És maga a fejedelem a szerb lázadást felségsértésnek és báró Jellachichot, ki gögös túlbizakodottságában a törvények ellen emelte fel bünös fegyverét, a törvények utján honáruuló lázadónak nyilvánította.

De midőn látták, mikép az őszinte magyar nemzet, királyának ígéréteiben túlságosan bizva, az önvédelemre elkészülve nincsen, a lázadó Jellachich hazánkat kegyetlen háborúval lepte el.

És alig tévé ezt, álürügyök alatt az osztrák ministerium által pénz- és fegyverrel láttatván el, midőn a lázadó a fejedelem hű szolgáljának jelentetett ki. Az osztrák seregek, mellyek, a magyar ezre-

dek a Császári trón védelmére az országon kívül használtatván, Magyarországon és tartományokban a közcsend fentartására és a törvényes kormány szolgálatára voltak széthelyezve, ezen osztrák seregek magyarok által fizetve és élelmezve, felsőbb ösztönzésre, legnagyobb-részt segédkezet nyújtottak a Zendülőnek, éa vétkesen fegyvert emeltek azon ország ellen, melynek védelmére esküvel és becsületökkel köteleztettek. Magyar- és Erdélyország szláv és oláh lakosai közt lázadást, zendülést támasztottak. Osztrák tisztek, még tábornokok is, szerb rabló-csordákat és fellázított oláh tömegeket vezénylőnek. Az isten büntető keze által utólért Latour gróf, a volt osztrák hadügyminister, megparancsolta a magyar várparancsnokoknak, esküjüket hűtlenül megszegni, megparancsolta a Magyarország minden mellék-tartományában létező hadi kormányzóknak, hogy Magyarországra törjenek be, és a lázadó Jellachihot honáruló vállalatában elősegéljék. És hogy ezen gyalázatosságok megkoronáztassanak, a barbárok előtt is szent közerkölcsi érzelem iránt annyira megfelelkeznek, hogy nem iszonyodtak Magyarország ezredév! állami létét és a habsburgi házból származott 14 királyai által esküvel és megerősített alkotmányát egy szentségtelen tollvonással eltörlni és a haza belsejében dulongó pártütőt, Jellachichot, az olly czudarul elárult ország korlátlan urává és az olly nemeslelküleg hű magyarok felett katonai zsarnokká kinevezni akarni, és ezen minden emberi érzelmét fellázító erőszakoskodásra a beteg fejedelem aláírását is

„VajU b]“
 8 Y Ybbn] V bhYhY_ j f fY_] a Yf] hf_ Un_] ghYb_ h_ fY_ a fh_ fg_] [Ungz [cg! gz [zh_ 5_ a U[mUf_ bYa nYhYh_ a] j Y_ bYa Yggnj_ `Y[_ ` \] hVYb_ fg_ a gf [! VYb_ V] nU_ cX] UZ_ fgn_ YhYb_ z_ h_ [m b [fbY_ fg_ Un_ cf cgn_ z bh_ \ U_ cttbU_ \] hY_ z_ a Y_ m_ UncbVUb_ YfY_ YbY_ ffnYhVYb_ VajU_ U_ j f_ > Y_ UW_] W_ HU! dUgnHU_ HU_ U_ a U[mUf_ ZY [nj YfY_ YfY_ Yh_ 5_ a U[mUfbU_ h_ fhYbYh_ \ g] gY [Y YnYb_ \ U_ Uh_ Ub_ zfi_ z_ g_ Y_ Yb_] `c [cg_ \ UfYnVUb_ ZfbnYgYb_] [Unc_ hU_ a U [zh_ 5_ : znUXQbU_ \ UXhYghY_ U_ \ g_ a U [mUf_ \ UfVmcgc_ _] Vaj] b m VajUdUHU_] z_ g_ h f_ [h_ b_ nj_ Y_ " ggnY] cbh_ [mU_ cf_ Uh_ Ub_ z_ U_] [Z_ ZY [nj YfnYh_ bfdZY_ Y_ fg] gYfY [Y_ z_ hU_] g_ a] bXYb_ h_ a Y [j YfYhYh_ %\$\$\$ _ f_ Y_ Zc [Uhch_ fg _ YZY [nj YfYhYh_ g_ a U [U_ U_ gnz_ ^ g dzfh_ h_ > Y_ UW_] W_ z_ Y [mYhYb_ VajUHU_ i_ hz b Y [fgn_ Z_ gYfY [f_ Y_ Ubbm] fU_ ^ hch_ \ c [m_ a U [zh_ U_ a Y [fFXYa_ Yh_ j f [! _ fd_] a Y [gYa_ a] g_ fgh_ VajU_ U_ ZY [nj Yfgn_ bYhYb_ z_ a Y_ mYfYh_ a U [U VajYb [Yh_ z_ U_ j U_ CE a Y [gnY [fgY_ z_ hU_ a YbhYh_ a f [/ a #_ j f [fY_ _ Y [mYh _ Ybgf [Y_ Vf_ mY [nYh_ Zc_ nrcbcg_ Z_ hz gU] VUb_ z_ U_ a] Yb_ z_ hU_ " X_ nYhY_ Yz_ cgnhfz_ Z_ XfY_ a YbY_ h_]
 < U_ U_ a U [mUf_ gYfY [_ U_ Z_ hCEY_ Ybgf [Yh_ gn_ bYh_ fg_ fgyXY_ Ya_ bf_ _ h_ U_ @U_ h_ z_ b_ _ j Yh_ z_ & (CEU_ U_ U_ h_ Y_ fYh_ j_ c_ bU_ h_] ghYb_ Vcgn_ CE] [Ungz [U_]

A] UncbVUb_ z_ \ UVzf_] fz bhi b_ U_ df_ Xzh_ Ub_ Yf_ gnU_ cggz [c_ _ Y [fgn _ zbVmc_ Uh_ z_ VUb_ z_ Un_ Ya_ VYf_] fg_] ghYb_] `c [_ a] bXYb_ h_ Y_] bhYhYh_ a Y [gfhYhYh_ z_ h] gnYhYh_] j] gYhYh_ b_ _ Y [m_ gnca_ gnFX_ VUFzhgz [cg_ bYa_ !

zet birtoka iránt, és hős seregünk boszuló karjait megállítottuk, azon biztos várakozásban, mikép az austriai császárnak, ki egyszersmind Magyarország alkotmányos királya is, osztrák hadi ereje a benyomuló zendülőnek seregét lefegyverzendí, s így az általunk semmi által elő nem idézett polgárháború újabb visszatértét elhárítandja.

Mi jogosítva valánk ezt várnia szentesített népjog elvei folytán, jogosítva valánk ezt várni magának a tévútra vezetett fejedelemnek önérdékében is, kinek el kell iszonyodnia azon nyomortól, mellyet a gonosz camarilla, szemtelenül visszaélve nevével, bű népeire árasztott, ha majd egyszer az isten annyi erőt adand neki, hogy a dolgok valódi állását saját szemével láthassa és szabadon megítélhesse.

Mi csalatkozánk jogszerű várakozásunkban. A helyett, hogy a vakmerőn betört pártütő, a Magyarország alkotmányos koronája ellen hitszegő áruló lefegyvereztetett és ártalmatlanná tétetett volna, gr. Auersperg, az osztrák tábornok, egyesült a lázadóval, őt védelme alá vette, és a zendülőnek így megnagyobbított erejével fenyegető állást foglalt el Bécs előtt, azon nagylelkű nemzet fővárosa előtt, mellyel minket magyarokat az uralkodó egysége és a törvényes szabadság elvesztésének közös veszélye hű szövetségesekekül kapcsol össze.

És hogy a leghallatlanabb méltatlanságok teljességéből semmi se hiányozzék, herczegséged magát nálunk ő felsége seregeinek főparancsnokául hirdeti ki, mellyek közé ön Jellachichnak felség-sértő csapatait is felvette. Ezáltal önmagát b. Jellachich lázadása részesének és Magyarország törvényei s alkotmányos trónja iránti ellenségének jelenti ki, és annyira megy, miszerint a magyar sereg tiszteit, kik esküvel köteleztetnek az alkotmány iránti hűségre, hadi törvényekkel fenyegetéssel akarja csábítani a haza ellenségének táborábai átmeneteire.

Tudva kell lenni herczegséged előtt, hogy a magyar sereg felett ő felsége érvényesen csak a hadügyminister ellenjegyzése mellett rendelkezhetik, és hogy minden más útoni rendelkezés a kir. esküvel szentesített törvény által már előre érvénytelennek nyilatkoztattatik. Herczegséged kinevezése pedig Wessenberg által van ellenjegyezve, ki nem is magyar, annál kevésbbé magyar minister; annálfogva ön semmi esetben sincs jogosítva, magának a magyar sereg felett bármi hatalmat is tulajdonítani; úgy, hogy hasonló merény hazánk ellenében nyilván kifejezett ellenségeskedést foglal magában, mire Magyarország semmi okot nem adott.

Ez ellenségeskedés még azért is nagyobbíttatik, hogy herczegséged a futó pártütőnek seregeit saját vezérlete alá vette fel, és így magát a Magyarország alkotmányos trónja, állami létezése és törvényei ellen intézett lázadás vezérévé tévé.

Azt kívánja tehát a közbéke, mellyet Magyarország nem zavart meg, és a dynastiának érdeke, hogy mi ámbár a legvégső önvéde-

lemre erőszakosan kényszerítve, herezegségedet az isten örök igazsága, a népjog ős emberiség nevében felhívjuk: hogy jogsértő szándokával hagyjon fel, a pártütő Jellachich osztrák földre futva nyomult seregét fegyvereztesse le, s azon esküvel, „hogy Magyarország ellen többé nem fog harcolni“, tegye ártalmatlanná, és 24 óra alatt biztosítást adjon nekünk, hogy Magyarország ellen semmi ellenségeskedést sem akar megkísérteni.

A fenyegető haditörvényt illetőleg, ez a jogtalanság annyi erőszaktételei után olly borzasztó szó, mellynek valóságában az emberiség és polgárisodás iránti hitünkben nem hiszünk. Gondolja meg herczegséged, mikép az isten és világtörténet megvesztegethetlen ítélőszéke előtt az emberiség átkát vonná magára az, ki a XIX-ik században a polgárisodott Európa előtt a barbárságnak hason példáját idézné elő. Kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni azt is, hogy mi azon esetben mélyen elszomorított szívvel nem mulaszthatandjuk el azt hasonlóan viszonzani. Gondolja meg ön, hogy isten, az igazság védője 10,000 foglyokat s közöttök több tábornok és törzstiszteket adott kezeinkbe. Fontolja meg tehát ön jól váratlan szavait, mert mind azon vér, melly folyini fog, az örök isten bírőszéke előtt ön fejére fog szállani.

Elmondottuk ezzel, mit a becsület és kötelesség mondani készített; hátra van még felhívni önt arra is, hogy a béke s birodalom és a trón iránti kötelesség érdekében, mellynek fenállását szentségtelen kézzel az udvari camarilla annyira megingatta, szüntesse meg Bécs ostromzását; s ezen nemeskeblű városnak Magyarországgal szabad közlekedését, mellynek erőszakos felfüggesztése annyira ártalmas a viszonzlagos kereskedési érdekre, állíttassa vissza, hogy így ne legyen kényszerítve a birodalomnak fővárosa az önvédelem végső eszközeire, mellyek a trón fentartására, mi saját feladatunkhoz is tartozik, szükségkép előre láthatlan veszélyezést és a birodalomra végeden szerencsétlenséget idéznének elő.

Mi ezen parlamenten által, kit herczegségedhez küldve, ezzel a népjog védelme alá helyezünk, határozott választ kérünk, jnelytől fog függeni, hogy kénytelen-e Magyarország kegyelmességedet ellenségének tekinteni.

Vezérelje önt az elhatározás ezen nagyszerű percében az igazságos isten.

Pahrendorfban, a magyarországi hadsereg főtábornokszállásán oct. 25-én 1848. Kossuth Lajos, a honvédi bizotmány elnöke. Fázmandi Dénes, országgyűlési elnök-Csányi László, országbiztos.“

A herczegnek rövid felelete volt: „mit Rebellen unterhandle ich nicht.“

Ivánka pedig letartóztatatták.

Dobai, nemzetőri tiszt, ki vele volt, hasztalan próbálta őt a bánál kiszabadítani. Dobai azonban szabadon eresztették.

V.

A Bécszet ostromló austriai, s Bécszet az ostrom alól felszabadítani törekvő magyar seregek közt oct. 28-án került Schwechatnál a dolog ütközetre.

A nov. 1-én tartott parlamentben egy (Perczel által Csáktornánál elvett) illír lobogó volt az elnöki szék mellé kitzúve.

Kossuthnak a schwecháti ütközetről következő jelentését olvasák:

„Pozsony, oct. 30. 1848 éjfélkor. Ma reggel 7 órakor megkezd-tük a csatát. Tartott d. u. 4 óráig. Jobb szárnyunk Manschwört falut a Dunánál, mely ellenséggel erősen meg volt rakva, erős csata után ostrommal, vette be s az ellenséget belőle kiverte. Guyon őrnagy, Ivánka brigádjának második zászlóaljánál a vitézség csodáját fej-tette ki. Seregünk mindig előre nyomulván, az erős álgútűzet éljen-kiáltással fogadta, s bátran kiállá. Ezután Görgei ezredes a Schwechat előtti parton felállított ellenséget visszaverte. Ekkor a fővezér azon oknál fogva, mivel balszárnyunkat Répási ezredes parancsnoksága alatt Langendorf felől az ellenség nagy erővel fenyegette, különösen számos lovassága által túlszárnyalni törekedett, a jobbszárny és jobbközép elő-haladását megállította, de már akkor, midőn balszárnyunk ellen szerfe-lett nagy erő vonult össze, Répási ezredesnek támadást parancsolt. Ré-pási ezredes itt is visszaverte az ellenséget, mely az ütközet alatt érke-zett tudósítások szerint, mozdulatainak gyorsítására vasutat is hasz-nált, Hirtelen fordulván a jobbszárnyról a balszárnyra az ütközet, s a balszárnynak erősítésére a középből nagy tömeg indítatván, ezáltal a csatarend összefüggése megakadt, miáltal Görgei ezredes előnyo-mulásában akadályozva lön: ekkor, bár az ellenség minden oldalról visszaveretett, a főparancsnok és Kohlmann ezredes azon véleményt nyilvánították, hogy túlszárnyalástól lehetővé tartani, a Fischa mel-letti posítiókba kell visszavonulnunk. Én ellenben világosan látván, hogy az első csatarendnek helyreállítása lelkesült hadseregünket Schwechat elvételével vagy győzelemre, vagy legalább tetemes tér-nyeréssel egy erős védelmi posítio elfoglalására legbiztosabban vezet-heti, Görgei ezredesért küldöttem. De mielőtt e parancs sikeresítetteth-tett volna: Schwechatból, mely ellenséggel és ágyúkkal megrakva volt, erős tüzelés kezdetett ellenünk; seregeink ezt is vitézül állot-ták 8 viszonozták, míg végre a jobbszárny leghátulsó sorában állott komárommegyei kaszások egy közelökbe esett bombától rendetlen hátrálásnak eredtek, ép akkor, midőn a sereg két szélszárnyainak egy vonalba hozása végett általános visszavonulás parancsoltatott. A komáromi kaszások rendetlen futamlását előbb magam, majd Re-

peczki képviselő, iparkodtunk megállítani, de ez csak pillanatra sikerült s kiadatott a parancs, hogy Fischament, Klein-Neusiedel, Enzensdorf és Schwadorf megtartásával seregünk a Fischán inneni tegnapelőtti positiót foglalja el.

Meg nem vert az ellenség sehol sem, sőt seregeink mindenütt, a hol támadtak, diadalmasan előnyomultak; de sajnosán kell emlétenem, hogy Bécs, bár az ütközetet úgyszólván szeme láttára, mert Schwechat majd csaknem elővárosának tekinthető, vertük, nemcsak hogy kirohanást nem tőn, de két nap óta egyetlen ágyúlővést sem hallottunk, mellyel az ellenséget foglalatoskodtatta volna. Én, mint-hogy minden élelmiszerek Fischament innenső partjára voltak rendelkezve, oda siettem a táborozás elrendezése végett, mert a közélet *éi* balszárnnyat rendben részint láttam hátravonulni, részint a stábnak közvetlen intézkedése alatt e rendről nem kétségeskedhetém. De Fischamentre érkeztemkor a rendetlenül megfutamodott komárommegyei kaszás népek állapotást nem ismerő serege által nagy zavart láttam előidéztetve, s csaknem Rigelsburgig kellett mennem, hogy a száguldó csapatokat és a tömérdek zúrtár-szekereket a táborba visszatéríteni segítsen. Innen rendeletet küldék a főtáborba, hogy hacsak Móga altábornagy úr a sereg rendes visszavezetésének felelősségét határozottan el nem vállalja, a főparancsnokság Görgeinek adassák át, és mivel a megfutamodott komáromi nép olly gyorsan haladt, hogy még szekeren sem birtam utólrni, nehogy a Haimburgba s még. Pozsonyba is alaptalan rémulést vigyen s hogy egyszersmind Pozsonyról is gondoskodjam, Hamburgig jöttem. Ott rendelést tettem: hogy a visszajövő nép fel tartóztassa ék s rendbe szedessék. Haimburgból pedig Pozsonyba jöve, ennek minden véletlen elleni biztosításáról intézkedtem. Azon cél tehát, hogy Bécsset az ostrom alól felmentsük, egyedül azért, mert Bécs részéről semmi közremunkálással nem találkozónk, nem sikerült.

Veszve egyéb nincs, mint az, hogy egy csapással hazánk minden további veszélytől meg nem mentetett. Még mindig s még huzamos ideig sok reformokra lesz szükség a hadseregben. A fekete-sárga reminiscenciák a tricolor rózsza alatt is sok helyütt Jappanganak, s ez a működésekre zsidbasztólag hat.

Még ez éj folytán tudósítást várok a főtáborból, hol Csányi orsz. biztosnak megbecsülhetetlen s minden fogalmat haladó fardalmi híven örködnek. Ezen tudósítástól függend további rendelkezésem.

Holnapután annyi erőt küldök Simunich nyakára, a mennyi elég, hogy öt semmivé tegye. Mindenesetre addig nem távozom, míg az ország ezen részének körülményszerinti biztosítására nem intézkedtem.

Veszteségünk az ütközet nagyszerűségéhez képest csekély. Halottaink száma alig menend többre 40-nél, s a sebesülteké, nem gondolom, hogy 200-at tegyen, mert a manschwörtyi tárna-

dást kivéve az egész csata többnyire ágyúzásból állt, a mit vitéz tűzé-
reink ugyancsak emberül viszonzottak.

Én magam a csatatéren 3 halottnál többet nem láttam.

Ennyit előlegesen. A nemzet vegye ezt ösztönül, minieleőbb
rendes hadsereget nagyban teremteni.

Bécs iránt leróttuk tartozásunkat becsületesen.

Még egyszer kérem a bizottmányt, vegye figyelembe, hogy
teljességgel Bécs alatt sem verettünk meg, hanem csak nem tudtuk
egyszerre bevenni. Sokan vannak seregünkben, kik e mai napot
dicsőségük közé sorozandják. A nemzet bízzék igaz ügyében és saját
erejében, melyet néhány hét óta már is annyira kitüntetett, hogy
ha jó csatát vesztené is, nem volna szabad önmaga iránti bizalmá-
ban megcsökkennie.

Annyi mindenestre bizonyos, hogy azon ellenség, mely ide-
gen földön kétannyi erővel fáradt és rendezetlen népünket nemcsak
nem bírta megverni, sőt a hol támadott, mindenütt megfutamlani
volt kénytelen; azon ármáda, mely azt, hogy tönkre nem tettük,
csak kiválogatott s még a napóleoni időkből is híres erős positiójának
és Bécs hallgatásának köszönheti; ezen ármáda, ha nemzetünk önma-
gához hű, hazánkat nem fogja veszélybedönteni; de készülnünk
kell, mert az ellenség is készülend alkalmasint. Kossuth Lajos.“

Szebben, költőibben lehetjen volna e csatát leírni. Abban min-
den megvala, mi a netalán csüggedő kedélyeket buzdítani bírta, csak
az őszinteség hangja nem. Én azt inkább feltalálom a „Marczius-“
nak következő cikkében:

„A történeteket jelen soraim minden commentár nélkül s
azon benyomás szerinti szavakkal fogják szemeim elébe terjeszteni,
melyet az emlékezetes napon keblemben érezék.

Réggell 8 óra előtt indult meg hadtestünk Fiechament, Neu-
siedel és Enzersdorff előtti táborából, s élcsapataink pár percz múlva
ipá? tűzben voltak, mely seregeink előrenyomulásával nagyobb csa-
táyá nőtte ki magát.

Az ellenség Manschwörth faluba vonta magát, melyet a miéipk
ágyúzni kezdének.

Most meggyül valami, se baj, csak egy k. k. pr. pr. Heumaga-
zin, melyből az udv. marhák kaptak eledelt.

A láng hatalmasan lobog fel, az ágyú dörög, a kis fegyver
ropog t éljen! éljen! öli el az ágyúdörgést, mint a kis fegyver ropo-
gását, és éljennel történik a megrohanáa, éljennel vétetik be az
elbarrikádózott falu, és éljennel mintegy 80 horvát, köztük egy tiszt,
halálát leli az utcákon és szobákban, melyeknek ablakaiból a mié-
inkre iődöztek.

A falu bevételénél, valamint egész napon át, különösen kitün-
tette magát bátorsága és ügyes rendeletéi által gr. Guyon, tegnaptól
óta ezredes. A vitéz gr. mindenütt elül ment s maga volt legmerészebb

merész seregében. A falu bevétele után látván, hogy emberei a boros pinczék után néznek, őket a lehető és veszélyes megrészegeződéstől megóvándó, inté, hogy ne igyanak, mert mérgezve van a bor! és egy lélek sem vágyott többé inni.

A roham és falu bevétele alatt utócsapatainkat alig lehetett tartóztatni az előnyomulástól; „menjünk, menjünk!” kiálták egy hanggal, látva bajtársaik vitéz küzdését s csak sok szóval lehetett őket visszatartani.

A falu 9 órakor bevétetvén, s őrizettel megrakotván, előre nyomul a sereg, előre Bécs felé.

Itt apró tüzelés van, csak néha szól közbe egyegy öreg ágyú zsémbes hangja, mint veszekedő gyerek soprán lárájában közé a nagypapa bassusa.

Fél 11-re nagyobb lőn a tűz, erősebb az ágyúzás.

Éljen, éljen! hallatszik ismét, s a roham előtt megszalad az ellenség lovassága, szól utána a Görgei ágyúja. Űzzük, Űzzük, mint agár a nyulat, utánok lobog a tricolor s gyönyörű színei a füst hegyei közt olykor-olykor előbuvnak, mintha isten mutatná elő, mondván: „sub hoc signo vinces!”

Az ellenség balszárnyunk felé vonul vissza, s roppant lovasságot állít 12 óra tájban elő, de alig állott csatarendben, közé küldé Répási négy 12 fontos piluláit, s a uláhn s a nehéz lovas fut mint csak futni lát, s a részünkről várt cavallerie-attaque teljesen zavarra változott át.

És illy jól, illy sikerrel folyt a csata délután 3 óráig mind a jobb, mind a bal, mind pedig a közép szárnyakon.

Mindenütt és mindenkor odább verett ellenünk, mindenütt és mindenkor nyomult előre seregünk, mellynél lelkesebbet, elhatározottabbat kívánni sem lehetett.

Ez időtájban történt, hogy a jobbszárnyoni kaszásaink néhányai megfutamlottak, mi a vezérletnél rögtön jelentetvén, itt alkalmat nyújtott a fogak fehérének kimutatására, holmi expectoratiókra és „ich hab's g'sagt“-okra, alkalmat nyújtott, hogy az egész napon át s a győzelmes előnyomulás minden phasysain keresztül nyöszörgött megállapodási sőt retirálási vágy kielégíttessenek, s kiadott a parancs zum retiriren, s e szó olly vidámmá tette sokaknak sergeink előnyomulása alatt bánatos és szomorú képeiket, hogy azt gondolta volna az ember, mikép legalább is arról van szó, hogy az ellenséget két tűz közé szorítottuk.

Gallopins hier! és a retiradeparancs fogadására és megvívására egyszerre 20-an is termettek elő, midőn azelőtt egész napokon át keresni kelle őket lámpával, hogy csak egyet láthasson valaki.

Szaladó kaszásainkat azonban egy pár huszár ezalatt visszatértette, de alig állottak ismét helyeiken, jön a huszárokhoz a visszavonulási parancs. Az ágyúk megindultak visszafelé, egy hátrábbi

posítiót fedezni, a huszárok hasonlóan egy ennek megfelelő állomást elfoglalni, szóval, egy rendes retirade volt indulóban.

A mi kaszásaink azonban a visszavonulást szaladásnak veszik, s felkiáltva, hogy „hiszen már a huszárok is szaladnak“ megindultak futni és futottak úgy, miként őket Kossuth sem tudá megállítani csak pillanatig is, s megállítani maga az úr isten sem tudható vala,

így lón megzavarva a jobbszárny, mert a futó kaszások példáját honvédcsapatok is követték s ez oldalon a zűrzavar általános volt,

A centrum és balszárny azonban, mint milly dicsőségesen nyomult elő egész nap, olly rendben és zavarban vonult hátra; a balszárny különösen kitüntető magát, s még visszavonulásban is megfutamtatá ágyúival az ellenséget.

És esik e jótartásnak köszöjhetjük a magyarok istene után, ki ma tizedmagával vigyázott reánk, hogy a jobbszárny zavarodását ellenségünk használni nem tudá, nem meré, hanem békés visszavonulást engedett.

Ez története az october 30-diki nevezetes napnak, melyet a történetek jövendő Írója magának megfejteni alig leendő képes, mert mi magunk sem tudnák azt magunknak kimagyarázni, miként veszthesse el egy egész napon át győzelmes hadsereg, minden az ellenség részéről nagyobb erő kifejtése nélkül, kivívott helyét, ha nem láttuk volna a kiadott parancsokat, szóval, ha nem lettünk volna legközelebb a hadvezérnek fűl- és szemtanúul, miként kelljen egy seregnek győzelmét hanyagság vagy más úton semmivé tenni.

De mind erről, mind pedig az ütközet hasznáról s a visszavonulásnak is lehető jó oldalairól, úgy másfelől a sereg organisationalis hibáiról, valamint a teendőkről elmondandóink vannak.

Még csak annyit említünk, hogy seregünk egészen Pozsonyban és mellette táboroz, egy része azonban mintegy 10,000-nyi gyalogság és lovasság több ágyúütegekkel Simunics ellen ment, kit, ha meg nem szökött eddig, semmivé teendő; mert e sereg kegyelmet most már nem ad sekinek, és jól teszi.

Az ütközet és visszavonulás alatt különösen kitüntették magokat a rendes katonaságon kívül, melly kivétel nélkül derék volt, a Hunyadi-lovasság, melly mint a legjobb huszárezred viselte magát, továbbá a pesti-csatárok, úgy a hajdúk és többek állítása szerint a szekélyek.

Halottaink számát most még megmondani nem lehet, de a sebesültekkel együtt legfelebb 300-at lehet felvenni, az ellenség vesztesége minden bizonnyal nagyobb. Ágyút egyetlent sem vesztettünk, kettőnek elfoglalását Guyon által azonban az ütközet alatt jelenté egy galoppír, ha ez való-e, nem tudom. Tüzéreink közül kettő esett, el, egyik rendes tüzér volt.“

Nemsokára e csata után Bécs megostromoltatott.

Tizenharmadik fejezet.

Temerin és Járek közti csata, kath. főpapok felirata, Legedics és Simunich, Kossuth jelentése a felvidéki dolgokról, Bem szándékolt megöletése, Perczel, Damjanich és Batthyány K. diadalaik, alagerdorfi csata, Windischgratz emlékirata, Görgei válasza, Görgei forradalom előtti élte, az erdélyi dolgok Kolosvár elestéig.

I.

Temerin és Járek közt oct. 24-én a ráczok az ó-kéri tábor egy része által megverettek, de ugyan Debelliácsot felégették s lakosait a legnagyobb kegyetlenséggel legyilkolák.

A cath. főpapok Lonovics püspök által egy feliratot küldtek a királyhoz. Semmi sikerrel.

Simunich Trencsénmegyében Zsolnát elfoglalva, hatalmasul nyomult előre.

Legedics Gácsországból Duklán keresztül beütött.

Ezen események vonták leginkább a közfigyelmet magokra.

A nov. 9-iki parlament volt az első (a nov. 7-iki jelentéktelent kivéve), mellyen figyelmet érdemlőbb tárgy került szőnyegre.

Kossuth megérkezvén, jelen volt az ülésben.

Pázmándy jelenté, mikép Batthyány lemondott követségéről.

Kossuth pedig jelentést tőn felsőtábori útvjáról. Elmondá, hogy aztolly helyzetben találta, melly egyrészt örvendetes volt; a hadsereget, a tömeget magát a haza ügye iránt kimondhatlanul lelkesedve találván. De másrészt szomorú jeleit is látta annak, hogy a hadsereg felsőbb köreiben nem volt olly lelkesedés, olly elhatározottság, melly szükséges, hogy a harcz biztos győzelemre vezessen, miután a sors nem akará, hogy szabadságunkat könnyen pusztá ajándék gyanánt nyerjük vissza. A sors azt akarta, hogy itt is igazolva legyen, mikép az istenek is csak munkáért, fáradságért osztogatják ajándékaikat és hogy vérrel kelljen nekünk is azokat megszerezni.

Mi nyílt homlokkal mondhatjuk isten és ember előtt, hogy ha volt valaha tűrő nép, úgy mi voltunk az. Árulások, ármányok, csel-szövények, bujtogatások által környezetünk; és mégis azt hittük hónapokon át, hogy főlirások, küldöttségek, representatiók által

elháritandjuk a hitszegés eredményeit. De ők azzal feleltek nekünk békés és hű polgároknak, hogy fellázaszták ellenünk a népet. És azzal, hogy míg künn vitéz seregeink azon uralkodó-ház roskadozó uralmának védelmére használtattak, mely gyáva eszközül hagyja magát egy gyalázatos camarilla által használatni, mellynek minden törekvése az, hogy a népeket egymás ellen uszítsa fel, hogy egymást gyilkolják, égessék, pusztítsák, hogy aztán a temetők puszta romjai felett uralkodhassék: addig a magyar seregeink helyett itt közöttünk levő idegen seregek nyílt ellenségeinkké váltak, fölkeltek ellenünk és már most nyílt háborúban állunk.

Azonban az elmulasztottakat helyrehozni semmi sem képes; de fölötte a históriának lesz kötelessége ítéletet hozni. Szónok, minden mulasztások után is, szükségesnek tartá, ha vezéreink által biztosítatik arról, hogy seregünkre a lajtántúli nyomulás veszélyes nem leend és hogyha megveretünk is, seregünk el nem vész, illy föltétel mellett seregeinkkel Becsnek megmentésére mindent megkísérteni. Jól tudta ugyanis, hogy az ellenség, ha Bécset legyőzi, bizonyosan ellenünk forduland minden erejével. Ő ezt meg akarta előzni. Előtte volt továbbá, hogy Magyarország az oct. 6-diki bécsi eseményekért hálával tartozik a bécsieknek, kiket ha minden segélyökre irányzandó kísérlet nélkül veszni hagy, nemcsak hálátlanságot mutatna, hanem alkalmat is nyújтана ellenséges indulatok kifejlődésére. S aztán szónok úgy llivé, hogy ha van a nemzetben becsületérzet, azt fen kell tartani, a nemzet léteit kockáztató kísérleten kívül, minden áron, mert ezen erő az, mellynek alapján emelkedik fel a materiális erők sokszorozása is. Azon nemzet, melly azt nem őrizi, megsemmisülend. Sohasem voltak szónoknak súlyosabb perczei, mint midőn magát e részben elhatározá, de megfontolva mindent, úgy találta, hogy a legfontosabb politicalai okok sürgetik, hogy seregeinkkel előmenjen. Csak az volt tehát kérdés, találkozik-e a főtiszti karban, ki jól áll, hogy seregünk ha megveretnék is, nem fog elveszni. A fővezér ez iránt semmi reményt nem nyújtott. Mondá, hogy a tisztikar nem akar a határokon átmenni és hogyha meggyőzetünk, seregünk egészen elvész. Megkérdé tehát szónok másokat is, értekezett többekkel. S csakugyan találkozott, ki a csata kedvező kimenetelére kész tervét benyújtotta, s találkozott tekintélyes egyén, ki nyilvánítá, hogy habár elvesztenék is a csatát, seregünket meg lehet menteni. Ezen egyén, a mostani főhadvezér, azt is mondá, hogy nincs is immár választás, előre kell menni. Es ezután szónok magára vállalá a felelősséget és elhatározta, kísérletet tenni a bécsiek megmentésére.

Beszédét ekkép végezte be:

„Egy fáj, és valóban nagyon fáj szónoknak, az alvidékre nézve, hogy ott nem háborúban, hanem folytonos öldöklésben szenved a nép. Ezen olly termékeny, e honnak egy legdrágább vidéke azon táborozás miatt Ínség helye lesz. Azért hajlandó lenne szónok meg-

kísérteni, hogy ott a camarilla által ellenünk felbujtogatott nép között, hacsak ideiglenesen is, némi nyugalom eszközölthetnék. Hogy ne kellene azon dús vidéknek vetetlen, műveletlenül maradni, miből bizonyosan ínség, éhhalás következne. Szónok ezt nem reánk nézve óhajtáná megkísérteni, mert nekünk vannak más dús forrásaink is, hanem fáj látni még az ellenségénél is, ha ártatlan nők, gyermekek szenvednek és lesznek az éhség áldozatai, férjeikért s az atyáért, kiket ellenünk harciba keverték. A magyar mindig nagylelkű és örömet lesz az azok iránt, kik elcsábítottak, de azok iránt csak nem lehet engedékeny, kik fölhívták e hazára a veszélyt, e hazára, melly oly hű, hogy hűsége már bűnei közé is számíttatik. Szónok a nép iránt, melly tömegben kel föl, érzi a könyörületet, mert az mindig csak eszköz szokott lenni; de azok iránt nem érez engesztelődést, kik ezt okozták.

E szerint megkísérte szónok a béke helyreállítását. Ha sikerül, jó; ha nem, akkor azon vidék kipusztításnak nézhet elébe. A nemzet hosszas időközön át systematice gyöngítettet. Most mindenfelől megrohantatták; és mégis megmutatta: hogy győzelemmel senki seni kérkedhetik, hanem arra is, mi máskép történt, csak áruházzal. És ha elleneink a készületlenek és gyöngék fölött nem győzhetek; mennyivel kevésbbé fognak győzhetni akkor, ha e nemzet készülve leend.“

Bem tábornok a bécsi fölkelők vezére, e város bevétele után Pestre ért. Egy ifjú lengyel őt áruházzal vádolván (nov. 10-én) rá lött. Az ifjú elfogatott, Bem pedig a tettek mezején felelt a vádra.

II.

Ezenben a pesti közönség két diadalról érte Bittét. Az első Perczel, a másodikat Damjanich nyerte. Hadjelentéseik:

Perczel Csáktornyáról nov. 9-éről következőt küldött:

„Mindamellett, hogy a Stájerben fekvő szomszéd városok lakosait biztosítani szükségesnek láttam a Burich generál által ajánlott békealkudozások folytán arról, hogy hacsak az ellenség nem kényszeríti, a magyar hadsereg nem lépendi át a határokat és hogy én oka nem leszek, ha a megkezdett alkudozás sikerre nem vezet, — mégis, miután Burich generál két ízben megszegte Írásbeli ajánlatát, először a kitűzött napon Nedeliczen, utóbb a határszáron megjelenni elmulasztotta volna s az időt csalárdul seregének szaporítására húzta el; továbbá, miután a a zágrábi újság dühös fenyegetésekkel többszörösen tudatta hogy vitéz seregeimen véres boszút álland, sőt a 124-dik számban már Muraköz visszafoglalását s Horvátországhoz csatlósát is merészelt istentelen elbizakodottsággal hirdetni; ezentúl Windischgrätz proclamatiójában, mellyben a magyarokat istentelen káromlással gonosz pártütőknek szidalmazza és Theodorovics tábornoknak Palocsaihoz intézett hasontartalmu leve-

léből és sok más jelentésemből merített azon bizonyosság, hogy a Varadon fekvő két horvát és Fridaun levő cs. k. sereg támadásra és kiirtásra készül s ennek napja mára, azaz f. hó 9-re legyen kitűzve: tanácsosnak tartottam ezt az egybehívott törzstiszteknek közakarattal nyilvánított helybenhagyó véleménye szerint is megelőzni és az ellenség három seregei közül legalább az egyiknek visszuyomását megkísérteni.

A Csáktornyái positió és a szükséges intézkedések megtételére a Kadeczky-huszárokat a drávahídhöz szemállásra előre rendelve, éjféln után megindulék hadseregem főreszével és 12 ágyúval Stájerbe. Mintegy 4 óraker Holztrau mellett előcsapataim a császári sereg előrségével megmérkőztek s azt részint leölték, részint elfogták és visszakergették. A Burich tábornok parancsa alatt álló tábor 4 század Pirét, 6 század Wimpfen, 6 század Ferdinánd' Este, 2 század dragonyos katonaságból és 4 század vadászokból, 6 hatfontos ágyúból állott, köztük 2 haubitz. Előőreim csatázása után, hegy között haladó seregemnek két fontos és erős positióban akart ellenállani az ellenség, de erős ágyúzás és gyalogságom bátor lövöldözése mellett, mind a kettőből diadalmasan kiszorított, inig végre Fridau mellett védelmet kísértve, vitéz seregem által ismét kiveretett. Fridau szuronysegezve megtámadtatt és az ellenségnek a házakbóli folytonos lövöldözése daczára elfoglaltatt. Az ellenség nagy része futásnak eredt. Fridaun túl a tüzérség, vadászok, a lovasság állott még néhány perczig, de az is elűzetett. Az ütközet tartott reggel 6 órától 10-ig. Mi közülünk van 1 halott, 3 nehéz és 11 könnyű megsebesült. Az ellenség halottjainak száma, miután erdők s hegyek közt történt az ütközet, meg nem számíthatott, de biztosan 50—60-ra tétethetik, többeket elejtve találtunk az utakon és vidéken. A foglyok száma 47, kik közül az olaszok és vadászok tüstént önkénytesen magyar szolgálatba állottak. A foglyok egy része sebes lévén, kórházba vitétt, de 21 Pestre szállított. Az ellenség tüzérsége igen jelesen, a vadászok vitézül viselték magokat, a gyalogság mindenütt hamar megszaladt.

Dicsérettel kell megemlítenem Gáspár őrnagy urat és Gál alezredes tábornari tisztet, ki a had vezetésében ügyes tapintatával istápoló rendeleteimet. Vitéz huszárainknak igen nehezen esett, hogy harcvágyukat azon bérezés hegyes vidékeken, hol faluk és városok is hegyfalukból állnak, kevés részben elégíthették ki, annyival inkább, mivel védtelen állapotban az ellenség kisebb nagyobb tüzelésének ők is ki valónak téve. Az előcsapatunk Vasvári huszár őrmester alatt az ellenség lovasságával megütközött, annak egy részét levágták és elfogták. Vasvárin kívül Umheiser őrmester is dicsérettel említendő. A tüzérek ismét nagy bátorsággal viselték magokat; 2 ágyúnak kereke sértetett meg és 1 ló agyonlövetett. Seregeim általánosan ismét hazafiúi lelkesüléssel és vitézséggel viselék magokat; úgy a

Hunyadiak az ellenség bekerítésére küldetvén, jelesen teljesítették Trangus őrnagy alatt hivatásukat. A szabolcsiak, bátor és mindig előre száguldó őrnagyuk Patai alatt, ki egy duplapuskát vett kezébe, bátran rontottak be Fridauba és a Zrinyiekkal verték vissza az ellenséget. A mai nap földcsősege Szekulich vezérlete alatt álló Zrinyizászlóaljat illeti. Az elődandár hegyeken völgyeken át valóssággal rendíthetetlen előtörtetésének köszönhető az ellenségnek kétszeri megfutamlása. Különös dicsérettel kell említenem, midőn Fridau mellett a magas hegyre ágyúzás és szuronyszegezés alatt ment fel és kényszerítetett az ellenség a visszavonulásra. Bangya és Kovács kapitányok a két első századdal, mint minap Vészeli kapitány is, ügyességüket tanúsították a megrohanásban. Parrag őrnagy segéd, Tompa és Mosmüller hadnagyok, Frankner őrmester és Molnár tizedes, jelesen viselték magokat; Kraichel tizedes egy sérvet szenvedett ágyú felsegélésével; ezenkívül Schuleck Jenő segédtiszttem a parancs gyors teljesítése által jeles érdemet szerzett magának. Az ellenség Gross-Sontagra vonult be.

Fridau elfoglalásakor, midőn az ellenség a házakból lövöldözött, fegyvereseink kényszerítettek betörni és az ellenséget megsemmisíteni. Bámultam seregem szilárdságát, melly nem követett el rablást és a lakosokat, kiknek néhány a lövöldözésben részt vett, bántalom nélkül hagyta; míg a császári sereg annyira vetemült, hogy saját kedvencz népét sem kiméivé, 70 gránátnál többet vettetett a városba. Pro superabundanti bebocsájtottam egy foglyot a faluba, hogy az előljároságnak adja értésére, hogy, ha valami kár történt volna, azt megtérítenem. Visszatérő seregeim Holztrauban különösen, a lakosok által előhozott borral és kenyérral megvendégeltettek. Fridau élelmezési biztos Gálnak, ellátása iránt készségét ajánlotta, de én kinyilatkoztatván azt, hogy a magyar hadsereg nem a stájerek, hanem a zsarnokság ocsmány eszközei ellen jött, köszönetmondás mellett, azt el nem fogadtam. Előnyeink voltak: nem várt megrohanás és az, hogy az ellenség nem akart ütközni, hanem visszavonult. Az ellenségnek igen jó positiója és tájismerete, gyakorlott császári tüzei és vadászai voltak. A nép egész vidékből kivonult és én kimentém azon szórógattatásból, mellybe az ellenségnek 3, oldalról fenyegetése által jött. Mindenütt öröm, bátorság és harczkészület foglalá el a községeket, „mellyek az ellenség pusztításától fenyegetve voltak.“

Damjanics diadaláról Vetter tábornok, ki vezérkari főnökké nevezteték ki, tudósítá a honvédelmi bizottmányt.

„Damjanics alezredes úr f. hó 9-én a Lägerdorfnál táborozó ellenséget megtámadta, szétverte s Lägerdorft elfoglalta.

Két százada a 9-dik honvéd zászlóaljnak, 1 százada a 3-iknak s 1 század székely, 2 hatfontos ágyú, egy fél század Würtemberg-

huszár s a Rózsa-lovasok valának a seregek, mellyek e szép győzelmet kivívták.

Jelesen viselték magokat: a 3-dik honvéd zászlóalj századosa Földvári sa székely század parancsnoka százados Boros, tüzér főhadnagy Freidenreich kitűnő, bátor s ügyes magaviseleté által sokat tett és Rózsa Sándor, ki fegyvereivel 12 ellenséget egy-maga leölt.

Két egyfontos ágyú, egy lőszertaliga, nagy számú fegyverek s mintegy 2000 darab szarvas marha s juh és 1 szerb zászló lettek zsákmányaink.

A zászlót egy székely, a szaladó ellenség közül meglővén a zászlóst, ragadta ki.

Az ellenség közül legkevesebbre számítva 200 ember esett el s 68 elfogatott, részünkről Würtemberg ezredbeli hadnagy Resser s a

-! dik honvéd zászlóaljbeli hadnagy Fáy urak s összesen négy ember esett el.

Orcsics és Perla helységekből csaták közben tűz támadott több helyen, a Rózsa-lovasok portyázás közben az ellenséges szellemű helyekből is sok marhát hajtottak el.“

III.

Gróf Batthyány Kázmér pedig, a drávamelléki sereg vezére, Szarvas vidékéről következő hadjelentést küldte:

„A dráva-torkolati expedíció sikerülte, Friedrich gőzösnek a nagyszerű hadi szállítmánnyal a Drávából szerencsés szabadulása, a karloviczi comitét hihetőleg igen felboszantotta, minek megboszulása a drávai szabad közlekedés meggátolása, vagy más czélekből is, Vukovárról 2—300 servíánt, egy zászlóalj péterári határőrt két ágyúval ismét a Dráva torkolatához felrendelt.

Ezen ellenség a Dráva torkolatát s az Eszéken alul levő falvakat folyó hó 12-kén s 13-kán megszállotta, sőt annyira ment vakmerőségében, hogy 13-án éjjel az eszéki alsó városban szállásoló honvéd 36-ik zászlóalj előreit is nyugtalanítá.

Minek következtében, részint az ellenség vakmerőségének fékezése s a vidéknek kedvetlen vendégeitől megtisztítása, részint ujonczainknak harcziaszá tétéle végett, ellenök egy hadjáratot intéztem.

Folyó hó 15-én kedvező időtől segítve, reggeli 7 órakor Eszék várából kiindultam, az alsó városon keresztül, a Dráva mentén Vukovár-Szarvasnak vezető közvetlen s egy feneketlen sáros országúton. A balszárny a Dráva által volt fedezve, ennek szemmeltartására egy század honvéd volt megbízva. A középet s főerőt az országúton előnyomulva képezé 1 század Vása magyar sorgyalog, két század Zanini olasz, 5 század 36-dik zászlóaljbeli honvéd s 2 század a baranyai önkénytes mozgó nemzetőrségi zászlóaljból, Rác és

Molnár őrnagyok vezénylete mellett. Mellynek Ténye (helység neve) felé egy nagy kanyarulatot kellett véghezvinni, részint, hogy az ellenséget szemmel tartsa, avagy a vukovári országútról keletkezhető diversiót megakadályozza, részint, hogy azt túlszárnyalva, hátuljában vagy megtámadja, vagy futásában tönkre tegye.

Ezt a szárnyat báró Villányi genie-kapitány s Lampi a Zanini ezredből százados vezényleteik alatt képezték: 2 század Zanini, 1 század Sándor-ezredbeli sorgyalogok, 1 század baranyai s egy század pécsi önkéntesek.

Detachirozva a működő hadseregtől, figyelmező testületül a Hunyadi-csapatbeli 1 század s ezzel kapcsolatban 1 század tolnai ujoncz-honvéd, jobbra a jobbszárnytól Csepin felé voltak felállítva, hogy a Valpó, vagy Diakovár felől előnyomulható ellenséget schakban tartsák.

Végül a centrummal volt még egy lovas álgyütelep, 3 háromfontos és egy haubicz-álgyű. Illy csatarendben előnyomultunk.

Két, egész harmadfél órai, az ut rozsasága végett terhes előhaladás után reggeli 10 óra előtt az ellenségre találtunk.

Az ellenség Szarvas előtt egy, Eszéktől $1\frac{3}{4}$ mérföldnyire fekvő falu előtt egy csárdánál, részére igen kedvező állomásban, készen várta seregünket.

Az ellenség helyzete következő volt: Középe az országúinak irányában egy csárdára támaszkodott, az országúton jobbra-balra sövény és árok volt; a csárda előtt az országút felsáriczolva, és 2 álgyúval megrakva.

Jóbbra a Dráva s a Dráva és országút közén szőlődombok. Balra az ellenség balszárnyán szőlőkertek, présházak, kukoriczás s ezen túl egy negyedórajársnyira sűrű pagony-erdő, melly a vukovári országúira dől; a centrum háta mögött Szarvas falu.

Mintegy 10 óra előtt elkezdett a tüzelés az ellenség előőrei s csatáraink részéről, s az ellenség visszanyomott, mire az álgyűzés kezdődött.

Az ellenség első álgyűlővései igen jól voltak irányozva, nem úgy az utóbbiak; az ellenség részéről mintegy 12, részünkről mintegy 30 álgyűlővés váltott.

Az ellenség egyik álgyűje demontírozott, s miután látta, hogy tűzünknek sikeresen ellen nem állhat, még jókor a balszárnyát fedező erdőbe vonult, hová egy pár kartács- és haubicz-lövés utána küldetett; mire az erdő ellen kezdetett az ostrom, hol az ellenség megállva, sűrű puska-lövésekkel fogadta a Zanini olaszokat s ujoncz honvédeinket, kik szinte nem maradtak lövéssel adósak, s minden ellenséges tüzet, úgy, mint előbb az álgyűlővéseket, az olasz s magyar szabadság virulására szánt „éljenekkel“ fogadták.

Mielőtt azonban az erdő szuronnal elfoglaltatott volna, az ellen-

ség abból Vukovár felé megszökött. Veszteségünk ez ütközetben részünkről 1 halott a honvéd 36-ik zászlóaljából s egynehány sebesült.

Az ütközet eredménye. Az ellenségnek, ki magát a serviának támogatásával győzhetlennek hitte, megszalasztása, a vidéknek az ellenségtől kitisztítása, egy elfoglalt álgú s egy zászló, végül: az ellenség lesujtása s a mi seregünk daliásságának felemelkedése.

Az ellenség részéről 17 halott találtatott; de sokkal több lehet, kiket kocson magával elvitt, ezenfelül még néhány, ezek közt servián is, fogollyá tétetett.

Az ütközet fatalitásai közé tartozik, hogy az első előőrsi tüzeléskor újonczaink ellenállhatlan harczvágának engedve, a csatát komolyan elfogadtuk, mielőtt még a kanyarulatot tevő jobbszárny a harczmezőhöz közeledhetett volna; minek következése lön, hogy az ellenség ámbár megveretve, meg nem semmisíthetett, mert épen az erdő mögött azon az úton, hová jobbszárnyunknak előnyomulni kellett, ennek megérkezése előtt az ellenség félórával megszökött. „

A csatában vitézül viselte magát mindenki kivétel nélkül. A többieknek hátratétele nélkül azonban különös kitüntetést érdemelnek: Rácز őrnagy, mint parancsnok, a tüérek, gróf Schmidegg kapitány s Vernek főhadnagy parancsai alatt a Zinini olaszok s újoncz honvédeink, kik énekelve, „evvivák“ s „éljenek“ közt állták ki a golyózápport s rohantak ostromra.

Az ellenség megveretése után Szarvasra s onnét tél félórányra fekvő Beloberdó faluba vonultunk, melly a Dráva torkolatánál fekszik. Ott ellenséges sánczokat gyanítánk, azonban mitsem találtunk. A ráczok fejér zászlókkal jöttek élönkbe.

Nem találván több ellenséget, a futamodottakat pedig Vukovárig üldözni nem lévén szándékomban, pihenés s áldomás után, győzelmünk tropheáival estére szerencsésen visszatértünk Eszék várába.

A gaz ellenség az ütközet előtti napon Szarvason Szallopek alispán jószágán rabolt, nevezetesen kocsját s marháját elhajtá.“

Érdekes volt a lágerdorfi csata is. Az erről küldött hivatalos jelentés:

„A temesvári ellenséges érzelmű várerősségnek Verseczet ezéző megtámadását megakadályozni szükséges lévén, valamint a Versecz és Fejértemplom közti közlekedés helyreállítása végett, Lagerdorf, melly fekvésénél fogva védelmi előnyvel bir és főbemenete két váracscsal, 1200 jól felfegyverzett emberrel és 3 álgúival volt ellátva, nov. 7-én Vetter tábornok által egyenes, Elek százados által pedig oldalas vonalban támadtatott meg,

A mint seregünk álgúólövésnyire közeledett, az ellenség hevesen kezdett álgúzni, mit tüér főhadnagy Freudenreich olly hathatósan viszonzott, miszerint százados Földvári előnyomulhatott, és megrohanván az ellenség jobb szárnyát, a faluba bement,

Seregünk előnyomulásával Barta és Orosicza felől ellenség mutatkozott, mellynek szétverésére Rózsa csapatának egy része kiküldetett, melly ügyes gyorsasággal az ellenséget csakugyan megszasztotta.

A faluból Karos folyóhoz visszanyomult ellenséget egyik oldalról Resser Würtemberg-ezredbeli hadnagy, másik oldalról pedig a székelyek támadták meg, és nagy veszteségével a vizen átvették, melly alkalommal a hullámokban is sok veszett el.

Az ostrom kezdetével Vojvodincza felől százados Elek a 9-dik zászlóaljjal olly elszántsággal rohanta meg az ellenséget, hogy kevés idő alatt két álgú, egy társzekér, 40 puská és 71 fogoly vesztéséggel a faluból megszasztotta. Ez alkalommal különösen kitüntette magát százados Földvári, ki első nyomult be a faluba. Úgy tüzér főhadnagy Freudenreich, ki ügyes vezénylete által egy embert sem vesztett, de még meg sem sebesített; ámbár az ellenséghez közel húzódott, s abban nagy kárt tett, különös elismerést és dicséretet szerzett magának Damaskin István főbíró úr is, ki több hasznos szolgálatain kívül egy csapat önkénytest a csatára vezénylett. Rézsünkről hadnagy Resser megsebesített; a derék Fáy Gyula hadnagy a 9-ik honvéd-zászlóaljtól egy mellben talált golyó által elesett, midőn a sánctra föl akart lépni; ezenkívül két közvitéz halva maradt és 7 megsebesült, ezek között egy szegedi nemzetőr is. Rózsa Sándor és csapata egytől-egyig személyesített bátorság. Rózsa maga a csatázás között ötöt agyon lőtt, hetet levágott és a hol legveszedelmesebb vala, ott volt a csapat. Egy requisitiojok is volt, úgymint 1800 juhot, 402 darab szarvasmarhát, 53 lovat, 63 sórtvést és más különféle tárgyakat foglaltak.

Ezen csapat vívása látásakor akaratlanul is a sivatag gyermekei ötlenek élőkbe. Majd hegyen s ismét völgyben a legnagyobb gyorsasággal látja az ember őket száguldó paripákon az ellenséget üzni, majd pedig ravasz vigyázattal a zsákmányos marhát hajtani, s ha az ellenségtől észrevétnek, zsákmányaikat elhagyva, azt azonnal üzöbe veszik, s ismét zsákmányaikhoz visszatérnek. Különös jóviseletök dicséretökre válik. Rózsa Sándor nagylelkűleg sokaknak megkegyelmezett, az asszonyoknak pedig, kik mellökön gyermeket táplálnak, élelmök szerzésére pénzt ajándékozott. Lagerdorf nincs többé. A mint ennek elestét Ördöghídjánál az ellenség meghallá, Lalanka felé megszaladt s mégis sokan közülök a Dunán átkeltek.

Hadnagy Havancourt, ki a holtak eltakarításával bízott meg, ezeknek számát 470-re teszi, ide nem értve a tájékon szerzetést találatot, sebesülés által elhalt tetemeket.

Ebből is kitetszik, milly elszántsággal vívtak seregeink; mint-hogy az ütközet alig tartott 1 óráig, s egyedül csak szurony által a faluban közel 230 ember térített le; azonkívül a derék Freudenreich jó irányzott lövései sem mentek kárba.

Foglyok közül az asszonyok és valami 32 gyermek szabadon bocsáttatott, a többiek Becskerekre szállítottak.

Ez alkalommal teljes elismerést vívott ki magának Rákóczy őrnagy, ki különös elővigyázattal, lovasaival mindig ott termett, hol szükség volt reá.

A vásárhelyi lovas nemzetőrök is vitézségük jeleit adák, különösen pedig: őrnagy Fekete Imre; kapitány Kamocsay Mihály; főhadnagy Kovács Sándor, Nagy Pál; tizedes Schmidt János, Samu Ferencz, Gojda Péter, és Tarka Pál; közvitézek: Warga Péter, Szabó Pál, Vetro Pál, Hordi Péter, Hódi Pál, Olasz István, Kormán Pál, Lázár József, Gajdán Sámuel, Szél János, Dani János, Kristó Márton, Pál, Kis Mihály és Géra Pál; kiemelendő bátorságot tanúsított főhadnagy Siwkovich István, a ki, midőn főhadnagy Péchy az ellenség körülvette és ez az iszapon menekülni akarván, a lova abban megakadt, Siwkovich két emberrel az ellenséget feltartóztatta, mialatt Péchy az iszából magát kisegítette.

A szegedi nemzetőrök is Vojvodinczenél a szó teljes értelmében vitézül viselték magokat.

A harmadik honvédszászlóalj századának vitézei is egytől egyig jól vívtak.

A 9-ik honvédszászlóalj olly derék, hogy mindegyik veressapkás egy-egy kitűnő hős.

Az egész tisztikar, jelesen: százados Sándor, főhadnagy Földvári, hadnagy Csicsery és Csikó csapataikat kitűnő ügyességgel vezényelték. Az igen tisztelt orosz-lán-bátorságú Fáy Gyula, ki a sánczok megrohanásánál hősként esett el, hasonlíthatlan vala.

A székelyek ez alkalommal is hidegvérűséget és bátor elszánt-ságot tanúsítottak, százados Boros szakértő vezénylete alatt, midőn az ellenség hátrált, annak útját elállván, jól irányzott tüzelésük által nagy kárt tettek az ellenségben.“

IV.

Mit a honvédelmi bizottmány ez idő alatt elkövetett, sok tekintetben a csodák közé tartozik.

Mintha a földből teremtetten volna, a zászlóaljakat egymásután szerelte, fegyverezte s küldözte mindenüvé, hol csak fenyegetett volt.

Ekkép lőnek lehetőek a már előszámlált diadalok. Ekkép gondolhata Görgei hosszabb és tartósabb ellenállásra.

S ekkép felelhetett ő olly határozottan hg Windischgrätznek következő felszólítására:

„Altábornagy Mőga- és minden Magyarországon levő cs. királyi generálisok-, stabális- és katonatisztekhez. Múlt hó 17-kén hivatkozva a 3-dik és 16-dik octoberben, kelt cs. kir. manifestumokra,

ezeknek közlése mellett, azon utasítást bocsátottam önhez, hogy maga személyesen altábornagy úr Bécs előtt lévő táboromnál megjelenjen; parancsolatait követő generálisai, tisztjei és csapatjai pedig minden haladék nélkül a vezérségem alatt levő cs. kir. hadhoz csatolják magokat, és tudassa utóbbiakkal, hogy az ellenszegülők a hadi törvény legszigorúbb alkalmaztatása alá fognak vettetni.

Altábornagy úr engem ezen parancsolat átvételéről october 21-én hozzám intézett jelentésében biztosított, de személyére nézve nem teljesítette, és a mint némely katonatisztekől, kik a magyar pártütők soraiból kötelességükhez visszatértek, megtudtam, parancsa alatt álló generálisaival, tisztjeivel és csapataival nem is tudatta.

Ezenkívül altábornagy úr még azon súlyos bünt követte el, hogy magát a lázítók által a királyi hatalom ellen eszközül használtatta.

A pártütők seregeit vezélve uraságod az ostrák főhercezség határszélét átlépte, és ezekkel fejedelmünk hív hadát, melynek ön maga tagja, és melynek soraiban altábornagy úr magasabb polczra emelkedett, ellenségesen megtámadta.

Ezen bűnös tettekből azt kellene következtetnem, hogy ön maga a pártütökhöz kíván csatlakozni, és kötelességéhez való visszatérését maga kívánja lehetetlenné tenni, ha ezen magaviseleté azon terrorismusban, mely hosszabb idő óta Magyarhonban minden józan gondolkozót nyomaszt, és azon körülményben nem találna némi mentséget, hogy minden cs. kir. manifestumok, valamint a történeteknek igaz előadása ugyanezen terrorismus által lehetetlenné vált.

Hanem ezen oldalról is nézve a történeteket, további kímélésről szó nem lehet, mert mindazon támaszpontok, melyeket a magyar pártütés vezérei ő felsége előbbi rendeleteiben, lépéseiknek igazolására találni és felhozni kívánnának, az ismeretes septemberi események után, miután ők a törvényes tért elhagyták, és az ezekre szükségkép követett legfelsőbb rendelések után, katonatisztre, valamint minden becsületes emberre nézve, többé nyomatékkai nem birhatnak. Minden magyarnak, ki hazáját szereti, ezen kevés hónap tanúságai után azon meggyőződésre kellett jutnia, hogy a most megkezdett útnak követése mellett mindent, mit jövődöre nézve megyni kívánt, örökre elveszthet.

Ezen elősoroltak arra bírnak engem, hogy azon időt, mely alatt ön és csapatjai kötelességükhöz és zászlójokhoz, melyre önök hűséget esküdtek, visszatérjenek, még 14 napra, azaz 26-ig kiterjesszem, mely idő alatt parancsolatom köztudomásra juthat, minek kieszközlését altábornagy urnák ismételve legszorosabban meg-hagyom.

Azok pedig, kik ezen időt, legyen az gyávaságból, vagy rősz

lelkületből, nem használják és meg ezentúl is ő cs. kir. felsége hív hadai. ellen fegyvert fognak, azokat pártütők és árulók gyanánt a legszigorúbb haditörvények szerint fogom büntettetni. Schönbrunn, nov. 12-én 1848. Herczeg Windischgrätz Alfréd, tábornagy.“

Görgei válasza:

„A feldunai magyar királyi hadsereg szózata. Méltó boszankodással olvastuk az ő felségének a királynak neve visszaélésével kelt manifestumokat és Wihdischgrätz tábornagnak f. hó lá éröl a néphez intézett fölhívását, mikben a magyar nemzet ármány és árulással, lázadásra bujtogatással és ennek kíséretében rablás- és gyilkolással vádoltatik; Magyarország pedig a legféktelenebb anarchia színhelye gyanánt tüntettetik elő. De mind ennél inkább töltött el utálattal azon alávaló politica, melly midön az egyetemes nemzetet nem reméli boszújával elérhetni, egyes honfiakat szemel ki áldozatul és midön ezek nyakába törekszik keríteni a történetek egész terhét, a nemzetet ezen egyesek elámitott eszközének lenni hirdeti.

Mi, feldunai hadserege az alkotmányos Magyarországnak, ebből alkalmat veszünk magunknak, ismételve kijelenteni, hogy mi tökéletes tudomást szereve a dolgok állásáról, tisztán felismertük kötelességünket. Kijelentjük, hogy ármány és árulás nem a magyar nemzet által, melly királya iránti loyaltásában, szomorodva bár, de híven, máig megmaradt, hanem a magyar nemzet ellen koholtatnak l

Hazafi örömmel nyilváníttjuk, hogy hazánk legnagyobb részében csend és egyetértés uralkodik, és az ország egészének törvényes rende azon egyes lázadási kísérletek által nincs legkevésbé is megzavarva, miket épen a reactió és azon bitorlóit hatalom szitogat, melly a király nevével visszaélve, a király esküjét sárba tapodja!

Tiltakozunk azon valótlan állítás ellen, mintha minden eddig kelt kormányi intézkedések egyes magán-személyek tettei, az egész nemzet pedig és véle mi, illy egyes pártütők elámitott vak eszközei volnánk; és kijelentjük, hogy Magyarország királyi esküvel szentesített alkotmánya védelmét igaz ügynek tartjuk, és ezen meggyőződésünkben azt minden megtámadás ellen öntudattal védjük l

Kijelentjük, hogy valamint az egész magyar nemzet mindazon csküszegő árulás daczára, minőnek a históriában párja nincs, királyát folyvást olly loyaltással tiszteli, minőnek a régi és új históriában szinte párja nincs: úgy mi is óhajtjuk virradását azon napnak, mellyen a törvényes viszony a király részéről a magyar nemzettel, az alkotmány alapján visszaállítatik; hogy azonban most, midön fejedelmünk és a nemzet közt minden törvényes érintkezés a reactio ármányai által lehetetlenné tétetett, s miután a király törvényes helytartója, a nádor, országunkat elhagyd: mi a nemzet képviselőiben ismerjük föl azon hatalmat, melly törvényesen egyedül intézkedhetik az alkotmányos Magyarország ügyei felett; hogy e hatalom kifo-

lyását, a honvédelmi bizottmányt, tökéletesen jogszerű kormányunknak tekintjük; ennek rendelkezéseiben az összes nemzetnek az alkotmányos többségben nyilatkozó akaratát hisszük manifestálva; és valamint e meggyőződésünkben eddig minden parancsait híven teljesítettük, úgy ezentúl is sem biztatás, sem fenyegetés által meg nem ingatva, rendelkezéseit kötelességünk szerint teljesíteni szentül fogadjuk.

Kijelentjük, hogy midőn fenálló kormányunk intézkedéseit az egész nemzet magáévá teszi: mi is legnagyobb készséggel ajánljuk, sőt követelünk a felelősségben részt vehetni.

Jelszavunk: „alkotmányos jog és szabadság“, ez alatt készek vagyunk minden megtámadás ellen utolsó csepp vérig küzdeni, és ez alatt remélünk minden törvénytelen erő és ármány ellen győzni! Pozsonyban, november 26-án 1848. A feldunai magyar királyi hadsereg nevében: Csány László, főkormánybiztos. Görgei Arthur tábornok.“

V.

Néhány szót Görgeinek forradalom előtti életéről.

„Görgei Artúr agg nemes család sarja, s annak ősi birtokában Topportzon (Szepesség) született 1818. januárjában.

Három fite8tvére van, kiknek első növelése anyjok, egy igen miveit, mondhatni tudományos nő felügyelete alatt történt, ki kora képzés által akarta gyermekeit a középszerűség niveauja fölé emelni. E célból Salzmannd rendszere szerint kora edzéssel akarta megerősíteni őket, hogy mint erős árbocok az élet vihara előtt meghajolni ne kénytessenek.

Egy nyáron át háromszor is meghámlék a mindig meztelen nyak, kar és mell, s csizmában harisnyát vagy kapczát soha, s köpeny helyett egyetlen könnyű kabátot viseltek, s matrác helyett csak szalmazsákon háltak.

A valóban spártaiszerű nő meghalt 1828. decemberében.

A kevésbé szigorú kedélyesebb atyára maradt a gyermekek növelése, ki mintegy hét év előtt szenderült örök álomba.

Artúr iskolai képzettségét részint a késmárki, részint a lőcsei tanodákban kapta. 14 éves korában mint rhetor az eperjesi főiskolába ment, honnan pár hét múlva a tulni árkásziskolába vétetett föl.

Boldogan vig kedélylyel sietett oda, mert had s ismét had s annak tanai voltak kedvencz-eszméi már fiatal szívének.

Tanárai kitűnő tehetségei iránt annyi tekintettel voltak, hogy a 3 évi tanfolyamot-2 év alatt engedék elvégeznie; s a főhaditanácsnak mint leendő „vezér“-t ajánlák, atyját pedig idvezlék, mint atyját legjelesb növendéküknek. E levél ma is megvan.

Ezután Bécsbe a magyar testőrsereghez ment, hol a rend, szorgalom és erény példányképe volt. Ismeretvágyait az elébe mért tu-

dományok nem elégték ki, az egyetembe bejárt, hallgatandó az állatgyógytant s más kedvencz-tudományait, szorgalommal és sikerrel mint az előbbieket.

öt év múlva a nádorhuszároknál főhadnagygyá lett, de midőn már nem sokára századossá leendett, quietált, s magát a vegytanra adandó, Prágába ment.

Végzett tan után egy elzászi hölgyet vett el nőül s rokonaihoz Topportzba költözék, hol volt a kiüött forradalomig.

VI.

November elején kezdődött a császári seregk operatiója az erdélyi magyar seregk ellen, mellynek tendentiája lett volna Erdélyt elfoglalva N.-Várad felé nyomulni Magyarhonba.

Az agyagfalvi gyűlés következtében a székelyek csakugyan elhagyák földjüket s több irányban folytaták működésüket.

Egy csapat Szászrégent támadta meg s vette be.

A másik Radnót felé ment.

De kik a dolgok élén állának olly rosszul intézték működésüket, mintha készakarva lettek volna árulókká.

A sereget sem élelemmel, sem fegyverrel nem látták el. S nem egyszer vezették ágyúk ellen, annyira, hogy az az éhség s fáradtság miatt széteszolni kényteték.

A kik a polgári igazgatást vezették, hasonló lanyha módon jártak el. Vaynak egyetlen ellene intézett tette volna egy körlevél, mellyben megyei bizottmány kinevezését rendeli.

Írott malaszt maradt. Valamint következő proclamatíója is:

„Hazánk felett a vész mindinkább tornyosul, sőt egy alávaló eljárás és árulás azt végveszéllyel fenyegeti. Ezelőtt pár hónappal Naszódon alezredes Urbán kezdette meggyalázatos tervét azon ürügy alatt, hogy a hozzá önkényt folyamodott népet az uralkodó felség hűségére esketvén fel, békére és engedelmességre inté a hozzá ezrenként tóduló falvak lakosait. Én és a kir. kormányzék, sejtve a rász ezélatot, nem egyszer szólaltunk hathatósan fel eljárása ellen Urbán alezredesnek a szebeni főhadvezérség előtt, ki mindannyiszor megígérte, hogy őt rendre utasítandja, s e mellett ünnepeyesen és ismételve fogadta, hogy a hazában a rendet s csendet minden áron fen fogja tartani. Ünnepeyes ígéletét be nem váltotta, mert előbb is már tekintetbe nem véve többszöri felszólításomat, rendeleteimét, megfosztva a magyar földet majdnem minden katonaságtól, minden nagyobbserű ótalomtól, alattomban maga gyulasztotta a polgárháborút. Majd főparancsnok b. Puchner Antal, ki hiv. átírásánál fogva f. hó 9-kén azt nyilatkozattá, hogy gyöngélkedő egészsége miatt a kormányt nem vihetvén, azt letette, f. hó 18-án magát minden törvények felébe emelve, az ő felsége nevében (mellyre felhatalmazást

előmutatni nem képes), az én és a kir. kormányzék hathatós óvakodásaink s ellenmondásaink daczára a polgári és katonai hatalom átvételét megkísértvén, erőszakos igazgatását azzal kezdette meg: hogy békés polgárokat csendes lakhelyükből Urbán alezredeshez és Balázsfalvára rabságba hurczoltatni, többeket legyilkoltatni és Fejérvárosát, a várban levő katonaság szeme láttára, felgyújtatni megengedte, s hogy vészfenyegető ebbeli eljárását sikeresebben folytathassa, idegen országban tanyázott katonaságot kíván felhasználni az élet s vagyon feldúlására, a magyar nemzetiség letiprására, ezt máig is a legvészesb helyeken fosztván meg gyakran utósó segélytől. Illy megcsalatott és megszorított állásában e hazának, mint felséges fejedelmem ez erdélyi részekben kinevezett kir. biztos, ezek ótalmára s megmentésére a reám ruházott hatalom s kötelességnél fogva ezennel általános népfelkelést hirdetek. Keljen fel kik, vének s ifjak, ragadjanak fegyvert és segéljenek össze tüstént a haza védelmére, miután minden hatóság gyűjtse ekkénti fegyveres erejét az általa meghatározandó helyre késedelem nélkül, hogy egyesülvén azon 40 ezer vitéz székely atyfiakkal, kik már a haza ótalmára M.-Vásárhelyről kiindulandók, legyőzhessük azon ellenséget, ki szép Ígéreteit gyalázatos csalással váltotta be, s kinek nincs más célja, mint összerombolni életünket, vagyonunkat, nemzetiségünket és dicső alkotmányunkat, idegen földdé tenni a századokon át fenálló virágzó Magyarhont. A vitéz székely nemzet tömegestül feláll a haza ótalmára, a Királyhágón túl lakó magyarság testvéreinek védelmére sietni fog. Tudtul adom végtére, hogy mind az, ki a haza ellen fölkel és lázong, ki ellenségeinkkel kezét fog, mint arra érdemeden, el fogja veszteni újonnan nyert szabadságát, el azon szabad földet, mellyet egy nagylelkű áldozat következtében ingyen kapott s azon föld jutalmul fog szolgálni azoknak, kik a haza megmentésére sikereseb kezeket nyújtottak.

Mindezekre, mint királyi biztos s királyom V-dik Ferdinánd és szeretett hazám nevében szólítom fel az erdélyi részek minden lakosait. Kolozsvár, october 23-kán 1848. báró Vay Miklós, királyi biztos.“

Oct. 25 én b. Yay köv. hadjelentést küldte:

„A M.-Vásárhely és Ludas közt fenakadt közlekedés helyreállítására 380 gyalog honvéd és 100 Mátyás-huszár indult el a napokban, kik, midőn a Maroson átkeltek volna, egy csapat székely-huszárral Csulak főhadnagy vezénylete alatt egyesülvén, Nagylak és Vajdaszeg közt egy 10 ezernyi oláh táborn Mátyás-lovas százados gróf Bethlen Gergely és honvéd gyalog százados báró Bánffy János hős vezénylete alatt szétverték, melly 5 óráig tartó csatában, azaz nagyobbára a szétfutamodott tábor üldözésében 200 oláh, köztük a gerendi oláh pap megöletett; a mieink közül Kis nevű Mátyás-huszár halálos sebet és gr. Toldy Lajos a karján csontszúrást kapott, és két

16 megsebesített. F. hó 24-kén Székváros rendőrségi csapata egy tömeg lázongó oláh által megtámadott, roelly alkalommal 17 oláh esett el, a többi Bonczidáig üldöztetve (Dobokamegye székhelyéig) ott a bonczidai nemzetőrség segélyével bekerítettett, és 345 közülök lefegyvereztetvén, elfogattott.“

Az october 30-ára összehívott szász nemzeti gyűlés egy vegyes szász és oláh (katonai és civil) bizottmányt alakított a főhadikormány mellé.

B. Vay nov. 3-áról következő tudósítást küldte:

„Két hivatalos tudósítás fekszik előttem. Az egyik M.-Vásárhely felől, a másik Deézsről főispán Veer Farkastól, kinek tudósítását Beszterczéből ide érkezett utasok, jelesen Bethlen Sándor is, igazolják. Az elsöben értesítének arról, hogy Urbánt a vitéz székely tábor háromszor megújított tüzcsatában megverte, annyira, hogy Urbán nagy veszteséggel visszavonulni kénytelenítettett; úgy arról is, hogy a nyert csata után egy 6,000 főből álló huszár, honvéd és székely sorkatonákkal elegy tábor indított Enyed felé.

A másodikban, hogy Beszterczére számos megsebesítettek érkeztek a bukovinai vadász csapatból, kik állíták, hogy csapatuknak nagyobb része sebben volna, sőt egy része a székelyekhez állott volna; hogy Urbán merre vonta magát, nem tudták megmondani. Találkozott csakugyan egy közöttök, ki azt állítá, hogy őt kevesed magával Nagy-Sajón látta. Ugyancsak Beszterczéről jöttek mondják azt is, mint Régenből ide menekült családoktól hallották, hogy a székely tábor egy része Szász-Régenben állapotott meg.

Ugyancsak beszterczei tudósítás szerint, tegnap réggel indult Beszterczéről Urbán erősítésére 300 bukovinai granzjager, de a kiknek századosa azt sem tudta már, merre menjen. Továbbá biztos tudósítás szerint váratik oda még Bukovinából 3 század sorkatonaság 12 álgúval. Miről is a tisztelt bizottmányt addig is tudósítani kívántam, míg közvetlen a tábor parancsnokságától vennék körülményesb tudósítást.

Kormánybiztos Zeyk Józseftől is csak az előbb vevék Enyedről tudósítást, mellyben írja, hogy a már nagyon lehangolt kedélyekre igen jól hatott az, miszerint innen 2 század önkény tea és egy 120 főnyi önkényt vállalkozó csapat s Mátyás-huszárok mentek segítségükre, s holnap még Mátyás-huszárok fedezete alatt 1—2 álgú is indítandó; remélni lehet, hogy ha a székely segély is megérkezik, a Fejérvár melletti Enyedet fenyegető 15 ezerre menő Janku tábora is szét fog veretni.

Ugyancsak a fenemlített kormánybiztos jelenti, hogy rendelkezem nyomán Benő örnagy egynéhány mázsa golyónak való önt és 500 s néhány mázsa érczel vegyített önt Maros-Újvárról hozott el s biztosított számunkra.

Végre arról is értesített, mikép csaknem bizonyos kútfőből

tudja, hogy Gedeon tábornok sorkatonákkal, álgyúkkal és szász segély-seregekkel Szebenből kiindult Medgyes felé, hogy Puchner tábornok 10 nap alatt beállítandó 14,000 újonczot rendelt ki.

A népfelkelés iránt mindenfelé kiadtam rendeleteimet, és ott, hol csak lehetőség van benne, már folyamatban is van, jelesen Kolozsmegyében ma volt e tárgyban 3 hely, u. m. B.-Hunyadon, Kolozson és Gyalun népgyűlés. Az utósóban Zeyk Károly kormánybiztos is jelen volt, s befolyt a nép buzdítására. Tudósítása nyomán örömmel jelenthetem, hogy a több ezerre menő nép a legnagyobb lelkesedéssel nyilatkozott ügyünk mellett, s késznek mutatá magát utósó csepp vérig védeni azt.

Ma végeztetett ki itt kötéllel egy Tark László nevű főbujtató.

A mezőségen egy csapat Zsivkovics gyalog sereget lefegyvereztek az arra portyázó önkényteseim. Vay Miklós.“

B. Szolnokról pedig kav. jelentés küldetett:

„A fellázadt Zsibó helységnek és környékbeli fellázadt helységnek megtámadására nézve tegnap éjszaka 11 óraker Nagy Károly őrnagy úr rendeléséből Zilahról kiindult 1500 nemzetőr, kiknek lelkesítésére nézve a jelenlevő veszély között a sereg élére állani szükségesnek látván alispán úr, az ő és a nevezett őrnagy vezérlete alatt a sereg reggeli 6 óraker a zsibói határszélben megjelent, és az Erdély felől való határrészt elállotta; azonban hire jövén, hogy Décsey László kormánybiztos úr 700 honvéd és 3000 fölül levő nemzetőrökkel Zsibót már reggeli 5 óraker bevette: Zsibóra bevonultak, és a kormánybiztos úr rendelkezése alatt álló táborral egyesültek.

Zsibón, minekutána az egész tábor a helységben szétoszolva nyugodott volna, hirt kapván az előőrök által, hogy a lázadók támadásra készülnek, a lármadob megperdült', és talpon állt a sereg az ellenség elfogadására, s egy része a csakugyan közeledő lázadók elébe indított, nevezetesen Róna helység felé, honnan a Szamoson keresztül közeledtek, a lovas nemzetőri csekély csapat fogadá őket, kik sűrű tüzeléssel nyomultak előre, de visszaverettek. A győzelmes sereg visszatartóztatlanul átrohant Rónára, ott számtalan oláhokat lelőttek, számuk még nem tudatik, s a helységet, mely a lázadók bűnfészke, felgyújtották, az porrá égett. Részünkről kevés a veszteség; két ló sebesített meg, és báró Eglofstein nemzetőri őrnagy egy ütést kapott, a lázadó oláhok szétfutottak Kóvár vidékére, a tábor Zsibóra visszavonult, s midőn a nap fáradalmai után épen enni akartak, újra megtámadtattak, de ezek is szét veretvén s futás közben kettő közülök elfogatván, újra csendesség lőn. A magyar utasok mindenütt feltartóztattnak s kiraboltnak.“

Ekközben tudatván Puchner a kolosvári főkörmányszékkel, miszerint a polgári igazgatást ő vette át, ez köv. nyilatkozatot küldött hozzá:

„Jöllehet az újabbi okok, mellyeket nagyméltóságod amaz önkényszülte föllépése támogatásául, melly szerint bizonyos, urunk ő felsége neve alatt, törvénytelen ministerelnök általi ellenjegyzés mellett, idei oct. 3-dik napján kelt, e kir. kormánynyal hivatalosan soha nem közlött manifestum alapján az Erdélyrészek kormányát átvenni s azt hadi törvény alá vonni törekszik, a kir. körmányszéknek ez évi oct. 23-áról feleletképen tett átiratára idei oct. 20-dik napjáról e kir. kormányhoz intézett hosszadalmas nyilatkozata során fölidézett, annyira nyomatékalanok, hogy azok czáfolatába eresz-kedni valóban szükségfeletti munkának lenni látszik; minthogy azonban azon nyilatkozat rendén a kérdéseit fellépés szükségessége igazolásául tények hozatnak föl, mellyek a valósággal ellenkeznek, s a polgári kormány ellen vádak emeltetnek, mellyek, mint alább megmutatva leend, egyenesen nagyméltóságodra s illetőleg a főhadi tanácsra illenek: e kir. körmányszék a csend és rend fenntartásairai mindenkori buzgó készsége érzetében, önmehtagadása nélkül nem teheti azt, hogy az érintett nyilatkozat tartalmára vonatkozólag némi észrevételeket ne tegyen, a következőkben:

Nagyméltóságod ugyanis idézett nyilatkozata során, kérdéseit föllépése okául a már fölemlített kir. manifestumon kívül még azt is felhossa: „hogy mivel az erdélyrészi oláhságnak ingerültségét és lázongását nem n. méltóságod proclamatiója, hanem a polgári magyar tisztviselőknak, úgy a földes uraknak azok irányában már jóval ezelőtt elkövetett zsarnoksága, némelly oláhoknak M. Vásárhelyt és Kolozsvárt polgári úton lett kivégzése, a közönség védemére föllállított sorkatonaságnak Kolozsvárt s más vidékeken is a felség iránti hűség megszegésére lett vezetése, sőt épen elfogatása, úgy a székely nemzetnek fegyveres felkelése idézte elő, a rettentési rendszer által pedig a polgári kormány, a kir. trón és a Kossuth-párt működése által polgári háború színhelyévé vált haza megmentésére elégtelenné vált, továbbá kir. biztos báró Vay Miklós ő n. méltósága, miután a nádor lemondott, a magyar ministerium ő felsége által, mint hibásan állítani tetszik, föloszlattatott, ő maga pedig visszahivatván, újabban meg nem bízott, többé kir. biztosnak nem tekinthető, mint e hazának ő felsége által kinevezett főhadi vezére, kötelességének látá e fejedelemséget hadi törvény és kormány alá venni.

Melly föllépési ok czáfolatát megelőzőleg, e királyi körmányszék azt az észrevételt bocsátja előre, miként az erdélyrészi oláhságnak ingerültsége koránsem a n. méltóságod által fölhozott körülmények által idéztetett elő, hanem egyenesen a felség által megszentelt alkotmányos kormányrendszer megsemmisítésére törekvő párt

által eszközül fölvelt alezredes Urbán és czinkosai ocsmány hazudásai verték föl nyugalmából e népet, melyly most, midőn szabaddá lett, magától bizony meg nem mozdult volna, s korbácsolták föl benne az indulatot, állítólag megcsorbított nemzetisége védelmére, mellyről legnagyobb részének tulajdonképen még fogalma sincsen, s e vészt és nyomorúságot árasztó tettnek nméltóságod is részesévé vált azáltal, hogy alezredes Urbánnak a N.-Szebenben comitéévé alakult czinkosainak, úgy a balázsfalvi törvénytelen oláh gyűlésnek lázítási működését, kir. biztos b. Vay Miklós ő nméltóságának többszörös, úgy e kir. kormánynak, nemkülönbén e kir. főkormány elnökségének fölszólításai ellenére, nemcsak tűrte, de szembetűnőleg pártolta s hivatalos leveleiben mentette is.

Jóllehet továbbá megismeri e kir. főkormány azt, hogy az oláh ingerültséget és lázongást e bonban nem nméltóságod proclamatiója idézte elő, s nem annak kiadása óta kezdődik, de hogy azt nevelte, nemcsak hiszi, sőt a közelebbi eseményeken okulva, erősíti is; mert csak azóta történnek az oláhok általi nyílt megtámadások, azóta történt Gyula-Fehérvár fölégetése, fűldülése, Nagyenyed megtámadása, a zalathnai magyarok és kir. kamarai hivatalnokok meggyilkolása, a Szebenben lakozó magyarok lefegyverzése és letartóztatása, mióta nméltóságod, idézett proclamatiója nyomán, élére tette magát az oláh mozgalomnak, a rendelkezése alatti sorkatonaságot a lázongó nép közé Boroztatni rendelte, tisztzeit pedig vezérül adta azon fölbőszült csapatoknak, elnyomására e honnak, melly őket kenyerével táplálja.

Ha tehát idézett ezen körülmények között a polgári kormány elégtelenné vált a haza csendessége föntartására, az nem a polgári kormánynak, hanem egyenesen nméltóságodnak, illetőleg pedig a főhadvezérségnek tulajdonítandó, s ezen okon e nméltóságod hivatali mellőzése, sőt épen visszaélése által előidézett kormány-tehetlenséget okul legkevésbé sem használhatja föl nméltóságod az erdélyrészi kormánynak átvételére s a polgári kormány irányában fölemlített vádjait semmiképen sem indokolhatja; abból ugyanis, hogy a rend e hazában, fájdalom! igen is megbomlott, nem az következik, hogy nméltóságod kormányozzon e honban, hanem inkább az, mi kötelessége, mire e kir. kormányzék nméltóságodat olly sokszor és hathatósan fölszólította, hogy t. i. segedelmet adjon a polgári rendelkezések sikeres teljesítésére, mit azonban nméltóságod szántszándékosan mellőzött; miután ugyanis kir. biztos ő nméltósága, valamint e kir. kormányzék is, több versen fölfedezte azt, hogy a vármegyei tisztiek az egész országban az oláhok által letétettek, hogy a vármegyei földet az oláhok praefecturákra osztották, az ország lakosait önéletük és vagyonuk iránt a legméltóbb félelem foglalta el, s mindezen intézkedések meghiúsítására katonai erő rendeltetése kéretett, nem mondhatja nméltóságod sem azt, hogy ezeket mnga idejében nem

tudta volna, sem azt, hogy ezen rendetlenségeket némelly oláh egyének kivégzése, vagy a székelyek kijövetele okozta; mert ezek, amazoknál jóval későbbre történtek, a székely tábor sem érkezett volna még ki az oroszva működő oláh elem által kiirtással fenyegetett magyar nemzet védelmére, mint Balázsfalvára és Urbán alezredeshez sok ártatlan magyarok már rabságra hurczoltattak, sokan legyilkoltak s midőn Urbán már Szász-Kégnél csatarendben állott, és a félország oláhát táborába gyűjtötte; de tett-e valamit nméltóságod, vagy a főhadivezérség ezeknek meggátlására? adott-e katonát a rend és a tisztviselők hatalma helyreállítására? semmit, és többszörös fölszólításra még feleletet sem adott, sőt volt eset, midőn a kir. biztos b. Vay ő nméltósága által kirendelt katonai fedezetet is visszaparancsolta.

És itt el nem mellőzheti e kir. kormányzék, hogy sajnálkozását ki ne nyilatkoztassa, midőn tapasztalja, hogy nméltóságod a lazításért épen tetten kapott egyének törvényes úton végrehajtott kivégzése ellen fölszólni láttatik, és ezt is okául kívánja fölhasználni a jelen zavaroknak; ha ugyanis nméltóságod a Szébenben működő oláh comitée-t többszöri fölszólítás következtében eloszlatni kívánja vala, ha a balázsfalvi rendetlen és törvénytelen gyűléseket szétoszlatja, ha Urbán alezredesnek veszedelmes működéseit betiltotta, és báró Vay Miklós és e kir. főkormányzék számtalan kéréseinek engedett volna, és a magyar földet meg nem mezteleoiti a sorkatonaságtól, liánéin hivatása és kötelessége szerint, a polgári minden hatóságoknak segedelmet nyújt: ma egy oláh egyén sem lenne kivégezve, ma nem pusztítatnék az ország, és a székelyek védelmére lett kimozdulása is, mellynek egyedüli oka a nméltóságod és főhadivezérség magaviseleté volt, elmaradott volna. Valóban minden e házára háromlott veszedelemre nézvei felelősség súlya méltán nméltóságod és a főhadivezérség vállaira nehezedik. Mindemellert nméltóságod vádlólag kíván fölállani az oláh nemzetén történt sérelemre nézve, mellőzve azt, hogy az ezelőtti kiváltságos osztály minő áldozatokat hozott az oláh nép javára, s a magyar az oláh nép irányában soha megtámadólag föl nem lépett, s ha igazat kell szólani, a végrehajtó hatalom is iránta elejétől fogva mindig sok engedményekkel volt; nem bocsáttattak-e egyelőre a lecsendesedés reménye és föltétele alatt szabadon az elfogott bujtogatók? nem szállott-e maga a kir. biztos ő nméltósága személyesen ki Balázsfalvára? Nem atyailag kívánta-e az oláh népet csendesíteni? Nem ismerte-e el maga nagyméltóságod királyi biztos ő nméltósága érdemeit, mellyeket szelid és okos maga mérséklete által tett a hazának?

Egyébiránt nméltóságod illy móddali föllépése s jelesen a fehérvári és dévai események azt is tanúsítják, hogy politikai kérdéseket lázadás után, mellynek már fejevé tette magát, kíván eldönteni, holott igen jól tudhatja azt, hogy ezen kérdések a Királyhágón

innen részekben el nem dönthetők, e kir. kormánysszék hatóságán kívül esnek, nméltóságod köréhez pedig épen nem tartoznak, és minden csep vér, mi azért foly, czél és ok nélküli; s bár mennyire is kíván nméltóságod más szint adni a dolognak, tisztában áll ezen állítása, hogysen azt többé kétség alá lehessen hozni; ebből kimagyarázható az is, miért kívánja nméltóságod föllépésének okát a fejedelem iránti hívség megcsonkításában keresni, holott annak sehol az egész országban nyomára találni nem lehet. A mit nméltóságod erre vonatkozólag a katonaság megkísértett elcsábításában előhoz, ezt nem lehet egyébre magyarázni, mint azon bizodalmatlanságra, mellyel a polgári rend a főhadivezérség kétséges lépései iránt méltán viseltetik, melly öntalmára hagyatva, sőt fenyegetve a katonai hatalom által is, egy előre sejtett megtámadás ellen erőt és oltalmat kíván szerezni magának, s melly látva azt, hogy az oláhság még kiküldött katonatisztek által is lázittatik, fegyverben gyakoroltatik, s a lázongok élén kenyerén táplált katonaság áll: semmit óm hiszen inkább, mint azt, hogy nméltóságod az alkotmányt és magyar nemzetiséget egyformán és egyszerre kívánja megsemmisíteni, s valóban, ha fontolóra vétetik az, hogy nméltóságod és a főhadivezérség minden katonaságot a magyar földről elvont, s mert a magyar földön az oláh nép lázong, dúl és öldököl, az ágyúkat és a katonákat a szász földre vitette, a magyar nemzeti őrsereget, mint Fejérvárt, Déván és Belső-Szolnokmegyében történt, lefegyvereztette: ezekből nyilván kitűnik, hogy a magyar földön az oláh lázadásnak szabad játékot kívánt engedni, midőn másfelől épen ezen tette nméltóságodnak és a főhadivezérségnek eléggé megczáfolja azon átirata során előhozott gyanúsítást is, mintha a magyar földön a fejedelem iránti hűség csonkulást szenvedett volna, mert ezen esetben épen állásából kifolyó kötelessége leBz vala, a katonaságot azon vidéken tartani, hol illyes események kitörésétől félhetett volna.

Illy nyilvános ellenségeskedéseket tanúsító tettek után ugyan miként is várhatja és kívánhatja nméltóságod azt, hogy a haza nméltóságod és a főhadikormány iránt bizodalommal viseltessék, midőn ez utósó átiratában is az oláh népnek a magyar nemzet kiirtására tett lépéseit, minden hallatlan törvénytelenséggel elkövetett tetteit igazolni kívánja, s minden hibát a magyar ezelőtti kiváltságos osztályra és megyei tisztviselőkre akar hárítani s az oláh nép nevében számlálja elő a rajta állítólag elkövetett igazságtalanságokat, midőn maga is igen jól tudja, hogy az csendes, s újonnan nyert szabadsága érzetében boldog lesz vala, ha nméltóságod meg nem szenvedí, hogy főrangú katonatisztek, a nméltóságod szemeláttára Szebenben egybegyűlt comité s ezek által szétbocsátott bujtotatók e népet főilármázzák; s ha nméltóságod a lázongásokat csakugyan a nemességben és a megyei tisztokban keresi, miért rohantatott meg és gyűjtatott föl Fejérvár városa és Zalathna, miért öldököltettek le ottan az oláhok

által számtalan ártatlan magyarok, midőn ezen helységekben sem földesurak, sem megyei tisztak az oláh népen zsarolást el nem követ-
hettek, minthogy illyenek azokban nincsenek is? miként várhatja
továbbá nméltóságod a bizodalját, midőn a fehérvári, dévai, belső-
szolnokmegyei s más helységekbeni nemzetőrseregek, melyeket ő
felsége által szentesített törvényeknél fogva alakítottak, a nméltósá-
god rendelkezése alatti, e haza kenyerén táplált katonákkal fegy-
vereztetek le, s elvételék tőlök még a mód is, önszemélyök, ház-
népök s vagyonuk oltalmazhatására, és nméltóságod legjobban tudja,
milly szomorú és aggasztó állapotban vannak Szeben városában is a
magyarok; a szászföldön e kir. főkormányzék tudtával, szásztól
senkitől egy fegyver sem vétetett el, de az oláhságtól sem, ellenben
a magyar nemzet az oláh lázongásnak nméltóságod és a íohaditanács
általi nyilvános pártfogása, sőt épen vezérlete és támadása miatt
félti életét, vagyonát, alkotmányát, nemzetiségét, mert fájdalom!
igaz az, hogy alig maradtott egy magyar azok közül életben, kik sza-
ladással menekülni és városokba vonulni elégtelenek voltak. Tudta
nméltóságod azt is, hogy a Királyhágón inneni részek praefecturákra
osztattak fel az oláhok által, a idegen földde átváltoztatni intéz-
tettek, s mindezek nméltóságod átirata szerint nem hibás, nem bünös
tettek! s ezekért a büntetés a magyarokat illeti?

De kir. birtos b. Vay Miklós ő nagyméltósága állítólagos vissza-
hívását s az Erdélyrészek ezáltal! képzelt kormány nélküiségét sem
hozhatja föl nmlgod kérdéseit föllépése okául, mert miután tisztelt ő
nméltósága a ministerelnöki tárczát, melyre ő felsége által fölszó-
lítottott, el nem vállalta, királyi biztosi működési körében vizsma-
radott, s e kört, minthogy visszahiva nincs is, s már ministeri ellen-
jegyzés nélkül vissza nem hívható, ezután is törvényszerűleg töltheti
és tölti is be.

Végre: annál helytelenebb nméltóságodnak érintett föllépése,
minthogy nméltóságod és az egész főhadivezéség az ő felsége által
szentesített törvény értelmében a magyar hadügyministerium alá
van rendelve, ezen ministerium pedig ina is, épen ellenkezőleg nagy-
méltóságod állításával, törvényes alakjában áll; mit ama körülmény
is eléggé bizonyít, hogy maga ő felsége, folyó évi oetober 17-kéről
kiadott két rendbeli kir. válaszáinál fogva, épen a hadügyminister
Mészáros Lázár fölterjesztése következtében, ennek ellenjegyzése
mellett nyugalmaz katonatisztet s léptet felsőbb rangra többeket,
a mint a Közlöny 141-dik számában olvasható; minő joggal teszi
tehát nméltóságod magát fölül a törvényeken és ragad magához
olly hatalmat, melyet sem törvény által meg nem adatott, sem a felség
annak ellenére meg nem adhat? átlátni nem lehet.

Midőn tehát nméltóságodnak semmi helyes és törvényes ok
alapján útja nem lehet magát az Erdélyrészek kormányára föltolni:
e királyi kormányzék határozottan kinyilatkoztatja, hogy nméltósá-

god meg nem fontolt, elsietett és e hazára csak vést hozó fölszólítását közzé nem teszi, sőt inkább nméltóságodat fölszólítja, hogy annak hivatalosan és ünnepélyesen leendő azonnali visszavonásával, a már vezérlete alá vett oláh lázongást az illetők feletti tekintélyével csillapítsa le s e hazaa csendessége visszaidézése tekintetéből a királyi biztossal és a királyi kormányzékkel-közremunkáljon, s ha nméltóságod a politícai kérdéseket, mellyek különben is nem itt döntetnek el, a polgárháború iszonyaitól különválasztani, s az elsőt maga utján elhatározni engedni, másodikat pedig megszüntetni akarja: akkor a közcsend azonnal helyre lesz állva; e királyi kormányzék is egész készségét ajánlván, minden hatalmában levő módokat fölhasználni azon véstteljes polgárháború elenyésztetésére, mellyet maga elő nem hozott, mellyet nem táplált, s mellytől irtózáttal borzad vissza. Egyébiránt ezennel újabban is minden felelősséget nagyméltóságodra és a főhadivezéségre ruházván át, a király, a hazaa, a törvények és emberiség szent nevében ismételve fölkéri nméltóságodat, hogy szüntesse meg ezen borzasztó állását hazánkknak, mit, ha akar, igen könnyen és hamar mégis tehet; mert mindaz, a mi eddigelé a végveszéllyel fenyegetett magyarság és ennek éhalmára kimozdult székelység részéről történt, csak önvédelem-szülte kénytelenség lévén, természetes, hogy a megtámadással a védelem szükségé is meg fog szünni.“

VIII.

Pár nap elegendő volt a dolgok állapotát Erdélyben megváltoztatni.

Az Enyednek segítségül küldött sereg Krakkónál győzött ugyan, de e diadalnak gyászos eredménye lett az ottani magyar foglyok lemészároltatása.

M.-Yásárhelyt tábornok Wardener bevette, miután a radnói tábornok (e citadellát feladván) Karácsoni elárulá.

Deést ezredes Urbán vette be. Katona Miklós seregei semmivé tettek.

Enyed és utóbb Torda Janku kezébe esett.

Kolosvár mindenfelől fenyegetve lévén, egy csapat küldetett Szamosujvár felé, melly november 13-kán ezredes Urbán által szétveretett.

Nov. 15-én estve Urbán már Kolosvár alatt állt.

E város Vayt árulónak tartván, maltraitírozta, s a szökni akarót elfogá.

Jelentéktelen csata volt e város alatt, melly után a kolosvári fegyveres erő (pár század sorkatonát kivéve) az ottani fiatalsággal kivonult B.-Hunyadra.

E csatavesztések után egyedül B.-Hunyad s Háromszék egy része volt magyar kezekben.

Kolozsvár eleste után, útját Urbán a b.-hunyadi sereg kikerülésével megszakasztás nélkül folytatá Nagy-Bánya felé, onnan azonban nem sokára visszatért.

A magyar kormány tehát ez oldalról is fenyegetve volt inkább, mint a többi megtámadott részekről.

Az erdélyi magyarság egy része leölve, az ottani sereg diszorganizálva, felszerületlenül, pár ágyúval ellátva.

Képzelné sem lehetne, hogy éppen itt forduljon meg leghamarabb a koczka.

Tizennegyedik fejezet.

Perczelnek letenyei, Görgeinek pozsonyi tudósításai. Karassai s földvári diadalok, a dec. 4-iki parlament, a dec. 7-iki parlament, Ferencz József trónra lépte.

I.

Néhány napot ez események után a készülétek foglaltak el. Úgy látszik, mindenki tudta, hogy valaminek kell bekövetkezni, mi? azt senki sem sejté.

S ha színleges zsidadság látható volt is a honvédelmi bizottmány működési körén kívül, de ez működését annál erélyesebben folytatá.

A közönség ez idő alatt két diadalról értesítették. Egyiket Perczel, másikat Görgei nyerte, kiknek mindenike tábornok vala.

Perczel letenyei főhadiszállásáról nov. 30-áról ezeket írta:

„A fridaui győzelem után a Mura mögé elhelyezett hadainknak két héten túli pihenés után, hogy az ellenség mozgalmi megzavartassanak, s az ellenünkben álló 8 generálnak, kik 10 ezernyi császári osztrák sereget vezérőnek, legyen alkalmuk vagy tíz napot haditanácskozmányban tölteni: hadseregünk balszárnyának Gáspár őrnagy parancsaalatti 3-ik hadosztálya, a középben néhány csapatok által megerősítve, Légrád ellenébe a Dráva mellé szállított, nov. 28-kán estvére és 29-kén 10 álgú az ellenség sáncaival szemközt, már előttevaló nap kiszemelt posztiókba helyezve, mintegy 11 óra táján a tábornok parancsára megkezdé a tüzelést.

Az álgúzás a köd szünetlen akadályozása közt ugyan, mégis igen hevesen mindkét részről délután 3 óráig tartott; midőn is az ellenség 8 álgúinak nagyobb része tüzelésre alkalmatlanná tétetvén, a sűrűn leereszkedő köd miatt fel kelle a működéssel hagyni, mi ha nem történik, aligha nem nagyobb szerű eredményekről tétethetett volna Légrádról jelentés; így azonban csak a fentebb kitűzött czélok elérésére kelle szorítkoznia a tábornoknak, azon észrevétel mellett, hogy ez, miként az a 29-ikén kiadott hadiparancsból, mellyet alább közlünk, látható, mondhatni, majdnem semmi veszteséggel vásároltatott meg, míg az ellenség nagy kárt szenvedé. Isten áldása

most is fedezé seregünket, mert az ellenség közel 300 lövése csak egy álgyútkban, tüzerünkben és fogatunkban sem tudta kárt tenni, és csak a parthoz közeledő, átszállásra készülő 30 Zrínyi és 3 somogyi vitéz közül 2 somogyi kapott sebet, az egyik dicsőséges halálost, míg az ellenségnek 3 álgyúja s töltésszekere rongálták meg, és számos halottal vannak. Az ellenség veterán császári tüzei tiszteltetel fognak megemlékezni a magyar újoncz tüzeinek productiójára, noha ezek nagyrészt fedetlen és csak 4 álgyúinkkal, félig fedett állásból, míg amazok 3 bámulatos mélységű és erős, végtelen hosszú és roppant számú fegyverest befogadó sánczokból és árkányokból működének.“

Görgei tábornok pedig Pozsonyból, december 3-dikáról küldte jelentését:

„Hivatalosan tudósítatik a közönség a feldunai magyar hadsereg egy részének újabb győzelméről, melyet Haselau falunál dec. 2-án Szegedy alezredes dandár-parancsnok vezénylete alatt vívott ki. A csata részleteit alezredes urnák Görgei tábornokhoz beadott jelentéséből kivonatban közöljük.

A dec. 2-kán 4 óraker vett parancs következtében 10 óraker három század porosz nevet viselt gyalogsággal, fél század huszárral és 2 álgyúval Haselau megrohanására a Lajtha bal partján indult meg Gátról az alezredes; miután a jobb parton Horváth huszár-századost egy század gyalogsággal, fél század huszárral és 2 álgyúval Lajtha faluba küldötte, hogy szükség esetében rohanását a túlsó oldalról is segítve, az ellenségnek a Lajthán való áttörését meggátolja.

11 óra után Haselau elébe érven, valami 400 lépésnyire a falu előtt fekvő temetőtől a tűz az ellenséges előőrök és csatáraink között megkezdett, melly ezeknek a temetőhöz érkezéskor igen megerősödött. Csatáraink azonban sebesen nyomulván előre, az ellenséget a temetőből kinyomták, ki a faluban a házakban véve magát, onnan tüzelt, de a házak a gyalogság által megrohanatván, onnan részt kikergettetett, részint elfogatott.

Így a faluból is kinyomatván az ellen, miután a rohanás a jobb oldalról nem segített, s Prellenkirchen felől állását veszélyeztetéstől féltvén, az alezredes takarodót veretett, s a visszavonulás teljes rendben megkezdett.

A mindkét részről veszteségről a hivatalos jelentés később érkezik, annyit azonban mondhatunk, hogy az ellenség vesztesége nagyobb a miénkénél.

Nyolcz szökevény közül, kiket Pozsonyba küldött, három meg lévén sebesülve, Gáton a kórházba vitetett.

Kitüntették magukat Barcs százados, Ruzsitska főhadnagy, Kritko alhadnagy és Stvaab őrmester, mind a porosz ezredből.

Seregünk két óraker délután minden háborgatás nélkül ért Gátra.“

Másfelől Maderspach őrnagy is szétverte a karassai tábornok nov. 30-án. Azelőtti nap a verbászi mozgó sereg vívott ki egy kis diadalt Földvár alatt.

II.

A december 4-diki parlamentben következő proclamatiók olvastak:

Mi első Ferdinand sat.

„Kimondottuk 1848-ki sept. 22-én kelt manifestumunkban azon szándékainkat, mellyek bennünket a mi magyar koronánkhoz tartozó országaink tekintetében vezérlenek, és az okokra reámutattunk, mellyek az ország szomorú állapotját, szorongattatásait és szenvedéseit okozták.

A magyar országgyűlés folyamatjának egész ideje alatt annak czáfolhatatlan bizonyosságául szolgált, hogy az ország javát nem képes előmozdítani, minthogy magát összejövele óta mindig egy pártos felekezet által vezéreltette, és mint vak eszköz csupán arra használtatta, hogy a törvények értelmét elcsavarja, az ország javára a koronának fentartott jogokat megröviditse, és a népeink mindnyájának javára olly annyira szükséges egyetértést Magyarország és a mi egyéb örökös tartományaink között megtágítsa. Mindig azon igyekezett, hogy azon kötelességeket, mellyek bennünket egyrészt mint austriai császárt, másrészt mint magyar királyt illetnek, mellyek nekünk egyenlő mértékben szentek, mesterséges összeütözközésbe hozza.

Azalatt, míg az ország kincsének elpazarlását tűrte, és semmit sem tett, hogy ezen rosznak gátot vessen, egyszersmind a pénzbeli állapotra nézve ollyan törvényjavaslatot fogadott el, mellynek végrehajtása az általa szándékba vett mértéktelen papírospénz kibocsátás miatt szükségesképen előbbi esztendő szomorú pénzzavarjait és következéseit maga után húzta volna, Egy újonczállítási törvényjavaslatot terjesztett fel nekünk, melly egymástól elválasztani akarta azon hadsereget, mellynek katonái mindig mint vitézhareztársak testvéri öszhangzásban vívtak, a kiknek egész hadseregünk szerkezetének egységében alapuló egyetértésén minden, következképen a mi magyar koronánkhoz tartozó országainknak is, belső és külső ellenségek ellen való biztossága legfőképen nyugoszik. Végre Horvátország békítését az országgyűlés egészen figyelem nélkül hagyta, és egynémélly ki nem elégitő lépést ezen tekintetben már csak akkor tett, mikoron a horvátországi bán azon seregekkel, mellyeket vezérel, hosszabb időköz után Magyarország határát állallépte.

Sokáig nem akartunk azon reménységről, hogy végre a törvényesség és jogtisztelet ösvényt törend magának, lemondani és mind-

amellett, hogy az országgyűlés bátorkodott, végzéseit a papiros-péNZ és újonczállítás iránt a mi királyi szentesítésünk nélkül, következésképen törvénytelenül végrehajtásba vétetni, és egyéb törvénytelen intézkedései mellett az országgyűlésnek, azon reménység éltetett bennünket, hogy a törvényesség szelleme győzend. Midőn azonban a mi seregeink zászlójik és ezredeik önkényes elhagyására és így hitszegéire és szökésre csábítottak, és ezen végzés valóban végrehajtatott és azok által meg nem gátoltatott, kiknek kötelesség szerint a törvények és rend őrzőinek lenni kellett volna, midőn azon veszedelmet láttuk, mellynek a kedélyek ingerültsége mellett és minden fegyelemnek megszűnése által az országra származni kellett, és a horvátországi bánnal való összeütközés mindig fenyegetőbbé lett, s az ugyanazon koronához tartozó polgárok, és ugyanazon uralkodó seregei közötti harcznak veszedelme mindig világosabban előtűnt: ekkor tábornagyi helytartónkat gf. Lamberg Ferenczet, a ki nekünk és a hazának mindig híven szolgált, bizodalunkat teljes mértékben megérdemlette, és választásunknak úgy nemes tulajdonságai, mint azon különös környüállás általiét ajánlatos, mert született magyar és magyar földbirtokos volt, minden szükséges felhatalmazásokkal felruházva, mint közbenjárót oda küldöttük, hol a harcz kiütéssel fenyegetett.

A magyar ministerium ez alatt feloszlott, a korona felelős tanácsosai állásukkal felhagytak, az ország nádorispányja leköszönt. Mindemellett, ámbátor az események gyors behatást parancsoltak, meg kívántuk az alkotmányos formákat és törvényeket tartani, és gróf Batthyány Lajost, ki ideiglenesen még akkor a ministeri ügyeket folytatta, utasítottuk, hogy az általunk aláírott, gf. Lamberg kiküldését illető manifestumot ellenjegyzésével felruházza.

Azonban az országgyűlésnek képviselő testületé, a nélkül, hogy a dolgok állásáról magának tudomást szerzett, a nélkül, hogy a történetesen akkor Pestről távollevő ministernek gr. Batthyáynak visszajövetelét bevárta volna, a nélkül, hogy az események sürgetőségét tekintené, és meg nem emlékezve azon környüállásra, hogy a horvátországi bán ellen folyó esztendei június 10-kén kiadott manifestumnak, mellyen a ministeri ellenjegyzés hasonlóképen hiányzott, mindig törvényes hatályosságot tulajdonított, az említett Kosuth Lajos által vezérlett felekezet ösztönzéséből egy végzést hozott, melly gróf Lamberg a közneheztelésnek általadván, azon férfúnak és a mi királyi biztosunknak meggyilkolását vonta maga után, kit mi a vérontás megelőzésére a polgári háború meggátolására küldöttünk.

Egy kötelesség-felejtett gyülekezet bűnös gyengeségét és vak-ságát, a szándékosan feluszított népsöpredék dühösségének utálatra méltó kitorése nyomon követte; a képviselők testületének törvénytelen és képmutató végzésére azoknak cselekvése tette fel a koro-

nát, kik gyávák és kegyetlenek egyszersmind, a békesség követjét megölték.

A jó rendnek minden kötelekei közel vannak Magyarorszáiban a tökéletes elszakadáshoz. Egy kis felekezet vakmerősködik, magát a hazával és nemzettel, törvénytelen erőszakoskodásait az ország törvényes jogaival, közromlást okozó törekedésének leküzdését az alkotmányos szabadság elnyomásával azonosítani. Nincs eszköz, melyet ezen pártos felekezet elég rosznak tartana, hogy önhaszonkereső és áruló, céljait elérhesse. A képmutatás, hazugság és ámtás minden formáit kimerítette, hogy azon belevágásokat a mi jogainkba, melyeket magának engedett, az elmellőzhetetlen szükségnek fátyolával befedje; azon árulást, melyet a haza legszentebb érkei ellen folyvást elkövet, a ragaszkodás és hiveség csalfa színével körülvegye, és a zsarnokságot, melyet gyakorol, azon veszedelemnek hazug álokával, melyben állítólag a haza létezik, valóságban pedig épen ezen pártos felekezet által hozatott, eltakarja.

Mint következése ezen gyalázatos ármányoskodásoknak, egy olly harcz fenyeget kitéréssel, mellynek, bárhogy forduljon, nagy szerencsétlenséget kell hozni az országra. Már keresi a pértgyűlölség áldozatjék, hogy rajtok a haza megfertőztetett nevében boszuját félthesse, minden nem a személyes szabadságnak, political jogok védelmének színe alatt, előnyomattatik. Az önkényes uralkodásnak egész rendszere készül emelkedni és a személy és birtok minden biztosságát megsemmisíteni.

A dolgoknak ezen állapotában, melly szívünket a legmélyebb fájdalommal betölti, azon meggyőződésnek kellett bennünk támadni, hogy Magyarorszáiban a valódi szabadság, a törvényesség és rend ellen egy olly háború létezik, mellynek véget vetni a béke rendszerinti eszközeivel lehetetlen. Mi ennek következésében, minekutána az általunk kiküldött közbenjáró megöletett, f. e. october 3-án kelt leiratunk által a magyar országgyűlés kártékony munkásságának véget vetni és azt feloszlatni elhatároztuk; továbbá minden Magyarorszáiban, Erdélyben, Horvát- és Tótországban és a katonai végvidékekben álló seregeinknek egy főparancsnokot neveztünk ki azon czállal, hogy a megkívántató fegyveres hatalom segítségével az egy pártos felekezet által előidézett törvénytelen állapotnak vége vettessék, a polgári háború megszüntettessék, és a belső békességnek visszaállítása által az alkotmányos szabadság állandó felépítése, a rendnek és mindenfelőli biztosságnak erős alapján, lehetővé tétésék. Ezeknél azon meggyőződés által vezéreltettünk, hogy általellemében azon szerencsétlenségnek, mellyel ezen pártos felekezet a közös hazát fenyegeti, mindeneknek előtte szükséges a rendet és azon békességes állapotot visszaállítani, melly nélkül egy mindenfelől kielégítő és tartóságot ígéro kiegyenlítése a különféle kérések, kívánságok és követeléseknek, alkotmányos úton lehetetlen.

Az említett oct. 3-ki leirat kibocsátása óta méltó megütközéssel értettük, hogy a Magyarország gyűlése eléggé kötelességét felejtett volt, az egyszer választott ösvényt követni és közkárt okozó munkásságát folytatni. Igazgatva és elnyomva az említett pártos felekezet által, további törvénytelen végzéseket hozott és további belevágásokat a mi jogainkba engedett meg magának, és a végrehajtó hatalom hatáskörét bitorolja, egy választmányt nevezett ki, melly csak egy törvényes kormányt illehet, vakmerően magának tulajdonítja, és önkényes munkásságát egészen a legnyilvánosabb zsarnokságig kiterjeszti. Itten meg nem állapodván, bátorkodott intézkedni, hogy királyi szavunk népeinkhez el ne juthasson, és megkíséرتette örökös tartományaink nemmagyar részeinek lakosait, öröklött uralkodójok elleni ellenállásra felingerelni. Végre, hogy kártékony munkásságának mértékét betöltse, félrevezetve és megrémítve az említett pártos felekezet által, annyira ment, hogy a mi magyar seregeinket ellenséges berontásra a mi örökös austriai tartományainkba felszabadította és felhívta.

Ezeket tekintetbe vévén, hogy a magyar koronához tartozó minden nyelvű és származású népeink arról értesíttessenek, amit mi királyi jogaink és kötelességeink érzetében szándékunk: tudomásokra adjuk és kinyilatkoztatjuk tehát nekik ezennel, hogy szándékunk oda megyen, népeinknek, a kékeség, rend és ebből származó közjóllét áldásai között azon szabadság teljes élvezetét állandóan biztosítani, melly egy felekezet hazaáruló ármányoskodásai következésében mostan köznyomorúsággá lőn átalváltoztatva.

Nálunk minden nemzetiség mindig oltalomra és mibennünk békés kifejlődésének gondos ápolójára talált. Ezen irányzatot fogjuk mindig követni és soha nem tűrni, hogy egy nemzetiség a másikat elnyomja. Mindnyájoknak egyenlő feljogosítása a mi célunk, mellyet a rendelkezésünkre álló eszközökkel a mi magyar koronánkhoz tartozó országainkban is az alkotmányos törvények alapján elérni akarunk. A mi különösen a magyar nemzetiséget illeti, tanúja uralkodásunk egész időszaka azon gondnak, mellyet gyarapulására fordítottunk. Soha sem fogja őt a mi részünkről veszedelem fenyegetni s a felelősség azon veszélyekért, mellyek azt egy mindennel, a mi körülötte van, a megkezdett harcznak következésében érhetik, csupán színlett barátjainak esztelenségét, elbizottságát illeheti. Hangosan nyilatkozathatjuk ki, hogy a magyar nemzetiség, fenállásának és gyarapulásának biztos kezességét az austriai császárban és népei mindnyájának békés egyesülésében egy összehangzó nagy és hatalmas egészé mindíg feltalálja.

Azon engedmények, mellyeket a földmívelő népnek törvény útján az e folyó esztendő április 11-kén berekesztett országgyűlés alkalmosságával a jobbágyi állapotok tekintetében adtunk, szentek legyenek. Semmi oldalról sem szándékolatik ezen engedmények

megszorítása és nem is fog szándékolttok Mindenesetre a mi alattvalóink a mi erős akaratumokban és királyi hatalmunkban mindig azon oltalomra fognak találni, mellyet dicső emlékezetű elődeinknél elnyomás és önkényes bánásmód ellen, bár honnét jött legyen is az, mindig találtak.

Ezek folytában a jelen királyi szózat mint utolsó felszólítás intéztetik mindazokhoz, a kik magokat az említett pártos felekezetek által elámitatták, hogy kötelességökhöz a király és haza iránt halasztás nélkül térjenek vissza, és minden összeköttetésről az ország említett ellenségeivel mondjanak le. Ezen reménységben kimondjuk azon királyi szándékunkat, hogy az elcsábítottakat a csábítóktól kegyelmesen megkülönböztetendjük, azalatt, míg erősen el vagyunk határozva, ezen utóbbiak ellen azon szigorúságot alkalmaztatni, meilyet érdemelnek, és a meilyet a közjóra és jövődjé biztositására való tekintet mellőzhetlenül kiszabnak.

Végezetül parancsoljuk, hogy a 22-dik és 25-dik septemberről kiadott manifestumaink újra nyomtatásba adassanak, és a népességnek a divatozó nyelveken, a jelenvalónak kíséretében, azonnal tudomásra adassanak. Kelt Olmützben, oct. 20-kán, az úr 1848-dik, uralkodásunknak tizennegyedik esztendejében. Ferdinánd, s. k.“

„Magyar koronám országainak földmivelő lakosaihoz. Kossuth Lajos és pártütő társai vakmerő kísérletei, mellyek által szerencsétlen hazátokban a hatalmat bitorolják, királytok parancsait megvetik, és az országot véghetetlen szerencsétlenséggel fenyegetik, engem fegyveres erő használatára kényszerítenek.

Egyszersmind mindazonáltal néhány szavakat kívánok hozzátok intézni, kiknek elcsábítása és megcsalása megkísértetik.

Hirdetitek nektek, hogy seregeim az ország elfoglalására, a folyó év Szent-György havában nyert engedmények visszavételére, a magyar nemzetiség elnyomására jelennek meg köztetek,

Kényszerítés és fenyegetések közt lettetek ellenállásra fölszólítva és ezen fölhívások az én nevemben hozzátok intéztetni merésztetnek I

Megcsalattatok, ne higgyetek a csábítók szavainak!

Az úri szolgálatok és dézma megszűnése, mellyet hajdani földesuraitoknak adandó méltányos, a közállomány közbejöttével történendő kárpótlás mellett nyertetek, teljes épségökben fenmaradandának, kezeskedik ezért nektek a törvény rendeleté, kezeskedik királyi szavam szentsége.

A rendet és békét akarom helyreállítani, melly nélkül nem élvezhetitek a nektek adott engedmények gyümölcsseit, mert a nemzetörsegi szolgálat túlfeszített kötelessége, az általános fölkelés, a mindenhol mutatkozó nyugtalanság, erőitöket felemészti.

Hazátoknak különböző ajkú és nemzetiségű lakosai, jogaik kiterjesztését követelték, a harc veszélye fenyegetőleg mutatkozott,

királytok mindent megkísértett a veszély elhárítására, de azok a felségsértők, kik minden módon elcsábítástokra törekcszenek, minden kísérletemet megghiúsították, és vénre gyáván meggyilkoltatták azon férfiút, kit a polgári háború veszélyeinek elhárítására, hazátokba küldtem.

Bízzatok királytokban, ki a magyar nemzetiséget mindig szerette és atyailag ápolta, a nélkül, hogy más nemzetiségeket elnyomott, vagy megsértett volna; csatlakozzatok hadseregemhez, segítsétek azt a rend helyreállításában, ív többiben maradjatok nyugodtan, tiszteljétek mindenki jogait, mindenki tulajdonát, engedelmeskedjétek a törvényes hatóságoknak és azon rendeleteknek, mellyeket a haza javára kiadandok!

Ki illy értelemben cselekszik, híven teljesíti királya és hazája iránti kötelességeit; ki parancsainak ellenszegül, mind a kettőt elárulja és kénytelennek látandom magamat, őt a szerint büntettetni.

Adtam Olmützben, november 7-dik napján 1848.

Ferdinánd, s. k.“

A parlamentben Madarász L. indítványa következtében e proclamatiók semmitérőknek nyilvánítottak s határozat lón, hogy terjesztőik rögtönitéletileg fognak büntettetni.

III.

Dec. 6-án titkos conferenzia volt.

Átküldettek a parlamentbe újabb proclamatiók, mellyek által tudtukul adatik, hogy Ferdinánd király lelépven a trónról, azt Ferencz Józsefnek adta át.

Pázmándy indítványozó, hogy e trónváltozás alapján igyekezzenek a dynastiával kibékülni. S találkoznak, kik ez indítványt pártolák. De a többség, főként Kossuth, ellene nyilatkozott.

IV.

A másnapi parlamentben felolvastattak ezek;

„Mi első Ferdinánd, isten kedvező kegyelméből austriai császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik, Dalmát, Horvát, Tót, Hallyos, Lodomér, Ráma, Szerb, Kun és Bolgár országok apostoli, úgy Lombardia, Velence, Iliria, Jeruzsálem stb. királya: Áustria főhercege, Toscana nagyhercege; Lotharingia, Salzburg, Steyer, Korontón és Krajna hercege; Erdély nagyfejedelme; morváí ögróf; Fel- és Al-Szilázia, Modena, Parma, Piacenza, Guastalla, Osvieczim és Zátor, Teschen, Friaul, Raguza és Zára stb. hercege; Habsburg, Tyrol, Kiburg, Görcz és Gradiska grófja; Trient és Brixen fejedelme; Fel- és Al-Luzsicza s Isztria ögrófja; Hohenembs,

Feldkirch, Bregenz, Sonnenberg stb. gíja; Trieszt, Kattaro és a szláv örgrófság ura stb.

Visszatekintve uralkodásunk tizenhárom évet meghaladott folyamatára, megnyugtató reánk nézve azon tiszta öntudat, hogy az isteni gondviselés kegyelméből nyert minden erónk s tehetségeink, szívünk minden szándéka, uralkodói minden hatalmunk, népeink vallásosságának, erkölcsi és anyagi javának előmozdítására, terhei enyhítésére, a jog- és törvénytisztelet terjesztésére, a polgári szerkezetek kijavítására és közhasznú józan kifejlesztésére volt mindenkoron és egyedül irányozva. Nem vonta meg tőlünk a mindenség ura áldásának kegyelmét, mert meg volt engedve, ernyedetlen törekvéseinknek azon örvendetes eredményeit, melyek birodalmaink és népeink öregbedett és vidor haladásnak indult jóllétében nyilatkoztak, szemeinkkel látunk; részesültünk hiv alattvalóink hálás elismerésében, és ezek felett azon jutalmazó biztos remény táplálja szívünket, miképen uralkodói fáradásaink üdvös sikerei, hiven megőrizve és gondosan ápolva, a jövő ivadékokra is általszállandanak, a késő maradéknak is gyümölcsözendének, és az utókor ítélőszéke előtt tiszta szándékaink felől teendének maradandó tanúságot.

Így lévén lelkesítve, mély és sajtó volt azon fájdalom, melly keblünket betöltötte, midőn birodalmaink némelly részeiben, és jelesen Magyarországbán is, a törvények uralmát s a közrendet, vakmerő lázítók által veszélyeztetve, számos alattvalóinkat általuk félrevezetve, ezeknek következtésül a birodalmi belbékét, a közbátorságot, a népeink közötti jó egyetértést megzavarva, magunkat pedig királyi törvényes és alkotmányos jogainkban megtámadva látni, kényszerítettünk.

Milly intézkedésekhez láttuk magunkat királyi tisztünk és jogaink érzetében koronánk hatalmának és biztosságának épségben tartására és a főnebb említett veszélyes állapotok megelőzésére és orvoslására nyúltni köteleztetve, az f. e. september hó 22-én és 25-én, oct. hó 3-án és 20-án, november hó 6-kán és 7-kén kelt királyi leirataink és nyilatkozványaink által magyar alattvalóinknak már köz tudomásúkra adatott. Azon tiszta öntudat, hogy ezen intézkedéseink alkalmával is egyedül népeink valódi és állandó jóvolta lebegett Bzemeink előtt és vezérletté szándékunkat, enyhíté ugyan a helyt foglalt sajnos eseményekből származott megilletődésünket, azonban legőszintébb szándékaink ilyen meghíusultából merített szomorú tapasztalásaink egyszersmind azon meggyőződést ébresztették fel keblünkben, hogy népeink boldogságán szívünk óhajtása szerint munkálni immár nem áll tehetségünkben, és ennek folytában érett és komoly megfontolás után azon változhatlan és szilárd elhatározásunkat szülték, mellyet ezennel minden alattvalóinknak tudtul adni és ünnepelesen kinyilatkoztatni akarunk, miszerint császári és

királyi koronáinkat s hatalmunkat letegyük, és uralkodói székünkrol leszálltunk.

Miután pedig továbbá, szeretett testvéröcsénk, fenséges császári austriai fő- és magyar-királyi herceg Ferencz-Károly, ki folytonosan hiv gyámolítónk volt fáradozásainkban, hasonló meggyőződés által vezéreltetve, maga részéről azon jogáról, melly őt, egyenes maradékunk nem létező, úgy mint természetes és törvényes örökösünket, a pragmatica-sanctio által szabályozott, és az ország alkotmánya és törvényei által elfogadott, elismert és megállapított örökösödésnek rendjéhez képest, illetné, saját ösztönéből egyszersmind örökre lemondott, és ekkép a korona és a vele összekötött minden jog, hatalom és méltóság, szeretett testvéröcsénk elsőszülött férfimagzatjára, a mi szeretett unokaöcsénk, fenséges császári austriai fő- és magyar-királyi hg Ferencz-József, minden birodalmainkban, alkotmányosan, és törvényesen, tettelesen és valóságosan által szállott, ezt minden népeink- és alattvalóinknak ezennel azon hozzátétellel adjuk tudomására és nyilatkoztatjuk ki, miszerint az ezekről fogalmazott ünnepélyes oklevelet, általunk, említett szeretett testvéröcsénk és házuk több fenséges tagjai által aláírva és császári kir. pecsétünkkel megerősítve, udvari és állodalmi titkos levéltárunkba letéetni parancsoltuk.

Egyszersmind minden alattvalóinkat közönségesen, különösen pedig minden rendű hivatalnokainkat, tisztviselőinket, szolgálóinkat, a nekünk lekötött eskü és azon hódolat és engedelmisség kötelessége alól, mellyel mi irántunk, mint törvényes és öröklött királyuk és urok iránt köteleztetve valának, ezennel örökre feloldozzuk, és úgy minden jogainkat s hatalmunkat, koronánk természetes, törvényes és alkotmány szerinti örökösére, említett őszintén kedvelt unokaöcsénk, fenséges császári austriai fő- és magyar k'rályi hg Ferencz-József által bocsátjuk és ruházzuk, valamint parancsoljuk és meghagyjuk kegyelmesen minden alattvalóinknak közönségesen és különösen minden rendű tisztviselők-, hivatalnokok- és szolgálóknak, hogy azon hódolat-, engedelmisség- és hívtséggel, mellyel nekünk mint törvényes és öröklött királyuk és uroknak tartoztak, magokat jövődében koronánk természetes és törvényes örököse-, Ő császári királyi apostoli felsége I-ső Ferencz-József iránt köteleztetve lenni tekintsék és elismeijék.

Melly királyi elhatározásunk és kir. parancsolatunk közzététele után 'azon hiv alattvalóinknak, kik szándékainkat méltányolva, velünk különböző hatásköreikben készséggel és őszintén közremunkáltak, hálaérzetük azon tettekben nyilatkozott tanúságaiért, mellyek szívünket annyiszor megörvendeztették, ezennel érdemlett elismerésünket nyilvánítjuk, a mindenható istenhez pedig nem szűnünk megéltünk folytáig egyszersmind azon alázatos és buzgó könyörgéssel járulni, miszerint úgy szeretett unokaöcsénk, valamint népeink

szívét, szándékait és akaratját mindig jóra vezérelve, uralkodásának korát az igaz vallásosság és a jó erkölcsök erősödése által isten előtt kedvessé, a közjó mindennemű gyarapulása által pedig benn és künn hatalmassá, virágzóvá és boldoggá, és eképen a jövő ivadékoknak s a késő maradéknak örökre emlékezetessé lenni engedje, és áldásának kimeríthetlen kegyelemforrását szétáraszsa népeink és házunk felett, kiknek valódi javát hordoztuk mindenkoron szívünkön és fogjuk ezentúl is a legmelegebb részvétellel éltünk végperczéig kísérni.

Kelt királyi fővárosunkban, Olmützben, december hó 2-kán az urnák 1848. uralkodásunknak tizennegyedik esztendejében. Ferdinánd. Ferencz-Károly s. k.“ (L. S.)

Mi első Ferencz-József, isten kedvező kegyelméből austriai császár, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomér, Ráma, Szerb, Kun és Bolgár országok apostoli, úgy Lombardia, Velence, Iliria, Jeruzsálem stb. királya; Austria főhercege, Toscana nagyhercege; Lotharingia, Salzburg, Steyer, Korontán és Krajna hercege; Erdély nagyfejedelem; morvái örgróf; Fel- és Al-Szlézia, Modena, Panna, Piacenza, Guastalla, Osviczim és Zátor, Teschen, Friaul, Ragusa és Zára stb. hercege; Habsburg, Tyrol, Kyburg, Görcz és Gradiska grófja; Trient és Brixen fejedelme; Fel- és Al-Luzsicza s Istria örgrófja; Hohenembs, Feldkirch, Bregencz, Sonnenberg stb. grófja; Triest, Kattaro és a szláv örgrófság ura stb.

Miután fenséges nagybátyánk, ő felsége I. Ferdinánd császár, Magyar- és Csehországok e néven ötödik királyának mai napon kelt legmagasb manifestumában kimondott indító okoknál fogva tetszett az austriai összes birodalom uralkodói székéről, következőleg a vele válhatlanul összekapcsolt Magyarország koronájáról is leköszönni, és miután a mi, a pragmatica sanctióhoz képest szabályozott és az ország törvényeiben meghatározott örökösödés rendén uralkodásra hivatott fenséges édes atyánk, Ferencz-Ivároly, ő császári kir. fensége, koronáhozói jogáról egyszersmind ünnepélyesen lemondott, természetes és törvényes örökösödési jogunk erejével, egyéb birodalmaink kormánya mellett, ezennel a Magyar-és Erdélyországok feletti uralkodást is átvettük.

Most, midőn, ha szívünk vonzalmát követhetnék, első és legkedvesebb királyi tisztünknek azt tartanók, összes törekvésünket magyar népeink boldogsága és jólléte békés öregbitésére fordítani, ezen szándokunk valósítása, mely jövőndő uralkodásunk hatását jellemezza, fájdalom, a jelen pillanatban lehetetlenné vált.

Egy vétkes pártfelekezet fondorkodása, mely felséges eldődünk minden atyai intéseit és komoly parancsait kigúnyolva, miután a legmegvetendőbb eszközökkel nyílt lázadást támasztott és pártúttal szövetkezve, hiv hadseregeinket megtámadni merészlette,

hazaárulói ellenszegülésében a király és haza szentesített nevével visszaélve, folyvást megmarad, azon fájdalmas meggyőződéshez vezérel bennünket, hogy Magyarország és Erdély jó érzésű lakosainak nagy többsége királya iránti öröklött hívségét és ragaszkodását nem képes tanúsítani, mielőtt a pártütők zsarnoki nyomása alól a fegyver erejével ki nem szabadítatik.

Mélyen elkésesülve a mellőzhetlen szükség ezen parancsa miatt, melly a királyi kötelességek legnehezebbikét tűzi élönkbe, nyugodt lelkiismerettel fogunk mégis annak teljesítéséhez, mert csak ezen úton mutatkozik nekünk a legközelebbi idők sajnálatra méltó eseményei után annak reménye, hogy Magyarországnak istentől reánk bízott népei számára a béke malasztjait, minden nemzetiségnek elismerését és biztosítását és azok jóllétének felvirágzását állandósíthatjuk.

Ezen czélból mindenek előtt elhatározva érezzük magunkat, a feleséges elődünk által november 6-kán és 7-kén kiadott határozatokat és rendeleteket egész terjedelmükben fentartani, és minden hatóságokat azok multhatatlan teljesítéséért a legszigorúbb felelősséggel tartozóknak nyilvánítani.

Meghagyjuk ennél fogva a lázadás megbabolására felséges elődünk által a császári királyi hadseregek főparancsnokának kinevezett és teljes hatalommal felruházott herezeg Windischgratz tábornagyot ezen állásában, megerősítjük a neki november 6-kán kelt legmagasb manifestumban kiadott felhatalmazásokat és meghagyjuk neki újonnan, minden a közcsend és rend visszaállítására megkívánható eszközök alkalmazását.

Parancsoljuk Magyar- és Erdélyországban álló félrevezetett hadainknak, hogy említett tábornagyunk főparancsnokságának magokat alárendeljék, és azon lobogókhoz csatlakozzanak, mellyek egész a legújabb időkig mindig a hívség, a becsület és a vitézség jelvényei valának, és a mellyek mellől ők csupán hazugság és ámtítás segélyével tántorítottathattak el.

Teljes bizalommal számítunk Magyarország és Erdély békeszerető lakosainak jogérzetére, öröklött hívségére, hogy önhasznukat leső vétkes pártütők csábításainak szilárdul ellentállani, hatáskörükben a mi csupán az p javukra irányozott szándokainkat támogatni, és azon általunk buzgón óhajtott pillanat bekövetkezését előmozdítani fogják, a midőn az isten ótalma mellett meg leend nekünk engedve, a béke, az egyetértés és a bizalom szózatját hozzájuk intézhetni.

Kelt királyi fővárosunkban, Olmützben, december hó 2-án, az úr 1848-dik esztendejében. Ferencz-József, s. k.“ (L. S.)

Az országgyűlés következőt határozá:

„Országgyűlési határozat. Az országba magánúton beküldözgetett nyomtatványokból tudomására jutott az országgyűlésnek, miként I-ső Ferdinánd austriai császár s Magyarországnak e néven 5-dik

királya, Olmützben folyó hó 2-kán, az austriai császári trónusról lemondván, Schwartzberg austriai minister által ellenjegyzett manifestumában minden népeit az ő irántai kötelességek alól s minden közállományi tisztviselőket az ő irántai hűség esküje alól feloldozottnak jelentette ki. S egyszersmind kinyilatkoztatta, hogy testvéröccse Ferencz-Károly főherczeg, az austriai császári koronáról legidősb fiának Ferencz-József főhgnék javára szintűgy lemondott.

Ennek következtében Ferencz József főherczeg, magát Austria császájának s Magyarország királyának nevezve, ugyancsak december 2-kán, hasonlókép austriai minister Schwartzberg ellenjegyzése mellett kelt nyilatkozatában, trónusra lépését a birodalom minden népeinek kijelentette; s azon szándokát fejezván ki, hogy minden tartományokat és népfajokat egy nagy státustestbe akarja összeolvasztani, tudtul adja, hogy e végett mindenekelőtt az úgynevezett „lázadásnak“ legyőzésére a rendeleteket már meg is tette.

Magyarország s a házzá kapcsolt országok és részek az austriai birodalom részei valamint soha sem voltak, úgy most sem azok; hanem független, önálló országot képeznek, melly saját alkotmányral bir, s csak a nemzet megegyezésével alkotott saját törvényei szerint kormányoztathatik.

S ezen függetlenségnek és törvényes önállásnak épségben tartása képezi azon sarkalapot, mellyen az austriai háznak a pragmática sanctióban meghatározott öröködesi rend szerint, Magyarországban uralkodhatása alapszik.

Az austriai császári trónus iránt közbejött merőben családai intézkedések tehát Magyarország s a hozzákapcsolt részek királyi székére ugyan a magyar országgyűlés hozzájárulása s előleges beleegyezése nélkül semmi hatást, semmi befolyást nem gyakorolhatnak.

Nehogy azonban most, midőn Magyarország s a hozzákapcsolt részek önálása s független alkotmányos létele annyi oldalról fegyveres erővel hitszegőn megtámadatik, s a nemzet, közállományi s nemzeti létének megtartása végett védelmi harcra kényszeritetik, az országgyűlés hallgatása a rősz akarat által a nemzet jogainak sérelmére magyaráztassék: az ország törvényesen egybegyűlt képviselői s főrendői, mint az alkotmány őrei s a legtörvényesebb constituált hatalom, kötelességöknek tartják ezen események iránt a nemzet nevében nyilatkozni:

Magyarország királyi széke a nemzet előleges megegyezése nélkül, csak az emberiség közös törvénye következtében, a koronás király halála által ürülhet meg.

A törvényes koronás király halála esetében az, kit az öröködes közvetlenül illet, a nemzettel koronázási oklevelet kötni, az ország törvényeire s alkotmányára megesküdni és magát szent István koronájával a nemzet által megkoronáztatni köteles, a koronázás előtt is

gyakorolhatván ugyan némi fejedelmi jogokat, de csak a törvények értelmében.

Azonban ez csak a koronás király halála esetében történhetik, s ezen egy esetet ki véve, a nemzet akarata, a képviselő országgyűlésnek előleges beleegyezése nélkül a magyar királyi szék birtoka körül semmi változtatás jogszerűen nem történhetik, elannyira, hogy midőn első Ferencz császár és király a mostan is élő V. Ferdinándnak megkoroáztatása iránt a nemzetet országgyűlésem egyezkedésre felszólította, 1830-ban az országgyűlés azon világos kikötéssel egyezett csak meg V. Ferdinánd megkoronázásában, hogy atyja életében a nemzet előleges beleegyezése nélkül semminemű uralkodási jogokba ne avatkozhasssék.

Még inkább megkívántatik tehát az uralkodás változásához a nemzet előleges megkérdezése s beleegyezése, midőn a trónus birtokában még nem volt, tehát arról nem is rendelkezhető mellékágazati közvetlen praesumtiv koronaörökös és az életben levő király még netalán szülehető gyermekei mellőzlével, az uralkodó szék egy távolabb álló családivadékra átruházatni szándokoltatik.

Miután tehát a nemzet előleges hozzájárulása nélkül a fejedelem életében más senki magának királyi jogokat nem tulajdoníthat, az öröködési rendet pedig családi magánegyezkedésekkel még kevésbbé változtathatja meg;

Miután a magyar királyi szék birtokához kötött köteleességekről lemondáshoz a nemzet előleges megegyezése múlhatlanul megkívántatik;

Miután a magyar királyság kétoldalú kötésen alapszik, mellynek egyik sarkalatos oldala az, hogy törvényes királynak csak az tekinthető, ki a nemzettel országgyűlési egyezkedés útján koronázási egyességelevet kötött, az ország alkotmányára, jogaira s törvényeire megesküdött, s ezen eskü következtében sz. István koronájával megkoronáztatott;

Miután azon esetben is, ha az uralkodó koronás király magát az uralkodás gondjaira erőtlennek erezi, az ország ideiglenes kormányzatáról intézkedni a nemzet jogaihoz tartozik;

És miután az Olmützben dec. 2-kán közbejött minden családi lemondások s jogátruházások iránt a magyar nemzet előlegesen még csak meg sem is kérdezettett:

Annálfogva az austriai császári székről! önkényes lemondás az austriai birodalomba különben sem tartozó Magyarország s hozzákapcsolt részek és országok önállásán, alkotmányán és sarkalatos jogain semmit sem változtathatván: az országgyűlés, mint Magyarország s a hozzákapcsolt részek és országok törvényes orgánuma, ezennel kinyilatkoztatja, hogy az országgyűlés híre, tudta s megegyezése nélkül, a magyar királyi szék birtokával senki egyoldalúig nem rendelkezhetik.

És azért az országgyűlés, az ország törvényes függetlenségéhez alkotmányához s a magyar nemzet sarkalatos jogaihoz szorosan ragaszkodva, az ország s hozzákapcsolt részek minden egyházi, polgári s katonai hatóságainak, tisztviselőinek, hadseregeinek s minden lakosainak a nemzet nevében meghagyja és parancsolja, hogy az alkotmány iránti hűség kötelessége szerint senkinek, kit erre jogosítottnak a törvény, alkotmány és az országgyűlés el nem ismert, bármely hatóságát el nem ismerve, és senki illyennek nem engedelmeskedve, az ország dolgaiba gyakorolni szándéklandott bármely avatkozást jogtalan bitorlásnak tekintsék, s az ország és alkotmány iránti hűség törvényszerű zászlója alatt hazánkat minden idegenszerű usurpációtól, avatkozástól s ellenséges megtámadástól megóvni és megvédelmezni hazafiul szent kötelességöknek ismerjék. Senki, a honárulás törvényes büntetésének súlya alatt, máskép nem cselekvendvén.

Melly határozatnak az ország minden hatóságaival s hadseregeivel közlése ezennel elrendeltetvén, ezen határozat mindenki általi megtartásának eszközzésére a honvédelmi bizottmány, mint melly az országnak jelen körülmények közötti ideiglenes kormányzatára az országgyűlés által megbízva van, ezennel határozatilag utasítatik.“

Tizenötödik fejezet.

A hadsereg esküje. Batthyány L. újra képviselővé választatok, Schlick beütése, Mészáros ellene küldetik, a feldunai hadsereg szózata, Hurbán megveretik, Damjanics beveszi Alibunárt, kormányi intézkedések.

I.

„Esküszöm az élő istenre, Magyarországnak s Magyarország alkotmányának hűséget; esküszöm, hogy az ország alkotmányát» annak törvényes és jogszerű függetlenségét életemmel és véremmel megvédem kész vagyok; nemzeti zászlómat soha el nem hagyom, s a magyarországi gyűlésnek a általa megbízott vagy megbízandó kormánynak és ennek útján kinevezett törvényes eljáróimnak engedelmeskedvén, kötelességemet mindenki ellen, kit az országgyűlés a haza ellenségének tekint, és általában véve mindig pontosan, becsületesen és híven teljesítenem.“

Ez volt a magyar hadsereg számára kiadott esküforma, mellyet is az, az ország minden részében készséggel magáénak vallott.

Ezenben és ez idő után a parlament sokat pihent. Alig volt egy két ülése s az is kevés fontossággal bíró.

Dec. 13-án jelentetett, hogy Batthyány L. Vasmegeye által képviselővé választatott. Ugyanez ülésben Berzenczey, ki Galiczián átjött Pestre, számolt tett dolgairól. Fine finali kisült, hogy a kezére bízott pénzt elpazarolta és semmi eredményt sem tud felmutatni.

Ugyanez nap adott ki a honvédelmi bizottmány egy felszólítást, mellyben tudatja, hogy gr. Schlick Galiczián át beütött s Kaszát, miután a kaszás nemzetőrök az első ágyúszóra szétfutottak, elfoglalta, fölhívja a népet mögötte és előtte fölkelni.

A másnapi ülésben a parlamenti elnök kijelenté, miszerint a Schlick ellen újabban küldendő sereget maga a hadügyminister vezetendi.

Mészáros hangos éljenzések közt a szószékre lép. És kinyilatkoztatja, hogy ő mindenét, mit az isten adott, habár pénteken jutott is hozzá, kész a honért feláldozni. Mert most mindent, mit csak lehet, tenni a hazáért, szent kötelesség. Hanem egyszersmind méltó-

nyosságot is kér, mert sokszor, mint a Lajtánál is, a szerencsétlenség rősz akaratnak és nem a véletlen eseményeknek, honnan származott, tulajdoníttatik.

Reméli szónok, hogy Pompéjust fölül fogjuk múlni, ki minden láb-dobbanásra 50 ezer embert vélt kiállíthatni, de semmit sem tön. És reméli azt is, hogy azt, kit Schlicknek hívnak, meg is fogjuk slikolni. Ez különben, szónok őt személyesen ismeri, igen jó katona.

Végre ismételve, mikép mindent akar tenni, mit csak tehet, azt kéri, hogy ítéljenek felette, de el ne Ítéljék.

Besze János kérte a házat, hogy a Schlick által fenyegetett vidékre Mészárossal elmehessen. Okul azt hozá fel, hogy igen érzi, mikép már érczhangjánál fogva is többet tehet csatatéren, mint a tanácskozási teremben. Borsod és Heves vidékén pedig otthonos lévén, a népfelkelés rendezésére nagy hatással működhetend.

A Schlick ügyét illetőleg Kossuth körülbelül következőket nyilváníta:

Megvallá, mikép e hír vétele épen nem lepte meg. Mert a veszély rögtön jött, a kormánynak nem is volt ideje kellően intézkedni. Es a nemzetőri intézet olyan, mely a jövő biztosítékai között, ha kifejtetik, nevezetes tényező lehet, de illy czélnak jelen alakjában nem felelhet meg.

Hanem a honvéd nevezetben valami rendkívüli van. Ezek nem úgy viselik magokat, mint mások. Kassára nézve különösen méltánylattel kell megemlékezni a 42. zászlóaljról. Ez leghátrább maradt a főszerelésben. A csatába félig meztelen lábbal, majdnem fegyvertelenül mentek. És mégis ritka vitézséggel küzdöttek. Ők a lengyel csapattal az egész ellenség, tábor ellen fedezték és biztossá tevék seregünk hátravonulását. És ezt akkor tevék, midőn a többiek ezrenként futottak. A honvédi név a história lapjain dicső helyet foglaland el.

Schlick iránt azonban teljesen nyugottak lehetünk. Mészáros Lázár szíves volt elvállalni a vezényletet. És a kormány mindent megtett, hogy a győzelem biztos legyen. Pedig el kell ismerni, hogy a kormánynak majdnem erőntüli dolgokat kell véghezvinni. A kassai sereg már néhány hét alatt tizedik leend, mely felállítatik s lehetőleg szereltetik. És ez nagy erőfeszítést kívánván, rögtön, sietve meg nem történhetik. Nem azért, mintha elegendő kar nem lenne, vagy a lelkesedés hiányzanék. Hanem mivel olly sok prózai részletek felett kell intézkedni, miknek elkészítése, bevégzése idő nélkül vagy időn túl nem létesíthető.

De mindamellet Mészáros Lázár mindennel el leend látva, mi csak kívántatik, hogy az ellenség széttiprása bizonyos legyen. Sőt nem csak a győzelmet tarthatjuk biztosnak, hanem előre is úgy tekinthetjük ezen Schlicket, mint fegyverlieferánst, ki csak azért jó, hogy honvédeinket fölfegyverezze. Itt tehát nincs semmi veszély.

De egyet lehet óhajtunk. Azt t. i. hogy azok, kik a bajos, veszélyes állásba estek, ne féljenek, ne veszítsék el lélekjelenlétüket. Egy csatavesztés arra nem elegendő ok. Hisz Napóleon is vesztett csatákat. Az, hogy kissé belebb nyomulhatott az ellenség, még nem baj. Ez nekünk kedvező szolgálatot tehet. Csak meg ne szökjék, vagy a felső tót megyék felé ne vegye útját. Illy helyzetben legjobb azt mondani, mit Bem vezér mondott. Ő az Erdély felé dolgozandó sereg vezénylete átvételére elutazott. E közben híre jött, hogy Urbán N.-Bányát elfoglalta. A bízol tmányi elnök ezen tényt sajnálattal említé Bemhez írt levelében. És ez azt felelé: hogy inkább sajnálni azt, ha nem lenne N.-Bányán, mint, ha ott lenne. Mert ez utóbbi esetben őt elfoghatná.

Hát Rothtal mit csináltunk volna, ha mindig a Drávánál maradt ott vesztegel? Hiszen ekkor, mindamellett, hogy tömérdek költséggel ellátott sereget kelle tartanunk, mégsem lehetett volna valamit is kivinni. Annak tehát még örülni lehet, hogy mélyebben benyomul. A győzelem biztosítva van. A kormány gondoskodott elegendő erőről és pedig nemcsak rendes véderőről, hanem elegendő számról is, mely az ellenségét fölülmúlja. De a kormány számol a tiszta törzsökös magyar vidékek népeire is, számol arra, hogy Borsod és Heves lelkes polgárai a legelső intésre ezrenként fognak fölkelni.

Csak attól lehet tartanunk, hogy megszövik az ellenség. Mért ezen emberek igen sebesen szoktak utazni. Így történt most legújában Hurbánnal is. Ez azelőtt isten ígéje hirdetője volt, és most ezredes. Ez a múlt napokban beütött Trencsénbe, mert a határszéleket mindenütt nem lehet őrizni. Erre millió honvéd kellene. A beütés után tehát sereg alakítottatott. És ez természetesen néhány napba került. Ezalatt Budetinnál ütközetre került a dolog. A honvédek és önkénytesek kiállták. De a kaszás nemzetőrök nem állták ki és elfutottak.

A nemzetőrséget sociális intézetnek kell tekinteni. Azt nem jó bizonyos egységre vonni, hanem a vidékekhez és ezeknek hajlamaikhoz, szellemükhöz kell alkalmazni. Schwechatnál megfutottak a kaszások, mert kartácsozták őket, és nekik kaszákkal kellett volna öllentállani. Ez pedig nem lehet. Legyelhonban a kaszások semmivé tették a porosz lovasokat. De erre organisatio kell. Rohanasban, kisebb csapatokban, az ellenséget jobbra balra nyugtalanítva, háborgatni az ellenséget.

Midőn pedig Trencsénmegyében az ellenség ellenében részünkről a sereg kiállítottatott, Hurbán megszökött és Csaczáig, vagy azon túlra is visszavonult.

Schlick előnyomulván tehát, ne ijedjünk meg. Hadd jöjjön,

Minél közelebb jön, minél mélyebben nyomult be, annál biztosabban a miénk leend.

A kormány kötelességének tartja, nem kicsinyleni a vést, mely nagy, de egyszersmind attól meg sem ijedni. Ha arra kerülne a dolog, hogy tovább a veszély nagyságának ellen nem állhat, ki fogja nyilatkoztatni a háznak, hogy nem képes védeni a hazát. De jelenleg azt látja, hogy csak kitűrés kell, és a győzelem bizonyos.

A Besze által tett ajánlatra a bizottmányi elnök beleegyezését nyilvánítja, hogy határozza el a ház Beszének eltávoztatását, ki nem látta szükségesnek arra a bizottmányt felkérni. Tapasztalata szerint Besze még mindenütt nagy hatással volt a népre, mellyel magát érintkezésbe tette. Arra azonban figyelmezteti a házat, hogy túl a szükségesen a követek jelenlevő száma ne kevesbítették.

II.

A parlamenten kívül ez idő alatt következő nevezetességek történtek:

A feldunai hadsereg köv. nyilatkozatot adott ki:

„A feldunai királyi hadseregnek épen most esik tudtára, hogy I. Ferdinánd osztrák császár, Magyarországnak e néven V-ik királya, lemondva trónjáról, föloldá népeit az irántai kötelességek alól. A király leköszönésének hírével s azzal, hogy alattvalóit feloldá az irántai hűség és kötelességek alól, egyszersmind az is tudtul adatott, hogy még a király s ifjabb testvére Ferencz Károly életében az utóbinak fia, az ifjú Ferencz József főherczeg, egy Olmützben dec. 2-kán Schwarzenberg osztrák minister ellenjegyzése alatt kibocsátott nyilatkozványban trónralépését hirdeti. De az önkénytes lemondás a trónról a magyar nemzet sarkalatos jogain legkevesebbet sem változtat. S a nemzet megegyezése nélkül, a koronázott fejedelem életében, senki sem tulajdoníthat magának királyi jogokat, smégkevesbbé lehet magán családi egyezkedés útján megváltoztatni az öröködési rendet. A magyar királyság kétoldalú kötményen alapszik, mellynek egyik lényeges oldala abban áll, hogy Magyarország királya csak az lehet, ki az országgal koronázási egyezményt kötött, s az ország törvényeire esküt tön, és szent István koronájával megkoronáztatott. Miután azonban minden fenébb érintett s családi egyesség útján létesített lemondások és jogátruházások iránt a magyar nemzet még meg sem kérdezett: ezennel nyilvánítja a feldunai magyar hadsereg, hogy az országgyűlés tudta és megegyezése nélkül senki sem rendelkezhetik a magyar királyi trón birtokáról. Nyilvánítja a hadsereg, hogy Magyarország függetlenségét és a nemzet alkotmányos jogait, az országgyűlés és az általa megbízott kormány rendeletéhez képest védeni, őrzeni szent kötelességének tartja. Nyilvánítja továbbá, hogy az országhoz és alkotmányhozi hűségénél fogva senkit sem

ismer el följosítottnak, kinek uralkodását az ország és alkotmány el nem ismeri; minden szándéklott idegen beavatkozást az ország ügyeibe, bitorlásnak tekintend; az ország és alkotmány iránti hűség zászlója alatt, az országot s az országgyűlés és az általa rendelt kormány jogszerű tekintélyét minden idegen bitorlás, erőszak és megtámadás ellen kész utósó csepp vérig védeni. Melly érzelemmel a hadsereg magát, karját, vagyonát és véré, mint eddig, úgy ezen-túl is a nemzet határozása alá vetvén, a haza iránti szent kötelességei-hez rendületlenül hiv marad. Pozsony, dec. 10-én 1848. A feldunai kir. magyar hadsereg nevében Görgei Arthur, tábornok. Gsányi László kormánybiztos.“

Húrbán újra beütött s Budetinnél újra megverett.

Damjanics dec. 12-én Alibunárt elfoglalta, szétvervén az ottani rácz tábornok.

Intézkedett a kormány arról is, hogy mozgó nemzetőrség orga-nizáltassék. De elvégre is e mozgó nemzetőrök a rendes honvédek sorába Boroztattak.

III.

Következő fejezetben a herczeg Windiscgrätz benyomulása utáni hadi történeteket adván elő, a magyar kormánynak követ-kező rendeletét s felszólítását (kiadta december 24-dikén) igta-tom ide:

„Nyílt rendelet, mellynél fogva a haza minden lelkészeinek ezennel meghagyatik, hogy ezen rendelet vételétől kezdve a reánk következő január 8-ig bezárólag, minden isteni tisztelet napján, a haza szabadsági harcában elesett lelkes hű honfiak emlékének a katolikusoknál s göröghitűeknél szent miseáldozatot szolgáltatni, a többi felekezetűeknél pedig isteni tiszteletet tartani el ne mulasszák, s ez alkalommal mindannyiszor a néphez intézett itt következő pro-clamatiót a szószékről a népnek magyarázva fölolvassák, s a népet a haza iránti tántoríthatlan hűségre lelkesítvén, abban a szabadság-éretet lelkesítsék, s előtte megfoghatóvá tegyék: mikép a legszebb polgári erény a haza szabadságát védeni, mert a szabadság a népek legfőbb kincse, nyugalma, élete, melly nélkül az élet nem egyéb, mint egy terhes szolgáltság, szóval a lelkészek hivatásuk s egyszer-smind legszentebb polgári kötelességük szerint oda hassanak, hogy híveiknek lelkében a szabadság szent vágyát tetőpontra fokozva, azt ezcrekben egy törekvéssé olvassák, miszerint legyenek méltók az ifjú szabadságra s kikerülhessék, hogy a sirhalmaikon felnöveendő fűszalak utódaik átka szellemében lengjenek.

Ha találkoznék a hon lelkészei között, e rendeletet, azon szel-lemben, mellyet tartalmaz, foganatosítani vonakodó, a haza ellensé-

gének fog tekintetni. Kelt Budapesten, dec. 22-én 18-48. A honvédelmi bizottmány elnöke. Kossuth Lajos.“

„Magyarország népeihez.

A mindenható isten, a szabadság, a népek istenének nevében!
Ámen.

Magyarország népei szabaddá lettek a múlt márcziusi napokban.

A szabadságot a nemesség adta meg. Ő hozta ezen áldozatot.

A királyt nehezen lehetett arra bírni, hogy a nemesség ezen dicő, de igazságos áldozatát neve aláírásával szentesítse.

De az országgyűlés elhatározott magaviseletét s a szabadságukért fölkelt népek fenyegető állása megrettentették őt, s így irta végre alá azon törvényeket, mellyekben a népek szabadsága biztosítva van.

Aláírta, nem szíve sugallatából, hanem azért, mert féltette trónját a nép méltó boszújától.

Aláírta, mert gonosz tanácsnokai azzal kecsegtették, hogy majd, ha fordul a koczka, megszegheti esküjét, s erőszakkal megsemmisítheti azon törvényeket, mellyeket aláírt.

És ez, a mi itt mondték, nem gyanúsítás, a kormány erről hiteles adatokkal bír; minden világosságra jött.

A nádor, kit karjaitokon hordátok, kinek diadalmenetét az országon át a nép rokonszenve s az áldás imái kísérték, hűtlenül megszökött, de itt maradt irományai közt a mondottak világos bizonyágai megtaláltattak.

S hogy igaz, a mit nektek isten színe előtt mondunk, eléggé bizonyítja, hogy szabadságunk eltiprására bérlett zsoldosok által kilencz oldalról támadtattunk meg.

Becsődítették a szerb rablók a magyar nép legyilkolására.

Felhúztattak a vad ráczok, kiknek a haza legdúsabb vidéke jutott lakásul, a magyarok kipusztítására.

Felbujtogattattak, de hála istennek! többnyire siker nélkül, honunk tótajkú uépei.

Hurbán gaz tót papot császári hadvezérré tették, ki alávaló czinkosaival s rablócsordájával gyilkol, pusztít, gyújtogat az országban, s akadnak tiszték a császári hadseregben, kik nem pirulnak az emberi nem e szennyétől parancsokat fogadni.

Császári hadvezérek vezetik az emberiségből kivetkőzött, gyáván dühös oláhcsapatokat, kik gyávák a harcban, de ha fegyvertelen magyarokra találhatnak, a legkikeresettebb kegyetlenséggel, vad ordítások és hahoták közt ölik rakásra.

A vér fagy meg ereinkben, kezeinkben a toll reszket, ha a lepelt fel kell azon iszonyokról emelnünk, mellyeket e baromnál aljassabb csorda véghezvitt.

Ámde nektek, testvéreink! tisztán kell látni, s nektek tudni kell, mikép bánik azon uralkodó család veletek, mellynek minden

tagját meggazdagítottátok, s mellynek trónját annyi veszélytől megóvtátok.

Halljátok és borzadjatok! Csak néhány példányt hozunk fel ezer helyett, mellyekkel undorodunk tollunkat megfertőztetni.

Erdélyben a dühös oláhság egy egész védtelen, fegyvertelen családot, a Brádi családot, hitet megingató istentelenséggel konczolta le, tizennégyen veszték el Brádiak, egy öreg apától kezdve az utósó unokáig, ezek legkisebbikét egy csecsemőt, elevenen vetették a sírba, hol nem legyilkolt, hanem halálig kínozta, szétmarczangolt szülőinek büzhödte teste közt 3 nap és három éjen át hallották haldokló sírását, a nélkül, hogy e hiénák százai közt egy könyörülő lélek a kínok olly legiszonyúbbjának véget vetett volna.

Közép-Szolnokban b. Huszár Zsigmondnak, leírhatlan kínszások után, oláh inasa a fejét lenyeste nyakáról s Urbánnak vitte ajándékba, ki e rémítő istentelenségért kormánybiztosnak nevezte ki.

De elégi oh honom népei! elég, a szív reped meg e szörnyűségeken.

És illy népet, e vad és gyáva csordát, a császár kedves híveinek nevezé!

Nem csendül-e meg a gyermek, a szegény gyermek sírása fületekben? kit atyjának, anyjának, testvéreinek összehurczolt vérző tetemeire vetettek a mély sírgödörbe! s éhen hagyta meghalni?

És te isten! a népek istene! nyugosznak-e villámaid, s ki nem merült-e béketűrésed! Te a népek istene, te az igazság istene vagy, 8 mennyköveid le fognak csapni e hóhérok közé.

És ezen embereket, kik elevenen sütik meg, fűrészelik ketté embertársaikat, kik a ma született gyermeket atyja kapujára szegez-
zik: cs. kir. tábornokok vezérlik! s nincs e zsoldos seregben egy tiszt, egyetlen, ki lábaikhoz dobva kardbojtját, undorral s iszonyal fordulna el tőlök.

Irtózatos! irtózatos!

És újra mondjuk: e vérebekeket a császár kedves híveinek nevezi, megdicséri; irántai ragaszkodásukat magasztalja s biztatja őket, hogy eddigi pályájukon tovább is haladjanak; hogy öljék, kínozzák, gyilkolják a tehetetlen öreget, a gyámoltalan némbert s ártatlan gyermeket, kiket az üdvezítő magához hívott s kiké a mennyeknek-országa.

Illy harczot vívott a császár, kit saját tanácsnokai ledobtak trónjáról, miután felhasználták; illy harczot vív Magyarország népei ellen a gyermekcsászár, kit e gaz tanácsosok a trónra kényszerítettek, hogy minden kegyeletet, melly valaha e népben az uralkodó ház iránt volt, végkép kiirthassanak.

Oh ha ez embereken, kik így boríták el vérrel, pusztítással « szegény ártatlan hazát, egy csep vére van még az emberi érzelmeknek, lehetetlen, hogy alváásra hajthassák fejeiket a nélkül, hogy az isten-

telenségök miatt legyilkolt ártatlanok árnyékai fűleikbe ne suttoják az örök kárhozatnak kínjait.

Mert tudjátok, Magyarhon népei, miért tették ők mindezeket? miért uszítottak benneteket egymásra? miért pártolták a vad rablók csoportjait s küldék be 9 oldalon zsoldos népeiket?

Talán feltámadt az ország a király ellen? nem, sőt mindig arra kérte, jöjjön Budára lakni, uralkodjék hű népe felett, és mi szereppel fogjuk őt körülvenni.

Talán új jussokat akartunk tőle kicsikarni? nem; mi csak azt kívántuk: tartsa meg a törvényt, a ti szabadságtok törvényét, melyre megesküdtök. De e kívánságra fegyveres hiteszeggel feleltetek.

Talán el akartuk a királyt kergetni? nem, sőt mikor a bécsiek feltámadtak s ő félelmében a messze hegyek közé szökött, midőn az egész világ elhagyta: mi nem hagytuk el; kértük, rimánkodtunk neki, jöjjön közinkbe, a magyar nép megőrzi őt minden viszontagságtól; de ő nem jött, nem fogadta el kérésünket, hanem gyilkosokat bérelt Magyarország törvényeinek, a ti szabadságtoknak eltiprására.

Vagy talán nyomorogni hagyta az ország a királyt, nem gondoskodott királyi széke fényéről? nem: három ezerszer ezer, azaz három millió forintot rendelt neki a nép adójából esztendőnként udvar-tartási költségeire, annyi pénzt egy esztendőre, a mennyivel háromszázezer becsületes embert örökre boldoggá lehetne tenni.

Miért támadták meg tehát az országot?

Cselekedték azért, mert a törvény, melyet aláírt a király, gerenda volt szemökben; mert tudták, hogy ha e törvény erejében megmarad, sem életetek, sem erszényetek felett nem rendelkezhetnek, mivel a törvényekben az van, olvassátok el, és higgyetek saját szemeiteknek, hogy az ország kincsei s a haderő felett nem idegen önkény, hanem ti, az összes nép, fogtok képviselőitek által rendelkezni, kik előtt a magyar ministerek is minden tetteikről felelősök;

Mert tudták, hogy ha e törvény áll: akkor kényök kedvök szerint nem parancsolhatnak száz meg százezer újonczotsok évi szolgálatra a császár hadseregébe, hogy azokat messze idegen földre hurczolják, s általok idegen népek szabadságát elnyomják;

Mert tudták, hogy ha ti, a nép, képviselőitek s ministereitek által rendelkezhetek a véres verejtékekkel fizetett adó felett: akkor nem zsebelhetik az adót kedvök szerint, nem tehetnek nagyobb árt a sóra, hogy a szegény népek zsebéből irtózatossággal összegekre növekedett adósságaikat kifizessék.

Mert tudjátok-e, hogy a császárnak mennyi adóssága van? tudjátok, hogy ha egy ember 600 évig élne, s reggeltől éjfélig számolná a pénzt, ki nem számolhatná.

S e rémítő összeget szerette volna a császár nyakatokba róni.

S most istentelen vezérei betörnek az országba, a hazug ajkak-

kal intik a népet: maradjon nyugodtan, mert ők nem akarják a népet bántani.

Miért mondják ezt? mert tudják, hogy a nép győzhetetlen, ha felkél rettenetes erejében, mert tudják, hogy a nép lehellete elfújhatja őket e haza földéről, mint a szél elfújja a szemetet. Azért akarják a népet gyáva semmit-tevésbe beleringatni.

De hát nem tudjátok-e, hogy a ki az országot akarja elfoglalni, a népet akarja elfoglalni? — mert az ország maga eszméletlen föld; az önkény jármát nem a föld, hanem a nép fogja hordani.

Az ország szabadsága a nép szabadsága! ha az ország szabadságát fegyverrel eltörlik, a népet tették szolgává, a nép szabadságát törlötték el.

És még azzal is hitegetnek, hogy a császár nem akar benneteket újra robot és dézma alá vetni; könnyű azt nem akarni, a mi lehetetlen; ámde ne higgyetek az ámitó szónak. A zsarnokok csak addig tűrik a nép szabadságát, míg nem érzik elég erőseknek magukat, hogy azt elvegyék.

Lássátok atyánkfiai!

A király a múlt tavaszkor többféle törvény megtartására adta esküvel erősített szavát, nemcsak a robot eltörlésére, együtt hozta az országgyűlés ezzel a többi törvényeket is: hogy t. i. ezen népnek vérével, pénzével Bécsből nem szabad önkény szerint rendelkezni, s hogy mindnyájan egyenlő polgárok vagyunk. Alig múlt el négy hónap, és már megszegtek e törvényeket. A király megírta a ti képviselőiteknek, hogy ezen törvényeket nem fogja többé megtartani, s azt akarja, hogy a magyar vérrrel, a magyar pénzzel tovább is csak ő rendelkezze; s mert ebben az ország meg nem egyezett, irtó háborút kezdett ellenünk. Négy törvény közül hármát már megszegtek: hiszitek-e, hogy a negyediket is meg nem szegik, mihelyt legyőztek?

Aztán mit értetek vele, hogy a robot megszűnt, ha más úton utósó falat-kenyereteket elveszik a német adósság fizetésére?

Im itt van oka, miért nem szerették Magyarország szabadságát, miért követtek el mindent, hogy előbb egymás ellen uszítsák a hon testvér-lakosait, azután fegyveres erővel rontsanak az országba, hódítsák meg népeit, vessék katonai zsarnokság alá, s rendelkezzenek életök és vagyonuk felett.

De él az örök isten és nem hagyta el népét! sőt keze világosan működik, mert ennyi csel, ármány, ellenség s ennyi istentelenség mellett is, még mindenütt sikerül ellenségeink elé hasonló, sokszor nagyobb erőt kiállítani!

De még nehéz napok állnak előttünk, dicső, de nehéz napok s mi, a nép képviselői s a kormány, melly azoknak kifolyása, azon hatalomnál s roppant felelősségnél fogva, mellyet gyöngé vállaink

csak általatok támogatva viselhetnek el, felszólítunk benneteket, sőt saját hatalmatok magasztosságában, melyet kezeinkbe letettetek, rendeljük:

Hogy keljetek fel tömegben Magyarország népei! mindenütt, mert az ellenség közég, alakuljanak mindenütt a kormány által kijelölt vezérek alatt önkénytes szabad csapatok az ellenség kiirtására, a nép pedig mindazon vidéken, melyet az ellenség fenyeget, keljen fel tömegben s csatlakozzék a hazát védő csapatokhoz.

Értsétek meg a kormány szavait jól: mi nem kívánjuk s nem akarjuk, hogy az ellenség fegyverei s álgügyi elébe álljatok, mi nem akarunk mérszárszékre vinni benneteket, sőt kinyilatkoztatjuk, hogy ezáltal csekély szolgálatot s néha kört tennétek az országnak.

A felkelt népnek rendeltetése nem az, hogy az ellenséggel homloksorban szembe szálljon, hogy azzal csatába elegyedjék, hogy álgügyi által magát összelövesse: hanem egészen más, de olly, mi által tízszerre hasznosabb szolgálatot tehet, s neki nem kerül sem annyi veszélybe, sem annyi fáradságba.

Igyekeztek az ellenség előtt az utakat, hidakat elrontani, a hegyszorosokat elzární éjnek idején; ti, kik minden bokrot ismertek vidékeitekben, rohanjátok meg oldalt, hátul. gyűjtsátok reá a házakat, szedjétek el podgyászát, hol rabolni mennek csapatja!, álljátok el útjokat, szóval, csináljátok az ellenségnek annyi kárt, a mennyit csak tehettek.

De mutassátok meg azt is, hogy ti nem rabló csorda, nem rác Ó9 oláh haramiák, hanem férfiak vagytok, kik a hon védelmére keltetek fel: ne bántsátok a védtelent, kárt egyedül csak az ellenségnek tegyetek, legyetek a nép őrangyalai, az ellenség pedig rettegjen tőletek.

Ez azon szolgálat, melyet az ország képviselői s a kormány vár tőletek, nem más, nem több, s kit illy csatározás közben netalán szerencsétlenség érne, s kenyérkeresetre s további szolgálatra, lábát vagy karját veszve, képtelen lenne: annak az ország választatst enged e három között:

⌘l Vagy becsületes ellátás holtig.

⌘l Vagy 10 hold örökös földbirtok.

' l Vagy 1000 pengő forint.

A nép, és ezt esküvel mondhatjuk nektek barátink, győzhetetlen, ha együtt tart, ha szándéka erős, hazáját megvédeni, mit tehet 10, mit 100 hadsereg a nép milliói ellen, a nép ellen, melly az ellenségnek sem éji. sem nappali nyugtot nem ad, a nép ellen, melly előle minden élelemszereket eltakarít, a nép ellen végre, mellynek ha milliói felkelnek, botokkal szétverhetik az ellenséget.

Azért az isten s a haza szent nevében, ti Magyarhon dicső népei! testvéreink! keljetek fel tömegben, roppantá növekedett hadsere-

günk segítségtekkel tízannyi ellenséget kiirthat, mint a mennyi ellenünk tört.

Fel kaszára, villára! merre az ellenség megy, sötét tömegeiteket pillantsa meg, jobbra, balra, előre, hátra, mint az árvíz, fogjátok utait körül, aztán váljatok szét, siessetek gyűlhelyeitekre, s mikor az ellenség nem is álmodja, törjetelek egy csapatjára, egy-egy podgyászvonalára; hogy a míg ti itt megjelenve, ott szétoszolva folytonosan foglalatoskodtatjátok: vitéz seregeink rajtok üssenek és semmivé tegyék őket.

Fel, isten nevében ti a nép milliói! velünk a jó ügy, igazság, velünk az isten!!! — Kelt Pesten, dec. 22-én 1848. Az országos honvédelmi bizottmány nevében, Kossuth Lajos, elnök.“

Tizenhatodik fejezet.

Windischgrätz operatiója kezdete. Csatak dec. 15 — 19-ig. Mosonyi csata. Perczel fölrendeltetik. Damjanics diadala az alvidéken. Görgei visszavonulása. Levelezés Görgei, Kossuth, Perczel és Csányi közt. A cs. seregek mozdulata. Moori csata. Parlamenti ülés dec. 81-én.

I.

Hg Windischgratz operatiója dec. 15-én kezdődött meg. Az első napokban a magyarok legtöbb positiójukat csaknem minden kardcsapás nélkül adták fel s csak Parendorf és Neudorfról vonultak ki heves ágyúzás után.

Látván Görgei, hogy a felsődunai hadsereg sem szám sem gyakorlottság szempontjából a császárnak megfelelni nem tud, már dec. 17-én odahagyá a költséges pozsonyi sánczokat, hová a császáriak másnap vonultak be.

Ezután egész 19-ig küzdött csatáiról Kossuth Görgeinek következő jelentését olvasá fel, megtevén ez alkalommal az érdemkeresztek iránti indítványát is:

„A jobb dunaparti sereget Győrnél kívánván a tábornok összpontosítani, dec. 17-én a gyalogságot s a gyalog ütegeket Győrbe küldötte, 18-kán délben a lovasság egy részét utasítá szintúgy Győr felé, midőn jelentést kapott az előőröktől, hogy az ellenség roppant erővel Mosonyhoz közeledik.

A tábornok seregünknek kezénél levő részét az ellenség elébe vezeté s ezt megszaszaltá.

Az ellenség olly sebességgel menekült, hogy őt, úgymond Görgei, minden jóakarunk mellett sem érhattük utói. Több halott, ember és ló maradt a csatatéren, még a sebesülteket sem vivék magokkal; emberiségből teljesiténk rajtok azt, mit saját vezéreik s pajtásaik félelemből elmulasztottak. A német vasasok szertebomlottak vitéz seregünk előtt, többen még kardjaikat is elhányták, valamint több löszerszámot és más fegyvert is szedtek fel vitézeink a csatatéren.

A múlt 16-ai általános megtámadásnál leginkább Zichy Lipót 10-ik huszárezredbeli őrnagy tüntette ki magát legdicsőségesebben,

ki üstökön ragadván a dicső veszély alkalmát, négyszer nagyobb ellenségnek sokáig a legbátrabban ellentállt.

A mai (18-ki) ütközetben: Zehlhoffer negyedik huszárezredbeli őrnagy;

Szegedy Imre, 9. huszárezredbeli alezredes s dandárparancsnok;

Görgey Kornél, ugyanazon ezredbeli őrnagy és dandárparancsnok és

Zichy Lipót, 10. huszárezredbeli alezredes és dandárparancsnok és a lovas honvédtüzérség, de általában az egész huszárság a legjelesebben viselték magokat.

A névszerint érintett törzstisztek megannyi hadvezérek; és én, mond Görgei tábornok, nyugodtan mehetek a legsűrűbb ágyútűzbe, mert biztos vagyok, hogy ha én elesem, csak megannyi jelesebbeknek engedem át a fővezérséget.

Levele végén még megemlíti, hogy a győri vonal elfoglalásával, mindazon gabonát, szénát, zabot és szalmát, mit eltakarítani nem bírtunk, megégettette. Így legalább, úgymond, a győri úton, alig ha lakik jól sokáig az ellenség, s ha ezen példám utánzókra talál, majd elbánunk mi a czudarokkal.

December 19-ki levele, a n.-szombati és lajthai csaták történeteire visszatérve, nem olly örvendetes eredményről tudósít, de magasztos tartalmú.

N.-Szombaban, úgymond, 1700-nyi népünk, 15 ezernyi ellenséges sereg által körülfogatva támadtatott meg. Pusztelnik táborvezérkari őrnagy, Mack tüzér-őrnagy, Guyon ezredes megannyi hőse a magyar nemzetnek, a hős Ernő-zászlóalj, zászlóját vesztette ugyan, de míg azt elveszté, előbb elvesztett egy egész századot, s önfeláldozó magaviseleté által örök érdemet vívott ki magának a magyar nemzet szabadsága érdekében.

Dec. 15-ike hősei, Zichy Lipót huszárőrnagy, kit a csatatéren a tábornok alezredessé nevezett, a nemzet helybenhagyása reményében, Kmetty őrnagy, kit szinte alezredessé ajánl, Pöltenberg 4-ik és Kypke 10-dik huszárezredbeli őrnagy, az egész 14-dik honvédzászlóalj.

N.-Szombatban pedig Guyon, Pusztelnik és Mack törzstiszteken kívül, az Ernő zászlóalj, a volt Guyon-zászlóalj s az egész tüzérség, melly közül csak négy maradt seb nélkül, két tisztje elesett, maga Mack sebet kapott, Sopronban pedig Türk, a volt nádorhuszárezredbeli őrnagy.

Ellenben a porosz gyalogezred 7-dik divisiójától s különösen a Hunyadi-huszároktól első alkalommal okunk van megkívánni, hogy magokat jobban kitüntessék.“

Ezen hivatalos értesítés bevégeztével Kossuth Lajos a házat több rendbeli határozat hozatalára hívta fel. Nevezetesen, hogy az imént közlött tudósítás, a nemzót bálás elismerése mellett, melyet

az abban érintett hősök magoknak kivívtak, az országgal hírlapok útján közöltessék. Zichy Lipót egyik legbátrabb és legérdemesebb vitéznek alezredessé való kineveztetése a ház által is erősítessék meg. Miután pedig a kormány érdemkeresztek készítése iránt intézkedett, meghagyatni kívánta a tábornokoknak és törzstiszteknek, hogy terjesszék fel azoknak neveit, kik azon kitüntetésre érdemesek, akár tisztek, akár köztisztek, illy különbségek teljes mellőzésével. Javaslá azt is, hogy készíttessék egy aranytábla, melly készen legyen befogadni azok névéit, kik érdemesek leendenek, hogy emléküik örök időkre terjesztessék.

Kmetty zászlóaljáról megemlíti a kormány elnöke, miszerint egyike a legrögtönözöttebben kiállított csapatoknak. Midőn ő, mond, Győrben volt, e vidéken a ház parancsolatából a felső táborba menendő, a Kmetty zászlóalját még ruházatlan találta és fegyver soha azelőtt nem volt kezeikben. Akkor vezetett először csatába. És most annyira kitüntette magát, hogy fölül azt egy sem haladja. Illy hős őrnagya is, Kmetty, ki hőstetteiért szinte alezredesnek neveztetett ki.

Az Ernő-zászlóaljról szomorúan jegyzé meg a kormány elnöke, hogy a 16-diki csatában zászlóját elvesztette. De, mondá, dicsőén vesztette azt el. Azon hősiség, kitartás és önfeláldozás, mellyet szerencse nem hevít, mellyet a győzelem reménye sem éleszt, habár olly fényes sikerrel és diadallal nem koronáztatik is, nem kisebb érdem, mintáz, mellyet a szerencse kedvezései kísérnek. Ajánlja tehát a háznak, hogy azon zászló helyett, mellytől az Ernő-vitézek, egy század eleste mellett fosztattak meg, készíttessék egy másik, melly tölgykoszorúval legyen feldíszesítve.

II.

A Muraközben operáló Perczel szemben fölrendelteték erősíteni Görgei táborát. A rendelet őt Lendván találta, honnan rögtön fel is indult.

Kiss Ernő Damjanicsnak következő, a szerbek ellen nyert, diadaláról értssíté a közönséget:

„Mitán Damjanics ezredes f. hó 12-kén Karlsdorfot és Alibunárt bevette, elhatározd a tábornok, hogy 14-kén az ezredes segítségével, ki 13-kán egész Jankováczig nyomult elő, Tomasováczt megtámadandja.

Damjanics ezredes, ki a tábornoktól a Temes vize által volt elválasztva, a Tomasovácra történendő egyesült megtámadásról parancsot azon okból kapta későn, mert a neusinai híd helyreállítása kettőztetett megerősítés után is sokáig tartott, tehát nem tudbatá, hogy a tábornok serege Tomasovác előtt áll-e már, miután meg volt

a seregeknek parancsolva, hogy csak akkor tegyen rohamot, ha Damjanics ezredes serege már megtette a támadást.

Damjanics azon bizonytalanságban, mert bizonyosan nem tudá, vajjon a tábornok Tomasovácznál van-e? visszavonult Jankovácra, csekkor jelentést tett; erre a tábornok a megtámadást más napra határáz s a seregeket éjjelre bivouaquirosztatá.

15-én reggel fél 4-re Jankovác felől erős ágyúzás hallatszott; a tábornok gondolá, hogy az ellenség megtámadá Damjanics ezredet, s rögtön minden sorait fegyverbe állíttatá, hogy a tomasovácsi sánezokat bármilly áron bevegye, s úgy aztán Damjanics ezredes segedelmére mehessen, s az ellenséget hátulról megtámadhassa.

De az ellenséges sánezokhoz érve, azokat már üresen s bennök csak egy ágyút és a Temesen keresztüli hidat részenként lerombolva találta.

Az első csatarendet Appel őrnagy vezérlete alatt Tomasovác előtt hagyá tehát, hogy a hidat végkép felégesee és a sánezokat lerombolja. Tomasovác nagyobb része is leégettett, s ő seregével Neusina és Jankovác felé vonult s ott találkozott e két hely között Damjanics ezredes seregével, kik az ellenséget, közülök igen sokat megölvén, Dobriczáig visszaverték.

Erre az elfáradt seregek nyugvásra indítottak. A mi részünkről! veszteség az ellenséghez hasonlítva igen csekély, a tomasovácsi sánezok rohammal bevétele mindenestre többbe került volna. A tábornok operatiói által kényszerítő az ellenséget a sánezok elhagyására.

E szerint tehát a ráczok tomasovácsi, alibunári és ördöghidi sánczai vitéz seregeink által bevétetvén, a pártütök fészkei lenni megszűntek.*

III.

Hatalmasan, villámgyorsan nyomultak elő a császári seregek. A tábornagy az első s második hadtesttel Rabnitzig nyomult. Lipótvárnál Simunieh, Pozsonynál tszn. Kempen osztályai állottak. Ezredes Horváth Kőszeg felé ment.

Görgei Gyórt s a költséges győri sánezokat foglalta el, várván Perczelt, ki a Muraközben Körmend s Pápa felé vette útját. Győrött Lukács Sándor volt a kormánybiztos, ki erélyesen intézkedett a népfelkelés és a katonaság organizálása körül.

Dec. 26-án csata nélkül hagyá el Görgei Gyórt, hová a tábor-nagy másnap délután bevonult.

Tudtára esvén ez Kossuthnak, Perczelt köv. levéllel sürgető, hogy egyesüljön vele:

„Édes Mórom! Bizonyosan értesítve vagy már arról, a miről én nagy megütközéssel értesültem ma éjjel, hogy Görgei túlszárnyalva

vélvén magát, s mert a győri sánczolások áradás és iszap járatlan-ságára voltak számítva, most pedig a fagyon minden járhatóvá vált, s így ágyúinak legnagyobb számát elveszthetni félte: Győrből visszavonult csata nélkül s levelében azt írja, hogy Bánhidára vonul! Tehát 6—7 mérőföldet Bánhiddig csata nélkül! Mi lesz ebből?.... Én csak most kezdek lenni aggodalomban.

Félek, hogy elvág valahol téged is az ellenség. Pedig a te sereged hazánk tartalék-reménysége.

Miként intézzed mozdulatod? Én nem tudom megmondani. Ismét csak elvet mondok ki: intézd úgy, hogy Szekulicsot is magadhoz vonva, fedezd mozdulataiddal a fővárost. Igyekezz Görgői balszárnyával csatlakozni; ütközz, ha valami detachirozott nem túlnyomó erő áll előtted; de mindenek előtt ne resquirozd seregedet, ne hagyd magadat elmetszteni, s combináld a két sereg mozdulatait.

A két sereg együtt, és azon erő, mellyet itt rögtön összeszerzünk, talán, ha már a főváros előtt kell megtörténni az eldöntő ütközetnek: még megmentheti a hazát.

Egyébiránt Isten kezeiben vagyunk. A haza áldásalegyen veled. Pest, december 28-án 1848. éjfélkor.“

Görgői pedig követendő útját következőkben tudatta Csány ottani kormánybiztossal:

„Győrött nem egyesülhettünk, mert ágyúinkat veszélyeztetnők, ha még tovább is itt maradnánk: de egyesülhetünk Sárkányon, ha Perczel, holnap 27-én Gyomótnak, Csótnak, Teszének Tamásira; és holnapután 28-kán Romándnak, Bánknak, Szombat-helynek, Kis-Bérre megy. 29-kén Sárkányra, hová Horváth őrnagy úr 1 divisio huszárral, 1 ágyúüteg és 1 gyalog zászlóaljjal már 28-kán érkezik. Ha pedig kocsikra tehetne szert, úgy holnapig tovább mehetne, t. i. egészen Romádra, s mindjárt 28-kán érkezhetnék Sárkányra. Görgői Arthur, tábornok.“

Ugyancsak e tárgyban:

„Perczel tábornok úrnak! Felső-Gallán, dec. 29-kén 1848. ½ 12 óraker. Az ellenség utánunk nyomult Bábolnáig; ott a huszárok gyáván megfutottak, s egy gyalog zászlóalj (500 ember) gyáván elfogatta magát 15 vasas német által. Az ellenség visszahúzódtott. Ma még semmi hire. A szőnyi úton eddig még nem haladott. De Csákvárnál előre tolakodhatnék: azért rendelem Horváthot Zsámolyra, hogy onnan menjen elébe ötlet megtámadni, vagy engem tudósítván, valamint tábornok urat is, ha az ellenség nagyobb erővel nyomulna arra.

Kohlmann ezredest Budára küldöttem, környékét szemügyre veendő. Görgői, tábornok.“

Ugyanannak:

„Bicske, dec, 29.1643, Kedves Mérőm! úgy hallom, Moor-

ban vagy, de abból még nem következik, hogy Sárkányt nem tartod. Kérlek, írd meg állásodat. Ma Görgeinek az elnök írt, hogy operáljon; az felel körülményesen, nem tudom, mikor fogunk már operálni, s lesz-e valami sikere? Én mindig egyesült erőt prédikáltam. Nem hallgattak reá, most lássák következményét. Igaz barátod Csányi László, teljh. kormánybiztos.“

A magyar seregek Komárom és Bicske felé vonultak. Értesülvén erről Kossuth, éjfélkor írta Görgeihez következő levelét.

„Múltakról hiába beszélünk. Hogy minek kellett volna történni, nézeteimet igazolták a következők. Erőconcentrátiót mondtam s támadást: nem történt; már most vége van. Most már koncentrálók az erőt, csak késő ne legyen.

A seregek elvesztették bátorságukat az örökös retirációjában. Kérek jelentést: hogy értsem azon tudósítását Csányinak, hogy Szél zászlóalja megadta magát, elfogatott? Letette a fegyvert? Vagy miként értsem?

Kimondhatatlanul megütközött a kormány Csányi biztos urnák múlt éjfélről írt azon tudósításában, hogy a főhadiszállás Galláról Bicskére vonult. Tehát még a gallai positio is feladatik? Az nem lehet, azt a kormány meg nem engedheti.

Már harmadnapja tettem kérdést tábornok urnák, írja meg: mit szándékozik tenni? Hol fogadja el az ütközetet? Ezt tudnunk kell, hogy magunkat itt tájékozhasuk. Még csak választ sem kaptunk, s most ismét retirációról értesülünk Bicskére!

A kormány ennél fogva rendeli: hogy a tábornok úr centrumával a felső és alsó gallai positiót tartsa meg. Bicskére innét indítunk holnap mintegy 3,500—4,000 emberből álló reservát.

A jobb szárny tartsa a neszélyi positiót, s a tatai csatornát előőrökkel rakja meg.

Az ágostyányi passage, mely a jobb szárnyat a centrummal összeköti, szintűgy a jobb szárny által besztzolandó.

Balra Perczel az összeköttetést Zsemlyén át tartsa fön; Perczel a sárkányi positiót tartsa, s magát a centrummal szintűgy Zsemlyén át kösse össze.

Ezen positióban az ütközetet el kell fogadni.

Ha Perczel megtámadatik, a centrummal minden esetre, s ha lehet, a jobb szárnnyal is előre kell nyomulni támadólag.

Ha a centrum támadatik meg és Perczel tábornok nem: — úgy Perczel tábornok urnák kell okvetetlenül előrenyomulni minden erővel.

Ha a jobb szárny támadatnék meg, szintűgy Perczelnek kell előnyomulnia minden erővel; a centrummal pedig a jobb szárnyat támogatni.

A komáromi őrség, ha ágyúzást hall és kirohanást nem tehet,

vagy lövésekkel, vagy ágyúzással üssön zajt, hogy az ellenséget tévedésbe vezesse.

Pest, dec. 29-kén 1848. Éjjel 1 órakor. A honvédelmi bizottmány elnöke: Kossuth Lajos m. k.“

Perczel a Nugent 12,000 embere által nyomban üldöztették.

IV.

Az elveszett Erdély visszafoglalásával Vetter bízott meg. Ő azonban elhivatván onnan, Bemet küldötte a kormány oda.

Feketetónál, honnan Bem operációját megkezdte, alig volt 8000 embere s néhány ágyúja. De a katonák is demoralizáltak, hadban járatlanok, tudatlanok voltak. Bem azonban egy pár lövetéssel példát mutatván, csakhamar tudá őket illő rendre utalni.

Mindjárt (dec. 19-én) volt egy csatája, melyben az osztrákokat megvervén, embereire a bizalom helyreállítása által nagy morális hatást gyakorolt. Onnan Szamosújvár, s innen Deézs ellen ment, mellyet csakhamar elfoglalt. -

Ezután Apahida felé folytatá útját, hol Wardener tábornokot meglepve, hogy annak Kolosvárról nyalábjait sem volt ideje elvitetni. Egyfelől rohantak ki az osztrákok, másfelől vonult be Bem, hogy a tisztí szállásokon égő szivarokat találtak.

Karácson-innep s Bem fogadtatása páratlan volt. Az egész város elébe ment, s útjába koszorúkat, virágokat dobáltak. Boldog volt, ki az ősz bajnokot csak egy percze is láthatá.

Nevezetes előnye volt e nyerevénynek, hogy Kiczkónak csúcsai táborával helyreállítá a közlekedést.“

V.

Mielőtt a hadleírást folytatnék, tartsunk a két egymással szemben álló sereg felett szemlét.

A magyar hadsereg rongyos; felszerületlen vala, kevés fegyvere, öltöne egy köpeny, gyakorlata semmi, löport nagy része nem szagolt.

Ellenében a császári hadsereg mindennel ellátva. Öltöny elegendő, hogy a tél sanyarát könnyen tűrheték, fegy ver jó, maga a sereg betanult, századok óta fenálló.

A nélkül, hogy megnyugodott s a már is kifáradt magyar-sergeknek nyugalmat engedett volna, indult ki a császári fővezér Beccsből.

A 2-ik hadtest Komárom s onnan Bicske, az első pedig Székesfehérvár felé indított, míg az Ottinger-dandár Bábolna felé küldetett, hogy Perczelnek Gőргеivel leendő egyesülhetését meggátolja.

Perczel értesülvén erről, Moornál megtámadta Ottingeit. De dispositioi sokkal rosszabbak, serge sokkal kifáradtabb vala, hogyszerencsével működhetett volna.

Teljesen szétveretett.

De másfelől a Komárom felé ment cs. hadtest ennek parancsnokát b. Majthényit sikertelenül szólítá fel a várat feladni.

E gyors üldözés, a moori veszteség, minden, arra mutatának, hogy a magyar ügy elveszett. Igen kevesen bíztak még abban.

VI.

Dec. 31-én estve tartatott Pesten az utolsó parlament.

A főváros kedélye ingerült vala. A nép a hallott csatavesztések miatt lehangolva, sokan már hagyák el a fővárost. Mindenki remgett, mindenki hitte, hogy catastropha történend.

Illy körülmények közt ült össze a parlament, még pedig felső-és alsóház vegyesen.

Kossuth lépett föl legelőbb indítványával:

„Tisztelt ház! Használni akarom az alkalmat arra, hogy nyilvános ülésben is megmondjam, miképen én magam szólítottam fél a tanácskozmányban a házat arra, hogy az országgyűlésnek és a kormánynak ideiglenes székhelyét máshová tegye által. Én ezt szükségnek tartom a következő okoknál fogva.

Tökéletes hittel és reménnyel vagyok igazságos ügyünk győzelme iránt, hiszek istenben és hiszek vitéz seregeink kitorrásában, bátor, férfias, hű magokviseletében; azonban a csatáknak kimenetele isten kezében van, és mivel táborunk már most úgyszólván itt, csaknem a fővárosban, holnap pedig egy részben Budának környékén táborozandik, azon vélekedésben vagyok, hogy ha az országgyűlés és a kormány a maga székhelyét, mielőtt a csata itt a főváros közelében vívatik, máshová át nem tenné, megtörténhetnék, hogy a csata rász kimenetele esetében zavarba jőne az ország kormánya és képviselote; pedig annak zavarba jőnie nem kell, nem szabad; hacsak az országot egy csatavesztés miatt valaki mindjárt elveszettnek és az ország igazságos védelmét nem folytatandónak nem tartja. Es mivel úgy vagyok meggyőződve, hogy habár egy, két vagy tíz csatavesztés következnek is, a nemzetnek igazságos ügyéről lemondani mindaddig nem kell, valameddig annak védelmére van erő és van akarat még a nemzetben: tanácsosnak tartotam, hogy ezen eventualitásnak az ország képviselote és kormánya ne legyen kitéve, hanem balesemény esetére is biztosítva légyen az ország védelmének fenakadás nélküli folytathatása és az ország kormányzása. Ezzel, tisztelt ház! tartozunk vélekedésem szerint a hazának, melly haza, habár szívének ismeri is el és méltán a fővárost, kétségtelenül nem gondolja azt, hogy Budapestnek netalán

történhető elesésével már az ország is elveszett; mert nem csak itt, más helyen is van Magyarország; 152 évig bírta Budapestet a török, és Magyarország mégis volt. Most is megtörténhetik, hogy ideiglenesen megszállhatja az ellenség Budapestet, szándékosan ideom megcszállhatja, mert e város nem ostromra való, de azért, ha a kormány együtt lesz, működhetik folytonosan s a haza nincs elveszve. Tartozunk ezzel a hadseregnek is, mert hogy itt egy történetes csatavesztésből az első perczen rögtön minő zavarok következhetnek, nem lehet előre kiszámítani; mi pedig a hadsereg iránt általában, s különösen a seregnek azon tagjai iránt, kik vétüket Magyarország szent ügyének oltalmára szánták, tartozunk nemcsak hazánk érdekében, hanem saját becsületünk érdekében 13 azzal, hogy bizonytalanságnak ne tegyük ki, s hogy, ha egy csatát el találunk veszteni, ne legyünk kénytelenek új kormányt alakítani, mert ezen idők nem alkalmasak arra, hogy új kormány alakításáról gondoskodjunk; van kormány, s ezt olyan karban szükséges tartani, miszerint a hadseregek lássák, hogy csatavesztések következzenek bár, ha már az isteni gondviselés azt mérte reánk, de azért nem adta fel az ország és a kormány a hadsereget, s akkor a hadsereg sem fogja magát feladni.

Ezen szempontból indulva terjesztettem elő ezen kívánatomat, hozzá járult tanácskozás közben a béke megajánlásának indítványa; mire nézve kötelességemnek tartom nyilatkozni.

Kik a múlt martiusi napok óta figyelmükre méltatták s figyelmükben akarták tartani Írásaimat, beszédeimet és tetteimet, kegyesek lesznek igazolni azon szavamat is, melyet most mondok, miszerint mindig azt tartottam, hogy Magyarország nem támadó harcot visel, nem akar semmit acquirálni, csak megtartani azt, a mire a király megesküdött, a mihez törvényes joga van; s miután egyebet nem, csak ezt akarja, s én a szerencsétlenségek egyik legnagyobbikának tartom a háborút, csak egyet ismerek ennél nagyobb, egy nemzetnek halálát, s egy nemzetnek gyalázatát: bizonyosan én fogok leginkább örvideni, ha a nemzetnek igazságos és törvényes jogait, becsületét, szabadságát s azon viszonyokat tekintetbe véve, mellyek köztünk 8 az austriai monarchia között fén forognak, a méltányos kiegyenlítést, béke útján biztosíthatjuk. Tehát nem vagyok ellene, ha az országgyűlés meg akarja kísértetni azt, valljon azon részen, melly igazságtalan háborút visel Magyarország ellen, van-e valami akarat az igazságnak fentartására. Azok után, mik az ellenség részéről történtek, s azon nyilatkozatok után, miket az austriai monarchia részéről a kremsieri országgyűlésen mondatni hallottam, megvallom, nem nagy reménnyel vagyok, hogy ezen lépésnek sikere legyen, hanem ha lesz sikere: áldani fogom az órát, midőn az országgyűlés közbenjárulása által olly békét eszközöl a nemzet, melly által megvédte szabadságát és becsületét; ha pedig sikere

nem lenne e lépésnek, akkor újabb ösztön lesz a nemzetnek, megállani az igazságos harcztól az utolsó emberig.

Ha meg akarjuk kísérteni, igazságos hasison kibékülni, szívesen hozzájárulok s kinyilatkoztatom, hogy azokat, kik kiküldetnek, ne tekintsük olly meghatalmazottaknak, kik az országgyűlés helybenhagyása nélkül speciális feltételeket megköthetik, mert akkor részletes utasítást kellene előre adni, ez pedig az alkura nem jó eszköz. Kiket az országgyűlés meg fog bízni, kikre ezen szép hivatás és bizalom fog esni, fel fogják találni utasításukat azon szavakban, miket elmondadni hallottam, hogy t. i. kötéssék béke Magyarország szabadságának, becsületének s jóllétének megóvására. Fel fogják találni az utasítást ezen szavakban, hazafiul lelkületükben, és érezni fogják becsét a bizalomnak, mellyet az országgyűlés reájok ruház, mert az, hogy miképen fognak eljárni megbízatásukban, vagy békét hoz a nemzetnek, a szabadságnak és törvényes állásnak alapján, vagy ha békét nem hoz, lelkesedést fog hozni, s kell, miként hozzon a nemzetnek, hogy küzdjön tántoríthatlanul nemcsak kétségbe nem esve, hanem azon biztos reménnyel, melly remény végső analisisben, ha e nemzet igazságos és méltányos és a szabadsághoz méltó maradand, csak úgy csálhatná meg e nemzetet, ha isten nem volna az egekben, ki az igazságot védelmezi.“

„G. Batthyány L. Tiszt, ház t Azon kérdéshez nem kívánok szólni, mellyre épen most tisztelt kormányelnök úr véleményét kimondotta, mert azt tartom, hogy az félig meddig eldöntötnek tekinthető, hanem kívánok szólni a másik kérdéshez, melly azzal kapcsolatban van, hogy t. i. az országgyűléssel mi történjék? Én megvallom, bővebb megfontolás után igen nagy nehézséget látok abban, hogy egyúttal az országgyűlés és a kormány innen eltávozzék, és ugyanazon időben a küldöttség is eljárjon tisztében; én azt gondolom, hogy a mostani állapot azt kívánja, miszerint a kormány olly helyzetben legyen, hogy minden akadály nélkül és biztosan intézkedhessék. A kormánynak nem lehet és nem szabad az utolsó perczen innen távozni, mert annak már ott kell lenni a maga helyén, mikor majd innen hátrább nyomul a sereg és egyáltalában mind az, ki az ellenség által innen el fog szoríttatni; de az országgyűlésre nézve azt gondolom, hogy illy nagyszámú testületnek egy helyről a másikkrai átaltelepítése illyen háborús időkben sok bajjal jár, nehezíti magának a kormánynak lépteit is, minthogy az országgyűlés az executiv hatalmat már átruházta a honvédelmi bizottmányra, melly a bizalmat a legnagyobb mértékben bírja. Eddig is megfelelt e bizalomnak s meg fog felelni, midőn törvényhozási tanácskozásnak most e perczen ideje nincs, minthogy ezen végrehajtó hatalom megmarad a bizottmánynál addig, míg azt az országgyűlés vissza nem kéri. Azt gondolom tehát, legcélszerűbb volna: az országgyűlés maradna itt addig, míg úgyszólván itt maradhatásának végperce el nem

érkezett; a kormánynak ellenben adjon parancsot, hogy rögtön távozzék Debreczenbe, és ottan biztosságban intézkedjék azokra nézve, mik a nemzet védelmére megkívántatnak. Az országgyűlésnek azután fenmarad azon tiszte, miszerint a küldöttségnek jelenlétét fogadja el, s bocsátkozzék érintkezésbe, bírálja meg, és határozzon a teendők felett, a nem reményelt esetben pedig tőle fog függni, valljon in corpore által kívánja-e magát helyeztetni Debreczenbe, mit én az előzményeknél fogva nem tartok gyakorlatilag szükségesnek és hasznosnak, hanem akadályos dolognak, vagy pedig magát prorogálni fogja-e addig, míg az idők olyanok lesznek, hogy hatásköre biztosítottabb leend.“

Sok pro et contra vitatásra adott e tárgy alkalmat. Bezerédy, Madarász, Hunkár sat. szóltak hozzá, mialatt azon kérdés fejlődé ki, hogy a kormány s országgyűlés együtt menjenek-e el, vagy csak az első?

Batthány így nyilatkozik:

„Legyen szabad egynéhány szót mondanom. Ha a tisztelt ház e tekintetben eltérő véleményben van, hogy talán a honvédelmi bizottmány megszűnik kifolyása lenni az országgyűlésnek, mihelyt azt a ház más helyre rendeli: szívesen visszaveszem indítványomat. Én nem vagyok azon nézetben; mert abban meg nem egyezem, s talán a ház sem tekinti úgy a dolgot, hogy a háznak hatalmában nem volna egyes embert, vagy egy testületet kiküldeni, s így akár-melly testületet küld Debreczenbe vagy Pozsonba, az azért folyvást a háznak kifolyása, én tehát nem látom a kifolyásnak megszüntetését. És ne méltóztassanak valamit becsúsztatni számba, a mi tőlem nem eredeti. Ha azt mondják: ez vagy az félénk ember, azzal nem törődöm; én vagyok-e félénk vagy Madarász, azt bírálják meg mások. Én azért mondtam ki véleményemet, mert nem vagyok félénk; ha félénk volnék, nem mondtam volna ki; én ki fogom mondani véleményemet akkor is, ha Madarásztól kell tartani. Hogy a Hunkár által előterjesztett sanctiót ki kelljen mondani, arra, ki el nem fog menni, nem tartom helyesnek, nem tartom practicusnak. Én azt tartom, ma azért jött össze az országgyűlés miszerint tanácskozzék a kérdés fölött, mi történjék az országgyűléssel, maradjon-e, meddig maradjon, és hová menjen? nem pedig, hogy mielőtt e kérdés eldöntetett volna, már halálos Ítéletet mondjunk. Ezt praeoccupatumnak tekintem, mert ha a képviselőket, kiket lelkiismeretességük és becsületérzésük nem vezérel, hogy így vagy amúgy cselekedjenek, mint rabokat Debreczenbe kell kísérni, és ott szuronyokkal körülfogni: akkor ott nem lesz országgyűlés, és ez nem nevelendi a honvédelmi bizottmánynak tekintélyét. Meg vagyok győződve, hogy ha 50 követ fog megjelenni szabad akaratánál és kötelességérzeténél fogva: több súlyt ad a nemzetnek, mint ha erőszakkal többen jelennek meg. Meg lehet, hogy rosszul fogom fél

a dolgot, de meggyőződésemet mindig nyíltan szoktam kimondani; kibúvó ajtót soha nem kerestem; s felhívom az országot, tud-e ilyent felmutatni? Annyit mondok, hogy ily kényszerítő mód a törvényhozáshoz nem illik.“

Végre következő határozat mondatott ki:

„A képviselőház határozatának következtében felszólítván a honvédelmi bizottság, hogy hazánknak általán, de különösen hadseregünk állapotáról és működéséről jelentést tegyen;

Ennek folytán a honvédbizottság elnöke előadta, hogy az ellenségnek a fővároshoz közeledése miatt az országgyűlés tanácskozása minden pillanatban mostani helyén lehetlenné válhatván, az ország gyűlése és kormánya Debreczenbe általtéssék és minden törvényhatóságok ezentúl is az ország kormányának engedelmeskedni tartozzanak.

Továbbá indítvány tétetvén, hogy a haza jelen eldöntő perczeiben a békés kiegyenlítés a nemzet becsülete, törvényes szabadsága és jóllétének alapjain és biztosításával megkísértessek.

Mindezek határozattá váltak, mire Majláth György országbíró, gróf Majláth Antal, Lonovits József érsek, gr. Batthyány Lajos és Deák Ferencz megbízván, oda utasítottak, hogy az ellenség fővezérértől fegyvernyugvást és a czéloztatott békekötést kieszközölni iparkodjanak; sőt a körülmények úgy hozván magokkal, magához ő cs. k. felségéhez Ferencz Józsefhez is járuljanak. Miről a törvényhozáshoz jelentésük elváratik.“

Éjjeli 11 órakor oszlott el az ülés.

Ekkép remény s kétség közt végződök az 1848-ik év!

1849

Első fejezet.

Menekvés Budapestről. A kormány távozása. Csányi, Hajnik, Görgei, Perczel, Mack Pesten. Windischgrätz s az országgyűlés küldöttei. Windischgrätz bevonulása Pestre. Görgei Vácson. Batthyány elfogatik. Szala-Egerszeg eleste. Szikszói és bárczai csaták. Götz Zsolnán. Suplikác. Kiss Ernő Krepajig vonul. A parlament megnyitása Debreczenben jan. 9-én. Kossuth beszéde. Bem Erdélyben. Áron Gábor.

I.

Január első napján megkezdett a nagyszerű népvándorlás. 20 foknyi hideg vala. Hogy ez a fölszereletlen sereg kedélyére épen olly hatással vala, mint magára a bujdokló tömegre, gondolhatni.

E hó 5 első napján Pest utcáin csak utazókkal vagy útra készülőkkal, s egy szétvert sereg kószáló maradványaival lehetne találkozni.

A lánczhíd álladalmi szolgálatra foglaltaték le, s nehéz ágyúk, lovasok, gyalogok egymást követék azon.

Kétségbeesésnél egyebet látni sem leheté. Mindenki összenézett, de a kapott felelet a kedélyeket még komorabbakká tette.

Hiú törekvés vala Csányi Pesten maradt kormánybiztostól biztató plakatokat adni ki. Kolosvár visszafoglalásának híre olly hidegen hagyta a kebleket, mint Macknak azon biztatása, hogy a főváros védetni fog.

S maga a vándorlás ... istenem, milyen vala az! Legnagyobb sietséggel csak a legszükségesebket vive magával, tolongott a nép a vaspályaudvarba, hogy onnan tovább szállíttassék.

S kít a körülmény helyt maradni kénytete agálylyal nézett elébe a jövőnek.

A bujdosó, a földönfutó tarka tömeget a roppant hidegben, gyalog, szekeren, nőt, gyermeket, férfit vegyesen a fagyos kigyozó úton haladni látni borzasztó látvány! ...

II.

A honvédelmi bizottmány elnöke távozása előtt következő két rendeletét adott ki:

„Magyarország kormánya kimozdul Budapestről, mert az országgyűlés nemes kötelességének hitte, még a zavar s megakadás lehetőségétől is megóvni azon férfiakat, kiket parancsa a kormány élére állított, s kiknek zavartalan egységben s hordva szíveikben a drága hont, működni, gondolni, tenni és rendelni kell mind azt, mit a haza java és szabadsága kíván. Egyetlen megakadása a kormánygépnak veszélybe döntheti a hazát: megakadás pedig nemcsak veszély által okozthatik, hanem azon sürgés által is, mellyet egy közeli, bár legszerencsésebb csatázás is, okozhat.

Magyarország kormánya Debreczenbe vette állomását, onnan fog épen úgy mint eddig Budapestről mindent a haza javára elintézni. Bárhol legyen e hazában, mindenütt Magyarországbán van, mindenhol Magyarország népe és érdekei középeit.

A kormány szeretetében és buzgóságában Magyarország minden városa egyenlően osztozik.

Azért, polgárai, hű fiai széles Magyarországnak, midőn innen a kormány kimozdul, azt a hon érdekében teszi.

Azért éledjen föl szíveitekben a haza szeretete: azért szenvedt-e szegény haza annyit, hogy most, midőn lelke egész erejében fölébredett, azon ellenség martaléka legyen, ki a legistentelenebb ármányt idézte föl, a polgárháborút, s kivel annyiszor éreztetted már fegyvere súlyát. — Nem — nem! ezt Magyarország tenni nem fogja!

Ne rémíttessétek el magatokat azon hírek által, mellyeket ármány és gyávaság részint koholnak a nép lehangolására, részint annyira nagyítanak, mekkora saját gyávaságuk és rősz akarójok.

Seregünk buzgón kívánja a haza megmentését: nem igazat szól, ki mondja, hogy le van hangolva, s ha vesztett itt vagy amott, négyszeres erővel volt dolga. Seregünk Budapest közelében olly erős állásban van, s olly bizodalommal saját erejében, hogy isten után győzni fog.

Nem fél e sereg: csak azok, kik egy vagy más csatában elsők voltak a futásban, rémítenek el másokat, s festik a veszélyt olly nagyoknak saját gyávaságuk mentségére.

Erdélyben egy győzelem éri a másikat; az aldunai tábor nagyobb részben már nyakára hágott a lázadásnak. Derék tábornokunk Mészáros Schlicknek sarkában van: szóval csak a gyávák tartatják veszettnek ügyünket.

Ezt akartuk nektek megmondani Magyarország népe: Legyetek bátrak és kitartók, mert ha maga Budapest kevés időre az ellen-

ség kezébe jöne, mit nem hiszünk, ez is előnyére és hasznára fordulhat isten után hadi működéseinknek.

Eddig 9—10 táborban kisebb de véres és fárasztó csatákban kellett seregeinknek szétarabolva működni: most már mindinkább összegyűlnek seregeink, pedig sokan vannak, kik e honért fegyvert fogtak; erőnk egyesül s így összes seregünkkel támadjuk meg az ellenséget.

El még a magyarok istene, s a kormány reméli, hogy a tért, melyet az ellenség eddig nyert, nem sokára visszaszerzi a hazának.

Legyetek kitűrők, isten sok bajból kivezette szerencsésen e hazát, nem fog elhagyni bennünket.“

„Nyílt rendelet minden törvényhatóságoknak, tisztviselőknek, sereg- és várparancsnokoknak s az ország bármely részeiben működő kormánybiztosoknak.

Hazánk jogszerű szabadságát védő vitéz seregeink a fővárosnál állanak.

Isten igaz ügyünkben győzelemmel áldandja meg vitéz fegyvereiket.

De ha még úgy akarná is a gondviselés, hogy még több küzdelemmel és hosszabb kitűréssel lehessen csak biztosítható hazánk szent szabadsága; e nemzet nem lesz, nem lehet olly gyáva, hogy egyikét vesztett csata miatt ezeréves élet, s háromszáz esztendő szenvedés után feladja hazánk szabad önálló jövődjét, s gyermekeinek örökségül szolgásgát hagyjon.

Ha tehát a főváros közelében vívandó csata kedvezőtlenül találna is kiütni, s ennek következtében a főváros pillanatnyira a hazánkat jogtalanul megtámadott ellenség kezébe kerülne is, azért még a? ország nem veszne, nem veszhetne el.

Budát másfél századon túl birta a török, s azért Magyarország volt s Magyarország lesz, ha mindjárt az önkény zsoldosai néhány napra bitorolnák is hazánk fővárosa birtokát.

Az országgyűlés tehát érezvén azon kötelességet, hogy egy csatavesztés tehetsége által az ország szabadságának védelmét nemcsak feladnia nem szabad, sőt inkább férfias kitartását meg kell kettőztetnie: mulhatlanul szükségesnek tartá akként intézkedni, hogy ha kedvetlenül ütne is ki a főváros közelébeni csata; ez által a nemzet képviselte, s az ország kormányszata legkisebb felakadást vagy zavart ne szenvedjen.

És azért az országgyűlés tegnapi napon tartott ülésében elhatározá az országgyűlésnek, s az ország kormányának székhelyét ideiglenesen Pestről Debreczenbe általenni.

Ezzel tartozott a hazának, a nemzet szabadságának, tartozott e szabadság védelmében kiomlott hazafivérnek; tartozott vitéz hadseregeinknek, melynek ellátásáról, fizetéséről, ruházataról, fegyvertetéről gondoskodni a legszentebb kötelesség, s melly gondoskodás

egy időre valószínűleg zavarba jöhetett s felakadást szenvedett volna, ha a kormány s országgyűlés a maga működésének szakadatlan folyamát Pesten egy csatavesztés általi megakadás veszélyének kitétte volna.

Annálfogva, midőn a honvédelmi bizottmány az országgyűlés ezen intézkedését az ország hatóságainak, hadvezéreinek s várparancsnokainak, s minden katonai és polgári tisztviselőinek ezennel tudtul adja; egyszersmind megvárja a nemzet nevében mindenkitől, hogy hazafiúi kötelességét tovább is híven teljesítendi.

Minden jelentések, felterjesztések s hivatalos levelezések ezen-túl az ország kormányához Debreczenbe intézendők s utasítandók.“

A sereg pedig ekközben mindig közelebb jött. Csátát nem fogadott el, s csak ha néha az elő- és utócsapatok összetalálkoztak, váltónak pár ágyúszót.

Görgei Perczelt Czeglédre rendelé, ő maga pedig Vácz felé folytatá utat.

Következő plakátot adott ki:

„Szózat a magyar hadsereghez! Bécs falai alól, hol az ellenség erőt nem vehetett a magyar vitézségen, a körülmények hatalma Budapest alá sodort benneteket.

A haza szívében dúlni törekvő ellenség nyomotokban van, visszavonultatok előtte, nem gyáva félelemből, hanem hogy a főváros, a haza szíve előtt az élethalálharcban a messze haladt ellenség sírját találja.

Erdélyben a magyar seregek győzelmes karai Kolozsvárt visszafoglalták, néhány hét alatt a Királyhágón tál ellenség nem leend, és Erdély, a kedves testvérhon, a diadalnak ülendi örömnépét.

Mészáros, a hadügyminister-vezér a Kassát rabló Schlicket megverte, ágyúit elfoglalta, és felső Magyarország kevés napok múlva ismét a magyar korona gyöngyei közt fog ragyogni.

íme mindenfelé győz a magyar vitézség, csak ti, kiknek apáitok s testvéreitek imái kísérik harczait, s áldásaik győzelmeteket, csak ti lennétek-e azon szerencsétlenek, kik felett a hitszegett osztrák ellenség diadalt vívhatna ki?

Nem! ti nem engedhetitek elfoglalni Budavárát, mellynek ormai-ról annyi hőstettek emléke néz le reátok, hol Mátyás az igazságos lakott! és Rákosnak apáink nyomairól szentelt téréit, mellynek minden csepp vize magyar csontokat áztat.

Nem! istenemre, ti győzni fogtok, lelkes magyar seregek, bizom karaitok ismert hatalmában, bizom szent ügyünkben, melly az ármánynak áldozatul nem eshetik.

Fél tehát újult erővel, magyarok! lelkesített benneteket őseink dicső szelleme, lelkesítsen elárult szegény hazátok esdő szózata, és

ti győzni fogtok, mert velünk az igazság, velünk az isten! Görgei Arthur s. k., tábornok.“

Másfelől Csányi (erélyes segéde Hajnik Pál vala) a törvényhatóságokhoz köv. körrendeletét küldte:

„Az országgyűlés sem magát, sem az ország kormányát ki nem tehetvén annak, hogy a főváros közelében történendő csatának netalán szerencsétlen kimenetele a lakosságot alaptalan rémülésbe ejtvén, a kormányt is legerélyesebb intézkedésében és működésében gátolja, székhelyét f. hó és év elsején Debreczenbe tette át.

Tanúsította ezáltal, hogy nem Budapestet tekinti egyedül a magyar hazának, hanem minden talpalatnyi földet, hol magyar él.

Tanúsította, hogy habár az isteni gondviselés úgy akarja is, hogy a fővárost szállja meg az ellenség dúló csordája: a hazát még elveszettek nem hiszi, hanem szent földjének minden léptét utolsó hantjáiig védeni, mi eddig elveszett, újított erővel visszavenni, vagy ha isten úgy akarja, sírján veszni, eltökélt komoly szándoka.

Tanúsította végre épen e rögtöni átköltözés által, hogy hazánk megmentését biztosan reményű, mert csak így érhetne el, hogy a netalán bekövetkezendő vész percében szabadon tanácskozhatván, megmentette hazánk törvényes kormányát, megmentette ezt a fejtelenség iszonyatos következményeitől.

A törvényes kormány tehát a fővárosból elköltöztván, engem rendelt budapesti képviselőjének.

Midőn önöket ezekről értesítem s a netalán aggódó hazafiúi keblek megnyugtatóására hivatalosan tudósítom: miszerint daczára a félelmet gerjesztő híreknek a főváros nyugott, az ellenség vitéz seregünk által a fővárosi közeli közeledésében mindeddig akadályoztatik s hogy van még annyi erőnk, hogy visszaverhetjük az ellenséget, felszólítom önöket, hogy a mennyiben velem értekezni kívánnának, jelenleg itten Pesten tartózkodom. Pest, január 3-dikán 1849. Csányi László, fő kormánybiztos.“

Jan. 4-én volt a ludoviceumba fölveendő vizsgálat. Ez éjjel utazók el Görgei táborkarával az angolkirálynéból, hol szállva volt.

Ekközben Perczel is átvette e budapesti főparancsnokságot.

„Értesítés. A folyó hó 2-kán tartatott haditanács következtében alulírt, mint a központi mozgó magyar hadsereg fővezére, Budapest városában hadi főparancsnoknak neveltetett ki.

Nem is kételkedve, hogy Budapest polgárai ismert hazafiúi buzgósággal teljesítendik seregem elszállásolására és tartására szolgáló intézkedéseimet, elvárom, hogy minden, az ellenség mozdulataira vonuló ismereteiket nálam tüstint bejelentendik.

Egyébkint a haza veszélyes perczeiben, hol ármány és árulás az, mitől főképp kell óvakodni, mind a haza, mind különösen hadseregem érdekében szükségesnek látom kijelenteni, miként mini-

den alkudozás és érintkezés az ellenséggel hírem és tudtom nélkül, mint amúgy is becstelen árulás, rögtön halállal fog büntettetni.

Budapest, január 3-kán 1849. Perczel Móricz, tábornok és a képviselőház teljeshatalmú biztosa.“

Öt nap múlva azonban január 5-én reggel mindnyájan elhagyák a fővárost.

Maga a városi hatóság e rendeletet bocsátá közre:

„Miután az ország fegyveres csapatai e városból kivonultak s annak a császári seregek általi megszállása perczenként várható, e város lakosai, hivatkozással a folyó hó 3-kán kelt hatósági fölhívásra, intetnek: mikép minden ellenállástól vagy boszantástól leg-súlyosabb felelet és büntetés terhe alatt tartózkodjanak, sőt azokat a hatóságok e részben hozandó rendeleteihez képest fogadják be és kellőkép lássák el, így lehetővé csak a várost különben netán bekövetkezhető veszélytől megmenteni. Pest város hatósága által.“

III.

Az országgyűlés küldöttei a bicskei főhadiszállásán találták a tábornagyot. Batthyányin kívül a herczeg elébe bocsáttatának. Egyezményről azonban szó sem lehet, miután a herczeg föltétlen feladást kívánt.

Pénteken déltől késő estig tartott a császári seregek bevonulása Budapestre.

Fényes, nagyszerű vala e bevonulás. Magát a serget mindenki bámulta s az optimisták is hinni kezdék, hogy e rendezett, minden-
nel ellátott, a rendezetlent bizonnal legyőzendi.

Töméntelen álladalmi vagyont találtak ottan, mit a magyarok-
nak elvinni idejök nem vala.

Ekközben Görgei Yáczra ért, hol egy proclamatiót adott ki, mellybeh kimondá, hogy ő a marcziusi nyerevények mellett küzd.

E proclamatiónak következő négy pontja volt:

„I. A felsődunai hadsereg esküjéhez hiv marad: a magyar királyság V. Ferdinánd király által szentesített alkotmányának fen-tartását minden küellenség ellen védeni.

&” A felsődunai hadtest épen olly határozottan álland ellen azoknak is, kik kora republicai mozgalmak által az ország belsejé-
ben az alkotmányos királyságot meg akarják buktatni.

” Az alkotmányos monarchia értelméből, melly mellett marad a felsődunai hadsereg utolsó emberig, magából következik, hogy egyedül és azon rendeletnek engedelmeskedik, mellyeket a felelős magyar kir. hadügyminister vagy annak helyettese (most tábornok Vettér) törvényes módoi kiad.

(” A felsődunai hadsereg megemlékezve Magyarország alkot-mányára tett hitére, s megemlékezve becsületére, arra, hogy mit

)" akar és mit kell tennie, végül kinyilatkoztatja, hogy valamely az ellenséggel szőtt egyezmény eredményét csak akkor ismeri el, ha az részint Magyarhon alkotmányos formáit, melyre a hadsereg megesküdtött, részint a hadsereg hadi becsületét garantírozza.

A felsődunai hadsereg e nyilatkozatot azért adja, hogy a politikai ármányok középeit, melyeknek a közelebbi időben szegény hazánk tán kitéve lencd, állását a szoros törvényes úton megtarthassa. Vác, jan. 2-án 1849. A felsődunai hadsereg nevében Görgei m. k. tábornok.“

Herczeg Windisgratz pedig intézkedék, hogy Vác és Szolnok elfoglalása által biztosítsa eddig nyert terrénumát.

Az országgyűlés követői közül gróf Batthyány Lajos letartóztatott.

IV.

Lássuk az ország többi részeiben hadjáratokat.

Gr. Nugent Dahlen tábornokkal Szala-Egerszegig nyomult, mindenfelé kellő őrizeteket hagyva.

Gr. Schlick dec. 28-án Miskolczig nyomult. A Perger-dandár Szikszó felől hátban, a Deym brigádé frontban operáltak. A szikszói erős posíciót keményen tartá a gyöngye, gyakorlatlan magyar sereg, de megveretett.

Jan. 4-én Mészáros vezette ellen a seregeket. Kassa s a bárczai magasak közt volt az ütközet. De Mészáros mesterétől, *(ő hajdan adjutánsa volt Schlicknek) kemény leczkét kapott. 10 ágyút, 500 foglyot s 1 zászlót, 10,000 db aranyat s irományai nagy részét el veszté. Buzgalom, kitartás, ügyesség, minden megvala Mészárosnál, csak szerencse nem. Tetézte ezt a nemzetőrség s népfölkelés gyávasága is. Mészáros a parancsnokságot Klapkának adta át, ő maga Debreczenbe ment.

A Kárpátok közt kis erejök volt a magyaroknak, mellyel tábornok Göcz elő haladását gátolni tudták volna. Jan. 2-kán foglalta el Zsolnát. A magyarok Turócba vonultak vissza.

Percze bár, de az alvidékeken is elhagyá a szerencse a forradalmi sereget. Suplikác, vajda dec. 27-én meghalt s a ráczok Knicaninnal Pancsovára vonultak. Kiss Ernő megtámadta őket január 2-kán. Pancsován néhány ház fölégettették. De Knicanin visszanyomta a magyarokat egész Jabuka és Krepajig. Ez volt Kiss Ernőnek utolsó hadi tette. Ekközben a ráczok is sereik mellé tetemes erősítést kaptak.

Január első napjai ennyi vést hozának a forradalmi pártra!

Az országgyűlés Debreczenbe érkezvén, üléseit január 9-kén kezdte meg.

Pázmány nem jelenvén meg Debreczenben, mint korelnök Palóczy foglalta el a széket. Az ülések a ref. tanodában tartattak.

Ez ülést Kossuth köv. beszéddel s indítványokkal nyitá meg:

„Tisztelt házi a honvédelmi bizottmány kötelességének ismeri a tisztelt házat azon eseményekről, melyek jó és balszerencse irányzatában az országgyűlésnek utolsó ülése óta közbejöttek, annyiban értesíteni, mennyiben azon értesítés részleteit a körülmények megengedik, mert a mint mi tudjuk a hadi munkálatokra nézve a még munkában levő hadi terveknek előleges kitalálása és előterjesztése nem czélra vezető. Az országgyűlés kimondó azon meggyőződését, miszerint a nemzet képviselétének folytatását és a kormányzatot nem lehet kitenni a főváros falai alatt netalán vívandó egyetlenegy harcز kétése kimenetelének. Azt gondolom, az országgyűlés ezen határozatát helyeselni fogja a kéréletlen bíró a história és már is igazolták az eddigi körülmények, mértén megvallom, nem számítottam arra, hogy seregünk olly hamar el fogja hagyni a fővárost, mint elhagyta. Január 5-kén vonultak ki seregeink a fővárosból a nélkül, hogy a főváros falai alatt valamelly eldöntő ütközet megkísértett volna. Erről lehetnek különbözök a vélemények, de mindenesetre a dolog megtörtént, a dolog tény. És mi alkalmasint olly időket élünk, hogy jelenleg nem annyira a múltak bírálata, hanem a jövőndő iránti gondoskodás tartozik kötelességünkhöz. Akárhová forduljanak is az események, méltányolni fogja a főváros lakossága hadseregünknek azon magaviseletét, hogy egy kétése harcز kimenetele által, melly a fővárosban lett volna vívandó, nem kívánta koczkáztatni a főváros vagyoni állapotát, nem kívánta kitenni azon dúlásnak, mellynek jeleit Bécs városa, ostrommal lett bevétele alkalmával ugyanazon ellenséges tábortól tapasztalta. Lehet, hogy seregeink kivonulása pillanatnyi kárt okozhat a hazának, de ha valaki tartozik iránta köszönettel, tartozni fog mindig épen a főváros lakossága, ezt megjegyezni szükségesnek tartottam. Seregeink kivonulása akként történt, hogy az egyik igen tetemes rész, a másik által kellőleg fedezve, már az új hadi munkálatoknak irányában igen gikeres előhaladást tőn akkorra, midőn az ellenség észrevette, hogy a főváros kiürítettett. Hogy merre ment seregünknek azon része, arról nem szólhatok bővebben, hanem ez alkalommal arra kell kémem a tisztelt házat az egyik vezérnek jelentése folytán, méltóztassék megengedni, hogy Frideczky képviselő úr néhány napig ne legyen kénytelen, megjelenni a ház előtt, mert őt reá valami teendő vár. Seregünk kivonulván a fővárosból, haditanács tartatott, mellyben jelen voltak a táborvezérkari főnök Vetter tábornok, nem különben Görgei, Perczel,

Répásy és Lázár tábornok urak és a táborvezéri karnak több tisztjei, ennek következtében állapított meg egy hadi munkálati terv, mellynek végrehajtása körül a lehetőség intézkedni a bizottmány kötelességének ismeri. Seregeinknek több részéről, mert úgy kívánván a sors, hogy eddig sokfelőli vidékeket valánk kénytelenek őrizni, részint örvedetes, részint nem örvedetes híreket kell mondanom, örvedetesek az erdélyi események, hol Bem tábornok mindedig a legfényesebben igazolta a kormánynak és nemzetnek benne vetett bizodalját. A ki általvett mondhatom egy deorganisált és a balesemények által hangulatában megcsökkent csekély sereget és azon sereg a küzdelmek által a bátorság ösvényén mindinkább erősödvé, most már a legbátrabb és legharcsszomjazóbb seregeink közé tartozik annyira, hogy mint Bem tábornok hivatalos jelentésében írja, csaknem kétségbe esnek azok, kiket a hadi munkálatoknál fogva egyik vagy másik pont őrzésére hátrahagyni kénytelen. írja egyszersmind, hogy ő nem kíván a törvényhozó testnek és kormánynak alkalmatlankodni ezúttal segítségkérésrel, sem ember, sem fegyver, sem pénz, sem ruházat, sem élelem, sem ló tekintetében. A sereg, mellyet meglehetős elmállott állapotban és számban adtunk kezébe, egyénekben jelenleg 20,000 körül áll, és azt gondolja, hogy Erdélynek számba vevén kútforrásait, azon sereget lépései közben mindinkább szaporitandja. Ámbár én részemről kijelentem a háznak, hogy Bem tábornok hadimunkálatai mindezen szép ajánlatai mellett is különös fontosságot nyernek azáltal, hogy az országgyűlés itt van, de a kormány nem fog csupán arra támaszkodni, és mindenesetre intézkedni fog, ha a körülmények úgy kívánandják, segéderőről az ő táborának szaporítására és általában azon vidéknek fedezésére. Utolsó levele, mellyet vettem, Beszterczéről szól, mellyet Naszóddal az oláhlázadás fészkeivel együtt január 2-án foglalt el és különös méltánlyattal kell említenem, hogy eddig még mindig meg* szokta mondani előre, mellyik nap, mellyik órában mit fog elfoglalni, eddig még minden előremondásai teljesültek. Megírta dec. 20-kán, hogy 25-én Kolozsvárt el fogja foglalni, 29-én megírta, hogy január 2-án el fogja foglalni Beszterczét és Naszódot, szóval minden tervei eddig pontról pontra teljesültek. Miskolcz tájékán, úgy hiszem értesítve van már a ház, nem olly örvedezettő volt azon harcz, mellyet Mézszáros hadügyminister intézett, egyébiránt jelenthetem, hogy egy pár harczedett zászlóaljnak oda rendelését tartván szükségesnek, a kormány intézkedett, hogy a hadvezér azt megkapja, mi már eddig táborával egyesült is, mondhatom, hogy legjobb zászlóaljaink egyike van a küldött segítség közt. Történtek lemondások a tábornál egyes tisztek részéről, történtek egyes átmenetek is, mi illy körülmények között a históriában meg szokott történni. Egyébiránt seregeink megvannak és nem kívántatik semmi egyéb, mint hogy a népnek lelkesedése által támogatva, a tisztelt képviselő ház maga férfias

kitartásával vezérelje az igazságos diadal felé, mert vezéreink akként vannak meggyőződve, többektől kaptam már e részben tudósítást S kevesen vannak már hátra, hogy ha vesztett ütközetek balesemé- nyei nehézkednének is a hazára, valameddig a nemzetnek képvisé- lete, kormánya és hadserege van, a végdiadal felett kétségbeesni nem kell. Azon vidéken vagyunk, mely vidék valahányszor Magyar- ország szabadságáért küzdeni kell, legkitűnőbb volt a szabadság har- czában és a mely vidék sohasem tette le fegyverét, melyet Magyar- ország oltalmára emelt fel, valameddig fegyvere győzedelmével vagy becsületes békekötéssel nem volt a nemzetnek szabadsága biztosítva és kivíva. Azon szellem most is meg fogja hatni ezen vidéknek népét, miként érzi azon kötelességet, hogy a nemzetnek azon szabadságát, melyet ősei véreikkel szerettek, az ivadéknak meg kell tartan', ha a maradéknak átkát nem akarja magára vonni azon szabadság oda engedéséért, melyet ezer év óta meg tudott védeni a magyar. Jónak vélném, ha egy rövid határozattal vagy felszólítással a nép irányá- ban méltóztatnék a képviselő ház a tiszavidéknek azon általam biz- tosán remélt jóhangulatát gyámolítani azon tekintéllyel, mely feks- zik a nemzet képviselői felvidításában. Egyébiránt örömmel mond- hatom, merre jöttem utamban, a nép önként, felhívás nélkül tódult azon igénytelen férfiú körébe, kinek, ha van valamely fontossága a nemzet előtt, az csak egyenesen azon kötelességnél fogva van, mely- lyet a tisztelt képviselők bizalma gyenge vállaira ruházott. A nép tódult körömbé, alkalmam volt több nagy községben a néppel egy pár szót váltani és találtam ezen tiszta tősgyökeres becsületes romlat- an szívű népet olyannak, minőnek találni óhajtottam és reméltem.

Jelentem a tisztelt háznak, hogy a honvédelmi bizottmány kötelességének fogja ismerni, azon esetre, ha az ellenséges seregek a tiszavidéknek szent földjét megszensteleníteni akarnák, a népet általános felkelésre hívni fel, azon népet, mely úgy nyilatkozott, hogy óhajtja az órát, midőn elbánhat az ellenséggel. De midőn általános népfelkelésről szólok, szükségesnek tartom megemlíteni, hogy ennek eszméivel nincs összekötve a nép részéről hadi sorban állani meg az ütközetet az ágyúk és rendes katonaság ellenében; a népnek más rendeltetése van, mely csak gégédül tekinthető a rendes hadseregek mellett. Hogy az ellenségnek pillanatnyi tovább nyomulását hadse- regünk akadályozza s a lehető legrövidebb idő alatt támadólag me- hessen visszanyerésére azon térnek, melyet elvesztettünk, eziránt a kormány az intézkedéseket megtette s ígérhetem a tisztelt háznak, hogy ha váratlan körülmények nem jönnek közbe, seregeink offensiv állást veendének. Ez az, mitől a hazának megmentését várom, mert úgy ismerem a magyart, hogy bátorsága is inkább támadó, mint szenvedőleges természetű. A magyar, ha támadni kell, talán pusztá kézzel is hamarabb veszi el az ágyúkat, mintsem hogy fegyveresen a golyók előtt álljon. Óhajtom tehát, hogy a vezérek megértsék a

nemzetnek ezen geniúsát. Jelentem továbbá, hogy a kormányzat folytatásához szükséges eszközök leszállítása nagyrészen már megtörtént; azonban, midőn a legszívesebb köszönetét nyilatkoztatom magam és a kormány s ha szabad mondanom, a képviselőház nevében Debreczen város lelkes polgárságának vendégszerető magyar érzelmű fogadásáért s azon készségért, mellyel az országgyűlés kívánatainak teljesítése elébe ment, másrésztől meg kell vallanom, hogy olly soknemű kiterjedt házakra van a kormánynak szüksége, miszerint nagy baj nélkül mindent itten elhelyeztetni nem lehetett és azért a kormányzati eszközöknek egy része Nagyváradra szállított, a hol némi erősség is van. Ezt ki kellett jelentenem, nehogy balmagyarázatokra adassék alkalom, nehogy valaki tudja isten mit gondoljon, hogy a lőszeres s a fegyvergyár egy része tovább szállított; ez nem más okból történt, minthogy itt nem tudunk azoknak biztos helyet adni. Nagyváradon vár is lévén, több katonai készülék van, itt pedig lehetetlen összeszorulnunk mindennel, a mire a kormánynak szüksége van. Egyébiránt a nervus rerum gerendarum a pénz, erre nézve azon határozatok nyomán, miket az országgyűlés meghozott, történt gondoskodás, hogy fénakadás ne legyen, hanem már Pesten tapasztalható volt az aprópénznek nagy hiánya s ezen fogyatkozást különösen a nép az apró forgalomban nehezen érzi. Ki kell mondanom, hogy a nép, há azt gondolná, miként ezen körülmény az ország állapotjának valamely rősz állására mutat, vagy hogy a kormány nem tesz mindent, mit e részben tenni kell, nagyon tévedne. Ez a dolgok természetében fekszik. A história mutatja, valahányszor az országban háború van, az ércpénz a forgalomból eltűnik, legyen bár a háború győzedelmektől kísérve vagy veszteségektől követve, az mindegy, az ércpénzt az emberek el szokták tenni, s csak a békés nyugalmas korban szokott ez ismét megjelenni. Ez tehát sem rősz állapotra nem mutat, sem a kormány nem mulasztott el e részben semmit is, mert ha millió számra verethetnék is a húszasokat mindennap, az mind eltűnnék. Nem mondom, hogy magam is nem estem volna e gyarlóságba, hogy eltettem volna az ércpénzt és ha nem tettem el, csak azért nem tettem, mert valóban nincs mit eltenni; ebből nagy fogyatkozás van a mindennapi forgalomban. Tehát bátor volnék a háznak becses engedelmet kérni arra nézve, hogy 30 és 15 p. kros kincstári utalványokat legyen szabad készíttetnem, mellyek pótolják az aprópénz hiányát. Tudósítom egyszersmind a házat, miképen magyar feliratú rézpénz és kisebb 12 és 6 kros ezüst pénzeknek veretése iránt is intézkedett a kormány. E részben nem kértem előleges engedelmet, mert nem volt rá szükség, hanem mi a kincstári utalványokat illeti, erre nézve bátor vagyok engedelmet kérni. Ennyiből áll az, mit jelenleg mondani lehetett. Kétségtelenül legérdekesebb volna mindenkire nézve, ha elmondanám, hol állanak seregeink és micsoda tervök van, hanem méltóztat-

ának e részben e méltó kíváncsiságot a haza érdekének alá rendelni S nekem megengedni, hogy ne szóljak. A honvédelmi bizottmány részéről méltóztassék a ház elfogadni azon nyilatkozatot, hogy valameddig az országgyűlés bizalma kísérni fogja lépteit, valameddig csekély tehetségünket de becsületes akaratunkat a kormány vezetésében igénybe venni méltóztatnak, addig éjjelünk nappalunk minden fáradozásaira méltóztassanak számítani s arra, hogy mi kétségtelenül a vész perceiben sem fogunk lemondani. Valamint fentartjuk azon szabadságot magunknak, hogy midőn jó lelkiismerettel elmondhatjuk, talán már jó volna pihenni, kinyugodhassunk, de míg a veszély tart, addig bizonyosan nem.“

Ezen indítványok általános szavazattal elfogadtattak.

VI.

Bevonulván Bem Kolozsvárra, ott következő proclamiatiót adott ki:

„A felső erdélyi hadsereg főparancsnokától Erdély lakosaihoz! A magyar hadsereg jó, hogy kiszabadítson titeket a reactio rabigájá s a katonai zsarnokság alól. A magyar álladalom alkotmánya által biztosított szabadság ismét életbe lép. Mindennemű political vétke-kért általános bocsánat biztosittatik az egész országra nézve. Ámde midőn a múltakra fátjól vettetik, midőn az eltévedt lakosoknak kegyelmes bűnbocsánat adatik, figyelmeztetnek egyszersmind az ország minden lakosai, hogy az alkotmányszerű kormány ellen elkövetendő minden political vétkek haditörvényileg fognak büntettetni. Azon lakosok, kik kezeikben fegyverrel fogatnak el, úgyszintén, kik magyar hadseregeink belépte után rögtön mindennemű hadi tűzfegyvereiket át nem adják, halállal büntettetnek. Felhívatnak azért e hon minden lakosai, hogy a náluk létező mindennemű hadi tűzfegyvereket a legközelebb eső katonai hatóságnak azonnal adják be. Minden a hadsereg élelmezésére tartozó kellékek és megrendelt szállítások a tisztek által nyugtatványoztatni s a kormánybiztosok által ki fognak fizettetni. Kelt Kolozsvárt, a főhadiszálláson dec. 27-én 1848. Bem, tábornok.“

E nyereseményének s ezutáni előnyomulásának köszönhető, hogy a székelyekkel egyesült.

E földön egyedül Háromszék tartá magát. Áron Gábor az egészen elzárt, bekerített vidék számára ágyúkat öntött, löport, gyutasot készített.

Sokat tett ez ember jellemzilárdsága, hogy annyi ideig tartható magát.

Második fejezet.

Pest ostromállapotba tétele, a fegyverek beszedése iránti rendelet, Havas J. kir. biztos. A magyar kormány első működései Debreczenben, bankgyár, fegyverkészítés. Pártok Debreczenben-, Nyáry, Hunfalvi, Kazinczy, Kovács, a jan. 18-iki országgyűlés, határozat a letartóztatott küldöttek ügyében. Hadjárat január végéig.

I.

Bevonulván Pestre Windischgrätz, Havas Józsefet e két város királyi biztosává nevezte ki, ki is e hivatalát erélyesen és pontosan folytató.

Azután Ferdinánd királynak leléptét s Ferencz József trónra-leléptét sat. tárgyzó placatot ragasztattak ki.

Gr. Wrba altábornagy a városnak maga ahhoz alkalmazása végett következő. placatot adott ki:

„Hirdetés. Ő herczegsége Windischgrätz Alfréd cs. kir. tábornagy által, azon teljes hatalmánál fogva, mellyel ő felségétől felruházott, Pestmegyében bezárolag Buda és Pest városokat, a Jász-Kun kerületekben, továbbá Esztergom és Fehér megyékben katonai kerületi parancsnoknak neveztetvén ki, szükségesnek tartom az ő herczegsége által immár kibocsátott proclamatiókra vonatkozólag köztudomás és a legszorosabb hozzátartás végett következőket kihirdetni.

1) Buda és Pest városok és a fennevezett vármegyék s kerületek ostromállapotba helyeztetnek.

2) A békés polgár személye és vagyona védetik, ellenben összecsoportozások, lázadások, szóbeli vagy írásbeli felingerlések, és ő felsége első Ferencz-József császárunk és királyunk kormánya ellenei fellázítások rögtönítélet útján haditörvények szerint fognak büntettetni, hasonló fenyték érendvén azt, ki merészleni vagy kísérleni fogná a katonákat engedetlenségre vagy hitszegésre csábítani.

3) Mindenkinék tilos, falragaszokat katonai hatóság engedelmével felragasztatni vagy közhírré tenni, az ez ellen vétkezők rögtönítélet útján haditörvények szerint fognak büntettetni, valamint

4) az is, ki a katonai hatóság által felragasztott hirdetményeket leszakítja.

5) Minden polgári hatóság katonai parancs alá rendeltetik, mellynek őtalma alatt hivatalos eljárását gyakorolni fogja. Azon polgári tisztviselő, ki ezen rendeletnek szóval, tettel, vagy mulasztással ellenszegül, nem különben az, ki a katonai hatalomnak nem engedelmeskedik; pártütők társának nyilváníttatván, katonai törvények szerinti rögtönítélet alá esik.

6) A nemzetörség az ostromállapot alatt előlegesen feloszlatatik.

7) Buda-, és Pest város lakosai mindennemű fegyvert különbség nélkül, magán fegyvereket térítvény mellett, ezen hirdetéstől számítandó 36 óra alatt az illető kapitányi hivatalnál átadni tartoznak, melly azokat a katonai parancsnokságnak átadandja.

8) Kinél ezen határidő elmúltával fegyver taláztatik, haditörvények szerinti rögtönítélet alá esik.

9) Minden közgyűlések, gyülekezetek és clubbok a városban úgy mint a fennevezett megyék és kerületek bármely helyén tilalmaztatnak, az ez ellen vétezők rögtönítélet alá esnek.

10) Minden összeköttetés az úgynevezett honvédelmi bizottmánnal, vagy annak elnökével, vagy pedig az immár feloszlatott országgyűléssel ezennel legszigorúbban tiltatik. Kik azoknak parancsait nyilvánítják, velők hivatalos vagy bizalmas közlekedést üznek, a haditörvények teljes szigorá alá esnek.

11) Minden külföldiek és jövevények haladék nélkül összeiratnak; azok, kik magukat elegendően nem igazolhatják, vagy különben gyanúsak, a katonai hatóság rendelkezése alá adatnak, melly egyedül van jogosítva tartózkodási jegyeket adni. Minden háztulajdonos lakosaiért felelős; ki idegennek tartózkodási engedelem nélkül szállást ad, haditörvények szerint fog büntettetni.

12) Útlevelek csak úgy érvényesek, ha azok az illető katonai parancsnokság által láttamoztatnak. Kelt Pesten, 1849. évi január 7-kén. Gróf Wrbna Ladislav m. k. altábornagy és a 2-dik hadsereg parancsnoka.“

De a tábornagnak kiadott azon rendelete, hogy azon cs. kir. katonák, kik magyar kormány alatt szolgálnak, ha visszatérnek, kegyelmet nyernek, hatás nélkül hangzók el.

Ugyanez időben, egy katonai politikai bizottmány ült össze, megvizsgálni a politikailag compromittáltakat.

Másfelől az ott maradt képviselők, köztök Pázmándy, tisztelkedtek a tábornagnál. Pázmándy befogatott, de nem sokára fölmentették.

Nézzünk szét a tiszai vidékre menekült kormány tettei felett.

Alig volt egy pár mértföldnyi birtok tulajdona, sergei mindenütt verettek, vezérei mindenütt visszavonulásban, fegyvere kevés, katonája demoralizált s az is zúgolódó, pénze elfogyva sat.

Idő, körülmény, minden, minden ellenök esküdt.

S mintha a vész szerezte volna meg bátorságukat, mintha annak tornyosulása növelte volna erejüket, e perczekben fejtették ki a legnagyobb erőt.

A fővárossal ügyes kémeek fentarták a közlekedést.

N.-Váradon és Debreczenben bankgyárt állítottak.

A vezérekhez biztató rendeletek küldettek.

A katonák közt jutalmak, díjak osztattak ki.

Egymásután szerelték fel a zászlóaljkat, szereztek újonczokat, gyártottak gyutacsot, lőport, öntöttek ágyút, fegyvert.

Az el nem foglalt megyékben emissariusok működtek.

Külföldről megszerezték tábornok Dembinszkyt, ki Kassán át mint czukrászegény jött be az országba.

II.

A zajosabb, nevezetesebb ülések egyike volt a jan. 13-iki.

Olvasatott ugyanis a kiküldött országos választmánynak Bicske jan. 4-ről küldött következő jelentése:

„Múlt évi december 31-kén történt kiküldetésünk következtében folyó évi január 1-ső napján délután Promontoriumba mentünk a főhadiszállásra. Onnan két tisztnek kíséretében Hamzsabégre értünk, hol az ottani katonai parancsnok Géczy huszár-hadnagyot adta mellénk 12 legénynyel és egy trombitással katonai kísérettül, s a tisztnek meghagyta: hogy minket a császári tábor előőrségei kíséren. Mi Hamzsabégről megindultunk későn este, s mivel Martonvásáron sem tudták megmondani, hogy az érintett tábornok előőrsei melly tájon állanak, a kíséző tiszt nem tartotta czélszerűnek tovább menni, s a sötétben bizonytalanra tévelyegni. Ott késtünk tehát néhány óráig, s reggel megindultunk Vál felé, mert értésünkre esett, hogy herczeg Windischgrätz főtábornokot hihetőleg Csákvár vagy Bicske táján fogjuk találni. Válban megtudtuk, hogy azon éjjel Verebre érkezett egy tetemesebb hadcsapat, általmentünk tehát azonnal Verebre, de mire oda értünk, onnan az egész cs. katonaság előre nyomult Baracska felé. Verébről tehát elküldöttük a kíséző huszártisztet Baracska felé azon megbízással, hogy ott, hol az említett tábornok bármelley részét találja, ittletünket jelentse be, s a parancsnokot szólítsa fel, hogy minket a szokott módon Windischgrätz herczeg főtábornok úrhoz kísértessen. A tiszt este visszaérkezett, s a Baracsán talált tábor főparancsnokától b. Jella-chichtól azon választ hozta, hogy ini a főtábornokot másnap délben már Bicskén találandjuk. Katonai kíséretet nem küldött, de kíséző huszártisztünknek adatott egy iratot, mellyben Bicskéig háborítatlan utazása biztosított. Mi tehát másnap január 3-kán déltájban kíséretünkkel együtt háborítatlanul ide érkeztünk, s azonnal a kíséző

huszártisztet és gr. Majláth Antalt elküldöttük, hogy minket hg. Windischgratz főtabornok urnái jelentsen.

Csakhamar értesítettünk arról, hogy a hg. főtabornok a küldöttségnek négy tagját elfogadja ugyan, de gf. Batthyány Lajost nem fogadhatja. Ezen izenetre, miután egyik társunk elfogadása megtagadtak, mint országos küldöttség érdemileg ugyan nem működöttünk volna; nehogy azonban bármit elmulasszunk a célznak elérésére, s reményivé azt is, hogy ha a herczeg főtabornok bölcs kiegyenlítésre célzó küldetésünkről értesítve lesz, talán hajlandó leend, az összes küldöttséggel érintkezésbe bocsátkozni: mi négyen, úgymint Majláth György, Lonovics József, Majláth Antal és Deák Ferencz a herczeg főtabornok előtt megjelentünk. Majláth György ország bírāja előadá, hogy mi a magyar országgyűlésnek küldöttjei vagyunk, s erre a hg főtabornok azonnal azt felelte, hogy ő a magyar országgyűlést el nem ismeri, minthogy azt ő felsége elosztatta. Elmondó mégis az ország bírāja békés kiegyenlítésre célzó küldetésünket, de a herczeg főtabornok határozottan azt válaszoló, hogy azok után, mik az országban történtek, sem fegyvernyugvásról, sem bármi egyéb egyezkedésekről szó sem lehet, hanem egyedül csak feltétlen alávetésről (unbedingte Unterwerfung). Ő az országot fegyverrel fogja elfoglalni, katonai kormányt hozand be, s majd akkor ő felsége fogja elhatározni a jövődre teendőket. Most azonban ő felségéhez sem bocsát minket, mert őtet ő felsége teljhatalommal ruházta fel, s ő felsége sem adna egyéb feleletet. O tehát tanácsolja, hogy feltétlen alávetéssel igyekezzünk kegyelmet nyerni ő felségénél. A katonaság azonnal tegye le a fegyvert, s esküdjék hűséget ő felségének, az elfoglalt várak pedig haladéknélkül adassanak által.

Mi ezen válasz után, látván, hogy miután az országgyűlés sem ismertetnék el, s mi országos küldötteknek nem tekintetünk, s ő felségéhez sem bocsátatunk, kérdést tevén az iránt, hogy mikor és mi módon mehetünk vissza? kérdésünkre az válaszoltatok, hogy mivel a hg főtabornoknak előrenyomuló seregei hadi munkálataikat már Buda közelében is megkezdték, visszamenetelünkre most intézkedések nem tétethetnek addig, míg azt a hadi munkálatok megengedik.

Eltávozván a herczeg főtabornoktól, azonnal szállás rendeltett számunkra, s gf Batthyány Lajos is velünk együtt van. Ellátásunkról rendelkezések tétettek s a legillendőbben bánnak velünk. Kíséretünk, a huszártiszt és legényei szintén nem levének visszabocsátva.

Ez volt küldetésünknek eddigi lefolyása, mellyről sietünk az országgy ülést előre tudósítani. A herczeg fő tabornok ajánlotta, hogy tudósításunkat szokott katonai úton tovább juttatja.“

Ez ülésen fejlődött ki a két párt.

Egyiknek, melyy Austriával minden áron békülni akart, vezére Nyáry. Többi tagjai: Hunfalvi, Kazinczy, Kovács L. sat.

A másik e békülést minden áron ellenzetté.

Hevesen, mondhatni, kiméletlenül kelt ki azon part Nyáry ellen, ki határozatukat ellenzetté.

Milly határozottan, nyíltan kikelt ellene, mutatja köv. beszéde:

„Nagy figyelmetlenség volt az előttem szólott képviselőktől, midőn azt mondták, hogy én olly bolondot mondtam, miként, ha nyerünk is, készek vagyunk akárminő békére. Beszédem elején azt mondtam, hogy a nemzetek közötti háborúban s viszonyokban az igazság: a hatalom, s ez igen természetes; a mellyik győzedelmes lesz, az fog szabni a másiknak szabályokat és törvényeket. Ha Windischgrätz lesz győzedelmes, ő a maga státusdománya szerint fog intézkedni Magyarországra nézve, és ha Magyarország lesz győztes, nem marad az 1848-i törvényeknél és az eddigi biztosítékoknál, hanem többet kívánand. Megmondom terjedelmesebben, miért kívántam a békének a határozatba betéteit. Magyarországon még senki nem tudja, mert nyíltan e ház sohasem nyilatkoztatta ki, mi téren állunk. Minket megtámadtak, a védelem terére állottunk s mégis mit mindent össze nem beszéltek rólunk! Egy külföldi lapban azt írták, mikint a cél nem egyéb, mint hogy Kossuth Lajos meg akarja magát koronáztatni. Pedig így van, egyik ezt, másik respublikát mond és a harmadik nem tudom mi képtelenséget. Nagyon szükséges, hogy ha valaki a szerencse idején nem volt határozott, legalább akkor legyen határozott, midőn a veszedelem szélén áll. Ne csináljunk illusiót, mondjuk ki tisztán, hogy ha a nemzet nem teszi azt, a mit Kossuth Lajos tisztelt barátunk mondtott, el van veszve az ország; nem kell a vész elhárítását egyedül istentől várni. Adott az isten a magyarnak agyába velőt, használjuk fel azt okosan. Magunkra vagyunk hagyva, most Európa sympathiájára ne számítsunk, hanem legalább azon erőket, mellyek el vannak tőlünk bizonyos határvonal által zárva, ne hagyjuk ezen titubatióban tovább is; mondjuk meg tisztelt ház, miért nem hagyjuk el a hazát? azért mert feladni a nemzet jogát nincs hatalmunkban, mi nemcsak egyesek, hanem mint tisztviselők, képviselői a nemzetnek nyilatkoztatjuk, hogy nincs hatalmunkban feladni a nemzet jogát és egyezkedni nincs hatalmunkban, meg kell azt védeni, míg lehet. De ha kimondjuk, hogy az 1848-diki törvényt, mert ez a status quo, ez a legkisebb, védjük, azon térre vagyunk szorítva, hogy azt oltalmaznunk kell fegyverrel is s folytatnunk a háborút és hogyha látjuk is, hogy nem győztünk, még akkor sem egyezkedhetünk, mert hatalmunkban nincs, a békét ez alapon soha ki nem zárjuk. Az szintolly kötelesség, hogy a statusquot oltalmazzuk, mint kötelességünk az, hogy továbbá dolgot ne vigyük, mint ezen statusquomegtartásaig, mielőtt a nemzet egy része elvérzenék, vagy az ország egy része elfoglaltatnék, ha lehet, békét eszközöljünk. Akkor, ha Win-

dischgrätz bennünket legyőz, nem kell béke, akkor békéről nincs szó, valamint akkor sincs, ha mi győzzük le Windischgrätzet, mert ekkor senki sem fogja mondhatni, hogy Magyarországnak visszadatott a dynastia által előbbeni joga. Ha legyőztünk, szabadon rendelkeznek velünk, ha mi győzünk, mi leszünk a szabadon rendelkezők. Egyébiránt fogadják el indítványomat, vagy nem, nem értem azon ellenvetéseket, mellyek ellene tétettek, különösen legnevezetesebb volt ezek közt az, mit Kossuth Lajos tisztelt barátunk mondott, mit nem is gondoltam, hogy fel lehessen hozni. Én nem Windischgrätz irányában hoztam fel azt, mert vele tisztában van a dolog, midőn azt mondja: Unbedingte Unterwerfung, hanem felhoztam Magyarország irányában még akkor is, ha annak egy részében van is az ellenség, mert ha nem tudja az ellenség által megszállott rész, mi alapon vagyunk s ha egyedül a Tisza környékére, a hol most ellenség nincs, terjeszkedünk ki, ez a vidék soha Magyarországot megmenteni nem fogja; ha pedig az egész ország tudja, mi alapon vagyunk s részt vesz, hacsak morális segélyyel is a védelemben, akkor győzni fogunk. A szavazás a rendi országgyűléshez hozzáillet, mikor is minden harmadik negyedik szó az volt, hogy szavazzunk. Kállay Ödön következetlenséggel vádolt ezen szavaim miatt: „Nemzetnél a hatalom s erő az igazság, s azt mondja, hogy én szóban keresem az erőt. Ő talán azt gondolja, hogy csak vasból csinálják az erőt és morális erőt nem hiszen, holott a legnagyobb morális erőt is morális erők mozgatják. Ha akarjuk, hogy hassunk azon részére is az országnak, melly el van foglalva, mindent határozottan s tisztán kell kitenni, mert különben nem sokára azon idő fog bekövetkezni, mellyben ellenünk fognak nyilatkozni.“

Nem hallgattatának meg. Elvetették Nyárynak azon záradékát, hogy minden esetben készek a békére. Hozatott tehát ezen határozat: „Olvastatott az ellenséges császári hadsereg fővezére Windischgrätz herczeghez fegyvernyugvás s onnan Ferencz József austriai császárhoz a Magyarország ellen folytatott jogtalan háborúnak az ország jogainak integritása, nemzetisége és nemzeti becsületének sérelme nélkül leendő békés kiegyenlítése végett a törvényhozó testület m. évi december 31-én kelt határozata erejénél fogva utasított küldöttségnek Bicskén f. hó 4-én kelt s az országgyűléshez intézett levele, mellyben jelenti, mikép a nevezett herczeg Windischgrätz a küldöttség egyik tagját, gróf Batthyány Lajost épen nem, a többi négy tagot pedig, u. m. Majláth György országbíró, Lonovics József egri érseket, gróf Majláth Antalt és Deák Ferencz képviselőt pedig elfogadta ugyan, azonban nem mint az országgyűlés küldötteit, mivel azt a trónról lemondott V-dik Ferdinánd király által elosztatottnak állította. A küldöttségnek a békés kiegyenlítésre célzó szavaikra pedig azt válaszolá: hogy azok után, mik az országban történtek, sem fegyvernyugvásról, sem bármely egyéb egyezkedésről

szó sem lehet, hanem egyedül csak föltétlen alávetésről (umbedingte Unterwerfung), hogy ő az országot fegyverrel fogja elfoglalni, katonai kormányt hozand be s majd akkor ő felsége (értsd a magyar trónra alkotmányellenesen lépni akaró s meg nem koronázott Ferencz József austriai császárt) fogja elhatározni a jövődre nézve teendőket. Most azonban Ferencz József császárhoz sem bocsátja a küldöttséget, mert ez Őt teljhatalommal ruházta fel s az sem adna egyéb feleletet. Tanácsolja tehát hg Windiechgrätz, hogy feltétlen alávetéssel igyekezzünk kegyelmet nyerni az austriai császárnál. A katonaság azonnal tegye le a fegyvert s esküdjék hűséget Ferencz Józsefnek, az elfoglalt várak pedig haladéknélkül adassanak által.

Melly válasz után látván a küldöttség, hogy miután az országgyűlés nem ismertetnék el, s ők országos küldötteknek nem tekintetnek s Ferencz József austriai császárhoz sem bocsátatnak, kérdést tőnek Windischgrätz herceghez az iránt: mikor és mimódon mehetnek vissza? a kérdésükre az válaszoltatott, hogy mivel a herceg tábornagnak előrenyomuló seregei hadimunkálataikat már Buda közelében is megkezdezték, a küldöttség visszamenetelére most intézkedések nem tétethetnek addig, míg azt a hadimunkálatok meg nem engedik. Minek következtében a küldöttség tagjai, gr. Batthyány Lajost is ide érte, a kíséretökre rendelt tiszt- és többi katonákkal együtt ott tartóztatnak s tartóztatnak mai napig.

Melly jelentés nyomán, miután a magyar nemzet nem valami új jogok megnyerése, hanem csupán királyi esküvel is biztosított s most hitelesleg fegyveresen megtámadott ezredéves országos létele, önállása és alkotmányossága megvédése végett kényszerült az önfentartás természeti törvényénél fogva szinte fegyveresen ellenállani; s miután, hogy a további vérontást megszüntesse, az alkotmány biztosítása feltétele alatt maga részéről békeajánlatot tőn s a helyett, hogy az elfogadtatott volna, az austriai császár teljhatalmú fővezére által a nemzet küldöttsége népjogellenesen letartóztatott s föltétlen alávetés követeltetvén, az alkotmány megsemmisítésével az ország elfoglaltatni s katonai kormány alá vettetni fenyegettetik: a képviselő ház ezen feleletből teljesen s a legméltóbb indignatióval meggyőződén, mikép az austriai ház, melly eddigi fenállásáért is anynyi hálával tartozik ezen nemzetnek, olly fenhéjázó hangon s olly zsarnok feltételeket nem áll szabni, minőket még tökéletesen megvert nemzet irányában sem szabad tennie, holott a magyar nemzet eddig nemcsak hogy leverve nincs, sőt seregeink száma és vitézsége s a nép áldozatkészsége győzedelmet is ígér, egyakarattal elhatározta: miszerint országos léteit, függetlenségét, alkotmányát és nemzetiségét utolsó emberig, utolsó csep vérig tovább is védelmezni fogja.

Melly határozat sok ezer példányokban kinyomatni, a nép és hadsereg közt mielőbb kiosztatni rendeltetett.

Kossuth Lajos kormányelnök indítványára minden egyes képviselő ünnepélyes Ígéretet tőn s illetőleg a képviselő ház elhatározta:

Hogy mindaddig egy sem fog eltávozni és a kép viselőház együtt maradand, míg a haza megmentve nem leend.

Ugyancsak a kormány elnöke további indítványára még következő határozatokban történt megállapodás:

% Miszerint ezen határozat kihirdetése napjától mindaz, ki a harcban gyáván megfutamlík, főkép a tiszték, mint hazaáruló halállal fog büntetteim.

&" Miszerint a kormány főbb gondjai közé számítsa, ügyelni, hogy a hadjáratok által a nép minél kevesebb terhet érezzen; minden zsarolás, bár ki kövesse is el, szinte halálbüntetést huzandván maga után. Végre

' " Hogy mindazt, mit a nép kiszolgált, a kormány vagy adóba elfogadja, vagy pedig készpénzben kifizesse s mennyiben az álladalom pénzereje a tüsténti kifizetést itt ott meg nem engedné: a képviselőház ezennel ünnepélyesen fogadja s ezen kötelezést a nemzeti becsület oltalma alá helyezi, hogy mihelyt a körülmények megengedik, az álladalom részére tüstént minden bármínemű kiszolgáltatás törvényes kamatokkal együtt fog megtérítettni."

III.

A Közlöny a hadjelentések sorát következővel nyitotta meg:

„Balassa-Gyarmat jan. 14-kén 1849. Miután az ellenség seregeinket folyó hó 11-kén Oroszi, Vadkert és Ipolyság környékén utólérte volna, G-örgei táborvezér ugyanez nap utócsapatát Guyon ezredes vezérlete alatt az ipolysági szőlőkben és Tompa vidékén ágyúkkal erősen ellátva olly szerencsésen helyezé el, hogy az ellenség előrenyomulván mitsem gyanított elrejtett katonáinkról; 11 órájtában minden gond nélkül be is vonult a nehéz lovasság Csórics tábornok, Noszticz és Wallis parancsnokok vezérlete alatt a szőlőkertek mellett Ipolyságba, hol erős ágyútüzeléssel fogadtatott a mi részünkről. Az ellenség rémületében annyira megzavarodott, hogy önvédelmére nem is gondolván, majdnem minden lövés nélkül megfutamodott, és a csatátért nagy számú holtakkal elborítva hagyta el. Ugyancsak Guyon ezredes parancsnoksága alatt történt folyó hó 12-én, miután az ellenség Ipolyság körül ismét összeszedte magát, egy másik, az előbbihez hasonló ütközet. Folyó hó 13-kán miután Görgei táborvezér utócsapatát tetemesen megerősítette, Varsáynál állította föl csatarendbe, és hasonló szerencsével működött az ellenség vesztére. Ugyanez nap történt egy kisebbszerű előcsatározás Verebélynél, hol Schwarzenberg előrei kénytelenek voltak visszavonulni,

Seregeink igen lelkesültek, az ellenség emberei szembetűnőleg levertek; s a felvidék hegy völgyei közt mintegy bizonyos legyőzéstüket sejdítik.“

IV.

Az ezutáni ülésekben a nemzethez bocsátandó proclamatió felett vitáztak. Következő proclamatió hitelesítették:

„Az 1847^{7/8}-dik évi országgyűlésen alkotott törvények a nemzetnek új chartája.

Háromszázévi küzdelmeinknek tizennégy király esküje és hitlevele által biztosított, de azok megszegése miatt soha valósággá nem válhatott függetlenségünknek biztos alapköve tétetett le e törvényekben.

Szöttörettek a hűbéri bilincsek, szabaddá lett a hazának minden fia, szabaddá a föld, a nemzet minden fiainak édes anyjává a haza.

Nem erőszak csikarta ki e törvényeket; a fejedelem eljőve önként és megerősíté, s ígéré királyi hitére, hogy megtartja s tartatja azokat.

És a nemzet nyugodtan néze jövőjébe, háromszázéves fáradalmainak s küzdésének sikerét látá; látá e hont, mellynek dús gazdagsága századokon át mesterséges utakon szivattyúztatok ki idegen testek gyarapítására, colonialis és alárendelt aljas állásából föl- és kiemelkedni, virágzani jóllétben és boldogságban.

Várva várta az alkalmat, hogy a képviselőlet alapján összehívandó nemzetgyűlés a letett alapokon megkezdhesse hajdani nemzeti nagyságunk s dicsőségünk nagyszerű épületének munkáját.

Azonban már május havában a rácz lázadás kitört. Első leplezett kísérlete a reactionak az 1847^{7/8}-dik évi törvények semmivétételére.

A király összehívá a nemzetgyűlést, hogy gondoskodjék módokról, mellyekkel a nyílt lázadást el lehessen nyomni, s a békét helyreállítani.

És a nemzetgyűlés teljesíté föladatát, kötelességét; de a fejedelem megtagadá megerősítését azoknak, mellyek előterjesztésére hívá föl a nemzetet.

A reactio, eleméből, a sötétségből kilépett, a szabadsággyilkolás leveté a képmutató álarcot, és nyíltan izent harcot életre halálra nemzetünk ellen.

Az események a nemzet szemei előtt bonyolódtak le, nyílt könyv az, mellynek lapjain kiolthatlan betűkkel vannak följegyezva a történetek, a vád barbár népeknél is tiszteletben tartott eskü és hit megszegése, ártatlan emberek, nők, gyermekek legyilkoltatása, békés falvak fölgyújtása s kiprédáltatása, dús boldog vidékek elpusztítása, a világon leghűbb nép, a magyar nép kiirtása eseményei

vannak feljegyezve a történetek lapjain; vértől párolognak e lapok, a az utókor undorral fog eltelni az események olvasásakor, melyek meggyalázzák a legnemesebb teremtményt, az embert, meg magát az emberiséget. Ez események kiirthatatlanul vannak és legyenek bevésve a magyar nemzet szívébe.

És miért történt mind ez? Az 1847/8-diki törvények tán csorbíták a királyi jogokat, tán megingadoztaták a trónt? Épen nem; sőt ellenkezőleg: szilárdíták azt, mert a trón szűk alapra volt állítva az aristocrazia kevés száma miatt, az 1848-diki törvények által 15 millió természetes védője lett a trónnak, 15 millió szabad ember szívében gyökerezett a trón és a király hatalma, 'tekintélye neveltetett, mert szabad nép és föld felett uralkodandott a király, mert nem biztosabb-e Anglia koronája, mint a muszka autocrata vagy chinai császár koronája? nem fényesebb-e a magyar korona, melyet tizenöt millió szabad ember tesz föl a fejedelem fejére, mint a cseh, vagy vaskorona?

De történtek ezen undorító s kebellázító események, hitszegések, mert nem tűrheték azt, hogy az 1847/8-diki törvények által korlátoztatott s megakadályoztatott az osztrák ministerium, hogy fecsérelje, mint eddig, a magyar vért és pazarolja a magyar kincseket az absolutismus támogatására s más népek leigázására.

Nyíltan kimondatott ez azon okiratban, melyet az osztrák a magyar ministeriumhoz intézett.

Miként intézkedett és milly utat követett a nemzetgyűlés hazánknak e vészes napjaiban és körülményei közt; milly mérséklettel járt el szabadság- és nemzetmentő tiszteben; mennyire óvakodott csak a tiszta igazság, a szerződések természetes postulatumainak is eleget tenni: tudva van a nemzet előtt. És midőn az ármány a magyar királyt megfosztá trónjától, milly loyalian és ősi törvényeink s maga a már egyik rész által megszegett pragmatica sanctio szellemében és korlátai közt nyilatkozott, nem titok a nemzet előtt.

A magyar korona szent, s az örökösödés rende megállapítása óta nem vad erőszak s vérpatakok által lehet és kell ahhoz jutni; öröm, nem a keserűség, nem a kétségbeesés könnyűinek kell a nemzet szemében föltűnni, midőn a fejedelem Európa egyik legszebb koronájával fölékesíttetik, áldás óhajtásának kell lebegni a nemzet ajkain és nem az elfojtott átok és boszú indulatának dulongani a keblekben. Reményt s jóllétet kell a fejedelemnek első felléptével terjeszteni, nem dülással s rombolással kezdeni meg pályáját!

Olműtzbén a múlt évi december 2-kán történt események következtében hazánk az osztrák seregek által megtámadtatott, a háború eseményei s az elemek okozák, hogy az ellenség a főváros közelébe nyomult.

A nemzetgyűlés, mint egyedül constituált hatalom, melynek vállaira nehezedett a nemzet és szabadság megmentésének magasz-

tos de vészes kötelessége, a körülmények megfontolása után a nemzet és szabadság érdekében elkerülhetetlennek tartá ülése helyét megváltoztatni, s nem tenni ki' a nemzetgyűlést s a kormányzat szükséges eszközeit és segédforrásait egy a főváros közelében vívandó csata kétes kimenetelének, nem magát a fővárost s annak lakóit az illy harcz által csak felbőszíthető soldatesca rombolásainak s vad dúlásainak.

Budapest elesése fájdalmas mindenkinek, fővárosa hazánknak, de nem maga hazánk, szent a hazának földje a dús téreken, szent a begyek és sziklák kopár ormain, egyaránt ad erőt az elszánt hazafinak küzdeni nemzetéért, szabadságáért, egyaránt érdemli meg, hogy kiontott vérével áztassa azt, mert egyaránt fogamszik meg benne a szabadság gyenge, de hihetetlen gyorsasággal erősödő csemetéje; nincs előnye a haza földje egy részének a másik felett, nincs több igénye Pest pompás csarnokainak, mint a földműves, a nap-számos egyszerű szegény gunyhójának; minden része szabad már a hazának, s így védeni kell; minden fia szabad már a hazának, s minden egyesnek számára biztosítani szent kötelességünk.

Illy nézetekből indulva ki, tevének át üléseinket hazánk szabadságharcaiban kitűnő szerepet vitt Tiszavölgye fővárosába Debreczenbe. Innét intéztetik szabadságharcunk nem védőleg már többé, hanem támadólag.

És most kinyilatkoztatjuk a nemzetnek, mint annak bizodalma által hivatottak nemzetünk megmentésére s ősi szabadságunk kivivására, hogy mi feladatunknak megfelelni elszántak vagyunk.

Ezer évig tartá meg az aristocratia e nemzet életét, voltak dicső fénypontjai, voltak borús kétségbeejtő napjai e hazának. — Egyenletlenkedése a sír szélére vitte, de véráldozatokkal mosta el bűnét, 8 átadá nekünk a nemzet életét, át a szabadság szűzen megtartott anyagát, mellyből tétetett le új chartánk alapja.

Kevés számú volt az aristocratia, természetesen nem kedvelt és támogatott a nép által, mint a polgárjogok kizárólagos birtokosa; gyűlölt és üldözött fölülről, mint az absolutismus ellensége, s megtörhetetlen gátja; és mégis megtartá a nemzetet.

Az 1848-dik évi országgyűlésen a haza független, fiai s földje szabadokká lettek; az ármány által a nemesség kezéből kivett fegyver a népnek visszaadott; a tulajdon varázs ereje köt mindenkit e földhöz; a hazának néhány százezer természetes védői milliókra szaporodtak, és most veszhetne el e nemzet, most veszhetnének el a szabadságot, most üthetné föl a zsarnokság az absolutismus uralmát e hazában? Nem, az nem lehet, vagy ha gyáván oda engedjük, mind ezt, akkor megérdemeltük, hogy szolgák legyünk s a kérlelhetetlen bíró, a história, üsse a gyávaság ezer halálnál becstelenítőbb bélyegét e nemzetre.

Nemzetünk! mi érezzük hivatásunkat, látjuk a veszélyt, melly,

minket fenyeget, ti a szabad Magyarország sorsát bizátok reánk* midőn képviselőül választottatok, mi visszavisszük nektek, a szent hitbizományt, mellyet kezeink közé tevétok le. Nemzetünk! csak egy czél lebegjen előttünk; ellenségeink megsemmisítése, erre egyetértés, áldozatkészség és elszánt akarat kell, és sirhantjainkon maradékaink áldása leng, tisztelt lesz emlékün, mint őseinké előttünk, kik küzdöttek s elvéreztek a szabadságért, mellyet bagyának reánk, s mellyet megoltalmazni kötelességünk. Nehéz munkánkban számítunk a nemzetre, mi e véres harcztot csak úgy vívhatjuk sikerrel, ha a nemzet el nem hagyja magát, ha erőt teremt és anyagot nyújt, mellynek kellő fölhasználása s rendezése a mi tisztünk.

E nemzet csak önmaga által veszhet el; ha egyesülünk, ha akarjuk: nincs hatalom, melly megsemmisítsen, ha gyávák leszünk, nincs hatalom, melly megmentsen.

Éljen a nemzet, éljen a szabadság I Asztalos Pál, választmányi előadó.“

V.

Lássuk a hadi eseményeket.

A jan. 13-diki aszódi csatában a császáriak győztek. Alezredes Geramb elesett.

Tábornok Ottinger jan. 13-án Szolnokot elfoglalta. A vaspályát, mellyet a menekvők elrontottak, helyreállíttatá.

A legjelentékenyebb csata Windschachtnál volt. A császáriakat Chorich, a magyarokat Görgei vezette. Az előbbi szuronycsatával foglalta el Windschachtot. Görgei Selmeczen túl vonult.

Bemet is elhagyá a szerencse.

Kinyomta ugyan Puchnert Kinpolungig, de ez a Bukovinából gyűjtött erővel Dornáig visszanyomta.

Innen Bem, egyesülve a székelyekkel, Medgyes ellen ment (jan. 17-én), hol Puchner állt.

Puchner innen Szebenbe vonult.

Jan. 21-én a Kis- és Nagy-Csűr s Vizakna előtti hegyen megjelen, s másnap megtámadja Szebent.

Szeben keményen megerősítve, redouteokkal ellátva volt. Még a gyermek is fegyvert fogott a magyarok ellen.

Mikes K. ezredes első a küzdő magyarok sorában elesett.

Bem keményen megveretett, 5 ágyút vesztett. A szelindeki tetőkön foglalt positiót.

VI.

Nevezetes, hogy a vésztörvényszéki rendszert a magyar kormány ez időben hozta be.

Szemere Bertalan kormánybiztos a felsővidéken e helyt publikáltatá azt.

Meg kell említenem, hogy azt a magyar kormány mind végig lanyhán használta.

Volt ugyan egy párt, a Madarászé, melly azt szerette volna néha alkalmazni, de ez sokkal gyávább vala. S a naponként erősbülő, naponként fejlődő s később is csak csselfogás által legyőzött békepartiak nem tarthatának, hogy e szóval dühös jacobinusok valaha a girondisták sorsára juttatandják.

Harmadik fejezet.

Klapka Tarczalnál győz. Perczel szolnoki diadala. A követi lajstrom átvizsgálása. Enyed szomorú sorsa. Csatarajzok a branyicskói győzelemig. Aradi, szegedi csaták. Miskolcz visszafoglalása. Eszék capitulál. Simunich és Ordódy. Guyon. A febr. 10-iki ülés. Viták a Közlöny felett. Nyáry és Kossuth feleletei. Pest állapota január- és februárban.

I.

Január vége felé a hadi koczka megfordult.

Klapkának e hó 22-én Tarczalnál csatája volt tábornok Schlickkel, ki részint Tályán, részint Liskánál tortát, de nemsokára visszanyomott.

Schlick másnap Kisfalud és Keresztúr közt megújítá támadását s annyi eredménnyel, hogy a két sereg (a liskai és tarczali) Mádon egyesült. A véres csata mindkét félnek elegendő sebesültet okozott. 24-én azonban teljes csendességben onnan is elvonult.

Ha nem eredménydúsabb is, de mindenesetre jelentékenyebb volt Perczelnek szolnoki csatája.

Jan. 22-én volt e csata.

Perczel következőt ír róla:

„Előhadam és oldalosított csapataim 22-én fél kettőkor Szolnokot megközelítvén, azt a benlevő két lovas ezredből és 2 útegből álló ellenség ellenállása daczára elfoglalák.

A Tiszán innen Szolnok előtt az ellenség egy század lovasságával a vizsgálatra előküldött huszárcsapat összeütközött, közüle többet levágott és elfogott; azt megszaszaltván.

Az ellenség ezután rövid ideig tartó ágyúzással védé az előhadnak Tiszáni átkelését és észrevéve oldalosított csapataim közeledését, sietve kivonult Szolnokból és az Abony felé fekvő vidéken csatarendbe kiállva, fogadta a Szolnokban egyesült előhadam és oldalas csapataim lovasságának támadását. Több mint másfél órán át mindkét részről folytatott kemény tüzelés után a csatapiacot elhagyni és visszavonulni kényszerült, számos halottat hagyva maga után.

A Würtemberg-huszárok különösen kitüntették magokat, a nagy kőd okozhatta veszélyektől aggodalomnak tulajdonítható egyedül,

hogy e győzedelmes nap nem adá kezünkbe az ellenség összes itteni erejét.

Előhaladásom diadalmas megkezdése és az ellenség 2000 főből álló lovasságának alig 1300 főnyi lovasságom általi megveretése reményt ad a megkezdett hadjárás szerencsés jövődjére.⁴

E támadás nyomán tábornok Ottinger, az osztrákoknak ottani vezére, visszanyomult Albertiig.

Gondolhatni, mekkora zavart okozott e rögtöni visszavonulás Pesten.

25. és 26-án a budapesti őrség részint gyalog, részint vasúton a fenyegedett helyre ment. Gr. Wrbna érélyes proclamatióval inté a várost, magát nyugodtan viselni.

26-án maga a tábornagy is Üllőre s 27-én Czeglédre ment.

Látván Perczel, milly túlnyomó erő megy ellenök, a Tisza mögé visszavonult. 28-án a császáriak csata nélkül másodsor vonultak be Szolnokba.

II.

Debreczenbe a szerint, mint az ügyek jobb fordulatot öltének, kezdte a Madarász-párt hatalmasodni.

Egy s más alkalommal sok galibát csinált túlzásaival a parlamentben, jelesen a jan. 26-dikiban, midőn a követi lajstrom átvizsgálásáról volt szó.

Ugyanez napi ülés végén egy erdélyi képviselő az oláhok által földdel egyenlővé tett Nagy-Enyed sorsát következő eleven színekkel rajzoló:

„Azon vért-fagyasztó tettekhez, mellyeket a vad oláh nép már elkövetett, méltóztassanak a jan. 8-ki Dap történetéből némeltyeket meghallani. Értem a nagy-enyedi esetet. Január. 8-án az oláh tábor beizen Nagy-Enyedre, azon városba, raelly egész Erdélyországban a legnemzetiesb, legmagyarabb szellemű s melly, ha meg nem akadályoztatott volna felsőbb rendeletek által, máskép tüntette volna ki magát, ezen Nagy-Enyedre beizen egy kilenczezerből álló oláh csorda; nagy rettegés volt mindenütt a városban; este felé új kövek érkeznek, hogy 8-án nem fognak az oláhok beérkezni. A lakosok lefeküsznek és 11 órakor felköltik a puskalövések, kiszaladnak és a város legnagyobb utczája lángban van és a gyilkolás elkezdődött; leölettek irgalom nélkül öregek, ifjak, asszonyok és csecsemők, egy Török Dániel nevű ügyvéd elevenen megsütöttek; egy 80 éves öreg az utczákon végig hurcoltatott s azután megöletett; ez történt egy öreg asszonnyal és sok mással. A lakosok akkor voltak kénytelenek kün menedékért futkosni, midőn 15 fokon állott a hideg, midőn az apró gyermekek megfagytak, az öregebbeknek kezei s lábai fagytak el. A szülők gyermekeiket, ezek szülőiket nem találák; közönséges

És általános volt az összezavarodás. A kik a városiban maradtak, rab-ságra hurczoltattak. Illy állapotban vannak tehát azon derék szel-lemű város lakosai. Tiszt, képviselőház! Erdély különös tekintetet érdemelt mindig s most is érdemel; legutolsó küzdelmeinknek is Erdély támaszpontja; kérdem, ha Erdélyben olly szerencsésen nem működhetnénk, mint működik jelenleg Bem, ha az annyit gyal-zott erdélyiek segítségével nem működhetnénk, valljon hol volnánk most? Erdélyben a magyar szabadságért kínzott, még életben levő nyomorultaknak, hogy biztos menedékük legyen, arra tekintettel kell lennünk s e tekintetben Nagy- Enyed város lakosait különösen a ház figyelmébe ajánlván, azt indítványozom: hogy az illy utolsó Ínségre jutott, elszéledt és magokat nagy bajjal összeszedett, a kolos-vári iskolai épületben letelepedett nyomorultaknak egy bizonyos mér-sékelt összegű pénzt határozni méltóztassanak.“

A ház a szegény menekülőknél kölcsönt adni határozott.

Ugyancsak e véres párt mesterkedése volt az is, hogy az ország-gyűlés rögtönítelő bíróságot határozott felállíttatni.

Néhány napig folyt következő törv. javaslat felett a vita:

„Javaslat: a rögtönítelő hadi s polgári vegyes bíróságok felál-lítása, szerkezete, eljárása s ítélete alá tartozó esetek meghatározása tárgyában.

1. §. A honvédelmi bizottmány felhatalmaztatik, hogy a hadi munkálatok, táborzások, vagy rendes katonai parancsnokságok működése helyén, s általában ott, hol a körülmények megkívánák, rögtön-ítelő, hadi s polgári vegyes bíróságot alakíthasson.

2. §. Ezen bíróság, melly az alább meghatározandó esetek-ben úgy katonai mint polgári egyének felett ítélt, öt tagból fog állani.

3. §. Az elnök lehet akár polgári akár katonai egyén, a köz-birák közül pedig kettő mindig polgári s kettő katonai leend, kiket, az országgyűlési testület tagjainak kivételével, alkalmas egyénekből a honvédelmi bizottmány nevez, egyszersmind egyik vagy másik tagnak törvényes akadályoztatása esetére a bíróságnak helyettesítés által nyomban lehető kiegészítéséről, valamint a bírósági tagok illető napi bérééről is gondoskodik.

4. §. Közvádlót, ki a vádlott ellen a közállomány nevében eljár, a honvédelmi bizottmány nevez.

5. §. A 20. éven alóliak, örültek és terhes asszonyok kivételével, ezen rögtönítelő bíróság ítélete alá tartozik sors- és nemkülönb-ség nélkül a magyar haza polgárai és lakosai közül, legyen az pol-gári, egyházi vagy katonai egyén:

Uő Ki a magyar haza, annak polgári alkotmánya, független önállása s területi épsége ellen valósággal fegyvert fog, vagy máso-kat illy cselekvésre izgat.

Vő Ki az ellenséggel czimborál, annak szabad akaratból, tettele-

ges kényszerítés-nélkül, bármi szolgálatot tesz, kémül szolgál, elégséget, fegyvert, pénzt visz, zsoldosokat szerez, utat és ösvényt mutat, írott vagy szóbeli utasítással segedelmére van.

¶ Ki az ellenség rendelkezéseit, intézkedéseit s csábító felhívásait ellenállhatlan kényszerítés közbejötté nélkül fogantatba veszi 8 terjesztgeti.

¶ Ki Magyarország katonáját s bármely más polgárát, úgy szintén bárminemű fegyvert, löport s egyéb hadi szereket az ellenség kezébe szolgáltat.

¶ Ki ellenállhatlan kényszerítés közbejötté nélkül az ellenségtől hivatalt, vagy bárminemű megbízást elfogad s annak érdekében működik.

¶ Ki az ország hadseregét, vagy annak osztályát, vagy szolgálatban eljáró bármely hivatalnokát, biztosát, futárát szándékosan tévútra vezeti.

[¶ Ki az ország seregének élelemmel, zsolddal, szállással ellátását, vagy tovább szállítását tettelesen és szándékosan akadályozza.

¶ Ki reá bizonyított ártani való rász szándékkal a népet az ellenség hadseregének erejéről, számáról, irányáról s győzelmeiről nagyítva koholt álhírekkel rettegésbe hozza, nyugtalanítja, lázítja.

¶ Ki az országgyűlés, annak határozatait, rendeleteit s intézkedéseit ellen engedetlenségre izgat.

k) Ki magánál, tudva, ellenséges katonát, vagy kémeket rejteget.

6. §. Rögtöni rajtakapás esetében az illy bűnösök bárki által elfogathatók, de vagy az illető polgári vagy legközelebbi katonai hatóságnak nyomban általadandók.

7. §. A rögtönítelő vegyes bíróság eljárása következő:

¶ A vádlott egyén általadása után legfeljebb 24 óra alatt a bíróság elébe állítandó.

¶ A bíróság azonnal összeül, s jelen szabályok felolvasása után a tagok egyenként következő esküt tesznek le: „Esküszöm az élő istenre, hogy minden kedvezést, félelmet és gyűlölséget, s bármi személyes tekintetet félretévén, egyedül a vizsgálatból kifejlő okok s erősségek nyomán s a felolvasott szabályok értelmében, benső meggyőződésem szerint szabadon s igazán ítélek.”

¶ A bíróság az egész eljárásról készítendő rendes jegyzőkönyv vezetésére saját tagjai közül jegyzőt választ.

¶ A vádlott önmagát védheti vagy tetszése szerint védőt nevezhet; ha azonban ezt a bíróság általi felszólíttatásától számítandó 6 óra alatt nem tenné, részére védőt a bíróság rendel.

d) A vádlott sem vallomásra, sem bárminemű nyilvánításra nem kényszeríthetetik; ha azonban önként nyilatkozni kíván, ebbeli

szabad nyilatkozata tulajdon szavaival az egész bíróság jelenlétében pontosan feljegyeztetik, mely előtte felolvastatván, általa, ha kívánná, a bíróság valamennyi tagja által pedig mindenesetre aláíratik.

f) A tanúk és pedig elsöben a vádlóé, úgy a vádlotté, mindenkor az összes bíróság előtt, szemben a vádlottal, a közvádlónak és a vádlottnak vagy védőjének jelenlétében körülményesen kihallgatóndók.

[É Mind a közvádló, mind a vádlott és annak védője, mind a bíróságnak tagjai tehetnek a tanúknak kérdéseket.

\É A tanúknak előadása és a kérdésekre adott minden felelet azonnal feljegyeztetik s nyomban felöl vastat váu, a bíróság tagjai által aláíratik.

¡É A tanuk kihallgatása után kívánhat a közvádló bővebb vizsgálatot is, mely miatt az eljárás felfüggeszthető, de 12 óránál tovább nem halasztható.

k) Ellenben, ha a vádlott kívánja az eljárás felfüggesztését azért, hogy ellen próbáit megszerezhesse, a bíróság szótöbbséggel fogja meghatározni az időt, meddig az eljárás fölfüggesztetik, figyelmezve különösen arra, hogy az időnek rövidsége a próbák megszerzését lehetetlenné ne tegye. Ily esetben köteles a bíró mindent elkövetni, hogy a vádlottnak ártatlanságát ne talán bebizonyítható ellenpróbák megszerzethessenek.

É Ha azonban a vádlott a vádbeli tetten éretett, vagy ha az ellene felhozott és általa meg nem gyengített bizonyítványok olly erősek és nyilvánosak, hogy a vádnak valósága kétségtelen és a személynek ugyanazonossága is bizonyos, a bíróságnak joga leend az eljárás felfüggesztését teljesen megtagadni.

m) Ha az eljárás fel nem függesztetett, vagy a felfüggesztési idő lefolytával ismét megkezdett, és a közvádlónak s vádlottnak tanúi rendesen kihallgattattak: a közvádló röviden előadja ismét a vádat, annak próbáit, ezután pedig a vádlott vagy védője mondják el azt, mit a védelemre szükségesnek látnak, mellyek után a bíróság külön szobába vonulva Ítéletet hoz, s az Ítéletet minden tag aláírja.

n) Az eljárás nyilvános, hacsak az álladalom érdekében felmerülő fontos okok a nyilvános eljárást károsnak nem mutatnák, mely esetben azon okok, mellyek miatt a nyilvánosság mellőztetett, jegyzőkönybe iktatóndó.

o) A vádnak bebizonyítására múlhatlanul szükséges a vádlottnak a körülményekkel összhangzó elismerése vagy ennek hiányában legalább két, kifogás nélküli teljes hitelű tanúnak összhangzó határozott bizonyítása.

p) A vádlottnak akár elmarasztalására akár teljes felmentésére minden tagnak egyhangú beleegyezése szükséges.

q) Elmarasztalás esetében csak halálos büntetést mondhat a bíróság, mely mindenkor puskapor és golyó által hajtatik végre, felmentés esetében pedig a vádlott azonnal szabadon bocsájtandó.

r) Ha a vádlott sem el nem marasztaltatott, sem teljesen ártatlannak nem találtatott: a köztörvény szerinti rendes bíróságnak átaladandó.

s) A rögtönítéző-bíróság ítéletétől sem felebbvitelnek, sem kegyelemérti folyamodásnak helye nem leend, hanem a vádlottra kimondott halálos ítélet a vádlottnak azonnal kihirdettetik, s 3 óra múlva a bíróság egyik tagjának jelenlétében végrehajtatik.

t) A végrehajtásnál jelen volt bíróság a bíróságnak, mely folyvást együtt van, jelentést tesz a végrehajtásról. Ezen szóbeli jelentés is jegyzőkönyvbe ígattatik, s ekkép a jegyzőkönyv befejeztetvén, a bíróság minden tagja által aláíratik, s az igazságügyi miniszeriumnak megküldetik.

u) A rögtönítéző bíróság eljárásának minden egyes esetre nézve, az eljárás megkezdésétől az ítélet végrehajtásáig számítandó háromszor 24 óra alatt teljesen be kell fejezve lenni; kivételnek ezen szabály alól azon esetek, melyekben a k) alatti szabály értelmében az eljárás a vádlott kérelmére lón ideiglenesen felfüggesztve. Illy esetekben a háromszor 24 óra az eljárás ismét megkezdésétől számittatik.

v) A rögtönítéző bíróság tagjai az ezen törvényben megállapított szabályoknak szoros megtartásáért szigorú felelettel tartoznak.

8. §. A hadügyminiszeriumnak folyó évi január 28-dikán 121 és 127 szám alatt rögtönítéző haditörvényszék iránt kelt rendeletéi, mennyiben a fent elősorolt esetekre vonatkoznak, ezennel megszüntetnek.“

III.

A csatatéren ekközben nevezetes események történtek:

Mintha a földből nőttek volna ki a magyar sergek, naponként szaporodtak, s mintha az eddig szenvedett csapások nevelték volna erejüket, naponként erősültek.

Szemere jan. 31-ről írta, mikép Schlick sergei hiában próbáltak átmenni a Tiszán. Február 6-ról pedig Miskolczról következő hadjelentést küldte:

„Ismét Miskolczról írhatok, hová a hadsereg egy része ma délután vonult be a népnek örömkönnyei között. Mióta az ellenség fergege átment életén, azóta még lángolóbban ég hazafisága. Egy huszár lovagolt mellettem, és azt is üdvözölték, éltették, csókolták még köpönyegét is; a nép tömegben indult élönkbe, üdvözítőknek, megváltóknak nevezett, szóval, ez valami szívreható látvány volt V nem láttam embert, ki nem sírt örömben. Megjegyzem, miképen

csak akkor tudta meg a város jövetelünket, midőn az ongai parton feltűnt a szép sereg.

Február 2-dik és 3-ka között Guyon serege Iglón hált. Az árulók Rumánt és Harikoczit nevezik fejóknek, éjjel az ellenséget a város közelébe vezérlék. A várost az ellenség több helyen röppentyűvel fel is gyújtá, de Guyon nem volt rest seregének rendezésében, mint az árulók kiűzésében sem. Az ellent minden nyert helyzetéből hősie-sen kiverte, és űzte Szepes-Váraljáig. Holtakban és sebesültekben számlál 30—40-et, az ellenség 200-at. Elfoglalt 1 ágyút és sok ezer röppentyűket, mi becses foglalmány. Nem kétlem, e vidéken ez csak kezdete folytonos és nagyszerű győzelmeknek.“

Február 11-kén megtámadták a szerbek Szegedet. Az ottani magyar sergeknek parancsnoka gróf Hadik volt. E sergek legnagyobb részben nemzetőrökből álltak. Hadik következő jelentést küldte róla: •

„Van szerencsém tisztelt elnök urat egy győzelemről tudósítani, mellyet ma a rácok és szerbek ellen kivívtunk.

Tegnapelőtt megtámadásuk és visszaveretésök után a rabló ellenség magát Szőregen fészkelte be, a helységet több erős sánccokkal látván el.

Hogy ezen, Szegedre nézve igen veszedelmes állásból kikergethessem, a Tiszán hidat verettem, melly tegnap készült el, a megtámadást ma reggelre kellett halasztanom.

Intézkedéseimet minden hátul, vagy oldalröli megtámadás ellen megtevé, a hidon átkeltünk s Igmándy őrnagy és dandárparancsnok vezénylete alatt Szőreget megtámadtuk és sáncaival együtt bevettük.

A szétvert ellenség 8 ágyúja közül egy 6 fontos, több társzeke-rek és zászlók estek kezeink közé. Ez utolsók közül hármat előle-gesen is felküldök. Az ellenséges halottak száma több százakra megy, de mi is fájjaljuk néhány derék vitézeinket. Halottaink és sebesül-teink száma közel 60-ra megy.

Különösen kitüntette magát a Váza-zászlóalj.

Szőreg porrá égettetett.“

Aradnál is volt febr. 7-én s 8-án csata.

Gál Miklós volt az ottani sergek parancsnoka.

Következő hadjelentést küldte:

„Az ellenség folyó hó 7-kén Vingától nagy erővel Új-Arad felé tartván, csapataimmal és minden ágyúmmal a Maroson át, a leg-sezbb rendben Ó-Aradra vonultam.

7- kán reggel az ellenség a Maros partját megrakván, a csatát ágyúkkal s apró fegyvertűzzel megkezdé. Intézkedést tettem, hogy négy honvédszázad még a múlt éjjelen Glogováczból Arad felé vo-nuljon, s ellenséges bekerítés ellen a jobb szárnyat fedezze. Ezen csapatka Aradtól egész a csálai erdőig volt felállítva.

9 óráig a csata legszebb rendben ment, ekkor azonban némelly századokban, a félnékebb polgárok menekülési készülleteinek látására némi zavar támadt!

En ágyútelepeimhez sieték a zavarból következhető eseményeket meggátolni s a részben meg is zavart rendet helyreállítani, mi rövid percek alatt sikerült is, úgy hogy csapataimnak egy részét három colonijeba állítva, az ellenség elé indítám, melly már a városba is benyomult, ezen működés által azonban középbe és két szárnyba fogatva, délutáni 3 óráig feltartott, ekkor pedig Asztalos 29-dik zászlóalj százados által, ki egyik kezében a nemzeti lobogóval, másikában karddal járt elül, négy századja segélyével annyira visszaveretett, hogy midőn délutáni 4 órakor Villám 38-dik zászlóalj őrnagy és Szentiványi százados egy újonnan alakított zászlóalj parancsnoka, csapataikkal megérkeztek, az ellenség minden oldalról megtámadtatva, több száz halottjainak, ezek közt Joannovich Mihály őrnagynak, egy ingenieur-századosnak, egy Leiningen-zászlóalj századosnak s több altiszteknek hátrahagyásával a Maroson átfutni kényszerült.

A mi veszteségünk nagyon csekély.

Az ütközet alatt a Rukavina-ezredből két tiszt és 50 közember átjött hozzánk.

Egyedüli kárunk a Maros partján állott sóraktár elégése, mellyet az ellenség éjnek idején vetett gyújtó rakétáival borított lángba.

Ma reggel a tüzelés mindkét részről ismét megkezdett, mindeddig azonban eredmény nélkül, mert helyét mindenikünk megállotta.

11 órakor az ellenség vezére egy iratot küldé hozzám, mellyben Joannovich őrnagynak kiadatását kérte, ajánlva helyette minden kezénél levő foglyaikat. Ebből látszik, milly sokat tartottak nevezett őrnagyra, kit mi azonban, miután megholt, foglyaink pedig az ellennél úgy sem volnának, ki nem cserélhettünk.

A részleteket s egyes jelesek kiemelését későbbben fogom felterjeszteni, addig is azonban jelentem, miszerint Asztalos százados a 29-ik honvéd-zászlóaljtól, Boezko k. biztos által s az én hozzájárultommal kitűnő magaviseletéért a harctéren utólagos jóváhagyás reményében őrnaggyá neveztetett ki.“

Az osztrákok ennek következtében Temesvár és Vinga felé visszavonultak.

Eredmény- és következményeiben mindezeknél dúsabb volt a branyicskói csata, mellyet febr. 5-én Guyon nyert. De erről a közelebbi fejezetben.

Nevezetes csapás érte a magyar ügyet azáltal, hogy Simunichnak Ordódy feladta Lipótvárat, bárha azt könnyen védhette volna. 1300 embert s 38 ágyút adott át.

IV.

A febr. 10-iki parlamentben nevezetes dolgok történtek.

Ugyanis Madarász József interpellálta a honvédelmi bizottmányt, hogy a Közlönyben Jókai aláírással megjelent néhány cikk szellemét magáévé teszi-e a honvédelmi bizottmány?

Nyáry ezen a rouge-párt által tett interpellatióra következőleg felelt:

„Hallottam, de nem voltam szerencsés jelen lenni, midőn a honvédelmi bizottmány felszólítását félreértve, némelyek censurának gondolták azt, a mi teljességgel nem censura, t. i., hogy a honvédelmi bizottmány és az országgyűlés által kinevezendő két tag mindig olvassák meg azon cikkeket, mellyek a hivatalos lapban kijönnek, mellyek nem hivatalos közlemények, hanem olyanok mindenestre, mellyek a honvédelmi bizottmány és a ház többségének meggyőződésével megegyeznek. Miután Bezerédy indítványára odautasított a honvédelmi bizottmány, hogy maga rendelkezék, tehát rendelkezett is: azon hivatalos lapot a honvédelmi bizottmány egyik tagja Jósika Miklós mindennap átnézi, s csak az ő átnézése után iktattatnak a cikkek a Közlönybe, és épen azon cikkek is, mellyek a Közlöny 23-dik számában megjelentek, keresztülmentek Jósika Miklós kezein, és így megjelentek úgyszólván a honvédelmi bizottmány általnézésével. Ennyit felelek. A háznak nagyobb része ezt osztja vagy nem osztja? az más kérdés; de így történt.“

A rouge-párt nem nyugodott meg, különösen Irányi, egyike a leggyávabb embereknek, henczegett, most, midőn a dolgok jobbra kezűének fordulni, legjobban.

Vége Nyáry szilárdul, nyíltan, mint pártvezérhez illik, tette le következő nyilatkozatot:

„Azt hallok mondani, nincsenek a felelettel megelégedve. A kérdés az volt: tudott e erről a kormány? s én azt mondtam, tudott; mimódon? ollymódon, hogy a h. bizottmánynak egy a végre kinevezett tagja a lapot megvizsgálja. Tehát szükségtelen volt arra szavazni, hogy a felelettel meg van-e a ház elégedve, mert azzal meg kell elégedve lenni, miután a dolog úgy történt. Hanem más az, ha egyéb kérdést tesz a ház, t. i. meg van-e elégedve a kormány eljárásával. Nem látom által, ha tőlem azt kérdik, kétszer kettő hány? s én azt mondom: négy, s velem meg nem elégesznek; de az is más kérdés, meg, van-e valaki azzal elégedve, mit a honvédelmi bizottmány tesz? En nem tartom olly gyerekségnek Magyarország állapotát, hogy illy dologra azt lehessen mondani „tovább.“ A ház határozatának ellenszegülni nem lehet; de engedje meg nekem, miután a b.-b.-nak szinte egyik tagja vagyok, hogy figyelmeztessem a házat és minden hazafit, miről van itt kérdés? A házat meg kell menteni, és nem úgy, hogy számtalan véleménykülönbségre oszoljunk mint-

egy készakarva, hanem meg kell menteni nekem, ki a kormány-
nak és e háznak tagja vagyok, nincs más politikám; s ha egyszer
meg van mentve a haza, akkor véleménykülönbségben határozzon a
többség a felett, mit kell tenni? Talán megengedik nekem, ki a
honvédelmi bizottmány tagja vagyok, hogy beszéljek, mert igen
furcsa, ha egy részről azt mondják, hogy meg vannak vagy nincse-
nek megelégedve a honvédelmi bizottmány eljárásával, s más rész-
ről, ha a honvédelmi bizottmány egy tagja beszél, nem akajják
kihallgatni. Igen rövid a calculus, hamar bevégezzük a számadást
egymással. Meglehet, hogy én azok közé tartozom, kik nem fogják
fel a haza jelen körülményei közt azt, mit tenni szükséges; én azt
sokszor mondtam kisebb nagyobb körökben, én, a ki soha sem kormá-
nyai sem egyéb hivatalra nem vágyódtam, soha senki kezéből el
nem fogadtam, mert feladásomul azt tűztem ki: mihelyt a haza
rendes állapotban lesz, figyelemmel kíséрни a kormányt, akár
miilyen lesz eljárása; hogy nekem senki hivatala, sem czíme, sem
diszjele nem kell, azt bebizonyítottam a múltban, s ha élni fogok,
bebizonyítom a jövőben; én szabad ember vagyok, annyira zaba-
bad, hogy nem voltam befolyása alatt a hatalomszónak, de nem
voltam befolyása alatt a tömegnek sem. Ha szabad, a nélkül, hogy
magamnak érdemet tulajdonítanék, hivatkozni a martiusi napokra,
fognak engem ismerni azok, kik elfogulva nincsenek. Ha én a mar-
tiusi napokban a pünkösdi királysággal kacérkodtam volna, tudtam
volna magamnak azon helyet megszerezni, mellyről mást én utasi-
tottam volna el; de én még azt sem kívántam, hogy valami elnök
legyek, mert tudom azt, hogy a ki a hatalmat nem ismeri, azt a
hatalom elnyomja, mert nem bír vele. Én tehát szabadon beszélhe-
tek, annyival szabadabban, mert engem talán, egy két kérdést
kivéve, nem is pártoltak, tehát a bizodalomért nincs mit köszönni,
én mindenfelől szabad vagyok. A mint egyszer egy conferentiában
kimondtam, september 11-ke óta többször ismétetem, hogy minden
magyarnak csak egy véleményben szabad lenni, s e vélemény az,
hogy a hazát meg kell tartani. Második politikai elvem az, hogy min-
den érdeket pártolni kell; harmadik: ellensége a hazának az, ki
véleménykülönbséggel visszavonást akar előidézni. Én érzem, meg-
lehet, hogy nem jól fogom fel, ha nem ez a ház politicája, nem
tartja meg, hanem elveszti hazát. September 11-ke óta, a mint önök
tapasztalhatták, többet beszéltem, de nem azért beszéltem nyíltan,
mintha valakitől féltem volna, én senkitől és semmitől nem félek, ezt
bebizonyítottam és be fogom bizonyítani, hanem azért, mert akkor,
mikor az austriai kormány olly kezek által intéztetik, mellyet önök
nem látnak, akkor nevétségnek tartom factiosus vitákba eresz-
kedni a felett, mi a teendő. Most a politikának ollyannak kell lenni,
melly kezet fogjon abban, hogy megtartsuk a hazát, nem pedig bő
beszédűnek az iránt, hogy egyik vagy másik úton mentsük meg a

hazát; ez végre farizeusi szerep lenne, miről meg van írva a bibliában, hogy a farizeusok és sadduceusok azon vesztek össze, hol kell dicsérni az istent, végre mind a kettő megbukott, és álhitűnek neveztetett. Nem az a kérdés, hol és miként? hanem hogy kell. Én nem nézek véleménykülönbséget, baráti kezet nyújtok minden véleménynek a nélkül, hogy a magamét feláldoznám. Azt mondom: meg kell menteni a hazát; a többire nézve majd eljön az idő, mikor szabadon mozoghat minden véleménykülönbség; akkor szétszólhatunk véleményben; részemről ha legjobb barátaim lesznek is a kormányon, épen olly figyelemmel kísérem tetteit a kormánynak, mint mások, s ha hibázok, nem fogok ellenmondani, hanem meg fogom magamat győzni. A múlt kormányban nekem a legjobb barátaim voltak, és én kimondtam, hogy a kormány eljárásával nem vagyok megelégedve; oda ültem az ellenzéki padra, és barátim által kormányhivatalra voltam felszólítva, s némellyek azt mondták, azért nem vállaltam fel, mert csak altitkárnak neveztek s nekem olly emberrel, mint Szemere, szolgálni kisebbség lett volna. Azok engem nem értettek, kik ezt beszéltek. De vártam, hogy engem magamviselétéről megértsenek. Mikor én fel voltam hiva a kormányra, nem fogadtam el a hivatalt soha, nem a nemzetől, nem a hazától, mert azt hiszem, sem én, sem azok, kik most a kormányon vannak, nem valók arra, hogy kormányoznának, hanem valók arra, hogy a kormányt, akármilyen legyen az, szilárddá tegyék azáltal, hogy folytonosan működjenek; csak a bizodalom, melyet önök kifejeztek, tett képessé bennünket a kormányra, és nem is leszünk rá képesek, ha önök a bizodalomát megvonják, és elvesztik a hazát; és miként kell a kormányt pártolni? minden felekezetségnek véget kell vetni, minden dicsvágnak, minden emberi gyengeségnek ellene kell mondani és kezet fogni abban, hogy megmentjük a hazát. Én egy példát hoztam fel egy jó barátom előtt, ki engem megértett, és azt mondta, hogy igazságom van; arról volt szó, ha valljon ezen úgynevezett honvédelmi bizottmányon valami változtatást tegyünk-e vagy nem; de midőn a hírlapok azt mondták, igen csudálkoznak azon nyomorúságos viseletén a bizottmánynak, hogy azóta már egy vagy más részre határozottan nem nyilatkozott. Én azt elszenvedtem, és fogok is többet elszenvedni, sőt elszenvedtem még, hogy csaknem kimondták nevemet, hogy még valami botrány is történhetett volna; tehát én attól sem félek, nem azért, hogy meg nem történhetik, mert velem is, a mi emberrel lehet, minden megtörténhetik, hanem az nem történik meg soha, hogy meggyőződésemet feláldozzam. Tehát azon jó barátom, mikor azt mondta, hogy talán mégis kellene valamit tenni, egy hasonlatossággal álltam élő, és azt mondtam: ha nekem egy zsúpra vagy kévére van szükségem, s az egésztest akarom, ha azon politikával élek, hogy az egynéhány legmagasabban álló szálát fogom meg s azt húzom ki, az egész kévét

elvesztem. Ha már most a véleménykülönbségnek fogunk engedni, az történik velünk, hogy néhány szál a kezünkben marad, hanem az egész kicsúszik kezünkől és nem a miénk. Tehát ha az egészre van szükségünk, sokkal jobb politica, a derekát megfogni, ott vannak az apró és hosszú szálak, azok mind tényezők a haza megmentésében, és nemcsak azon véghetetlen nagy tehetségek, melyeknek ha az ember szemükbe néz, nem olly igen nagyok; hanem Magyarországnak szüksége van most minden magyarra, és azért mondtam én és mondom most is: ha valahol nagyobb számú emberek összejönek, ne azt kérdezzék egymástól, milly political hitű, hanem álljanak egy tömegbe, a helyett hogy külön fractiót szerezzenek. Tehát ebben méltóztassanak praeter propter megítélni, hogy milly politicám van; ha ez a háznak nem tetszik, örömet átadom helyemet, méltóztassék ollyannal betölteni, ki a háznak politikáját képviseli; de fájdalommal kell kimondanom: ha a háznak nem ez a politikája, ez a ház néhány hétig együtt ülhet, de soha a hazát meg nem menti.“

E tárgy még a másnapi ülésben is szőnyegre hozott, mikor Kossuth nyíltan a parlament előtt bevallá, hogy ő alkudni kész.

De lássuk ekkor-nap tartott beszédét:

„Legelőször annyit kénytelen vagyok kijelenteni, miként sajnálom, hogy az interpellatio hírlapi cikk körül forog. Én sokkal komolyabbnak tartom ezen időt, mintsem hogy illyessel foglalkozzunk s hogy erre nézve a kormánynak kelljen nyilatkozni. Ezt előreboicsátom. Azonban a képviselőház parancsolt s nekem nyilatkoznom kelle.

A honvédelmi bizottmány érezte annak szükségét, tisztelt ház, hogy a sajtónak hatalmas eszköze a közvélemény tájékozásában annál kevésbé hanyagoltassék el, minthogy az ellenség a közvéleményt Magyarország dolgainak állása iránt mindenféle rágalmakkal, mindenféle gyanúsításokkal és fonák előterjesztésekkel iparkodik megmérgezni és félrevezetni. Pesten a sajtó szabadon működött, mert hiszen a magyar országgyűlésnek és az ennek kifolyását képző honvédelmi bizottmánynak terrorismust vetni szemére csakugyan nem lehet; igazán mondom, sok vád van a világon, a mi alapos, és sok, a mi nem alapos; hanem ezen vád, már legyen érdem, vagy legyen hiba, igazán nevetséges, ha terrorismus vettetik szemére akár a képviselő háznak, akár a honvédelmi bizottmánynak. De az ellenség részéről azt mondják Pesten, a Figyelmezőben lehet olvasni, hogy nálunk nem lehet szabadon szólni, nem lehet szabadon írni; én pedig a mennyire tudom, elítélés csak egyetlen egyszer, vagy egyszer sem történt; a sajtónak szabad tér engedtetett azon reményben, hogy a sajtó ollyan, mint Achilles lándzsája, melly ha sebet ver, maga legjobban gyógyítja meg. E részben nem is kellett volna annyit engedni, a mennyit engedett s ha hiba történt, az abban állott, hogy egy kissé nem voltunk kemények. A pesti catastropha után nagy váltó-

zás történt a sajtóra nézve! a nyilvánosság orgánumai megkevesedtek és úgyszólván az Alföldi hírlapot kivéve a magyar journalistica a Közlönyre volt reducálva. Ezen lap rendeltetésénél fogva egyáltalában nem volt más, mint hivatalos értesítés tényekről és rendeletekről; de teljességgel nem az, a mi az időszaki sajtó többi orgánumainak rendeltetése, hogy véleményt képviseljen és mivel más orgánum nem volt, másrészt pedig a népben csaknem általánosan elharapózott azon gondolat, hogy mi a Közlönyben van, azt a kormány mondja, habáraz a nem-hivatalos részben álljon is: arról gondolkoztunk, hogy meglevén ezen vélemény és nem lévén más orgánuma a sajtónak a vélemények szabad sűrűlódás általi tisztítására, valljon nem lehetne e részben intézkednünk, hogy mi a Közlönynek nem-hivatalos résziben mint vélemény, okoskodás, résonnement jelenik meg, a kormány gondolkozásának lehessen mondani? Gondoltunk tehát, hogy lehetne ezt elérni? de nehézséget találtunk s őszintén megvallom, sok journalisticai talentumot ismerek, de senkit kivéve s alkalmasint amaz tagjai is így vélekednek, senkiről el nem ismerem, miként valakinek véleményét úgy tudja képviselni, hogy csak valaki is általánosságban rámondhassa: ez épen úgy van írva, mintha magam mondanám. Azt gondoltuk tehát, hogy miután a kormány ezen lapnak tulajdonosa, úgy kellene eljárnia, mint egy laptulajdonos szokott, ki maga, vagy szerkesztője által minden cikket megnézet előre s azt mondja, hogy ezt felveszem, ezt nem veszem fel s így a Közlönyben is, a mennyiben kormányvéleményt képviselt, megnézték a cikkek, hogy nem ment-e belé, mi az országgyűlésnek s ennek kifolyásának a honvédelmi bizottmánynak gondolkozásával ellenkezik.

De ebből még nem következik, hogy mind magáénak vallja a kormány azt, a mi bele megy, hanem csak az, hogy ne menjen belé az ő nézeteivel ellenkező. Errenézve nem tudtunk mást tenni, mint felkérni a képviselő házat, hogy a bizottmány részéről kiküldött egy tag mellé egy pár tagot rendeljen a felügyeletre. A ház ezt sem találta jónak, mert, mint hallám, a censuráról tétetett említés, pedig nem az volt nézete a kormánynak, csak azon viszonyban vélte magát lenni, a milly viszonyban áll egy lapnak szerkesztése irányában a tulajdonos, ki azt veheti fel lapjába, mi neki tetszik. Így lévén a dolog, a honvédelmi bizottmány egyik tagját, Jósikát kérte meg, miként vállalná magára a Közlöny felügyeletét, hogy ne menjen bele olyan, mi a kormány nézetével s irányával ellenkezik s ennek következtében azt adta utasításul Jósikának, hogy előlegesen tekintse meg a Közlönybe iktatandó cikkeket. Jósika azonban ezt intracticus dolognak tartotta s az interpellatio következtében tanácskozáván a bizottmány, Jósika azt jelentette, hogy ezen megbízatásnak azáltal vélt eleget tenni, hogy kik Fel voltak szólítva, hogy írjanak a Közlönybe, néhány általános utasítást ad, miszerint tájékozassák magokat, hogy

ollyasmit írjanak, mi az országgyűlés többségének politikájával nem ellenkezik s adta nekik a következő utasítást: 1-ször, hogy a kormánynak politikája legyőzni az ellenséget s megmenteni a hazát. 2-szor az 1848-diki törvények által biztosított országos jogoknak hatást, elfogadást és tiszteletet szerezni. 3-szor kikerülni mindent, mi szakadást okozhatna. 4-szer ellenünk szórt rágalmatokat megczáfolni s 5-ször a Közlöny stylusában azon decorumot tartani meg, melly egy hivatalos lap fontosságával s komolyságával megegyező. Ezen utasítást adta Jósika az íróknak, kik a Közlöny számára cikkek írásával foglalatoskodnak s előlegesen nem nézte meg a beigtatott cikkeket. Egyik feleletem tehát az, hogy a kérdéses cikkekről a honvédelmi bizottmánynak semmi előleges tudomása nincs s nem volt; hanem ha azt kérdi a ház utólagosan, hogy hát magáénak ismeri-e a kormány azt, a mi a Közlönyben írva van, erre nézve, általánosságban, a nélkül, hogy megmondtnék, mit kíván különösen a ház, nem lehet felelni; mert nincs a föld kerekéségén egy cikk is, akárki írja, mellyet magam részemről aláírnék, mert lehetnek benne olyan dolgok, miről talán egyik ember azt mondja: ez igaz, a másik azt mondja: ez igaz ugyan, de nem kellett volna kimondani, a harmadiknak pedig a Stylus és az összeállítás nem tetszik. Én tehát hirlapi cikket egészen magaménak ismerni nem fogok, valamint arra sem lehet senkit is felszólítani, hogy mondja meg, miszerint magáénak egészen nem ismeri, mert vannak olyan dolgok a cikkben, mellyeket az ember elismer s vannak olyanok, mellyeket el nem ismer. Alázatos kérésem tehát az volna, hogy arranézve, valljon a kérdéses hirlapi cikkeket a honvédelmi bizottmány magáénak ismeri-e vagy sem, ne kívánjon a ház feleletet. Hanem ha a ház valamely cikkben kijelentett elvre nézve szólítja fel a kormányt, valljon követi-e azon elvet vagy nem, erre nézve a kormány tartozhatik felelettel s én ismervén a háznak bölcseségét, az interpellatiót nem is értettem másképen, mint hogy a ház a kormánypolitikáját akarná tudni. Ha ezt méltóztattak alatta érteni, van egy rövid, de igen rövid feleletem s az egyértelmű azzal, mit sok ízben volt szerencsém a ház előtt kinyilatkoztatni, egyértelmű azzal, mi eddig a ház határozatait nagy körülményekben és kérdésekben vezette. Én t. i. a politikát úgy definiálom magamnak, hogy a politica az exigentiák tudománya. Ha azt kérdik tőlem, miképen akarom, vagy miképen akarná a honvédelmi bizottmány Magyarország dolgait bevégezni, erre nézve mint politikai kérdésre nem tudok felelni, mert a politica az exigentiák tudománya, mert nem ismerem a körülményeket, mellyek közt Magyarország állapotát bevégezni kell, tehát nem tudom, miképen lehet bevégezni. Nekünk, kik a haza védelmi terén állunk, csak kétféle lehet feladatunk, t. i. óvakodni attól, hogy a jelen körülmények vonatkozó kötelére akarjuk vonni a jövőt, mellyet nem ismerünk, hanem védelmezni a hazát akképen, hogy Magyarország dolgai becsületes

kiegyenlítésének semmiféle útja bevágva ne legyen, hogy a nemzet bölcsesége és a körülmények szerint akként intézhesse el dolgait, mint legjobb és legtanácsosabb. Ha tehát a ház tölem Kossuth Lajostól azt kérdi: republicanus vagyok-e vagy monarchista, erre nem felelek, hanem ha azt kérdi: mit akar a kormány s micsoda politikát követ? azt mondom: követi azt a politikát, hogy védeni kívánja a hazát igazságtalan megtámadás ellen s e védelem közben semmi utat nem akar elzárni, hogy Magyarország ügyei a nemzet jogai, becsülete és szabadsága alapján úgy egyenlítettessenek ki, mint a körülmények szerint kiegyenlíteni legtanácsosban lehet. Több politikát nem vallók be e perczben s többet bevallani nem lehet. Ehhez még azt adom, hogy jövőre nézve, mi a politikát illeti, ismerem a kormánynak kötelességét, hogy bármi is történjék velünk, soha semmi esetben meg nem engedi Magyarország ügyeit olyan irányba sodortatni akárki által is, hogy akárminő egyénnek akár egyénisége akár politikája decidáljon a nemzet sorsa felett, hanem hogy mindenkor a nemzet maga decidáljon.“

E beszéd után Madarász József jelenté, mikép ő Kossuth nyilatkozatával teljesen meg van elégedve.

S ezzel e tárgy befejezettnek tekintették.

V.

Pesten ekközben a political vizsgáló bizottmány többeket elítélt. Ezek közt őrnagy Söll, Csömy molnár, meglövettek. Czuczor egy költeményéért 6 évi várfogságra ítélték. Móga és Lázár 10 évi várfogságra lőnek ítélve.

Febr. első napján gr. Lamberg innepélyesen eltemettették.

Ugyancsak e hó elején a meghódított vidékek hódolati nyilatkozatot küldöttek be. E hódolatok azonban semmi fontossággal nem bírtak, miután, a mint kivonultak a császáriak valamelyik helyből s a magyarok bevonultak oda, nemcsak azokhoz is hasonló nyilatkozatot küldöttek, hanem ügyöket tettelesen előmozdító demonstrációk tétettek.

Bármilly szigorú rendszabályokat bocsátott is ki tábornok Wrbna, bármilly példás büntetést szabott azokra, kik a Debreczeneli közlekedést fentartják: semmi eredménye sem lett annak.

A febr. 11-dikén kiadott rendelet nemcsak megújítja ezt, hanem azon zsidókra is, kiknek községéből valaki illyszerű bűnért elfogatik, ez 20,000 pfírtot fizet.

Negyedik fejezet.

A lapok Debreczenben. Esti lapok. Átvonulás a Stureczen. Korotnoki csata. Branyicskői csata. Csányi és Bem. Piskii csata. Leiningen Czibakházánál. Klapka Kompoltnál. A kápolnai ütközet. Bem hadjárata.

I.

A békepártiak Debreczenben ekközben terjesztendők elveiket, egy orgánomot nyitának meg Esti lapok cím alatt Jókai Mór szerkesztése mellett.

Főbb dolgozótársai Kazinczy, Kovács, Zichy A. valának.

S valóban, kik a Madarász-uralmat már megunták, kapva kapták e lapokat, mert annak legfőbb kizárólagos tendenciája volt, ezt suiteje-vel megbuktatni.

Madarász L. hatalma akkor tetőponton állta, e lap pellengérré állítá. Kezdetben sajtó útján próbálta ellensúlyozni. Testvére által megindíttatá a Debreczeni lapokat, semmi hatása sem lön, valamint a Márczius is régi befolyásából sokat veszített.

Az Esti lapok kimondott elve volt, nem zárni el a békülés útját s pártja igen nagy vala.

E három lapon kívül (ezek közül a Debreczeni hírlap egy pár héti élet után meghalt) kettő vala: a Közlöny és az Alföldi hírlap.

II.

Csaknem egész febr. közepéig el volt Görgei a debreczeni kormánytól vágva.

A windschacti csata után Bayer ezredes vezénylete alatt serege egy részét Körmöcz felé küldte. De ez a legnagyobb vésznek lévén kitéve, éjfélkor, midőn senki sem gyanítá, annak koromsötétjét felhasználva, egész seregével átment a Sturecz hegyi tunnellcn, melyet árkászok által kelle járhatóvá tenni, s mellyen át a múlt században Rákóczy tett átvonulást.

Borult idő vala, havazott, az orkán sivitva fűtt el a táj felett. Az éj és táj vadonvolta a hideget növelte.

S ez út mégis olly sajtóságos vala!

Parancs szerint szólni nem vala szabad, de ha egy ágyú- vagy markotányosnői szekér elsülyedt, ki tilthatta volna el a káromkodást! S ilyenkor az oldalvást hallgatva lovagló huszárok is leszálltak lovaikról.

S ez nem vala mind! a lovak botorkáztak vagy horkoltak s nem egyszer tűnt fel a hóból egyegy félíg elsülyedt honvéd!

Jan. 19-kén a Szánthónáli csata után Görgei Tokaj, Tarczal és Keresztúr felé vette útját, hol 22-kén Schlick tábornok által megtámadtván, őt kétségbeesett heves csata után keményen megverték s visszavonulni kény tették. Görgei seregének erejét bámulandó ügyességel tudá felhasználni.

Rosenbergben hg Windischgratz követével találkozék s alku-dozott is vele. Görgei a béküléstől már ekkor nem volt idegen, azonban részint mert föltételei nem fogadtattak el, részint mert a magyar fegyverek szerencséje más helyt is kedvező fordulatot vett, félbenzakadtak.

Febr. 3, 4-én Korotnoknál első jelentékenyebb diadalt aratott.

III.

Görgei febr. elsején 1849. Szepes határain átlépett. Guyon osztálya a gömöri szorosokon Iglóig nyomult; Görgeié Kézsmárk vidékét borította el.

Löcsén Kieseletter cs. őrnagy egy Nugentféle zászlóaljjal, 3 congréve rakétával s 50 könnyű lovasal tanyázott.

Ez megtudván egy iglói ember által a magyarok jelszavát, febr. 3. és 4. közti éjen Iglóra megtámadást rendeztetett.

Az előőrsökön, a jelszó által megcsalván őket, szerencsésen átjött s már a városhoz közel volt, midőn a legközelebbi előőrsök az ellenséges lovasokat észrehevék, lövöldözni kezűének s így az iglói őrséget fölbreszték.

Kieseletter már ben volt a városban, mikor ezek gyülekezni kezdtek, azonban a 10,000-nyi magyar sereg ellenében megállni úgy sem bírván, heves utczaí csata után visszavonult, két rakétát s vagy 30 embert vesztvén.

Febr. 4-kén Löcsén s Szepes váralján keresztül visszavonult a branyicskói hegyszorulatig. Négy órakor délután gr. Deym tábornok 11 ágyúval, 4 század lovassággal és 4 zászlóalj gyalogsággal megérkezett Kassáról és Kieseletter csapatjával egyesülvén, a branyicskói hegytetőn állást vön.

Az ágyúk egy hegysíkon voltak felállítva, honnan a golyók az egész utat beérheték; a gyalogság a hegy másik oldalán, hol tulajdonkép csak a szoros kezdődik. A többi utak is őrséggel elláttak. A főhadiszállás Sirokkán volt.

Guyon 10,000-nyi gyalog, 23 ágyú és 1,500 lovas seregével

febr. 4-kén Szepesváraljára érkezett és másnap Guyon egy szepesi mérnök által készített terv szerint egyszerre az ellenséges sereget mind előlről megtámadni, mind hátulról körülvenni szándékozik.

Mindkettő sikerült.

Febr. 5-kén Korotnokra érkezvén, két zászlóaljnak parancsot ad, rohammal elfoglalni a hegyet. Kiválasztá a két legroszabb, rongyos, félénk újonczokból álló zászlóaljt és két kartácscsal töltött ágyút állítván föl mögöttük: vorwärts, Sturm! kiált. A zólyomi zászlóalj habozik, Guyon lövet reá és 5 ember elesik. Ekkor rohanva mentek fel a meredek hegyenek egész az ellenséges ágyúig s kettőt elfoglaltak. Egy német tüzér felkiálta: „a magyarok bolondok, mi lövünk s ők ránk törnek.“ Gr. Deym tábornok pedig az előleges ágyúzás nélküli szuronysegezést taktikátlanságnak mondván, a hegy másik oldalának védelmére elvonult.

Az Újházi-vadászcsapat akkor már mellékúton felmászván a hegyre, a Sz. Anna melletti austriai csapatot elűzé.

Nagy veszélyben lévén ekként a hadtest, a branyicskói szorost odahagyá s Eperjesre vonult.

A zólyomi zászlóalj új lobogót kapott ezen felirattal; „Branyicskói diadal febr. 5-kén 1849.“

IV.

Erdélyben a kormánybiztos kezdetben Beöthy volt, de ez Bem kívánatára onnan elmozdítatván, helyette Csányi küldetett le. De Bem ezzel sehogy sem tudott sympathisálni. Neki különös szenvedélye volt a politikai kormányzatot is vezetni, s miután ez által intézvényei nem egyike ferdén ütött ki, a Csányi rendeletével összeköszött.

Ebből a két ember közt súrlódásokra került a dolog, úgy hogy Bem nem egyszer sürgette annak elmozdítását.

Egyike volt az általa felállított institutióknak a vésztörvényszék, melly Roth híres lelkészt (mint ki a küküllőmegyei szász falvakat szász székekbe kebelezte) halálra ítélte.

S ez is az, mit Bem különösen ellenzett, miután ő amnestiát hirdetett.

De lássuk hadjáratát.

Vizaknánál kemény megverése után Bem szüntelenül veretve Dévára ment s onnan csatáiról következő hadjelentés küldetett:

„Bem tábornok azon segítségeli egyesülés végett, melly a Maros völgyén hozzá utasított, Dévára vonulván, miután ott a várt segéderővel február 8-kán egyesült, nyomban megfordulva február 9-én r. ½9-kor előre nyomult, miszerint Medgyesnél a székely segéderőt magához vonja s a több pontokon elhelyezett csapatokat is

őszpontosítva az ellenség főerejét s fészket egész erővel megtámadhassa.

Útjában 9-kén az ellenség főereje által, mely 6 zászlóalj gyalogságból, 2 osztály lovasból s 5 ágyúütegből (30 ágyúból) állott, a Piski melletti hídnál megtámadtatott. De ámbár egész seregünk a csata kezdetekor még meg nem érkezett volt, mindazáltal 10 órán át tartott makacs és véres ütközet után este 6 órakor az ellenség olly nyomatékkaal visszaveretett, hogy vad és rendetlen futásban volt kénytelen menedéket keresni s egy ágyúját is vitézeink kezében hagyni.

Bem tábornok a futamló ellenséget az éj daczára Pádíg üldözte s másnap 10-kén az ellenség üldözését és seregeink előnyomulását Szászvároson át Szászsebesig folytatta s bár oda késő éjjel érkezett, pihenés nélkül még azon éjjel oldalt Alvinczra vonult s ott az ellenség egy zászlóalját egészen szétverte.

11-kén egy ügyesen kiszámított cselmozdulat segítségével előhaladását a gyula-fehérvári vár tátongó ágyúi és a Szászsebesen őszpontosult ellenséges hadsereg között, a Maros és Küküllő közti hegyeken át szerencsésen folytatván, estve Bervére érkezett, győzelem-koszorúzott seregének a roppant fáradalmak után egy napi pihenést engedvén, Medgyesrc s onnan egész őszpontosított erejével az ellenség fő s utolsó fészke ellen előnyomulandó.

A Piski mellett levő hídnáli kemény ütközetben az ellenség holtakban és sebesültekben 1000 embert vesztett, közöttük van legvitézebb tisztjeinek egyike, Losénau ezredes. E dicső diadalt részünkről holtakban és sebesültekben 300 hősnek hazafivére pecsételte meg. Az ellenséget maga Puchner vezette,

Bem tábornok úgy ezen előnyomulással, mely által nemcsak az ellenséget verte meg, de vitéz seregeinek egyesülését is eszközölte s hadseregének Kolozsvárral megszakadva volt összeköttetését újra kinyitotta s biztosította, valamint az e végett előbb Dévára történt remek visszavonulásával is vezéri dicsőségének koszorújába egy újabb boglárt tűzött s a hozzá csatlakozott új seregeket dicsően avatta be a győzelem útjába.

Személyét illetőleg megjegyzendő, hogy a Dévára történt visszavonulás közben egy puskagolyó jobb kezének közép ujját szétzúzván, a hős tábornok saját inasa által vágatta le a szétzúzott újat és sebet bekötetvén, mintha semmi sem történt volna, oda ment, hol a veszély legnagyobb volt.“

V.

E közben két jelentékenyebb csata történt.
Klapkának Kompoltnál előörsi csatája volt.
Hadjelentéséből érdemes közleni:

„Klapka ezredes mezőkövesdi főhadiszállásán megtudván, hogy azon ellenséges seregnek, mely legújabb időkben Pestről Gyönyörsre érkezett, két század gróf Auersberg nevű vasasokból álló előcsapátja Kompolton tanyáz, azt február 18-kán reggeli órákban megrohanatá.

A terv kivételét a derék Desscwffy Arisztid ezredesre bízta, ki is a megrohanást 5 és egynegyed óraker reggel 4 gyenge huszár századdal olly vitézséggel vezérelte, hogy az ellenség tökéletesen meglepetve, rövid de kemény csatázás után, többet 50 halottonál a csatatéren hagyván, szétverve és rendetlenül megfutamodott, zsákmányul hagyván vitéz huszárainknak 35 foglyot lovastul együtt, az osztály zászlójának szalagját, a tisztek vezetéklóvait és podgyászait, sok ruha- és fegyvereket, s köztük az ellenség parancsnokának gróf Coudenhoven-nek kardját és sisakját. A foglyok közt van egy főtiszt, és egy főorvos.“

A czibakháziról gróf Vécsey február 24-ről következő hadjelen» tést küldte:

„Ma reggeli háromnegyed 6 óraker a sánczokhoz (Czibakháza mellett) rendelt előrseim észrehevék, hogy Varsány felől az ellenség előrenyomul; mire a mieink csatakész rendbe állítottak, s tüstént ágyút küldék a szükséges fedezettel Nagy-Kér felé az ellenség előnyomulásának, s ha lehet, visszavonulásának is gátlására; a többi ágyúimat részint a helység baloldalán, részint a hid mögé elhelyezém.

Az ellenség ereje 6 osztály lovasságból, 2 zászlóalj gyalogságból, u. m. a Károly főherczeg és bánáti ezredbeliekből, egy 6 fontos, egy 12 fontos és egy röppentyűágyú-ütegből állt.

A csata reggeli 8 óraker kezdődék, mindjárt kezdetben leszelék tüzeink az ellenség 2 ágyúját, azonban folyvást tartott a tüzelés. 10 óratájban az ellenség 2 gyalog zászlóalja és 2 ágyúütege előbbre nyomult s a hidat ostrommal igyekeztek elfoglalni, de kartácsaink által ebben meggátoltattak. Ekközben elküldém gróf Leiningen őrnagyot a 19-dik gyalogezred 3-ik zászlóaljának három századával s a pozsoni vadászokkal csatárláncban a hídon át, s visszaverők az ellenséget. A csata hevében gróf Leiningen őrnagy az ellenségnek néhány fegyvereseit mieinknek tartván, azok által körül vétetett s elfogatott épen akkor, midőn már az ellenség gyalogsága folytonos visszavonulásban volt; ekkor a közülök visszamaradtak, számszerint mintegy 60-an, Leiningen őrnagyot magokkal vivék a hid közelében levő korcmához. Látván ezt a mieink, a Schwarzenberg nevet viselő gyalogságot többé visszatartóztatni nem lehetett „el van fogva őrnagyunk“ kiáltással rohantak előre, követve a többi majdhem minden gyalogság által, és szemközt az ellenség majd minden ágyúival s 6 osztály lovasaival, kik azonban a támadást újabban megkísérteni nem

merék, a mieink megmenték örnagyukat azért, hogy a korcsmát ostrom alá vevék.

A 6-ik hadosztálybeli utászok szakasza Pottak századosnak személyes vezénylete alatt a leghevesebb ágyú-és puskatüzelés közt kétszer rontá el, s annyiszor helyreállítá a hidoni közlekedést.

A korcsma ostrománál az ellenség részéről 17-ten estek el, közöttök 2 tiszt és pedig egyik Lord Digby a Jellachich-huszároktól, másik Ivánovics százados. Ezeken kívül 2 tiszt s 31 közcivész elfogatott.

A 19-ik gyalogezredbeli hadnagy Talabér különösen kitüntette magát. Ő törte be a korcsma ajtaját, ő rohant első az ostromlott korcsmába.

Erre az ellenség teljesen visszavonult. S ezt még ideje korán tévé, mert már ekkor a Damjanics tábornok serege is közeledék, melly azonban a csatában részt nem vett.“

VI.

Eredmény- s következményeiben sokkal fontosabb volt a kápolnai csata.

A császári hadseregek fővezére erről következő hadjelentést küldte:

„Herceg Windischgrätz Alfréd tábornagy urnák kápolnai tábori főhadiszállásáról e perczen érkezett a csataterén ónnal irt tegnapi tudósítás a cs. kir. seregek által az említett helyzés mellett kivívott két napi győzelmes csatáról, valamint a gróf Schlick altábornagy seregéveli egyesülésről. A pártütők Eger és Poroszló felé szaladtak és folyton üzetnek. Zanini ezredbeli egy zászlóalj zászlóstul elfogatott. Veszteségünk csekély. Seregeink lelkülete, mint mindig, kitűnő. Kelt Budán, február 28-kán 1849. Dúca di Serbelloni s. k., cs. kir. altábornagy.“

„Miatán gróf Wrba és herceg Schwarzenberg altábornagyok hadlábai folyó évi február 26-án Gyöngyösről Kápolna felé és Árokszállásról Kál felé előnyomulván egy óra távolságra Kápolnán innen délutáni 2 órakor az ellenségre akadtak, melly balszárnyával Kálnál állott s e helység és Kompolt közti erdőt elfoglalva tartotta, és fölállított hadi rendét a Gyöngyös és Kápolna közti főúton is túl terjesztette, gróf Wrba altábornagy az első ágyűlövésekre, mellyek herceg Schwarzenberg altábornagy hadlábától áthallatszottak, maga részéről is az ellenséget, melly nagy haderőt fejtett ki, megtámadta.

Kezdetben úgy látszott, mintha az ellenségnek szándoka lett volna balszárnyunkat fenyegetni, minthogy egy erdős dombot elfoglalt és azt két zászlóaljjal megrakta, azonban egy századnak a 6-dik vadász-zászlóaljból Feldegg kapitány alatt, két század főherceg István- ezrediek segítségével történt szuronnal! merész rohama elegendő

volt elűzésére és ezen érdekes pont elfoglalására. Ez alkalommal Salis őrnagy egy gránátdarabcska által megebesítettett. Ezután az ellenség a két előnyomuló hadláb közé két huszár-ezredet rendelt benyomulni.

Civalart nevet viselő dzidás-ezredből 4 század Baselli őrnagy parancsa alatt ezen megtámadásnak ritka elszántsággal elejét vették és noha előbb egy tömegben álló gyalog zászlóaljkat vertek szét, mégis álmétkodásra méltó rendben, egy szárny Kresz-féle könnyű lovasság által segítve, ama két huszárezredre rohantak és azokat nagy veszteséggel visszaverték.

A mieinkből itt Weisenthurm hadnagy és 6 dzsidás elesett, 35 megsebesítettett. Az ellenségből 60 holt és erős sebesedettek maradtak helyben. Ezután az ellenség minden ponton visszavonult s Kápolna s Káal felé űzőbe vétetett, hol a bekövetkezett setéség a harcot félbe szakasztá.

Gróf Schlick altábornagynak, ki hadtestével már f. évi február 25-kén Pétervásárra érkezett, tegnap estvére Yerpelétig kelle előnyomulni, hogy a fősereggel egyesülhessen. De azon pontra el nem juthata, mivel a siroki szorost az ellenségtől elfoglalva találta, mellyet csak egy igen dicső harc után nyerhető hatalmába. Ezalatt az éj beállott, mellyet e hadsereg azon állásban tölte.

Régel 27-én a megtámadás tábornagy ő hrczagsége által folytatottak, miután a baloldalon is azon irányban élénken folytatott ágyúzás Seblick altábornagy közeledését tudtul adá.

Schlick altábornagy az ellenséget egész Verpelétig űzé maga előtt, holott ez meglepedett s magát makacsul védelmezte. A helység mégis Krieger dandára által rohammal bevétetett, hol a Latour, gyalog-ezred 2-ik zászlóalja magát különösen kitüntette; az ellenség sebes futással a dombokra vonult; egy osztály Eger felé a hegytorokat közé szorítottatott.

Úgy látszik, hogy az ellenség Kápolna birtokát különös fontosságúnak tekinté, minthogy az ütközet folytán két Ízben megkísérté annak visszafoglalását, miután azonban nem sikerült számos ágyúival Wyss dandárét onnan elűzni, s időközben Coloredo dandárja is a hasonvonalon levő Döbrő faluba előnyomult, és az ellenség megtámadó hadlábainak jobb oldalát veszélyeztette, sietett a dombokon át visszavonulni.

Schwarzenberg herczeg Kálíg előment, melly helyet rohammal bevette; a visszanyomott ellenséges seregek, mellyek nagy számú ágyúkkal voltak ellátva és a Maklárnáli állásba vonultak, Kápolnán túl egy órányira űzettek, hol a bekövetkezett setéség és a seregnek fáradsága á további üldözést félbenzakasztatá.

Ámbár túlnyomó ellenséges erők ellen, seregeinknek kitűnő lelkesedése és vitézsége, a tábornok urak czélszerű vezérlete, és

derék tüzeink élénk és hatályos tüzelése mégis minden akadályokat legyőztek.

A mindkét részről veszteség számokban határozottan még ki nem mutatható. Az ellenség részéről az legalább is 300 holtra és 1000 fogolyra mehet, kik között 15 tiszt találtak, egy zászló elfogaltatott. Zülow százados halálát a Preussen vasas ezredből és Schutz hadnagyét a 2-dik vadász-zászlóaljából fájljuk. A megsebesültek között találtak Sauer kapitány a Latour-gyalogezredből, Uichritz kapitány és Hoffmann főhadnagy Preussen nevű vasas-ezredből, valamint Weckbecker kapitány a 2-ik vadász-zászlóaljából. Kelt Budán, márczius hó 1-jén, 1849. A cs. kir. hadsereg főhadikormánya által.“

Érdekes e mellett tudni a Dembinszki felőli hadjelentést:

„Dembinszki altábornagynak már több napok előtt kijelentett azon combinatióját, hogy az ellenség Eger vidékén fog akarni előnyomulni, a történetek tökéletesen igazolták.

Az ellenség nagy erőt vont össze a Tárná völgyén, s eldöntő csatára látszott készülni.

Dembinszki fővezér a csatát február 27-kén szándékozott elfogadni. Azonban már február 26-kán, midőn még Görgei tábornok hadosztályai a harctérre nem érkezhettek, s jóformán csak Klapka ezredes hadosztálya foglalta el harczállomását, délután két órakor a csata irtózatosságyúttal megkezdett s a három mérföldnyi (kompolt-kápolna-verpeléti) vonalon mindenütt kifejlődven, szakadatlanul tartott mindaddig, míg a sötétség a csatának véget nem vetett. Ez napon hazánk ellenségei minden ponton hátranyomattak s vitéz seregeink megtartók harczállomásukat. Több ízben kéz-viadalra került a dolog, huszáraink két század dsidást a szó szoros értelmében összevagdaltak.

Február 28-kán jókor reggel a nagyszerű ütközet újra kezdődött, Windischgrätz maga vezérlett, Schlick, Sultzig serege is támadólag vonult Verpelét felé. Vitéz seregeink nyolcz óra hosszant álltak s viszonzózták, hol védőleg hol támadólag az iszonyatos tüzet, a nélkül, hogy az ellenségnek a harctérből egy talpalatnyit engedtek volna. Délután 3 óratájban a fővezér Kápolna helységet két ízben ostromló s győzedelmesen be is vette, ekkor, midőn a győzelmet már csak aratni kellett volna, a Zanini olasz-zászlóalj, melly a közös nyomás keserves érzeténél s a közös szabadságszeretetnél fogva igazságos harczunkbani részvételre méltatva volt, az ostrommal bevett faluban rüt árulással átment hazánk s hazájuk ellenségeihez.

Ezen árulás, de kivált a kétnapi csatázásban kifáradt seregeknek múlhatlanul szükséges percnyi pihenés tekintete, a csatát félbenszakították, az ellenség is egészen kimerülve lehetett, mert a tüzelést mindkét részről mintegy elválták.

Seregeink a csatatéről egy órányira foglaltak helyet a kerecsend-maklári vonalon. A főhadiszállás Makiárra tétetett, seregeink legszebb rendben foglalták el állomásukat. Az ellenség nem mert utánuk nyomulni,

S 28-án reggel seregeink parancsot kaptak ismét előre a kompolt-kápolna-verpeléti vonalon állomást venni.

Az ellenség Tófalut, Kápolnát, Kált meggyújtotta.

Az ütközet nagyszerű volt. Ágyú-foglalás vagy vesztesség egyik részről sem történt.

Első nagyszerű csata, melyre eddig különválva működött különféle hadseregeink külön osztályai egyesültének, s az ellenség megtanulható, hogy hadsereggel van dolga, mely az igaz ügynek szent lelkesedése mellett bizalommal szeretett vezéreinek intéseire fegyelmes renddel ügyel s mely minden talpalatnyi tért csak drága vér árán engedne oda.

Az ellenség öszpontosítá legfőbb erejét, s egy talpalatnyi tért nyerni annyira nem vala képes, hogy az általa is elhagyott harcztér-vonalon a nagy ütközet utáni reggel febr. 28-kán seregeink 10,000 emberrel megerősödvé, már ismét jó kedvvel s bátran készen állottak, óhajtvá várva kétnapi ütközet után az új csatát.

Február 27-dike bizalommal töltheti el még a kétkedők keblét is.

Dembinszki altábornagyot egy kartácsdarab nyakszirten sújtá; de ez nem akadályozd őt, hogy az ütközet végéig a legveszélyesebb helyeken megmaradna, csak lovat kelle változtatnia, mivel lovát egy golyó megsértő.

A kéz-viadalban seregeink mindenütt győztesek voltak. Az irtózatossá váló ágyútűz által itt ott pillanatnyira megzavarodott csapatok egy biztató szóra rendbe állottak vissza, s szuronyt szegezve rohanták meg újra az ellenséget. Február 27-ke szívemelő dicsőségnapja volt a magyar szabadság védseregeinek. A személyes vitézség nagyszerű jelenetei, melyekben e nap tábornokainktól kezdve le a közvitézek bátor tömegéig olly gazdag volt, későbbben adatnak át a hálás közönség méltányló tudomásának. A honv. b. nevében, Kossuth.“

VII.

A másnapi országgyűlésen Kossuth következő beszédet tartá e tárgyban:

„Utólagosan bocsánatot vagyok kénytelen kérni a tisztelt képviselő háztól, hogy egy pár napra a kormány székhelyéről el kellett távoznom a nélkül, hogy a képviselő háznak, mint az különben kötelességemben állott volna, arra előlegesen engedelmet kikérem; de a körülmények olly fontosoknak és sürgetőknek látszottak, hogy 24 órai vesztéset a hazára nézve igen károsnak gondolt a honvé-

delmi bizottmány, s azért utólagosan bátor vagyok alázatosan bocsánatot kérní, hogy elmenni kényteleníttem.

Elmenetelemnek fő célja, bizonyos igen ijesztő alakban mutatkozni kezdett egyenetlenségeknek a táborbani kiegyenlítése volt volna. Errenézve méltóztassék a képviselőház azon örvendetes jelentésemet kegyesen venni, hogy röviden szólva, istennek hála! minden rendén van, semmi baj sincs.

Egyébiránt ezen alkalommal a hadi munkálatokról a következőket van szerencsém jelenteni. Dembinszki altábornagy úr már ezelőtt mintegy két' héttel, akkor még, mikor Kassa és Putnok táján állottak seregeink, azon véleményét fejezte volt ki a honvédelmi bizottmánynak, hogy igen valószínűleg az első nagy ütközetek Eger táján lesznek. Megvallom, hogy a katonai tudományokban jártasságot magamnak nem igényelvén, ezt nem igen tudtam akkor megfogni; azonban ez belátását igazolja, mert úgy történt, 26-án 27-én és gondolom tegnap is ütközet volt; de már ennek eredményéről nem tudok bizonyost. Eger táján Tárná völgyén volt az ütközet nagyobbserű, mint a minők eddig hazánk védelmének mostani egész históriájában előkerülnek. 26-án nem voltak még a kiszemelt positiókban együtt seregeink, csupán csak Klapka ezredes urnák seregosztálya volt Egeren túl Verpelét táján elhelyezve s a főhadiszállás Egerben, hol Dembinszki maga volt jelen és a nép által fákllyas zenével üdvözöltetvén, a többi közt azon szívreható jelenet adta magát elő, hogy az ellenség tőszomszédjában akkor, mikor mondhatnám, csaknem — nem akarom mondani, minden, de legfőbb disponibilis erejét összevonta az ellenség, Eger városának összes lakossága a főhadvezérnek és kormánybiztosnak kezébe tette le azon esküt, hogy a hazát minden kitelhető áldozattal és eréllyel fogja védelmezni. Nem lévén 26-án seregeink még egészen összepontosítva, a tábornok-vezér nem szándékozott 26-kán már csatát kezdeni, hanem legyen, hogy az ellenség kívánt csatázni, legyen, hogy némelly seregarancsnokaink ütközetvágya szolgáltatott a megtámadásra alkalmat az ellenség részéről: mintegy 2 óratájban délután megkezdett a csata olly irtózatos ágyúzással, mihez hasonlót hallani még nem igen volt alkalmunk és tartott addig, míg az ütközetnek a sötétség véget nem vetett. Akkor 26-án az ellenség 3 órai hosszú vonalon a csata minden positióiról visszaveretett és a mi seregeink azon positiókat foglalták el, mellyeket az ütközet előtt az ellenség tartott. 27-én, mikor már két osztály, Guyon és Kmety osztályvezérek Görgei táborának többi részeivel csatlakoztak volt, reggel hajnalban mindjárt megkezdte az ellenség a támadást, a csata színhelye a Tárná völgye volt Verpeléttől Kálíg, a hol három helységet, Tótfalut, Kápolnát és Kált, az ellenség föl is égetett. Megkezdődvén hajnalban az ütközet, 8 óra hosszant tartott a nélkül, hogy seregeink csak egy talpalatnyi földet is vesztek volna. Azonban,

délután mintegy három és négy óra közt, mikor Dembinszky altábornagy személyesen vezetné az ostromot Kápolnára, hogy az ellen-séget onnan kiverje, a minthogy szuronysegezve győzedelmesen be is vonult; mikor bevonult a faluba, akkor a Zanini-zászlóalj, az egyetlen idegen zászlóalj, mely seregeink között volt, a győzelem után, minden lövés nélkül átment az ellenséghez, újabb jeléül annak, hogy csak magában bízhat a magyar. Természetes, hogy egy illy erős zászlóaljnak, 8 órai fárasztó csata után, miután előttevaló nap folytonos csatázásban fáradtak seregeink, általmenetele némi kis zavart idézett elő, mellynek nehogy káros következései legyenek, a fővezér czélszerűnek találta a seregeket a csata előtti posíciókba visszarendelni, a mi úgy történt meg, hogy a főhadiszállás Makiírra tétetett által. A kik ismerik e vidéket, tudják, hogy egy jó órai távol-ságra van. Ott állomásoztak tehát seregeink, tegnap reggelre ismét parancsot kapva, hogy az ütközet előtti posíciókat foglalják el s oda vonuljanak be. A tegnapi napnak tehát eredményét nem tudhatom, hanem ezen parancs, mellynek még tanúja voltam s melly tegnap reggel adatott ki, hogy seregeink az ütközet előtti posíciókba vonul-janak, igazolni látszik azon hírt, a mi egyébiránt csak hír, hogy a tegnapelőtti csata végével, mikor a mi seregeink a makiári csata előtti vonalba vonultak, az ellenség Gyöngyös felé vonult vissza. De erről positiv tudomásom nincs, csak onnan gyanítom, mert a főve-zér azon parancsot adta ki, hogy seregeink az ütközet előtti posí-tiókba menjenek. Az altábornagy várta a megtámadást tegnapi is, egyébiránt mind ő, mind Görgei tábornok úr azon véleményben voltak, hogy ha az ellenség nem támad, ők fognak támadni, miután már 2 nehéz divisióval, kilencz—tízezer emberrel erősebbé vált sere-günk, mint tegnapelőtt volt, mert két osztály nem vett részt az ütközetben, Kmety osztálya általában nem vehetett részt, Guyon pedig az ütközetnek csak végére jött. Egyes bravourokról és fényes tettekről, minthogy azokat tökéletesen revellálva kell általadni a nyilvánosságnak, jelentést nem tehetek, hanem örömmel mondha-tom, hogy egész seregünk, mellyben, tagadni nem lehet, megvan a lelkesedés, de másrésről nem minden osztályban van meg a kellő gyakorlat, még a tiszt urak közt sem igen sok javult azon időtől fogva a gyakorlatban, fegyelemben és rendtartásban, mióta utolsó alkalommal láttam a sereget, mert akkor, mondhatom, a háromnegyed résznyiben megnyert győzelem után egy fegyverzetlen és rendetlen sereg közébe vetett bombának sikerült annyi bajt okozni, melly az egész sereget rendtelenségbe hozta. Még egész bizonyossággal mondhatom, hogy ha seregünk egy része az ellenség irtózatos tüzelése alatt megzavarodva, hátrált is, nem volt arra szükség, hogy saját tisztei állítsák helyre a rendet, hanem, ha egy más zászlóaljbeli tiszt szólt is hozzájuk: „szuronyt szegez, előre“ megtörtént s így esett meg, hogy megfutamodott zászlóaljak egy szóra ismét neki indultak

és szuronnal üzték el az ellenséget s már e tekintetben az ellenség seregeink támadását ki nem állotta, hanem ágyúban hogy erős az ellenség, az igaz. Nem mondhatom tehát, hogy a tegnapielőtti napon fényes győzelmet nyertek volna seregeink, melly ha megtörtént volna, az ütközet olly nagyszerű volt, hogy azt jórészen Magyarország sorsára nézve eldöntőnek lehetett volna mondani. Az ellenségnek körülbelül 24—30 ezeryi ereje volt a csatában, azonban elvesztve sem volt az ütközet, hanem a lipcsei másodnaphoz volt hasonló, melly nem dönté még el a csatát, mert tegnapra ismét visszamentek seregeink a csata előtti vonalba. A Zanini-zászlóaljnak általmenése nagy szerencsétlenség volt s óhajtottam volna, mondotta volna meg szándékát az ütközet előtt, akkor eleresztettük volna őket, mert furcsa dolog, hogy azon bataillon hagyjon el bennünket, mellynek élén a fővezér a helységbe vonult be. Az eredmény tehát az, hogy talán még egy alkalommal sem voltak seregünknek különböző osztályai egyesülve illy nagy számban nagy erőnek ellenében, úgyszólván, eldöntő alakot magára ölthető ütközetben, mert eddig csak sereg-, osztályok csatáztak s az eredmény az, hogy becsületesen megállották a sarat, úgy hogy tábornokaink egyike, ki hős elhatározású férfiú, hanem a múltak tapasztalásainál fogva nem nagy bizodalommal viseltetett seregeink gyakoroltsága iránt, az ütközet után azt mondá, hogy nem lehet már most Magyarország sorsáról kételkedni! Habár szerencsétlenség történt is, nem lett belőle szaladás s egy buzdító szó elég volt helyreállítani a sereget, a mi jó jel s a jövőre nézve biztosítékot foglal magában. Ennyit jelenthetek ez úttal. Több sebesültekkel a huszárok közül szólottam magam is, kik, a mint drastice szokták magukat kifejezni, azt mondák, hogy dzsidások úgy heverték a földön, mint a csirkék, hanem biz ők is sokan nehéz sebeket kaptak. Szám szerinti veszteségről nem tehetek jelentést, mert az ütközet eldöntő perceiben senki sem számította össze, egyes osztályokról tudok annyit, hogy például Szekulics osztálya 12 embert vesztt, Guyon osztálya, melly az arriere garde-ot képezte a hátravonulásnál, vesztt 20—25 embert. Egyébiránt a kik ott voltak, mind ütközetben voltak; még a gránátosok is. Számról tehát nem szólhatok, a hírt pedig nem említem, mert czerekről szólnak az ellenség részéről, valamint a mi részünkről is nem kevésről; mindenestre az ütközet véres és kemény volt. Most tehát legjobb reménynyel várom a tegnapi nap kimenetelét, mert bizonyos, ha tegnapelőtt a mi seregeink hagyták is abban az ütközetet estefelé, hanem személyes tapasztalásból mondhatom, hogy csaknem csudáé dolog volt, egyszerre, mintha elvágták volna az ágyúzást, pedig a futamló sereget az ellenség kergetni s löni szokta, s körülbelül mind a két sereg kissé kifáradt s hátrább vonult, újra kezdendő a csatát. Ennyi jelentésem van jelenleg, mellyben első örvendetes eredmény seregeinknek megedzett gyakoroltsága, másik pedig, hogy az első nagy eldöntő

ütközetet nem vesztettük el, ha nem mondhatjuk is, hogy eredményes győzelmet vívtunk ki; és a harmadik, hogy azon baj, mellynek elintézése végett mentem le a táborba, megszűnt.“

VIII.

Bem febr. 27-éről következő jelentést küldte:

„Febr. 23-án elhagytam Medgyest, az ellenség pedig (Urbán, Fidler és Malkovszky vezérlete alatt) febr. 26-án hagyá oda Beszterczét és én üldözém őt a Bukovinába vezető úton késő éjjelig. Csupán Rusznál találtam először részéről gyenge, később azonban Borgo-Brundnál már meglehetősen makacs ellenállásra. Ez utóbbi helyen két óra hosszan tartott a csata; mellynek eredménye lón, hogy az éj bekövetkeztével az igen hosszan terjedő Borgo-Brund és Tiha falvakat ostrommal bevettük s az ellenséget teljesen kivertük, ki is azonnal a hegyek közé húzódott. Az ellenség részéről 7 halott s mintegy 30 sebesült maradt a harcztéren, mi 1 halottat s 11 sebesültet számolunk.

Febr. 27-én az ellenséget egész a határszélekig kergetém s a királyhágóntúli utolsó falut Marosényt is megszállottam.“

Ötödik fejezet.

Machinációk az Esti lapok ellen. Szolnok bevétele Damjanich által. Kossuth jelentése. Szeben és Brassó bevétele. A márczius 19-iki ülés a Zichy-perben.

I.

Az esti lapok ekközben keményen kikelvén Madarász és pártja ellen ez minden ármányt elkövetett betiltatni e lapot. Jelesen a cautio letételéért indított ellene pert, de hasztalan! a cautio letétezt s a lap nem szűnt meg ostora lenni a pártnak s élethalálharczát folytatni vele.

Damjanics és gróf Vécsey Szolnokot rohammal márczius 5-kén bevették. Ottinger Rékas felé folytatta útját. Ez alkalommal sok fogoly, lőszer, fegyver, 11 ágyú s 7000 pfrt foglaltatott el.

A márczius 9-diki ülésben Kossuth a háznak következő jelentést tett:

„Midőn a legutóbbi alkalommal szerencsés valék a tisztelt háznak jelentést tenni arról, hogy a Dembinszki altábornagy vezérlete alatt működő hadseregek körébeni némelly differentiak a táborbani gyors megjelenésemet szükségessé tették, akkor egyszersmind szerencsés valék azt jelenteni, hogy istennek hála, azon differentiak kiegyenlítették, és seregeink, a verpelét-kápolna-kompolti vonalon az ellenség főerejével megütköztvén, habár nem is vívtak ki eredményes győzelmet, de a csatát el nem veszítették, és másfélnapi erős ütközet után mintegy egyórányi távolságra a csatatértől megállapodva, harezszomjasan, elhatározva élni halni a hazáért, váiják az ellenséget. Ezen jelentésem utánra következő napon a mint a hivatalos hírlapból tudni méltóztatnak, Mezőkövesd és Szihalom táján szinte ütközet volt, mellynek kezdete a legszebb eredményekkel, elhatározó győzelemmel látszott ígérkezni a nemzetnek, mert alig támadta meg az ellenség az ott felállított seregünk utócsapatját, mellyet a vitéz Kmety alezredes vezérelt, már is a támadó ellenség csapata szétveretve, kivált lovasságának legnagyobb része, részint lekonzcolva, részint pedig szertefutva, elhagyta a csa-

tatért és seregünk birtokába négy ágyú jutott. Megvallom, hogy már azon alkalommal, midőn ezen győzelemről rövid tudósítást vettem, várva vártam egyszersmind a másik tudósítást arról, hogy ez csak kezdete azon csatának, mely előnyomulással s győzelemmel fogja további lépteiben a nemzetet megörvendeztetni. Annál meglepőbb volt reám nézve, midőn kevés órák múlva azon tudósítást vettem, hogy seregeink a Tiszán innen, Tisza-Füreden állanak, s 35,000 emberről tömegbe vannak összpontosítva; egyszersmind vettem azon tudósítást, hogy a seregbeli tiszt kar és Dembinszki altábornagy között oly differenciák ütöttek ismét ki, melyek a hazát a győzelemre okvetlen szükséges katonai fegyelemnek felbomlása által veszéllyel fenyegetik. És ismét csakhamar másodízben jöttem azon helyzetbe, hogy nem lett légyen időm a tisztelt háznak engedelmet alázattal kikérnem, hogy t. i. azon differenciák kiegyenlítése és ebből a házra eredhető veszélyek elhárítása végett a táborbai menetemet megengedni méltóztassék; hanem saját felelősségemre, a hadügyminister s az ország táborvezérkarának főnöke kíséretében nyomban a hadsereghez indultam. Mielőtt a helyszínére megérkeztem volna, vettem Szemere Bertalan országos honvédelmi bizottmányi tag s felsőmagyarországi teljhatalmú országos biztos urnak tudósítását, melyben arról értesít, hogy azelőttvaló nap az egyesült seregnek, egy dandárát kivéve, mely előrsőkön volt, minden törzstisztei egyesülvén, tanácskozmányt tartottak, azon tanácskozmányra országos biztos urat mint az ország kormányának képviselőjét meghívták, sőt ötöt azon tanácskozmány vezérletére felhívták, s ezen tanácskozmányban közakarattal egyetlenegy szókivétel nélkül a fővezér Dembinszki altábornagy irányában bizalmatlanság nyilatkoztatott ki, különösen a következő pontoknál fogva:

%" Hogy Schlick serege a mi vitéz és ötöt mármár körülkerített hadosztályaink közül kimenekülni engedtetett.

&" Hogy annak Windischgrätz főtáborávali könnyű egyesülése megengedtetett.

" Hogy a kápolnai csatában a győzelem nehezítettett az által, hogy rögtön az ütközet előtt a különböző hadtestekhez tartozó hadosztályok felállításában nem tartott meg a hadosztályok egysége, hanem egyik osztály a másikkal összezavartott, és magok az alvezérek is csak rögtön, minden előtudósítás nélkül vették az elfoglalható állomásokról szóló rendeletet, s így oly seregeknek állottak élén, melyeket nem ismertek, melyek dandárparancsnokainak neveiről sem volt előlegesen tudomások, úgy hogy egészen ismeretlen sereggel kellett küzdeniük, a mi nem történt volna, ha mindegyik hadtest együtt maradván, mindegyik, eddig ismert, megszokott vezérének vezérlete alatt állítottott volna ki; mit az alvezérek annál inkább szükségesnek tartottak volna, mivel minden hadseregi osztálynak megvan saját erényei és gyarlóságai, s csak hosszas tapasztalatok nyomán

(" lehet azoknak felosztása iránt akképen intézkedni, hogy az erősebbek a nagyobb erőt kívánó helyekre, a gyengébbek pedig a kevesebb erőt kívánó helyekre állíttatván, állásaik által a sikert sok részben biztosíthassák. Majd ismét elkövetkezett a panasz, hogy nem úgy ütött ki, mint kellett volna, a mezőkövesdi ütközet, melynek dicsőséges megkezdését szerencsém vala említeni, s melyben 30 ezer ember egy tömegben és harcyszomjasan volt egyesülve az ellenség irányában, melly számra is csekélyebb volt, úgy hogy a tisztakar s a hadvezérek, ha a csata az ellenségtől elfogadtatik, vagy ha ő harezot nem ajánlván, részünkről kezdetik meg, a győzelmet csaknem bizonyosnak tartották, annyival inkább, mert a magyar természetéből merített tapasztalásnál fogva a 30 ezernyi sereg egyik dandára által megkezdett szerencsés siker a lelkesedést annyira emelte, hogy kimondhatatlan nagy bajba került sa fegyelmet fentartó parancsnoknak nagy erőkifejtésre vala szüksége, a seregeket a fővezér parancsa nélküli támadástól visszatartóztatni. Azonban hogy a csata nemcsak el nem fogadtatott, hanem a seregeknek hátravonulás parancsoltatott, viszont topographiai ismeretek nélkül nagy részben Egerfarmsznak a seregek mocsárokon s árkokon keresztül való vezetése által történvén, övezetig voltak kénytelenek vitéz seregeink a vizen keresztül gázolni, s az ágyúk megmentése is csak azáltal lett eszközölhető, hogy sok helyen a legénység vontatta ki a poaványból az ágyúkat, míg néhány ló elveszett. Illy úton vezetettet vissza a hadsereg Poroszlóig, onnan pedig Tiszafüredig, Görgei tábornok úr parancsot kapván, hogy egy osztyát Poroszlón az ellenség ellenében tartson, a minthogy Görgei személyes vezérlete alatt felállította azon hadosztyát, de kémek által biztos kútfőkből tudósítást kapván, hogy az ellenség három oldalról, alulról, fölülről és szemközt túlnyomó erővel ötet már-már megtámadni készül, úgy hogy, kivévén a tiszafüredi defilét, magát csaknem bekerítettnek kénytelen volt tekinteni, s tekintetbe vevén másrésről azt, hogy a Poroszlóról Tiszafüredre vezető töltés veszélyes defilének tekinthető, mert csak épen azon keskeny töltésen lehet a seregeknek előre vagy hátra menni, mert ha tágabb tér nyílik is imittamott a mellette fekvő rétekre, de sok helyt erek vágják keresztül a terrénomot, melly ereknek áthágásával a töltésre s azon levő hidakra kell visszaterni, úgy hogy Görgei tábornok úr a legnagyobb veszélynek látta osztyáját a visszavonuláskor kiteve s a töltés végén felállítandó ágyúkkal irtózatos sok veszteségébe került volna a hazának a Füredre eszközölgendő visszavonulás. Azért a katonai disciplina megsértésével kétségtelenül, a fővezér parancsának ellenére, az előőrsöket kiállítván, osztyáját megmenteni s haszontalanul fel nem áldozni magát ösztönöztetve érzé és maga is Füredre visszavonult. Végre hozzá járul még azon ok, hogy a Beregek a 3 napi csatázás közben, hozzájárulván a 4-dik napi visszavonulás, úgyszólván semmit nem

tettek, mit a tisztikar és alvezérek annak tulajdonítottak, hogy a fővezér nem tette meg az intendatúránál a kellő dispositiókat az iránt, hol és mellyik helyen tartassák készen az élelmi szerek gyűjteléke.

Ilyen panaszok alapján nyilatkozott az összes tisztikarnak bizalmatlansága a fővezér iránt, mely minthogy nem egykét személytől, hanem az egész tisztikartól eredeti, s mert a veszélyek és kötelességek közt is a fontosabbra ügyelni Szemere országos biztos úr magát ösztönöztetve érezte, nem akarván a hadsereget kitenni annak, hogy épen az ütközet előtti perczen az összes tisztikarnak katonai törvényszék elébe állítása által a seregnek ellenség elébe vezérelte csaknek lehetetlenné tétessék, s ezáltal a megbecsülhetlen idő elvesztegettessék, a kormány nevében szükségesnek látta akként intézkedni; hogy

% A tisztikarnak felszólítására jelentést tegyen a kormányhoz, s kérje fel, hogy a kormány elnöke személyesen menjen a táborba, s a differentiak felett határozzon.

&" Hogy addig, míg az elnök megérkeznek, Dembinszki altábornagy úr legyen szíves a vezérletet akként vinni, hogy az alvezérek közül egy kettőt haditanácsba magához hívni szíveskedjék; mely határozatot és megállapodást Szemere Bertalan kormánybiztos úr mint ideiglenesen a kormány nevében tettét, Dembinszki fővezérnek tudtára adván, ő a haditanácsnak tartását és a dispositiókban tanácskozálag való részvétét bárkinek is határozottan és olly eltökéllett férfias szilárdsággal tagadá meg, miszerint azon jellemző kifejezéssel élt: hogy, ha süvege tudná, mit gondol feje, még süvegét is eldobná, nem hogy mással tanácskozzék. A dolgok ezen helyzetében Szemere Bertalan országos biztos úr ideiglenesen akként intézkedett, hogy a seregben a legidősebb tábornok, a ki Görgei volt, ideiglenesen vigye a parancsnokságot, addig, míg a hozzám intézett felhívás következtében megérkezém és a hadügyminisztérium közbejöttével intézkedhetém. Illy stádiumban találtam a dolgokat a táborba érkeztemkor. Méltóztatnak a tisztelt képviselők az előadottakból látni, hogy milly előzmények jöttek már itt közbe, mellyek némi morális kényszerűség színét is viselték. Meg kell valanom, hogy a tisztikarnak s alvezéreknek illy rendkívüli fellépése maga Görgei tábornok úr által is a katonai disciplinával rendes körülmények között olly annyira össze nem egyeztethetőnek nyilatkoztatott ki, miszerint egyenesen kimondá, hogy ha ő volt volna Dembinszki, és irányában e szerint tagadta volna meg az engedelmességet Görgei, Görgeit főbe lövette volna; és ezt azért mondja, miszerint a kormány meggyőződjék arról, hogy midőn ő életét, és a mi előtte még szentebb, becsületét is kész volt kockára vetni, ezt csak azért tehette, mert lelkének legbensőbb meggyőződése szerint

úgy látta tökéletesen a dolgokat, hogy ha ezt néni teszi, a hitzára névze roppant veszély fogna következni.

A hadügyminister Vetter táborvezérkari főnök úrral a hely szí-
nén megérkezővén, mindenekelőtt úgy a fővezér, mint a sereg-
parancsnok urakat magunk elébe kértük, s egymás jelenlétében a
dolgok állása iránt felvilágosítást kívántunk, a mi meg is történt.
Mindkét részről megtétettek a nyilatkozatok, s azon nyilatkozatokat
hallotta a hadügyminister is jelenlétemben, s az egész seregnek
együtt volt törzstisztikarát kihallgatta, s a dolgok állásáról ma-
gának tökéletes felvilágosítást szerezni iparkodott, valamint én is
iparkodtam, s meg kell vallanom, miszerint azon meggyőződésre
jutottam, hogy a legközelebbi napoknak eredménytelensége igen is
meglepő: hanem, hogy olly tökéletes bizonyossággal el tudja az
ember határozni, valljon csak épen és egyedül magának a fővezér-
nek hibás dispositioi miatt, vagy egyszersmind talán egyik vagy
másik részről pontatlanság, s a közremunkálásrai készségbeni lanyha-
ság, vagy talán a két ok együtt okozhatta ez eredménytelenséget,
annak ki puhatólására és megítélésére hosszabb idő s több heteken
keresztül tartó hadi vizsgálatok volnának szükségesekek, s a körülmé-
nyeket úgy látom, hogy az országnak állapota s az időnek megbe-
csülhetlen fontossága most teljességgel meg nem engedi, hogy
ilyen vizsgálatok tétele végett, hadseregeink ellenséggel szemközt
heteken által hurczoltatva, inactivitásba tétessenek; s midőn egy-
részről kinyilatkoztattam, mint az ország kormányelnöke, hogy a
tisztikar részéről a fővezér irányában lett bizalmatlanság nyilatkozat-
tát a katonai fegyelemmel Összeegyeztethetőnek teljességgel
nem ismerem, s én azt határozottan roszalandónak tartom s roszalom
is, másrészről Dembinszki altábornagy urat felszólítottam, valljon
tekintve a hazának jelen körülményeit, miket fővonásaiban említeni
már alkalmam volt, elégedettnek érzi-e magát ezen elégtétellel
vagy nem? szíves készséggel úgy nyilatkozott, hogy ezt tökéletesen
eléгли, hanem kinyilatkoztatta, hogy katonai reputatioját sokkal
magasbra becsüli, mintsem hogy ne kérné magát dispensáitani azon
sereg vezérletétől, mellyben iránta bizalmatlanság nyilatkozott,
mert ő nem biztos arról, hogy a seregnek magasabb és alacso-
nyabb állású tiszteiben egyenként és összesen nemcsak hideg en-
gedelmességet, hanem azon szíves készségű közremunkálást fogná
feltalálni, melly a győzelemnek és sikernek feltétele. Azért ő saját
maga becse iránti tartozásból kinyilatkoztatni véli magát, hogy to-
vábbá ezen sereget nem vezérelheti, hanem kéri, magát más
intézkedésekre használtatni, magát egyébiránt a kormány dispositioja
alá bocsátván.

A dolgok helyzete így volt, és én megfontolva minden körülményeket s értekezővén az alvezérekkel s bizonyosságot szerezvén magamnak azoknak hazafiúi indulatuk iránt, akkép intézkedtem

Tiszafüreden, Hogy a Szolnok körül egyesült hadseregnek vezérlete iránti dispositiót függőben tartván, a sereg Tiszafüred táján volt részének, nevezetesen Görgei, Répácsi és Klapka vezénylete alatti hadosztályának, melyet máshová besorozni a kormány szükségesnek nem tartott, vezérlete Görgei tábornok urra bizassék, minthogy e részben a rendeletet ki is adtam és Szemere Bertalan kormánybiztos urat utasítottam arra, hogy a kormány nevében folytonosan a seregnél maradván, a mint egyrészt a political és politialis hatóságot gyakorolja, úgy másrészt örökösleg legyen a felett, valljon a hadjáratnak political irányzata, melyet kiszabni egyedül a kormány joga s kötelessége, hiven megtartatik-e, és folytonos világosságban tartsa a kormányt mindazokról, melyeket a hadsereg nézve a kormánynak tudni érdekében áll. Görgei tábornok úr szíves nyílt férfias készséggel mindezen intézkedéseket, miket úgy e tekintetben, mint különösen a sereg élelmezésére nézve az intendaturánál, továbbá a rendes ellenőrségnek a pénzkezelés körüli behozatala iránt tettem, a leghelyesebbeknek és természetszerűeknek elismerve, s a hazának hűséget, a kormány iránt engedelmességet, mindnyájunk személye iránt pedig a legférfiasabb szíves őszinteségét ajánlván, azon meggyőződéssel jöttem vissza, hogy az összes sereg fővezére iránti bizalom hiányát azon egyetértés fogja pótolni, melyet a halott nyilatkozatok folytán közte és a többi vezérek között fenmaradandónak állhatatosan hiszek.

Alig érkezém meg a fővárosba, Dembinszkitől egy levelet vevék, melyben azt adja tudomásomra, hogy ámbár ő a kormánynak lépéseiben tökéletes megegyezését nyilatkozta, mivel azonban időközben az ő dispositioi következtében Damjanics és Vécsei tábornok urak fényes győzelemmel Szolnokot nemcsak bevették, hanem Ottinger brigádjának megtámadása ellen győzelmes visszatorlással meg is tartották, jogát véli fenforogni, felszólítani a kormányt, miként neki azon elégtétel adassék meg, hogy a fővezérséget győzelmeinek közepette tovább folytathassa. Azt gondoltam és gondolom most is, nem bocsátkozván azon dispositiókba, melyeknek következtében Szolnok bevételét, s melyeknek kiváltásáról értesülve vagyok, egy általában nem látom a körülményeket akkép fenforogni, hogy a kormány maga rendelkezéseiben ma adott szavának becsületével könnyelműen 24 óra alatt játszassék, s azért mivel a 3-dik és 9-dik zászlóalj, derék, vitéz és hős tábornokuk vezérlete alatt mondhatni a veszély előtt szemet hunyni nem tudó bátorsággal rohanja meg az ágyútelepeket, és a pusztító kereszttűz között 11 ágyút elvesz s az ellenséget kiveri, nem látam elegendő okát fenforogni, hogy a kormány által 24 óra alatt szükségesnek talált intézkedések megváltoztattassanak, az egyenetlenség s zavarodás magva hintessék el ismét a seregben. Én tehát Dembinszki úr kérelmét kereken megtagadtam, s megmondám neki, hogy nagyon csudálkozom

ezen kívánságán. Meg voltak téve a hadiministerium táborvezérkari osztály részéről tudtommal s megegyezéssel a hadi munkálatok folytatása iránti intézkedések és utasítások, de csak egy pár óra alatt is tapasztalnunk kellett, hogy egy országnak oly hosszú vonalom hadvezérletét és tovább is a távolabb levő debreczeni bureauból sikerrel intézni nem lehet, hanem hogy a helyszíne az, honnan az egységnek a rendelkezésekben kifolyni kell s honnan kell egyszersmind azon egységből kifolyó rendelkezések pontos teljesítésének biztosságáról magának a fővezérnek jelenléte által intézkedni. Hozzá járult ehhez még azon körülmény, miként, ha a kápolnai és mezőkövesdi ütközetekért az ellenség kebelében Te Deumokat tartottak is irányunkban Pesten, az egy kis respectust gerjeszthetett, sőt gerjesztett is; másrésről pedig a szolnoki győzelem egy kissé talán többet is gerjesztett a respectusnál. Mindenesetre a dolog úgy áll, hogy a szolnoki győzelmet hadviselésünk kiindulási pontja gyanánt minden idővesztés nélkül haladéktalanul, rögtön a legnagyobb eréllyel felhasználni a hazának oly érdekében áll, hogy ha ezen alkalom elhalaszthatnák, oly alkalom halaszthatik el, mellyct, meglehet, egy egész évi táborozás fáradságaival sem lehetne helyrehozni. És ezen szempontból indulva, széttekintve egyszersmind Európa politicalai conjuncturái között, mellyek minden erőfeszítésünknek megkettőztetését látszanak igényelni, mellyek iránt, midőn az időt arra alkalmasnak látandom, a tisztelt ház bölcs határozatát felhívni majd szerencsés leszek, akkint valék meggyőződve a képviselőháznak, mint a mellytől venni kell a honvédelmi bizottmánynak munkálkodásában! irányzatát, előleges tanácskozásbani véleménye nyomán is, hogy rögtön és azonnal egy fővezér neveztessek ki olyformán, hogy a Tisza körül két főponton egyesült hadseregeink, nevezetesen mellyek Szolnok táján, és mellyek Tisza-Füred táján állanak, bár több rendű hadosztályokból egyesülve, két nagyobb hadtestet képezzenek, és a felsőnek már Tisza-Füreden tett intézkedéseim folytán vezérlete Görgei tábornoknak, az alsónak vezérlete pedig, miután Vécsey tábornok nemes resignatióval, mellyért a hazának nagy méltánylatát és köszönetét érdemli, a vezérletet, mert a hazára nézve úgy jobbnak látta, ideiglenesen Damjanics tábornoknak általadta volt, Damjanich tábornoknak adatván, és az ezen hadseregtestekbe beolvasztott hadosztályok, a régi számokat természetesen megtartván, úgy az aradi, és a legközelebbi órákban Perczel tábornok úr vezénylete alá bizandó szeged-bácsi hadseregnek, nem különben az ország váraiban levő őrségeknek élén álljon. Valamint a fővezérnek kinevezését épen e pillanatban, midőn az összes seregben harmóniát, az összevágó egybehangzást és minden oldalról! egy célra dolgozást multhatlanul szükségesnek találta a kormány, úgy az egyének között szétnézve, minden körülményeket megfontolva, legczélserűbbnek azt vélte,

hogy Magyarország hadseregének fővezérévé mindaddig, valameddig az egyesült munkálatoknak szüksége tartandó, Vetter tábornok neveztessek ki. Egyszersmind azonban kötelességemnek tartottam a tisztelt ház irányában kinyilatkoztatni, miként én számotvetve a kötelességek között nemcsak azért, mivel nem hiszem, hogy Debreczenből távollétem, bár kevesebb vagy hosszabb ideig, tartson is, az ország kormányzatában legkevesebb csorbulást okozna, azért mert tisztelt társaim, a honvédelmi bizottmány tagjai, nélkülüm úgy, mint velem együtt, az ország hasznára legjobb belátásuk szerint intézkednek, úgy mint eddig is intézkedtek; hanem azért is, mert mint a honvédelmi bizottmány elnöke ott vélem leginkább helyemet lenni, hol a kormányzati befolyásnak a legrögtönösb intézkedési szüksége foroghat fenn: elhatároztam magamban minél gyakrabban és minél több időt a táborban tölteni. Mert a táborbani jelenlétem által, nem csekély személyem befolyásával, hanem azon hatóságnál fogva, melyet a nemzet akaratának következtében hivatalos állásomban viselek, és a mellynek súlyát és tekintélyét mindenki irányában fentartani tudom is, fogom is, nyújtsak a nemzetnek biztosítékot a részben, hogy a hadseregben nem fog történni semmi olyan, mi a sikert kockáztathatná, el lesz háritva minden olly akadály, melly az előmenetelt nehezíthetné, és fen lesz tartva azon katonai fegyelem és a felsőbbség rendelkezései iránti szíves készség, melly készség a hadseregek ismeretes hazafiszeretetével és lelkesült vitéségével párosulva kétségtelenül biztos győzelemnek néz élébe. És el lévén e szerint határozva a seregekbeni fegyelem, a fővezér iránti engedelmesség tekintetében biztosítást kerestem és találtam abban 1-ör, hogy a hadseregeket és azoknak vezéreit, valamint különösen a két nagyobb hadtestet vezénylő tábornokokat is, olly hazafiul tiszta szeretettől ismerem sőt tudom lelkesülve, miszerint bizony elmondhatom, magamat és mindnyájunkat beleértve, hogy csak úgy lehet a hazát szeretni, mint ők szeretik, jobban nem. 2-ör. Találtam a biztosítékot magának Vetter fővezér urnák férfias erélyében, miszerint kétségtelen tudományához képest bir azon tehetséggel, hogy magának a hadseregben kellő tekintélyét mind megszerezni mind fentartani tudja, mert én akként vagyok meggyőződve, hogy nagyon gyengén állana azon fővezér tekintélye, ki mástól volna kénytelen kívánni azon tekintélynek támogatását, és ön magában az elegendő biztosítékot fel nem találná. 3-ör. Végre az egész sereg hazafiúi érzelmein kívül találtam biztosítékot abban, miszerint el valék sőt el is vagyok határozva, időmnek legnagyobb részét a táborban tölteni, pedig azon elhatározással, hogy érezvél a rajtam fekvő felelősséget, melly felelősség tekintetéből a nemzet akaratából vállaimra bízott hatóságot teljes kiterjedésében gyakorlom, el lévén arra is határozva, miszerint akkép fogok megjelenni a hadseregnél, hogy vagy én nem élek, vagy az nem, ki a kormány

iránt engedetlen mer lenni. Ekkint állottak a dolgok a tegnapi napon, midőn a körülmények sürgetős voltánál fogva Vetter tábornok, ki egyszersmind a legöregebb tábornok az aktivitásban levők között, altábornagygyá kineveztetett s a fővezérségre felhivatott. Épen a rendeletek kiadásával foglalatostkodtam, midőn egy szerencsés véletlen bizonyos értekezés végett a hadjáratra nézve Görgei tábornokot körünkbe hozá. A tegnapi tanácskozmányban egy érdemes követ urnák azon kérdésére: valljon biztos vagyok-e, nyújthatok-e elég biztosítékot, hogy a fővezér! kinevezés a sergeknél engedelmességgel fog találkozni? csak azon biztosítékot mondhattam, melyeket most előszámláltam, de most már tiszta lélekkel mondhatom, e tekintetben egység van, s most a tisztelt ház és a nemzet nyugott lehet, hogy a hadsereg vezérei között megvan és meglesz az engedelmesség, egyetértés és azon öszhangzás, melyet a hazafiúi érzet és katonai kötelesség érzete sugall, és a mellytől a hazának megmentésére szükséges öszhangzás kétségtelenül megkívántatik. Ezek lévén jelentéseim a dolgok mostani állására nézve, hogy és miként nyomulnak már e perczen és nyomulandanak a legközelebbi napokban seregeink előre, annak elbeszélésétől, esdeklem, méltóztassanak feloldozni; kérésem csak az, hogy a tisztelt ház az elmondottakról tudomást véve, vagy ezen történeteket helyeselni és az által a mondottak nyománi intézkedéseknek a nemzet akarata—nak súlyával erőt kölcsönözni méltóztassanak, vagy pedig bölcseségük szerint, ha máskép tartják jónak, máskép intézkedni szíveskedjenek.

Jelentem egyszersmind a tisztelt háznak, hogy ma egy, nem akarom mondani fényes, hanem részemről legalább sokáig kedves emlékezetemben maradó jelenetben voltam szerencsés részt venni, mellyről megvallom, sajnálom hogy nem intézkedtünk úgy, miszerint olly helyen történt volna, hol a közönségnek minél nagyobb része lehetett volna tanúja a kormány s a kormány által a nemzet azon akaratának, miszerint nem az, hogy meg akarja hálálni vitézeinek azon feláldozását, miként véröknek s éltöknek koczkára vetésével iparkodnak a hazát megmenteni, mert ez olly érdem, melyet meghálálni nem lehet, hanem hogy lehetek volna tanúi a kormány azon akaratának, hogy az érdemeket méltányolva, magát az érdemek kiténtetésére kötelezve érzi. Értem, tisztelt ház, hogy ma történt az országgyűlés kegyes jóváhagyása következtében felállított katonai érdemrendeknek, a mennyiben ezen jelek ideiglenesen elkészültek, legelső kiosztása a tisztelt ház több tagjai jelenlétében; azoknak, a kik jelen voltak, nevezetesen Vetter altábornagy, Görgei tábornok és vitéz követársunk Perczel tábornok uraknak mellei ezen érdemrend közép-osztályával a nemzet nevében nem mondom feldíszesítettven, hanem a nemzet nevében keblükre tűzetvén azon zálog, hogy valamint ők szívük tisztasága s igaz magyar érzelmüknél fogva a hazának

mindig hívei maradnak, úgy azon zálog odatűzésével a nemzet lekötötte irántuk a nemzet nagyrabecsülésének, tiszteletének s érdemeik elismerésének zálogát. A többi tábornok urak, a kik egyúttal szinte ezen napról ezen érdemjellel feldíszesítettek, nevezetesen Kiss Ernő altábornagy úr, betegsége miatt akadályozva volt jelen lenni, a ház elnöke többek kíséretében volt szíves magára vállalni azon fáradságot, hogy azt nekie személyesen átadja. Valamint szintén Bem tábornok urnák, úgy Damjanich tábornok urnák és a mariswörti s a szerencsétlen bár, de emlékezetben nagyszerűen dicső nagyszombati, nemkülönb a branyicskói csaták oroszlánbátorságú hősének, Guyon ezredesnek, kire nézve jelentem, hogy a kormány indítatva találta magát, a nemzetnek egyik főkincsét Komárom várát hűségére bízni. Ezen érdemrendjelek kiosztása elrendeltetvén, az illetőknek úgy okleveleik, mint érdemjeleik is a maga útján kézhez szolgáltatnak.

Ezekből állanak jelentéseim, amikre nézve a tisztelt háznak határozatát, helyeslő vagy roszaló, mindenesetre bölcs s hazafiui indulattól vezérelt intézkedését kikérvén, magamat kegyes türelmükbe ajánlom.“

A ház ez intézkedésekbeni teljes megnyugvását nyilvánítja.

II.

Erdélybe ekközben Brassó és Szeben által a fenyegetett két város megvédésére 10,000 muszka hivatott be.

Bem Kis-Kapusnál márcz. 2-án keményen megveretett. Márcz. 4-én azonban Medgyesen volt, hol keményen kezdé magát sánczolni.

11-én már bevette Szebent. Következő hadjelentést küldé:

„Istentől megáldott napunk vala ma, mert olly szerencsés voltam, hogy Nagy-Szebent végre valahára sikerült ostrommal bevenni s éjjeli egy negyed tizenkettőre a városba, melly torlaszokkal volt védve, bevonulni.

Már tegnap szerencsés voltam Medgyesről elnök úrhoz irni affelől, hogy engem az ellenség Segesvárnál bekeríteni, három oldalról egyszerre megtámadni s megsemmisíteni kívánt. Én használtam ez alkalmat s az egyenes országúton indultam Szeben felé, azalatt, míg ő egy a mostani évszakban járhatlan úton bekerítéssel vesződött.

Szemközt állottunk 4000-nyi muszka gyalogsággal, mintegy 2000 osztrák gyalogsággal és közel 600 kozákkal, ellátva nagyszámú ágyúkkal. Délutáni 4 óratájban Nagy-Szebenhez érkezém s az ellenséget ott már csatarendben készen és pedig a jan. 21-diki csataterén felállítva találtam. Én visszaverem őt újoncz székelyeimmel egész a város falaihoz, itt azonban a sánczokat nagyobb részt csak szuronyszegezve kellett bevennünk. Elfoglaltam az ellenségtől több ágyút, lőszertárszerket s több száz fegyvert; a mennyiséget

azonban még ma nem tudhatom, erről majd holnap tehetek részletes tudósítást.

Elfeledek mondani, hogy több muszka foglyaim is varinak. U. i. A mint fenebbi jelentésemet végzém, szólottam az itteni tisztviselőséggel, elébök adám ügyök igaztalanságát s biztosítám őket affelől, hogy a magyar kormány minden előbbi vétségeikre bűnbocsánatot ad, hanem az ezentúl elkövetendő vétségek szigorúan fognak büntetni! Ők mindent megígértek, sőt még azt is, hogy a muszka interventio ellen is óvást fognak beadni.“

Ezután Brassó ellen ment. Onnan következőt írt:

„Folyó hó 19-én reggel Vledényből seregemmel kiindulván, Feketehalom előtt az ellenséggel, melly ott állást vett találkoztam, mintegy három óráig tartó harcz után seregem az ellenséget állásából kiverte s Feketehalomra túl Vidonbákig üzte, hol előcsapatom beszállásolt, magam pedig Feketehalomra főszereggel visszatértem. Mai nap a Brassó felé való előnyomulást elintézendő Yidonbákra mentem, hol tudomásomra jött, hogy az ellenség éjjel Brassó előtti állomását elhagyta s az országból a temesi és töröcsvári szoroson kivonult. Ezen hír bevalósult azért, hogy Brassó város küldött-égé ma reggel Vidonbákon előmbe jött s feltétlen megadását kijelentette; én tehát összes seregemmel ma négy órakor délután Brassót elfoglaltam, megtevév rendeletemet: hogy a nevezett két szoroson futó ellenség üldöztessek s a két szoros netaláni betörés ellen biztosítsassák. E szerint az erdélyi hadjáratnak vége van, miről a közönséget tudósítani kérem.“

II.

Madarász L. ekközben a Zichyféle holmik közül többeket elorozván hogy nyomorult tettét elpalástolhassa, a Közlönyben a nemtartható holmik elárvereztetését hirdeté.

Márcz. 19-diki konferenciában meghatározatván e dolgot a nyilvánosság szőnyege elébe vinni, Kazinczy köv. interpellatiót tett: „Azon kérdést intézem a honvédelmi bizottmányhoz s valljon a Közlöny mai számában megjelent árverési hirdetésben foglalt különféle ingóságok, nevezetesen arany és ezüst ékszerek, zsebórák, burnót-szelenczék, ruhaneműek és egyéb tárgyak, mellyek ma délután nyilvános árverés útján fognak eladatni, egy részét tesz-e a gróf Zichy Ödöntől elfoglalt vagyonoknak?“

Madarász László h. bizottmányi tag: „Mielőtt ezen interpellatióra megtenném feleletemet, először is köszönetemet kell nyilvánítanom, hogy kéresemre a ház nyilvános ülésben kívánja e tárgyat part actálni. Ezen interpellationak kitételéből értem, mikint azon kérdés intéztetik a honvédelmi bizottmányhoz: valljon a Közlönynek bizonyos számaiban közhírré tett azon arany és ezüst ékszerek,

zsebórák, burnótszelenczék, ruha és egyéb nemüek, mellyek ma délután fognak elárvereztetni, a hazaáruló és már e miatt fel is függesztett Zichy Ödön grófnak lefoglalt vagyonai egy részét teszik-e vagy nem? Én ezen interpellatióra nyíltan kijelentem, hogy igenis azt teszik; de azt kell megjegyeznem, hogy a Közlöny ezen számaiba hiba csúsztatott be, mert az árverés az eladási összeírás szerint fog megtörténni, a miben pedig a drágasági ékszerek nem találtnak. Így nem tudom, minő hibából csúsztatott be az, hogy arany és ezüst ékszerek stb. A többi igenis áll, ezen vagyonok azon gróf Zichy Ödönnek, a ki nem is tudom hirtelen, mellyik szigeten felakasztatott, jószágából hozattak Pestre, onnan pedig a honvédelmi bizottmány rendeletéből a financzministerium közbejöttével a vasúton Debreczenbe szállítottak és itt a honvédelmi bizottmány rendeletéből azon javaknak egy része, melly arannyal is volt vegyítve, lefejtetve már valóban is összeolvasztatott, alapját teszi az arany és ezüst hypotheka-banknak, a többi minden drágaságok pedig, mellyek beesők által figyelmet érdemlők és mellyek inventáltattak, el vannak rakva, letéve inventálás mellett és bepecsételve a pénzügyministeriumnak általadandók, mint p. o. kard sat. Ennek következtében bátor vagyok figyelmeztetni a házat arra, hogy én nem értem a képviselő urnák ezen interpellatióját s kérném, fejtené ki nézetét bővebbem, mellyek az árverésre vonatkozhatnak, mert nyíltan kimondom, miszerint én, bár ismeretes vagyok kisebb nagyobb tekintetben Európa parlamentjeivel, de mióta parlament létezik, soha licitatiót parlamentben tárgyaltni nem hallottam. Ezek iránt az interpelláló képviselő urnák nyomos okait óhajtánám hallani.“

Kazinczy Gábor: „Az előttem szolt bizottmányi tag nem érti az interpellatiót, én tehát megmagyarázom. Ha a ház bizonyos vonatkozásban nem állana a végrehajtóhatalommal, ha nem tudnám, hogy az országos honvédelmi bizottmány semmi nem egyéb, mint kifolyása az országgyűlésnek, mert az országgyűlés constituált hatalom, bizonyosan egyike volnék azoknak, kik mindig ellenzenék, ha a törvényhozóhatalom a végrehajtóhatalom körébe át akarna csapni. Miért? mert a végrehajtóhatalom felelős, holott a törvényhozóhatalom szabadkezü. De miután ez úgy nincs s a kormányi hatalom tette, kell, hogy a ház által egyszersmind magáévá tétessék, azt hiszem, akár árverelés, akár nem, kivált ha nagy kérdések rejlenek a licitatióban, egyenesen a ház elébe tartozik. Én gróf Zichy Ödön vagyonárnak eladásait in thesi sem tartom törvényesnek, nem tartom pedig törvényesnek azért, mert a magyar példaszó igen helyeseit mondja, hogy egy rókáról két bőrt huzni nem lehet. Én a legszerencsétlenebb elvnek tartom azt, hogyha a büntetőigazság a vagyon elkobozására is kiterjeszkedik, mert ez civilizált népeknél a barbár népek maradványaira mutat. De Zichy Ödön nem is nóta által öletett meg, hanem hadi törvények szerint Ítéltetett el s kérdem: mondjon itt bárki pél-

dát a világhistoriából, hogy egy ember, ki a hadi törvények által ítéltetett el, egyszersmind jószágainak elkoboztatására is büntetett volna, miután felakasztott. És így én azt mondom, hogy az illy jószágelkobozás mindaddig, míg politikai bíró által mizérai fordítása ki nem mondatik, politicalag el nem Ítéltető. De tovább megyek: nincs is reá semmi legkisebb alapos ok is; a hol a haza megmentésére eszköz és mód kell, azt akárhogy és akármiként is, kiparancsolni az álladalomnak kétségtelen jogában áll, de azt hiszem, az olly apróságokkal, mire nézve Madarász László azt mondta, hogy épen nem ékszerek és a melly pedig már a rendőri hivatal által háromszor van hirdetve, mit nyer az ország? semmit! mert vagy van értéke, vagy nincs; ha van, bocsásson ki rá az ország papirjegyeket és ekkor meglővén értéke, mert vele az ország a nélkül, hogy becsértéke semmivé tétetett volna, ha pedig nincs értéke, ekkor az ország semmit nem nyer azon csekélységnek és apróságnak eladásával. Figyelmeztetem a házat, hogy épen azon perczekben, a midőn meglehetős sötétben borong reánk a jövő, az efféle dolgoknak illy helyen, a hol bála istennek a luxus úgy, mint más városokban, annyira kifejtve nincs, mondom, az efféle dolgoknak egy pár ember kezérei átbozsátása, mellyeket a jelen időben kellőleg senkinek módjában nincs kifizetni, mi következeseket fog maga után vonni. Azt hiszem továbbá, hogy vele az ország nem kap semmit; mert mit kap érte? papirozt, ugyanazt a papirozt, mellyet a status alapfogalma szerint is, ha alapul fogna tekinteni, harmadfélannyszor bocsát ki. Figyelmeztetem a házat, miszerint átlépni bizonyos térénumra igen könnyű, hanem visszalépni igen nehéz. Politikában, midőn két fél áll egymással szemközt, a rabló ellenség és nyomorgatott nemzet, ha olly térére megyünk át, hogy: „ha te ütöd az én zsidómat, én is a tiédet“ akkor, a midőn látszik, hogy a Duna minden tájékai ellenség kezében vannak, a midőn látszik, hogy Windischgrätz proclamatiójában különben is kárpótlás alapjául tüzte ki az itt levő képviselők javait, hová vezet ez? Az elárverezésnek az lesz a következesé, hogy az ellenség egyikét is másikét is elkobozza és nyomorúságot teremtünk elő s olly térénumra visszük át működéseinket, mellynek veszélyes következesei lehetnek.“

Még következő két beszédet lesz érdemes közien!:

Nyáry: „Ha Zichy Ödön most végeztetett volna ki s az lenne a kérdés, hogy elfoglaltassék-e Zichy Ödön jószága vagy nem? Én érteném az esetet, hanem most, miután a nemzet birtokába tette magát Zichy Ödön javainak, nem értem, s megvallom, végtelen sovány dolognak látom azt, hogy ezen a téréren olly nagy dolgokat feszegetünk: valljon van-e joga a nemzetnek retorsionalis vagy akármi úton azon jószágot így vagy amúgy kezelteni, mert azt itt senki nem tagadja, hogy mi birtokában vagyunk Zichy Ödön jószágának. Ha épen prókátorok akarunk is lenni, Zichy Ödön deficiált, a status

birtokába tette magát a hátramaradt javaknak. Most csak az a kérdés, s megvallom, ez nem a képviselőház elébe tartozó kérdés. Legyenék egy kis türelemmel, bizonyosan, ha valaki olly phlegmával veszd fel a dolgot, minővel kellene és pártkérdést nem akár belőle csinálni, igen tisztán látja. Most csak arról van a kérdés, mimódon kezeltessék a jószág? ha ez a kérdés ide tartoznék, akkor az is ide tartozik, hogy Zichy Ödön jószágai hogy kezeltessenek? domestic-e, vagy árendába adassanak. Es hogy valljon nines-e ott még az angol, belga, vagy nem tudom miféle rendszer s behozassék-e? Ha semmi egyébnek nem venné is a ház, hanem zár-kérdésnek csak a régi törvényekhez ragaszkodva; ha zár-kérdés, ekkor a ház megen-gedi azt, hogy a zárgondnok a rés servando non servabiles elad-hatja s különbséget tehet a ruhák és egyéb olly dolgok között, mely-lyelr romlandók. Ez olly táblabírós dolog, hogy ha pártkérdéssé nem akar tétetni, soha nem is jöhet ide a ház.elébe. Kimondom nyíltan, kivált miután a honvédelmi bizottmánynak egyik tagja megmondá, hogy ezen dolog a honvédelmi bizottmány elébe került s ott elha-tározatott, miként nem lát ja helyesnek az arany és ezüst ékszerek, a preciosumok, drágaságok eladatását, hanem hogy csak azok adassa-nak el, mellyek épen a táblabírói rubricába tartoznak, a rés servando non servabiles. Ha ezen szempontbéli veszi fel a ház és nem megy azon elv kifejtésére, mellynek kifejtése, hígyjék meg önök, nem a jelen perczhez való, azon argumentumok, hogy mit fog tenni az ellenség? olly argumentumok, mellyek sem pro sem contra semmit nem bizonyítanak, ebben magában, hogy ellenség, benne foglalta-tik az, hogy neki Magyarország jövendője nines: mi bizonyos tekintetben nem úgy fogunk intézkedni, most jelenleg, a mit sokszor mondtam, a status quo fentartása a kötelességünk, ha ezt fen nem tudjuk tartani, nines jövendőnk. Ha az elvkérdésről letérve azt mondja a ház, mi azt akarjuk, hogy a magyar statusnak mindenből a lehető legnagyobb haszna legyen és mi azt hisszük, hogy Debreczen nem alkalmas arra, hogy itt egy Zrinyi dolmány eladathassék, akkor nem fogjuk eladni; de ha nem ebből indulunk ki, akkor engedjék meg, hogy az elszámlált dolgok ne elvkérdésből határozassanak meg, hanem vagy abból, hogy olcsón adattak el, vagy hogy rés servando non servabiles. Mellyel más nem is ért, csak a táblabíró; hogy ennélfogva azokat eladathassa a honvédelmi bizottmány.“

Kovács Lajos: „Ki kell előre is jelentenem, hogy ezen kérdést igen nevezetes elvkérdésnek tartom, valamint azt, hogy pártker-désnek nem tekintem; de ki kell jelentenem azt is, hogy bár Nyári Pál vagy akárki is táblabírónak tartson érette, ezen kérdésben igen nagy fontosságot látok. Méltóztassanak figyelmezni jól, mert a dolog nem azon a téren áll, amire elvezettetni látszik. A honvédelmi bizottmánynak magam is tagja voltam akkor, midőn ezen kérdés a honvédelmi bizottmányban tárgyalatott, akkor is egészen ellenkező

vélekedésben voltam. Egyenesen azt rendelte a honvédelmi bizottmány, hogy gróf Zichy Ödönnek minden vagyoni zárlat alá tétessenek. Mert méltóztatnunk meggondolni és ez nem olyan kis dolog, a javak sem inventálva, sem elítélve nincsenek, már pedig bíró és ítélet nélkül Magyarországon senkinek vagyonát elvenni nem lehet. Kimondotta tehát a honvédelmi bizottmány azt, hogy miután a javak felett bíró nem ítélt, az országgyűlés nem rendelkezett, csak zárlat alá lehet venni. Mi történt? zárlat alá vétetett a jószág akként, hogy kiküldetett a köztisztviselő, a pénzügy- és igazságügyminisztérium küldöttjei és még egy követ, ezek inventálták a javakat és lepecsételték. Ezen vagyon most már nem egyéb, mint a nemzet kezében zárlat alá tett depositum, akár bíró, akár országgyűlés útján. Már most azon kérdést intézem a házhoz, hogy miután itt ez a dolog a honvédelmi bizottmány határozatából így áll, lehet-e valakinek azon vagyonhoz nyúlni vagy sem? Én azt mondom, ha közbe nem jött akár a bírói akár más ítélet, azon vagyon szent depositum. Nem értem én a kormánynak azon intézkedését, ha p. o. olyan portékák volnának, melyek elavulnak vagy becselenné lesznek, de az órák, szelenczék stb. nem lévén romlandók, nem szükségkép eladandók. Ha ilyen elkobozások s eladások a kormány rendeletéből történhetnek, akkor nem tudom, kinek vagyona lehet itt az országban biztosságban? Ez a végrehajtó hatalom körébe nem tartozik, ez nevezetes elvkérdés, azért én az eladást nem helyeslem,“

Mindamellett a kérdéses holmik elárvereztettek.

Hatodik fejezet.

Perczel hadjárata. Madarászpart bukása. Jelentés a Zichy-féle ingóságok ügyében. Görgei hadjárata. Csaták: Hatvan-, Tápió-Bicske-, Isaszegnél, a magyar seregek előnyomulása. Ápr. 14-ike Debreczenben, függetlenség. Welden főparancsnok. Asboth a Rákoson, Pest odahagyása. Nagy-Sarlói ütközet. Komárom felszabadítása az ostromzár alól,

I.

Az alsóvidékek serei január és február havakban felparancsolatván, a Bánát- és Bácskaságban a magyar ügy hanyatlani kezdett. A rácok és alsóvidéki császári seregek parancsnokai hatalmasan nyomulónak eldte, annyira, hogy a magyarok csak védelmi állapotra kénytettek szorítkozni. Azonkívül a rácok borzasztó gyilkolásokat vittek véghez. Hideg téli éjen meggyújtották a magyar falvakat, lakosait szétkergették, az el nem futhatottakat irtózatosan legyilkolák.

Márcz. 15-én tehát Debreczenben a magyar kormány Perczelt az alsóvidébre kiddé, hogy azt azon sereggel, mellyct maga gyűjtött, foglalja vissza s Péterváradot az ostromzár alól mentse fel.

A szerencse Perczelt e hadjáratban különösen kegyelte. Zombornál, Sirignél és Horgosnál egymásután csatákat nyert a Battgyáy Kázmérral Pétervárad ellen mentek, azt élelemmel ellátandók.

Innen viszont a Bácskaság ellen ment s apr. 2-kán alig 2000 főnyi dandárral bevette Szent Tamást és az ottani óriási sánczokat, mellyek alatt már annyi megveretést szenvedtek a múlt évben a magyar seregek.

A csata nagyszerű volt. Déli 12 órától 4 óráig tartott és vére-sen s rohammal végződék. Ki elgondolja, hogy mennyi leszámolnivalójuk volt a magyaroknak a rácokkal, képzelheti, hogy milly védelem ellen kelle itten küzdeniök.

De végre győztek s a kiállott sérelmet visszafizették. Kegyelmet nem adtak; eszokban volt, hogy rokonaik sem kaptak kegyelmet. Gospodincze és Szent-Tamás hamuvá lettek.

Nem sokára azonban Stratimirovich éjjel megtámadván Perczelt, kinek serei erre nem valának elkészülve, ötet Kacsra visszavonulni

kényteté. De Perczel hamar rendbe szedte magát; apr. 13-án Kovil-Szent-Iványon túlnyomá elleneit s már apr. 19-án Ó-Becsén volt.

Apr. 24-én Kikindánál, 25 én Török-Becsénél nyert nevezetes csatákat, e helyeket viszont visszafoglalván.

Apr. 29-én Jankahíd és Elemérnél, másnap pedig Nagy-Becskerekennél nyert csatákat. Ekképen az ő, Bem és Yécsey sergei közti közlekedés útjában semmi sem állt.

Bátran elmondhatni, hogy Perczel személyes bátorsága e csaták megnyerésére igen sokat tett, mellyet folytonos diadalmenethez méltán hasonlíthatni.

II.

A parlamentben ekközben nevezetes dolgok történtek.

Az Esti lapok által Madarász L. ellen emelt vádak következtében egy számoltató bizottmány neveztetett ki, melly a Zichy föle ingóságok körüli eljárást vizsgálándó meg.

E bizottmány elnöke Kubiriyi Ágoston vala.

S a vizsgálat egész máskép ütött ki, mint azt várták volna.

Kubinyi Ágoston az eljárókat nyilvános lopással vádolta s következő jelentést adott be:

„A számoltató bizottmány a nemzeti képviselő háznak 905 számú határozata által, hazaárulási bűn miatt kivégeztetett gróf Zichy Ödön lefoglalt ingóságainak számbavétele s erről teendő felvilágosítás végett küldetett ki. Minthogy pedig a kérdéses ingóságok egy része, némelly ezüst s arany értékűek t. i. beolvasztatni, egy más része, mellyek a tartás alatt romlandóknak és meg nem tarthatóknak ítéltettek s a honvédelmi bizottmány által elárvereztetni rendeltettek: szükségessé lön, az érintett rendeletek végrehajtásával foglalkozottak oda utasítani:

% Hogy mind a beolvasztott, mind az elárvereztetett, mind végre a megmaradt ingóságok összeírásai újólag készítettessenek el, hogy a számbavétel a Budapesten maradt leltárrali összevetés során annak idejében megtétezhessék.

&" Hogy a kezelésben résztvett egyének, miután több mulasztási s rendtelenségi hibák merültek fel, nyilatkozataikat mutassák be.

E nyilatkozatok be is adattak, nevezetesen I. s II. alatt álladalmi pénzügyi titkár Duschek Ferenczé, III. alatt honvédelmi bizottmányi tag Madarász, Lászlóé, IV. alatt a Budapestem összeírásán s megbecsülésen jelen volt pénzügyi titoknok Fekete Lászlóé. Az elősorolt nyilatkozatokhoz vannak mellékelve a fenebb érintett új leltárak, s azon jelentések s rendeletek, mellyek a beolvasztás és árvereztetés részletesb körülményeit tárgyzák.

Ez iratok egybevetése után a számoltató válaszmány követ-, közöleg jelent:

A kérdéses ingóságok, igazságügyi tanácsos Kiss Lajos,, pénzügyi titoknok Fekete László, közvádó Koczán József által, előbb Gorove István, később Boczkó Dániel képviselők jelenlétében, Budán a díjazó-hivatalban összeíratván és szakértő egyének közbejöttével megbecsültetvén, minden óvatossággal ládába-tétek a ládák kulcsokkal kellőleg lezárva s lepecsételve a főpénztári hivatalnak őrizés végett általadtak, az összeírások az igazságügyi, a lepecsételt kulcsok pedig a pénzügyi minsterségnél tétettek le; megjegyeztetvén, hogy a ládák hátára egy papíron a belsőtartalom feljegyeztetett, és hogy az összeírások jelenvolt múzeumi igazgató Kubinyi Ágoston és régiségek őre Érdi János által külön válogatott ingóságok, nehogy a többiekkel összevegyüljenek, a gazdasági hivatalból hozott Verschlagba rakattak, s a Verschlag leszegeztetett.

Múlt esztendő december 31-kén a kérdéses ládák honvédelmi bizottmányi tag Madarász Lászlónak átadatni a honvédelmi bizottmánytól rendeltetvén, azok a főpénztári hivatal által a nála levő átvételi nyugtatvány mellett oly módon lezárva s lepecsételve, miként átvétettek, a lepecsételt kulcsokkal együtt az e végre megbízott hivataloknak kézbesítettek. A Budapestrőli eljövételkor a vaspályaudvarnál néhány rendőri hivatalnok tizenegy ládával, mellyek közt voltak a gróf Zichy Ödön-féle ingóságokkal megrakottak is, az akkor induló álladalmi pénzügyi titkár Duschek Ferenczet megkereste a végett, hogy ezen ládák a főpénztárral és pénzjegygyárral Szolnokra együtt szállíttassanak. A mi meg is történt. De miután Szolnokon a szóban forgó ládák után senki sem tudakozódott, a fenebb nevezett titkár azokat Debreczenbe hozatta, és itt a rendőrség által visszakívántván, annak lezárva s az eredeti pecsétekkel ellátva kiszolgáltatta.

Debreczenben a többször említett ingóságok egy része a honvédelmi bizottmány rendelete folytán a rendőrségtől a pénzügyi ministerség által, erről vezetett jegyzék mellett, miként az I.-hez mellékeltekből kitetszik, átvétetett s beolvasztatott, egy része pedig, miként a III.-hoz kapcsolatakból kitűnik, a rendőrség által elárveztetett.

És miután honvédelmi bizottmányi tag Madarász László önmaga akkint nyilatkozik, hogy a kérdéses ingóságok iránti intézkedésre a honvédelmi bizottmány által ő utasított, a pénzügyi ministeriumhoz pedig e végett ő általa Salamon Sándor küldetett, hogy a ládák a rendőrségi hivatal teremében már Pesten megváltak, s azoknak Debreczen felé szállítása iránt a rendőrséget ő utasítá, hogy a ládák Debreczenben, mint a rendőrség czime alatt küldött holmik, ismét a rendőrségi szobába tétettek; látnivaló, hogy ha ezen ládáknak

volt ingóságok kezelésénél hibák és mulasztások történtek, ezen hibákért és mulasztásokérti felelet és kárpótlás terhe honvédelmi bizottmányi tag Madarász Lászlóra, mint a honvédelmi bizottmány által felhatalmazott intézkedőre, s illetőleg kiküldötteire, háramlik.

A kezelésnél időközben elkövetett hibák kiváólág ezek:

‰ Azon pontosság és gondoskodás, mely az álladalmi javakra nézve múlhatlanul igényeltetik, sem az átvételben, sem a Debreczenbei szállításban a rendőrség által meg nem tartatott, miként ez a III.-hez 7-dik sz. a. csatolt nyilatkozat több kitételeiből jelesen: „ez esetre ft. i. a Zichy Ödön-féle javaknak a rendőri hivatalhoz lett átküldésére) nézve épen semmi tudomásom sincs, hogy mikor és ki vitte oda, mikor, ki, és miképen vette által, valamint arról sem, hogy mi volt bennök, hanem azon sürgős körülményben utasítám a rendőri biztosságot, hogy a vasúton szállíttassa Debreczen felé“ továbbá, „Debreczenben mint a rendőrség czíme alatt küldött holmik, a rendőrségnél szobába tétettek, s ott heverték,“ elegendőleg kitetszik. Sőt miután Szolnokon ezen ládák után a Debreczen feléi szállításra utasított rendőri biztosság még csak nem is tudakozódott, egyedül álladalmi titkár Dusчек Ferencz gondossága eszközlé, hogy a kérdéses ládák Debreczenbe szállíttattak.

& A kezelési hűség sem a holmik eltartásában, sem a hivatalos pecsétek kellő megőrzésében meg nem tartatott: ugyanis az I., II. és ül. alatti nyilatkozatok összehangzó tartalmával igazoltatik, hogy a megbecsült s külön válogatott ingóságok minden óvatossággal ládákba tétettek, a ládák Budapestén lezárattak, a Verschlag pedig leszegeztetett, s mindenik körülköve, az összeírók ketteje által lepecsételtetett; s így lepecsételve a főpénztári hivatalba letétezt: a későbbén érkezett koffer, s két szekrény, miként előbb a ládák, hasonlóan leltározattak, s az átadás szinte azon módon történt meg, továbbá, hogy a főpénztári hivaltól a rendőrségnek a ládák a lepecsételts kulcsokkal együtt ollymódon lezárva és lepecsételve, miként átvétezték, adattak által, végre hogy a ládák Debreczenben is lezárva s az eredeti pecsétekkel ellátva szolgáltatott ki a rendőrségnek; mégis ezek ellenére, Fuchs Vilmos pénzügyi tanácsos nyilatkozata szerint az elrendelt beolvasztás végetti megjelenéskor, egy vasas láda kulcsal, két koffer pedig lakattal zárva találtott, egy nagy láda fedele csak néhány szeggel volt leszegezve, három skatulya és két fiókos szekrény pedig egészen nyitva, és csak zsinórral bekötve valának. Lepecsételve nem volt egy sem, csak részint feltört, részint leszakasztott régiebb pecséteket lehete rajtok látni, a kinyitott ládában régi ezüst edények, zsebórák, üvegedények, kardok, török, távcsövek, lószerszámok, szentségtartók sat. összevissza hányva pakolatlanul heverték a legnagyobb rendtelenségben, részint össze is törve vagy megsérülve találtattak. A III.-boz 4-dik

számú csatolmánytól rendőri titoknak Nyiri Jóna előadásából ide vonatkozólag kiemelendő ezen kitétel, „ekkor felbontván a több apró pecsétekkel ellátott papírcsomót, kivettük a kulcsokat és a ládák felnyitásához fogtunk; úgy szintén ez: a ládák pecsétekkel voltak ellátva, de a pecsétek nagyobb részt töröttek valának.

„ Hivatalos visszaélés volt az, miszerint a honvédelmi bizottmánnak a képviseleti házat megnyugtató határozatán túl olly vagyonok is eladattak, mellyek eltarthatók valának, sőt a hazai művészet s régiség-tudomány tetemes kárával s lenézésével számos régiségek, művészi drágaságok s több ingóságok, mellyek mint az összeíráskor a Musaeum számára Musaeum igazgatója Kubinyi Ágoston és Erdy János által kiválasztattak, külön rakva voltak, Debreczenben elkötvyetyéltettek. Különb en ezen árverésnél figyelmet érdemlő két eset az,

U^t hogy midőn sok eltartható holmik eladattak, sok romlandók, mint p. o. ruhaneműek, megtartattak.

U^t A 17. 18. sz. a. említett két órára nézve sem az nem tűnik ki, hogy azok nyilvános árverésen adattak volna el, sem az nem igazolatik, hogy azoknak ára mikor és howá fizettetett.

(Fuchs Vilmos nyilatkozatának ezen kitételei, a feltűnő rendtelenség pedig, és a drágább ékszerek hüvelyekben szembeötlő hiányok, kötelesnek érzi magát alólírt megemlíteni, hogy az éteszközök hüvelyekben is több tárgyak, különösen pedig egyikben valamennyi kávéskanal, hiányzottak, mint azt az üres helyekről látni lehet,“ továbbá Fekete László IV. alatti nyilatkozatának ezen kifejezése, „hallám Mérey Mór tanácsostól s Nyiri Jóna titoknoktól, kik az egésze felügyelni látszottak, miként a pecsétek feltöretve lévén, a gyémánt gombokról nem tudnak semmit, min annyira inkább megijedtem, mivel a futrálban levő gyűrűknek mintegy fele hiányzott.“ Végre a III.-hoz 15-dik sz. a. mellékelt leltár következő megjegyzései: „28 p. Egy nagy börtokban két osztályban magyar ruhára való ékszer igaz kövekkel és gyöngyökkel kirakva, mellynek egy része szétszedve találtattott, és az összeíró küldöttség által több hiányok miatt tökéletesen össze nem rakathattott, a kiküldöttek pecsétjeivel azonnal lepecsételtetett, megjegyeztetvén, miszerint a zárt az olvasztó hivatal zárkulcsa hiánya miatt múltkori alkalommal feltörni kénytetett, most azonban a kulcs a tok fogantyújára rákötte találtattott; a 29. p. a. egy nagyobb chrysolitkövekkel kirakott nyaklancz, e egy kisebb: az egészből úgy látszik hiányzik egy broche, s a kisebb dobozból 4 tag, mellyeknek kövei 10 darabba összeszedve, helyeikre tétettek, az ezen ékszereket foglaló börtok lepecsételtetett; s az összeírás végén „a 28. sz. a. ékszerekre vonatkozólag az aláírás előtt Fekete László titoknok úr kijelentésére, ki a budai összeírásnál jelen volt, a kiküldöttség megjegyezni kívánta, miszerint az említett sz. a. tokban foglalt tárgyakból a szétszedett ékszerek,

mellyek Budán együvé tétettek, nem a nevezett tokban, hanem külön csomóban összekötve találtattak. Továbbá, hogy az illető ládák, mellyekbe az összes ingóság lezárva volt, csupán rendőri pecséttel volt lepecsételve. Mindezek, ha nem bizonyítják is, de igen terhelőleg jelentik föl azon körülményt, miszerint a hanyagsági s visszaélési hibákhoz talán azon botrányos merénylet is járult, hogy a szóban forgó ingóságok némellyet elsikkasztatak. Minthogy azonban illy nagy s közbotrány alapjául szolgáló ténynek a legerősebb gyanú terhelése is túl világosan és kétségtelenül kell bizonyíttatnia, arranézve, hiányzik-e az ingóságokból valami, és mi? s a megkísértett eltökélés mikor s ki által vitetett véghez? csak akkor tétethetik határozott jelentés, ha a régi leltárnak az újabbali egybevetése s ennek folytán szükségelt czélszerű nyomozások végrehajtottak. Egyébiránt.

Óhajtott volna ugyan a számoltató választmány intézkedni, hogy azon ingóságok, mellyek a múzeum számára kiválasztandók lennének; tétessenek külön, minthogy azonban a közbejött árverelés ezt már szükségtelenné és sok tekintetben feleslegessé tette, az e részbeni intézkedéssel felhagyott.

A fenebbiekrőli jelentés azon megjegyzéssel mutattatik be, hogy az elárvereztetett ingóságokból bejött összeg 2995 ft. 37 kr. p. p. III-hoz 21. íz. a. mellékelt nyugtatóvány szerint a rendőrség által az álladahní főpénztári főkhivatalba befizettetett, a megmaradt többi ingóságok pedig két ládában, mellyek kellően lezárva és az összeíró bizottmány négy tagjainak pecsétével ellátva vannak, ugyanazon pénztári hivatalnál III.-hoz 23. sz. a. csatolt térítvény szerint letétettek. Debreczen, april 6. 1849. Kubinyi Ferencz, bizottmányi elnök. Szacsvaj Imre, bizottmányi előadó.“

S az olly nyomorú, olly bűnös Madarászpárt a közönség tapsai közt meg vala buktatva.

III.

Március vége felé kezdődtek meg en gros az operatiók s merőben Görgői terve szerint, hogy Tiszafüredről debouchirozzanak, a megbetegült s a halálíg boszantott Vetter helyett Görgeire bízván a fővezérséget.

A magyar seregek Gályavölgyben Mácsától Fényszaruig erős helyzetben állának. Az operatiókat két directióban folytatók. Egyik sereg a gyöngyösi úton nyomult előre, a többi colonne-ok Jászberényt megkerülve, ott egyesültek s a Zagyváni hidon átkelve folytatók utjokat.

Ekkép Hatvan átellenében az ellenség oldalában manővrizáltak.

Apr. 2-án Hatvannál volt a nevezetesebb csaták elsője, melyet rohammal vettek be. A honvédek egy része szuronnal küz-

dött, másik könnyebbnek tartá a puskaágyat, de olly hideg vérrel és bátorsággal, mintha díszmenetre készültek volna. Hadtestét ezután Görgei a tábornokká kinevezett Gáspárra bízta.

Hatvan hamuvá égett, a mellettei hidat pedig tábornok Schlick a merész és heves támadások daczára elrontatá.

Míg Klapka Tápió-Bicske körül diadalmasan operált, a jobb szárny Aszódot és Bagót bevette, honnan Isaszeg felé ment.

A harcztér három meredek, erdőekkel sűrűn benőtt hegy vala. A magyarok Isaszeget elhagyni kénytetének, néhány zászlóalj rendetlenül szaladt. De a szerencse nem sokára visszatért.

Három szuronytámadást vesztének el. Iszonyú áldozat, iszonyú emberéletbe kerültek azok. De a negyediket megnyerték. (Apr. 6-án) A császári sergek főhadiszállásukat Gödöllőre tették át, miután Gáspár odaérkezése miatt ottan tovább nem tarthatták volna magukat.

Hogy e támadások, e csaták lelke Görgei volt, mondanom is fölösleges. Mint egy hadisten mindenütt elül állt, a küzdőket lelkesítve, bátorítva a sergeket. Ki ekkép látta őt kivont karddal kezében, villogó szemekkel fehér lován elül menve, példát mutatva s bátorítva a sergeket, saját embere el nem hiheté, hogy ez ember áruló lehet.

Görgei Pestet semmi áron sem akarta csata színhelyévé tenni s operatióit is ekkép folytatá.

Kerepest és Czinkotát elfoglalák, egy más osztály pedig Üllőig és Monoiig nyomult elő a vaspályán, míg a jobb szárny Váczig terjeszkedett ki (ápr. 10.)

Az itteni csatában — megnyerte Damjanich — tábornok Göcz elesett és elfogatott. S midőn kívánatára GÖRGEIT elébe hívák: „Én tábornok Göcz vagyok,“ mond halk hangon s meghalt. Görgei egész katonai disszel temetteté el.

A császáriak Párkányról Győr felé mentek, a magyar főhadiszállás Gödöllőre tétetett át.

A parlamentben ekközben tartott ülések egyik nevezetesike volt a márcz. 28-diki, mellynek rövid vázlatát nem leend érdektelen ide igtatni:

„Olvastatott s hitelesített az utolsó ülések jegyzőkönyve. Az elnök bejelentő, hogy Ágoston József képviselő folyamodást intézett a házhoz, mellyben kéri magát a távollevő snem igazolt képviselők irányában hozott határozat alól felmentetni, mert ágyban fekvő beteg Pesten. Rövid szóváltás után, a ház nevezetes többsége által, mind a jelen, mind az ehhez hasonló osztályba eső képviselők folyamodása egyszerűen félretétetni rendeltetett, vezérfonalul szolgálván azon határozat, mellynél fogva az 1-ső márcziusig meg nem jelent képviselők, állásukról önként lemondottaknak tekintetnek. E szerint Ágoston József megszűnván képviselő lenni, kerülete (Borsod megyében) új választásra lesz a ház elnöke által utasítandó. Kubinyi

Ferencz által az utolsó ülésben tett s Szalay Ferencz által módosított indítvány olvastatott fel, melly szerint: 1. Az országos és kormánybiztosi foglalkozással megbízott, vagy az országgyűlés helyszínétől bár mi szín alatt távollévő képviselő, távolléte ideje alatt képviselői díj-ját nem húzandja. 2. A hadi szolgálatban levő képviselők hadi szolgálatauk ideje alatt képviselői és viszont ez utóbbi szolgálatauk alatt hadi fizetéseiket nem húzandják. 3. Azon képviselők, kik álladalmi hivatalt viselnek, ha ez által elvállalt kötelességeiket nem teljesíthetik, egyedül a képviselői díjt húzandják. Ezen indítvány, bár a képviselőház tetszését már eleve is megnyerte, ki fog nyomtatni s aztán kerül tanácskozás alá.

Az igazoló választmány előadója, Dobolyi Sándor, előadá az igazoló választmány Komárommegye udvardi és ócsai választókerületeinek képviselőiül elválasztott Csernátóni Cseh Lajos, Thaly Zsigmond megválasztásáról szóló jegyzőkönyvei iránt beadott jelentését. Csernátónit a választmány igazoltnak tekinté. Olvastatott a választásról szóló jegyzőkönyv, mellyből kitűnik, miként nevezett Csernátóni a megyei igazgató választmány által a választás vezérlétére kiküldött elnök jelenléte alatt a választó közönség által egyhangúlag választatott el, mégpedig miután a választókerület székhelye Udvard az ellenség kezeiben volt, Szentpéterről pedig, hová a választási hely kitűzetett, honnan azonban a választók, nehogy a közellévő ellenség által háborítottassanak, tovább kényyszerültek vonulni, Izsá helységben. E tárgy élénk vitát gerjesztett a házban. Luzsinszky, Martincsek, Madarász József, Raggályi, Kállay s Dobolyi Sándor, Csernátóni Cseh Lajost igazolandóknak vélték s ezért a választmány véleményét pártolták, leginkább a következő okoknál fogva. Luzsinszky a körülmények rendkívülségét kérte figyelembe venni, mellyek, szerinte, az eszközök rendkívülségét is megendedik, a választó népnek ezen igaz hazafiuságát, miután ez jobban ismerte Halassy Ede előbbi képviselőjét, mint a képviselőház s tudta, hogy az a gyűlésen megjelenni nem fog, méltányolni óhajtotta, Csernátónit is igazoltnak véli tekinthetni. Martincsek nem lát az új választásban revocatiót, csak azt, hogy a választók nem lévén bizalommal volt képviselőjük iránt, ezzel más egyént kívántak felruházni és a ház úgy fogja a nép iránti bizalom jelét adni, ha választottját igazolja. Madarász József annyival inkább elfogadhatónak látja Csernátóni megválasztását, mert a képviselőház az országgyűlés kezdetén a helyettes képviselőket is igazolta. Szerinte ezen indítvány már jan. 25-én megtétetvén, elmellőztetett s később a komáromi választások hírére hozott ismét elő, hogy a ház a nép új képviselőit elfogadhassa. Szónok különösnek tekinti azok véleményét, kik azt mondják, hogy a választókerületek nem választhatnak, hacsak a háztól felszólított hatóságok által nem utasítatnak az új választásra, mert hiszen ekkor, ha például valamely kerület képviselője meghalna és

a ház elfeledné új választásra felhívni, ezen kerület nem lenne képviselve. Szóló nem barátja a revociónak s a helyettesítést nem tartja alkotmányosnak, Csernátonit azonban a körülményeknél fogva igazolandónak véli s a ház felett álló nép jogait a nemigazolás által nem kívánja csorbíttatni. Ragályi aggodalmat lát abban, vajjon lesz-e ezen választókerület olly helyzetben, hogy másod ízben is választhasson? ezen esetben nem szeretné, ha az országgyűlésen képviseletlenül maradna s azért Csernátonit igazolandónak véli. Kállay az új választottat mindaddig igazolhatónak véli, míg törvénnyel nem bizonyítják be előtte, hogy a választás érvénytelen.

Az igazoló választmány véleményével ellenkező nézetben voltak s azért Csernátonit nem igazolhatónak vélték: Kubinyi Ferencz, Szúnyog, Pálffy, Kazinczy, Csiky és Tóth Lőrincz. Kubinyi nem tartja érvényesnek a választást, ha ez nem a képviselőház felszólítása következtében történik, mert a választó kerületek hatóságát a választás bevégzésével befejezettnek tekinti; Szúnyog nem tartja Csernátonit igazolhatónak, mert a ház határozatilag kimondá, hogy márczius 1-ig minden képviselő birja székét, ezen választás pedig sokkal előbb történt. Szerinte ez nem lenne egyéb revocionál, pedig emlékezik a ház, mit mondott, midőn egy esztergommegyei képviselő ellen küldői bizalmatlanságot jelentvén ki, őt vissza akarták hívni; azt mondá: hogy e tárgyban majd csak maga a ház lesz a bíró. Pálffy a ház határozatát, ruelly szerint mindazon kerületek, mellyeknek képviselői lemondottaknak tekintetnek, új választásra lesznek utasítandók, a jelen kerületre is kiterjesztendőnek véli. Madarász József előadására megjegyzi, miként a ház a helyetteseket az országgyűlés kezdetén csak a Királyhágón túli részekből fogadta el, de a körülmények, mellyek ezen esetre állottak, nem állanak a mostanira is. Kazinczy Madarász Józsefnek mondott szavaira, hogy t. i. a nép e ház felett áll, megjegyzé, miként ez nem így van, mert e ház felett semmi sem áll, mert ez maga a souverain nemzet képviselője. Figyelmezteté a házat, hogy a parlamentarizmus modort személyek végett meg ne buktassák. Emlékezteté a házat, Trefort Ágoston pestvárosi volt képviselő esetére. Trefort választói mindaddig nem választottak új képviselőt, míg erre a ház által nem utasítottak. Szóló a ház fenálló határozatait lerombolni károsnak tartja s ezért e választást érvénytelennek ismeri.

A hosszasan tartott tanácskozás által eléggé megvitatott tárgy végre szavazat által döntetett el, Csernátoni Cseh Lajos választását a nevezetes többség nem igazolhatónak mondván ki s az illető kerületet új választásra utasítandónak rendelvén.

IV.

Ennyi diadal, illy váratlan siker elkábítá az embereket, kik a polgári kormányzat hajóját vezették.

Ápr. 12-én Madarász felett ki kellett volna mondatni az ítéletnek.

De e dolgot egy más feledékenységbe süllyeszté.

Említők, hogy a Nyáry-párt minden áron békülni akart, s midőn ez azt hivé, hogy ügye a legfényesebben áll, Kossuth a konferenciában indítványozá, hogy az uralkodó ház detronizáltassék.

Két nap konferenciáztak.

A követi kar nagy része, mert abban a bukás magvát látta, nyíltan ellenzé, okokat hozza fel a párt ellenében, melly kába merényét még akadolni sem tudá.

Hasztalan! kimondák a detronizálást (Debreczen, apr. 14-kén a ref. egyházban), kimondák a magok bukását!

Következő okiratot bocsátának közre:

„Mi a magyar álladalmat törvényesen képviselő nemzetgyűlés, midőn jelen ünnepélyes nyilatkozatunk által Magyarországot elidegeníthetlen természetes jogaiba visszahelyezve, minden hozzátartozó részekkel és tartományokkal egyetemben az önálló független európai státusok sorába iktatjuk s a hitszegő habsburg-lothringi házat isten és világ előtt trónvesztettnek nyilatkoztatjuk: erkölcsi kötelességünknek ismerjük, ezen elhatározásunk indokait nyilvánítani, miszerint tudva legyen az egész művelt világ előtt, hogy e lépésre a halálíg üldözött magyar nemzetet nem túlzott elbizakodás, s nem forradalmi viszketeg, hanem a türelem végső kimerültsége s az önfentartás kénytelensége vezeté.

Háromszáz esztendeje múlt, hogy a magyar nemzet, szabad választás által az osztrák házat kétoldalú kötések alapján a királyi székbe emelé.

És e három század nem egyéb, mint a folytonos szenvedés három százada.

Isten ez országot a jóllét és boldogság minden elemeivel megáldotta. Közel 6000 négyszeg mérföldnyi területe sokszerű bőségben van elárasztva a felvirágzás forrásaival, tizenöt milliányi népe kebelében hordja az ifjú erőt s fogékonyágot, hogy Európa keletén a népszabadságnak és civilisatiónak hatalmas tényezője s Európa békéjének mint hajdan öre volt, úgy jövendőben biztosítója legyen.

Soha egy dynastiának háládatosabb feladat nem jutott az isteni gondviseléstől, mint jutott a habsburg-lothringi háznak Magyarországon.

Elég volt volna, nem akadályoznia természetes kifejlődését, s most Magyarország a legvirágzóbb országok között állana.

Elég volt volna, nem irigyelnie a mérsékelt alkotmányos szabadságot, melyet e nemzet egy ezredév viszontagságai között féltékenyen megőriztetett, s királyai iránt a példátlan hűség kegyeletével azonosított; s a habsburg-lothringi ház a magyar nemzetben trónusának rendíthetetlen támaszát még sok ideig feltalálható.

De ezen dynastia, mely egy uralkodót sem mutathat fel, ki népei szabadságában kereste volna erejét és dicsőségét, a magyar nemzet irányában firól fira a hitszegéé politikáját követé, s vagy nyílt erőszakkal azon dolgozott: hogy ez országot törvényes önállásától s alkotmányos szabadságától megfosztva, a már előbb minden szabadságból kivetkőztetett császári tartományaival egy közös szolgaságba összeolvassza; vagy, ha e részben a nemzet törhetlen vigyázata által magát gátolva érezte, minden igyekezetét oda fordítá, hogy Magyarország, erejében elzsibbasztva, kifejlődésében feltartóztatva, a császári tartományoknak gyarmatul szolgáljon, miszerint azok Magyarországból s annak rovására minél több hasznot húzhatnak, s e haszon által képessé tétessenek azon terhek elviselésére, mellyekkel rájuk az alkotmányaiktól megfosztottakra a pazar gazdálkodású császári uralkodás akadály nélkül nehezedett, s nehezedett nem alattvalóinak érdekében, hanem a korlátlan uralkodás európa-szerte terjesztésének s a népek szabadsága elnyomásának érdekében.

Több ízben történt, hogy e zsarnok rendszer ellenében, mellynek minden lépését vagy nyílt erőszak, vagy bűnös ármány és cselszövény bélyegzé, a magyar nemzet, önfentartása végett, fegyveres védelemhez volt nyúlni kénytelen.

Es bár diadalmasan vívta az igazságos védelem harczeit: erejének használatában mindig olly mérsékleti s a királyi szó iránti hitben mindig olly bizakodó volt, hogy győzelmes fegyverét azonnal letette, mihelyt királyai a nemzet jogait és szabadságait egy újabb alkukötéssel, egy újabb esküvel biztosították.

De hiában volt minden újabb kötés; minden újabb királyi eskü az uralkodóház ajkairól egy újabb hitszegés kezdete volt, s a magyar nemzet országos életének megsemmisítésére intézett politikája háromszáz éven át soha nem változott.

Hiában ontá vérének nemzetünk ezen házáért, valahányszor az veszélyben forgott; hiában áldozott e dynastiának családi érdekeiért annyit, mennyinél többet nemzet nem áldozott soha királyaiért; hiában felejté túlzott nagylelkűséggel minden újabb ígéretnél a múltak sebeit; hiában ápolt kebelében olly törhetlen hűséget királyai iránt, melly még a szenvedések között is a vallásosságig emelkedett; a habsburgi s utóbb habsburg-lotharingi ház uralkodása Magyarországon utódról utódra a folytonos hitszegés históriája maradt.

Es a magyar nemzet mindemellett tiszteletben tartá a kapcsolatot, melly őt kétoldalú kötésekkel ezen dynastiához kötötte, s

ha most, az önfentartásnak természetes kötelességénél fogva, e hitszegő háznak trónvesztését és száműzetését elhatározza: ezen igazságos ítéletre csak azon tapasztalás által volt indítható, hogy a habsburg-lothringi ház kérelhetlenül összeesküdött Magyarország státuséletének kiirtására, és önmaga tépte szét azon kötelekeket, melyek őt a magyar nemzethez csatolták, mit Európa előtt nyílt kérdéssel be is vallott.

Több ok van, melly isten és világ előtt minden nemzetet feljogosít, hogy a felette uralkodott dynastiát trónjáról száműzze. Illyenek:

ha az ország ellenségeivel, rablókkal, pártütőkkel a nemzet elnyomására szövetkezik;

ha az esküvel szentesített alkotmány s országos státusélet eltörlésére fegyveres erőszakkal támadja meg alattvalóit, kik ellene fel nem lázadtanak;

ha erőszakkal eldarabolja s megcsonkítja az ország területi épességét, mellyet fentartani megesküdött;

ha idegen fegyveres erőt használ saját alattvalóinak legyilkolására s törvényes szabadságuk elnyomására.

Minden egyes ok elég bűn arra, hogy a dynastia a trónt elvegye.

A habsburg-lothringi ház példátlan hiszegéssel mindezen bűnt együtt és egyszerre követte el, s elkövette a magyar nemzet státusélete eltörlésének határozott szándokából, elkövette annyi árulás, annyi rablás, gyújtogatás, öldöklés, kegyetlenség, a népjognak olly lábbaltapodása kíséretében, hogy e bűneinek históriája felett elborzad az emberiség.

Alkalmul ezen hitszegésre az osztrák háznak azon törvények szolgáltak, mellyek az ország alkotmányának biztosítására a múlt 1848-ik tavasszal hozattak.

Ezen törvények pedig a honpolgárok belső viszonyaira vonatkozó gyökeres reformokkal újjá teremték ugyan az országot, mert eltörlték a hűbéri adózásokat s papi tizedet, a népnek, nyelvre s vallásra való tekintet nélkül, képviseleti jogot adtak, az előbb aristocratiai szerkezetű országgyűlésen letették alapját a jogegyenlőségnek s eltörlték az adómentességek privilégiumát, visszaállították az erőszakkal elnyomott sajtószabadságot, s visszaéléseinek fékezésére esküttzéki institutiót alakítottak; de bár a februári francia forradalom által előidézett szellemi rázkódtatás következtében az austriai birodalomnak csaknem minden tartománya forradalomban s a dynastia egészen gyámolatlan volt: a hű magyar nemzet nem igyekezett ezen körülményt arra felhasználni, hogy a király ellenében új meg új jogokat szerezzen a nemzetnek, hanem megelégedett azzal, hogy nemzeti szabadságát, önállását és függet-

lenségéa ministeri felelősségre alapított közigazgatási rendszer által újabb meg újabb királyi hitegesek ellen biztosította.

De azon önállás és függetlenség, melyet azáltal biztosított, nem volt új szerzemény, hanem régi, s törvény és királyi eskik által folytonosan fentartott jog, mely még azon jogszerű viszonyon sem változtatott legkevesebbet is, melyben Magyarország az osztrák császári birodalom irányában állott.

Magyarország ugyanis Erdéllyel s minden egyéb hozzá tartozó részekkel és tartományokkal az osztrák császári birodalomba soha bele nem olvadott; hanem mindig önálló, független, szabad ország volt, még azután is, hogy a pragmática sanctió elfogadásával a magyar királyságra nézve szintazon örökösödési rendet állapította meg, mely az uralkodó-háznak egyéb országaira és tartományaira nézve meg volt állapítva.

Világos bizonyosság erre magának a pragmática sanctiónak azon törvénybe iktatása, mely által a magyar koronához tartozó országok területi épsége s az ország önállása, függetlensége, alkotmánya és szabadsága határozottan fentartattak.

Világos bizonyossága ennek az, hogy a trónörökösök a pragmática sanctió után is csak akkor lettek Magyarország törvényes királyai, ha a nemzettel koronázási alkukötésre léptek, s annak és az ország alkotmányának és törvényeinek megtartására megesküdvén, szent István koronájával megkoronáztattak.

A koronázási alkukötésekben pedig mindig befoglaltatik, hogy a trónörökösödési rend mellett is Magyarországnak minden jogai, szabadságai, törvényei és egész alkotmánya sérthetetlenül fentartandók.

Egyetlen egy volt a pragmática sanctió óta a habsburg-lothringi házból eredett trónörökösök között, II. József, ki ezen alkukötést alá nem irta, az alkotmányra meg nem esküdött, s koronázatlan halt meg. De épen azért a magyar királyok sorában meg sem jelenik, s minden tettei és rendeletei érvénytelenek.

Utóda II-dik Leopold csak illy koronázási alkukötés, eskü és koronázás mellett ülhetett a magyar királyi székbe, mely alkalommal a királyi esküvel szentesített 1790: 10-dik törvényben újólag világosan kijelentetett: hogy Magyarország szabad ország, egész kormányformájára nézve független és semmi más országnak avagy népnek alá nem rendelt, hanem saját önállással és alkotmánnyal bíró, s ennél fogva saját törvényei és szokásai szerint kormányzandó.

Így esküdött meg és lett királlyá 1790. után I. Ferencz is, ki, midőn a római császárság megszűntével az osztrák császári czímet felvette, töméredek törvényszegései között annyit tartózkodással mégis bírt, hogy nyíltan elismerné, miként Magyarország a hozzá tartozó részekkel és tartományokkal az osztrák császárság részei közé nem tartozik; a minthogy amattól mindig külön vámvonal által el is volt, és van különítve.

Így esküdött és lett királlyá végre azon V. Ferdinánd is, ki a múlt évi törvényeket a pozsonyi országgyűlésen szabad akaratból szentesítette, de esküjét mihamar megszegvén, a magyar nemzetnek az önálló nemzetek sorából kitörlésére családja többi tagjaival összeesküdött.

Pedig a magyar nemzet a hűségnek pietásával ragaszkodott e hitszegőhöz. A múlt évi martiusi napokban is, midőn császári birodalma felbomlásnak indult, midőn Olaszthonban fegyvereit egymást követő veszteség érte, midőn császári lakában minden perczen az elűzéstől remegett, a magyar e körülmények kedvezései közt sem kívánt egyebet, mint hogy biztosítsák az alkotmány és biztosítsanak azon ősi jogok, melyekre az osztrák házból 14 király és ő maga is megesküdött, de mindannyian hitőket szegték.

És midőn e régi jogok új biztosítékaul a ministeri felelősség törvényét szentesítette, és a magyar ministereket kinevezte, a magyar nemzet lelkesedéssel karolta körül ingadozó trónusát.

E vérsnapokban is, mint már több ízben, az osztrák házat a magyar hűség mentette meg.

De még le sem röpött az eskü ajkairól, már összeesküdött családjával s öröklött absolutismusi vágyai büntársaival: a magyar nemzetet semmivé tenüi.

Összeesküdött pedig főleg azért, mert ministeri felelősség institúciója mellett Magyarország önálló alkotmányos kormányzatát a bécsi cabinetnek nullificálnia többé nem lehetett.

Magyarországot előbb egy Budán székelő kormányzék igazgatta magyar királyi helytartó-tanács név alatt, mellynek elnöke a nádor vala, ennek is világos törvényekkel meghagyott kötelessége volt a magyar alkotmányt, önállást és törvények szentségét megőriznie, de mivel collegialis forma mellett a személyes felelősség semmivé leszen, ezen kormányzék kezéből a bécsi cabinet lassankint minden hatalmat kivőn, s azt igazgató kormányzék állásából a király nevével takarózó udvari önkény postájává súlyesztette.

Így történt aztán, hogy bár Magyarország törvény szerint önálló kormányzattal bírt, mégis az ország pénzével s a nép vérével idegen czélokra az absolutisticus bécsi cabinet rendelkezgetett, kereskedelmi érdekeinket a népeket kizsákmányló császár érdekeinek egyoldalúlag alárendelte, elzárt a viláfgalag érintkezéseitől, s hazánkat gyarmati helyzetbe súlyesztette.

Ez az, mit a ministerialis kormány formának behozatala jövendőre meggátlandó, s a papiroson hervadó országos jogokat s királyi esküt valósággá érlelendő vala.

Ez, és különösen az ország pénzével s a nép vérevel önkényes rendelkezetés lehetlenítése volt az ok, miért hogy az uralkodó ház hitszegően elhatározd, hogy istentelen bujtogatásokkal Magyarországot vérbe lángba borítsa, s midőn a belső erő minden kötelékeit e

szerint megszagatnia sikerülend, a beháborúban vérző országot fegyveres erőszakkal eldarabolja, a magyar nemzetet az élő nemzetek sorából kitörölje, s az eldarabolt országot, önállásától megfosztva, az osztrák birodalom státushalmazába beolvassza.

E céljának kivitelét azzal kezdette meg, hogy a ministerium alakítása közben egy osztrák tábornokot a törvény elleni pártütés zászlójának a magyar koronához tartozó Horvátországban feltűzése végett azon ország bánjává nevezett.

És pedig azért szemelte ki a pártütés kezdetül Horvátországot és Slavóniát, mert az oda tartozó határőrvidéki részek katonai szerkezeténél fogva ott legtöbb kész fegyveres erőt vélt találhatni s azon vidékek lakosai hosszú idő óta minden polgári jogokból alkotmány ellenére kizárva, katonai szolgásguk megszokása által a császár nevével legkönnyebben valának felbujtogathatók.

És kiszemelte a pártütés kezdetül Horvátországot és Slavóniát azért, mert az erőszlatás szándokából ott a magyar nemzet elleni gyűlölséget embertelen politikája már évek óta bujtogató s azt a nemzetiségi szenvedélyek felizgatásával s gyalázatos eszközökkel ápolásával egy pártnál a dühösségig ingerelnie sikerült, mindamellet hogy a magyar nemzet a liorvát és slavon nemzetiséget nemcsak elnyomni soha nem akarta, sőt azoknak belkormányzatukban is szabad fejlődést engedett, polgári jogokban pedig horvát és slavon testvéreivel nemcsak testvériesen megosztott, hanem nekik még saját jogainak megcsontásával különös kiváltságokat és szabadalmakat is engedett.

A bán tehát a császár nevében pártot ütött, s nyílt lázadást kezdett a magyar király ellen, ki ama császárral azon egy személy vala, s lázadását annyira vitte, hogy Horvátországnak és Slavóniának nyolczszázados kapocs után Magyarországtól elszakasztását s az osztrák birodalomhoz csatolását decretáltatná.

Nemcsak a közvélemény hanem kétségtelen adatok a pártütés megindításáról a király nagybátyját Lajos főherceget, Ferencz Károly főherceget, a király öccsét, s különösen nejét Zsófia hercegnőt vádolák, s mert a bán, pártütésében egyenesen a császár iránti hűség leplét használta, a magyar ministerium megkérte az uralkodót, hogy nevének ezen szentségtelenítését s a családjára vetett homályt egy ünnepélyes nyilatkozattal háirtsa el.

Akkor még az uralkodó ház ügyei Olaszthonban rosszul állottak, s azért az álarcot nyíltan levetni nem merte. Annálfogva a bán és párthíveit pártütőknek, felségsértőknek és lázadóknak 1848-dik esztendőben június 16-diki rendeletében nyilvánította. De míg ezt nyíltan kijelentette, a pártütőt és czinkoatársait császári udvaránál kegyelmekkel halmozá, s pénzzel, ágyúkkal, fegyverrel, lőszerekkel segítette.

A magyar nemzet bízván a királyi nyilatkozatban, nem sietett

a pártütőt saját fészkeben megtámadni, hanem a polgárvérontást, ha csak lehet, elmellőzendő, a pártütés tovább terjedésének gátlására szoritkozott.

Csakhamar hasonló módon felizgatva, Magyarország délkeleti részein a szerbajkú lakosok lázadtak fel.

A király ezt is lázadásnak nyilatkoztató, de szintúgy mint amazokat, pénzzel, fegyverrel, ágyúkkal, lőszerrel segítette, saját császári tisztei s tisztviselői gyűjtötték be a szomszéd Szerbiából szerb rablócsoportokat a rác pártütők segítségével s a békés magyar és német lakosok legyilkolására vezértették és az egész combinált horvát-rác lázadás intézése a pártütő horvát vezér kezeibe tétetett.

Következtek a rác lázadásban iszonyatosságok, mellyeknek hallatára is elborzad az emberi szív. A békés lakosok legyilkoltak a kínzásoknak legirtózatosabb nemeivel, egész virágzó városok s falvak elpusztítottak, a gyilkolásoktól menekült magyar saját hazájában földönfutó koldus lőn s az országnak legvirágzóbb vidéke siralom völgyévé tétetett.

A magyar nemzet védelmezni vala kénytelen magát, de nemzeti seregeink nagy részét az osztrák cabinet már előbb Olaszthonba küldé a lombard-velenceiek legyőzésére s bár saját hazánk ezernyi sebekből vérzett, annak ótalmára haza nem eresztette.

A többi magyar seregek legnagyobb része az osztrák tartományokba volt a törvény ellenére elhelyezve, nálunk pedig az országban többnyire osztrák seregek tanyáztak, mellyeknek legnagyobb része inkább a pártütésnek támasza, mint a törvény s belbéke ótalmazója volt.

Sürgöttük ezen idegen katonaságnak az örökös tartományokban tanyázó magyar ezredekkel fölcserélését. Részint megtagadtatt, részint minden úton késleltetett. S ha vitézeink a haza veszélyének hírére életveszélylyel csapatonként haza indultak, üldözőbe vétettek s ha itt-ott a túlnyomó erőnek engedni valónak kénytelenek, nem csak lefegyverezettek, de halállal is büntetteitek, mert hazájokat akarták a rablók és pártütők ellen védeni.

A magyar ministerium sürgette a királyt, utasítaná törvény értelmében az országban minden hadsereg- és várparancsnokságokat, hogy az alkotmány iránt hűséggel s a magyar ministeriumnak engedelmisséggel tartoznak. A parancs köröztetés végett István főherczeg nádor és királyi helytartóhoz Budára leküldetett, a levelek megírtak s postára tétettek, de a király öcscse, a nádor királyi helytartó annyira vetemedett, hogy a ministerelnök által ellenjegyzett rendeleteket a postáról visszacsempészné, a mint azok később, midőn ő az országból hűtlenül eltávozott, hátrahagyott irományai között feltaláltattak.

A pártütő bán megtámadással fenyegette a magyar tengerpartot, az ország kormánya fegyveres erőt küldött a király megegyezé-

sével Styria felé Fiume megmentésére s a fegyveres erő útközből Olaszországba menni kényszerítettet és Fiúmét a pártütők erőszakkal elfoglalták s a magyar koronától elszakították.

És ezen gyalázatos ármányt a bécsi cabinet tévedésnek nyilatkoztatá, mint tévedésnek mondá azt is, hogy a horvát pártütőknek fegyvert, pénzt, ágyúkat és lőszert küldött.

Általában titkosan utasítva lettek úgy a pártütők, mint a katonai és várparancsnokok, hogy ha jön is roszaló, vagy a magyar ministerium iránt engedelmisséget rendelő királyi parancs, annak ne engedelmeskedjenek, hanem az osztrák ministerium utasításait kövessék.

Soha gyalázatosabb játék nemzetel nem üzetett.

A magyar nemzet e szerint pénz, fegyver, hadsereg nélkül az ellentállásra készületlenül, rendszeres ármánnyal és árulással körülhálózva, önkénytesekkel, nemzetőrökkel s gyakorlatlan fegyvertelen népfelkeléssel volt magát a kiirtás ellen kénytelen védelmezni s a magyar hadseregnek az országban maradt részeitől segítettve, nyílt csatákban mégis győzött mindenütt, de több abszolút szellemű tisztek- s vezéreknek ármánykodása s árulásai miatt a sánczerősségekbe vonult rácz, szerb és határőr lázadást hirtelen le nem győzhető.

Új erőteremtésről kellet gondoskodnia.

A király, színleg még mindig engedve az elutasíthatlanul törvényes kívánságoknak, 1848. júl. 2-ra országgyűlést hirdetett s a nemzet képviselőit felszólította, hogy a horvát és rácz lázadásnak legyőzésére, az ország békéjének helyreállítására fegyveres erőről s pénzforrásokról gondoskodjanak, egyszermind maga s egész királyi családja nevében kinyilatkoztatta, hogy a horvát-pártütést 8 a rácz-lázadást a legünnepélyesebben kárhoztatja.

Az országgyűlés gondoskodott. 200,000 emberben s 42 millió forintban a szükséges erőt megszavazta s törvényjavaslatait királyi szentesítés végett felterjesztette; egyszermind példátlan hűséggel a királyt, ki akkoron Becsből Innsbruckba szökött, felszólította, jöjjön Budára, segítsen jelenlétével a pártütés lecsillapításában s támaszkodjék a magyar nemzet hűségére, mely őt és trónusát meg fogja óvni minden veszélytől.

De ezen kérés hasztalan volt. Sőt időközben Radezcki győzván Olaszországban, e győzelemben elbizakodva a habsburg-lothringi ház, elérkezettnek vélte azon időt, hogy az álarczot leveesse s nyílt erőszakkal lépjen fel a belháborúban vérző Magyarország elnyomására.

A horvát bánt, a pártütőt s ő maga a király által is pártütőnek nevezettet, most már kedves hívének nyilatkoztatta, pártütéseért megdicsérte s kezdett ösvényének folytatására hívta fel.

Hasonlót nyilatkoztatott a vérben fürdő rácz lázadók iránt.

Ez volt a jelszó, melyre a pártütő horvát bán időközben királyi

pártfogás alatt gyűjtött seregeivel pusztítva, rabolva a Dráván áttört, mire az országban volt osztrák seregek nagy része hozzá pártolt, az eszéki, aradi, temesvári, gyulafehérvári várparancsnokságok s bánsági és erdélyi hadparancsnokságok hűtlenül elárulták az országot; felső Magyarországra, egy a király által osztrák ezredessé emelt tót pap, a király szemei előtt Becsben toborzott cseh rablókkal beütött s a pártütő horvát vezér azon clbizakodással haladt előre a védtelen országban a főváros felé, hogy ellene a magyar hadsereg nem fog küzdeni.

Az országgyűlés még most is bízott a királyi esküben s a király felszólítattott, hogy a pártütést szüntesse meg; de válaszul az osztrák ministerium egy nyilatkozványára hivatkozást nyert, melyben az jelentetik ki, hogy a magyar nemzet önálló kormányától a magyarpénz-, had- és kereskedelmi ügyek kormányzatát elvonni elhatározott akarata, egyszersmind a király a fegyveres erő és hadi költségek iránt saját felhívására alkotott törvényektől a szentesítést megtagadta.

Erre a magyar ministerium leköszönt, de az új ministerium alkotására felszólított ministerelnök által előterjesztett ministeri jelöltek meg nem erősítették.

Az országgyűlés a nemzet megmentésének kötelességétől ösztönözötve, a pénzforrásokat határozatukig elrendelé s katonaaállítás parancsolt.

A nemzet teljes készséggel engedelmeskedett.

A nemzet képviselői egyszersmind felhívták a király öccsét István főherczeg nádor királyi helytartót, szálljon eskü szerinti kötelességénél fogva táborba a pártütők ellen. Elment, nagyszavakban fogadott fényes Ígéretekkel; de miután a pártütő horvát bánnal küldöttéi által üzeneteket váltott és már-már ütközetre kerülne a dolog, a táborot titkon elhagyá, sőt az országból is hűtlenül eltávozott.

Irományai között pedig előtálatott az előre kikoholt terv, miként fog Magyarország Styriából, Auszriából, Morvából, Sziléziából, Gallicziából és Erdély felől egyszerre kilencz oldalról megtámadta tni.

És az osztrák hadügyminister felfogott levelezéseiből kisült, mikint utasítottak a Magyarországot környező osztrák tartományok hadi parancsnokai Magyarországra beütni s combinált hadi munkálatokkal a pártütöket gyámolítani.

És megtörtént a beütés kilencz oldalról, míg ben a hazában a felizgatott népségek polgárháborúja dühöngött. Mindnyája között legkeservebb az Erdélybeni támadás, mert ezáltal Erdélynek Magyarországgali tökéletes egyesülése, mely 1791. észt. óta sürgetett közóhajtás volt és a mely a múlt évben, előbb a magyar s csakhamar az erdélyi országgyűléseken hozott s az uralkodó által szentesített törvényeknél fogva úgy lön valósággá, hogy az 1848-diki július

2-káni magyar nemzetgyűlésen Erdélynek összes képviselői s köztük a szászok is megjelentek, erőszakosan felbontatni megkísértették; sőt Erdélyben a hitszegő osztrák vezérek nem elégték a rendes seregekkel hadviselést, hanem a pártütő szászok által gyámolítva, fellázították az oláh népséget, melly a törvény által neki ajándékozott szabadság ellen feltámadva, barbár vandalizmussal gyilkolta, kínoztá a védtelen magyar lakosokat, nem kimélve sem nőt, sem gyermeket, sem gyámoltalan öreget, s rommá égették és felprédálták a legvirágzóbb városokat s falvakat s köztük N.-Enyedet, Erdélyben a tudományok egyik székhelyét.

De a magyar nemzet ennyi árulástól, erőszaktól s veszélytől környezve, bár fegyvertelenül, készületlenül, kétségbe nem esett jövődjé felett.

Önkénytesekkel s népfelkeléssel szaporítá csekély rendezett erejét s az igazság érzetéből merített hazafiúi lelkesedéssel pótolván a gyakorlat hiányát, a pártütő horvát táborot megverte s miután vezéruk az ütközet után nyert fegyverszünetet arra használta, hogy becsületszavát szegve, vert seregével az éj sötétében megszökött, az országból kikergette. Egy másik több mint 10,000 főnyi serege pedig körülkerítve, vezérestül együtt utolsó emberig elfogatt.

A vert sereg Bécs felé futamodott s Y-dik Ferdinánd király annyira vetemedett az erkölcstelenségben, hogy annak vezérét a . megvert, megfutamlott pártütőt Magyarországon a királyi hatalom teljhatalmú képviselőjévé nevezné s magát a lázadás lecsillapítása végett egybehitt országgyűlést csak ministeri ellenjegyzés mellett s így is a következő évi költségvetés megállapítása után engedi feloszlattatni, jogtalanul eloszlátottnak nyilvánítván, alkotmányt és minden alkotmányos institutiokat, hatóságokat, törvényszékeket felfüggesztve, az egész országot haditörvényszék alá s a polgárok életét, vagyonát, becsületét azon pártütő zsarnok kényének s korlátlan hatalmának alája veté, ki, mint a haza ellensége fegyveres kézzel támadta meg az országot, a törvényt és az alkotmányt.

Sőt a hitszegő osztrákház még e borzasztó cselekedetnél sem állapodott meg.

A pártütő bánt a Bécsét ostromló seregeknek ótalma alá fogadta, s miután Bécsét egyesített erejük által ostrommal bevették s meghódították, az egész egyesült sereget Magyarország meghódítására vezették.

A még mindig hű magyar nemzet parlamentert küldött az ellenséghez. Parlamenterte elfogatt s börtönre vettetett s a magyar nemzet igazságos felkiáltása feleletre sem méltattatott, hanem mindenki, a ki ártatlan hazáját védeni merné, akasztófaival fenyegettetett.

Mielőtt azonban a zsarnok dynastia főserege beütne Magyarországra, az olműzi palotában családi revolutio eszközöltetett,

V-dik Ferdinánd lemondott a trónusról, mellyet anyyi vérrel, anyyi hitszeggel megfertőztetett, a király testvéröccsének, az örököségi jogról szintúgy lemondott Ferencz Károlynak fia, az ifjúFerencz József főherczeg kiáltotta ki magát osztrák császárnak s magyar királynak.

De a magyar nemzet alkotmányos trónjáról a nemzet nélkül családai pactumok által senki sem rendelkezhetik.

És mégis a magyar nemzet annyira nem óhajtott egyebet, mint törvényeinek fentartását s azoknak ótalma alatt a becsületes békét, hogy ha ezen trónváltozásra a magyar nemzet megegyezése törvényes úton felkéretik s az ifjú berczeg a magyar alkotmány fentartására esküt tenni ajánlkozik, a magyar nemzet semmit sem késett volna, őt, mielőtt kezét polgárvérbe mártotta, diplomaticai kötések alapján királyának fogadni és szent István koronájával megkoronázni.

De ő megtagadva mindent, a mi isten s ember előtt szent, nemcsak erre nem ajánlkozott, sőt inkább kivetkőzve az ifjú kebel romlatlanságából, első szavával kikiáltotta, hogy Magyarország, melylyet ő, a lázadó, lázadónak mélyegezni, fegyverrel bódítandja meg s hogy élte feladatának ismeri, azt ezredév óta fentartott önállásából kivetkeztetve, az osztrák birodalomba beolvasztani.

És szavát, a mennyire tehette, igyekezett is rettenetesen beváltani. Ráküldte Magyarországra Windischgrätz teljhatalmú helyettesének vezérlete alatt álló seregét 8 egyúttal Gallicia és Styria felől az országot külön seregekkel megtámadtató.

A magyar nemzet védelmező magát a reámért halál ellen. De mert ennyi ellenség ellenében s ben az országban vandal lázadóktól zaklatva, még egész védelmi erejét ki nem fejteté, elejénte hátrálni vala kénytelen; s hogy a fővárost a prágai s bécsihez hasonló ostrom szerencsétlenségétől megmentse s e jobbra érdemes nemzet sorsát készületlenül egy ütközet koczkájára ne tegye, elhagyá magát a fővárost is, s az országgyűlés és nemzeti kormány múlt január elején Debreczenbe tétetett át, az igazságos isten segedelmébe s a nemzet erejébe vetett azon biztos reménnyel, hogy a főváros elhagyásával a nemzet nem fog elveszni.

És hála istennek, nem vezett el!

Azonban még ekkor is megkísérté a békés kiegyenlítést, köveket küldött a bitszegő dynastia fővezéréhez, de ő kevély elbizakodással az alkudozást elutasítá, a magyar nemzettől feltétlen megadást mert követelni s az ország békekövetjeit az Olmützbe menetelben meggátolva, letartóztatta, sőt azok egyikét, a volt miniserelnököt, fogságra vetette s megszállván az elhagyott fővárost, ott a hóhér bárdjával zsarnokoskodott, hadifoglyaink egyrészt legyilkoltatta, másrészt súlyos börtönre Tetteti s a többieket embertelen

éhségre kárhóztatja, vagy az olaszországi seregekbeni szolgálatra kényszeríti.

S hogy semmi se hiányozzék az austriai ház bűneinek mértékéből, Erdélyben a vitéz magyar hadsereg által megveretve, az orosz czár segítségéhez folyamodott s a szomszéd Oláhországból úgy a magas porta tiltakozása, mint az európai hatalmak bukaresti consulainak ellenzése daczára a népjog megsértésével, orosz seregeket hozott be Erdélybe a magyar nemzet legyilkolására.

És e végre, hogy ennyi bűneinek gyümölcsét biztosítsa, Ferencz József, ki magát magyar királynak meri nevezni, f. évi márczius 4-kei s 6-kai manifestumaiban nyíltan kimondja, hogy a magyar nemzetet kitorli az élő nemzetek sorából; területét öt részre feldarabolja, Erdélyt, Horvátországot, Slavóniát, Fiumét s a magyar tengerpartot Magyarországtól elválasztja; Magyarország belső területéből a ráczt rablók számára külön vajdaságot kiszakít s általában az egész országot önállásától, törvényes függetlenségétől s országos lételétől megfosztva, az osztrák birodalomba beolvasztja.

Íme elszámláltuk egyszerű történelmi igazsággal a habsburg-lothringi ház példátlan bűneinek hosszú sorát s az örökkévaló isten Ítéletére s a világ közvéleményére hivatkozva mondjuk ki, hogy a hitszegő házzal a kibékülés lehetsége megszűnt, s tartozunk isten törvényének, tartozunk hazánknak, tartozunk a jognak, tartozunk a morálnak, becsületnek, Európának s a civilizatio érdekeinek, hogy e hitszegő dynastiát a magyar királyok trónjáról száműzve, adjuk át isten Ítéletének s a közvélemény, morál s becsület utálatának.

Tesszük pedig azt halálra sértett nemzetünk törhetlen erejének érzetében.

Íme három hónap óta szállotta meg hazánk fővárosát a hitszegő ellenség és nemzetünket készületlenül lepte meg; de a magyar nép az életnaláharcz közepett nőtt erejében, s diadalmas harcok közt Szerezte magának a meggyőződést, hogy hazáját meg fogja menteni.

Három hónap óta a zsarnok ellenség minden erejével egy talpalatnyi földet sem nyert, sőt vesztett tért tér után, ütközetet ütközet után.

Három hónap előtt a Tiszáig valánk visszaszorítva s most már igazságos fegyvereink egész Erdélyt visszaszerezték, Kolozsvárt, Nagy-Szebent, Brassót visszafoglalták s az osztrák ház seregeit egyrészt Bukovinába üzték, másrészt úgy őket mint a segítségükre jött orosz seregeket tökéletesen megverve, Erdélyből utolsó emberig kiűzve, Oláhországba menekülni kényszerítették.

Felső-Magyarország nagyrészt meg van az ellenségtől tisztítva.

A ráczt lázadás megtörve, erősségeik Sz.-Tamás és a római sáncok ostrommal bevéve s a Tisza és Duna közti vidék egész Bács-vármegyével, le egészen Titelig a nemzetnek visszaszerezve.

Maga a hitszegő osztrákház fővezére pedig minden egyesült

erejével öt egymásutáni ütközetben megverve s a Dunáig s részint a dunántúlira visszakergetve.

És azért mindezek alapján az örökkévaló isten igazságára s a művelt világ Ítéletére hivatkozva, és nemzetünk természetes jogaira úgy, valamint nehéz szenvedések alatt tetteleg bebizonyított erejére támaszkodva azon kötelességnél fogva, melly minden nemzetet az önfentartásra ösztönöz, ezennel az általunk törvényesen képviselt nemzet nevében kijelentjük és határozzuk, a mint következik:

%" Magyarország a vele törvényesen egyesült Erdélylyel és hozzátartozó minden részekkel és tartományokkal egyetemben szabad, önálló és független európai statusnak nyilváníttatik, s ezen egész státus területi egysége feloszthatatlannak s épsége sérthetetlennek kijelentetik.

&" A habsburg-lothringi ház a magyar nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása által, nemkülönbön azon merény által, miszerint az ország területi épségének eldarabolását, Erdélynek, Horvátországnak, Slavoniának, Fiúménak és kerületének Magyarországtól elszakítását s az ország önálló státuséletének eltörlését fegyveres erőszakkal megkísérteni, e végett idegen hatalom fegyveres erejét is a nemzet legyilkolására használni nem iszonyodott, saját kezeivel szagatván szét úgy a *pragmatica sanctio*t, mint általában azon kapcsolatot, melly kétoldalú kötések alapján közötté s Magyarország között fenállott, ezen hitszegő habsburgi s utóbb habsburg-lothringi ház Magyarország s a vele egyesült Erdély és hozzá tartozó minden részek és tartományok feletti uralkodásból ezennel a nemzet nevében örökre kizáratik, kirekesztetik, a magyar koronához tartozó minden címek használatától megfosztatik, s az ország területéről s minden polgári jogok élvezetéből számkivettetik.

A minthogy ezennel trónvesztettnek, kirekesztettnek és száműzöttnek a nemzet nevében nyilváníttatik.

" Midőn a magyar nemzet elidegeníthetlen természetes jogainál fogva az európai statuscsaládba önálló és független szabad státusként belép, egyszersmind kinyilatkoztatja, hogy azon népekkel, mellyek vele ezelőtt egy fejedelem alatt állottak, békét s jó szomszédságokat alapítani s folytatni és minden más nemzetekkel barátságos kötésekkel szövetkezni elhatározott akarata.

(" Az ország jövődő kormányrendszerét minden részleteiben a nemzetgyűlés fogja megállapítani, addig pedig, inig ez a főnebbi alapelvek nyomán megállapíttatnék, az országot egész egyetemes kiterjedésében a nemzeti gyűlés minden tagjainak egyajkú felkiáltásával 8 közmegegyezésével kinevezett kormányzó-elnök Kossuth Lajos fogja a maga mellé veendő ministerekkel úgy saját magának, mint az általa nevezendő ministereknek személyes felelősségük s számadási kötelezettségük mellett kormányozni.

És e határozatainkat adjuk tudtára a művelt világ minden

népeinek, azon erős meggyőződéssel, hogy a magyar nemzetet, mint a független önálló nemzetek sorában egyik testvérüket, azon barátsággal és elismeréssel fogadják, melly barátságot és elismerést a magyar nemzet nekik ezennel általunk felajánl.

És adjuk tudára Magyarország s a vele egyesült Erdély és hozzátartozó minden részek és tartományok lakosainak azon kijelentéssel, hogy az említett egy és oszthatlan magyar álladalom minden hatóságai, községei, városai, kerületei, megyéi és polgárai, szóval, minden egyesek s testületek, a trónvesztett habsburgi e utóbb habsburg-lothringi ház iránti hűség s engedelmesség kötelességei alól teljesen és tökéletesen feloldva vannak, sőt attól a nemzet nevében eltiltatnak, s mindaz, ki a nevezett házból netalán a királyi hatalom bitorlójául fellépni merészkedő egyént tanácsosai, szóval, vagy tettel gyamolítaná, honárulási bünt követ eh

Melly határozatainknak életbeléptetését s közhírré tételét a magyar álladalom kormányának meghagyván, azt minden e végre szükséges törvényes hatósággal ezennel felruhazzuk s a rendeleti ' és intézkedési iránti törvényes engedelmességre a nemzet nevében minden honpolgárt kötelezünk.

Kelt Debreczenben, 1849-ki april. 19-dik napján tartott nemzeti gyűlésünkből.

A magyar nemzet törvényesen egybegyűlt főrendei s képviselői.

B. P erényi Zsigmond, a felsőház másodelnöke. Almásy Pál, a képviselőház alelnöke. Szacs vay Imre, jegyző.“

De ez csak néhány ember akarata volt.

A hadsereg nyíltan ellenzé, az ország kárhóztató, kikelt ellene, ezáltal mindenki az ügy bukását elkerülhetlennek látta.

Idéztük ez oklevelet egész terjedelmében, hogy lássa mindenki, hogy meggyőződjék mindenki, milly kábitó szavakban, a tények milly nevetséges összeállításában kereste e párt mivé sikerültét.

Tények hozattak fel benne, szavakba burkoltattak azok, mik elárulák, hogy csak azért kapkodtak azokhoz, mert e lépésnél a nép, a nemzet sympathiájára nem számítának.

Jól tudák, hogy a nép szíve gyökeréből királyi érzelmű, hogy sem idő, sem körülmény nem tudá kitorleni szívükből a költő azon szavait: „a legelső magyar ember a király! “

Jól tudák, hogy e lépés Európa sympathiáját elfordítja tőlök. Phrasisokhoz, sok fényes szavakkal mítsem jelentő phrasisokhoz folyamodtak tehát e tárgy körül.

Jól tudák, hogy a magyarok istene elfordítja tőlök arczát, elveszi rólok kezét, midőn e ténnyt elköveték! ...

S valóban e lépés által elveszték a szerencse csillagát, mely csak kevés ideig raosolyga még reájok I

Ápr. 11-én tszn Welden vette át a seregek parancsnokságát, kinek minden törekvése a cs. hadsereg concentrálása volt.

Ez időben bocsáttattak ki az úgynevezett Zwangsnóták (magyar kir. kincstári utalványok.)

A Pest felé nyomuló hadsereg parancsnoka Asboth vala, ki is apr. 11-én a Rákoson csatát nyert. Hadjelentés:

„Az ellenség 4000 emberrel 24 ágyúval s fél battéria rakétával támadta meg Asbóth ezredet, ki az ellenséget három posztóból egész a kőbányai szőlőkig sőt azokon túl a pesti téglavetőig visszaverte.

A kun lovasok a huszárok segítségével két rakétastatiót foglaltak el az ellenségtől, melynek legénységét a szó legszorosabb értelmében levágták.

Kövessy tüzérfőhadnagy fél hatfontos üteggel magát különösen kitünteté.

Egy ágyúknak minden lovai ellövettek, de azért az ágyú el nem veszett, mert Lukosik százados a pozsonyi vadászoktól derék vadászai által a lovavesztett ágyút biztosságba vonatta.

A méltán fájlalt Harsányi századoson kívül, magokat különösen kitüntették a Bocskay-huszároktól László százados, Sóvágó Gábor tizedes, és Ungváry Péter közvitéz, továbbá Mészáros Endre nemzetőri főhadnagy és segéd, nemkülönbén Sólyomi Péter tizedes a kun lovasoktól.

Szintúgy 11-én a VII-dik hadosztály (Gáspár) Pest felé egy nagyobb demonstratiót hajtott végre, mely alkalommal az ellenséges seregek Új-Pestig, a pestvárosi erdőcskéig s a tüzérdepot-épületekig hátranyomattak.“

Ápr. 23-kig az összes cs. hadsereg kivonult Pestről, csak tábornok Hentzi alatt maradt Budán pár ezrenyi várórség.

Pestet Aulich hadteste vette be, ki is itt következő plakátot bocsáta ki:

„Polgárok Győzelmesen közéig a magyar hadsereg a nemsokára egészen felszabadulandó Magyarország fővárosához.

Mi nektek szabadságot, függetlenséget és békét hozunk!

Mi elhozuk nektek ezen legdrágább kincseket, hogy azokat jövendőben élvezhessétek.

Mi tehát felszólítunk benneteket napi foglalkozásokat elővenni, hogy a fővárosban a béke és csend semmi által meg ne zavartassák.

Mi testvérileg üdvözlünk benneteket, és lelkesedve felkiáltunk veletek!

Éljen a haza!

Éljen a szabadság!

Éljen a mi kormányelnökünk, súlyosan veszélyeztetett hazánk megszabadítója Kossuth Lajos. Pestmelletti tábor, apr. 25-én 1849. Aulich, tábornok és a második hadtest parancsnoka.“

VI.

Görgei meggyőződve néhány színleges támadás után, hogy az osztrák főerő Pest előtt áll, két erős colonne-ban egyenesen Léva felé nyomult Ipolyságon át. Itt (ápr. 18.) mintegy 30,000 embere volt, katonák, kik alatta és általa bajnokokká lenni megtanultak. Ezekkel Kálna, Bars és Sz.-Benedeknél három colonne-ban a Garan vízén átment.

Ez nap Nagy-Sarlónál ütközetre került a dolog. Láttuk az azelőtti valóban nagyszerű csatákat. Hiában próbálnám ezt leírni. Elég egyszerűen annyit írni, hogy a többieket mind fölülmúlta. A hely meggyuladt, a csata még délben is tartott, midőn az osztrákok visszavonultak.

E csata által Komáromnak ostromzár alóli felszabadítása lehetővé lön (apr. 20.) egy heves és véres szuronycsata után Érdekes lesz Görgei hadjelentését e tárgyról közleni:

„Az I. és II. hadtest (Klapka és Damjanich) ma Komáromig előnyomultak.

Előnyomulásunk által e nagyfontosságú vár a bal duna- és vágpartoldalról megszállás alól felszabadított, azonban a Dunán túl húzott parallelákbóli lövöldözés folyvást tart, ámbár az ellenség ostromlővegeinek száma, különösen a tarackoké, nagyon csökkent-nek látszik.

A vár eddigi ostromoltatás által keveset szenvedett.

Lenkey tábornok ma négy zászlóalj gyalogság-, egy osztály huszár- és egy üteggel a várat Csallóköz felől megszállt ellenséges hadsereg ellen tett egy kirohanást, mire az ellenség állomásait odahagyva, három gőzhajón a szigetről a Duna jobb partjára átkelt, de a mieink által üzöbe vétévén, ismét több embert vesztett, kik kezek közé foglyokul estek. A mi veszteségünk csekély volt.

A Csallóköz ezzel szinte megtisztult az ellenségtől.

Minden tudósításokból és saját tapasztalatom után azt következtethetem, hogy ellenséges sereg Komárom megszállását nem igen fogja sok ideig folytatni.

Kedves kötelességemnek nézem még azt is megemlíteni, hogy a haza iránti jó szellem, melly a komáromiakat lelkesíté, a szenvedett sok veszteség és veszedelmek daczára is épen nem csökkent, és minden dicséretet érdemel. Az utóbbi hídrakásnál (a Dunán keresztül) a polgárok a legnagyobb ellenséges tűz közepeit munkás részt

vettek, valamint most is, midőn seregünk a várhoz közeledek, a lakosság a Zsitván és a vidéknek megáradott árkaival átívő hidak helyreállításához szükséges épületfát a legnagyobb készséggel és gyorsasággal állította ki.

Épen most érkezett tudósítás szerint Görgei Ármán őrnagy és mozgósapatparancsnok Kőrmöczbányára bevonult, minek következtében az ellenség Turóczig visszavonulván, a mieink a bányavárosokat ismét elfoglalák.“

Ez volt a pont, hol a magyar hadsereg ügye legjobban állt. Ezután hanyatlani kezdte.

Az ország legnagyobb része kezükben, a főváros visszafoglalva, csak ittott volt még egy pont, mellyet meg kellett volna küzdeniük.

Így az oláhok, így a rácok, így a többi nemzetiségek még leküzdve nem voltak, bár a körülményeknek hódolni kénytetének.

Így Budán egy élethalálharcra kész tábornok, egy kő, mellyen át kellende esniök s melly a végbukás magvait hordozá magában.

De ezt a függetlenség kimondása óta mindenki látta az általános zsibbadásban, melly mindenfelé túlnyomó volt!

Hetedik fejezet.

Irányi budapesti kormánybiztos. Buda ostroma és bevétele, levelezés Hentzi és Görgei közt. Perczel alvidéki hadjárata. Uzdini csata. Bem a Bánátban, orsovai deputatio. A Szemere ministerium kinevezése és beigattatása. Orosz intervenció és eziránti rendeletek. Hétszemélyes és kir. táblák. A felső hadsereg vezényletét a király veszi át. Proclamatíja.

I.

Pest bevétele után, Buda osztrák kezekben lévén, e városra nézve teljhatalmú kormánybiztossá nevezteték ki Irányi Dániel.

Mindaddig míg táblabírói dictiókat kelle az oppositio érdekében a parlamentben mondani, Irányi helyén vala, de e fiatal kellő ismeretekkel el nem látott egyén mint kormánybiztos a két város szeretetét megnyerni nem tudá.

Kossuth megrendelé Görgeinek, hogy 10,000 emberrel vegye be Budát, 30,000 pedig Komáromon fölül üldözze az osztrákokat.

Görgei megfordítva cselekedett. S még egy másik baj vala, hogy Gáspár visszavonult s Damjanich lábát töré.

Megkezdett tehát Buda ostroma. Máj. 4-én Görgei és Hentzi közt köv. levelezés folytatatték:

„Tábornok! Budát a magyar hadsereg bekerítette, és csak parancsomat várja, hogy a várat azon eréllyel támadja meg, mellyet csak egy nemzetnek élethalálra küzdő önvédelme olthat minden egyes vitézbe.

Önnek feladata: Budát huzamosb időre megmenteni, egy elvesztett feladat! Fogadja el ajánlatomat, mellyet önnek emberiségből tesztek:

Adja meg magát!

A feltételek következők:

Becsületes hadifogság, a tiszték fegyverestül, a legénység fegyvertelenül.

Azon tekintély, mellyel a magyar táborban bírok, a hadfegy, mellyet rendületlenül kezelek, személyes becsüлетem, mellyet megsérteni eddig senkinek, még Osztrákhonnak sem szabadott, a mint ezt önnek a „rebellis-csordák“ sikerei eléggé bizonyítják, kezesked-

nek önnek a tett feltételek szigorú megtartásáról, minthogy becsületszavammal állok jót érettek.

Győr, Sz.-Fehérvár, Komárom, Nyitra, Hanzsabék, a bányavárosok, sőt az egész Vágvonat kezünkben van, és Buda a legszűkebben van körülvéve. Az úgynevezett Budavára nem vár, ön pedig, tábornok, írégfoghatlan módon választott meg az osztrákoktól egy Don-Quixottei feladat kivitelére; minek ha a legragibbi felelend meg, aligha megóvhatandja magát a nevetségességtől.

Es ba mindez nem rendíti meg önt, rendítse meg azon gondolat, hogy ön magyar, hogy önnek nagy tartozást kell leróni a haza iránt, és hogy az ehhez alkalmat én nyújtom önnek I

Ha érett férfíúi megfontolás után mégis megmarad ön azon határozatánál, hogy az úgynevezett Budavárát a legmakacsabban vendémeig; akkor én önt egy lelkesült támadó seregnek szenvedélyes kitörései ellen nem védhetem ugyan feltétlenül, de a behozott hadifoglyokkal még akkor sem fogunk nemtelenül bánni, mert ez lovas hadviselési módunkkal és emberiségi érzetünkkel ellenkezik; ha pedig ön az úgynevezett Budavárnak végsőigi megvédésével összekötöndi a lánczid megmontását vagy Pestnek bombáztatását, a honnét ön megegyezés alapján egyáltalában nem tarthat megtámadástól, és melly tett nyilván csak alávalónak mondható, akkor önnek becsületszavamat adom, hogy a vár bekövetkezett bevétele után az egész várórség kardra fog hányatni, és ön még családjának jövőjéről sem állhatok jót.

Ön parancsnoka az úgynevezett Budavárának, de egyszersmind atya is és született magyar, gondolja meg, hogy mit cselekszik. A hazának, az emberiségnek nevében szólítom önt fel, és feleletét legfőbb délutáni 3 óráig elvárom.

Tapasztalván azon gyalázatos, becsstelen rendszert, melly szerint parlamentaireink osztrák részről mint bűnösök letartóztatnak és mint ilyenekkel bánnak velök, ezen iratomat önnek egy osztrák hadfogolytiszttel küldöm meg. Főhadiszállás Budán máj. 4-kén

% (- " Görgei Arthur m. k., tábornok."

Hentzi vezérőrnagy és budai várparancsnok felelete Görgeihez, a magyar sereg tábornokához.

„Tábornok! Tetszett önnek engemet, mintáz úgynevezett budai vár parancsnokát peremtorice felszólítani, hogy három óra alatt magamat megadjam, a várat átadjam, s magamat a vitéz várórséggel együtt, mint hadifoglyokat kegyelmesen elvitessék. Erre én önnek azt válaszolom: hogy Budavára önnek gyors elvonultával 3. 4.-ik és 5-dik januárban igenis nem volt vár, a mi a szétbomlásban levő magyar sereg futása által eléggé bebizonyul, de ez idő óta Buda tartható helyé alakított, mellynek szerencséje lesz Önnek a leghatározottabb ellenállással útját állani.

Felszólítom tehát önt, tábornok úr, önnek Buda bástyáira

nézve egészen hatálytalan tüzelésével felhagyni, minthogy különben kénytetve leszek, egy pár nap múlva Pest városát szinte ágyúimmal megtámadni, mihez olly roppant segédszerekkel vagyok ellátva, hogy Pestnek végrömlása okvetlenül be fog következni, a mihez már most is kell nyomulnom, megtámadtatva lévén Pest részéről is

Egyébiránt fel kell önt világosítanom, hogy én nem vagyok magyar, hanem schweiczi és naturáliséit osztrák, hogy Magyarhon iránt semmi kötelezettséggel nem terheltem, hogy családom önnek nem áll hatalmában, és habár volna is, ezt nem vetném mérlegbe, azért végszavam önhöz:

Én a helyemet, mint kötelességem és becsületem kívánja, utósó emberig meg fogom védeni; feleljen ön arról, ha e miatt a két szép testvérváros fel fog áldoztatni. Buda, máj. 4-én 1849. Hentzi m. k., vezérőrnagy és várparancsnok.“

A történeteket láttuk.

Pest bevétetett. Budán osztrák őrség maradt. Kossuth a nemzet nevében parancsolá Görgeinek, hogy Budát vegye be.

„Már minden elveszett, mond Görgei, e stratégiai baklövés által.“

De azért a parancsot teljesíté.

Görgeinek a Svábhegyről küldött két hadjelentése az ostrom folyamát legtisztábban írja le.

„Folyó hó 11-kén az ellenség 3 osztály dzsidással, 3 zászlóalj gyalogsággal és vadászokkal, 6 ágyúval és röppentyűvel Lesvár felé közeledvén, előőrseinket megtámadták; de Pöltenberg ezredes úrtól segítségre küldött 3 osztály huszár és 9 ágyú megérkeztével az ellenséget különösen tüzéreinknek jól irányzott lövéseivel Eneséig visszaverték, ki egész Csornáig visszavonult.

Veszteségünk 2 sebesült tüzér, a huszároktól pedig 1 tizedes és 3 közvitéz elfogatott; az ellenségtől elesett egy dzsidás-tiszt több ember és ló, és a mint egy később átszökött őrmester és 2 közember állítják, huszonhét halottat, sok sebesültet és 12 lovat vesztett az ellenség.

Trebersberg tüzér-százados ez alkalommal igen jelesen viselte magát, miután ágyúival az ellenséget visszavonulásra bírta, a keskeny töltésen egy ágyúval személyesen az ellenség után nyomult, és a legnagyobb golyózáporban az ágyút maga irányozván, kemény és jó tüzelése által az ellenség hátsapatát szaladásra kényszeríté, melly bátor előnyomulás által a többi ágyúk is tért nyervén, felállíthattak. E kitünő viseletért Trebersberg százados 3-dik osztályú érdemjellel díszesítettett fel. Ugyanaz nap reggeli 6 órakor a Csallóközben is 3 osztály lovasság 3 ágyúval Dunaszegnél felállított előőrseinkre törtek, de 3 órai csatázás után ismét Hédervárra vissza verettek;

Az átszökött őrmester beszéde szerint, minden oldalról átalá-

nos megtámadás volt e napra meghatározva; de mivel az enesei oldalról a megtámadás vissza veretett, az ellenség terve füstbe ment.

Hentzi, budai várparancsnok, fenyegetését tegnap este borzasztón teljesítette. Jól célzott számos lövések által sikerült neki a pompás dunasort több helyeken egyszerre meggyújtani. A tűz, nagy szél által élesztve, csakhamar elterjedt és Pestnek legszebb részét hamuvá tette. Borzasztó látvány volt! Az egész várost lángtenger borította, és a füstgomolyok közepett az égő gránátok csillagzárorként iszonyatos dörgéssel zuhantak a szerencsétlen városra. Nincs toll, melly e látványt egész valóságában leírhatná; „de én részemről az egész tüneményben az austriai dynastia halálpompájára gyújtott fáklyának lobogását láttam, mert a kiben e hazában még egy szikrája volt a kegyeletnek a hitszegett dynastia iránt, azt a tegnapi tett örökre kiirtotta; s ezért bár szívből fájlalom a főváros pusztulását, én az ellenség ezen gyalázatos tettét, mellyet akadályozni hatalmamban nem állott, de mellyre részemről semmi ok nem szolgáltatott, csak a vár annál erélyesebb ostroma által megtorlani törekedendem, és annál szentebb kötelességemnek ismerem, a fővárost minél hamarabb illy minden emberiségből kivetkőzött ellenségtől felszabadítani.“

„Ma reggeli 3 óraker Csepelszigetnél vetett hajóhidunk elrombolására az ellenség a budai lánczhidoszloptól 3 gyújtó és 4 kövel terhelt rontó-hajót bocsátott le a Dunán; de felállított őrségünk az ellenség szándékát megsejtven, oly erélyesen járt el hivatásában, hogy a hajókat elfogva elsüllyeszté. Rohlitz főhadnagy, mint kinek rettenthetetlensége-, ügyessége-, s erélyességének egyedül köszönhetni az ellenség káros szándokának olly szerencsés megghiúsítását, századosul lón előléptetve.“

Május 19-dik-és 20-án cseletámadások történtek, 21-re virradóra volt az elhatározó támadás. Előtte egész éjen át ágyúzás folyt, mintha roham nem is történendnék.

Két óra után a fehérvári rondella s a bécsi kapu tájáni rés egyszerre támadtattak meg. Mintha Róma harcosai keltek volna ki sírjaikból, megújulva láttam Július Caesarnak a teutonok elleni küzdelmét s megújulva láttam a teutonok védelmét a római sas ellen.

A honvédek egy része puskatüzet adott, más része a kartácszapor daczára létrákon mászott fel, s ha 10 elhullott is, a 11 ik mégis rohant.

Görgei a Heiderich-háznál, hol főhadiszállása volt, a tornáczon fel s alá járkált egyszerű őrnagyi ruhában sipka nélkül s nézte a távcsövön át a harc folyamatát.

Másfélőrai folytonos kartácstüz után néhány zászlóalj feljutott a várba, Ludwig kormánybiztos kórdó Görgeit: megírhatom-e Debreczenbe, hogy a vár be van véve, s figyelmezteté Görgeit az olaszok által kitűzött fehér zászlóra.

Emlékezik ön Melasra Marengónál? mond a fővezér. Ön megteheti, én még nem.

Négy óra lehetett. A hajnal első sugarai már kisütöttek.

Ott ott! mond Görgei, pillanatra kigyúlt arcczal, ott lobog a nemzeti tricolor! Éljen a honvéd!

S aztán néma és komor lőn. Volt e komorságában valami, mi a Carthago romai fölött síró Cato arczához hasonlított.

Mint Róma bajnokai, e várossal, úgy küzdének a honvédek itt is. Mindkét vezér nyert, hogy diadala által eltemesse, miért küzdött!

A bevett várból Rákóczy és éljenek harsogának, éljenek a szomszéd városból.

Éljenekkel még nem vétetett be vár, mond Görgei. Nyergeltett s oda ment, hol a pusztítás és halál angyala irtózatot nyomorokat hagyott. A helyszínén jutalmazá a bajnokokat. Többi közt egynek a golyó által kilyukasztott köpenyére tűzte fel az érdemrendet: „ügyelj ügymond köpenyedre, mert ha mindenüvé tűzők érdemrendet, furcsán fogsz kinézni.“ A lég mephyticus kipárolgással volt saturálva, az utcák kövezete cserép-, üveg- és gránátdarabokkal telve, az utcákon merev tetemek nyújtóznak, a házak megrongálva s a nádori lak leégve volt.

Buda bevételét ő maga stratégiai baklövésnek nevezé.“

II.

Perczel, mint kezdé, hasonló szerencsével folytató az alvidéken táborozását.

Perczelnek a Bánát és határország visszafoglalására tett csatái közt az utolsó s egy időre teljesen befejező volt a május 7-iki, az uzdini csata.

Perczel teljesen győzött s az ellenség kétfelé oszolva, vad futásban keresett menedéket. Azonban a rácság és oláhság közül igen sokan megadták magukat, mint Perczel jelenté: „térden állva ésdetek nőik számára kegyelmet.“

A máj. 7—10-diki napokról! hadjelentést nem leend érdektelen közölni:

„A május 7-iki uzdini csata következtében a mokrini, basahidi, melenczei csaták folytán amúgy is tetemesen fogyott és lehangozt egyesült szerb- rácz- császári hadsereg tökéletesen megsemmisült, és nemcsak Bánát, de a határország elfoglalása is ezáltal bevan végezve.

A német- oláh határőrök, úgy a tótok is, legnagyobbbrészt szétfutottak, és haza takarodva helységenként adják meg magukat. A

ráctság, értem a bánáti megyebelieket, ma vagy ezer szekérrel adá meg magát nöstül, gyermekestül.

Rettenetes egy látomás, 4—5000 népséget látni, mely pár nap óta futva mit sem evett. Ők szekereikkel, családaikkal lakhelyeikre parancsoltattak; fegyvereiket a Dunán átkelt szerémi határőrcsapatok és császáriak vitték el.

Pancsova küldöttsége már itt volt. A ráctság onnét Zimonyba szökött.

Ma délután a közel fekvő helységeken polgári igazgatás behozatala rendeltetik el.“

„Mint már jelentém, az uzdini csata elhatározó volt: az ellenség kétfelé oszolva, vad futásban kerese menedéket. Nagy része, jelszen a ráozföld népe és igen sokan a vég vidéki tót-oláh-német katonaságból, elvált vagy elmaradt az ellenséges táborokból, és haza, meg a szomszéd helységekre menekült, míg alig harmada az ellenem állott nagy erőnek volt képes a Temesen Oporánál és úgy számukra készen állott gőzösökön és dereglyéken Szurdoknál a Dunán átfutni.

Bene alezredes Oporára küldetvén, ott a rác földnépből sok ezer kocsikon megszámlálhatlan sokaságot talált és szorított meg. Férfit, nőt, gyermeket, bánáti és bácsi megyékből, kiket a csábitó császári had nem engede magával a Dunán átkelni. Rettenetes sors éré e bűnös szerencsétlen népséget; több napokon át futva, éhezve, térdre hullva könyörgének kegyelmet. A férfiak csak nejeik és gyermekeik éltéért könyörögtek, átkozva a császárt, a szerbeket és papjaikat.

Ők, mikint az Uzdinnál elfogottak, eredeti helyükre podgyászaiakkal elutasítottak.

Egyik dandárommal Páncsováig sieték, még két kis ágyú, 30 töltésszekér, 600 löfegyver, több dob, két császári és nagyobb mennyiségű rác lobogó is birtokunkba esett, sőt még két a magyarságtól előbb elfoglalt lobogó is. Ezentúl nagy mennyiségű élés- és ruhanemű.

A népség lelkesedéssel fogada. Az elfutott lakosságnak 8 nap szabattott a visszatérésre. Polgári igazgatás fog rendeztetni, míg az országgyűlés határozand.

Épen most veszem Bem altábornagy szíves tudósítását, mely szerint Fehértemplomnál ő is megverte a császáriakat.

A melenczei csata april 29-én Becskerek és Melencze közt az eleméri, jankahidi és mitrai vonalon ment végbe.

Eznap hadammal Melenczét áthaladva, a fenti vonalban üték táborn, másnapra az ellent Becskereken megtámadandó; ő bizva 40 ágyújában és roppant számában, ezt nem várá el, hanem délután 4 órakor Mitra és Elemér közt 11 erős colonneval ellenem mozduła, Én szokás szerint be nem várám, hanem szinte elébe sieték.

És mintegy 5 óraker kezdődött azon nagy csata, melly Bánát meghódíttatását lehetségessé tévé és az egyesült császári-szerb-rác* hadak megsemmisítését következteté.“

III.

Bem Erdély visszafoglalásával nem elégült meg. Kinyomult a Bánátba s részint Perczelnek adott utasításokat, részint maga operált.

Bem fegyverei mint Erdélyben úgy a Bánátban is annyi szerencsével harcolának.

Sergei Károlyi alezredes vezénylete alatt (máj. 8-án) megszállák Fehértemplomot. 10-kén ő maga is oda érkezett s Petrilovánál a császári sergeket megvervén, Szászka ellen ment s ezt el is foglalta volna, ha a szaladó sergek a hidat el nem rontják.

Ezáltal a császáriak kényszerítve voltak a Bánátot másodszer is odahagyni (május 16-kán.)

E tárgyban Orsováról május 16-ról küldött hadijelentése:

„Különös szerencsémnek tartom kormányzó urat arról értesíthetni, hogy isten segítségével sikerült nekem Magyarországnak a Bánátot nagy áldozatok nélkül visszaszerezni. Közeledésemre az ellenség mindenütt megfutott, annyira s olly gyorsan, hogy azt el sem érhettem; Orsovát pedig lövés nélkül elfoglaltam. A nép minket mindenütt barátságosan fogad, mert tudják a káránbesiektől, hogy csak javukat óhajtjuk.

Az ellenség erős volt, ereje mintegy 14,000 emberből s 40 ágyúból állott, ez éjjel hagyta el Orsovát és Szkelakladovára ment Oláhországba; én a török basához küldött levelemben ezen átkelés ellen protestáltam és őt a népjog tiszteletbentartására és ennek értelmében az átkelt sereg lefegyverzésére felszólítottam.

A sereg, mellyet a Bánátból kivertem, Puchner régi hadseregéből, a temesvári őrség egy részéből s két zászlóalj végvidéki katonákból állott. Ezen szerencsétlen népnek egész erejét már kiszívta az ellenség, mert minden hadi szolgálatra alkalmas férfút magával vitt, csak öregeket, asszonyokat s gyermekeket hagyván hátra.

Kötelességemnek ismerem kijelenteni, hogy ezen működésben Perczel tábornok erélyes és szíves segédkezet nyújtott, nem említem bátorságát, haditehetségét, mert ezek ismeretesek; nála nélkül ezen működés nem végeztetett volna el olly gyors sikerrel.

Még csak Temesvárt kell elfoglalni; a vár már olly jól van körülvéve, hogy onnét a várórség többé ki nem jöhet, legfelebb a maga megadására. A várórség kirohanást kísérté, hanem az általam ott hagyott sereg által visszaveretett; úgy gondolom, illy kísérletektől jövőre óvakodni fog. Az ellenség visszaverésénél különösen Perczy alezredes tüntette ki magát; ezen visszaveretés eredménye

a várórség tökéletes demoralisációját fogja előidézni. Küldöttem a várba 15 fogolyt, kiket Orsován fogtam el, hogy lássák azok sorsát, kiknek a várat kellett volna felszabadítani; úgy vélem, hogy ez a vár megadását csak siettetni fogja. Bem.“

Orsováról pedig Omer pasához mint a török hadsereg Oláhországban főparancsnokához Bem levelet írt, melyben Puchnernek lefegyverezését követelte, mi azonban nem történt meg.

A küldöttség, eljárásáról következőleg számolt.

„Tisztelt altábornagy úr! Tegnap napon kapott szóbeli parancsa következtében Újorsovára indulván, midőn a Duna magyarországi partjára érkezünk s a szigeten levő török várórségnek a kihívó jelt megfuvattuk, azonnal a várból egy csolnak 24 török katonával hozzánk átjött, velők Hassan Effendi őrnagy a has veje, és Ali Sülejman tüzér-százados, kik is bennünket az ujorsovai várórség parancsnokához Ozmán bey basához átvittek. Midőn a Duna közepére értünk, azonnal az ujorsovai váron s a basa lakásán tiszteletünk jelére (mint a velünk levő török tiszték magyarázóik) a török lobogó felvonatott: a várba beérvén, a díszrendben felállított török katonaság között Ozmán bey basához bevitettünk, ki is bennünket felállva fogadván, kölcsönös tisztelkedés után az átadás végett reánk bízott leveleket neki átnyújtottuk. Miután a hozzá intézett leveleket környezetéből neki senki nem tudta megmagyarázni, azokat felbontva nekünk visszaadta, s tartalmukat megmagyarázni kérte; melyeket mi elolvastván, értésére adtuk, hogy az elsőben független hazánk kormánya nevében altábornagy úr által arra szólítatik fel, hogy miután a független magyar haza kormánya most második ízben tapasztalni kénytelen, hogy ellenségünk, az osztrák hadsereg, a magas porta tartományaiba menekült és ezen fegyveres bemenetelt a török udvar meg nem gátolta, ezáltal mintegy közvetve a független magyar haza iránt ellenséges indulatot mutat, hogy ezen ellenséges indulat részünkről ne viszonzassék: kívánja a magyar kormány nevében altábornagy úr, hogy az Összes osztrák sereg lefegyvereztessék, fegyvereik altábornagy urnák a magyar kormány részére átadassanak, az emberek pedig további rendeletig letartóztatassanak.

Elofvastuk a második levelet, melyben az osztrák erő által elrabolt két gőzös s három vontatóhajó mint magántulajdon a társaság részére visszaköveteltetik. Végre elolvastuk a harmadikat, melyben altábornagy úr a Duna túlsó részéről seregünkre történt lövöldözések ellen tiltakozik. Mind a 3 levélre nézve szóval a legszívesebben megígéré, hogy altábornagy úr kívánsága szerint fog intézkedni.

Szinte azonnal elindító az Omer basához címzett levelet rendeltetése helyére. A magyar országgyűlés függetlenségi nyilatkozatát, melyet neki átadónk, a legszívesebben vette.

Miután a török szokás szerint bennünket kávéval és dohányzás-

sal megvendégelt, barátságos kézszerítésével és szíves szomszédi egyetértésre! kéréssel elbocsátott, látogatások tevésére seregünket, s részéről visszontlátogatások elfogadására bennünket felkért, s tiszteletét altábornagy úrtól kezdve egész az utolsó közembernek is küldötte.

Mint egy figyelmet érdeklő dolgot érdemesnek találjuk azt is jelenteni, hogy apróságok vásárlása alkalmával bankjegyekkel fizetvén, a kereskedők által, a minket kísérő török tiszték jelenlétében, meg voltunk kérve, hogy ne osztrák hanem magyar bankjegyekkel fizessük a vett tárgyakat.“

IV.

A május 2-diki ülésben Kossuth következő előterjesztése fogadott el:

„Kossuth Lajos, a nemzet parancsából Magyarország s minden hozzátartozó országok, részek és tartományok kormányzó-elnöke ezennel adom tudtára minden törvényhatóságoknak, egyházi, világi s katonai hivataloknak, tisztviselőknek és lakosoknak, mikint én az álladalom ideiglenes ministeri kormányzata s kormányzati szerkezete iránt a nemzetgyűlésnek következő előterjesztést s illetőleg tudósítást nyújtottam be:

Kötelességemnek tartom a nemzetgyűlésnek jelenteni, mikint a nemzetgyűlés által reám ruházott hatóságnál fogva ministerekül következőket neveztem ki:

Belügyministerré, egyszersmind a ministeri tanács elnökévé Szemere Bertalan képviselőt.

Külügyministerré gr. Batthyány Kázmér baranyai főispánt.

Pénzügyministerré Duschek Ferencz pénzügyministeri status-titkárt.

Közlekedési ministerré Csányi Lászlót.

Vallás- és közoktatási ministerré Horváth Mihály, vál. Csanádi püspököt.

Igazságügyministerré Vukovics Sebő képviselőt.

A hadügyminister iránt jelentésemet legközelebb megteendem.

A kereskedelmi ministerium vezetését az illető minister kinevezetéseig ideiglenesen gróf Batthyány Kázmér külügyminister viendi.

A mi a kormányzatnak organismusát illeti, ennek a designált ministerium már itt levő tagjai közegyetértésével történt megállapításánál két alapelv tartott szem előtt.

Egyik az, hogy midőn a nemzetgyűlés april 19-én hozott függetlenségi határozatában az ország jövő kormányrendszerének minden részleteiben a nemzetgyűlés által történendő megállapításáig azt rendelé, hogy az országot egész egyetemes kiterjedésében a

magam mellé veendő miniszterekkel úgy saját magamnak mint az általam nevezendő minisztereknek személyes felelősségünk 8 számadási kötelezettségünk mellett kormányozzam, csak ideiglenes kormányt alapított, az alkotmányozás hatalmát pedig, mint a függetlenségi nyilatkozat által a nemzetgyűlésre visszaszállott népfenség természetes corolláriumát s egyszersmind a kormányzat egész működése felett a felelősségre és számadásra vonás folytonos gyakorlásának jogát is magának tartotta fenn. A miből természetesen következik, hogy a nemzetgyűlés hatóságára, működésére és működési körére, idejére s formájára nézve bármit is határozni, szóval a nemzetgyűlés iránt s felett rendelkezni az ideiglenes kormányzati organizatio köréhez nem tarthatók, hanem mindez a dolog természeténél fogva magának a nemzetgyűlésnek van fentartva.

Következőleg az álladalom ideiglenes kormányának a nemzetgyűlés irányábani viszonya a folytonos felelősségben, számadási kötelezettségben s törvényei és határozatai iránti engedelmességben határozódván, csak arra van szükség, hogy a kormányzó és miniszterek közti kölcsönös viszonya szükséges egységes összhangzás végett fővonásaiban kijelöltessék. Szerenézve alapul második vezérelv gyanánt az vétetett fel, hogy ezen viszonyoknak akkép kell meghatározatni, miszerint a nemzetgyűlés folytonos öröködésén kívül a nemzet a maga szabadságának és függetlenségének biztosítékát ebben is feltalálja.

Ezen elvből indulva, az alkotmányos élet kelléke szerint, a miniszterekkel abban állapotam meg:

" Hogy a kormányzó bármely rendeleti, parancsai, határozatai, kinevezései csak úgy érvényesek, ha a miniszterek egyike által is aláíratnak; következőleg

" Hogy a kormányzó csak a miniszterek által kormányozhat.

" Hogy a kormányzónak valamint felelőssége, úgy hatósága is a magasabb, úgy egyházi mint világi és katonai hivatalok kinevezésén kívül, különösbbe az álladalom kormányzati politikájának meghatározására s a rendezést és szabályozást meghatározó rendelőtöknek megállapítására szorítkozik. Mikre nézve tehát a miniszterek sem összesen, sem egyenként, a kormányzó megegyezése nélkül nem határozhatnak. Míg ellenben

(" Az egyetértőleg megállapított kormányzati politikát s rendezést szabályzó rendeletek végrehajtása körében a közigazgatás minden ágaira nézve a miniszterek saját hatóságukkal és saját felelősségök mellett intézkednek. A miniszterek választása, következőleg ha felelősség érzetében azt elkerülhetlennek látná, részben vagy egészben változtatása is, ezen ideiglenes kormány egész ideje alatt a nemzetgyűlés határozata értelmében természetesen a kormányzó hatóságához tartozván.

)" Olly rendelkezések, mellyek az álladalom sorsának s jöven-

dőjének alakulására lényeges befolyással lehetnek, mint például: hadüzenet, béke- és szövetségkötés, teljes érvényességet csak a nemzetgyűlés helybenhagyásával nyerhetnek.

Ezek azon állapotások, miket a nemzetgyűlés helybenhagyása alá terjeszteni valamint kötelességemnek úgy elegendőnek is tartottam. Minden egyebek az alkalmazási részletekhez s az eljárás formáihoz lévén számíthatók.

Annyit mindazonáltal a kormányzati ügyek tárczaszerinti felosztására nézve megemlíteni nem tartok feleslegesnek, hogy azon ministerium, mely az 1848. 3. t. ez. által a király személye mellé volt rendelve, a volt dynastia hűségese s a nemzet függetlenségi nyilatkozata által magában elenyészvén, helyébe az álladalom külügyeinek igazgatása végett a külügyminister lép. Ellenben más egyéb azon megszüntetett ministerium köréhez számított ügyek, mint nevezetesen a katonai hivatalokrai kinevezések, az illető minister ellenjegyzési köréhez tartozandnak.

A megkegyelmezési jognak gyakorlatára nézve pedig czélszerűnek látszik egy kegyelmi széknek felállítását, mellyé tagból álland, kikét a kormányzó nevez ki. Ezen kegyelmi szék fogván az igazságügyminister elnöksége alatt minden megkegyelmezési ügyekben, de csak bírói ítélet után, határozni. A megkegyelmezési oklevél pedig az igazságügyminister ellenjegyzése mellett a kormányzó által a nemzet nevében fog aláírati és kiadatni.

Ezen elvek alapján vélném úgy a kormányzó által a nemzetgyűlés előtt, mint a ministerek által a kormányzó előtt leendő esküformát megállapítandónak, melly a jelen körülmények szerint alig volna többre terjeszthető, mint a nemzet függetlenségi nyilatkozatának minden következményeiben fentartására s a nemzetgyűlés törvényei s határozatai iránti engedelmességre. Kelt Debreczenben, május 1-jén 1849., az ország kormányzó-elnöke, Kossuth Lajos, m. k.“

„Melly előterjesztésemet a nemzetgyűlés mai napon tartott vegyes ülésében a ministeri kinevezésekre nézve kellő tudomásul vevén, többi részeire nézve pedig helyeslven és helybenhagyván ezennel közhírré teszem, hogy a fennevezett ministerek mai naptól kezdve kormányzati hivatalos működéseiket megkezdték. Kelt Debreczenben, május 2-án 1849. Kossuth Lajos, országos kormányzó.“

Az új ministerek május 14-én igtattattak hivatalaikba.

V.

A hadügyministerséget ideiglenesen Klapka vezette.

Híre futamodván ekközben a muszka intervenciónak, következő két rendeletet s óvást bocsáta ki a magyar kormány:

„A ministeri tanács előterjesztése a kormányzóhoz.

Az országot idegen hadsereg beavatkozásának veszélye fenyegeti. A muszka katonaság egy csoportja azóta talán már át is lépte a magyar föld határait.

Mi nem hisszük, hogy Európának alkotmányos kormányai a zsarnokhatalom e példátlan vakmerőségét tétlenül elnézzék. Mi nem hisszük, hogy ha a kormányok azt elnéznék is tétlenül, Európa szabad népei a nemzetek örök jogának e halálos megsértésére harczra ne keljenek. Mi nem hisszük, hogy volna Európában szabad kormány és szabad nép, mellynek mind jogéretével mind érdekeivel ellentétben nem állana elnyomása egy nemzetnek, melly egykor a kereszténységnek bástyája volt a keleti bálványimádás ellen, s jelenleg előharczosa a szabadságnak a sötétség és szolgaság ellen, egy nemzetnek, melly idegen segély és a szomszéd népjogok sérelme nélkül képes volt jogszerű önállóságra és függetlenségre emelkedni Európa szabad nemzeteinek sorában.

Mi nem hisszük soha, hogy a népek elhagyjanak egy népet s hogy isten veszni engedje a szabadság és emberiség örök elveinek dicőséges diadalát.

Mi megvárjuk az Európa sőt az egész művelt világ által megállapított és bevallott nemzeti jogok sérthetlenségének nevében, hogy Európa népei fogják teljesíteni kötelességeiket.

Azonközben a magyar nemzet is fogja teljesíteni kötelességét, hogy saját függetlenségét megvédvén, ereje legyen Európa minden népei veszélyezett szabadságának biztosításában is közremunkálni.

Isten, az igazságos és mindenható, megáldotta eddig fegyvereinket, a szent szabadság fegyvereit az osztrák hadsereg legyőzésében. A muszka hadsegedelem honvédeink lángpallosa elől gyalázatosan futamlott ki hazánk földről. Folytassuk a harczot bátran, seregeink megszokták a győzelmet; Európa népei ébrednek fegyverrel kezökben, isten pedig kísértetbe ejti bár a szent ügyet, de áldása még nem hagyta azt el soha.

Megnyugtató ugyan annak tudósa, hogy a nemzet sorsa felett egy hatalmas hadsereg áll őrt, mellynek mind számát, mind lelkesedését, mind vitézségét tekintve, az igazságos diadal kivivásán egy pillanatig sem kételkedhetünk, kivált miután néhány rövid hét lefolyása alatt számra nézve csaknem mégegyszerannyival fog az szaporittatni.

De kell, hogy hadainkon kívül az összes nemzet részt vegyen a harczban. Veszélyben van hazánk, nemzetiségünk, vallásunk, szabadságunk, életünk; mindezt megmenteni liirdettessék kereszteshaború országszerte.

A muszka jogtíró beavatkozása által mindenkinek mindene veszélyezve van.

A muszka szabadságunkat fogja elragadni, mert a muszka csak rabot és szolgát ismer.

A muszka hazánkat fogja gyarmattá alacsonyítani, mert a muszka nem tűr maga körül önálló s tőle nem függő birodalmat.

A muszka nemzetiségünket fogja kiölni, a magyarét, a németét, az oláhét, a ráczét, a tótét egyaránt, mert gyűlöli mindazt, mi nem muszka, s testvérjének a lengyelnek ásott sírjába minden más nemzetiséget is még kegyetlenebb szívvel eltemetend.

A muszka vallásunkat fogja eltiltani, mint Lengyelországban a catholicismust üldözi, Lieflandban, Esthlandban a protestánsokat kínozza, az óhitűekre saját formáit és patriárcháját erőtetí, az izraelitákat pedig rémületes szenvedésekkel sanyargatja.

És vele, mint sötét borulat, a vadság és műveletlenség hosszú uralkodása közeledik.

Nincs e szerint sem jog, sem érdek, nincs vallás, nincs nemzetiség e hazában, mellyre a muszka beavatkozás által védelem helyett eltipratás és végveszély ne várakoznék.

Tehát minden vallás, minden nemzetiség, a szabadság, a függetlenség mind egyesülni fog, mindennek egyesülnie kell, az országos keresztes háborúban részt venni. Hadseregünkhöz így milliók csatlakoznak. Egyesek elvesznek, de a nemzet megél s megáll és megmenti erejével és példájával Európát magát.

E keresztes háborúja a szabadságnak Felső-Magyarországra nézve, véleményünk szerint, azonnal kimondandó, hogy, ha a fölkelés órája üt, az országos háborúra a nép készen találtassék.

Szükségesnek tartjuk különösen:

%" Hogy a muszka beavatkozás ellen Európa színe előtt a nemzet nevében ünnepélyes óvás tétessék.

&" Hogy a nép felhívások által az általános fölkelésre buzdításék.

' " Hogy folyó hónap 27-étől kezdve 3 héten keresztül minden ünnepnapon és csütörtökön az egyházakban mise tartassák és könyörgések s egyházi beszédek mondassanak elhárítása végett azon irtózatot veszedelemnek, melly az európai népek szabadságát, különösen a magyar nemzet legdrágább kincseit fenyegeti.

(" Hogy minden polgárra nézve f. é. június 6-ára a böjtölés kötelezőleg mondassák ki.

)" Hogy a 2-dik pontban meghatározott napokon napjában kétszer, minden templomban, minden harangok meghuzattassanak.

*" Hogy annak idejében a püspöki kar és papság papiöltözetben a fölkelő néppel együtt jelenjen meg s a népet az emberi nem szabadságáért halált szenvedett megváltó nevében hősi harcra buzdítsa.

7. Hogy intézkedés történjék, miképen a határszéleken a beavatkozó muszka sereg elől minden élelmiszerek és szükségletek egész mérföldekre elháríttassanak, az álladalom tökéletes kárpótlást ígervén azoknak, kiknek ezáltal kár okoztatik.

Mindezeknek végrehajtásával a közoktatási és a polgáriakra nézve illetőleg a belügyminister bízatnék meg.

E hallatlan, zsarnoki, jogellenes beütés illy rendkívüli módokra kényszeríti a kormányt, azon kormányt, melly a nemzet által megállapított népfenség elvét, a nemzeti jogok szentségét és a magyar név becsületét minden áron épségben meg akarja őrizni.

S a ministeri tanács óhajtja önnek megegyezését és nevét itt is szemlélni s szemléltetni, miután a nemzet megszokta annak sikeres vezérelte és elővilágítása mellett vívni és kivívni a szabadság diadalát. Debreczen, május 18-kán 1849. Ministerelnök Szemere Bertalan, külügyminister gr. Batthyány Kázmér, vallás- és közoktatási minister Horváth Mihály, pénzügyminister Duschek Ferencz, közlekedési minister Csányi László, igazságügyminister Vukovich Sebök.“

„A ministeri tanács főnirt előterjesztését az igazságos isten segedelmébe vetett bizodalommal, sikerének teljes reményében, helyeslem, jóváhagyom s megerősitem, annak végrehajtásával a belügyi, vallás- és közoktatási ministerek azon meggyőződésem kijelentésével bízatván meg, hogy a nemzet e rendelet felhívásának vallásos ihletéssel fog megfelelni és leszen országos lételünknek s vallási és polgári szabadságunknak dönthetlen oszlopa, mert istennek, vallásnak s a hazaszeretnek paizsa alatt egy lelkesült nemzet győzhetetlen. Kelt Debreczenben, május 18-án 1849. Kossuth Lajos, kormányzó. Szemere Bertalan, belügyminister.“

„A magyar nemzet ünnepélyes óvása az orosz avatkozás ellen.

A magyar nemzet országos életének vellejében megtámadtatva, az igazságos isten segedelmével lebóditotta a pártütést, mellyet törvény és alkotmány ellen maga a hitszegő uralkodó ház a legirtózatosb ármány és erőszak által felbujtogatott.

És az ország határszéléig visszakergette a nemzet szabadságának s önállásának meggyilkolására törő austriai hadseregeket.

S az egész nemzetnek egyhangú lelkesedésével s közmegegyezésével, elidegeníthetlen nemzeti jogánál s az önfentartás szent kötelességénél fogva kimondotta örökrelvő száműzetését a habsburg-lothringeni háznak, melly magát a legirtózatosb bűnökkel és hitszegésekkel megfertőztette.

Soha nemzet igazságosabb harczot nem vívott.

Soha uralkodóház igazságosabban nem büntettetett.

Soha nemzet méltóbb várakozással nem remélheté, hogy köz-

megállapodással alakított nemzeti kormányának a béke s nyugalom öln azon sebek gyógyítására lehetend fordítani gondjait, mikkel a trónvesztett zsarnok e nemzet keblét elárasztotta.

És ime minden hadizenet nélkül orosz fegyveres tömegek mutatkoznak a szomszéd Galliczia és Krakkó területén, Magyarországot az istentelen habsburgház fölhívására betöréssel fenyegetők.

Minden készülétek, minden tudósítások arra mutatnak, hogy a szintolly zsarnok, mint saját bűnei miatt erőtlen habsburg-lothringeni ház, az orosz hatalommali szövötkezés által igyekszik a sokat szenvedett magyar nemzet sírján emelni fel újra zsarnok hatalmának trónusát.

A magyar nemzet el van határozva, e megtámadásnak is ellenállani.

El van határozva inkább utolsó emberig elvérezni, mintsem hogy gyilkosát urának fogadja el valaha.

De midön e komoly és rendithetlen határozatában ájtatos reménnyel hiszi igazságos fegyvereinek győzelmét, egyszersmind az engesztelhetlen elkeseredés érzetével kiált fel isten s a miveit világ népei előtt és ünnepélyes óvást teszen az orosz hatalmasság igazságtalan avatkozása ellen, melly egy hitszegő zsarnok kedvéért minden emberi és nemzeti közjogot szentségtelen lábbal készül tiporni.

Teszi ezen óvást a kényszerített önvédelem kétségbe vonhatlan kötelességének érzetében.

Teszi azon köz népjog nevében, melly az álladalmak kölcsönös viszonyainak fölszentelt alapját képezi.

Teszi azon szerződéssek, nyilatkozatok és óvások nyomán, melyek a nemzetek életét a bitorlás túlhatalmaskodásai ellen minden más népek jogéretének közös oltalma alá helyezik.

Teszi a szabadság, az európai egyensúly s a civilisatio nevében.

Teszi az emberiség s azon ártatlan vér nevében, melly illy háborúban kiontva, boszúért kiáltand fel az igazságos istenhez.

A magyar nemzet biztosan számít reá, hogy ezen óvására minden jogot tisztelő és szabadságot szerető nép, meleg rokonszenve felelend.

De bár az egész világ által elhagyatnék is, határozott öntudattal jelenti ki isten és világ előtt, hogy a zsarnok erőszaknak meghajolni nem fog, hanem önvédelmének igazságos harcát utolsó csepvérig megvívandja.

Isten s a miveit világ legyen bíró közöttünk és zsarnok megtámadóink között. Kelt Debreczenben, május 18-kán 1849. Kossuth Lajos, kormányzó. Gr. Batthyány Kázmér, külügyminister.“

Másfelől a cultusminister országos imát és böjtöt rendelt.

Nevezetes rendelet volt másfelől épen ez időben, hogy a hét-személyes és kir. táblák s váltófeltörvényszék felozlattatának. (Deb. máj. 26-án), azok helyett új törvényszékek állíttatandván fel.

VI.

A magyar kormány június 5-kén tartá Budapestre fényes bevo-nulását.

Utolsó csilláma diadalaiknak!

A felső császári hadsereg vezényletét maga az uralkodó Ferencz József vette át, ki is a táborban megjelenvén, nagy lelkesedéssel fogadtaték.

Következő proclamációt bocsáta ki:

„Egy vétkes párt, lelkiismeretlen felforgatók által vezetettve, miután botrányt botrányra tetézett s a hazugság és ámtás minden eszközeit kimeríté, hogy titeket felségsértő hűtelenségre bírjon s elszakítsa azon köteléket, melly hosszú évsorokon át népeinket békés egyetértésben összefűző, nyílt háborút visel királytok ellen, hogy őt örökölt jogaitól megfossa és a fölöttetek s mások vagyona fölötti uralmat magához rántsa. Azon álürügy alatt, mintha nemzetiségtek vagy szabadságtok forogna veszélyben, feláldozza testvéreitek és fiaitok vérét, a nyugalmas polgár vagyonát, virágzó országtok jóllé-tét s fegyverre szólít benneteket ellenünk, királytok ellen, ki min-den népeinek, azoknak is, kik ezelőtt azt nem bírták, szabad alkotmányt adott, nagy birodalma minden nemzetiségeit biztosította, mindegyiket egyenjogosítá. És e párt nemcsak eme kárhuzatos te-vékenységeire szoritkozik. A mi komoly megintéseinket megvetve, főtámaszát most más országok csöcselékében keresi. A nyugalom-zavarók és kalandorok ezrei, emberek vagyon és erkölcs nélkül, csak bünös szándékuk közössége által összekötve, állnak zsoldjaik-ban s már a lázadás vezéreivé lévén, a ti költségeiteken, a ti véreteken akarják gyalázatos terveiket kivinni, titeket mint idegen ármányok vak eszközeit minden igaz szabadságnak, minden törvé-nyes rendnek felforgatására használni. Uly bünös törekvést megaka-dályoztatni, titeket elnyomóitoktól megszabadítani s a monarchiánk-nak nagy többség által olly hón óhajtott békéjét biztosítani, nemcsak a mi köteleességünk s rendíthetlen szándékunk, hanem egyszersmind minden kormánynak feladata, mellynek a gondviselés által reábizott népek nyugalmat és jóllétét a béke és rend közös ellenségei ellen megóvnia kell. Ezen érzeményekkel telve, felséges szövetségesünk, az orosz császár ő felsége velünk egyesült, hogy a közös ellenséget leküzdjük. A mi kívánatunkra s teljes egyetértésben velünk jelennek

meg seregei Magyarországon, hogy a rendelkezésünkre álló hatalommal egyesülve a virányaitokat pusztító háborúnak véget vessenek. Ne tekintsétek őket mint hazátok ellenségeit, ők barátjai királytoknak, kik őt szilárd határozatában: Magyarországot a hazai és idegen gonosztevők elnyomó igájából kiszabadítani, a legerélyesebben támogatják. Ugyanazon fegyelemmel, mint saját seregeim, minden hű stáatuspolgárnak érdemlett ótalmat adandnak, ugyanazon szigorral haladandnák elő a lázadás legyőzésében, míg isten áldása az igazságos ügynek győzelmet nem ad. Kelt cs. kéjpalotánkban Schönbrunnban május 12-kén 1849.

Ferencz József s. k.
Schwarczenberg s. k.“

Nyolczadik fejezet.

Csorna, Zsigárd és peredi csaták. Arad capitulál. Hadi tervelések, követség Görgeihez, Miskolcz eleste, szaladás Pestről, győri és komáromi csaták, Görgei a hadi törvényszék elébe hivatik, magyar sergek állása. A magyar hadsergek húzódása. Váci csata Sasz és Görgei közt. Ez utóbbi húzódása Losonczig. Guyon diadala Verbász- és Hegyesnél. A kormány működési kezdete Szegeden. Az orosz hadsereg betétese Erdélybe. Brassó s Besztercevidék eleste. Bem napi parancsa. Korponai Tiszafürednél. Velter visszafoglalja a Bácskaságot. Erdélyi hadjárat. Bem visszavonulása Taczig. Móczok elleni csaták. Vasvári eleste.

I

Nagyobbszerű ütközet Csornánál történt. Görgei erről következő hadjelentést küldé jún. 13-ról Győrből.:

„Van szerencsém ezennel két győzedelmes ütközetről tudósítást tenni, melyeknek egyikét Kmethy ezredes Csorna mellett, másikat pedig Zambelli ezredes vívta ki.

Addig, míg én Győrből egy színleges megtámadás végett ötévenynek előre haladtam, s az ellenséges erős osztályokat, melyek ezen helység előtt állomásoztak, Pöltenberg tábornok által visszanyomattam; Kmethy ezredes Csorna mellett megtámadá az ellenséget, míg szinte Zambelli ezredes Enese- és Kónynak egyirányú magasságra előrenyomult.

Az ellenség mind a két ponton visszaveretett, s elejőnte rendesen, de később vad futásban vonult vissza Bósárány felé, s a mieink által, kik már Jákóházáig haladtak előre, mostanáig is üzetnek.

A fényes csornai csata, mellyről én e pillanatban még csak előleges tudósítást tehetek, sok áldozatunkba került. Elesett 3 lovas százados, u. m. Desewffy, Münster és Dzworkowski; megsebesült Mikovényi őrnagy, s azonkívül 8 tiszt; legénység közül halott és sebesült van 100.

Az ellenség halottai, Wyss tábornok, gróf Bombelles Őrnagy s 3 ismeretlen főtiszt; sebesült s elfogott tiszt 2, szinte egy házban elrejtve találtatott és elfogott herczeg Salm hadnagy, azonfölül

150 halott fekszik a csatatéren örmestertől lefelé. Nehéz és könnyű sebesült s elfogott több 50-nél. Halottak között van 50 dzsidás. Ezenfölül, a mint a barbaci parasztek beszélik, sok szekér sebesülteket vitt az ellenség magával.

Kmethy ezredes a haza elismerését újólaj megérdemlő, szinte úgy Zambelli ezredes is, fíradhatatlan müködéseik által.

A körülményes tudósítás később fog beküldetni.

Nagy-Sándor tábornok, Mocsonok és a Vág vize között, a túlnyomó erővel bíró ellenséget olly határozottsággal támadá meg, hogy ez nemcsak a Vágón tál hátrált, de még az általa vert vághidat is fölégette maga után.

Úgy látszik, mintha még ekkoráig sem érkezett volna meg az ellenség számára a kedvező időpont az offensive megkezdesére.“

Másik a zsigárd- és peredi csata volt. Erről június 20-ról köv. hadjelentés küldetett:

„Knézics tábornok és Asbóth ezredes hadtestei Görgei hadügyminister személyes fővezérlete alatt tegnapelőtt (június 20-kán) győztek.

Az ellenség Zsigárdból, Királyrévből és Peredből, (a Vágón túl Pozsonymegyében) kiveretett.

Múlt szombati nem sikerült előnyomulásunk következtében Görgei fővezér személyesen ment fel a hadsereghez, s éjjel megérkezvén, reggeli 2 óraker táborunk már megindított Zsigárd és Királyrév felé. Az ellenség hadát Zsigárdon Pott, Királyréven Fleissing, Pereden Herzinger tábornokok vezérlék. Az ágyúzás 7 óra előtt kezdődött, az ellenség mindenütt visszanyomatott. 8 óra tájban azonban segélyt kapván, Pereden erős állást vön, de Görgei végig lovagolván vitéz hadaink homloksorát, ezek szurony-szegezve rohanták meg az ellenséget s kedvező állásából kiverték. 13 tiszt és 70 közlegény estek foglyokul kezeinkbe.

Seregeink jún. 21-kén a nyert győzelem következtében előbbre nyomultak.

Távul a csatahelytől, a folyón innen, az aszadi hídnál egy botrányos nevetséges dolog jött közbe, melly a pletykahír szárnyain tovább hordva, egészen alaptalan nyugtalanítást okozott Komárom vidékén, s onnan idáig még inkább nagyítva elterjedt. ..

Az egész dolog ennyiből áll. A táborhelyen az élelmi szerek mellett fedezetül egy egészen új ezrednek újoncz-huszárai voltak felállítva, kik a túlparton kivivőit győzelemről semmit sem tudva, azon, nem tudni mikint támadt vak lármára, hogy az ellenség jó! békés állomásukból elfutottak, s a népben rémülést gerjesztettek, pedig az ellenségnek hire sem volt; mert az a Vagon tál vitéz seregeink által dicsőségesen megveretett. Az egész vak lármának semmi más következése nincs, mint az, hogy a kik okozták, s a kik általa magokat elragadatni hagyták, szigorúan fognak büntettetni.“

II.

Következő június 29-diki falragasz nem kis zavart okozott Pesten:

„Arad várának capitulatioualis oklevele mindkét részről ünnepelesen aláírva a kormányhoz immár megérkezett.

Győrnél ellenben csatát veszítettünk.

Erdélyben a Besztercze felé beütött orosz visszavonult.

Brassóból még előbbre nem nyomult, sőt brassói fellegvárunk is tartja magát.

Nincs veszteni való idő, haladéktalanul fegyverre szóljon minden férfiú!“

S valóban az oroszok beütésének híre elterjedvén, a magyar bankjegyek kelete megcsökkent, azokat elfogadni senki sem akarta.

Kevés sikere volt a kormány azon kiadott rendeletének is, hogy a nép tömegestül keljen fel.

S az olly hosszsa időn át Berger által páratlan buzgalommal védett Arad várnak capitulólósa sem csinált semmi kedvező hatást.

A magyar kormánynak utolsó tette volt Pesten a „Mórczius 15-ének“ betiltása.

Ezenben az orosz seregek beütöttek, s az újonnan rendezett, Olaszhonból elhozottakkal szaporított császáriaknak vezényletét Haynau tábornagya vette át.

E miatt az éjszaki hadtest Miskolczig vonult, a dunai pedig Győr-ből, miután itt Görgei elég aljas volt 50,000 osztrákot 10,000 emberrel megtámadatni, Komáromba húzódott.

Kossuth és a ministerium pedig hadi terveléseit folytató, daczára annak, hogy Görgei tőle s a többi táblabíráktól hadi tervet nem akart elfogadni, nevetségesnek tartván, hogy ezen emberek 20 mér-földről rendezzék a hadi operatiókat. Végül következő tervben állapodának meg:

„Komárom, mint elárkolt tábor 30,000 emberrel az 1-ső és 8-ik hadtestből ellátva, az osztrák főhadsereg előnyomulását gátolandja. E vár és a hadsereg vezére Klapka tábornok; helyettese Aschermann ezredes.

A második és harmadik hadtest Aulich tábornok alatt a Duna bal partján, állását a Nyitra folyó mentében veszi, és különített csapatok által összeköttetésben álland Dembinszki altábornaggyal s Komárommal. Ezen egyesített hadtestnek, melly majd a szükségés segedelem megérkeztével főhadsereggé alakuland, előleges feladata leend a Duna bal partján az ellenséges erőt szemügygyel s egyszerűsmind schachban tartani, a bányavárosokat fedezni, s magának egy olly állást biztosítani, mellyből a segedelem megérkeztével csakhamar ismét támadólag előre haladni lehessen. Visszahúzóási vonal

Vác vagy Miskolcz felé, mint azt tudniillik a körülmények megkívánják.

Kmety hadosztálya a főváros bevétel után Veszprém felé szállong, és innen magát Komárommal összeköttetésbe teszi. Ezen szállongó hadosztály feladata a Duna jobb partjani vidékeket védeni, magát annyira, mint lehet, megerősíteni, végre ha Bem tábornok a Dunán átkel, ez és Komárom közt az összeköttetést minél előbb megszerezni. Visszahúzóási vonal Buda felé. Buda be nem vétele esetében Kmety ezen hely további zárata végett a nevezett főváros alatt marad; itt minden kitelhető segítségeket magához von, és veszedelmeztes esetében a főhadsereggel Esztergom- vagy Pestén át csatlakozik.

A felsőmagyarországi hadtest, Dembinszki altábornagy alatt, kisebb részével a felsőmagyarországi szorosokat szemügy gyei tartja, főrejevel pedig, a mellett, hogy a főhadsereggel mindenkor közlekedésben áll, figyelmét a felső Vágdunára és Nyitra folyóra kiterjeszti. E hadtest rendelkezése alá esik a Mármarosban és Beregben alakuló Jurich alezredes hadosztálya is. Visszahúzóási vonal Miskolczon át a Tiszához.

Arad és Temesvár ostromára, továbbá a Bánát és Bácska biztosítására, ugyanott maradand Perczel tábornok, hadtestének felével, Vécsey tábornok egész hadtestével.

Bem altábornagy tulajdon seregével s Perczel tábornok hadteste felével Titelt elfoglalván és egy támadás által Pétervárt az ellenséges sereg zárata alól felszabadítván, a Duna bal partjára áttér, s a folyamon (á cheval) felfelé halad, azután a hol és midőn a körülmények engedik, a Dunán átkel, ha pedig ez nem történhetnék, akkor a főhadsereggel csatlakozik, mellynek parancsnoksága ezen esetben ő reá ruháztatik.

A tartalék Dessevőy tábornok alatt magát egyik osztályával (Hadik) a közép, másik osztályával pedig (Pulszky) a felső tiszamelléken helyezi el, s itt magát tökéletesen kiegészítvén és rendezvén, várja a hadügyministerium további rendeletét.

Erdélyben Czecz tábornok viszi a hadi főparancsnokságot, kinek főgondjai közé soroztatik, az oláh lázadások végképeni elnyomása, Károlyvár bevétel, és minél nagyobb számú segélyseregek Magyarországra való beszállítása.“

Utóbb azonban ezt magok is elvetették.

Innen furesa súrlódások származtak.

A táblabírák készítenek egy más operationalis tervet, mit Görgei nem fogadott el, ki az operatio centrumául Komáromot választá ki, de miáltal a kormány e várba, vagy mint Görgeinek terve volt, Tihanyba (mellyet erősíteni kezdének) kénytetett volna vonulni. Midenkép nyakába akarták erőszakolni. Végre boszúsan tudtokra adja, hogy a császáriak Komárom alatt állanak, s mivel ő ottan

ellenállani sem nem tud, sem nem akar, fusson a kormány, a merre tetszik.

Pesten azonban e levél megérkezte előtt nevezetes dolgok történtek. Conferenciáztak, okoskodtak, tanakodtak, nem tudtak hová lenni. Végre elhatározik, két tábornokot küldeni Görgeihez, felszólítandók őt az engedelmességre, s koncentrálni minden erejüket alsó Magyarhonban, azon világos rendelettel, hogy ő 26,000 emberrel Buda alá húzódjék. A tábornokok Kiss Ernő és Aulich voltak, velők ment Csányi is.

Az nap, (jún. 30-kán) mellynek éjjelén a két tábornok fölment Komáromba, leérkezett Görgei levele.

Görgei a követséget egész illedelemmel fogadta, kijelentvén, hogy a kormány felsőségét, mint annak tagja, nem tagadja.

De nem így a kormány. Görgei tudósítására legnagyobb zavarba jött. Miskolczról tetemes orosz sereg fenyegető s alig volt valami erő, mit ellenébe tenni tudhata. Hitte, hogy Görgei nélkülözhetend övéiből s íme most értesült, hogy neki is igen csekély serege van.

A kormány zavarodva futott el, a hivatalnokok egy része Keskemétiig meg sem állt, Kossuth Czegléden lakott, egyedül Csányi, Vukovios és Szemere székeltek még Pesten.

Kossuth igen is átlátta, milly roppant erő megy ellenök. Sikert csak a koncentrálás esetében remélt, akkor is, mint leveleiben azt maga ia megismeri, úgy, ha az összes seregeknek, mint porosz Fridrikének, egy főnöke lesz.

Bemet szerette volna, de ez Erdélyben volt; Görgeitől félt, s még sem meré láb alól eltenni; tartott tehát nagyszerű haditanácsot (2-kára viradólag), kinevezte Mészároost s mellé rendelé mint tábor-kari főnököt Dembinszkit. Az országgyűlést pedig, mint mellyről, bármennyire ismeré is gyengeségeit, föltételező, hogy e tettéért feleletre vonandja, ideiglenesen feloszlátá. Fővezért tett, annak mellőzésével, kit az legméltóbban illetett, meg nem kérdésésével a hadügyministernek. Meg sem akará fontolni, milly káros következményei lehetnek ennek csak Görgei természetes jelleméből is kifolyólag.

Görgei a győri vesztett csata után seregeit Komárom előtt rendező s a szőnyi sánczoknál positiót foglalt. Az orosz-osztrák seregek, számszerint 50,000-en, Ács felől támadták meg ötszöríe kevesebb erejét.

Kemény csata volt. Az osztrákok a sánczokat csaknem elfoglálák, midőn Görgei díszöltözetben e szavakkal: „né féljete! a golyó ma csak engem keresend!“ huszárait ágyúk ellen rohamra vezette. E harcban egy osztrák főtiszteltli párcsátában sebet kapott.

Annyi eredménye e csatának csakugyan volt, hogy Görgei

megtartó posícióját, g a kormány időt nyert nyugodtabban folytatni költözködését.

Midőn a harczból fáradtan haza érkezett, Kossuth két általunk említett institutiójának híre lépé meg, hogy Dembinszki és Mészáros helyette fővezérek.

III.

Görgei a következetlen le- s föltevéseken boszankodva, kijelenté (3-án), hogy a kormánynak engedelmeskedni nem fog, hanem tőlük függetlenül, belátása szerint folytatandja működéseit, bennök legkevesbé bizván.

Kijelentette azt is, hogy a katonai ítélőszék előtt megjelenni nem fog, miután betegsége által gátolva van.

Mit ez a kormánynak ígért, meg is tartá, Komárom alól Vác felé vonult s csak némi közeli seregekkel egyesülhetett. (Júl. 13.)

Maga a kormány folytatta ülját Czeplédről Kecskemétre, s Kecskemétről Szegedre, sem itt, sem ott nem időzve, mígnem Szeged homokjain partra szállt.

Itt első gondja volt a pénzgyárt fölállítani, de ez az illető minster Duscheknek, kit maga Kossuth is nélkülözhetlen rosznak nevezett, hanyagsága miatt koránsem ment olly gyorsan, mint várni lehete.

Kossuth 12-én Szegedre érkezvén, az ottani lelkesült nép fényes fáklyás zenével fogadta. A nagy szabadságtért fáklyatenger s annak vöröslő fénye lepte el, míg a mély csenden át Kossuth szózata, mint orkán, áthangzott.

Beszédének két főpontja volt; hogy hadi működések centru-mává Szegedet választják, s ezért hiszi, hogy Európa szabadsága Szegedről sugárzand ki; és hogy ha találatnék olly nyomorú, ki a hazát leigázni s dictatori hatalomra vergődni erőkődnék, azt őnmaga gyilkolná meg.

IV.

Görgei Vác felé, Perczel, Dembinszki s Mészáros a tiszai volnalban lefelé húzódtak. Az első, mert már separálta magát, az utóbbiak, hogy a tiszavonalt fedjék.

Váczon mozlém őrség vala herczeg Bebutow vezénylete alatt, melly Görgei közeledtére rögtön Újfaluba húzódott (15-kén). Este volt, midőn Görgei 30,000 emberével megérkezett s kemény posíciót foglalt el Dukánáb, mire Hatvan- és Hortról az ottani orosz ősapátok Bebutow hg segítségére siettek. (Júl. 15-kén).

Az orosz sereget Sasz tábornok vezette. Elszánt hosszas csata kezdődött, melyben az oroszok részéről a lovasság, Görgei seregé-

ből pedig a tüzekek tüntették ki magokat, annyira, hogy azok heves támadásai s ezek elhatározott ellenállása miatt a győzelem ez nap egy részre sem dőlt el.

Másnap (július 16-dikán) az orosz seregek gyors fordulatokkal koncentrálták az erőt, Görgeinek pedig meg akarták gátolni azt, kinek ereje azonban a Nagy-Sándoréval 45 ezerre nőtt. Ennek következtében Váczon utcai csata kezdődék. Mindkét fél harcosai ez nap is olly kétségbeesett viadalt fejtettek ki, mint az azelőttin, mellynek következtében Yác az oroszok által kirabolaték.

Az utcai harc Görgei erejét sokkal jobban kifárasztá, hogysem tovább csatát küzdhetett volna: kirendelvén tehát Nagy-Sándort fedezetül, maga tovább húzódott. A hidon biborszin tábornoki öltönyében megállt, s a gránát- s golyózápor daczára az ágyúk átmeneteiét elrendezé, mellyeket a honvédek köpenyeikkel eltakarva s páronként ráfekve vittek át a hidon. Közelében 8 gránát esett le s a hid 3 helyt kezdett égni. De bátorságát semmi sem volt képes megingatni.

18-án reggel a balassa-gyarmati úton Görgei s az orosz seregek Összetalálkoztak annyira, hogy ágyútüzeket is váltottak. Amaz azonban ügyes fordulattal kisikult, s estvére Vadkertre érkezett. Az itteni csata következtében azonban Görgei főhadiszállását A.-Gudanyra tette át.

Másnap Görgei a károsi szorost (hegy és folyó közt) védeni akarta, de e tervet Grabbe tábornoknak Zólyomgyéből közelede meghiusítá.

Ekkor ő Losoncz felé vette útját s ottan positiót foglalt. De Görgeinek koránsem volt annyi ereje, hogy a két oldalról nyomuló ellenséget itten feltartani tudta volna. Innen Gyöngyös felé sietett (22-én. És még innen sem ment lefelé, mi tetemes áldozatok után mé^ ekkor is nevezetes hasznot hajthatott volna, hanem separatisticus tervének megfelelőleg fölment Miskolczra. Sasz orosz tábornok nyomban üldöző.

Az alsó táborban ezalatt sokkal szerencsésebben folytak a forradalmi párt dolgai.

Július 4-kén a magyarok hármas megtámadást intéztek az al vidékeken működő császári seregek ellen, mellyeknek legfőkép a déli seregek koncentrálását meggátolni volt főfeladata.

A bán Verbász és Hegyes felől megelőző a támadást, 48 ágyúja s 12,000 embere lehetett.

A forradalmi sereget Gúyon vezette, ki túlnyomó erejét olly ügyesen fel tudá használni, hogy a bán szétvert seregei 10 órai csata után Kis-Kérre kénytettek vonulni. A császári seregek, hivatalos jelentés szerint, több törzstisztet s két ágyút vesztenék e harczban.

Ugyanez nap Perlász s Földvár is megtámadattak, de siker nélkül.

V.

Az oroszok Erdélybe Lüders és Grottenhjelm vezénylete alatt különböző helyeken, az első Töröcsvárnál, az utóbbi Pojánánál, ütöttek be.

Lüders jún. 17-én a sinai zárdához érkezett, s a két tábor előőrsei már szemben álltak. A magyarok ennek következtében a zárdáig visszavonultak, az oroszok pedig koncentrálták az itt betörendő erőt. E koncentráció 18-án esteig már megtörtént.

19-én reggel 3 órakor csatarendben állának az oroszok. Lőporát mindenki magával vitte, a málhás szekerek hátramaradtak.

Az útszoros legtágasabb Predialónál. Erdők-koszorúzta hegyek közt kígyózik végig. Az oroszokat ágyútűzzel fogadták; azonban elvégre is a túlnyomó erőnek engedni kénytetve, azalatt is nem sokára hátráltak a székelyek.

De ez a legjobb rendben történt, s többször csatarendben kiállták a tüzelést, elfoglalták a hegyeket, ágyúkkal lövöldöztek le, köveket hajgáltak alá. Atalán, mint rendszeren, vitézségüknek itt is gyönyörű jeleit adák. A csata reggeli 6 órától délután 2 óráig tartott. Ez nap a székelyek Predialónál foglaltak helyet.

Másnap tábornok Lüders két colonne-ban rendezé el a támadást, egyfelől a töröcsvári szoros, másfelől a balra vezető ut felől. A tömösi szoros szélesen kezdődik s keskenyen végződik. Itt kemény elszánt csaták folytak, annyira, hogy az oroszok tetemes vesztes után posztót cserélni kénytettek. Ennek következtében a székelyek visszavonultak s Brassót is elhagyták.

Az e csatában részt vett székelyek száma alig volt ezerezen fölül. Több mint 400-an hullottak el. Kiss Sándor ezredes sebet kapván, elfogatott; ő azonban utóbb, midőn vallatni akarák vinni, felbontó sebet, s vérét elfolytati engedé. Magyar lapok e szoros védelmét a thermopilaei csatához hasonlíták. Annyi orosz hivatalos jelentések után is áll, hogy a székelyek kétségbeesett védelemmel állottak ellen s hogy mit kétségbeesett védelem, személyes vitézség megtehetnek, mindent megtevének.

Brassó az orosz kezébe esett.

Jún. 27. és 28-án Grottenhjelm orosz tábornok a Besztercevidék szélén felállított székely sergeket megfutamatá. Bem ennek következtében következő napi parancsot bocsátó ki:

„Napi parancs.

A haditörvényszéknek, mely a végett neveztetett vala ki, hogy azokra, kik a június 27. és 28-iki csatákban zászlójok-, fővezérük-, parancsnokaik- s bajtársaikat gyalázatos megszaladással cserben hagyták volt, törvényt mondjon, ítélete nyomán vagy tömeg székelyeket agyonlövetnem, vagy őket százanként kell vala megbotlatnom. Az elsőt nem akarom tenni, mert hiszem, hogy azok a vak

félelem által ragadtattak el s még hasznos szolgálatot tehetnek a szabadságnak, miután már az asszonyi gyáva remegést szívükből kiirtották; a másikat sem, mert nem úgy akarok velek bánni, mint barmokkal. Mihezképest elhatároztam, hogy most az egyszer a szoros igazság helyett kegyelmemet éreztessen s a június 27. és 28.-diki napokban megfutamlott honvédek biinét megbocsássam. Nem tehetem, hogy ez alkalommal ne figyelmeztessen azon székelyeket, kik velem néhány csatatűzben dicsőségesen kiállottak a sarat, miszerint ők mindenütt, hol a muszkákkal szemben állnak, rokonaik- és saját szabadságukért verekednek. Ha itt bebocsátjuk a muszkát az országba, útját Maros-, Gyergyó-, Csik- és Háromszék felé veendi, szintűgy megfordítva ez történnék, ha Háromszékre bebocsátnók; tehát itt is, ott is ugyanazon ellenség ellen harczolunk. Itt kell a muszkát legyőznünk, ha akarjuk, hogy kedveseink Háromszéken megmentve legyenek, s ha mi szabad emberekből nem akarunk jobbjátságba sülyedni. Itt kell mindenek előtt a muszkát megszorítanunk, mert Háromszék felé már más csapataink vannak útban, hogy azt ott is összezúzzák. Figyelmeztettek továbbá arra is, mikép az ellenséges lovasság ép azáltal győzhet le titeket és vagdalhat össze, ha elszéledtek. Míg az egyenként szállingózó bizonyos veszélynek van kitéve, a tömeg legyőzhetetlenül áll, kivált, midőn tudjátok, hogy ágyúimmal nem mozdulok oldalatok mellől. Maradjatok hát együtt, maradjatok mellettem, míg én talpon állok, s akkor nincs a világnak olly hatalma, melly minket legyőzzön. Majd megláthatjátok apáitok-, nőitek-, rokonaitokat is; de mint győzelmese, mint szabad emberek fogjátok visszontlátni; őrizkedjete hát, hogy a gyávaság szemrehányását senki közöleték meg ne érdemelje, s hogy a gyalázat öröksége, mint a régi magyaroknál volt szokásban, unokáitok unokáira ne szálljon. Legyetek és maradjatok a végső leheletig szabad és vitéz székelyek, mert itt nemcsak az forog kérdésben, miként mentődjete meg vitézségtek által a muszka korbácsuralomtól, hanem a nemzet becsületének megóvása is, mellyet elődeitek 1400 évek alatt Európában megőriztek volt. Legyetek Atila nagy királytokhoz méltók, s a hős hunnosoknak becsületére váló ivadécai. Besztercei főhadiszállás, júl. 5. 1849. Bem J., altábornagy.“

S ezzel hét hatalmas orosz sereg volt Erdélyben, számban túlnyomó, ágyúkkal ellátott.

VI.

A magyar seregek kivonulta után Pest néhány napig katonák nélkül maradt. Júl. 11-én azonban Wassin őrnagy csapatával Budát elfoglalta.

A kormányzó a tiszai sereg vezényletét Perczelre bízta, s ezenkívül 12 ezer új embert, kiket nagyrészben maga Perczel toborzott,

adván keze alá, sergeit 24 ezerre szaporító, melynek egy része Abonyt s vidékét, más része az Abonytól Szolnokig terjedő vonalt védte, míg Knezics tábornok Tokajig nyomult. Ez intézvénynyel viszont arra számított, hogy Görgői hatalmát ellensúlyozza, mert tudá, hogy Perczel s Görgői milly ellenséges lábon állának egymással.

Korponai ezredes keze alá Kardszag mellé a Tiszafüredtől Polgár- s Ósegéig terjedő vonal megvédése végett jászkun népfelkelés gyűlt, meggátolni az oroszoknak a Tiszáni áttörhetést, melynek daczára is azonban az oroszok székében vissza- s átjárnak azon.

Nagy-Várad fedezésére, melyet a kormány leendő menhelyének előre kinéztet, 9600 ember szállt Püspökinél táborba. A Miskolcz felől Debreczenbe nyomult orosz erő ennek hallatára hirtelen visszavonult, ekkép felszabadítván a tiszavonalt.

Jellachich, fenebb említett veszett csatája következtében, Titteltre vonult. Bánffy ezredes az écskai, lukácsfalvi, aradácsi sergessel hirtelen követé, szándékozván előbb ott lenni, mint a bán. De e szándoka nem sikerülhetett.

E győzelem, valamint Vetternek a csatornán! átkelésre tett ügyes intézvényei, Bácskát viszont a magyar kormány kezébe juttatá s Péterváradot az ostrom alól felszabadítók.

Tittel bevételére is próbát tettek. Erről Kossuth maga megvallá, hogy kemény harapás leend, a minthogy be sem is vétetett

VII.

Ekközben a Beszterczénél beütött orosz sergek hatalmasan nyomultak előre.

Mert az azt gátolni szándékozó csatákban rendezetlen székely nemzetőrség, olly emberek, kiknek fiaik s unokáik más helyeken a küzdők sorában voltak, vettek részt.

Mindamellet, miután Bem rendezettebb erővel hozzájuk csatlakozott, nevezetes csatákat küzdött. Több helyeken visszavonulni kénytetete az orosz erőt.

Tábornok Pawlow júl. 10-én ennek Besztercze táján táborozó sergét megtámadó, s 11-én Kis-Budakig nyomá.

12-kén azonban Bem viszont Nagy-Sajóig vonult, de akkor az ottani összes orosz erőtől támadtatván meg, Beszterczét odahagyni kénytetett.

A visszavonulás alkalmával, midőn szekere Beszterczén keresztülment volna, rá löttek a toronyból. A kocsiban Lukenics adjutáns volt, ki rögtön meghalt; a vezér pedig, a várost elkerülve tevén vonulását, csak ezáltal menekült meg.

Július 16-dikán az oroszok a Szerétfalván positiót foglalt székelységet megtámadták, míg Grottenhjeml maga Villák mel-

lett operált, a harinai havasokat pedig egy orosz főhadnagy választá po8ítiojával.

E hármás támadásnak azon sikere lett, hogy a székelyek Taczig kénytettek, mindamellet jelentéktelen vesztésséggel, vonulni. Innen a magyarok két colonneba osztva, Tekefalvára s Lechnitzre nyomultak.

De 21-én Grottenhjeml viszont ellenök menván, előbb Dédrára, onnan 22-kén Szászrégenbe mentek. Egy pár órai heves csata után Szászrégen is orosz kezekbe esett.

Lüders tábornok, ki Brassót foglaltá el, miután Clam-Gallas osztrák tábornok is júl. 15-kén bevonult oda, Engelhardt tábornok alatt előörsöket küldött Szeben felé. Fogarasnál azonban magyar sergekre akadván, ott csata volt, mellynek következtében a magyarok, túlnyomó erő miatt, Fogarast elhagyni kény tettek.

VIII.

Ezenben a császári sergeknek tetemes segélyei érkeztek. Tábornok Nugent Muraköz-s Horvátországon át sietett a szorongatott bán segítségére; Eperjes felől pedig báró Sacken orosz tábornok az északi helyeket foglaltá el, részint mivel az ottani erő igen gyöngé vala, részint mivel a nép több helyeken fölkelt, s a császári sergeknek tetemes kárt okozott.

A muszkának Erdélybe tett beütése következtében a havasra felszorult oláhok kicsapásokat tettek, falvakat égettek, a magyarokat gyilkolták mindenfelé. Meglehető erő küldetett ellenök. De a havasi csaták a legbizonytalanabbak s borzasztóbbak. Hegy hegyet, erdő erdőt követ. Ott minden csúc egy vár, minden fa egy rejtekhely. Lelövetel, s nem tudod honnan jó a csapás. Előnyomulsz, s egy nagy csapat hirtelen hátd mögött terem. Két csata volt itten, mindkettőben a magyarok vesztének.

Az utóbbiban Vasvári Pál, midőn egy elesett ágyúját felállítani lováról leszállt, elesett. Ő a márcziusi napokban a forradalom kezdetében nevezetes szerepet vitt, később mint a Rákóczy-csapat őrnagya, fegyverrel küzdött a forradalomért, mellyet előhozni tolla segített. Jeles ismeretekkel bíró történész vala.

Kilenczedik fejezet.

A parlament megnyitása Szegeden. Szemere beszéde az ország állásáról. Hunfalvi interpellatiója. Kossuth levele Görgeihez. Görgei Miskolczon. Zsolnai csata. Geszthelyi csata. Görgei vonulása Nyíregyházig. Visocki s Perczel levonulása Szegedig. Szász-Régen eleste. Bem diadalai Székelyföldön. Bem hadjárata Moldvában. A segesvári csata júl. 31-kén. Szegedi viszonyok. Kossuth találkozósa Bemmel. Perczel fenyegetései a kormány irányában, a haditanács határozata ennek letétele iránt. Aulich rendelete s annak napi parancsa. Kossuth utazása Madarasig, találkozó Görgeivel. A konferencia Görgeit fővezérré teszi. Júl. 28-iki ülés, a nemzetiségi egyenjogúság kimondása. Szemere beszéde. A zsidók emancipatiója. A szegedi lőpor-raktár a légbe röpül. Szemere Görgeihez utazik. Szeged elfoglalása.

I.

Körülbelül ilyenformán állanak a dolgok, midőn Szegeden placatok hirdetéek, hogy július 21-kén a parlament megkezdí üléseéseit.

E nap végre fölviradt. Az idő komor vala, mint az emberek kedéyle. A kormány naponként jobban veszté népszerúségét, nem a titkolódzásért, mellyel tetteit elburkolá; nem az intrigákért, melylyeket a tömeg csak sejtett de nem tudott; nem azért, mert tudva volt, hogy politikája az országgyűlés előtt is titok-: hanem, mert tettei, rendeletei kédvéző eredményt nem mutatónak.

Az ember csak sejté, hogy az ügyek mikép állanak, de positivum quid semmi sem vala. Görgeiről hallgattak. Bem a moczok miatt stafétát épen nem vagy csak nagy kerüléssel küldhetett. Perczel s Visocky seregeiről a kapott hireket csak sejtetni sem engedé. Azt tudá mindenki, hogy az orosz-osztrák sergek ereje a miénket túlhaladja, de tájékozni még Szemere intimé barátai sem tudák magokat.

A hírlapok mit sem írtak. A Közlöny kinevezéseekkel, a Szegedi Hírlap kérdőjelekkel volt telve, sőt az utóbbi fel is szólítá a kormányt, hogy Görgei ügyében nyilatkozzék.

Hire is volt, hogy első üléseben ezt megteendi, S épen ezért a

képviselők terme a kinyitás napján kíváncsi néppel zsúfolásig megtelt.

Ekkorra hirdeté a felsőház üléseinek megkezdését is az agg Perényi, a forradalom főnökei közül a tisztalelkűek egyike, mellyen az önmagát lett volna eltörlendő, de a mi a halasztgatásban elvégre is elmaradt.

II.

Végre a várva várt első alsóházi ülés megnyílt. Rendes elnök helyett Palóczy, az ősz becsületes férfiú mint korelnök nyitá meg. Üdvözölte a képviselőket.

Utána Szemere, egy dandy könnyűségével, szétnéz a rendezés s szónokolni kezd.

Azelőtti nap a titkos conferenciában az ellenzéki pártból többen nyíltan kimondák, hogy ha a ministerium az ország állásáról (mit még Pesten júl. 2-án megígért) nem számol, ha a görgeiügy mibenlétét, mellyről mindenféle hírek keringenek, a ház elébe terjeszteni nem fogja, interpellálok történendnek, mik könnyen vád alá vetését hozhatják magok után. Szemere, miniateriuma nevében, mindent megígért, de keveset tartott meg.

Szemerének ez nap tartott beszéde szónoki ritka tehetségének fényes bizonyossága.

„A nemzetnek, — úgymond, — három óhajtása van.

Első az osztrák-orosz seregek legyőzése. E részben ő a legjobbat reméli, miután a főváros ott van, hol a kormány, s Budapestnek, mint pontatlan helynek, elhagyása nem hat az események folyamára, s miután nem remélünk, hanem számítunk.

Kötelességének tartja e helyt az ország állásáról is számolni. Az országnak csak nyolczadrésze az ellené s azok számánál seregeinké csak 10,000-el kisebb. Görgei, hír szerint Vácznál csatát nyert. A szolnoki sereg a Tiszát fedi. Temesvárt a Bánátban 40,000 ember cemirosza. Jellachich Tittelből a kameniczi sánczon túl Eszék fölé vonult. Mármarost sóbányáival egy kicsiny, de elszánt sereg védi. Bem eddigelé Havasalföldön van mint az oroszok ellensége s e vidék felszabadítója. Az ágyúk által fedezett tiszavonalon 30,000 ember áll. A szolgálatot nem tevő törzstisztek rendezik a népfölkelést. E tájon magának a kormányzónak vezénylete alatt egy 30—40,000 emberből álló tartaléksereg fog felállítani. Azon körülményt is, mint részökre kedvezőt, megemlíté, hogy seregeink naponként nőnek, mert a nép és tájak barátaink, míg az oroszok száma, e kettő által fogyasztva, naponként apad.

Második óhajtása a nemzetnek az, hogy a fellázadt népfajok lecsendesíttessenek. Borzasztó, uraim, azon inség és nyomor, melyet a románok és rácok szenvedtek, önmagukat számúzvén saját

földeikről; de még borzasztóbb azon kegyetlenség, melyet azok Ja magyar és német népfajokon elkövettek. Megfoghatlan vakság azon népek részéről az, hogy azon dynastia ármányai által engedik magukat fellázíttatni, mely őket elnyomta: de még nagyobb lelketlenség vezérek részéről, hogy némileg, ha nem is egyenesen, épen azon dynastia érdekében használják fel a népek erejét, mely től származik a nép minden szenvedése, sat.

Harmadik óhajtás, hogy Európa a nemzet függetlenségét ismerje el. Itt legszebb szavakba burkolva mondd el, hogy bár ezt az európai politica jelen állásától nehezen remélheti, azzal vigasztalja hallgatóit, t. i. hogy Európa népei rokonszenvét bíjják, mit a philhungerusoknak, kik minden országból sereglenek vitéz tábornokjaink keze alá, szép száma is bizonyít.

Megemlité Odillon, Barrot és Palmerston következetlenségét is, kik különböző alkalommal máskép nyilatkoztak ügyeikről, a mint most tesznek. Különböztet az, hogy édes hazánk, melyly annyi török és tatár pusztítást kiállta, ki fogja állani ez újabbat is.

III.

Végre feláll Hunfalvi, azon óhajtást nyilvánítva, hogy a kormány a külföldi udvarokkal folytatott levelezéseit eléjük terjeszse. Második kérdését a görgeiprocessusban intézé, nem világosan ugyan, de értetőleg körülírva: hogy ki hibája, mikép Buda ostrománál annyi időt pazaroltak el tétlenül? mellynek hibáját Kossuth Görgeire s megfordítva ez arra kívánta tolni.

A külügyminister feleletet Ígért ugyan, de Irinyi és Szemere felszólaltak, okadatolva annak meg nem történhetését.

IV.

Görgeinek Miskolczig tett hadjáratát láttuk. E hírre tábornok Grabbe, ki fölfelé a bányavárosok fedezésére sietett, Losoncra vette útját. E város, azelőtt néhány orosz tiszt benne megöletvén, fölégettetett háromnapig szabad rablás után annyira, hogy lerombolatlanul alig nyolcz ház maradt. Innen Tokaj felé olly sebesen ment, hogy már július 24-én Bényén volt.

Ezenben július 23-án az orosz főerő Ábrányból Miskolcz felé erőtett szemlegezésre seregeket küldött ki. Harsány falu határán az erdő szélénél találkoztak ez és a magyar recognoscirozó seregek s kemény tüzelés után az utóbbiak Miskolcz melletti erős positiójukra vonultak.

Görgei, a még mindig gyöngélkedő Görgei, azon hírre, hogy az oroszok Ernőd, Keresztúr és Ónod felől bekeríteni szándékoznak, egy hadi cselet használt. Seregei egy részét e positióban hagyá

s úgy rendezé el, mintha egész tábor volna ottan, ő maga pedig Pöltenberg tábornokot, magát élelelemmel ellátandót, Miskolcra küldé, hogy e várost ostrommal vegye be. De tábornok Tscheodajew már elvonulván belőle, üresen találta azt. Ezenben az orosz főerő megtámadt a Görgei vezénylete alatt hátramaradt sereget a ez még néhány positiót foglalván el, magát keményen védelmezve, Miskolczon túlvonult.

A Sajó balpartján túl Miskolczon Zsolcza felé mocsáros síkságok terülnek el. Görgei seregével Ónodtól Sajó-Ládíg ezek mellett foglalt helyet, a Sajóni hidat elrontván. Ez július 25-én történt.

Reggel 10 órától estve 6-ig keményen csatáztak. Mindkét részről ágyúk dolgozóznak.

Egyike volt a legszebb, a legnagyobbyszerű ütközeteknek. Estére azonban az orpsz ágyúk, Görgeit, mint a hadjelentés írja, elhallgatni kényteték. Angol lapok megemlítvén e csatát, Görgeinek hibául teszik ki, hogy csak az orosz tüzéség ellen manoeuverozott s szuonyait nem használta, pedig tudható, hogy ebben van főereje.

Az ezt követő nap legvilágosabb bizonyosága, hogy Görgei a sereg koncentrálását egyedül s makacsságával gátlá meg.

Ugyanis maguk az orosz tábornokok is azt hívék, hogy Görgei ezután a Tisza irányában működendik, az orosz seregeknek Tiszán átkelését meggátlandó. Ki is volt rendelve Tscheodajew tábornok, őt, ha Tisza-Füred felé megy, nyomban üldözni, Miután Görgei felhasználva Kossuthnak azon jelentését, hogy a tüzavonal kellőleg van fedezve, Tokaj felé vette útját, a nyomban üldözéssel felhagytak.

Az orosz főhadiszállás kardcsapás és minden ellenállás nélkül áttétetett Tisza-Füredre, miáltal a tiszavonal elveszett.

Egy csapat Tokaj felé rendeltetett, mely megindulván, a Hernádon a hidat szétrombolva találta. Görgei előőrsei Gesztely mellett a folyó jobb partján valónak. E sereg ellen tábornok Grabbe tetemes erővel küldetett (Július 28-án). Négyórai heves csata után, mellyben Görgei, bár tölténye nem volt elegendő, győztes maradt, tábornok Grabbe Ónodra s onnan (július 29.) Putnokra vonult.

Görgei főhadiszállását Görömbölyre tette át, megvédendő legelőbb a berettyóvonalt, miután ezt a tiszavonallal többé nem tehetette.

A varsói herczeg pedig Tisza-Füredről Debreczenbe akarta főhadiszállását áttenni. Meg is indultak némi csapatok, de vízhiány miatt visszatérvén, Ösegére fölmentek (július 29.) s itt vonultak át a Tiszán. S ezzel a herczeg e folyón, melly a múlt századokban anyyí csatában olly erős határfal volt, átmént.

Azonban Görgei Tokajból Nyíregyházára ment (július 31.), az ottani hidat lerombolva, mikor aztán tábornok Sacken Tokajt elfoglalá. Görgei olyforma mozdulatokat tevén, mintha a Sacken és Grabbe tábornokok közti közlekedést el akarná zárni, a fővezér július 31-én Ósegén helyt maradt a csak Tokaj elfoglalása után folytatta útját.

Visocky a Perczel táborában azonban Czegléden koncentrálván erejét, útját le Hatvan, a a zsámboki e napokban elvesztett csata után Szeged felé vette. Próbálták ugyan a közlekedést saját s Görgei serege közt helyreállítani, de az nagy részben Görgei makacssága miatt nem eikerült. Túránál ugyanis megveretvén, bár veszteségük nem volt tetemes, kénytelenek Nagy-Kátára visszavonulni.

A Haynau vezénylete alatti orosz és osztrák seregek azonban, Pesten kevésbé kinyugodván, lefelé indultak, részint a kormányt székhelyéből háborítandók, részint a déli sereggel egyesülendők, melly említett csatavesztései következtében Tittelen alul koncentrálá magát.

Haynau seregéből egy csapat tehát Kunszentmiklós, a másik Baja, a harmadik pedig Zorabor és Zenta felé ment, csakugyan hatalmasan előfelé nyomulva a nélkül, hogy a forradalmi párt seregeivel valahol találkoztak volna.

Maga a fővezér orosz és osztrák katonáival (júl. 23. és 24-kén) Kecskeméti ment, míg tábornok Benedek elősietett s Czibakházánál a Tiszáni átmenetet fedezni akarta. .

Ez előnyomulása az orosz-osztrák seregeknek, a felosztás, a manoeuvrirozás, mellyel a Tiszáni átmenetet megkísérték, hadjáratukban a fénypont. Mind a stratégiai terv, mind annak villámsebes és pontos kivitéle, az élén állókat a leghíreseb tábornokok sorába emelik. Ezen átmenetnél Moreaunak a Rajnáni átmeneti tervét alkalmazák. S valóban a Tisza rájuk nézve épen olly fontos vala, mint erre nézve a Rajna.

Perczel és Visocky seregeiket haladék nélkül Kecskeméten át a szegedi sánczokig retiráltatták.

Grottenhjelm Szász-Régennél megállapodott. Miután sem Lüders tábornok előbb nem hatolt, sem tábornok Clam-Gallas Verestoronynál, Brassó irányába vivén seregeit, nem ütött be, nem tartá czélszerűnek tovább nyomulni. E tájon azonban a székely ezredek nem hágnának neki békét. Ritka nap folyt le egy kis csata nélkül, mellyben hol egyik hol másik fél volt győztes.

Júl. 16-kán Szerétfalvánál történt viadal által azonban a Beszterczéveli közlekedhetés fentartása veszélyeztetve lévén, Grotten-

jelm tábornok a sereg egy részével Beszterczére tért vissza, más része pedig Sz.-Régenen foglalt positiót egy csata után, mellynek következtében a forradalmi seregek, bár kezdetben a szerencse nekik kedvezett, e várost elhagyák.

Ezenben Lüders tábornok Verestoronynál beütvén, Szebent, mellyet a forradalmi seregek elhagyának, elfoglald (júl. 21-kén), míg a Bárczaságból Clam-Gallas tábornok nyomult előre. Célja volt a két seregnek egyesülni s Károlyfehérvárt az ostrom alól fel szabadítani.

Az ennyi oldalról megszorított honvédek Három és Udvarhely székekbe vonultak, hol Bem tetemes erőt szándokolt concentrálni, mi neki annyira is sikerült, mikép Brassó és a BárczdSág júl. 23-án a legnagyobb rettegésben volt, hogy az előnyomuló székelységnek az ottani katonaság nem leend képes ellenállni.

S valóban a császári seregek vesztett csata után Illyefalva- és Aldobolyig vonultak vissza. Brassóból a pénztárak elvitettek. Ennek következtében a székelység a csiki erdőkből kiment s megtámadta az egyesült orosz-osztrák seregeket. (22-én.) Ez nap Illyefalu- s Szentkirályig nyomattak. Másnap folytatták a csatát. Szemeriában azonban a székelység olly keményen tartá magát, hogy azt a császári seregek felgyújtani kénytetének. Ugyanez történt másnap (24-kén) Szepsi-Szentgyörggyel is, melly ekkor viszont császári kezekbe esett. A magyar seregek Csik szélén, Málnáson állapodtak meg.

VII.

Ezen előkészületek után július 23-kán Bem fölhasználva a császári seregek visszavonulását, az ojtozi szoroson át Moldvába tért. Az ősz tábornokot legfőként azon meggyőződés vitte e lépésre, hogy ő és seregei az annyifelőli megtámadásnak nem tudandnak megfelelni. Hitte hogy Moldva fölkelend. Onnani segítségkapás, legfőképp pedig a csángó magyaroknak kihozatala, kiket mint telepet használtak volna, volt főcélja.

Moldvában Bem kezdetben meglehetősen sikerrel dolgozott, úgy hogy néhány csatát szuronyszegezve megnyervén, egész Oknáig nyomult.

Néhánynapi ottmulatás után azonban visszanyomatott, mikor aztán az ojtozi szoros tábornok Moller foglalá el. Eredménye e benyomulásnak semmi sem lett, legalább nem az, mit Bem remélt. Ugyanis seregéhez önkényes csatlakozókat nem talált.

De Bemnek Moldvabai beütése előre elkészített dolog volt. Kossuthnak Bolexes és Bolliak oláh emigránsok, még Szegeden ajánlatot tettek oláh légiók felállítására iránt, s Kossuth ezeket Bemhez utasítá, hogy miután ő az elvet elfogadta, a detaile-ok iránt vele értekezzenek.

VIII.

Az Erdély sorsát eldöntő ütközetek egyike Segesvárnál volt június 31-kén. A forradalmi sereget Bem, az orosz-osztrák tábornok pedig Lüders személyesen vezették. Bem kétszer nagyobb sereg ellenében állt, mindamellett oly ügyesen tudta vinni a dolgot, hogy a győzelem mármár részére hajóit, kivált midőn tábornok Skariatint elesése által a tábor meg kezdett zavarodni.

A csata sorsát az e perczen segítségül érkezett dzsidások fordították meg. Ugyanis akkora hévvel s annyifelől támadák meg a gyalogságot, hogy ez üzetve a kozákoktól, Keresztúr felé futni kényszerítették.

A magyar seregek e csatában hét ágyút, két zászlót, tömegtelen löport, mállás szekereket, köztük a Bem utazó kocsját, továbbá ugyanennek tiszteleti szablyáját, mellyel a kolosvári polgárok megtisztelők, 8 mintegy 500 foglyot vesztek.

Bem, kétlovas hintójában s mindenütt elül járt, maga is sebet kapott. Köpenyébe burkolva, lováról a földre hullott s csak azáltal menekült meg, hogy magát hirtelen feltalálva, arcját köpenyével elrejtő s magát halottnak színlé.

Csata végeztével azonban négy székely huszár észrevén, hogy a szeretett apó sehol sincs, érte jöttek, felkeresők s magukkal vitték.

Ez nap az oroszok vesztesége is tetemes vala.

Bem és tábor a M.-Vásárhelyre vonultak, szándékozván az összes erőt oda koncentrálni.

Ezenben többen a székely városok s falvak közül az orosz előnyomulásnak a forradalmi propagandisták szónoklatai következtében erélyesen ellenállván, felégettettek. Ez, valamint a szász-sebesi vesztes csata, a fanatizmus harczával ellenálló székelyek erejét megtörő. Volt ezután is ellenállás a seregek, de nem a székely népfölkelés részéről, melly Bemnek ezelőtt oly hatalmas támasza volt.

IX.

Kossuth Szegedről Aradra (hol fényes fáklyás-zenével fogadták) s onnan Temesvárra utazott, Bemmellel találkozandó.

E találkozás aprólékosságai titok, mit kettőjükön kívül aligha tud valaki. Főbb vonalai azonban akkoron annyira közbeszéd tárgyai valának, hogy e leírásom aligha tévedend!

Kossuth az utolsó időben — mint említők — többször nyilatkozott akkép, hogy az összes magyarhoni s erdélyi seregek vezényletét Bemnek szándékszik átadni. De e nyilatkozatot nyilvánosan sohasem tevő, valamint Görgei ellen nyilvánosan föllépni sohasem mert

E találkozás célja volt most, miután Görgeinek separatisticus célja napnál világosban vala látható, az ősz bajnokkal értekezni, hogy miután sikerült a sereget valamimódon concentrálni, a fővezélyletet emennek kezébe játszsa.

De másik célja volt e találkozásnak a Moldvábai beütésről értekezni, miáltal mind a török politikát megfordítani, mind a sereget szaporítani remélék.

Perczel és seregei ezenben jöttek lefelé a nélkül, hogy Haynau hadát a Tiszánál valahol feltartani tudták volna. Ő maga átlátta a concentrálás elkerülhetetlenségét. De gyanítá azt is, hogy annak meglette után a fővezér nem ő leend. Pedig lelkében a hit élt, hogy a „hazát egyedül ő képes megmenteni.“

Rá izén a ministeriumra, hogy ő a legidősebb tábornok. Görgeit, a nálánál két nappal fiatalabbat, maga mellett nem tűri el. Dembinszkyt s Mészároost egy darabig még ugyan elszenvendendi, de ha a ministerium őt fővezérré nem nevezi ki, rá ront s felakasztatja.

Szemere azon volt, hogy Perczelt nevezzék ki, Csányi és Aulich minden áron Görgeit akarók s határozottan kimondák, hogy Perczelt le kell hivatalából tenni, miután a kormánynak illy affrontot tűrnie nem szabad.

Ez csakugyan keresztül is ment; s ekkép midőn pár nap múlva Perczel Szegedre jött, Aulich hadügyminister tudatá vele, hogy többé nem tábornok, hanem seregit Visockynak adja át.

Perczel következő napiparancsot adott ki:

„Napiparancs.

A múlt hónap végén rendkívüli veszélyekbe sodort hazánk megmentésére nem késtem segédkezemet a kormánynak legelső felhívására odaajánlani, és felvevém a bántalmakat, mellyeket csak pár nappal előbb is diadalmas hadjárat után kellett szenvednem.

És most, miután egy pár nap alatt egy nevezetes haderőt gyűjték és szerkeszték össze, miután a tökéletesen bomlásnak indult közigazgatás számára több héti időt szerzék rendezésre, ugyanazon helyen, honnét kiindulva a hazának dicsőséget és végtelen hasznot szerzék, és ugyanazon sereg szomszédságában, melly ezen dicsőségnek részese, a következő ministeri parancs által a parancsnokság tőlem elvételik. A ministeri rendelet így szól:

Szeded, július 30-kán.

Folyó évi július hó 29-én tartott ministeri tanács határozatánál fogva tábornok úr az eddig parancsa alá helyezett sereg parancsnokságától fölmentetvén, ezennel utasítom, hogy azt Visocky tábornok urnák átadni mulaszthatlan hazafiúi kötelességének ismerje. Hadügyminister: Aulich.

Csak rövid ideje, hogy a Czegléden és környékén alakított, valamint a 9-dik hadtest feletti parancsnokságot átvevém. Kevés alkalmam lehetett velők a szabadság harcaiban közremunkálni, de a

kedet mégis feljogosít hinni azt, hogy tetemes eszköz leendek a szabadságot mindenünnen környező veszélyek leküzdésében, és ezért kedves vala nekem a szolgálat közöttök, és csupán az esik most nehezemre, hogy tőlök ép a harcz perczeiben kell megválnom. Mindamelltt nem akarván bajt bajjal tetézni, sem viszályt idézni elő a seregben, ezen utolsó parancsokkal csak búcsút mondok a hadsereg összes főtisztei- s népségéhez. Perczel Mór, tábornok.“

Szömere e határozat után lemondott hivataláról.

Pár óra múlva azonban sikerült Kossuthnak öt a fenyegető veszélyeknek elébetertesztése által tározójának ujabbi elvállalására birni.

Ekkor kezdének legelőbb azon hírek kerengeni, hogy Görgei alkuszik az oroszokkal; de ezt mindenki ellenei koholmányának vélte, mignein Kossuth július 25-én maga elutazott olly czéllal, hogy Görgeivel a concentrálás iránt s az ügynek voltaképen mibenléte felől tanácskozzék, mit a tömeg a fenebbi hir hasisául használt fel. Harmad napra Kossuth visszatért a nélkül, hogy Görgeivel találkozott volna, mint maga írja Perczelnek: „Madarasig mentem, egy órányira a muszka előőrsöktől.“

X.

A császári sereg azonban három oldalról sietének Szeged felé.

Az első Makó felől, miután az Alpárnál a Tiszán átment s Cibibakházánál a magyar sereget visszanyomta, maga Schlick vezette. Ez aug. 1-jén Kunszentmiklóson volt.

A második csapat magának Haynaunak vezénylete alatt aug. 2-kán Kis-Telekre ért a nélkül, hogy apró igénytelen előőrsi csatákon kívül mást küzdött volna.

A harmadik sereg Bácskából jött a bánnak vezénylete alatt.

Ezen előnyomulások következtében az előbb Perczel, most már Dembinszky és Mészáros vezénylete alatti sereg lehető jó rendben a páratlan erős szegedi sánczok alá vonult.

De másfelől a Guyon tábornok vezénylete alatti hadtest is felrendeltetett a Bácskaságból, csatlakozandó a fenirt erőhez.

Most mindenki hitte, hogy a két egyesült erő Szeged 40,000-nyi fegyveres népével, melly a környéket pusztító ráczok ellen néhány csatát már maga kiállott, s mellynek fiai közül egy sem vala, ki löporszagot nem érezett volna, sikeresen tudand ellenállani.

Annyival keserítőbben hatott a kedélyekre azon ministeri rendelet, hogy a nemzetőri puskák adassanak be.

Az ezokozta csüggedést még a július 28-diki parlamenti ülés sem oszlatá el.

Hadjelentéseket tettek, s Duschek 60 millió kölcsönt kért, számolván a múlt évben megadott közül 59 millióról,

Szemere a nemzetiségi egyenjogúságot azon alapokon, mikén a titkos konferencia határozd, indítványozd. E szerint az irtó hadat folytató nemzetiségek amnestiát kapnak, a municipalitások megmaradnak, s mindenik nemzet nyelvre egyenjogú; melly t. javaslatát következő módon indokold:

„Ha Magyarország múltjába visszapillantok, úgy látom, hogy Magyarország a múltban nem az élők, hanem a halottak országa volt.

Kiváltsággal bírtak egyesek; emberi joga nem volt senkinek, ez volt az élő egyének sorsa, a nemzetiségeké pedig az volt, hogy felettök mindnyájok felett egy nagy halott uralkodott: Rómának nyelve.

Sok idő kellett ahhoz, míg a magyar nyelv illő helyét elfoglalta, sok munkába került, míg a magyar nyelv diplomaciai polezra felemelkedett. És a hová a magyar nyelvnek fölemelkedni nem kellett, mert nem volt diplomaciai hely, mert szoros szempontból nem volt szükséges, azt nem foglalta el a többi népeknek és nemzetiségeknek nyelve, hanem elfoglalta ok és szükség nélkül vagy a német vagy a latin nyelv.

Bekövetkezett a forradalom. Minden forradalomban csak annyi élet van, mennyi erő, mennyi igazság és mennyi életrevaló eszme van benne.

A mi forradalmunknak három alapeszméi vannak, melly eken mint megannyi oszlopon nyugszik.

Az első eszme: a kormányformának megigazítása.

Eddig az ország kormányzati tekintetben gyámság alatt volt. Tehát be kellett hozni a parlamenti kormányformát, hogy a nép igazgassa magát, a nemzet maga intézkedjék sorsa felett.

Második eszme volt: az egyéni jogok biztosítása. El kellett törülni a királyságokat, ki kellett mondania jog-és kötelességbeli egyenlőséget, hogy azon elv kimondatván, tekintessék az érdem és ne a név és cím, jutalmaztassák a képesség és ne az ősök hosszú sora, veszítse el koronáját a nemes, gróf és herczeg, hogy mindeknek, kik az országban laknak, megnyerjék az egy egyenlő koronát, melly ezen szóban rejlik: szabad polgár és szabad ember.

A harmadik nagy alapeszme: a nemzetiségek és népiségek szabad kifejlődése.

Engedtessék minden népeknek a nemzeti szabad kifejlődés. A nemzetiségnem cél, hanem eszköze a szabadságnak, mint a szabadság sem cél, hanem eszköze az emberi és polgári tökéletesedésnek! És e kifejlődés semmi más tekintet által ne korlátoztassék, mint a statusesség fentartásának és a czélszerű gyors, pontos közgazgatás lehetőségének tekintete által.

Az első eszme életbeléptettetett.

A második eszme, a jog- és kötelességbeli egyenlőség, olly gyors

san, olly hamar ment át a nép vérebe és annyira minden megrázó kódtatás nélkül, mint az sehol nem történt.

A harmadik, a népiségek kifejlődése iránt még kevés történt az országnak háborúviszonyai miatt.

De azt hiszem, bekövetkezett a legvégső idő, hogy a nemzetgyűlés elveit e részben nyilvánítsa. Jól tudom, hogy a lázadott románok és rácok között vannak, kik a szegény népet személyes nagyravágyásuknak, önzésüknek áldozzák fel, de vannak, lehetnek, kik nemzetiségökre nézve a jövő előtt aggódnak, és ezeket meg kell nyugtatnunk, miattok s magunk miatt.

Én tehát azt tartom, a nemzetgyűlésnek nyilatkoznia kell. Hadd lássák a népfajok, hogy mi nem akarjuk azon osztrák politikát követni, melly minden népeket, egymás ellen ingerelvén, elnyomott. Hadd lássa Európa, hogy azon magyar nép, melly földét megosztó a többiekkel, melly a szabadságharczot maga víja főképen, melly évek óta maga küzd valamennyi nép társai jóllétéért, hadd lássa Európa, hogy mi magunk vívtunk; hadd lássa a világ, hogy mi a legújabb forradalmak életjeleit jól ismerjük, hogy míg a régi forradalmak csak a szabadságot kívánták és nyerték meg, mi értjük az új történet új forradalmait, és hogy mi nemcsak a szabadságot adjuk meg a polgároknak, de megadjuk a népeknek saját nemzetiségüket is. Mi, kik e földet meghódítók, kik nevet adtunk a birodalomnak, kik minden században új harczot kezdünk a szabadságért, mi minden népet testvérünknek tekintünk, e szó él szívünkben, nemcsak ajkunkon van.“

Indítványozá továbbá, hogy a zsidók emancipáltassanak, bele értvén a keresztényekkel házasulhatás megengedését is. Ez is megkapta vivátját.

A közfigyelmet e napokban egy körülmény vonta magára, tábornok Répásynak véletlen halála s ünnepélyes eltemetése, melly gyászünnepélyen Kossuth s a városban levő katonák jelen valónak,

E nap délelőttjén Újszegeden a zsótérházbani löporos raktár meggyuladván, iszonyú robajjal szétveté magát. A legtöbb közeli házak sérülést kaptak, s több mint 800 ember lett áldozata.

Ezetiben az országgyűlés azon végzését, minélfogva Görgeit nevezték ki fővezérnek, megvitték Kossuthnak. Ő az országgyűlési deputatióval tudató, miszerint e rendeletnek magát szívesen alávetendi, s machinatióit ellene mégis folytató.

Július 30-án Szemere elutazott Görgei táborába, részint hogy mit Kossuth ki nem vihetett, eszközölje ki, részint hogy a fenebbi határozat létesítését megpróbálja. Mindamellet, hogy ez ember ellen ármánykodtak, félték tőle. De midőn Szemere oda érkezett, már minden késő volt!

Haynau és Schlick táborai július vége felé olly közel állottak a sánczokhoz, hogy egy csata elkerülhetetlennek látszék. A magyar

sergek posztója erős vala. Jól készített mély sánczok, abban elhelyezett töméntelen battériák, az alájok gyűlt két tábor, mellynek összes ereje 35,000 ember lehetett, minden arra mutatott, hogy itten csata fog lenni, annyival inkább, mert e positio elvesztésével az egész tiszavonalt, a magyar vidékeket, mellyekben leginkább bíztak, honnan folytonosan új erőt menthettek, elvesztendék. Azonkívül a szegedi nemzetőrség, 20,000 fegyveres ember, nem kis segítségökre lehetett volna.

A július 30-án tartott haditanácsban egyhangúlag kimondatott, hogy Szeged alól elhúzódnak. E határozatot aug. 1-seje estéjéig teljesülésbe is vették, s két irányban Nagy-Várad és Ó-Arad felé húzódnék a parlament, a kevés számúra apadt ministerialis személyzet, és az újságírók coetusa.

Augustus 1-jén maga a sereg is, négy hidat vetve, a Tiszán átvonult.

Az elvonulás számításon kívül olly sietve történt, hogy a töméntelen fáradsággal megtöltött gabnáterakat, töméntelen ágyú- s löpor-munitiót, ezenkívül a betegek nagy részét (300-on jóval fölül) ott hagyák.

Aug. 2-án a császári sergek Szegedre bevonultak, a forradalmi tábornokok pedig arriéregarde-jokkal a Tiszán túl (a mellyeni híd felégettetett) Új-Szegeden foglaltak posztiót.

Tizedik fejezet.

Klapka kiütése Komáromból. Görgei Nyíregyházán. Görgei állása Nagy Sándorhoz. Debreczeni csata s annak következményei. Bem hadjárata. Szeben bevétele s elvesztése. Károlyfehérvár felszabadítása. Bem Dévára vonul.

I.

A komáromi várban Klapka volt a parancsnok. Aug. 3-án észre-
vevén, hogy a császári cernírozó sereg a folytonos csapatleküldés
által nagyon meggyengültek, a várból két oldalról tetemes erővel
kirohant, és seregit a Duna jobb partján az erdő mögött álltá fel.

Dandárparancsnok Barkó dandárát Mócsa és Pusztá-Harkály
közt helyezé el. Előbb keményen tartotta magát, Klapka azonban a
csata hevében megkerülvén őt a Duna bal partján, visszavonuláshoz
kényszerítte folyamodni. Hivatalos jelentés szerint Klapka ágyúi olly
ügyesen voltak felállítva, hogy a híd elrontása nem sikerült.

Veszteség a császáriak részéről tetemes, kik majdnem minden
podgyászukat, ágyújokat, löporukat elvesztették.

E kiütés által, mely alkalommal Klapkához sz.-fehérvári nép-
felkelés csatlakozott, Bécsnek Pestteli közlekedése egy pár hét folya-
ma alatt meg volt szakasztva s csak aug. 20-kán sikerült Jablonovtzi
dandárának a Nagy-Igmándról történt előnyomulás következtében
az ácsi hegyek elfoglalása által a közlekedést helyreállítani, miután
ugyancsak e dandárcsapat Székes-Fehérvárba ellenállás nélkül
bevonult.

Aug. 3-án egy orosz csapat, miután a városnál a hódolatnyil-
vánítást megrendelő, Debreczenbe bevonult, 4 nap múlva azonban
a várost odahagyni kényszerített.

II.

Görgei Tokajból Debreczen felé vonult, seregének egy részét
Nagy-Kálló, Vámos-Pirts és Szent-Mária felé küldvén s Nagy-Sán-
dort Debreczenbe rendelvén, feltartani az orosz erőt; nem mintha
a kormányknakN.-Váradra teendett húzódását, mely terv a császári

sergek villámgyors előnyomulása következtében meghiúsult, fedezni, nem mintha az itt történést koncentrációt létesíteni akarta volna. A tervet, mit megkezdett, páratlan számítással, okos kombinációval s következetességgel folytatá.

Az út, mit tett s mit teendett ezután, egy lángeszű de fegyverét letenni szándékozó tábornoknak hadjárata volt, hadjárat, mely által katonai talentumát ki akarta tüntetni s mely által katonai becsületét meg akarta menteni.

Az orosz sergek fővezére főhadiszállását Újvárosba tevén, illyforma dispositiókat tett:

Tábornok Grabbe a bányavárosokba küldetett, részint a zavarókat leoszesdíteni, részint az arrafelé történhető vonulást meggátolni.

Ezredes Chrulew Miskolcra át Szolnokra ment egy csapat gyalog- és lovassággal s négy ágyúval, hogy a Benedek tábornok vezetése alatti osztrák seregeknek a Tiszáni átmeneteit biztosítsa, könnyítse.

Görgei, kinek főhadiszállása Nyíregyházán volt, Nagy-Sándort azon világos rendelettel küldé Debreczenbe, hogy ha megtámadtatik, lassan húzza magát vissza. Vele szemben az orosz sergek a Tisza mentében voltak felállítva.

Ezenben Nagy-Sándor 7,000 emberrel és 40 ágyúval megérkezett Debreczenbe. Küldetésének célja volt az oroszokat Görgei elvontáig feltartani s akkor vele csatlakozni.

Sajátságos állás volt e két ember közt.

Nagy-Sándor átlátta annak árulását s erről korán értesíté Kossuthot, sőt egy hadi tanácsban kimondá, hogy a ki dictator akarna lenni, Brutusává válnék.

Görgei mindezekért neheztelvén rá, rendesen olly helyekre küldé, hol bizonyos volt megveretése s veszni hagyá őt.

Kossuthnak pedig panaszkodék, hogy lőpora nincs, s midőn ez küldött volna neki, nem ment érte, elhozandó azt, mit áldozat nélkül megtehető, hanem utát mindig más irányban vette, mint ígérte.

Augustus 1-jére viradólag az orosz seregek mintegy 80 ezerén Újváros elébe érkeztek, honnan Debreczen felé indulának. A főhadvezér jelenté: „Újvárosban az ellenségről semmi tudomást nem szerezhettem magamnak. Az ország minden lakosa annyira ragaszkodik Görgöihez, hogy köztök kémeiket találni nem lehet.“ Mindazáltal lehetők találván, hogy Görgei egész erejével arra tart, mindenfelé vizsgáló csapatokat küldött.

Másnap, aug. 2-án, Újvárosból, a málhás szekereket ottan hagyva, két oldalról indulának Debreczen felé.

Debreczentől nem messze azonban a kukoricza miatt nem lehetett az utat folytatni. Máskép rendezkedéntik tehát.

Nagy-Sándor sergei előőrseit a dombok, kertek mögé, gödrökbe

olly ügyesen rendezé el, hogy csak 4 escadron lovasságot s két ágyút leheté közülök látni. Az orosz lovasság ezeket a várostól elvágandó, előnyomult. E perczben a golyók s gránátok mindenfelől hullának rájuk, mire ők is hasonló tüzzel feleltek.

Megállítá tehát a fővezér a lovasságot s hadi rendbe alakította a forradalmiak iszonyú tüzelésének közepette.

A varsói h*rezegnek e csatáról irt hadi jelentése kiemelé a forradalmi seregek tűzéreit, mint akik rejtettposíciók mögül nehéz kaliberjeikkel remekül irányoztak, annyira, hogy daczára, mikép ricochet-lövéseik igen messze estek, a fővezérnek battériáit vissza kellett huzatnia, sok ló s tűzér sebesülvén meg. A lövésbeli egyensúlyt csak egy jól elhelyezett battéria tudta helyrehozni, mikor az ágyúk mögött töméntelen gyalogságot leheté látni.

A fővezér ezenben észrevevén, hogy a forradalmi sereg bal-szánya megkerülhető, intézkedett, hogy az megtörténjék. Tábornok Gillenschmidt a kapott rendelet következtében 4 üteggel előnyomult, Alig hogy ennek előnyomulása által a magyar tűzerek megváltoztatták állásukat, két dandár parancsot kapott, hadi rendben, dobszóval a város ellen menni, más két dandár pedig azokat a támadásban gyámolítani. A támadás megtételét kozákokra s muzulmán lovasságra bízták. A magyar sereg ekkor a város előtt állottak.

A túlnyomó erő, a gyors megtámadás, az ügyesen intézett s épen azért észre nem vett hadi csel a magyar lovasságot annyira megrémíté, hogy az lóhalálában szaladt be a városba, hol Nagy-sándor és tisztjei a támadással mit sem gondolva, víg ebéd mellett ülének. Herczeg Bebutow tábornok a keze alatti muzulmánokkal s hegyi kozákokkal o zavarodást fölhasználva, a hasonlólag futásnak eredt gyalogságot megtámadá s Debreczenbe vonulni kényteté.

Beérve a kozákok s muzulmánok, az üldözést olly hévvel, olly szakadatlanul folytaták, hogy 4 ágyút, a málhás szekerek s élelmi szerek^iagy részét s meglehető s lőport foglaltak el. Gondolni lehet, hány szerencsétlen végzé életét ez üldözés alatt. Ezenben a bal szárny is utánok sietvén, sokan elfogattak, úgy hogy azok számát ezenen fölül tehetni.

Ezenben beállván az éj, felhagytak az üldözéssel. Nagy-Sándor serege jó messze haladt Debreczentől, hová az orosz sereg még az nap bevonultak. Hitelt érdemlő adatok szerint, ha az orosz bal szárny Görgei üldözésére siet, őt könnyen kényszerithette volna már ekkor letenni a fegyvert.

Ez legfényesebb diadaluk az oroszoknak az egész hadjáratban s legnagyobb veszteség, mit ekkorig a magyar sereg szenvedtek. Mindamelltt, hogy a veszteség illy nagysága sok tekintetben a csata-kerülő magyar tiszték hanyagságának tulajdonítható, magoknak az oroszoknak is tetemes veszteségük volt. Részükről elhullott s meg-

sebesült két tábornok, 27 tiszt s több mint 300 közember. A magyarok vesztesége azt sokkal felülhaladta.

Mint említém, e csatát maga Paskiewics varsói herczeg rendezé, kinek főherczeg Konstantinon kívül, ki mindenütt elül állt s golyózápor közt buzdítá katonáit, tábornok Rüdiger tette a legnagyobb szolgálatot.

Nagy-Sándor a seregromokkal Várad-Püspökiig vonult. Görgei erről s a vesztett csatáról Kis-Máriánál, tehát jóval fenebb, értesült.

Nagy-Sándor seregének missiója volt, feltartani az orosz seregeket, miglen Görgei lebuzódhatandik. Nagyvárad felé. Daczára a roppant áldozatnak, roppant veszteségnek, mi a honvédek demoralizáló; ára nagy befolyással volt, Görgei czélt is ért. Mert ó' ezenben Debreczentől balra Nagyvárad felé levonult.

Egyesülvén Nagy-Sándor seregmaradékával, Nagyváradra ment, hol ő még magyar sereget találni remélt.

Innen azonban pár nap múlva Világos s Arad felé folytatá útját.

Orosz tábornok Rüdiger, Görgeinek nyomában volt, augusztus 7-én megszállta Nagyváradot s még némi erősítéseket csatolván sergeihez, folytatá útját Arad felé.

Ez útban semmi csata, semmi ütközet nem történt. Görgei elül ment s az oroszok utána, mintha comitivái lettek volna.

III.

Bem a szászsebesi vesztett csata után néhány huszár kíséretében (ezek közt voltak azok is, kik őt a csatamezőn feltalálták) augusztus 2-án Maros-Vásárhely re érkezett. Intézkedett, hogy az országból minden erő oda mint központba gyűljön, hogy az orosz seregek ellen a csatát folytathassa.

Rendeleetet küldött Kolosvárra Kemény Farkasnak, hogy a keze alatti 4000 emberrel, 800 lovassal s 12 ágyúval aug. 4-ig oda menjen. Az ezt illető levelek elfogatván, tábornok Lüders Fogarásból kiindult és Segesvárnál tábornok Dick dandárjával egyesülvén, aug. 4-ikére Gálfalvára érkezett.

Bem ezenben már augusztus 3-kán Medgyesre ért, egyesült Keménynyel, miáltal serege 7000 emberre s 14 ágyúra szaporodott s mielőtt az oroszok észrevették volna, Szeben felé útban volt.

Szebenben tábornok Haszford volt, kit Stein, (ugyanaz, ki Károlyfehérvárt cernirozá) Bem rendeleti nyomán e városból kicsalván, vele csatát küzdött s azt el is veszté.

Míg Lüders e híreket kapá s míg meggyőződheték, hogy Bem Szebent megtámadni s Haszfordot az országból kiszorítani akarja, ő már hegyenvölgyön túl volt, annyira, hogy Lüders tábornok az ő

üldözésére nem gondolhata, hanem meg kelle azzal elégednie, hogy 500 hadjáratára ügyelő kozákokat küldött ellene, bármily világos vala, hogy Haszford Bem ellen Szebent védeni képes nem leend.

Ő maga tehát lehető leggyorsabban Medgyesen keresztül Vízakna felé sietett, úgy hogy 6-án már odaért.

Ezenben Bem 5-én Szeben alatt állt. Haszfordot már Vízaknánál megtámadta s mérges csatával Szebenig üldözé. Szebenben utczaharcz kezdődött, melly Haszford részére igen roszul ütött ki. Ugyanis azonkívül, hogy töméntelen embert vesztettel, kényteték Szebent odahagyni s Talmácsba vonulni.

Aug. 6-án azonban Lüders seregeivel már Szeben alatt állott. Mintegy 8 óra felé Bemet egész erejével megtámadta.

Bem e csatában csak 6 zászlóalj-, 500 lovas-, s 18 ágyúval vett részt. Többi emberei részint a várost fedezték, részint Haszfordot üldözik. Ő kezdetben az orosz bal szárnyat fenyegeté; azonban ez egy zászlóaljjal megerősítettvén, a jobb szárnyat akarta megkerülni, mi azonban a kozákok előrohanása miatt füstbe ment.

Ezen előnyomulás Bem positióját bizonytalanná tevén, tábornok Lüders intézkedett, hogy a dzsidások elegendő ágyúval a jobb szárny positiójából egy hegyet elfoglalva, onnan véletlenül nyomuljanak előre s támadják meg Bemnek bal szárnyát.

Úgy lön. A bal szárny e véletlen támadásra szaladásnak indult s a centrumot fedezetlen hagyá. A dzsidások erre a centrumot támadták meg, de kemény tüzeléssel fogadtattak. Mindamellett a sokkal túlnyomó erőnek engedni kénytettek, s ezek is, valamint a jobb szárny, elhagyák a csatatért, Szerdahely felé vevén útjokat. A dzsidások nyomban üldözvén, mintegy 10 ágyút s 1200 foglyot vesztének.

Miután azonban a sereg az azelőtti napokban tett hosszas utazások miatt fáradt volt, az üldözéssel fel kellett hagynia.

Haszford tábornok az ágyúzásból észrevevén, hogy Szebennél a fősereg ütközik, támadólag lépett fel, de makacs ellenállás után is csak annyira mehetett, hogy üldözőit kényteté a szerdahelyi ut felé vonulni.

Ekközben a székely földön Gál Sándor volt a fővezér. Változó szerencsével néhány csatát küzdött Szentgyörgy-, Tasnád-, Kőszönés Nyergesen s elvégre is makacs ellenállás és igen sok veszteség után is nem maradt egyéb hátra, mint a gyergyói szorosokból Kolosvárra menekülni.

Clam-Gallas tábornok e csaták után, mellyekben maga is felette sokat vesztett, Maros-Vásárhely felé sietett, hogy e positio elfoglalása által mind a még folytonosan makacsul de páratlan elszánt-sággal is ellenálló székelyeket zablán tartsa, mind a Kolosvárt levő seregek ellen küldött csapatoknak rezervája legyen.

Grottenhjelm rendeletet kapott hadtestével Tordán át Kolosvár ellen menni s elfoglalása iránt próbát tenni. Erősítésül mellé rendelék

rendelék Dick tábornok dandárát Medgyesről s az azelőtt Clam-Gallas alatt küzdött orosz csapatokat Udvarhelyről.

Dick tábornok Balásfalván, Tövisen át Tordára vette útját.

Mind a három hadtest olly mozdulatokat tett, hogy hacsak lehet, augusztus 15-kén, mint rendeltetése helyén, Kolozsvárt, Tordán, Maros-Vásárhelyt legyen.

Lüders tábornok pedig a fősereggel augusztus 11-kén Károly-Fehérvárnak ostrom alóli felszabadítását eszközölni kiindult Szebenből. Szerdahely és Szászsebes közt még az nap talált a magyar előőrsökre, kik rövid csata után ez utóbbi helyre húzódtak vissza.

Bem, ki a Szebennél szenvedett vesztes után is szokása szerint csakhamar rendbe tudta magát szedni, Szászsebesen a magasokon volt s ott várta s támadást mintegy 7 zászlóaljjal, 600 lovassal s 18 ágyúval.

Tábornok Lüders háromakkora erővel sietett ellene s a netalán Bem által teendő visszavonulás háborítására. Szászpián felé 500 kozákot küldött, kik észrevétlenül rendeltetésük helyére értek.

Daczára a túlnyomó erőnek Bem kéményen tartotta magát. Az ellene küldött lovasságot ágyútűzzel olly ügyesen fel tudá tartóztatni, hogy az kezdetben visszavonult. A későbbi támadást azonban Bem nem tudta kiállani, és Szászsebesből a legjobb rendben visszavonulást kezdett, de már az Alvincz és Szászpián közti hegyeken posztót foglalt. Az ellene ment dzsidásokat visszanyomta, s csak akkor zavarodtak meg a huszárok, midőn a fenirt 500 kozák egészen véletlenül reájok rohant, a kik aztán Szászváros felé vették útjukat.

Veszteség e napról mindkét részről tetemes.

Bem seregeivel a legjobb rendben Dévára vonult.

E csata folyama alatt a károlyfehérvári várórség, melly öt havon át tábornok Stein által művészileg rendezett s páratlan kemény ostromot példátlan önmegadással tűrt, kirohanást tett Maros-Portus felé, hol egy vizsgáló csapat volt felállítva. Erélyes ellenállás után e kis számú vizsgáló sereg Borberekén át a zsibói csúcsokig nyomatott.

Aug. 14-én az orosz főtest Lüders vezénylete alatt Szászvárosra, az előőrsök pedig Piskiig mentek.

Utolsó fejezet.

A kormány Aradon. Új-Szegedi, szőregi csaták. A kormány Új-Aradon és Lngoson. Bem Lúgosra érkezik. Temesvár ostroma. Kis-Becskereki csata. A magyar seregek állása ezután. Görgei feladja a beretyóvonalat, alkudozása az oroszokkal, propagandája. Nagy-Sándor csatát veszti Új-Aradnál. A magyar hadseregek állása. Kossuth lelépett a kormányról. Görgei diktátor. Görgei fegyverlerakása. Arad capitulát. Az erdélyi seregek fegyverletétele. Vécsey Boros-Jenőnél. Lugos odahagyása. Elvonulás Lúgosról. Kmety hőstette. Kimenekülések. Munkács, Pétervárad, Komárom capitulálnak.

I.

Szeged odahagyása előtt csak pár nappal is igen bizonytalan, legalább titok vala, hogy a kormány hová vonuland. Ez okozá, hogy mindazon tagjai a kormánynak s maga a Közlöny is, kik előbb elindultak, Arad kikerülésével Nagyváradnak vették útjokat. Innen származott az is, hogy a Közlönyből későbbig csak egy szám jelent meg, az is augusztus 5-én s egészen új alakban.

A kormány még jobban devalválódott, minden szükségfeletti tagjai elbocsáttattak, részint mert kevés pénz vala, részint mert az ezentúlra a hadsereggel akart menni, ő maga Aradra utazott.

A szegedi hidak elrontása s e városnak Haynau seregei által történt elfoglaltatása után a magyarok Új-Szegeden foglaltak arriéregárdájokkal positiót, a főerőt Szőreg felé útba indítván.

Haynau Jablonovszky s Benedek dandárainak egy részével és Paniutine hadosztálya egyik zászlóaljával Liechtenstein veáénylete alatt támadást intézhetett Új-Szeged ellen.

A hátrahagyott magyar seregeknek rendelet volt ugyan hagyva, semmi derekas csatába nem ereszkedni, mindazáltal kezdetben a támadókat a sánczokig visszanyomták.

Később azonban heves de rövid csata után, mialatt Új-Szeged egy része lángok áldozata lett, odahagyták e helyet, rendben vonulva a főerő után.

Tábornok Benedek, magyar származású, a legünnepeltebb bajnokok egyike, e csatában, midőn dandárosztálya a leghesebb ággyúttízbe rohant, könnyű sebet kapott.

A magyar hadtestet Dembinszky, Mészáros, Guyon, Dessewffy és Visocky kormányozták. A lengyel és olasz légionáriusokkal, mellyek külön hadosztályként az utószor említett tábornok dandárát képezték, a sereg száma 25,000 ember lehetett.

E hadtest Szőregen és Ó-Szent-Iványon foglalt positiót a ott sánczóla el magát, az osztrák sergeknek átmehetését s illetőleg előnyomulását gátolandók.

Augustus 5-én délután tábornok herczeg Liechtenstein Ferencz vezénylete alatt az osztrák főerő nagy része, egyesülve Paniutine muszka csapatával, a magyar sergek ellen támadást intézett.

A herczeg jól combinált terve szerint a lovasság a magyar bal szárny megkerülésével előnyomult az ezek mögött felállított batériák ellen, mig egy más osztály a Maros mentében Szőreg ellen vonult.

A forradalmi sergek kemény s kitartó ellenállása daczára estve felé Szőreg a tüzérek sikeres működése miatt be volt véve. A támadásban Benedek -tábornok is részt vett sebe daczára, s most ismét kapott egy újat, de a melly hasonlag nem volt veszélyes.

Üldözésről azonban szó sem lehetett s csak másnap 5-én nyomultak Makóig, hóí tömentelen élelemszer s néhány osztrák fogoly jutott kezükbe.

Ugyanez időben Ramberg altábornagy, Baját fölégetve, Kani-zsánál heves csata után átment a Tiszán.

A magyar sergek Temesvár felé vették utjokat. S ez az, mit Görgei mentsége gyanánt s Dembinszky vádlásaul felhoz.

Ezalatt a kormánynak egy része Lúgosra vonult, ezek közt Duschek, más része pedig Új-Arad helységében s a Maros túlpartján levő várban maradt, ezek közt maga Kossuth is, ki pár napig onnan bocsátá ki rendeletéit.

Lehangolt kedélyek közepett találta Lúgost a menekültekkel Bem, ki a szászsebesi csata után hadát Lázár vezérlete alatt Déván hagyá. (Aug. 9-én.)

Alig egy pár órai ottmulatása után Temesvár alá idult, az ott történendő csatában részt veendő.

Ekkor a magyar sergek már meglehetősen kezdettek desorganizálódni. Nagyobb csapatok nem szökdösének ugyan még, a seregmozdulat rendét illető parancsok annyira mennyire megtartattak ugyan, de az elégületlenség minden nyomon látható volt.

Az élelem, miután dús raktárait Szegedről elszállítani nem volt idejük, nem szolgáltatók ki pontosan, pedig seregben mi sem képes olly hamar rendetlenséget hozni elő, mint épen ez.

Illy körülmények közt érkezének 9-én Kis-Becserekre, hová a

legtöbb rendelkezhető erőt összegyűlték, egyesülvén Vécseynek Temesvárt cernirozó csapatával.

A Kis-Becskerek alá gyűlt serget Dembinszky és Mészáros kormányozok.

Állomásuk itten jó volt, azonban Haynau megérkezvén, abból csakhamar kicsaltni engedék magukat, s így egy mocsáros sáros helyre szorultak túl a patakon..

Azonban tüzéség s lovasság által itt is sok ügyességet s merész ellenállást fejtettek ki, s a Beregszó patakon túli erdőkbe rejtett huszárok által a császáriak bal szárnyát megkerülni ügyekvének.

Ennek bevételéhez annyi elhatározottsággal, olly sok ügyességgel fogtak, hogy a császáriaknak Paniutine osztályát s a tartalékaikat is csatarendbe kelle állítaniok.

Ezen erő sem volt elegendő. A magyar sereg ennek ellenében is keményen tartotta magát, sőt a jobb szárnyat vissza is nyomta. Herczeg Liechtenstein Hodonyról e perczen érkezett meg tetemes tartaléksergeivel, hol egy kisebb csatában az arra tartó magyar serget visszanyomta. Rögtön a már visszanyomott jobb szárnyhoz csatlakozván Sz.-Endrénél a mármár elvesztett csata sorsát megfordítá.

Ugyanis a jobb szárnyról a felállított magyar huszárok, újonczok, kik most először voltak csatában, megfélemlitve a huszárnév dicsőségéről s legyőzhetettségéről, szaladni kezdettek, miáltal az ágyúk teljesen fedezetlen maradván, azok közül a legtöbb a tüzerek önfeláldozása által karddal mentetheték meg.

Azonkívül néhányan közülök a 3 órányira előnyomult bal szárnyat, hol Bem volt a parancsnok, „minden elveszett” kiáltásaikkal zavarba hozák, úgy hogy azok is szaladni kezdettek.

E visszafutásban, midőn Bem előre lovagolt volna, buzdítandó, s ha lehet, rendbeszedendő a sergeket, leesett lováról s megsérté karját.

E csata desorganizálta a magyar sergeket.

Rendetlen futásban kerestek menedéket, a harcban kevés verezett el, de teljesen szétszórattak. Nagy része a közeli erdőkbe menekült, a más pedig tömegestül megszökött, s ekkép igen sokan közülök elfogattak.

A nap diadalát herczeg Liechtenstein vivta ki, mint ki a csaknem elveszett csatát rögtöni megérkezésével annyira megfordítá.

A magyar sergek közül egyedül Vécseynek néhány zászlóaljja s Kmetynek egy dandára vonultak némileg rendben vissza, mennyiben az ütközet derekas folyamában alig vettek részt.

A császáriak részéről e diadalnak egyik igen nagy nyerevénye volt Temesvárnak a cernirozás alóli felszabadítása.

Ugyanis Haynau táborszernagy tetemes lovassággal a kapuk alá nyomult. Az ezt védő néhány zászlóalj azonban képtelen lévén

ezeket feltartóztatni, a vár az ostrom alól még az nap (aug. 6-kán) esti 9 órakor felszabadított.

Ugyanez nap a fenírt csata folyama alatt gróf Schlick, ki Mezőhegyesre némi acrarialis lovak visszafoglalása végett küldetett, Vinga felől előnyomult.

Ez és a császáriaknak Temesvárból tett kirontása nagyon könnyíték a diadal kivívását.

E csata előtt a magyar sereg száma 40,000 lehetett, e nap alig 9000-re apasztó. A többiek részint hadi foglyokká lettek, részint elszöktek, részint elhányták fegyvereiket.

Néhány nap múlva is ezen esemény után szomorú volt a környék képe. Oláh falukban, ellenséges földön, kiéhezett honvédek jártak, kenyeret koldulva azoktól, kik által annyira gyűlöltetének, s kik bukásukat olly kárörömmel tekinték! Három négy emberből álló csapatokban jártak a szerencsétlenek, s keresték a zászlóaljkat, inellyek közül némelyik 30, 40 emberre apadt!

A magyar sergefő ezután 3 osztályban foglaltak helyet.

Kmety 2500 emberrel Rékason állt.

Vécsey 4000-rel Kiszetónál foglalt positiót. E fálvak a Temesvártól Lúgosra vezető útban egymástól alig másfél órányira feküsznek.

Guyon és Bem Lúgos előtt ütének tábort, melly nem egészen 3000 emberből állt. Ez utóbbi táborba még négy nap múlva is gyülekezének a honvédek.

II.

Nagyváradról Görgei Aradra sietett, miután már a berettyóvohalt sem volt képes fedni, hogy ottan a déli magyar sereggel egyesüljön. Ha Dembinszky Temesvár helyett Aradra megy, (mit ez, miután Görgeinek azon szándoka, hogy fegyverét letegye 8 a magyar tábornokokat orosz-osztrák kezekre játsza, tudva volt előtte, nem tehetett) tán még tarhatták volna magukat, de ekkor bukásuk is nagyobb lett volna, mert az összes de meggyengült magyar erő a négyakkora orosz-osztrák had ellenében küzdött volna.

Augustus 11-kén Görgei seregének egy hadteste, az, mellyet Nagy-Sándor vezetett 9000 ember- és 42 ágyúval, Új-Aradontalálkozó tábornagya Schliok hadtestével.

Még eznep megütöközének. Nagy-Sándor megveretett s a Maroson átkelni kényteték Ó-Aradra, azon városba, melly ez év alatt a bombáztatás által annyit szenvedett s melly ennyi serget és menekültet alig volt képes befogadni.

A magyar hadsereg már ekkor annyira demoralizálódva volt, Görgeinek orosz propagandája annyira elterjedt benne, hogy azon

hadtest, mely Budát szuronyal vette be, hasonszámú de csak 12 ágyúval ellátott ellenség elől megszaladt.

Másnap egész nap Görgeit fekete sejtelmek kínozzák, nem a csatáért, melyet elvesztett, de mellynek kárát kipótolni még tudta volna. Es sejtelmei nem csalók. Estve meghalló Dembinszky serge semmivételének hírét.

Augustus 11-ike volt.

A forradalmi vezérek egymástól elvágott és csekélyre apadt sergeik állapota kétségbeesett volt.

Görgeinek erőtetett marcheroute-ok által kifárasztott hadai Körösnél, Dembinszkynek szétvert csapata Lúgosnál, Vécsey tábora Kiszetónál álltak a nélkül, hogy (e két utóbbi kivéve) egymással közlekedhettek volna.

S mikép állt az egyesült orosz-osztrák erő?

Az orosz főerő s az eriwani gróf Nagy-Váradon.

Kiss-Jenő- és Kemetónél gróf Rüdiger.

Új-Aradon gróf Schlick az osztrák hadtesttel.

Temesvárt báró Haynau az osztrák főerővel.

Dévától két állomásra az Erdélybe nyomult s egyesült orosz-osztrák haderő.

Zámtól fölfelé a járhatlan havasok s mőczok sergei.

A töredécsapatok ellen legalább 15 akkora ellenség!

E napra viradólag vegyes hadi s ministeri tanács tartatott.

Az eredményt estve felé következő két plakát tudatá a néppel:

„A nemzethez!

A szerencsétlen harcok után, mellyekkel isten a legközelebbi napokban meglátogatta e nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagy hatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményével folytathassuk. '

Illy körülmények között a nemzet életének megmentése s jövőjének biztosítása egyedül a hadsereg élén álló vezértől lévén várható, s lelkem tiszta meggyőződése szerint a mostani kormány további létezése a nemzetre nézve nemcsak haszontalanná de károsná is válna: ezennel tudtára adom a nemzetnek, hogy azon tiszta hazafiui érzéstől indítatva, mellyel minden lépteimet s egész életemet egyedül hazámnak szentelém, magam s a ministerium nevében ezennel a kormányról lelépek, s addig míg a nemzet hatósága szerint intézkednék, a legfőbb polgári s katonai kormányzati hatalmat Görgei Arthur tábornok úrra ruházom.

Megvárom tőle s azért isten, a nemzet és história előtt felelőssé teszem, hogy ezen hatalmat legjobb tehetsége szerint, szegény hazánk nemzeti statuséletének megmentésére, javára s jövőjének biztosítására fordítandja.

Szeresse hazáját olyl önzéstelenül, mint én szerettem, és legyen a nemzet boldogságának biztosításában szerencsésebb nálamnál!

Cselekvéssel többé nem használhatok hazámnak; ha halálom valami jót eszközölhet számára, örömmel adandóm életemet áldozatul.

Az igazság és kegyelem istene legyen a nemzettel!

Arad vára, augusztus 11-én 1849. Kossuth Lajos, kormányzó. Vukovics Sebő, igazságügyminister. Csányi László, közmunka- és közlekedési minister. Horváth Mihály, cultusminister.“

„Polgárok!

Magyarországnak eddigi ideiglenes kormánya nincs többé.

A kormányzó és a ministerek ma hivatalaikról s a kormányról önkényt lemondottak.

E körülmény által kényszerítve a katonai főparancsnokság mellett ma a polgári hatalmat is ideiglenesen átvettem.

Polgárok! Mindent, mit súlyos helyzetünkben hazánkért tenni lehet, megteszek, harczczal vagy békés úton, akkint, mint a szükség fogja parancsolni, mindenestre úgy, hogy a már annyira megfeszített áldozatok könnyítessenek, az üldözések, kegyetlenkedések és gyilkolások megszüntetessenek.

Polgárok! Az események rendkívüliek és a sorsnak csapásai súlyosak, illy helyzetben előleges kiszámítás lehetetlen; egyedüli tanácsom s kívánságom, hogy lakjaitokban békésen megvonulván, ellenszegülésre vagy harczba még azon ésetteén sékveveredjete, ha várostokat az ellenség megszállaná, mert a személy- és vagyonbiztosságot legtöbb valószínűséggel csak úgy fogjátok elérhetni, ha házi tűzhelyeiteknél polgári foglalatosságaitok mellett békén maradtok.

Polgárok! Mit Istennek megfjethetlen végzése reánk fog mérni, túrni fogjuk férfias elszántsággal s az öntudatnak azon boldogító reményében, hogy az igaz ügy örökre vesztve nem lehet.

Polgárok! Isten velünk. Görgei Arthur.“

Kossuth még az nap Lúgosra utazék, s az üldözö és nyomában levő osztrák lovasságtól csak akkép tudott menekülni, hogy kocsjával az erdőségbe vágatott.

Más nap, miután Görgeinek a Maroson Lippánáli átkelési szándoka az odament osztrák erő által meggátoltaték, megkezdödtek az alkudozások Rüdiger tábornok parlamentairei s Görgei közt és folytak a világosi kastélyban, melly alá ő húzódék.

Olly alku, melly egyik félnek föltétien önfeladásával végzödik, hamar megköteték.

Görgei még az nap, aug. 12-én Szöllöstre ment, a helyre, hol fegyvereit lerakni határozó.

Szöllös és Világos közt hadi rendben állt a magyar sereg, kiéhezve, fáradtan s kevés tölténnyel ellátva. Azonkívvül a gondolatól kínozva, hogy az orosz erőt legyöznie semmi áron sem lehetend.

Tábornok Rüdiger Kis-Jenő- és Simándról sergeivel hasonlag Szöllöstre érkezett.

Augusztus 13-án délután, midön mindkét sereg csatarendben ki

volt állítva, Görgei tábornokainak, ezek közt Kiss, Pöltenberg, Schweidel, Nagy-Sándor, Aulich, Leiningen, Lenkey, kíséretében Rüdigerhez megy s rövid párbeszéd után tábornokait visszaküldi.

Délután négy órakor bekövetkezett a fegyverlerakás.

Elül a gyalogok, hátul az ágyúk állottak, s kétoldalt a lovaság. Legelőbb általánosan tisztelkedtek, azután a honvédek tölténytáskájokat s fegyverüket egy csomóba rakták, a lovaság pedig kardját a nyeregbe akasztva, leszállt lováról.

Görgeinek ekkor 24.000 embere s 144 ágyúja volt.

A percz iszonyúságát, a bánatot, melyet minden honvéd arca tükrözött, leírni hiúban próbálnám.

A forradalom gordiusi göbének kettévágása, villámcsapás volt e lépés, mely ha a sokat szenvedett hazának békét ígért is, de egy-párnegyedéves művét semmivésannyi véráldozatot hiábavalóvá tett!

Duschek egy félmilliónyi aranyat s ezüstöt s a banksajtót az osztrákok kezébe játsza.

Ezenkívül több millió értékű status- és magánvagyon kézbesítettet a császáriaknak.

Aug. 16-kán a bánnak déli serge egyesült Új-Pécsnél a dunai sereggel.

Ez időtájban tétettek szabad lábra a magyarok kezébe esett foglyok, köztük Roth, Filippovics, Fligelli tábornokok.

Aradvárnak kormányzója Damjanics volt, ki lábtörése miatt az utolsó időbeni hadjáratokban részt nem vehetett.

Schlick tábornok cernirozá ugyan, de Damjanics Görgeinek mint dictátornak nyilvános parancsa szerint aug. 16-án az orosz seregeknek feladá magát, seregeinek szabad elvonulhatást kötve ki.

Az oroszok mindjárt másnap átadák az osztrákoknak. Damjanics serege is besoroztatott.

III.

Mik Erdélyben ezután történtek: seregeknek capitulatiói. A folytonos vesztesékek alatt a magyar hadak sokkal jobban el valónak gyengülve, hogysen tarhatták volna magukat.

Egyetlen csata Szászsebes előtt volt, a helyt, mely márczius óta Bem kezében vala. De a magyar seregek, legyőzve a sokkal nagyobb erő által, Belamirra vonultak. (Aug. 12-én).

Augustus 14-én tábornok Grottenhjelm Kis-Czegéből Kolosvár felé nyomult. Egy csapat Mócsnál magyar sereggel találkozik, de ezek által megveretett. E csapat ezután a főerővel egyesülvén, a magyar sereget Várad felé kényszeríté vonulni. Másnap Kolosvárt kardcsapás nélkül vette be, honnan Urbán ezredes Bánffy-Hunyad felé indult az ottani magyar sereg ellen. Egy más csapat pedig Torda megszállására ment,

Aug. 17-én a kolosváriak a Gyalunál levő magyar serget felszólíták megadni magukat, mit ezek meg is tettek.

E tájon ezenkívül még két magyar tábor volt, egyik Dézs és Szamosújvár közt, a másik Bánffy-Hunyadnál. Ez első megadta magát az oroszoknak. Az utóbbi Urbán ellen ment.

Urbán felszólító e csapatot letenni a fegyvert. A megtagadó feleletre megtámadta őket, de visszanyomatott. A sereg parancsnokával tábornok Kazinczy Lajossal erre Sibóra ment, honnan parlamentaire által értesíté az oroszokat, hogy kész nekik föltétlenül letenni a fegyvert. S úgy lőn.

A tiszai magyar sereg, melly az utóbbi időben Bem parancsnoksága alatt állott s a Rékastól Lúgosig terjedő vonalt foglaló el, két részre oszlék.

Egyiket, mintegy 7000 embert, Vécsey vezérlete alatt Soborsin irányában küldé, hogy az oroszoknak arrólí nyomulását gátolja meg s ha a szükség úgy kívánná, egyesüljön Görgeivel, kinek fegyverletételéről mit sem tudónak.

El is indult e sereg, azonban Vécsey sokkal túlment missióján: ágyúit Tót-Váradnál, szám szerint 72-öt, elfogák. Ő maga Borosjenőnél tette le a fegyvert, hasonlólag az oroszoknak, (aug. 19.)

Az éhség és folytonos visszavonulások által kifárasztott sereg állását lehetlen leírni. Napok, hetek óta nem kapva sem fizetést, sem eleséget, elvégre is requirálni kénytetének. S midőn a táj, részint mert ki volt élve, részint szívtelenségből, mert itt minden falu, minden ember ellenség vala, nem tudó kellőleg ellátni őket: tömegként szökdösni kezdének.

Ekközben Kossuth, Dembinszky, Mészáros, Perczel, Hajnik, Batthyányi K. 6at. különböző időben Lúgosról Orsován át Oláhországba menekültek.

A Lúgoson maradt erő Bem és Guyon vezénylete alatt Facseten át Erdélybe vette utót. Kmety 3000 emberrel Lúgoson maradt, fedni azon seregek elvonulását, (aug. 15.)

S valóban alig hogy Bem és Guyon sergei elindulának, az osztrákok több mint 80,000-ren két oldalról hatalmasan nyomulónak előre.

E dolgot Kmety vállaló fel.

Kmety az ellenük nyomult orosz-osztrák erőt félnapon át kétségbeesett harczzal feltartó. Kezdetben Lúgos előtt, utóbb ben a városban utcai harczot vívott, az osztrákokat kifárasztó s így az aznaponi tovább nyomulhatást lehetlenné tette nekik.

Kmety nem strategista, de a kivitelben páratlan, merész, katonáitól imádott vezér vala. Serge teljesleg szétszóratott, ő maga Maderspach asszony segítségével, ki később e miatt egy osztrák százados által megkorbácsoltaték, polgárruhában Mehádián átmenekült.

Bem és Guyon sergel aznap Facsetre s másnap (aug. 16-kán) Dobrára (Erdélyben) mentek. A magyarhoni fiak elválva tőlük, a hegyeken át igyekeztek hazájokba jutni. Itt azonban a mőczok által igen sokan meggyilkoltának.

Sergeik száma alig egy pár ezerre apadván le, másnap (aug. 17.) ő maga is Guyonnal Oláhországba menekült.

E hadtest vezénylete Becker ezredesre maradt, ki Piskiben Lüdersnek ugyanazon föltételek alatt tette le a fegyvert, melyek alatt Görgei. Ennek következtében a hátszei magyar sereg capitulált.

A Dévánáli Lázár vezénylete alatti magyar sereg Simbschen tábornoknak hódolt meg.

Az Orsovánál levő s a Törökhonnali közlekedést fentartó lenygel légió legutoljára hagyta él Magyarhont. (aug. 20-án.)

Mint gondolhatni, e capitulálások alkalmával töméntelen ágyú, fegyver és ló került az osztrákok kezébe. Sok ágyú azonban a hegyekről levettetett vagy beszegeztetett, sok fegyver széttörtetett, míg többen a huszárok közül lovaikat gyilkolák meg.

IV.

Még három vár vala a magyar katonaság kezében.

Munkács — inkább cittadella — aug. 26-kán föladta magát az oroszoknak.

Péterváradnak a legnagyobb s legjelentékenyebb erősségek egyikének kapuit september 7-én az osztrákoknak föltétlenül fölnyiták, még a betegekről sem gondoskodván.

Komárom, a szűz, roppant nagy s csak kiéhezetés által bevehető vár, miután néhány kicsapásaival fontosságát bebizonyítá, kilencz jelentéktelen Önző föltétel alatt lerakta fegyvereit.

Komárom vára feladása következő pontok alatt:

¶ Az őrség szabad elvonulása fegyvertelenül; a tisztek kardjai sajátjaik maradnak.

Azon tiszteknek, kik azelőtt a cs. k. seregben szolgáltak, útlevelek adatnak a külföldre; azoknak, kik olyant nem kérnek, hazájokba szabad elmehetés biztosittatik, azok kivételével, kik önként jelentik magokat.

A honvédtiszteknek, t. i. azoknak, kik előbb nem szolgáltak, hazájokbani szabad tartózkodás, jövendő alkalmazások nélkül, megadatik.

A cs. k. ezredek közlegénysége amnestiát kap, s azon egyének is, kik azalatt tisztségre emelkedtek, hasonlóan szabadon eresztetnek, és az itt érintettek további törvényes üldözésnek kitéve nem lesznek.

¶ Útlevelek külföldre mindazoknak adatnak, kik 30 nap alatt jelentik magukat.

' Ł A tisztek számára egy havi díj s 10 napi fizetés az őrési községnek a cs. k. hadidíj szerint osztrák bankjegyekben kiadatik.

(Ł A különböző őrési hadipénztári utalványokban kiadott kötelezvények kiegyenlítése végett osztrák bankjegyekben 500,000, mondd: ötszázezer ezüst firt fizettetik ki.

) Ł A Komárombani nyomorékok s kórházakban! beteg harcosok ápolása.

* Ł Ingó s ingatlan magánvagyon megtartatik.

+ Ł A fegyverletétel ideje, helye s módja utólagosan fog meghatározatok

, Ł Mindkét részről minden ellenségeskedés megszüntettetik.

- Ł A vár hadi Szokás szerint s bekövetkezett mindkét részről ratificatio után átadatik.

Aláíratott Pusztá-Harkály, sept. 27-kén 1849. Haynau, m. p. F. Z. M.“ Takács m. p., kapitány. Gaspartz, kapitány. Mednyánszky, alezredes. Prágaján., alezredes. Gr. Zichy Ottó, ezredes. Gr. Eszterházy Pál, ezredes. Janik János, ezredes, Kászonyi József, ezredes. Aschermann Ferencz, ezredes, várparancsnok. Klapka György, vár- és seregfőparancsnok.

Egy része a küzdőknek kibujdokolt.

Más része a gyalázat halálával bitófán végzé életét.

A harmadik börtönben senyved.

Az utolsó magyar függetlenségi harcz ekkép lön befejezve, az olly sokáig hősileg küzdő seregek ekkép semmisültek meg.

A milly véletlenül, a milly villámgyorsan kezdődék, a»gordiusi böghék vége is akkép oldatott meg.

A mű által, mit alkotának, a megyei autonómia s municipalitások chinai fala, jövőre lehetlenek lőnek, de a befejezési catastropha chimaeralis fáradalnok végczélját, a függetlenség elérését is lehetleníté.-

Pedig épen e pont vala az, mi művöket, mi kimondott elveiket, mellyekért zászlót ragadtak, romba dönté, megtöré a 172,000 harczoló szuronyt a belviszály által, mellyet előidéze.

Sem a tárgy sem a személyek felett, kik ez utóbbi körülményt következményeivel okozák, ítéletet hozni nem akarok. Mert az idő nem rostálta még meg az eseményt, mert a körülmények nem ollyanok: nincs joga a históriának azt tenni.

S megvallom, ezt gyöngé eröm ismerete sem engedte volna. En csak egy pár adatkával akartam azoknak szolgálni, kik, ha a viszonyok megisztázódnak, megtehessék azt.

... Béke velünk s a szenvedett hazával!